

Об'єднання науковців GlobalNauka

*Молоді Вчені ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний
університет» (м. Дніпро)*

*Коледж ракетно-космічного машинобудування
ДНУ імені Олеса Гончара (м. Дніпро)*

*Дніпропетровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти (м. Дніпро)*

*Приватний вищий навчальний заклад
«Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг)*

*КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142
еколого-економічного профілю»
(м. Дніпро)*

*Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів
(Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця)*

**II Всеукраїнська наукова шкільна конференція
«КРОК У НАУКУ»
27–28 квітня 2017 р.**

ТОМ 2

м. Дніпро, 2017

Крок у науку: Збірник статей II Всеукраїнської наукової шкільної конференції 27–28 квітня 2017 року. – Т. 2. – Дніпро: ТОВ «Роял Принт», 2017. – 382 с.

У збірнику представлені наукові матеріали учасників II Всеукраїнської наукової шкільної конференції «Крок у науку», організаторами якої виступили: об'єднання науковців GlobalNauka, Молоді Вчені Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» (ДВНЗ УДХТУ, м. Дніпро), Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеса Гончара (м. Дніпро), Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Дніпро), Приватний вищий навчальний заклад «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг), КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро), Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

Всі статті збірника доступні для ознайомлення на сайті <http://globalnauka.com>

**Відповідальність за якість і достовірність інформації
несуть автори публікацій.**

ОРГКОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Голова оргкомітету:

Василенко Інна Анатоліївна – к.т.н., доцент кафедри технології неорганічних речовин та екології ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро).

Оргкомітет:

Куманьов Сергій Олександрович – розробник програмного комплексу для створення електронних навчальних матеріалів (м. Дніпро);

Скиба Маргарита Іванівна – к.т.н., асистент кафедри технології неорганічних речовин та екології ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Козлов Ярослав Миколайович – к.т.н., доцент кафедри енергетики, представник приймальної комісії ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Дерімова Альона Вадимівна – асистент кафедри технології неорганічних речовин та екології, відповідальна за профорієнтацію ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Чернецька Наталія Володимирівна – магістр зі спеціальності «Інтелектуальна власність», інженер відділу інтелектуальної власності ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» (м. Дніпро);

Мандрика Тетяна Петрівна – викладач вищої категорії, ПЦК програмної інженерії, завідувач підготовчим відділенням Коледжу ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеся Гончара (м. Дніпро);

Мирошніченко Андрій Анатолійович – кандидат філософських наук, доцент кафедри управління інформаційно-освітніми проектами Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Дніпро);

Самородченко Ганна Вікторівна – к.е.н, доцент кафедри менеджменту і адміністрування, завідувач кафедри менеджменту і адміністрування, заступник директора з перспектив та розвитку Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Луценко Катерина Олександрівна – к.пед.н, доцент кафедри суспільно-гуманітарних наук, завідувач кафедри суспільно-гуманітарних наук Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Шепелюк Віра Анатоліївна – к.е.н., доцент кафедри обліку, фінансів та оподаткування, в.о. завідувач кафедри обліку, фінансів та оподаткування

Приватного вищого навчального закладу «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг);

Хмеленко Людмила Вікторівна – директор, учитель англійської мови вищої кваліфікаційної категорії «Учитель-методист», «Відмінник освіти» КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро);

Михайлова Вікторія Дмитрівна – учитель фізкультури вищої кваліфікаційної категорії «Учитель – методист» КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа № 142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро);

Девда Володимир Танасійович – директор, учитель географії, учитель-методист Бронницької середньої загальноосвітньої школи І-ІІ ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

У збірнику представлені наукові матеріали учасників II Всеукраїнської наукової шкільної конференції «Крок у науку», організаторами якої виступили: об'єднання науковців GlobalNauka, Молоді Вчені Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет» (ДВНЗ УДХТУ, м. Дніпро), Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеса Гончара (м. Дніпро), Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (м. Дніпро), Приватний вищий навчальний заклад «Інститут ділового адміністрування» (м. Кривий Ріг) та КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142 еколого-економічного профілю» (м. Дніпро), Бронницька середня загальноосвітня школа I-II ступенів (Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

Метою конференції є публікація результатів досліджень, обмін науковими результатами і досвідом, пошук колег для подальшої співпраці, залучення школярів до науки та обміркований вибір майбутньої спеціальності.

У збірнику представлені роботи школярів у співавторстві з вчителями та власні наукові роботи вчителів за різними напрямками:

- природничі та географічні науки;
- сільськогосподарські і біологічні науки;
- хімічні науки;
- історичні науки;
- соціологічні, філологічні та літературознавчі науки;
- педагогічні та психологічні науки;
- комп'ютерні науки;
- економічні та юридичні науки;
- фізико-математичні науки;
- золоте перо;
- маленькі науковці (роботи учнів 1–4 класу)

У розділі «Золоте перо» можна ознайомитись з творчими роботами талановитих учнів та їх наукових керівників. А «Маленькі науковці» показали відмінний результат та бажання до навчання.

Щиро дякуємо педагогам, які залучають учнів до науки, пробуджують бажання отримувати нові знання!

З повагою, оргкомітет конференції «Крок у науку»

ДВНЗ УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ХІМІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет» пропонує навчання за хімічними, механічними, комп'ютерними, економічними спеціальностями.

При виборі вищого навчального закладу абітурієнтам та їх батькам доводиться аналізувати багато різних складових діяльності університетів. Нерідко визначитись із місцем навчання допомагає зовнішня привабливість навчального закладу, ввічливість персоналу, враження знайомих, зручне розташування та транспортне сполучення. Однак вирішальну роль у виборі спеціальності, якій можуть навчати в декількох університетах навіть в одному місті, відіграють рейтинги ВНЗ України, складені професійними експертами.

Український державний хіміко-технологічний університет – це:

- єдиний спеціалізований багатoproфільний потужний державний вищий навчальний заклад, у якому з 1930 р. було підготовлено понад 50000 висококваліфікованих фахівців; понад 60 професорів та докторів наук, понад 200 кандидатів наук;

- перше місце серед технічних університетів України у міжнародній наукометричній базі даних Scopus, друге місце в області та 16 місце серед 200 ВНЗ України;

- 7 факультетів, 9 навчальних корпусів, майже 122000 м² навчальних та допоміжних приміщень;

- сучасний спортивний комплекс, у якому проводяться міжнародні змагання з волейболу (Кубок Президента України), тренуються спортсмени з 16 видів спорту, гандбольна команда університету виступає у вищій лізі України, університет має чемпіонів світу та Європи з греблі, чемпіонів України з бадмінтону;

- 5 гуртожитків (100% забезпечення житлом іногородніх);

- спортивно-оздоровчий табір «Дубовий гай»;

- бібліотека з 770 тис. примірників навчальної, наукової та художньої літератури;

- безкоштовний доступ до мережі Internet (Wi-Fi) у навчальних корпусах та гуртожитках;
- програми міжнародного співробітництва з отримання студентами подвійних дипломів на навчання в магістратурі університетів Франції, Норвегії, Польщі та ін., додаткові навчальні послуги з іноземних мов та комп'ютерної підготовки;
- гарантований попит роботодавців регіону на випускників університету, сприяння працевлаштуванню та диплом про вищу освіту європейського зразка;
- найкращий у місті Студентський клуб (у 2014 р. Ми отримали найвищу нагороду (Гран-прі) у конкурсі «Студентська весна»);

- найкращий у місті Комітет студентської молоді (перше місце серед КСМ навчальних закладів міста у 2014 р.).

IV рівень акредитації

Форма власності: державна

Форми навчання: денна, заочна

Типи освітньо-кваліфікаційних рівнів: бакалавр, магістр

Адреса: просп. Гагаріна, 8, м. Дніпро, 49005

Телефон/факс: (0562) 46-21-21

Офіційний сайт: <http://udhtu.com.ua/>

КОЛЕДЖ РАКЕТНО-КОСМІЧНОГО МАШИНОБУДУВАННЯ ДНУ ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Коледж ракетно-космічного машинобудування Дніпровського національного університету ім. О. Гончара пройшов шлях формування, становлення і зростання, поступово перетворившись на єдиний державний вищий навчальний заклад I рівня акредитації в Україні, який здійснює підготовку фахівців за спеціальністю «Авіаційна та ракетно-космічна техніка» та пов'язаних з цим фахом напрямками.

Визначні дати в історії коледжу:

25 жотня 1944 р. – Дніпропетровський механічний технікум – офіційна дата заснування;

11 червня 1991р. – зміна назви на «Дніпропетровський технікум ракетно-космічного машинобудування»;

18 серпня 1997 р. – технікум увійшов до складу ДДУ;

26 грудня 2008 р. – зміна назви на «Дніпропетровський коледж ракетно – космічного машинобудування ДНУ імені Олеса Гончара».

27 лютого 2017 р. – зміна назви на «Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ імені Олеса Гончара»

Спеціальності (освітня програма):

- Облік і оподаткування (Бухгалтерський облік);
- Комп'ютерна інженерія (Обслуговування комп'ютерних систем і мереж);
- Інженерія програмного забезпечення (Розробка програмного забезпечення);
- Прикладна механіка (Обслуговування верстатів з програмним управлінням і робототехнічних комплексів, Зварювальне виробництво);
- Галузеве машинобудування (Технологія обробки матеріалів на верстатах і автоматичних лініях);

- Електроенергетика, електротехніка та електромеханіка (Монтаж і експлуатація електроустаткування підприємств і цивільних споруд);
- Авіаційна та ракетокосмічна техніка (Виробництво ракетно-космічних літальних апаратів).

Усі іногородні студенти забезпечуються гуртожитком.

У коледжі працює підготовче відділення.

Коледж ракетно-космічного машинобудування ДНУ ім.О.Гончара пропонує безкоштовну та платну форму навчання.

I рівень акредитації

м. Дніпро, вул. Макарова, 27

Телефон/факс: (056) 792-3622

Офіційний сайт: <http://www.dkrkm.org.ua>

Форма власності: державна

Форми навчання: денна

Типи освітньо-кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст.

ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «ІНСТИТУТ ДІЛОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ» м. Кривий Ріг

Усім, хто обирає економічну спеціальність гостинно відчиняє двері Інституту ділового адміністрування!

Наш навчальний заклад вважається достатньо молодим – нам 21 рік.

Сьогодні ІДА – навчальний заклад, що користується попитом в освітньому просторі не тільки міста, але й країни, про що свідчить значна кількість студентів з інших міст і сел України.

Інститут ділового адміністрування перший у місті вищий навчальний заклад недержавної форми власності, заснований у 1995 р.

ІДА надає якісну економічну освіту.

За 21 рік нашими випускниками стали 2617 бакалаврів і 2320 спеціалістів.

Основне завдання інституту – відродження і розвиток підприємництва шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців для планово-економічної, організаційно-управлінської, аналітичної й дослідницької діяльності в економіці та управлінні, готових розпочати власну справу, здатних самостійно мислити і знаходити ефективні рішення в умовах ринкової економіки.

Спеціальності:

- Облік і оподаткування;
- Фінанси, банківська справа та страхування;
- Менеджмент;
- Публічне управління та адміністрування.

Чому абітурієнти обирають ІДА?

- Кредитно-модульна система організації навчання;
- Індивідуальний підхід до кожного студента;
- Формування лідерських якостей;
- Поглиблене вивчення іноземних мов;

- Професіоналізм викладачів;
- Можливість отримати другу освіту;
- Нестандартні та креативні форми навчання: тренінги, майстер-класи, дайджести, інноваційні форуми;
- Бізнес-практика на провідних підприємствах міста.

м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, 81А
приймальна комісія тел: (097) 309-24-65; (096) 629-30-24
Офіційний сайт: <http://ida.in.ua>
e-mail: pvnzida@gmail.com

Знання отримані в ІДА – це КРОК в успішне майбуття!!!

ЗМІСТ

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

<i>Бут В.В., Шевченко В.М.</i>	18
ГЕРОЇЧНИМИ СТЕЖКАМИ ОДНОСЕЛЬЧАНКИ - ВІРИ ФЕДЧЕНКО	
<i>Бутурлим Т. І.</i>	21
ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ПРАВА ХІХ СТ.	
<i>Гонтар Д.А.</i>	26
ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО РУХ ОПОРУ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНИЙ ГІТЛЕРІВЦЯМИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1941 – 1944 РР.) (НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ ІСТОРІЇ)	
<i>Горулько С.С.</i>	30
ПОЛОГІВСЬКИЙ СЛІД ПЕЧАТКИ ХИТРОГО ПОЛКУ	
<i>Дорошенко О.А.</i>	34
ЗОЛОТІ ЗІРКИ КАМ'ЯНЧАН – ГЕРОЇВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В ПОДІЯХ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1941- 1945 РР.	
<i>Канівець М.О., Грицай Ж.М.</i>	38
ДИТЯЧЕ МІСТЕЧКО	
<i>Науменко К.С., Маркітан Л.В.</i>	41
ПОЛОГІВЩИНА – МАЛЕНЬКИЙ КУТОЧОК ВЕЛИКОЇ ТРАГЕДІЇ	
<i>Савченко О.Р., Козороз О.Г.</i>	45
ПРАВА ДИТИНИ В ГЕТТО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ	
<i>Семенов Я.В., Завірова М.Л.</i>	47
ПРО ЩО РОЗПОВІЛА «ЕНІГМА» В 1943 РОЦІ?	
<i>Сидоренко Аміна, Московченко Н.О.</i>	50
СПРОБА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ОРНАМЕНТАЦІЇ КЕРАМІЧНОГО ІНВЕНТАРЯ НА ПРИКЛАДІ ЗНАХІДОК СТОРОЖІВСЬКОЇ КУРГАННОЇ ГРУПИ	
<i>Чирва Є.В., Буличева Л.В.</i>	54
КОЗАКИ-ХАРАКТЕРНИКИ	

СОЦІОЛОГІЧНІ, ФІЛОЛОГІЧНІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ НАУКИ

<i>Басіч А.С., Кириєнко О.В.</i>	57
АНАЛІЗ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ	
<i>Біла Л.О.</i>	61
ЯПОНСКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ ПОЭЗИЯ	
<i>Біла О.О.</i>	65
МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА Й УЧНІВ	
<i>Бондаренко Н.Л.</i>	70
ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТУ	
<i>Борисенко А.Д., Біла О.О.</i>	76
ПАТРІОТИЧНІ МОТИВИ У ЛІРИЦІ СВЯТОСЛАВА ВАКАРЧУКА	

<i>Гінгін М.О., Криворчук Ю.М.</i>	80
СУЧАСНИЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ	
<i>Грімова В.Л.</i>	82
СИМВОЛІКА ІМЕНІ – ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТУ	
<i>Грімова В.Л.</i>	86
СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	
<i>Дейнега-Ткачук К.В.</i>	90
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	
І М. ДОЧИНЦЯ «ВІЧНИК. СПОВІДЬ НА ПЕРЕВАЛІ ДУХУ» З	
ТОЧКИ ЗОРУ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ	
<i>Дзятко С.В.</i>	95
КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ПЕРСОНАЖІВ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ	
ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ» (ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА)	
<i>Домашенко М.Д., Ставнюк О.В.</i>	99
ВОЛОДИМИР БРЮХАНОВ - ЖУРНАЛІСТ, ПОЕТ, ГЕРОЙ	
<i>Дубовиченко Г.В.</i>	110
ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ОСНОВИ	
НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ	
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
<i>Іванська Н.І.</i>	115
НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ	
МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ	
<i>Іващенко Л.А.</i>	120
МІСЦЕ МИСТЕЦТВА В ДИТЯЧОМУ ЖИТТІ ТА ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ	
<i>Іонко Т.О.</i>	123
РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ	
ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
<i>Кантемірова О.М.</i>	127
ПОЕТИКА АБСУРДУ В ТВОРЧОСТІ М.ГОГОЛЯ ТА М.БУЛГАКОВА	
В АСПЕКТІ НАСТУПНОСТІ	
<i>Клименко Є.Є., Маркітан Л.В.</i>	131
ВІРНИЙ ЗАВЖДИ. ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЯМ	
<i>Кривошилик О.В.</i>	136
ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ	
ЛІТЕРАТУРИ ЗАСОБАМИ КРИТИЧНОГО ЧИТАННЯ	
<i>Лаврик М.В., Дмитренко К.К.</i>	139
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В	
НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ	
<i>Манько Д.В., Доценко Т.В.</i>	143
ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ПОЗИЦИИ	
АВТОРА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ ПОЭМЕ Т.Г. ШЕВЧЕНКО	
«СЛЕПАЯ»	
<i>Мороко М. С., Цукан О.М.</i>	146
ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА	
УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ	
<i>Мочаліна В.П.</i>	151
НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ	

ГУРТКОВОЇ РОБОТИ	
<i>Павлова Л.В., Дейнега-Ткачук К.В.</i>	154
НАЗВИ СІЛ ТОМАКІВСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ)	
<i>Поліщук Е., Меркунова Н.О.</i>	156
УКРАЇНСЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ТАРАСЮК	
<i>Полупан О.В.</i>	161
ШКІЛЬНИЙ ЕТНОГРАФІЧНИЙ МУЗЕЙ – СКАРБНИЦЯ ДЛЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ	
<i>Пташинська О.В.</i>	164
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ	
<i>Сава О.Ю.</i>	167
НАШІ ІМЕНА: ІСТОРІЯ І СОВРЕМЕННОСТЬ	
<i>Самура А.О., Безверха Т. А.</i>	171
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЇ НАСТАНОВИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ РЕЯ БРЕДБЕРІ «РЕВУН»)	
<i>Сердюк О.В.</i>	175
ПОНЯТТЯ ОБРЯДОДІЇ (ЇЖІ) ЯК ЕТНОЗНАКУ (НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯННЯ ТВОРІВ Я.КАВАБАТИ «ТИСЯЧА ЖУРАВЛІВ» ТА М.СТЕЛЬМАХА «ЩЕДРИЙ ВЕЧІР»)	
<i>Смаровоз І.С.</i>	178
ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ З МЕТОЮ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ	
<i>Сорокіна Поліна, Янатъєва О.Г.</i>	181
ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ ТА ОБРЯДИ МОГО КРАЮ	
<i>Сорочан Є.І., Сорочан В.С.</i>	186
«У КОГО ЩЕ ТАКА ЗЕМЛЯ, ЖИТТЯМ БАГАТА?..»	
<i>Ткаченко Л.Д.</i>	191
ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНОЗНАВСТВА - У ПОВСЯКДЕННІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ МЕШКАНЦІВ СЕЛИЩА ВЕСЕЛІ ТЕРНИ ТЕРНІВСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КРИВОГО РОГУ	
<i>Тоцька Ю.А.</i>	193
ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
<i>Трубінова Л.І., Олех Л.М.</i>	196
ВИТИНАНКАРСТВО ЯК ВИД МИСТЕЦТВА	
<i>Хоменко Ю.І., Бондаренко А.Ю.</i>	201
ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В МАЛІЙ ПРОЗІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО	
<i>Черв'яков О.О., Землянухіна Т.О.</i>	204
КАТЕГОРІЯ ГРАНІ У ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА РОБЕРТОВИЧА ЦОЯ	
<i>Шокур О.В.</i>	205
ПОСТАТЬ ШЕВЧЕНКА В НАРОДНІЙ МІФОТВОРЧОСТІ	

<i>Юровський Д.Ю., Савченко О.С.</i>	210
PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE WORKS BY SHAKESPEARE, ON THE BASIS OF THE TRAGEDY OF ROMEO AND JULIET	
<i>Юрчик Аліна, Малишко В.Г.</i>	214
ПИСЬМЕННИКИ-УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА КІРОВОГРАДЩИНУ В 1941-1944 РОКАХ	
<i>Юхименко В., Сорочан В.С.</i>	219
МАНДРІВКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ПОЛТАВЩИНОЮ	

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

<i>Бабаєва Н.В., Бабаєва О.О.</i>	223
КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ	
<i>Бита О. А., Поліщук В.В.</i>	226
ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ЗАСОБУ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНИХ НАУК	
<i>Бойко А.А.</i>	231
ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ – ПОТРЕБА ЧАСУ, СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ, ЧИ ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ	
<i>Вовкодав І.О.</i>	236
ВПЛИВ СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ ПІДЛІТКІВ: РОЛЬ БАТЬКА У РОЗВИТКУ ДИТИНИ	
<i>Горбашова Т.Ю.</i>	241
МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО САМОРОЗВИТКУ	
<i>Гортованова І.І., Прокопенко І.М.</i>	245
ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	
<i>Іванова Н.І.</i>	248
РОЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	
<i>Іщенко С.В.</i>	252
ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ СЛУХАТИ І РОЗУМІТИ УСНЕ МОВЛЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
<i>Кончіч В.В.</i>	256
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ	
<i>Корнієнко С.С., Маслюк В.І.</i>	258
ПАТРІОТИЗМ СУЧАСНОГО ВИПУСКНИКА ЯК ІНТЕГРОВАНОГО ПОЧУТТЯ ОСОБИСТОСТІ	
<i>Кульбачна А.П.</i>	262
ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ДУХОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я	
<i>Маренич К.В.</i>	266
СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ	
<i>Маслюк В.І.</i>	269
ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ	

НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ЕФЕКТИВНОЇ ФОРМИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ УЧАСНИКАМИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ	
<i>Моргун О.В.</i>	273
БАТЬКІВСЬКИЙ ВСЕОБУЧ. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ	
<i>Москалець І. О., Жидкова Н.М.</i>	278
ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАН (З ДОСВІДУ РОБОТИ НАУКОВГО ТОВАРИСВА «ЕВРИКА» МЕНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ГІМНАЗІЇ ЧЕРНІГІСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ МАН УКРАЇНИ)	
<i>Мудрик О.І.</i>	283
ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ	
<i>Нескоромна І.В.</i>	287
ЗБІРКА ВПРАВ «ПОЕТИЧНІ СХОДИНКИ»	
<i>Палагута О.М.</i>	292
КОМП'ЮТЕРНІ ДЕМОНСТРАЦІЇ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ	
<i>Палагута В.В.</i>	295
ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ	
<i>Пасенко І.М.</i>	299
ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ З ПРАВОВОЮ СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ	
<i>Полтавець Н.О., Рева Т.І., Акун Є.А.</i>	302
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ. ЕКСПЕРИМЕНТ ДОВЖИНОЮ В 40 РОКІВ	
<i>Придворова Т.М.</i>	306
МОЖЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	
<i>Приходько Г.І.</i>	309
ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОШУК ЗАСОБІВ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО МІКРОКЛІМАТУ У СПІЛКУВАННІ З УЧИТЕЛЕМ	
<i>Смук А.Б.</i>	318
МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДІАГНОСТИКИ ПСИХОФІЗИЧНОГО СТАНУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА	
<i>Стиценкова О.В.</i>	322
ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ	
<i>Чигрін І.В.</i>	326
ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ	
<i>Якубова Ю.В.</i>	330
ВИХОВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ	

ЗОЛОТЕ ПЕРО

<i>Балонов Д.М., Завірова М.Л.</i>	335
ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ	
<i>Боднар І. В., Андрусик Вікторія, Гоменюк Юлія, Гуцуляк Юлія,</i>	337
<i>Горячко Юстина, Ілько Анастасія</i>	
ВІРШУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ	
УЧНІВ, ЇХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ	
<i>Дідко Д.О., Дідко І.С.</i>	340
ДИТЯЧІ ФАНТАЗІЇ	
<i>Жиленко Д.І.</i>	342
МАТЕМАТИЧНІ ЗАДАЧІ В МАЛЮНКАХ	
<i>Кухта А.О., Руденкова І.А.</i>	344
ЗБІРКА ПОЕЗІЙ «РІДНИЙ КРАЙ»	
<i>Кучер А., Йова Д. В., Попова А.В., Тихонов Є.І., Калієвська Н.М.,</i>	346
МОЗАЇКА МОЄЇ ДУШІ	
<i>Кучков М., Нікітіна Т. М.</i>	348
ВУЛИЦЯ ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА	
<i>Левенко В., Цильова З.Ю.</i>	351
УКРАЇНО. МИР НА ЗЕМЛІ. НИКОГДА НЕ МЕНЯЙТЕ ДРУЗЕЙ.	
БІБЛІОТЕКА. ПОСВЯЩЕННЯ ЛИЦЕЮ	
<i>Міхєєва М.В., Калугіна О.І.</i>	353
ВОНА VENIA VESTRA (С ВАШЕГО ПОЗВОЛЕНИЯ)	
<i>Оганесян Є.Д., Тихонова Т.М.</i>	357
ПОЕТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО ПРО ЧАРІВНУ	
КРАСУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ. ПОЕТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ФІЛОСОФСЬКОЇ	
ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО	
<i>Олійник К.В., Бондаренко А.Ю.</i>	359
ТИХО НАВКРУГІ. СПОРТ ДАЄ НАМ СИЛИ. НІЖНЕ ТЕПЛО.	
МАМА. ОСІНЬ. ВЕСНА . ЛІТО . БІЛОЧКА	
<i>Літературна студія «Первоцвіт» та Ревенко Л.О.</i>	361
РАДІСТЬ ТВОРЧОСТІ	
<i>Рижих М.А., Біла О.О.</i>	365
СИЛА МАТЕРІ	
<i>Склярєнко А.С., Якименко В.П.</i>	366
РОЗМОВА ПОКОЛІНЬ. ХРОНІКИ ВІЧНОГО	
<i>Усенко Л.А.</i>	369
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ	
НАПРЯМОК ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ	
<i>Черв'як О., Гортованова І.І.</i>	372
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНІ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ	
<i>Черниш Є.В.</i>	374
КАЗКОВІ ПРИГОДИ ХОМКИ В ПРИКМЕТНИКОВОМУ МІСТЕЧКУ	
<i>Юрчик Аліна, Малишко В.Г.</i>	379
КОЛИСКОВІ ПІСНІ	

Бут В.В.,
учень 7 класу
Шевченко В.М.
вчитель історії

Глодоської ЗШ І-ІІІ ступенів
с. Глодоси, Кіровоградська область
vitalina080@gmail.com

ГЕРОЇЧНИМИ СТЕЖКАМИ ОДНОСЕЛЬЧАНКИ - ВІРИ ФЕДЧЕНКО

У 1923 році в с. Глодоси, Кіровоградської області, Хмельівського району народилася Віра Трохимівна Федченко.

У 1930 році Віра пішла до 1-го класу Глодоської школи, в якій навчалася 2 роки.

В 1932 році маленька Віра разом з батьками переїжджає до м. Новоукраїнки, де прожили 5 років.

В 1937 році родина Федченків переїджає до м. Ніжина, а потім в Західну Україну. Інформація про подальшу долю нашої односельчанки була б не відома, якби не діяльність юних слідопитів клубу «Пошук».

У 1974 році при нашій Глодоській школі було створено клуб юних слідопитів «Пошук», члени якого здійснювали туристичні поїздки по місцях бойової слави, листувалися, відшукували імена загиблих героїв.

14 серпня 1975 року юні слідопити побували в м. Ніжині, в якому відвідали краєзнавчий музей, побували на місці розстрілу підпільників та зустрілися тоді ще живими Віриними друзями, теж учасниками підпільної організації Медведєвою Ольгою Андріївною, Кузьменком Миколою Івановичем, Жулаєм Іваном Павловичем, які розповіли їм про героїчний подвиг нашої землячки.

Досліджуючи вибрану проблему я зустрівся з першим командиром клубу «Пошук» Дмитренко Людмилою Михайлівною, учасницею поїздки до м. Ніжина у 1975 році, дізнався про цікаві факти та отримав цінні історичні джерела з місць подій.

В ході дослідження я дізнався, що в Західній Україні Віра познайомилася з простим хлопцем Іваном Смолянчуком, а згодом і одружилася.

У 1941 році у сім'ї Віри і Івана Смолянчука народився син – Марик і родина повертається жити до м. Ніжина.

13 вересня 1941 року в м. Ніжин ввірвалися німецькі війська. З перших днів війни чоловік Віри – Іван пішов на фронт, де в першому бою його було вбито. Віра залишилася вдовою, Марик – сиротою.

Віра не похитнулася. З перших днів війни разом з товаришами почала мстити ворогові за свого Івана і за сотні таких молодих хлопців і дівчат, які поклали голови від рук фашистів.

13 вересня 1941 року, через два з половиною місяці після початку війни, Ніжин було окуповано військами вермахту. В умовах окупації житель м. Ніжина Яків Батюк починає утворювати підпільну організацію. На

початку 1942 року він влаштовується на роботу директором в артіль по виробництву канатів. Тут він уважно вивчає робітників, знаходить серед них одностудців; приводом для запрошення їх додому, щоб уникнути зайвих підозр, стало прослуховування патефона. Таким чином Батюком була створена група для здійснення диверсій. Приймаючи від окупаційної влади замовлення на кінську упряж, підпільники бробляли готові вироби спеціальним хімічним розчином, який був підготовлений самим Батюком. Коли така оброблена упряж промокала від дощу чи поту, хімічні речовини викликали подразнення шкіри коней і вони вже не могли виконувати свої функції. Такої упряжі було виготовлено близько 9 тисяч комплектів.

Незабаром німецька адміністрація вирішила приєднати артіль до інших підприємств, щоб таким чином позбавити її самостійності. Це завадило б підпільникам продовжувати диверсійні акції. Тому Батюк організував протест робітників, але після цього був звільнений. У відповідь на це він зі ще більшою наполегливістю взявся за створення підпільної організації. За допомогою свого батька, Петра Івановича Батюка, йому вдалося роздобути друкарську машинку і обладнання для виготовлення листівок. Разом з молодшою сестрою Євгенією він створив явочну квартиру для зустрічей з надійними друзями. Знайомий залізничник Микола Конопат приніс радіоприймач. До підпільників приєдналися Віктор Безглуздо, Єфросинія Мотилева, Віра Смолянчук, Іван Могильний, Микола Шуст, Михайло Ткачов. Була створена перша група патріотів, що налічувала сімнадцять юнаків та дівчат.

В листопаді-грудні 1941 року в м.Ніжині була організована підпільна організація, в яку ввійшла уродженка нашого села Віра Федченко-Смолянчук.

Командиром ніжинської підпільної організації був сліпий адвокат – Яків Батюк. Хоча він був сліпий його очима була сестра Женя.

Дізнавшись про існування в ніжинських лісах партизанського загону, Батюк в березні 1942 року зумів налагодити контакти з партизанами, зустрівся з командиром загону — секретарем Носівського підпільного райкому партії М.І.Стратилом. Вони намітили чіткий план дій, на основі якого підпільники розгорнули агітаційно-пропагандистську роботу серед населення. Яків Петрович диктував відозви: одні до жителів Ніжина, інші — до поліцаїв; ці листівки у друкованому та рукописному варіантах розвішувалися в публічних місцях. У них були зведення Радінформбюро про події на фронтах, розповідалося про знущання нацистів над мирними жителями. Крім цього, члени підпільної організації Батюка розповсюджували серед населення газети та листівки, які скидали радянські літаки на територію розташування партизанського загону «За Батьківщину!», виявляли місця дислокації нацистських військових підрозділів, маршрути їх пересування, наявність і кількість озброєння. Всі ці дані передавалися партизанам.

Підпільна організація направила в ряди партизанського загону майже 60 осіб, зокрема 15 військовополонених, що працювали в німецькому шпиталі, передала близько 150 гвинтівок, тисячі патронів, гранати, навіть кілька авіабомб. Медикаменти партизани також одержували від членів підпільної організації — завідувача аптекою Олександра Богдана, працівниці шпиталю Віри Смолянчук, лікаря Опанаса Афоніна. Частину ліків вдалося роздобути в Києві, Кривому Розі, куди Батюк посилав своїх людей з підробленими

документами. Здобувши досвід організація зайнялася і диверсіями. Знищили телеграфно-телефонну лінію зв'язку Ніжин — Бахмач, пустили під укіс вантажний потяг.

Ніжинські підпільники організовували втечі з фашистського ярма солдатам. Віра працювала в госпіталі медсестрою і одного разу коли допомагали радянським солдатам організувати втечу, їх перестрів вартовий — Віра показала пропуск, а коли він підійшов ближче вдарила ножом в груди.

Наша односельчанка разом з товаришами врятувала життя п'ятнадцятьом радянським воїнам, але серед цих воїнів був зрадник — Олександр Ємануїлов, який виказав багато підпільників, в тому числі і нашу Віру Смолянчук та керівника їхньої організації Якова Батюка, якого 20 червня 1943 року було заарештовано.

Гестапо через свого агента-provokatora, який втерся в довіру до підпільників, вдалося вийти на слід ніжинських патріотів і 25 серпня 1943 року більшість членів комсомольсько-молодіжної організації на чолі з Я. П. Батюком було заарештовано. Тільки невелика група зуміла вибратися з міста і приєднатися до партизанського загону.

Більше 10 днів молодих підпільників та їх керівника Батюка Я. П. катували в гестапо, але нацисти так і не змогли домогтися бажаного. У ніч з 6 на 7 вересня 1943 року двома вантажними машинами усі 26 заарештованих підпільників були вивезені до однієї з будівель військового складу на околицю м. Ніжина, розстріляні, за вісім днів до того, як 15 вересня 1943 року до Ніжина увійшли радянські війська. Наші пошуковці у 1975 році побували на місці розстрілу батюківців та поклали квіти пам'яті про, що свідчать фото матеріали.

Партизанський рух був важливим фактором у досягненні перемоги над фашистською Німеччиною та її союзниками. Він розпочався на всій окупованій території і мав небачений в історії розмах і результативність. У тилу ворога за час війни діяло понад 1 млн. партизан і багато тисячна армія підпільників. Їх активно підтримували десятки млн. патріотів. У партизанському русі брали участь робітники, селяни й інтелігенція, люди різноговіку, чоловіки і жінки, представники різних національностей СРСР і деяких інших країн. Партизани і підпільники знищили, поранили і захопили в полон близько 1 млн. фашистів і їхніх пособників, вивели з ладу понад 4 тис. танків і бронемашин, зруйнували і пошкодили 1600 ж.-д. мостів, здійснили понад 20 тис. катастроф ж.-д. ешелонів. Героїчна боротьба партизанів і підпільників у тилу ворога була одним з найяскравіших проявів непохитної волі народу до перемоги, його полум'яного патріотизму, безмежної відданості батьківщині.

Список літератури:

1. Історія Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941 - 1945 рр. Т. 2, М., 1961, с.132-133
2. Бичков Л.М. Партизанський рух у роки Великої Вітчизняної війни, М., 1965.
3. Спогади Л.М. Дмитренко. Архів пошукової групи Глодоської ЗШ І—ІІІ ст. 1986 р.
4. Інтернет матеріали про Якова Петровича Батюка.

5. Пиріг П. Партизанський рух на Україні під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Вища школа: проблеми, пошуки, тенденції / П. Пиріг. – Чернігів, 2004. – С. 77.

6. Хронологічний довідник про тимчасову окупацію Чернігівської області 1941–1943 рр. – Чернігів : Видавництво "Деснянська правда", 1947. – С. 126.

УДК 347.6

Бутурлим Т. І.,

*канд. пед. наук., учитель української мови та літератури
Ніжинський обласний педагогічний ліцей Чернігівської обласної ради*

м. Ніжин

tanya_buturlim@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ПРАВА ХІХ СТ.

Законодавство ХІХ ст. закріпило в суспільній свідомості гендерну диспропорцію. Частково відновити баланс між чоловіком та жінкою вдасться лише в ХХІ ст. (згідно п. 6, ст. 7 Сімейного кодексу України, жінка та чоловік мають рівні права і обов'язки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї).

Проаналізуємо сімейне право ХІХ ст. за такими критеріями: *шлюбний вік, згода на шлюб, укладення шлюбу, посаг, статус чоловіка та жінки, насильство в сім'ї, розподіл спадщини, матеріальна підтримка, виховання дітей, розлучення.*

Шлюбний вік був неоднаковим: для жінок – 16 р., для чоловіків – 18 р. (для порівняння: у 10-17 ст. – був 15 р. і 13 р. відповідно). Для православних існував граничний шлюбний вік – 80 р. Офіцерам дозволялося одружуватися після 23 р. Для цього обов'язковою була згода батьків, а також начальника (для військових), господаря (для дворових, селян поміщиків). Батьки / опікуни не мали права примушувати дітей до одруження (для порівняння: у дохристиянський період наречених викупляли або викрадали). Але якщо подружжя йшло проти волі батьків, то рідні могли поскаржитися до суду, що загрожувало ув'язненням від 4 до 8 міс. Цивільний шлюб не дозволявся, визнавався лише церковний (вінчання) (для порівняння: у ХVІІ – ХVІІІ ст. цивільний шлюб був табу, за винятком розкольників (старовірів), які виступали про церковних реформ (їхні шлюби реєстрували в поліцейському управлінні)). Підтвердженням реєстрації шлюбу був запис у метричній книзі. Коли жінка виходила заміж, то брала прізвище чоловіка, проте могла зберігати і своє. Якщо дівчина чи удова з вищих станів суспільства виходила заміж за простолюдина, її діти ставали представниками «простого стану». Якщо ж бідна одружувалася із шляхтичем, отримувала високий соціальний статус. Не мали право одружуватися представники однієї статі, неповнолітні, особи, пов'язані кровними зв'язками, куми, похресниця і хрещений батько, усиновлювач і усиновлена, особи, які не розірвали попередній шлюб (для порівняння: у дохристиянський період була полігамна сім'я), арештанти, священнослужителі, ченці і черниці, православні з представниками нехристиянської віри. Не можна було вступати в 4-ий шлюб. Розлучені після подружньої зради отримували право одружуватися лише після дво- / п'ятирічного церковного покаяння.

Коли жінка виходила заміж, вона приносила в дім чоловіка придане (посаг, віно) – майновий та/або грошовий внесок родини в нову сім'ю (особисті речі, постіль, одяг, посуд, предмети домашнього господарства, худоба, гроші («готовизна»), земельний наділ, коштовності, хутра, кінні екіпажі, челядь). Записи про видачу приданого здійснювалися перед шлюбом або не пізніше ніж через 6 місяців після одруження (ст. 1007, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Із 1715 р. придане жінки вважалося її особистою власністю, яким вона розпоряджалася самостійно. Однак у Чернігівській та Полтавській губерніях воно знаходилося в загальному користуванні подружжя, проте нерухоме майно чоловіка, що ґрунтувалося на приданому дружини, не могло бути забране без згоди дружини (ст. 111, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Як тільки шлюб переставав існувати (унаслідок смерті чоловіка або через розлучення), придане повністю підлягало поверненню жінці, яке пізніше успадковували її діти. У разі смерті бездітної жінки придане поверталось родичам і розподілялося між братами, якщо вони були. Якщо батько помер, то брати були зобов'язані дати сестрам однакову частку приданого (ст. 1005, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Наречений перед шлюбом «вінував жінку», тобто робив подарунок, який би забезпечив її майбутнє на випадок смерті чоловіка. Величина віна встановлювалася в передшлюбній угоді під час змовин. Ним жінка могла вільно розпоряджатися як за життя чоловіка, так і після його смерті.

Чоловік був зобов'язаний любити свою дружину, як власне тіло, жити з нею в згоді, поважати, захищати, пробачати недоліки, полегшувати її неміч, утримувати матеріально в силу своїх можливостей; дружина мала коритися своєму чоловікові як голові сімейства, любити й поважати, перебувати в необмеженій покірності, усіляко догоджати, бути господинею в домі (ст. 107, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)) (для порівняння: у добу Київської Русі жінка мала право вибирати чоловіка, розпоряджатись своїм майном (посагом), після смерті чоловіка ставала головою родини, мала доступ до освіти). Подружжя зобов'язане було жити разом. Реакцією емансипованого жіноцтва на всебічну владу чоловіка був організований протест проти дискримінації його прав, за отримання права свободи, вибору, голосу, навчатися, працювати (феміністичний рух). Жінка активно включилася у виробничу сферу (працювала продавцем, касиром, стенографістом тощо). Феміністичний рух на Україні сприяв появі інститутів шляхетних дівчат, жіночих гімназій, єпархіальних шкіл. Відбулося зрівняння програм для жіночих та чоловічих гімназій, спостерігалася відсутність гендерної дискримінації при вступі до вузів. У результаті жінка відновила статус самодостатньої особистості, проте остаточно патріархатну систему зруйнувати не вдалося.

Шлюб, що ґрунтувався на насильстві, вважався недійсним. Із 1845 р. чоловік не мав права фізично карати дружину, насильно віддавати в монастир (для порівняння: у XVIII ст. жінка отримала право вимагати розлучення через жорстоке поводження чоловіка). Жінка, яка народила дитину від коханця і втопила її, була засуджена на 7-річну спитимію (із 1809 р. – 5 річну). Батьки або опікуни зґвалтованої дівчини мали право вимагати від кривдника оплати витрачених коштів на лікування, утримання жертви до заміжжя та народженої нею дитини (ст. 663, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Якщо

шлюб був визнаний недійсним, оскільки здійснений насильно чи шляхом обману, винний повинен був утримувати жінку до її другого заміжжя та дітей, якщо вони були (ст. 666, Т. 10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Якщо чоловіка засилали в якості покарання, жінка могла добровільно їхати за ним або звернутися до духовного суду з проханням отримати розлучення (ст. 31 Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). До середини ХІХ ст. за позашлюбні зв'язки, спроби вчинення самогубства, жорстоке поводження з жінками, розпусту, пияцтво, недотримання церковних обрядів, ненавмисне вбивство призначали монастирську епітимію. Із 1851 р. більшість правопорушників відбували таке покарання на місцевому рівні, під контролем священика. Відмова від одруження після сватання трактувалась як образа. Деякі питання (наречений відмовлявся одружуватись на дівчині, не хотів одружуватися навіть після народження дитини, інший парубок «відбивав» наречену після сватання) розглядалися на громадському суді. Із винного «за моральні збитки» стягували грошову компенсацію. За зґвалтування неповнолітньої кривдник позбавлявся матеріальних прав та відбував заслання на 10-12 р., тілесні покарання 4 ступеня, нанесення клейма (Т. 15, ст. 2076), ненасильне розтління – заслання на 8-10 р., тілесні покарання 5-7 ступеня, нанесення клейма (Т. 15, ст. 2077), за зґвалтування повнолітньої – каторжні роботи на заводах (4-8 р.), тілесні покарання 6-7 ступеня, нанесення клейма (Т. 15, ст. 2078), якщо зґвалтування має летальний кінець, то насильник карається засланням на 10-12 р., тілесними покараннями 4 ступеня, нанесенням клейма (Т. 15, ст. 2080). За зваблення незаміжньої дівчини та обіцянку на ній одружитися винний позбавляється майнових прав та направляється в гамівний будинок на 2-3 р. (Т. 15, ст. 2084). За нанесення образи, застосування фізичної сили накладається покарання у вигляді арешту від 7 днів до 3 місяців, грошової компенсації, зобов'язання попросити вибачення в жертви насилля (Т. 15, ст. 2086) (у разі відмови це зробити – арешт). За свідомі тяжкі побої кривдник направляється в гамівний будинок на 3 міс. – 2 р. та позбавляється майнових прав або на нього накладається арешт на 3 міс. – 1 р. (Т. 15, ст. 2087). За викрадення незаміжньої дівчини з метою одруження (усупереч її волі) – позбавлення майнових прав, заслання на 2-3 р., тілесні покарання 3, за викрадення дівчини (за її згодою) – арешт чоловіка (6 міс. – 1 р.), ув'язнення в монастирі чи в будинку батьків (6 міс. – 1 р. ступеня) (Т. 15, ст. 2118). За примус до одруження призначалося позбавлення майнових прав, каторжні роботи на заводі (4-6 р.), тілесні покарання 7 ступеня, нанесення клейма (Т. 15, ст. 2119). За перелюбство в шлюбі в разі скарги постраждалого (-ої) призначалося ув'язнення в монастирі чи арешт на 6 міс. – 1 р., церковне покаяння; якщо особа, що вступила позашлюбний зв'язок, неодружена, то відбуває церковне покаяння та покарання у в'язниці (3-6 міс.) (Т. 15, ст. 2156). За вмисне убивство, насилля, свідоме нанесення вагітній жінці травм, що призвело до передчасних пологів чи смерті дитини, призначалася смертна кара або каторжні роботи (8-10 р.), тілесні покарання із нанесенням клейма, позбавлення майнових прав (ст. 117, 118, 2008, 2033, 2040, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). За прояв надмірної жорстокості, знущання (побої) – позбавлення майнових прав, висилка на 2-4 р. до Сибіру або в Тобольську, Томську обл. на 2-3 р., тілесні покарання (1-3 ступеня), виправні

роботи (4-10 р.) (ст. 2038, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). За свідоме катування – позбавлення майнових прав, каторжні роботи на заводі 6-8 р., тілесні покарання (6 ступеня), нанесення клейма (ст. 2026, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). За вбивство жінкою немовляти призначалося позбавлення майнових прав, заслання на 1-2 р. або тілесні покарання (4 ступеня), направлення в трудовий будинок на 3-6 р. (ст. 2009, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). За здійснення абортів без згоди матері – позбавлення майнових прав, каторжні роботи на заводах (4-6 р.), тілесні покарання (7 ступеня), нанесення клейма. Аналогічне покарання, якщо жінці було завдано шкоди для здоров'я, але тривалість каторжних робіт становила 6-8 р; якщо аборт мав летальний наслідок – 8-10 р. (ст. 2010, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Ненавмисне вбивство, із метою самозахисту, каралося ув'язненням на 3-6 міс. чи церковним покайням (ст. 2015, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). За випадкове вбивство через необережність призначалося церковне покайняння (ст. 2019, Т. 15 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)).

Після смерті батька дочка отримувала $\frac{1}{4}$ спадщини, решта належала братам (якщо в сім'ї братів не було, усе отримувала вона). Майно, залишене матір'ю, розподілялося порівну між дітьми. Удова отримувала $\frac{1}{3}$ спадщини чоловіка (при живих дітях), якщо ж виходила заміж через 6 міс. після його смерті, то нічого не отримувала. Дочкам належала $\frac{1}{14}$ частина нерухомого майна, $\frac{1}{8}$ – рухомого. Якщо протягом 10 р. спадкоємці не з'являлися, усе майно переходило в державну казну. Коли чоловік-дворянин брав прізвище жінки, то в разі її смерті (за умови відсутності дітей) усе майно переходило йому (ст. 1160, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Якщо питання розподілу спадщини між спадкоємцями не було вирішено протягом 2 р., то воно розглядалося в судовому порядку (6 % стягувалося на користь держави) (ст. 1317, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)).

Чоловік зобов'язаний був утримувати дружину, за винятком, якщо вона не бажала жити з ним разом (ст. 106, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). «Мужъ обязанъ доставлять женѣ пропитаніе и содержаніе по состоянію и возможности своей» (с. 106, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)).

Батьки зобов'язані були давати дітям їжу, одяг, добре й чесне виховання (ст. 172, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)), звертати увагу на моральну освіту своїх дітей (ст. 173, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Діти мали поважати, слухатися рідних, проявляти покірність і любов (ст. 177, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Батьки мали право вживати виправні заходи щодо неслухняних дітей: через непокірність, аморальне життя та інші пороки віддавати в гамівні будинки, подавати на них скаргу до суду (ст. 165, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). У Чернігівській та Полтавській губерніях батьки відрікалися від дітей, якщо ті штовхнули чи підняли руку на них, свідчили проти них у суді, відмовлялися брати батьків на поручительство, відбирали майно, відмовили їм у необхідності утримання, не допомагали в скрутній ситуації, вели себе аморально (ст. 167, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)) (для порівняння: у XVIII ст. батьки не мали права насильно вінчати дітей, віддавати в монастир, калічити,

ранити їх, доводити до самогубства (але фізичні покарання відмінені не були), проте були зобов'язані готувати дочок до заміжжя, синів – до служби; батьківських прав не позбавляли). Усиновлення дозволялося лише родичам (за умови, якщо не мали власних дітей). Для цього потрібна була згода чоловіка, батьків жінки, усиновленої дитини, старшої 14 р. Із 1902 р. дозволялося усиновлення власної позашлюбної дитини. Незаконними вважалися діти, що народилися поза шлюбом, у результаті перелюбства, більше ніж через 306 днів після смерті чоловіка матері чи розлучення, визнані недійсними згідно рішення духовного суду (ст. 132, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). У графі «Батьки» метричної книги робився запис – «незаконнонароджена (-ий)». Батьківська влада належала матері, прізвище дитині мати давала своє, ім'я по батькові – хрещеного батька. Батько зобов'язаний був утримувати дитину, яка потребувала матеріальної допомоги. Якщо він не заперечував законності народження дитини, то син чи дочка вважався (-лася) законним (-ою). Якщо чоловік тривалий час (більше року) був відсутній, перебував за кордоном чи в межах держави, а дружина приховувала від чоловіка факт народження дитини, то протягом року від отримання звістки про народження дитини мав право подати позов про незаконність народження дитини (ст. 129, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Якщо чоловік помер до народження дитини, то родичі протягом 3 місяців мали право подати позов про незаконність народження дитини (ст. 130, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Якщо шлюб був розірваний через нездатність чоловіка до подружнього співжиття, то їхні діти вважалися незаконними (ст. 134, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)), через перелюбство матері – діти вважалися законними, якщо їхнє народження не було прихованим від чоловіка (ст. 135, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Незаконнонародженим дітям козачих удів, дружин, дівок давалося прізвисько, а не прізвище батьків (ст. 140, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Для порівняння: за правління Олександра I дозволялося узаконення народжених до шлюбу дітей, у разі одруження батьків (у випадку перелюбу – ні); за Миколи II це було заборонено, за Олександра II – відновлено.

Розлучення дозволялося через такі причини: подружня зрада, неспроможність до шлюбного співжиття (через 3 р. після вінчання), відбування покарання, безслідне зникнення більше 5 р. (на війні, у полоні – більше 10 р.). Цей процес здійснював духовний суд. Для того, щоб розлучитися, потрібно було навести докази. У Чернігівській та Полтавській губерніях, якщо під час розлучення чоловік був визнаний винним, то зобов'язувався повернути дружині придане й передати в довічне утримання його майна; якщо шлюб визнавався недійсним і ніхто не вважався винним, то майно розподілялося так, як було до шлюбу; якщо шлюб був розірваний через наявність кровних зв'язків, то майно розподілялося між дітьми або передавалося ближнім родичам (ст. 118, Т.10 «Зводу законів Російської імперії» (1857 р.)). Рішення про розлучення виносив духовний суд, а потім, після внесення відповідної суми старості, – цивільний (земський) суд, який займався тільки майновими справами подружжя. Якщо духовним судом було визнано, що шлюб розірвано з вини жінки, тоді вона втрачала придане. Можна було розлучитися, повідомивши про це старостинський уряд та заплативши мито («поємщину», «куницю»). Розлучення

могло здійснюватися й без участі духовної влади: подружжя в присутності свідків видавали одне одному «ропусніє» листи, в актових книгах робилися відповідні записи. Для порівняння: у XVIII ст. розлучення за спільною згодою заборонялося, за винятком перелюбства, двошлюбності, нездатності до сімейного співжиття, прийняття чернецтва, заслання, безслідного зникнення, замаху на життя; винний (-а) міг (могла) ще раз одружитися, але після церковного покаяння.

Отже, сімейне право XIX століття характеризувалося наявністю патріархатних стереотипів, дискримінації щодо особи жіночої статі, жорсткого контролю щодо збереження сімейних цінностей, неприйняттям подружньої зради, аморального способу життя.

Список літератури:

1. Антокольський М.В. Сімейне право: [підручник]; вид. 2-е, перероб. і доп. / М. В. Антокольський. – М. : МАУП, 2002. – 336 с.
2. Індиченко С.П. Сімейне право: [навч. посібн. для студентів юрид. вузів та факультетів] / С.П. Індиченко, В.С. Гопанчук, О.В. Дзера, Л.А. Савченко. – К.: Вентурі, 1997. – 272 с.
3. Ісаєвич Я. Д. Сімейний побут. Становище жінки / Я. Д. Ісаєвич, О. Р. Федорів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult2/ikult207.htm>. – Назва з екрана.
4. Сводъ законовъ Россійской имперіи. – Санкт-Петербургъ, 1857 р., Т. X, Ч. I [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.runivers.ru/bookreader/book388202/#page/3/mode/1up>. – Назва з екрана.
5. Сводъ законовъ Россійской имперіи. – Санкт-Петербургъ, 1857 р., Т. XV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.runivers.ru/bookreader/book388232/#page/1/mode/1up>. – Назва з екрана.

УДК 93/94

***Гонтар Д.А.,**
вчитель історії та правознавства
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №109
м. Кривий Ріг
hontarda@gmail.com*

ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО РУХ ОПОРУ МОЛОДІ НА ОКУПОВАНІЙ ГІТЛЕРІВЦЯМИ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ (1941 – 1944 РР.) (НА ДОПОМОГУ ВЧИТЕЛЮ ІСТОРІЇ)

Питання окупації України німецькими військами та проблематика молодіжного руху Опору 1941 – 1944 рр. посідають чільне місце і в працях зарубіжних дослідників. Вже з першої половини 50-х рр. XX ст., базуючись на матеріалах Нюрнберзького процесу, західна історична наука починає активне дослідження німецької окупаційної політики в Україні. Першість у цьому напрямку належить Александру Далліну, який опублікував бібліографію, узагальнюючу монографію та детальну працю про становище в Одесі в ці роки. Його монументальне дослідження «Німецьке правління в Росії», присвячене окупаційній політиці на території Радянського Союзу, містить висвітлення

дебатів, що точилися між німецькими окупаційними функціонерами в Україні, та їх намагання знайти місцевих колабораціоністів [3, с. 127].

Першим визначив перспективи окупаційної політики, шляхи її проведення та реакцію на це населення загарбаних територій Чеслав Мадайчик у праці «Фашизм та окупації». Він виділяє три аспекти співпраці з окупантами: 1) зрада або продажництво добровільне; 2) колаборація або співпраця нейтральна; 3) ситуативні стосунки між колаборантами і окупантами, які залежали від періоду війни [11, с. 22 - 23].

Фундаментальною можна назвати працю Джона Армстронга «Партизанская война. Стратегия и тактика. 1941 - 1943» [1], оскільки вона містить не лише авторські висновки, статистичні дані, але й окремі радянські історичні джерела, що висвітлюють партизанський рух періоду Другої світової війни. Дж.Армстронг один із небагатьох зарубіжних дослідників, який намагається пояснити особливості протікання молодіжного руху Опору в Україні специфікою географічних, економічних та етнографічних (демографічних) характеристик регіону.

Дж.Армстронг також визначає недоліки в організації партизанських груп станом на 1941 р., серед яких називає наступні: а) відсутність у них досвіду і підготовки; б) порівняно низька ефективність підтримки з боку радянського партизанського командування і системи зв'язку з ним [1, с. 291].

Дослідник також вважає, що «цілі українських націоналістів можна охарактеризувати як соціальні і політичні, а не академічні, оскільки вони прагнули «очистити й активізувати свій народ [2]».

Явище колабораціонізму викликало неабиякий інтерес й німецьких істориків. Так, Д.Гоффман не визнає колабораціонізм як явище на Східному фронті, а акцентує увагу лише на «визвольному русі», а всіх радянських військовополонених він відносить до ревних противників радянської системи. Дослідник розглядає співпрацю молоді з гітлерівцями як одну із форм протидії радянській системі і Сталіну зокрема [11, с. 22].

Дітер Поль у своїй статті «Фашистська окупація України в 1941 – 1944рр. у працях західних учених» [3] намагається проаналізувати здобутки і прорахунки зарубіжної історіографії другої половини ХХ ст. у вивченні окупаційної політики гітлерівців та молодіжного руху Опору на окупованій території України. Автор робить висновки про те, що «в Західній Європі недостатньо відома радянська та українська історична література з теми [3, с. 133]», що, як на нашу думку, значно звужує пласт наукових узагальнень істориків зарубіжжя.

Поглянути на проблему руху Опору з точки зору історичної ретроспективи та пов'язати її з особливостями нацизму в Німеччині намагається Йонас Лессер у своїй книзі «Третий рейх: символы злодейства. История нацизма в Германии. 1933 - 1945» [6]. Вчений на основі політичних документів, літературних джерел та архівних матеріалів надає об'єктивну оцінку не лише німецькій історії, але й ментальності. Й.Лессер пов'язує між собою два явища: 1) злочини проти слов'янських народів (концентраційні табори, газові камери, неприховане беззаконня); 2) зародження молодіжного руху Опору, руху непокори по відношенню до окупантів. Наукова вартість праці зростає ще й у зв'язку з тим,

що автор вміщує погляди відомих історичних діячів, еволюцію їх теорій та точок зору.

Значну увагу західні історики приділяють дослідженню українського націоналістичного руху Опору. Так, Тимоті Снайдер у своїй статті «Фашистський герой у демократичному Києві» [8] звертає свій погляд на дослідження постаті Степана Бандери. Дослідник робить висновок про те, що «Бандера діяв у такому часі й місці, де до насилля вдавалися охоче, але де шанси силою добитися національної незалежності України були мінімальними [8, с. 9]». Автор також намагається довести, що політичні плани українських націоналістів не були ідентичними з планами Гітлера. У статті знаходимо думку про те, що деякі з націоналістів (зокрема – членів ОУН(Б)) допомагали німцям організовувати вбивчі погроми євреїв. На думку Т.Снайдера, вони «допомагали втілювати в життя німецьку політику, але ця політика узгоджувалася з їхньою власною програмою етнічної чистоти і їхнім ототожненням євреїв із совєтською тиранією [8, с. 9]».

Зенон Когут та Іван Химка у статті «Україністи та Бандера: розбіжні погляди» [5] намагаються дати відповідь на питання: «Чи була ОУН фашистською?». На основі аналізу численних архівних матеріалів вони чітко на нього відповідають: «ОУН таки була фашистською. Щоправда, після Сталінграда та Курська вона почала дистанціюватися від фашизму [5, с. 10]». Автори статті також наводять точку зору на цю проблему аспіранта Канадського інституту українських студій Альбертського університету Гжегожа Росолінського-Лібе, який доводить факт співпраці ОУН з німцями листами Ярослава Стецька від 3 липня 1941 р. до Муссоліні, Павелічеві, Франко та Гітлера. Як зазначає молодий дослідник, «саме в них Я.Стецько подавав себе як частину Нової Європи [5, с. 10]».

У полеміку з Зеноном Когутом вступає член відділення історії та класичних студій Альбертського університету Іван Химка, який апелює до того, що навіть найліберальніше крило ОУН в еміграції навколо Миколи Лебедя фальсифікувало документи [5, с. 12], що, на його думку, заважає сучасним вченим дослідити історію ОУН в контексті плюралістичного спрямування.

Особливе місце у дослідженні окупаційної політики гітлерівців і молодіжного руху Опору 1941 – 1944 рр. на окупованій території України належить історикам Росії. Серед них варто відмітити Б.Ковальова [4], В.Переогожина [7], Б.Соколова [9; 10] та ін.

Б.Соколов у книзі «Оккупация. Правда и мифы» [10] на основі аналізу нововиявлених архівних документів досліджує проблеми формування і діяльності радянських партизанських загонів. Окрім бойової діяльності, автор намагається неупереджено підійти до оцінки побуту партизанів, а також пов'язати війну, солдата і його прагнення до творчості (на прикладі пісень колабораціоністів і партизанів).

Б.Соколов робить висновки, що є діаметрально протилежними усталеним у радянській історіографії, яка зображувала народ головним джерелом перемоги у Великій Вітчизняній війні. Дослідник наголошує ж на тому, що «ця перемога була перемогою саме держави, і перш за все – самого Й.Сталіна [10, с. 340]». Звертає увагу дослідник і на проблеми організаційної роботи партизанських загонів. У книзі «Вторая мировая: факты и версии» [9] Б.Соколов робить

висновок про те, що організація партизанських загонів і сама війна розглядалася керівниками радянської держави як один із способів поширення комунізму. Наукова вага роботи зростає в силу розміщення в ній архівних документів.

Праця В.Переогожина «Война и общество» [7] дає змогу прослідкувати динаміку чисельності добровольчих формувань, що входили до складу групи армій «Центр» (автор подає порівняльно-статистичну таблицю). Дослідник не лише описує особливості організації подібних формувань, але й визначає той факт, що їх діяльність неможливо розглядати у відриві від висвітлення боротьби з боку шпигунських і диверсійних груп [7, с. 298]. В. Переогожин дійшов до висновку, що поряд із розкуркуленими, кримінальними елементами і репресованими на службу гітлерівцям йшли і колишні комуністи, які до початку війни посідали «поважні» державні посади.

Пов'язати партизанську боротьбу та явище колабораціонізму намагається у своїй праці «Коллаборационизм в России в 1941 – 1945 гг.: типы и формы» російський історик Б.Ковальов [4]. Саме в цій книзі знаходимо кількісний склад військових колаборантів за сучасними німецькими даними: «на початку 1943 р. у вермахті діяло до 400 тис. «добровільних помічників», від 60 до 70 тис. знаходилися у військах служби по підтримці порядку і 80 тис. – у східних батальйонах; близько 183 тис. чол. Працювали на залізницях в Києві та Мінську [4, с. 18]». Дослідник також намагається виокремити форми молодіжної колаборації: колабораціонізм духовний (культурний), економічний, політичний, військовий. Особливу увагу, на думку Б.Ковальова, відіграє колабораціонізм духовний, оскільки він найактивніше впливає на масового учасника війни, занурюючись у лоно його підсвідомості.

Отже, основна увага зарубіжної історіографії прикута до проблеми окупаційної політики гітлерівців та руху Опору 1941 – 1944 рр. на окупованій території України з позицій: причин його виникнення та розвитку; основних напрямків діяльності підпільних груп і партизанських загонів; досягнень і прорахунків радянського керівництва в організації партизанської боротьби; історичного внеску провідних діячів ОУН у перемогу над окупантами.

Однак й досі в зарубіжній історіографії відсутня узагальнююча праця з історії німецької окупації в Україні. Актуальним залишається дослідження проблеми руху Опору на регіональному рівні на основі всіх історичних джерел, що зберігаються в західних і колишніх радянських архівах.

Список літератури:

1. Армстронг Дж. Партизанская война. Стратегия и тактика. 1941 – 1943 / Джон Армстронг: [пер. с англ. О.А.Федяева]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2007. – 429 с.
2. Армстронг Дж. Украинский национализм: Факты и исследования. – М.: Центрполиграф, 2008. – 368 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://ukrknyga.at.ua/load/16-1-0-54>. – Назва з екрану.
3. Дітер Поль. Фашистська окупація України в 1941 – 1944 рр. у працях західних учених / Дітер Поль // Український історичний журнал. – 1994. - № 5. – С. 127 – 135.
4. Ковалев Б.Н. Коллаборационизм в России в 1941 – 1945 гг.: типы и формы / Б.Н.Ковалев. – Великий Новгород, 2009. – 372 с.

5. Когут З., Химка І. Україністи та Бандера: розбіжні погляди / Зенон Когут, Іван Химка // Критика. – 2010. - № 3 – 4. – С. 10 – 12.
6. Лессер Й. Третий рейх: символы злодейства. История нацизма в Германии. 1933 – 1945 / Йонас Лессер: [пер. с англ. А.И.Анвара]. – М.: ЗАО Центрполиграф, 2010. – 287 с.
7. Перегожин В.А. Вопросы коллаборационизма / В.А.Перегожин // Война и общество. 1941 – 1945: [в 2-х кн.]. – Кн. 2. – М., 2004. – С. 293 – 305.
8. Снайдер Т. Фашистський герой у демократичному Києві / Тимоті Снайдер // Критика. – 2010. - № 3 – 4. – С. 8 – 9.
9. Соколов Б.В. Вторая мировая: факты и версии / Борис Вадимович Соколов. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2006. – 432 с.
10. Соколов Б.В. Оккупация. Правда и мифы / Борис Вадимович Соколов. – М.: АСТ-ПРЕСС КНИГА, 2002. – 352 с.
11. Шайкан В.О. Коллабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни: [монографія] / Валентина Олексіївна Шайкан. – Кривий Ріг: Мінерал, 2005. – 466с.

УДК 908

Горулько С.С.
вчитель історії, директор
КУ «Пологівський НВК»
м. Пологи
gorulko80@ukr.net

ПОЛОГІВСЬКИЙ СЛІД ПЕЧАТКИ ХИТРОГО ПОЛКУ

Дослідити реальних учасників селянсько-повстанського руху Запорізького краю та Пологівщини в цілому за допомогою архівних даних робота не з легких. Прямих документів лишилися одиниці через цілеспрямовану політику радянської влади повністю викоринити навіть спогад про даний рух, не кажучи вже про достовірне історичне підтвердження. Великої шкоди архівам завдала Велика Вітчизняна війна, коли більшість документального матеріалу було знищено або загублено під час евакуації. Більшість спогадів збиралися та записувалися по крупинках в різні роки та з різною політичною окрасою, тому дійшли до наших часів як інформація від других-третіх осіб, що не дає стовідсотково стверджувати про достовірність реальних подій. Чому ж так? Відповідь очевидна – радянська влада повністю та безповоротно прагнула затерти небажані сторінки з історії встановлення радянської влади на території краю. І як показала історія, стерли не факти з махновського руху, а чисельні долі пологівців та вихідців з інших територій, що були охоплені повстансько-селянським рухом під приводом Нестора Махна.

Доволі дивними здаються факти радянської історіографії про щире та цілковите прагнення селян Запорізького краю прийняти владу рад та влитися в «дружню» пролетарську сім'ю народів. Так чому ж за самими поверхневими даними, що збереглися до наших часів, тільки з території сучасного Пологівського району у 1919 році офіційно приймали участь у повстанському

русі 3100 бійців селянської армії. І це бійці тільки з найкрупніших сіл, а скільки було тимчасових учасників руху достовірно невідомо.

У повстансько-селянській армії чіткого наказу до примусу воювати на постійній основі ніхто ніколи не надавав, хоча інциденти все ж таки мали місце. Селяни самі вирішували кому, коли і скільки воювати, тому армія Махна постійно коливалася від 10 до 35 тисяч чоловік. І без сумнівів пологівці внесли грандіозний вклад у здобутки повстанського руху [1].

Усе потаємне колись відкривається. Так, 26 листопада 2014 року у селі Кінські Роздори Пологівського району Запорізької області садиба Шапки Григорія Івановича позначилася краєзнавчою сенсацією. Подружжя згрібало опале листя в саду. Доречі, вони вже треті господарі на цьому місці. Раптом граблі зачепилися за якийсь предмет. Коли почали роздивлятися, він їм видався просто шматком металу з деякими рельєфними формами. Знахідку відклали в сторону і продовжили працювати. Ввечері чоловік почав обережно очищати предмет від ґрунту та окису. Виявилось, що це стара печатка, виготовлена з бронзи. На «підошві», коли її вмочили у чорнило, проявився напис: по зовнішньому колу – «Хитрый боевой полк повстан. укр. армии», потім щось схоже на зірочку, всередині – «имени батько Махно» [8].

Рисунок 1 - Лице печатки (дзеркальне відображення)

Рисунок 2 - Профіль печатки

Печатка загальних параметрів, виготовлена з низькопробної бронзи, що призвело до високої ступені окислення поверхні.

Відразу ж після публікації знахідки в районній пресі, печатка була викуплена до приватної колекції. За найпоширенішою версією печатка потрапила у Кінські Роздори доволі простим шляхом. Під час громадянської війни Пологівщина, як і сусіднє Гуляйполе, були осередком створення повстанської Української армії під проводом легендарного Нестора Махна. Вона виявилася неперевершеною в тактиці бойових дій, хоча строкатою за складом частин і з'єднань, але об'єднана великою метою батька – захистити свій край і збудувати краще життя для людей.

Варто побіжно розповісти про її структуру. Основу верхівки повстанської армії складали особистий штаб і конвой Нестора Махна кількістю до 300 чоловік, в яких перебували найбільш перевірені та віддані йому люди. Далі за значенням слідував спецзагін кіннотників до 1000 бійців – це особистий резерв батька, він завжди рухався за його штабом[4].

Основа власне військових формувань складалася з, так званих, кулеметних полків, аналогів сучасної мотопіхоти – майже 1000 тачанок з одним або двома кулеметами, унікальним винаходом махновських «синочків».

А ось чи послуговувалося їхнє командування владно-офіційними символами, наприклад, печатками – питання до сьогоднішнього дня залишається відкритим. Дуже багато різноманітної загальної інформації на Інтернет-сайтах і значно менше іншої, що стосується персоналій. Наприклад, командирів полків, бригад та інших з'єднань, а щодо атрибутів влади інформація доволі прісна.

Чи є автентичною річчю печатка з написом «Хитрый боевой полк повстан. укр. армии имени батько Махно». Вона досить велика, як за сучасними мірками, презентабельна річ. Можна тільки уявити з якою солідністю на обличчі ставив її на якийсь папір командир полку чи начальник штабу.

Це могла бути гарантійна розписка селянинові, в якого брали коня, а через певний час зобов'язувалися його повернути чи зробити заміну. Краєзнавець з Кінських Роздорів Микола Миколайович Пономарець розповідав, що одного з його дідів знав особисто Нестор Іванович Махно і саме в нього брав для військових потреб добротних коней.

Але в офіційних мемуарах згадки про такий полк, чи інше військове з'єднання та його командира не згадується. Пологівщина, в тому числі і село Кінські Роздори, часто опинялися на маршрутах пересування махновських військ. З Кінських Роздорів немало людей служили у Н. Махна. Зокрема, начальник команди підрильників Бурима. Були й трагічні події. Достовірно відомо, що махновці розстріляли роздорівців, братів Колісніченків за відмову воювати з ними [6].

Найвірогідніше, печатку загубили чи забули (можна висунути ще кілька припущень) у 1919-1920 роках. Річ могла опинитися в колишнього бійця «Хитрого полку», який не потрапив під подальші репресії і доживав віку в рідних Кінських Роздорах.

Є й романтична версія. Через декілька дворів від обійстя, в садку якого знайшли махновську печатку, проживала баба Лукія. Старожили говорили, що в її хаті часто зупинявся один з командирів повстанської армії, бо жінка вважалася його коханкою. Можливо, це й був очільник «Хитрого полку». За часів радянської влади зі зрозумілих причин зберігати відкрито символ махновської влади було як мінімум безглуздо. Тому пояснення того, що її попросту закопали у городі є доволі простим та реалістичним.

Махновський рух, хоча і був активним і наступальним, але все-таки не загальним: охоплював лише кілька губерній, за короткий час виявився в оточенні ворожих сил, які з різних сторін кинулися на нього колосальною військовою міццю. Селянська армія витерпіла сильні зміни в своїй тактиці, прийомах і способах дії, будучи змушеним віддавати більшу частину своїх сил військової сили в боротьбі за свободу [6].

Махновці чинили супротив будь-якій владі, але при цьому вступали в союз з петлюрівцями і тричі з більшовиками. Хто ж вони, розбійники - антидержавники, пристосуванці до чергової влади чи борці за волю трудового народу? Питання досі суперечливе та повністю недосліджене. Але саме страшне в цій непростій ситуації є те, що заручниками кривавої м'ясорубки громадянської війни на території краю стали звичайні мирні мешканці, які, можливо, і не приймали участі у селянсько-повстанському русі. Розплата ж була розділена між усіма жителями регіону – «червоний терор» та голод 1921 –

1922 років у вигляді виховної акції радянської влади, та так, щоб навіки запам'ятали, мовчали та зітерли з пам'яті реальні події. А саме головне – безвідмовне сприйняття радянської сторони історії всіх подій, та сприймання селянсько-повстанського руху як банального бандитизму без будь-якої ідеології, з примітивними прагненням до наживи.

Скільки ж повстанців-пологівців лягло кістками по степах краю у боротьбі за власні переконання достовірно невідомо. Чи даремні були ці жертви, правильна чи хибна ідея анархо-комунізму під проводом Нестора Махна, дискутувати можна довго, і остаточна крапка ще не поставлена.

Три роки безкінечної громадянської війни перетворили Запорізький край в суцільну воєнну базу. Багаточисленні армії докорінно переламали хребет миролюбивому селянству змусивши його взятися до зброї та захищати свої інтереси. Махновщину ця суспільна обставина відірвала від здорового ґрунту та від суспільної праці в масах, примусила її віддатися війні [2].

Отже, остаточно стверджувати щодо оригінальності печатки можна з доволі великою вірогідністю, адже вона не просто так змінила вже третього власника, та в тисячі раз зросла у грошовому вимірі. Якщо вона є фальшивкою, то вкрай досить доброю, якщо оригіналом, то це дійсно безцінна річ для історії, адже є надія подивитися на доволі темні сторінки історії Запорізького краю[5]. Прикро одне, що дана знахідка, скоріш всього, назавжди осяде в приватній колекції та буде недосяжною для загальногромадського доступу. Також втрачається суто науково-історична грань даного артефакту. На привеликий жаль, через досить гостру ситуацію в країні, такі знахідки проходять повз органів держнадзору за історичними цінностями і, хто знає, яка доля чекає печатку з загадковим кліше - «Хитрый боевой полк повстан. укр. армии имени батько Махно» [7].

У цьому і полягає велика трагедія Махновщини як історичного феномену рідного краю. Рух був яскравий, насичений особистостями та подіями. В результаті за революційну феноменальність непомірну ціну заплатили чисельні мешканці Запорізького краю, в том числі і пологівці.

Список літератури

1. Голованов В.С. «Тачанка с юга».: Зап.. «Дике поле»1995-280 с.
2. Теліцин В.І. «Нестор Махно».: М. «Олимп»1998-445с.
3. Кушніренко І.К. «Нестор Махно: від анархізму до республіки».: Запоріжжя. «Дніпровський металург», 2013.- 230с.
4. Жилінський В.В. - Правда і міфи про Несора Махна:// Пологівські Вісті № 122 05.10.1995.
5. Попов В.А. – Хто і як зрадив «Батька»:.,газета //Запорізька правда № 256 31.03.1993
6. Тищенко В.В. - Від Гуляйполя до Поліг газета //Нова газета № 38 20.10. 2002
7. Пономарець М.М. – Махновці та роздорівці:.. газета //Пологівські вісті № 11495 02.03.2002
8. Таємниці Махновської печатки:.. газета //Пологівські вісті № 11965 12.12.2013

ЗОЛОТІ ЗІРКИ КАМ'ЯНЧАН – ГЕРОЇВ РАДЯНСЬКОГО СОЮЗУ В ПОДІЯХ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ВІЙНИ 1941- 1945 РР.

Державотворчі процеси, що відбуваються в незалежній Україні протягом останніх десятиліть зумовлюють необхідність вирішення проблем виховання національно свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до героїчних подвигів та захисту рідної Батьківщини. Треба розуміти, що державну незалежність треба захищати. Українська держава зможе розвиватися лише знаючи своє минуле. Однією з героїчних сторінок української історії є події радянсько-німецької війни 1941-1945 рр. Уроки війни необхідно пам'ятати зараз, щоб вони не повторилися в майбутньому.

Кам'янчани, наші земляки, діди-прадіди з честю і гідністю виконали свій військовий обов'язок, пройшли тяжкі випробування військових лихоліть 1941-1945 рр. Наші земляки, мешканці міста, воювали, гинули, здійснювали героїчні подвиги, за які їх було нагороджено самою високою військовою нагородою – Золотою Зіркою Героїв Радянського Союзу.

Золотою Зіркою в січні 1944 року був нагороджений посмертно розвідник П.К. Мурахтов. 19 вересня 1943 р. Павло Мурахтов ціною життя здобув важливі важливі розвідні свідчення в районі Чернігова, знищив разом з товаришами два ворожих бронетранспортера.

Золоту Зірку Героя в квітні 1945 року посмертно отримав капітан Павло Антонович Остапенко. В грудні 1943 р. командир батареї капітан Павло Остапенко брав активну участь у боях за залізнодорожний вузол Знаменка. Загинув смертю Героя виконуючи бойові завдання в боротьбі з німецькими загарбниками та проявив при цьому мужність, відвагу і героїзм.

За життя Золоту Зірку Героя Радянського Союзу 22 липня 1944 року отримав льотчик І.К. Сачко. Він виконав успішно бойове завдання Верховного Головнокомандування і потопив декілька ворожих кораблів в акваторії Балтійського моря. Але в званні Героя І.К. Сачко воював лише один місяць. Загинув 27 серпня 1944 року у повітряному бою.

Генерал-майору І.М. Шепетову звання Героя Радянського Союзу було присвоєно про життя на початку війни, листопаді 1941 року. Командир 96-ї гірсько - стрілецької дивізії Іван Шепетов прорвав кільце оточення 18-ї армії в районі станцій Грейгово, Засілля Миколаївської області і цим дав змогу військовим частинам відійти на переправи через Дніпро. Звання «Почесний громадянин м. Дніпродзержинська» І.М. Шепетов отримав після смерті. Він був страчений фашистами в травні 1943 року в гестапівській тюрмі міста Нюрнберг.

Героями Радянського Союзу були льотчик О.О. Липілін, артилерист О.О. Позняков, Л.І. Брежнев (чотири рази). Льотчик Олександр Липілін за перших три самих важких місяців війни з 22 червня по 26 вересня 1941 року здійснив

112 бойових вильотів, збив у повітряних боях 9 ворожих літаків, підпалив на землі три десятки ворожих автомашин з боєприпасами, зруйнував чотири переправи противника, вогнем своїх кулеметів знищив дві роти піхоти фашистів. 24 лютого 1942 року О.О. Липіліну було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У лютому 1945 року артилерійська батарея Олександра Познякова мужньо держала переправу на річці Варга біля німецького міста Кюстрин. Олександр Позняков був два рази поранений, але поле бою не залишив і продовжував командувати батареєю. За цей героїчний подвиг 27 лютого 1945 року О.О. Познякову було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Радянсько-німецької війну Л.І. Брежнєв пройшов від початку і до кінця, з першого її дня до останнього Дня Перемоги. Він займав посаду заступника начальника Політуправління Південного фронту, начальника Політуправління 18-ї армії, начальника Політуправління 4-го Українського фронту. За заслуги перед Батьківщиною Л.І. Брежнєв став Героєм Радянського Союзу чотири рази.

Герої Радянського Союзу отримали трудовий досвід в робітничих колективах Дніпровського металургійного заводу в довоєнні роки. Це льотчик В.М. Дригін, О.І. Дидишко, бомбардувальник С.Л. Левчук, командир ескадрильї капітан М.П. Логвиненко, сержант І.В. Івашина, сержант В.Г. Солдатенко, І.М. Степаненко (двічі Герой Радянського Союзу). Полковник Г.Т. Василенко отримав звання Героя в 1940 році, а льотчик О.Д. Калина – в 1964 році.

Старший льотчик 298-го авіаційного полку 4-ї повітряної армії В.М. Дригін воював з фашистами з липня 1941 року. До травня 1943 року він здійснив 261 бойовий виліт. В 40 повітряних боях він збив 12 літаків самотійно і 5 у групі. 25 травня 1943 року В.М. Дригіну було присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Капітан-артилерист О.І. Дидишко Героєм Радянського Союзу став 11 квітня 1940 року. Він в грудні 1939 року знищив 5 батарей противника, підірвав декілька дотів і дзотів на лінії укріплень ворога «Маннергейм», що на території Фінляндії в роки радянсько-фінської війни. Загинув О.І. Дидишко в лютому 1944 року на білоруській землі.

Бомбардувальник С.Л. Левчук отримав звання Героя Радянського Союзу 5 листопада 1944 року. Він воював в 840-му авіаційному полку. Тільки в жовтні 1944 року він здійснив сім бойових вильотів на Будапешт, кожний із них – подвиг. 221 раз в небі війни з'являвся бомбардувальник С.Л. Левчука з бомбами вище норми.

Звання Героя Радянського Союзу капітану М.П. Логвиненко, командир ескадрильї 293-го винищувального авіаційного полку 287-ї винищувальної авіаційної дивізії було присвоєно 24 серпня 1943 року. На його рахунку було вже 245 бойових вильотів. Він знищив 5 танків, 40 автомашин, дві зенітні батареї, залізничний міст через Дніпро і близько 200 гітлерівці. В 76 повітряних боях капітан Логвиненко збив 20 фашистських літаків самотійно і 6 в складі групи.

10 лютого 1944 року року сержант-артилерист І.В. Івашина за бої на Дніпрі і за утримання Лютежського плацдарму під Києвом отримав звання Героя Радянського Союзу.

П.К. Мурахтов

П.А. Остапенко

І.К. Сачко

І.М. Шепетов

О.О. Липілін

О.О. Позняков

Л.І.Брежнєв

В.М.Дригін

О.І. Дидишко

С.Л. Левчук

М.П. Логвиненко

І.В. Івашина

В.Г.Солдатенко

І.М.Степаненко

Г.Т.Василенко

О.Д.Калина

Сержант В.Г. Солдатенко, начальник радіостанції штабу 6-го артилерійського полку 74-ї стрілецької дивізії під час форсування Дніпра налагодив зв'язок між стрілецьким полком і артилерійським дивізіоном, повідомив координати, по яких був відкритий вогонь і фашисти понесли тяжкі втрати. За мужність і відвагу 16 жовтня 1943 року В.Г. Солдатенко було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. Старший лейтенант І.М. Степаненко, заступник командира ескадрильї 4-го винищувально-авіаційного полку до серпня 1943 року здійснив 232 бойових вильотів, збив 14 літаків

противника. На свій день народження 13 квітня 1944 року льотчик отримав звання Героя Радянського Союзу. За роки війни І.М. Степаненко здійснив 400 бойових вильотів та провів 112 повітряних боїв. На його рахунку 32 перемоги. 18 серпня 1945 року І.М. Степаненко у другий раз отримав Золоту Зірку Героя.

Г.Т. Василенко, командир 3-го батальйону 101-го стрілецького полку 4-ї стрілецької дивізії воював з білофінами на річці Вукса. Батальйон прорвав лінію укріплення ворога, взяв в полон 15 чоловік та знищив велику кількість противника. 7 квітня 1940 року Г.Т. Василенко отримав звання Героя Радянського Союзу.

Льотчик О.Д. Калина в роки радянсько-німецької війни проявив себе відважним, сміливим, вольовим командиром. Його літак у 1941 році перевозив до блокадного Ленінграду зброю, продукти, медикаменти, вивозив з міста голодних дітей та жінок. О.Д. Калина учасник оборони Москви, Кавказу, Сталінграду, Севастополя. Звання Героя Радянського Союзу льотчику присвоїли 21 серпня 1964 року за самовіддану працю, високу льотну майстерність та мужність, які він проявив під час випробування нової техніки в авіаційній промисловості.

Позитивний приклад героїв війни, портрети кам'янчан, наших земляків – Героїв Радянського Союзу – це жива пам'ять про тих, хто загинув, хто вижив в 1941 1945... Це пам'ять серця. В ньому любов і глибока подяка всім, хто ціною життя відстояв свободу Батьківщини. Наше минуле служить теперішньому і майбутньому, особливо зараз, коли на сході України проливається кров учасників АТО, наших воїнів – українських захисників. Ніхто і ніщо не може бути піддано забуттю. Щоб не забути треба – знати і пам'ятати.

Список літератури

1. Документи, фотографії, матеріали-фонди Музея історії м. Кам'янське і Народного музею історії Дніпровського металургійного комбінату.
2. Василенко Б. Соколиный взлёт. – К.: Молодь, 1982
3. Судак Н. Золотая звезда./ Газета «Знамя Дзержинки», 24.04.1965
4. Попруга В., Судак М. До останнього подиху./ Газета «Дзержинець», 25.09.1966, 11.02.1976
5. Цыганок Н. Долг, исполненный до конца./ Газета «Знамя Дзержинки», 03.10.1976
6. Сачко М. Я житиму, мамо./ Газета «Дзержинець», 09.04.1974

ДИТЯЧЕ МІСТЕЧКО

Революція 1917 року круто змінила долю людей, смертельним вихром пронеслась вона по Україні. Тисячі знедолених, бездомних, голодних дітей повинні були старцювати або красти, терпіти голод, холод, знущання. У такий тяжкий період в Україні створюються колонії – дитячі будинки для безпритульних.

Одним із перших таких притулків стало Охтирське дитяче містечко. Воно носило ім'я Наркома освіти України, ініціатора створення містечка М. О. Скрипника, який неодноразово приїздив сюди і навіть подарував вихованцям інструменти для духового оркестру.

Для цього містечка був переданий комплекс Охтирського Свято – Троїцького монастиря. Це рішення було не з кращих. Монахи не хотіли віддавати нажите щоденною копівкою працею.

Восени 1922 року перші 50 безпритульних дітей вселилися в келії та опорожнілі готелі монастиря.

Очолив дитяче містечко Матвій Лукич Довгополук, за рекомендацією М. О. Скрипника. Дуже скрутно жилося колоністам. Не було книжок, зошитів, навіть одягу. Вчилися читати за букварем, створеним Матвієм Лукичем, що мав назву «Ми – не раби». В школу на заняття ходили лише ті учні, які мали верхній одяг. Молодші вчилися в своїх кімнатах, сидячи на ліжках.

Разом з сім'єю Довгополуків біля витоків будинку стояли педагоги, які теж прибули з різних місць країни. Це були вихователі: Колодяжний Григорій Антонович (вчитель позашкільної освіти), Дедова Марія Степанівна (вчителька співів), Корнієнко Григорій Корнійович, тьотя Ася (вчителька).

В травні 1923 року відбулося свято - відкриття Охтирського дитячого містечка, на яке приїжджав Голова Всеукраїнського Центрального виконавчого комітету Григорій Іванович Петровський.

На той час дітьми – сиротами було заселено 5 будинків і кількість їх досягала 700 чоловік. Оформлення дітей до дитячого будинку проводила довірена особа Матвія Лукича.

Влітку 1925 року був розібраний Троїцький собор. На його місці зробили фонтан, але він лишався сухим. Вечорами тут збиралися гурти молоді, проводячи дозвілля.

В тому ж 1925 року зняли останній великий дзвін з дзвіниці та відвезли до Охтирки. Все монастирське господарство перейшло до колоністів. Була в містечку лікарня з палатами на 4 – 5 хворих і кабінетами медперсоналу. Всього ж в лікарні налічувалося 60- 70 ліжок. Фельдшером був Вознесенський. Він

приймав хворих амбулаторно. Крім нього були: Осадька Іван Григорович та його дружина, Ніна Лук'янівна, медсестра Ніна Чернявська. В містечку була і своя крамниця. Існували склади, сараї – сховища. В одному з таких сараїв зберігалося церковне майно. Цей сарай був зруйнований разом з собором в 1925 році.

В зимовій церкві влаштували клуб на 200 місць. В ньому діти займалися в хоровому, драматичному, музичному гуртках; фізкультурних секціях – футболу, волейболу, гімнастики. Одного часу діяв літературний гурток, яким керував М. Довгополук.

В 1929 – 1930 роках збудували зоотехнікум, де навчалися діти – вихованці та молодь навколишніх сіл. Ініціатором створення його був М. Л. Довгополук, котрий прагнув дати своїм вихованцям якнайбільше потрібних людині якостей. Він же сприяв силами і здібностями в його будівництві і діяльності, в справі організації навчання.

В 1930 році в дитячому містечку було 849 вихованців: 404 навчалися в початковій школі, 204 – в семирічці, 74 – в зоотехнікумі, 45 – в навчальних майстернях. За два роки дитяче містечко направило в навчальні заклади та на підприємства 396 чоловік.

В 1930 році вихованці відпрацювали 3336 трудовнів, заробивши 1210 карбованців.

Охтирське дитяче містечко приймало дітей навколишніх сіл, батьки яких не могли самі вивчити та вивести їх в люди. Одним із таких дітей був майбутній поет Платон Воронько.

За 11 років М. Л. Довгополук зумів знайти шлях до кожного дитячого серця, відкрити прекрасний світ знань.

Нелегка ноша випала на долю організаторів дитячого містечка. Треба було не тільки влаштувати побут дітей, а вести господарство, підтримувати в належному стані свої численні господарські будівлі. А ще ж налагодити навчально – виховний процес. Почали з житла. Ось що розповіли сухі документи місцевого музею: « Дитячий будинок № 1, в якому були розміщені діти від немовляти до дошкільного віку. В центральній частині гралися діти. В східному і західному крилі були келії, де жили діти і вихователі. Вхід в центральну частину був знадвору. Дитячий будинок № 2 був двоповерховий. Мав 2 ізольовані один від одного виходи. В перші роки існування в ньому були розташовані діти, які розмовляли російською мовою молодших груп – до 4 чи 5. І вчилися вони своєю рідною мовою. Дитячий будинок № 3 був заселений старшими хлопцями – підлітками 6 – х, 7 – х класів семирічки та старшими хлопцями школи «Соцвиху». Він займав не увесь будинок, а лише ліве крило. В перші роки існування в цьому будинку жили хлопці – комунари. Дитячий будинок № 4 – для дітей молодших класів, котрі розмовляли українською мовою. В той час ним завідувала Волошина Настя, 4 – й будинок стояв на схилі, що починався зразу ж від огорожі. Дитячий будинок № 5 був заснований на д крутим західним схилом гори, порослим високими стрункими дубами, 5 – й будинок був заселений в 1925 році дітьми з ліквідованих дитячих будинків. Вихователькою була тьотя Ася. Вона була ніжною, ласкавою, молодою і вродливою дівчиною. В цьому будинку жила і вчителька співів Марія Степанівна Дедова. Ще один лагідний вихователь був в цьому будинку –

Корній Григорович Корнієнко. Будинок для службовців дитячого містечка мав кімнату для медпункту, який був з двома виходами. В цьому будинку була амбулаторія, перев'язочна – де працювала медсестра Ніна Чернявська. В цьому будинку жили лікар Вознесенський і вихователь позашкільної роботи Колодяжний Григорій Антонович зі своїми сім'ями. Будинок стояв перед головною церквою монастиря.

А господарством та ремонтом завідував дядько Коза - кривий на ногу, з палкою. В його розпорядженні були: лопати, граблі, сапки, ломы, сокири, пилки, котрі зберігалися в будці терезів, а також плуги, борони, вози, сани та інше. Після уроків учні бралися до праці. Монастирське господарство, відібране у ченців, було велике і багатогалузеве. Поля, сади, луки, кузні, конюшні, воловні, ферми, пасіки, водяні млини, все вимагало робочих рук. І вихованці, під керівництвом вчителів, працювали скрізь. Вирощували хліб, овочі і фрукти, доглядали за худобою, мололи борошно, качали мед, старші хлопці трудилися в кузні, слюсарні, чимбарні.

Пшениця, жито овес та всі круп'яні і бобові культури засипалися в комори дитмістечка, а цукровий буряк вивозився на заводи за домовленістю. На фермі дитмістечка, поряд з мельницею, в сараї був зроблений льодок, в якому влітку зберігалося м'ясо. В цьому сараї був дров'яник. Разом з дров'яником у протилежному боці від льодовика, був продуктовий склад з мукою, крупами та іншими продуктами. Ще один продуктовий склад був розташований на монастирській горі, в якому зберігалися продукти, які кожного дня видавалися на кухню. Всіма продуктовими складами завідував дядя Міша Бондаренко.

Коли надходила осінь, роботи в господарстві меншало, необхідні припаси на зиму були зроблені, вихованці більше часу віддавали гуртовій роботі.

Для вирішення внутрішніх справ в дитмістечку було створено дитяче самоврядування:

1. дитячий виконавчий комітет, котрим керував сам завідуючий дитмістечка М. Л. Довгополук, Головами дитвиконкому в різні часи були дитвихованці: Андрій Криницький, Микола Радик та інші.

2. Також були утворені партійна, комсомольська і піонерська організації.

3. Діти розробили самі свій режим: установлювали обов'язковий для всіх робочий тиждень із 4 – х робочих днів і 1 – го дня відпочинку. А також загальний розпорядок дня підйому і відбою.

4. Для всіх учнів, починаючи з 5 – го класу, були введені і застосовані в практиці трудові книжки, в котрих керівником тих чи інших робіт в день їх виконання, робили записи, що робилося і як за його підписом.

5. Наприкінці літа, перед початком роботи в школі, робилися підсумки робочих годин і якості праці, згідно з котрими вихованці одержували талони на придбання в спецкрамниці (і за гроші) різних шкільних та побутових товарів, булочок та інше.

6. Для навчання дітей грамоті і якійсь спеціальності, були створені і діяли дві школи: школа з сільськогосподарським нахилом і школа соцвиху для дітей – переростків з 5 – річним навчанням у школі, дитмістечкових майстернях: слюсарній, столярній, шевській, швейній, котрі при досягненні повноліття, що збігалося з закінченням школи, відправлялися в м. Харків на заводи, в цехи, в школи ФЗУ.

7. У 1929 – 1930 роках було збудовано зоотехнікум».

Навчання дітей у дитмістечку з кожним роком удосконалювалося, як за рахунок збільшення уроків навчання в школі, бо починали вони навчання в більш ранньому віці не з 10 – 12, а з 7 – 8 років. Ось деякі відомості:

– 1930 р. « На кожного вихованця було витрачено 400 рублів, проти 343, витрачених в 1928 році»;

– 1932 р. «... 290 рублів було витрачено на дотацію Детському містечку»;

«В серпні 1936 г. театр містечка здійснив свою першу гастрольну поїздку за межі України в місто Сызрань, Російської Федерації по буклетам Тернопільського обласного музично-драматичного театру і республіканського фестивалю».

9 грудня 1939 року Охтирське дитяче містечко ім. М. О. Скрипника було ліквідоване, а його господарство було передано 68 охтирському територіальному полку.

Список літератури:

1. Ковальчук Н. Духовні святині Охтирщини/ Ковальчук Н.// Обласне довідкове видання «Кишенькова газета». – 2011. - №1-2. – С. 20 – 31.

2. Ковальчук Н. Охтирське сузір'я в українському відродженні/Ковальчук Н.// Обласне довідкове видання «Кишенькова газета». – 2015. – № 3. – С. 22 – 26

3. Мироненко Р.Ф. Охтирка та пивзавод в іменах/ Мироненко Р.Ф., Заїкіна Н.О. – Суми: ПВП «Еллада S», 2013. – 359 с.

4. Руженський М.М. Охтирщина. Історія економіки та заселення краю / Руженський М.М., Ситник Ю.В. – Суми: ПВП «Еллада S», 2009. – 215 с.

5. Ситник Ю.В. Благословенний край Охтирщина/ Юрій Володимирович Ситник. – С.: ПВП «Еллада S», 2012. – 127 с.

УДК 94

Науменко К.С.,

учениця 9 -А класу

Маркітан Л.В.,

вчитель української мови та літератури

КУ "Пологівська гімназія "Основа"

shkarupa75@mail.ru

ПОЛОГІВЩИНА – МАЛЕНЬКИЙ КУТОЧОК ВЕЛИКОЇ ТРАГЕДІЇ

Мета роботи: проаналізувати події голодомору 30-х років на території Пологівського району, викликати співчуття до долі людей, дослідити причини, умови та наслідки подій голодомору 1932-1933 років на Пологівщині, розкрити злочинні наміри керівництва ЦК ВКП(б), з'ясувати, чи справді голодомор 1932-1933 рр. був створений штучно.

Об'єкт дослідження: Голодомор. Події 1932 – 1933 років у Пологівському районі.

Задачі дослідження:

1. Провести архівну роботу в краєзнавчому музеї

2. Зібрати та проаналізувати свідчення очевидців із даної теми

3. Сформувати та обґрунтувати висновки щодо подій Голодомору

Методи наукових досліджень: порівняльно-історичний, частково-пошуковий.

Наукова новизна роботи: зроблено спробу дослідити причини, наслідки цих історичних подій на прикладі Пологівського району; зібрано свідчення очевидців.

Практичне застосування проекту: можна використовувати на уроках історії, української літератури під час проведення виховних заходів, також при бінарних уроках історії з теми «Геноцид. Події голодомору у Пологівському краї»

Хронологічні межі: 1932 – 1933 роки

Голодомор – це акт геноциду українського народу, здійснений керівництвом ВКП (б), шляхом організації штучного голоду, що призвело до багатомільйонних людських втрат у сільській місцевості.

Причини голодомору 1932-1933 років:

- насильницька колективізація; розкуркулювання;
- нереальні плани хлібозаготівель з урожаю 1931 року.
- прорахунки радянського керівництва у економічних питаннях

Складовими політики голодомору були:

- насильне вилучення всіх продовольчих припасів;
- блокада території України та окремих районів

Голодомор не обійшов і Пологівський район. Тільки б не згасла пам'ять людська про все, що довелося пережити нашим батькам

Липень 1932 р	Ухвалення нереальних хлібозаготівель
Серпень 1932 р	Закон «про п'ять колосків»
20 листопада 1932	РНК УРСР прийняла постанову «Про заходи щодо посилення хлібозаготівель»
Листопад 1932 р	Запровадження реальних штрафів, тобто вилучення всіх харчів у селян. Запровадження системи «чорних дошок»
14 грудня 1932 р	Хід заготівель хліба визнано незадовільним
Грудень 1932 р	Примусове вивезення колгоспів всіх насінневих фондів
Січень 1933 року	Заборона виїзду за межі України за продовольством, оточення територій збройними загонами
Початок 1933 року	Річний план у Великотокмацькому районі було виконано на 59%, Великобілозерському – на 54,9%, Чубарівському – на 79,2%

Із повідомлення Запорізького облплану дізнаємось, що врожай 1932 року був середній. Отже, і восени 1932 року хліб був. Та план хлібозаготівель був нереальний, це була продрозкладка, за якою вилучалося не тільки товарне зерно, а й продовольче, фуражне, насіннєве.. Цей план був розверстаний на райони і колгоспи за принципом зрівняловки, механічно, не зважаючи на стан кожного району, колгоспу. Партійні органи на місцях намагалися будь – що виконати ці вимоги...

За активне зловмисне протидіяння виконанню державного плану хлібозаготівель було виселено 30 господарств з конфіскацією всього майна (за

постановою Дніпропетровського обласного виконавчого комітету від 8 січня 1933р).

На території Пологівського району у 1932 – 1933 роках померло понад 2 тис. наших земляків.

Чубар Влас Якович. Життя цієї людини знало кілька послідовних змін. Народився 10 (22) лютого 1891 року в селі Федорівка (Чубарівка) Пологівського району Запорізької області в сім'ї селянина. З 1923 по 1934 рік очолював Раднарком УРСР.

Найбільше звинувачення, яке пред'являють Чубарю – це його причетність до голодомору. Існують докази (документи), що для посилення темпів і збільшення обсягу хлібозаготівель РНК УРСР і ЦККП(б) ухвалили злочинну за своєю суттю постанову «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлю» від 6 грудня 1932 року за підписами В. Чубаря та С. Косіора. Як слухняний виконавець планів більшовицької партії, проводив в Україні авантюристичну політику «комуністичного штурму» у промисловості. Але ж відомо також, що Влас Чубар, просив Сталіна про виділення продовольства “принаймі для дітей, які вмирали з голоду” він розумів, що суцільна колективізація привела до знищення селянства. Багато зробив для Пологівського краю, зокрема в організації Дніпрогесу, Дніпрокомбінату, йому належить ідея істотного збільшення потужності Дніпрогесу (Сталін був проти).

Влас Чубар за власні помилки заплатив своїм життям і заповів тим, хто живе після нього не йти його шляхом, що веде в глухий кут.

6 грудня 1932 року РНК УРСР і ЦК КП(б) ухвалена постанова «Про занесення на «чорну дошку» сіл, які злісно саботують хлібозаготівлю»

Зміст репресивних дій був таким:

- негайно припинити всю торгівлю (як державну, так і кооперативну), постачання будь-яким крамом, а наявний вивезти;
- припинити також колгоспну торгівлю;
- припинити кредитування у будь-якій формі і дотерміново стягнути раніш видані кредити та інші фінансові зобов'язання;
- провести ретельну "чистку" складу колгоспів та низових органів влади від "контрреволюційних елементів".

«Чорна дошка» - це дошка, куди потрапляли господарства, що не виконували план заготівель; також статус села, району на території Української СРР, який передбачав блокаду та посилений терор голодом цивільного населення під час геноциду українського народу 1932 – 1933 роки. Присвоювався населеним пунктам та районам, які чинили опір примусовій колективізації. Цей документ був спрямований на повне поголовне знищення цілих сіл разом із населенням

А тим часом селами снували так звані «буксирні бригади» з числа радянських активістів. «Буксирники» заходили в хати і вимітали у кожного

селянина все до останньої зернини, як казали вони, «для робітничого класу», «для побудови у нашій країні соціалізму».

Хмелівський Антон Антонович, 1919 р.н. с. Чубарівка: «Говрашок – це хороше м'ясо. Сусід тільки траву їсть, от. Він ото капканів штук 30 ставив. І ото тими капканами приносить і 50, і 60. А тут учителі в череді стоять. У них гроші ж були, у вчителів. І забирали те м'ясо в нього.»

Іщенко О., 1919 р. н. м. Пологи: «Пам'ятаю, як дозріли черешні. Наївшись, я нарвала і сестричці, котра від голоду уже й не піднімалась. Протягла їй кілька ягід, а в неї бідної, аж руки затряслись. З'їла три ягідки – й померла.»

Звіщик Федор Ілліч, 1919 р.н. с. Чубарівка: «33-ій год помню. Так я ото з ботінок халяви їв. Варив кожу і їв. Корінці спориша рвали і їли, то абрикоси зелені, траву їли, що попало. Страшний голод був, що людина їла людину.»

Наслідки голодомору 1932 – 1933 року:

- Після голоду різко поменшало гідності, більше стало покірливості, навіть запобігливості, бо голод – засіб упокорення населення.

- Рівень життя в радянських колгоспах залишався аж до 70-х рр. злиденним.

- Практично було знищене традиційне українське село з його багатими народними традиціями, духовністю, морально-етичними засадами співжиття.

- Воістину перевернувся світ українського села: хто був нічим – став усім, хто був господарем – лежав у могилі. Вершилася злочинна селекція, хворі клітини пожирали здорові... Обривався вічний живий ланцюг поколінь; українському народові, якого ніколи не щадила доля, було завдано удару, якого він ще не знав.

- Злочинні дії комуністичного режиму спричинили зміну соціального складу села. Був цілковито знищений заможний прошарок населення, постраждало багато селян середнього достатку, сформувалося зовні однорідне соціальне середовище – колгоспне селянство.

Об'єктивні обставини, які свідчать про штучний характер голодомору:

- Відсутність помітного негативного впливу природного чинника – посухи, землетрусів.

- Відсутність голоду в сусідніх з Україною регіонах.

- Різкий контраст у 1932 – 1933 роки рівня смертності у селах з показниками смертності в містах.

- Низький рівень народжуваності та великий рівень смертності.

Висновки:

- насильницька колективізація, розкуркулювання і хлібозаготівлі стали причинами страшного Голодомору.

- від голодної смерті переважно вимирали селяни, люди, далекі від політики, народжені для того, щоб ростити хліб.

- голодомор був засобом для винищення всього українського селянства та насадження їм німої рабської покорі.

- за непокору простих селян заарештовували, засуджували до розстрілу, забирали все їхнє майно, худобу залишаючи, тільки пусту-пустісіньку хатину та клаптик землі.

Це був геноцид. Вбивали цілий народ.

Савченко О.Р.,
учениця 10-А класу
Козороз О.Г.,
учитель історії, спеціаліст вищої категорії, «учитель-методист»
НВК гімназія №11
м. Кам'янське
oleksa.savchenko@gmail.com

ПРАВА ДИТИНИ В ГЕТТО: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист, як до, так і після народження. На цю просту істину людство стало звертати увагу менше ста років тому. Декларації про права дитини приймалися Лігою Націй і ООН відповідно в 1924 і 1959 рр. Пізніше в цілому ряді міжнародних договорів з прав людини і міжнародних договорів у сфері міжнародного гуманітарного права були закріплені конкретні норми про спеціальний статус дітей.

У період між двома світовими війнами була розроблена сучасна наукова концепція про «права дітей». В її основі лежить переконання, що дитина є незалежною людиною, яка має свої потреби, інтереси і права; і що він або вона має право розглядатися не тільки як об'єкт турботи і занепокоєння, але і суб'єкта, чий інтереси і права повинні бути дотримані. Згідно цієї концепції дитина на певному етапі її розвитку, здатна виражати свою думку, яка має бути прийнято до уваги. Але закріплення прав дитини міжнародними документами стало можливим саме завдяки тому, що в роки Другої світової війни відбувалось безпрецедентне їх порушення також і у вигляді катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінь та покарань.

Тема прав дитини сьогодні є вельми актуальною. Важко було уявити, що порушення прав дитини матимуть для України не лише історичне значення, а стануть щоденною реальністю і багатьом нашим ровесникам, що опинились в умовах окупації та зоні бойових дій, доведеться на особистому досвіді пережити те, що переживали діти в роки Другої світової війни.

В країнах Західної Європи осмислення становища дітей під час Голокосту активно розпочались з публікації щоденника Анни Франк. В українській історіографії суто «дитячі» сюжети історії Другої світової війни привернули увагу науковців тільки з початком нового тисячоліття. Але досі немає монографічних досліджень з «дитячої» історії чи досвіду часів Другої світової війни, зокрема, долі дітей в гетто. У загальних дослідженнях з історії Другої світової війни ці питання висвітлено лише фрагментарно, і деяка кількість публікацій присвячена вузько тематичним проблемам дитячого виміру війни. Деякий внесок в розгляд даної проблеми зробила додаткова експозиція з історії Голокосту на теренах України «Єврейські діти України – жертви Голокосту», матеріали якої розкривають долі дітей різних регіонів України, які загинули під час Голокосту. Спогади, мемуари, щоденники з їх яскраво визначеним особистісним та психологічним забарвленням є цінними історичними джерелами для більш повного відновлення картини історичного минулого,

допомагають подивитися на події «олюднено», через емоційно-особистісне сприйняття. Задля формування більш чіткої картини щодо становища дітей в гетто в роки Другої світової війни важливо дослідити через спогади що саме думали діти про ті ситуації, в яких вони опинялися і проблеми, які їм доводилося вирішувати. Мотиви поведінки, їхні переживання, їхні оцінки свого досвіду та їх наслідків є різними. Лише врахувавши ці чинники, зможемо досягнути все розмаїття, складності і суперечливості явища, яке ми вкладаємо у поняття «дитина в гетто».

Було досліджено 10 категорій прав дітей, і спираючись на свідчення, можна зробити такі висновки:

- Діти в гетто були абсолютно позбавлені можливості вільно пересуватись та обирати собі місце проживання.

- Умови свідчать про неможливість здорового розвитку, відсутність медичної допомоги, важкі і небезпечні для життя умови, систематичні хвороби та недоїдання.

- Більшість дітей втратили сім'ї в результаті загибелі членів родини, чи всієї родини повністю через сплановану політику знищення єврейського народу.

- В деяких місцях євреям взагалі було заборонено вести релігійне життя, а там, де ситуація була трішки краща, євреям складно було дотримуватись релігійних свят так, як вони звикли.

- Як правило, не було необхідності приховувати своє ім'я, оскільки всі знали про єврейське походження людини.

- Не дивлячись на важке життя, діти знаходили час і для ігор. У деяких гетто були створенні театри і ставились спектаклі.

- Організовувались навчальні заклади (часто підпільні). Для дітей школа була своєрідним прихистком, де можна було зустрічатися, навчатися, грати.

- У більшості гетто діти змушені були працювати, але дуже часто вони були зобов'язані ходити на роботу, яка не відповідала їх віковим можливостям, часто були небезпечними, завдавали шкоду розвитку.

- Діти, особливо молодшого віку, ставали першими жертвами психопатів, насильників і вбивць. Їх використовували для проведення нелюдських медичних експериментів.

- На окупованих територіях, особливо на радянських територіях, ставлення до єврейських дітей було особливо жорстоким: у рамках доктрини про «єврейський більшовизм», який, за переконанням нацистських ідеологів, панував у СРСР, фізичному винищенню підлягали не лише дорослі євреї, а й діти як носії комуністичної ідеології на генетичному рівні. За попередніми оцінками в роки Другої світової війни у результаті здійснення нацистської політики загинули понад мільйон єврейських дітей і підлітків.

Проаналізувавши та дослідивши інформацію по цій темі, зроблено наступні висновки.

Порушення прав дитини було невід'ємною складовою нацистської політики по всій території, окупованої Німеччиною.

Після знищення нацистами та їх союзниками мільйонів життів (зокрема, Голокост), міжнародна спільнота осмислила, «що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість

людства», погодила та систематизувала у праві невід'ємну цінність кожного людського життя для того, щоб забезпечити «соціальний прогрес» і свободу для всі. Загальна декларація прав людини розвинула культуру прав людини на національному та міжнародному рівнях. Саме тому зараз ми сприймаємо права людини та права дитини як даність.

Конвенція ООН про права дитини стала першим в історії людства міжнародним документом, що стосується дітей і що містить такий широкий каталог прав, включаючи особисті права і свободи дитини. Її часто називають Всесвітньою Конституцією прав дитини.

Історичні приклади несправедливості та насильства, порушення інших прав дитини повинні стати усвідомленням трагічності досвіду минулого. Цінності життя дитини, її розвитку, свободи від дискримінації мають стати основою для розуміння загальнолюдських гуманістичних цінностей, розвинути почуття відповідальності за стан дитинства у суспільстві, за реалізацію усього спектру прав та застосування усіх механізмів їх захисту.

Список літератури:

1. Інститут Фонду Шоа при університеті Південної Каліфорнії, Лос-Анжелес, Каліфорнія, США - <http://college.usc.edu/vhi/ukrainian>
2. Національний інститут пам'яті жертв Катастрофи(ШОА) і героїв опору «ЯдВашем», Єрусалим, Ізраїль – <http://www1.yadvashem.org/yv/ru>
3. Дети в гетто: <http://ghetto.galim.org.il/rus/>
4. Холокост и еврейское сопротивление на оккупированной территории СССР: http://jhist.org/shoa/hfond_111.htm
5. Фонд «Холокост»: <http://www.holocf.ru/Editor/assets2/10s499-548texts81-90.pdf>
6. Энциклопедия Холокоста: <https://www.ushmm.org/>
7. От памяти не уйти. Генис Давид: http://world.lib.ru/g/genis_d_e/pamyatkhmelnik.shtml
8. Женевська Декларація прав дитини: <http://khpg.org/index.php?r=1.3.1>
9. Декларація прав дитини. (1959). Електронний режим доступу - <http://chl.kiev.ua/default.aspx?id=331>

УДК 94

Семенов Я.В.

учень 10-Б класу

Завірова М.Л.

вчитель історії, вчитель-методист

Запорізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №15

Запорізької міської ради Запорізької області

zavirova@meta.ua

ПРО ЩО РОЗПОВІЛА «ЕНІГМА» В 1943 РОЦІ?

В історії Другої світової війни дотепер залишається багато невирішених проблем та питань, відповіді на які намагаються знайти історики. Кожна країна, що брала участь у конфлікті світового рівня, переживала моменти тріумфів та

провалів. Багато на перший погляд не зв'язаних між собою подій або процесів насправді були тісно пов'язані або витікали один з одного.

Важлива роль у перемозі над Німеччиною належить Англії, яка не тільки витратила величезну кількість власних ресурсів, але й наблизилася перемогу ретельно спланованими операціями розвідників, в наслідок яких союзники отримували важливу інформацію щодо перебігу подій на фронтах.

Англія дуже пишається героїзмом власних солдат та відданістю та патріотизмом англійських громадян в роки Другої світової війни. Щороку з'являються художні та документальні стрічки, наукові дослідження, присвячені цій тематиці. Однією з найцікавіших та найзагадковіших сторінок англійської воєнної історії цього періоду є сторінка, пов'язана зі зломом шифру німецької кодувальної машини "Енігма". Мало хто здогадується про значення цього досягнення в історії України, але зв'язок існує і здатен прояснити деякі моменти, що відносяться до цього періоду.

У 2001 році на екрани вийшов фільм "Енігма", в якому продемонстровано переплетіння багатьох подій, які одночасно відбувалися в різних регіонах, що брали участь у війні. Фільм починається з того, що собака знаходить масові захоронення військових на окупованих німцями радянських територіях. У ході розслідування німцям вдалось встановити, що це захоронення польських військових, яких було страчено співробітниками НКВС після радянської окупації території Польщі. Прізвища страчених військових, які вдалося встановити, німці з окупованих територій передавали до центру, а англійці перехоплювали ці повідомлення.

Цей епізод має історичне підґрунтя - в 1943 році на території України дійсно були виявлені масові поховання польських військових. Довгий час про цю трагедію в радянських ЗМІ, наукових дослідженнях та підручниках з історії, не було ніякої інформації, але на початку 90-х років з'являються перші відомості про масові розстріли поляків, які потрапили у військовий полон після захоплення Польщі. Сьогодні існують дві версії – радянська та німецька, які мають своїх прихильників та критиків. Стисло розглянемо обидві.

Згідно з радянською версією, наприкінці лютого керівництво СРСР прийняло рішення направити справи військовополонених польських офіцерів на розглядання Особливий нараді при НКВС, яка приговорила всіх полонених на термін від 3 до 8 років в трудовий табір особливого призначення. На цей час діяла Женевська конвенція, яка забороняє примушувати військовополонених до праці, та все це було цілком таємно. Прибічники радянської версії стверджують, що до 1941 року бачили польських офіцерів, які працювали на будівництві шляхів.

Коли Німеччина напала на Радянський Союз, Червона Армія змушена була стрімко відступати і не встигала евакуювати військовополонених поляків, які, до того ж, не бажали йти за радянською армією. Вони сподівались, що зможуть повернутись до Польщі з приходом німців, які нібито пообіцяли полоненим звільнення за умов старанної праці. Через деякий час перші партії полонених стали відправлятись, як вважали поляки, до Польщі, але насправді їх відвозили до місця страти. [1].

Зі свого боку, німці стверджують, що вони не мають нести відповідальності за масові розстріли польських офіцерів, адже вони лише знайшли місця поховань та намагались встановити особи загиблих.

Дивно, що обидва політичні режими – радянський та нацистський – тривалий час відмовлялись брати на себе відповідальність за скоєння цього воєнного злочину, адже на їх рахунках були мільйони жертв.

Завдяки тому, що англійці змогли підібрати ключ до німецької шифрувальної машини «Енігма», вони також знали, що німці знайшли на території України масові захоронення розстріляних польських офіцерів.

Прем'єр-міністр Черчіль знав про ці масові розстріли, але вважав за краще не форсувати події та не псувати відносини з східним союзником в боротьбі проти нацистської Німеччини. Вінстон Черчіль негативно оцінював обидва політичні режими, але вважав необхідним в першу чергу знищити нацизм.

Відомо, що після захоплення Польщі в 1939 році німецькими та радянськими військами багато представників польської політичної еліти емігрувало саме в Англію, де й був створений польський уряд в еміграції, який після звільнення країни мав повернутись в Польщу та почати відновлювати її.

Також в Англії опинилось багато представників польських збройних сил, які допомагали боротись проти німців, але в той же час намагались з'ясувати долю тих польських військових, що потрапили до полону. В своїх спогадах, які вважаються дуже важливим джерелом з історії Другої світової війни, Черчіль каже, що він всіляко намагався не припустити розколу між польським та радянським урядом в такий важкий час, але ані словом, ані ділом уникнути цього не вдалося – відносини були вщент зіпсовані. Внаслідок цього виникло дуже багато проблем. Але все ж таки в заслугу свого уряду Черчіль ставив те, що вони змогли вивезти багато польських солдатів та їх родин з Росії.

Також Черчіль зазначає, що під час Нюрнберзького трибуналу – ця справа згадувалась в звинувачувальному акті Геринга та інших, які надали суду Білу книгу, щодо результатів розслідування, проведеного німцями. На той час країни-переможниці вирішили обійти це питання, тому злочини проти польських військових так и не були ретельно розслідувані. Здається дивним, що радянський уряд не використав цю можливість, щоб зняти з себе жахливе, до того ж, широко розповсюджене звинувачення та перекласти його на уряд Німеччини. [2].

Неодноразово прем'єр-міністр Британії згадував про повне взаєморозуміння між ним та американським президентом Ф. Рузвельтом, тому дослідники вже давно припускали, що про знищення поляків під Харковом, в Луганській та Смоленській області знав також і він. [3].

Давно вважалось, що президент Америки вирішив не піддавати сумніву радянську версію, адже в той час СРСР був союзником Сполучених Штатів в війні проти Німеччини та Японії.

На користь версії про те, що Британія та США були в курсі подій, свідчить й те, що вони проігнорували спробу Німеччини використати отриману інформацію з пропагандистською метою. 13 квітня 1943 року по «Радіо Берлін» пройшла інформація про знахідки масових поховань польських офіцерів, хоча німці намагались долучити до розслідування спостерігачів та експертів з окупованих країн та країн-союзників.

Впродовж декількох десятиріч влада Радянського Союзу категорично спростовувала свою причетність до страт польських військових, але нарешті в 1990 році визнала, що в них винні керівництво та співробітники НКВС. [4].

Постраждала сторона, а саме поляки, довгий час намагаються з'ясувати правду щодо подій початку війни, коли декілька десятків їх співвітчизників стали жертвами радянського режиму, та встановити особи всіх загиблих. Проведена масштабна дослідницька робота, але ще не всі факти встановлені і не всі питання вирішені. До того ж, не досягнуто порозуміння зі сторонами конфлікту, який раз від разу стає причиною для з'ясування стосунків. Потрібен певний час для того, щоб причини та наслідки цієї катастрофи розглядати суто з наукової точки зору.

Список літератури:

1. Архипов А. Ю. Кто расстрелял поляков в Катыни? Великая загадка Катынского леса.// <http://vegapolis.ru/text/kto-rasstrelyal-polyakov-v-katyni.php>
2. Черчилль У.С. Вторая мировая война: В 6т. Т. 4: Поворот судьбы. – М.: ТЕРРА; «Книжная лавка – РТР», 1997 – 367с.
3. http://www.bbc.com/russian/international/2012/09/120910_us_katyn
4. Реплевич М. Катынь: правда, которую сложно принять россиянам//<http://inosmi.ru/world/20150307/226711060.html>

УДК 902.6:738 (477.53)

*Сидоренко Аміна,
учениця групи ІІІ-33 (10 клас),
Московченко Н.О.,
заступник директора з НВР, учитель історії
КЗ «Полтавський міський багатoproфільний ліцей № 1
ім. І.П. Котляревського»,
м. Полтава,
ninok_2008@mail.ru*

СПРОБА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ ОРНАМЕНТАЦІЇ КЕРАМІЧНОГО ІНВЕНТАРЯ НА ПРИКЛАДІ ЗНАХІДОК СТОРОЖІВСЬКОЇ КУРГАННОЇ ГРУПИ

За останні десятиліття археологія як наука, що вивчає історію людства за матеріальними джерелами, зазнала відчутних змін. У її межах розвинулися цілі напрямки, які з методів чи прийомів трансформувалися в окремі спеціалізовані вектори науки. Одним з таких цікавих напрямків є експериментальна археологія, яка набуває все більшого поширення у світі та Україні. Українські експериментальні дослідження нині знаходяться на стадії становлення. Звісно, для проведення повномасштабних досліджень необхідне спеціальне лабораторне обладнання, проте є галузі археології, де проведення експериментального дослідження не потребує великих фінансових затрат, але має, як наслідок, вагомі наукові результати.

Однією з таких сфер є експериментальне дослідження в галузі палеогончарства. Аналіз речовини і структури дозволяє дізнатися про склад і технології древніх матеріалів і давати відповіді на різні питання культурно-

історичного характеру. Однак і тут потрібен комплексний підхід, поєднання з іншими методами. Найбільша повнота розуміння багатьох виробничих процесів досягається засобами й методами фізичного моделювання древніх технологій. Цей напрямок в археології зараз набув широкого поширення під назвою «експериментальна археологія» [4, с. 154].

Поняття «керамологічного експерименту», тобто експериментальних досліджень у вивченні давнього гончарства, сформувалося в цій сфері в галузі науки, яка шляхом експериментального моделювання відтворює окремі деталі культури давнього населення. Фактично відлік керамологічного експериментування слід пов'язати з ім'ям Якоба фон Медлена (1659-1743), який на початку XVIII століття доручив гончарам дослідити техніку обробки давньої кераміки з Північної Німеччини [6].

На сьогодні керамологічні експерименти активно використовуються дослідниками різних країн, сформувалася методологія їх проведення, наукові центри та школи, які тією чи іншою мірою спеціалізуються на вивченні давнього гончарства, в тому числі за допомогою експериментального відтворення.

Керамологічні експерименти в Україні знаходяться фактично в нерозвиненому стані. Їх здійснюють окремі археологи в межах своїх наукових тем на базі археологічних експедицій (передусім Ігор Готун, Андрій Петраускас, Олег Петраускас, Олексій Корвін-Піотровський, Володимир Круц) чи спеціалізованих установ (Інститут керамології НАН України, Національний музей-заповідник українського гончарства) [1].

Саме на базі останнього закладу авторами було проведено експериментальне дослідження орнаментів на посуді катакомбної культури, виявленої 2008 р. в підкурганному похованні Сторожівського могильника.

Групи курганів та майданний комплекс біля с. Сторожове Чутівського району Полтавської області знаходяться на високому правому березі р. Коломак (лівої притоки р. Ворскли), на мисоподібному виступі, обмеженому ярами. Майдан «Сторожова могила» (від цього топоніму походить і назва села) відомий з XVII ст. Його археологічне обстеження започаткував ще в 1924 р. М.Я. Рудинський [5, с. 52]. Курганну ж групу виявила у 1945 р. Г.О. Сидоренко (1945). У 2002 р. майданний комплекс досліджувався С.В. Сапегіним [3].

Систематичні дослідження Сторожівської курганної групи тривали 2007-2015 рр. та проводилися Спільною експедицією Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка та Полтавського краєзнавчого музею за участі Інституту керамології НАНУ (під керівництвом О.В. Коваленко, Р.С. Лугового) [3].

Поховання, яке нас цікавить, було виявлено 2008 р. у кургані № 18. Матеріали було опубліковано [рис. 1]. За визначеннями дослідників, це поховання належить носіям донецької катакомбної культури та характеризується неординарним інвентарем. Основний ареал цієї культури знаходився на сході – у басейні Сіверського Дінця та Північно-Західному Приазов'ї. Швидше за все, на територію сучасної Полтавщини катакомбне населення потрапило по р. Ворскла, верхів'я якої межує з ареалом Донецько-Оскольської групи донецької катакомбної культури [2].

Це поховання трьох людей: чоловіка, жінки та дитини, - здійснене у катакомбі. Перед входом до катакомби, на дні вхідної ями, виявлено дві покладені впритул дерев'яні таці з залишками м'ясної їжі. Простір катакомби вкритий підстилкою, розписаною червоною вохрою. До складу інвентарю входили: три горщики, мисочка, дві курильниці, комплект з чотирьох порожнистих кістяних трубочок (так звана «флейта Пана»), кістяний виріб, намисто із зубів риб, астрагали тощо. Керамічний інвентар представлений типовими пишно орнаментованими горщиками та курильницями. Горщики мають високі раструбоподібні або прямі вінця та приземкуватий округлобокий тулуб, гарно декоровані. Посуд дуже щільно орнаментовано – прикрашено заглибленим орнаментом: переважають горизонтальні ряди відбитків перекрученої мотузки у поєднанні з рядами відбитків прямого чи круглого спірального штампів. На горщиках також зображено композиції у вигляді «паркету», трикутників вершинами донизу та напівкруглими фестонами, виконані відбитками мотузки.

Серед знахідок виявлений виріб із ліктьової кістки тварини (кози-вівці) довжиною 10 см. Даний інструмент міг використовуватися як гончарський орнаментир для нанесення псевдошнурового орнаменту та смуг. Саме цю гіпотезу ми перевіряли експериментально.

Наш експеримент, за типологією І. Глушкова, був наближений до «експериментальної трасології (діагностування різних типів знарядь)» та «експериментального моделювання гончарських знарядь та пристроїв», адже ми перевіряли здатність різних предметів виступати гончарськими орнаментами, тобто залишати відбитки, максимально наближені до стародавніх відбитків на посудинах, та порівнювали їх.

Спочатку ми розподілили всі елементи орнаменту та орнаментальні схеми із посудин за типами та описали їх за способом виготовлення. Отож, на аналізованих посудинах виділено сім основних елементів декору, які складають основні орнаментальні мотиви та композиції: риска – вдавнення палички, відтиск мотузки (одно-, трьох- та чотирьохрядний), пальцево-нігтьові вдавнення, «равлик», «зубці». На одній посудині можна побачити орнамент, нанесений у різний спосіб [рис. 4] . Переважними мотивами є горизонтальні ряди, хвилі, хрести тощо [рис. 2, 3].

Було встановлено, що кожен із елементів виконувався своїм гончарським орнаментиром – паличкою, мотузкою, черепашкою. Простежено 7 варіантів рисок, нанесених різними орнаментами. Серед інших елементів – лінія, прямокутники, виконані шляхом відтискування торцем палички або кістки із кінчиком, близьким до прямокутної форми. Доведено, що на посудинах зі Сторожового не використовували тасьми. Всі вони виконані шляхом вдавнення потрійного (четвертного) мотузка, що утворює відтиск із паралельних відрізків. При цьому використано три або чотири мотузки, скручені попарно в різні боки. Вірогідно, мотузки кріпилися на паличку задля полегшення нанесення зображення.

Гіпотеза, висловлена дослідниками під час попереднього розгляду матеріалів, що інструмент із роздвоєним кінцем з ліктьової кістки вівці-кози міг бути гончарським орнаментиром, експериментального підтвердження не знайшла. Відбитки не мали спільності із орнаментальними елементами.

Таким чином, проведені експериментальні дослідження не лише уточнили способи, прийоми нанесення орнаментів на посудинах катакомбної культури, але й розширили знання з керамології доби бронзи в цілому.

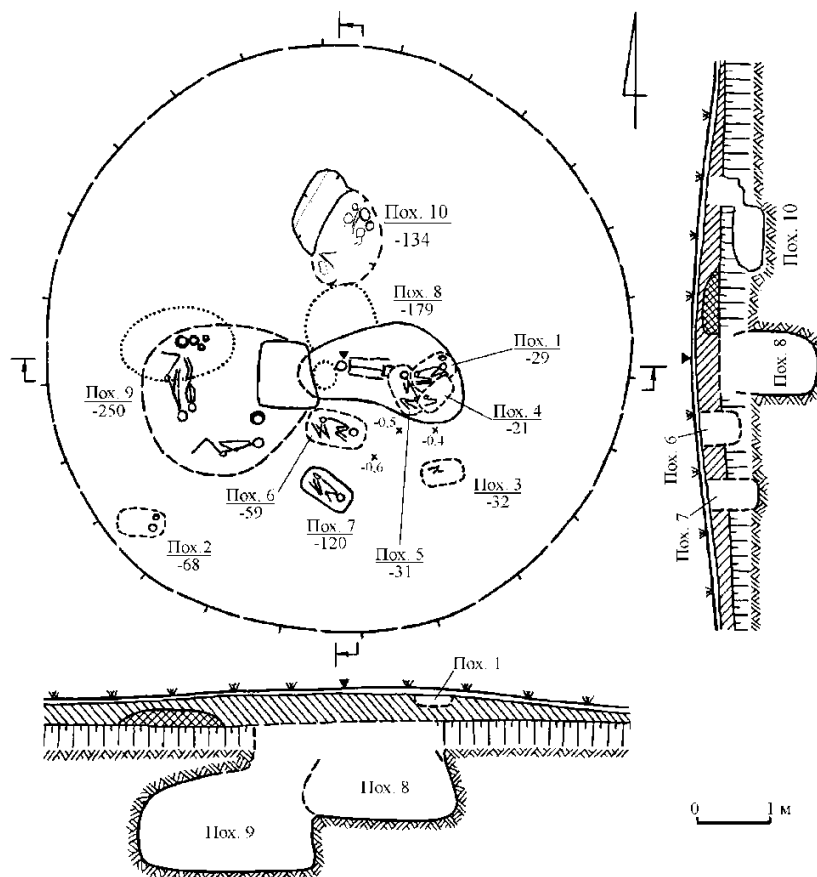

Рисунок 1 - Загальна схема кургану №18 [2, рис. 1]

Рисунок 2 – Елемент орнаменту на посуді з поховання (риска, вдавнення палички) [3]

Рисунок 3 - Елемент орнаменту на посуді з поховання (пальцево-нігтьові вдавнення) [3]

Рисунок 4 - Елемент орнаменту на посуді з поховання (пальцево-нігтьові вдавнення, утворюють хвилю по краю вінець) [3]

Список літератури:

1. Експериментальна археологія : завдання, методи, моделювання. Зб. наукових праць. – К. : Ліра, 2011. – 224 с.
2. Коваленко О.В., Куштан Д.П., Луговий Р.С. Стратифіковані кургани доби пізньої бронзи Сторожівського могильника // Археологія. – К., 2012. – № 3. – С. 83-94.
3. Коваленко О.В., Луговий Р.С. Звіт про охоронні розкопки курганів біля с. Сторожове Чутівського району Полтавської області у 2008 році // НА ІА НАН України. — Ф.е.;

4. Мартынов, А. И. Методы археологического исследования: учеб. пособие для студентов вузов / А. И. Мартынов, Я. А. Шер. — М. : Высш. шк., 1989. — 223 с.
5. Рудинський М. Кантемирівські могили римської доби // Записки ВУАК. — К., 1930. — Т.1. — С. 129-131.
6. Якоб фон Медлен. [Електронний ресурс], 2015. — Режим доступу до статті : <http://ru.wikipedia.org/wiki>

УДК 94

Чирва Є.В.,
учень 8-А класу
Буличева Л.В.,
вчитель фізики, вчитель вищої категорії, старший вчитель
КЗ «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №20
імені Бориса Серги Полтавської міської ради Полтавської області»
м. Полтава
school20poltava@gmail.com

КОЗАКИ-ХАРАКТЕРНИКИ

...За мною чорні вставали хмари,
А в хмарах були татари;
Но кінь мій вихром степи пробігав.
За собою хмари зоставляв.
За мною кулі в погоню летіли,
Но мене брати не хтіли;
Бо на чорта є хрест, на кулю є слово,
Так я в Козачину вернувся здорово.
А теперки в Татарчизні іще погуляю...
Дума про Остафія Дашкевича

Писати про таких козаків і вивчати їх в Україні масово почали лише в роки незалежності. Віщуни, чаклуни на Запорозькій Січі, вони не лише уміли ворожити, а й лікувати поранених козаків, знали психотерапію, вправи з фізичної підготовки козаків. Згадки про характерників датуються ХХ століттям у творах українських літераторів. Письменник Андрій Чайковський описував характерника як «надчоловіка, котрого куля не бере і котрий самого чортяку вміє окульбачити і заставити собі служити», Микола Костомаров - як «чародія, якого не брала куля», історик Володимир Голобуцький писав, що характерники були «замовлені від кулі і шаблі». Мартин Пашковський в своїй поемі «Корогва Савроматська в Волохах», присвяченій Хотинській битві 1621 р. писав: «...З боку (розмістилися) Запорожці, про яких щось розповідають, що ці Молодці дев'ять душ мають...»

Польський історик Бартош Папроцький лишив спогади про козаків, які не лише «замовляли» кулі, а й збирали їх власноруч і кидали назад у ворогів. Ті, у кого потрапляли кулі, гинули на місці. Найвідоміший козак-характерник Мамай — ідеалізований образ козака-мандрівника, воїна, мудреця, казкаря і характерника в одній особі. Також, за переказами, майже всі козацькі гетьмани,

кошові отамани та відомі полковники були характерниками. Серед них – Остап Дашкевич, Дмитро Байда-Вишневецький, Іван Підкова, Самійло Кішка, Северин Наливайко, Петро Сагайдачний, Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай і найбільший характерник з них – Іван Сірко. За час свого отаманування Сірко брав участь у понад 100 битвах і не мав жодної поразки. Козаки вірили, що він знає наперед про те, хто з ним збирається воювати, що під час бою може перекинутися на хорта, вовка чи яструба або закласти вороже військо. Сірко наганяв великий страх на османське військо, що султан видав фірман (указ) про моління в мечетях на загибель Сірка. Український письменник Адріан Кащенко писав про нього: «Чи зміг би простий чоловік з такою невеликою купкою товариства самостійно, без чужої допомоги відбитись від далеко більшого і краще озброєного війська турецького і татарського, і більше 30 тисяч яничарів, мов баранів, вирізати між січовими куріннями? А хто ж, як не характерник, зміг би вскочити з купкою товариства у самий Крим, кубло великої орди, поруйнувати його городи, вирятувати невільників, що зігнані туди з усіх земель, і взяти велику здобич?». За легендою козаки 5 років не ховали Сірка після його смерті, возили його тіло із собою у походи і були переконані, що він і мертвий наводить страх на ворогів і допомагає їх перемогти. А згодом — відрізали його праву руку, з нею ходили на війну і за необхідності виставляли її наперед, приказуючи: «Стій, душа й рука Сіркові з нами!».

Характерники були сильними чаклунами, серед здібностей яких — вміння зупиняти кров, заговорювати біль, ловити кулі голими руками, ходити по воді та вогню, годинами перебувати під водою, ставати невидимим, гіпнозувати, з'являтися у кількох місцях водночас та викликати панічний жах у ворогів, що спричиняло панічну втечу їх з поля бою. Також такі козаки могли бачити майбутнє, події, що відбувалися за сотні кілометрів в інших краях, впливали на свідомість людей, неживу природу, лікували смертельні рани, знаходили скарби. Також керували погодою — розганяти хмари або, навпаки, накликати дощ, який міг зволожити порох, що робило вогнепальну зброю непотрібною, або перетворював поле бою на болото, в якому грузла важко озброєна кіннота суперника.

Ще одна з найцікавіших здібностей, якою володіли козаки-характерники – обертання на вовків. Про цю властивість найпершими є згадки Геродота у книзі «Мельпомена». Він описує скіфські племена, серед яких були нерви – вовкулаки, народності, що кочували по території сучасної України. Давній культ воїна-звіра просліджується в християнські часи: Святий Юрій (Георгій Переможець) – не тільки воїн, захисник, але й вважається покровителем цих тварин. У переповіданні про Матвія Шутя, ведеться мова про те, що він перевіз через річку вовка, а той три роки потому прийшов у вигляді чоловіка, щоб подякувати. Про перевертнів пишеться у «Слові о полку Ігоревім». Втікаючи з полону, князь зіскакує з коня у звіриному вигляді. «Дума про козака Голоту» має уривок, де головний герой «поглядає на татарина як вовк».

Вчені вважають, що деякі кошові та гетьмани – характерники України: отаман Северин Наливайко; фастівський полковник Семен Палій; сподвижник Богдана Хмельницького та герой Корсунської битви Максим Кривоніс; Іван Богун, який міг вийти з невеликим загоном проти цілого війська; кошовий

Григорій Сагайдачний, «який виходив з води сухим, куль унікав»; Іван Нечай, для якого поляки тримали заряджену срібним гудзиком рушницю.

За легендою, характерників «ніколи не ховали попи, а ховали їх запорожці по-своєму». Також вірили, що характерника можна було вбити лише срібною кулею в серце – тому вони нерідко першими йшли в бій. Як розповідають легенди, характерникам після смерті забивали в груди кілок, чи ховали лицем донизу щоб вони не вставали. Цей звичай зберігся ще зі скіфських часів. Одне з таких поховань козака-характерника було розкопано в 1936 році біля села Архангельське Ясинуватського району Донецької області. Козак лежав у дубовій труні, зробленій без жодного цвяха, лицем донизу. Одягнений був в червоні шаровари і синій жупан, підперезаний зеленим поясом, а за поясом мав пляшку горілки, запечатану сургучем.

Список літератури:

1. Каляндрук Т. Загадки козацьких характерників: монографія / ред. В. Ідзьо. — Львів: ЛА «Піраміда», 2007. — 288 с. — ISBN 978-966-441-049-3
2. Каляндрук Т. Таємниці бойових мистецтв України. — Львів: ЛА «Піраміда», 2007. — 304 с. — ISBN 978-966-441-048-6
3. Кащенко А. Ф. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / Ред.-упорядн. М. А. Шудря; худож.-іл. В. І. Лопата. — Дніпропетровськ: Січ, 2001. — 494 с. — ISBN 5-7775-0301-2
4. Махун С. «Справний і щасливий вождь». Іван Сірко у полоні багатовекторності // Дзеркало тижня. — 2005. — 14 травня.
5. Мицик Ю. Отаман Іван Сірко. — Запоріжжя: РА «Тандем-У», 1999. — 44 с.
6. Характеристика запорізького козака // Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. Т. 1. — Львів: Світ, 1990. — С. 173–180.
7. Шудря М. А. Січ-мати. — К.: ТОВ «Елібре», 2008. — 560с. — ISBN 978-966-96925-2-8

СОЦІОЛОГІЧНІ, ФІЛОЛОГІЧНІ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ НАУКИ

УДК 82

*Басіч А.С.,
вчитель російської мови, спеціаліст першої кваліфікаційної категорії,
Кирієнко О.В.,
учениця 9 – Б класу
Енергодарський навчально-виховний комплекс № 1,
м. Енергодар
roksolana.vla@gmail.com*

АНАЛІЗ ЧИТАЦЬКИХ ІНТЕРЕСІВ СУЧАСНИХ ПІДЛІТКІВ

У сучасному світі постійно відбуваються різні зміни. Нашою повсякденністю стають природні катаклізми, терористичні акти, воєнні конфлікти. І самою незахищеною перед обличчям ХХІ століття частиною суспільства є молодь, тут дають взнаки і юнацький максималізм, і несформовані власні погляди, і незміцніла психіка. Тому молоді люди тікають від теперішнього до всесвітньої павутини, де спілкуються «смайликами» у соціальних мережах та грають у різноманітні ігри.

Про те, що підлітки нічим не цікавляться, нічого не читають і взагалі заперечують дійсність, першими заговорили психологи, потім – батьки, а зараз це уже проблема всеукраїнського масштабу.

З метою вивчення читацьких інтересів сучасної молоді учням 8 – 10-х класів була запропонована анонімна домашня анкета.

Анкета

учня/учениці _____ класу міста _____

Будь ласка, на питання відповідайте докладно. Наводьте приклади там, де це необхідно.

1. Чи любите ви читати? (так/ні)
2. Чи любите ви читати книги? (так/ні)
3. Якщо так, то чому?
4. Якщо ні, то чому?
5. Назвіть свою улюблену книгу та її автора?
6. Чи любите ви читати періодичну пресу (газети, журнали)?
7. Що саме з періодичної преси ви читаєте?
8. Вкажіть назви журналів або газет, які читаєте постійно.
9. Які рубрики журналу/газети подобаються вам найбільше? Наведіть приклади статей цієї рубрики, які вас зацікавили.
10. Які рубрики у журналі/газеті здаються вам зайвими?

В опитуванні прийняли участь учні міста Енергодара, Запоріжжя, Кам'янки-Дніпровської, Бердянська. Всього 102 учні. Для розповсюдження анкети та збору результатів були задіяні ресурси електронної пошти (mail.ru і gmail.com) та соціальні мережі (Вконтакте, Однокласники, Facebook, Instagram, Twitter). Не всі респонденти правильно заповнили анкету: деякі відповіли не на всі питання, не конкретизували відповіді прикладами,

помилялись у назвах газет і журналів. Тому анкет, гідних обробки, залишилось 80.

Результати анкетування показали, що молодь загалом читати любить, але не книжки. Книги здаються підліткам занадто об'ємними, тому, як зазначили опитувані, дуже часто вони починають читати книгу, але не завершують розпочате.

З улюблених книг часто називають ті, що вивчаються за шкільною програмою: «Анна Кареніна» Л. М. Толстого, «Герой нашого часу» М.Ю. Лермонтова, «Майстер і Маргарита» М.О. Булгакова, «Острів скарбів» Р.Л. Стівенсона, «П'ятнадцятирічний капітан» Ж. Верна, «Фауст» Й.В. Гете. Але названі також: «Алхімік», «Вероніка вирішує померти», «Книга воїна світла», «Одинадцять хвилин» П. Коельйо, «Віднесені вітром» М. Мітчелл, «Гаррі Поттер і келих вогню», «Гаррі Поттер і філософський камінь», «Гаррі Поттер і таємна кімната», «Гаррі Поттер і напівкровний принц» Д. Роулінг, «Джен Ейр» Ш. Бронте, «День народження Буржуя» Ю. Рогози, «Зоя» Д. Стіл, «Молоко з кров'ю» Люко Дашвар, «Парфумер» П. Зюскінда, «Поліна» О. Дюма, «Ті, що співають у терні» К. Маккалоу, «Французька вовчиця» М. Дрюона, «Чаликушу» Р. Н. Гюнтекін.

Періодичну пресу молодь також читає залюбки, але переважно журнали, бо статті там невеликого обсягу і в них менше висвітлюються політичні події. Лише два респонденти назвали газети «Публіка» та «7 – я».

Серед журналів учні 8-го класу найчастіше вказували журнали «Колосок» та «Країна історій». Опитувані зазначають, що хоч «Колосок» і вважається дитячим журналом, але в ньому є статті, цікаві не лише підліткам, а й дорослим. Були наведені приклади рубрик та статей: стаття Тетяни Павленко «Дерево-нянька» (рубрика «Жива природа»); стаття Віктора Мясникова «Дивовижні органічні речовини, що підтримують життя: вітаміни та їхні похідні» (рубрика «Наука і техніка»); стаття Олени Крижановської «Кришталеві підвали та мармурові палаци» (рубрика «Планета Земля»); стаття Мічіо Кайку «Нанотехнології. Все з нічого?» (рубрика «Наука і техніка»). Журнал також є незамінним для тих, хто приймає участь у конкурсах «Колосок» різного рівня.

У журналі для дітей шкільного віку «Країна історій» школярів захоплює розмаїття кросвордів, задач, головоломок, які примушують мислити логічно. Також цікавляться підлітки хімічними дослідженнями (рубрика «Похімічимо?»); статтями про відносини з протилежною статтю («Прив'язаність»); жіноча стаття зачитується сторінками для дівчат; особливу увагу викликають політичні події (рубрика «Розповідь з АТО») та інноваційні технології (рубрика «ІТ – club»). Ще респонденти відмічають сторінки, присвячені захопленням молоді, наприклад «Любителям дощок» та постійна рубрика «Смішна сторінка».

Учні ж 9-го та 10-го класів у переважній більшості називають журнал «Дніпро», де вони мають змогу читати твори молодих сучасних авторів цікавих їм жанрів, як-от: Ігор Желем «Приречена цивілізація» (фантастика); Міра Дніпровська «Досить однієї пігулки» (фантастика); Максим Кідрук «Клас-сіті» (пригоди); Олеся Гулько-Козій «Скрипаль» (пригоди); Валерій і Наталя Лапікури «Вилон бандюг по-науковому» (детектив); комікс «Не розмовляйте біля водія!» (гумор); сторінка КВК (гумор).

Також усі учні відмітили рубрику «Скарбничка вчителя» на сайті видання, де вони постійно користуються розділом «Світ шкільної літератури України та інших країн», саме там вони знаходять списки обов'язкових для прочитання творів та їхні тексти, що є дуже зручним.

Ще старшокласники назвали український молодіжний журнал «Я студент», адже всі вони – майбутні абітурієнти, і цікавляться студентським життям вже зараз. Привернуло увагу респондентів таке: стаття «Дрес-код» (рубрика «Актуально»); стаття Марії Уславцевої «Почерк» (рубрика «Цікаво»); стаття Інни Дансе Гончаренко «Музичні фестивалі: місця, де зникають усі проблеми і не існує обмежень»; стаття Олесі Новик «Інтернет-популярність»; стаття Ірини Рябоштан «Із абітурієнта – у студенти»; стаття Олени Рубашевської «Освіта майбутнього: що на нас чекає?».

По пораду щодо проблем у спілкуванні з батьками або однолітками школярі звертаються до «дорослих» видань, які читають їхні матері – російськомовних журналів «Натали» та «Единственная». Читають їх ще для саморозвитку та для розваги.

У «Натали» найчастіше читають рубрики «Відносини», «Мода», «Культура», «Краса», «Інша країна», «Гороскоп». Ось приклади статей, які зацікавили читачів: стаття Алли Сніцар «Здоровый эгоизм» (рубрика «Відносини»); стаття Ольги Янкової «Карл Фаберже. Пасхальное яйцо для Ротшильдов» (рубрика «Культура»); стаття Інни Левенець «Пять шедевров Грузии» (рубрика «Інша країна»); оповідання Алли Сніцар «Ангелы не спят» (рубрика «Оповідання»); стаття Олени Бассе «Парни из сериалов».

Що стосується журналу «Единственная», то молодь читає такі рубрики: «Кохання і родина», «Мода і краса», «Події і люди», «Оповідання», «Гороскоп». Підлітків зацікавило таке: оповідання Мар'яни Олійник «Соло для контрабаса» (рубрика «Оповідання»); стаття «Верность, измены, свободные отношения?» (рубрика «Кохання і відносини»); репортаж «Четыре тренда весны» (рубрика «Мода і краса»); інтерв'ю Марини Корольової з Іриною Білик; стаття Марини Корольової про Габріеля Гарсія Маркеса «Хроника объявленной страсти» (рубрика «Історія кохання»).

А ще для розваги молодь читає також російськомовні журнали «Отдохни» і «Лиза». У журналі «Отдохни» звертає увагу на рубрику Ольги Безсонової «Лицо с обложки», якщо, звичайно, ця людина викликає інтерес читача, як ось стаття «Потап и Настя: золотые киты»; також на рубрику Олени Панчохи «Крупный план», прикладом є стаття про Іллю Гліннікова; рубрика Вадима Костюченка «В центре внимания» (стаття про групу «Время и Стекло»). Дівчата з задоволенням читають рубрики «Ваш образ» (автори змінні) та «Гороскоп» (експерт рубрики – екстрасенс Хаял Алекперов).

У журналі «Лиза» респонденти люблять рубрику Світлани Бояринової «Психология» (стаття «И желание сбудется!»); рубрику Олени Романенко «Путешествие/моя страна» (стаття «Рождество по-гуцульски»); «Рассказ» (автори змінні) і «Гороскоп». Також підлітки захоплено розгадують запропоновані у журналах кросворди, головоломки та сміються над анекдотами. Але всі респонденти наголошують на тому, що жодне з названих видань повністю не задовольняє потреби сучасної молоді. Бо найчастіше по психологічну підтримку у скрутний час підлітки звертаються до інтернет-

форумів або до друзів, бо не все в такому віці можна розповісти батькам. Але такий спосіб вирішення складних питань, як зазначають респонденти, тягне за собою ще більше проблем. Адже коли спілкуєшся онлайн, ніколи не знаєш, хто знаходиться по той бік монітора і чи бажає ця людина тобі добра. Можливо, що поради, отримані в інтернеті, несуть у собі більше шкоди ніж користі. Друзі ж можуть не зберегти довірену таємницю, і скоро про особисте життя опитуваного дізнаються усі. Тому найчастіше зі своїми психологічними проблемами респонденти залишаються самі.

Вищезазначені журнали більш орієнтовані на дорослу аудиторію, тому усі коментарі та поради навряд чи можна використовувати людині, яка ще не має родини та власних дітей. Про відносини з протилежною статтю з названих журналів теж багато не дізнаєшся. У статтях, в основному, висвітлюються стосунки між дорослими людьми, сформованими особистостями, і запропоновані шляхи виходу з кризи не використаєш у 14 – 17 років.

Підсумовуючи сказане, варто наголосити на тому, що попри всі звинувачення батьків, психологів, вчителів у втечі від дійсності, комп'ютерній залежності, відсутності інтересу до читання, у теперішньому світі, серед природних та соціальних катаклізмів, молодь стає більш відповідальною та свідомою і як ніколи потребує інформації, але адаптованої до вікових особливостей свого періоду життя. Молоді люди бажають не лише розважатися, а й бути у курсі всього, що відбувається навкруги, знайти відповіді на хвилюючі питання, отримати пораду з вуст кваліфікованих спеціалістів. Але наразі проблема формування вдумливого читача, цільної розвинутої особистості стоїть досить гостро.

Шляхом її вирішення може стати створення нового молодіжного періодичного онлайн-видання з урахуванням всіх потреб і запитів підлітків. Коли такий журнал з'явиться, молодь буде проводити час біля монітора з користю, багато важливого і необхідного прочитає там.

Список літератури:

1. Гетьманець М. Ф. Сучасний словник літератури і журналістики/ Гетьманець М. Ф., Михайлин І. Л.. – Харків: Прапор, 2009. – 384 с.
2. Григораш Д. С. Журналістика у термінах і виразах/ Д. С. Григораш, – Львів: Вища школа, 1974. – 295 с.
3. Паніна Н.В. Технологія соціалістичного дослідження. Курс лекцій. К.: Наук. думка, 1996. – 232 с.
4. Теремко С. Соціологія / С. Теремко. – К.: Лібра, 2001. – 320 с.

ЯПОНСКАЯ КЛАССИЧЕСКАЯ ПОЭЗИЯ

Цель урока: заинтересовать учащихся традициями и культурой Японии, воспитывать уважение к культурам народов разных стран, познакомить с литературными понятиями «хокку» и «танка», развивать речь учащихся

Оборудование: приборы для чайной церемонии, образцы икебаны, нецке, оригами, бонсай, Японии, фотографии с изображениями японских храмов, пейзажей, традиционных видов искусства, фрагмент фильма «Мемуары гейши» японские веры, иероглифы; панно, картины японских художников.

Ход урока

1. Организация класса
2. Вступительное слово учителя

Искусство – это окно в мир. Познание другой нации, другого неизвестного мира приходит к нам именно через искусство. Сегодня мы познакомимся с далёкой и загадочной страной – Японией.

3. Выступления учащихся с подготовленными сообщениями

Площадь: 372,2 тыс. км². Численность населения: 125,5 млн. человек (1997). Государственный язык: японский. Столица: Токио (7,9 млн. жителей, 1997). Расположена в западной части Тихого океана, рядом с побережьем Восточной Азии. Архипелаг состоит из 4 тыс. островов. Четыре самых крупных — Хонсю, Хоккайдо, Кюсю, Сикоку — сегодня соединены мостами и тоннелями. Кроме того, в состав Японии входят острова Рюкю, Бонин и Волкано. Архипелаг с севера омывается Охотским морем, с востока и юго-востока — Тихим океаном, с запада — Японским и Восточно-Китайским морями. На юге между островами Хонсю, Кюсю и Сикоку расположено Внутреннее Японское море. Рельеф земли - это горы, горы, горы (80% суши). Любая видимая ровная площадь всегда упиралась вдали в гряды гор или океан., Хонсю, Сиккоку и Кюсю, Окинава с городом Наха. Высоких гор нет, все не более 4000 м. над уровнем моря, но зато на самом большом центральном острове - Хонсю, километрах в 200 от Токио, есть на весь мир знаменитая священная гора - вулкан Фудзияма. Физическая высота всего 3776 м., духовная высота для японца - бесконечна.

Горы вообще занимают в сознании японцев особое место, именно все горы, практически независимо от их высоты. Считается, что на вершине каждой горушки обитает дух ее божества. Всегда там стоит какой-либо алтарь. Япония является конституционной монархией. Формально государством правит японский император (микадо), а фактически страной управляет председатель правительства (премьер-министр). Государственный язык – японский. Кроме того, в стране также довольно распространены английский и китайский языки.

Японская письменность включает в себя около 5000 иероглифов («кандзи»), две азбуки («харагана» и «катакана») и латиницу («ромадзи»).

Существует легенда о возникновении Японии. Когда Бог решил создать мир, взял кисть, чтобы разрисовать небо, солнце, землю. Обмакнул её в краски, и вдруг с его кисти упало несколько капель. Они упали в океан и превратились в острова. Даже на государственном флаге изображён главный символ Японии – Солнце.

*Красное-красное солнце
В пустынной дали... Но леденит
Безжалостный ветер осенний.* М.Бсё

Первыми японскими поселенцами были рыбаки, охотники и люди, занимавшиеся собирательством, которые переправлялись по узким полоскам суши из Кореи на запад и из Сибири на север. Есть мнение, что частью этноса японских островов являлись также иммигранты из Полинезии. К 300 г. до н.э. царство солнцепоклонников Ямато объединило всю страну путем завоеваний и союзнических договоров. В середине 6-го века из Китая пришёл Буддизм и вскоре стал государственной религией. Имея относительно стабильную державу, особенно после победы над Айну в 9 веке, японские императоры стали посвящать все больше времени досугу и научным изысканиям, чем государственному управлению. Важные посты были заняты благородным, но коррумпированным кланом Фудзивара. В это время в отдаленных районах начал формироваться новый класс, самураи, или "воины"; готовые взять в руки оружие. Клан Тайра сменил Фудзивару, за ним в 1185 году пришёл клан Минамото. Получив звание шогун (военный лидер) Миномото Йоритомо основал свой штаб в Камакура, в то время как император оставался формальным правителем в Киото. Так начался длительный период феодального правления, во время которого один самурайский клан сменял другой, пока императорская власть не была восстановлена в 1868 году.

Основой мировосприятия любого народа являются верования. Именно они – основа искусства, в том числе и поэзии. В Японии существуют три религии: синтоизм, буддизм и конфуцианство. Одна из них – Буддизм получает в современном мире широкое распространение. По буддийским представлениям человеческая душа после смерти возрождается в одном из миров: мире духов, мире небожителей, мире людей, мире животных, мире неживой природы. Если ты обижал животных – жить тебе в новой жизни собачьей жизнью. Был бессердечным и жестоким – возродится твоя душа в камне, и будут прохожие топтать тебя ногами.

*В этом камешке малом,
Может быть, тоже сокрыты
Чувства, желанья.
Но им так трудно, увы,
Наружу излиться.*

4. Встреча в «чайном домике»

Учитель: Вторая часть нашего урока посвящена японским видам искусства, таким загадочным и экзотическим для нас, европейцев.

Танец с веерами. Демонстрация фрагмента из фильма «Мемуары гейши»

Учитель: Многие черты японской культуры очень древние, но этот народ бережно хранит свои традиции и передаёт их из поколения в поколение.

Тисато: Чайная церемония – это древний обычай, доведённый японцами до уровня высокого искусства. Чайный обряд служит для того, чтобы человек подумал о прекрасном, очистил душу от обыденности. Для чайной церемонии используют керамическую посуду – она дольше сохраняет тепло. «В чашке живет душа того, кто прикасался к ней губами», - говорят японцы. (Разливает чай гостям) В чайном обряде существует четыре правила.

Правило первое: «Гармония и красота» Думать о прекрасном, созерцать прекрасное, говорить о прекрасном. Создавая красоту вокруг себя, человек совершенствует себя и окружающий мир.

Правило второе: «Почтительность» Она предполагает искренность отношений между людьми. Чайный домик – это приют мира и спокойствия, сюда нет доступа людям с плохими чувствами.

Правило третье: «Чистота» Она должна быть абсолютной, начиная от мыслей до чайных предметов

Правило четвёртое: «Тишина и покой» Они необходимы для сердечной беседы.

Прошу Вас уважать и соблюдать эти правила

Бонсай - это миниатюрное дерево в специальном горшочке, которое формируют на протяжении всей жизни. Деревце - полная копия настоящего. Оно цветёт и даже плодоносит. Жить такое деревце может столетиями, и японцы передают его из поколения в поколение как живое воспоминание о родных людях.

*Ах, когда б мы могли
Напитать лепестки этих вишен
Ароматами слив
И заставить их распусться
На ветках зелёной ивы.*

Оригами - это традиционное японское рукоделие: квадратный лист бумаги складывают разными способами и таким образом изготавливают фигурки различных птиц, животных, растений.

*О кленовые листья!
Крылья вы обжигаете
Пролетающим птицам. Сико*

Нецке - предмет малой скульптуры. Название этой скульптуры указывает на утилитарное назначение. Не – корень, цуке – закрепить. В японской национальной одежде нет карманов. Вещи японцы носят на поясе. Вот почему в этой маленькой скульптуре есть небольшое отверстие, в которое продевали шнурок.

Икебана - искусство составления композиций из цветов. Слово икебана не переводится с японского. Икебану японцы не продают и не дарят. Её создают для себя, чтобы украсить своё жильё. В икебанае должно быть три линии. Самая высокая – это Небо, средняя – Человек, нижняя – Земля. Это и средство самовыражения.

Тисато: В японском жилище есть алтарь красоты – токонома – самое почётное место в доме. Возле него садится глава семьи или гость.

5. Выразительное чтение наизусть хокку и танка.

Историк: О месте, которое занимает поэзия в духовной жизни Японии, свидетельствует то, что одним из первых письменных памятников была антология стихов, составленная в 7 веке. Называется она «Манъёсю», то есть «Две тысячи листьев». Начиная с 14 века и до сих пор, в середине января проводится ежегодное поэтическое состязание.

Классическим японским стихотворным жанром можно считать стихи «вака», что означает «короткий стих». Эти стихи состояли из пяти строк, которые в сумме давали 31 слог по схеме «5—7—5—7—7». Поэзия пользовалась большой покровительством при императорском дворе и имела огромную популярность в придворных кругах того времени. Позже в японской поэзии появляется жанр хайку, 17-слоговой стих состоящий из трех строчек: 5—7—5. Самым известным мастером хайку является поэт Мацуо Басё (1644 - 1694).

Учитель Восприятие японской поэзии требует особого эмоционального настроения (Минутка здоровья).

Эколог: Японцы очень любят природу и относятся к ней с большим уважением. Один из самых любимых праздников в Японии – «ХАНАМИ» - любование цветами, цветущей сакурой, цветущим персиком.

17-слоговой стих состоящий из трех строчек: 5—7—5. Самым известным мастером хайку является поэт Мацуо Басё (1644 - 1694).

*Хотя бы сегодня
Потешил меня соловей
Первою песней.
В том саду, где его нет
Бессмысленно, право, жить*

Учащиеся читают понравившиеся хокку и танка, комментируя их..

Учитель И танка, и хокку не столько описывают картины природы, сколько дают намёк на определённое душевное состояние человека. Как маленькое зёрнышко содержит в себе зародыш жизни, так хокку и танка несколькими словами отражают мир.

*Наша жизнь - росинка.
Пусть лишь капелька росы
Наша жизнь - и все же...
Роса так быстро исчезала,
Как будто ей делать нечего
В этом нечистом мире.*

Это хокку принадлежит перу великого поэта Мацуо Басё.

Неописуемое одиночество человека в этом мире. Поэт один в своей хижине уже много лет. Вокруг тишина. Он слушает её звуки, наслаждается ею, общается мысленно с природой. спокойствие... Слабый звук воды нарушил молчание природы, спокойствие человеческой жизни – это прыгнула в воду лягушка.

Географ: В японском городе Киото, во дворе монастыря Рёандзи есть сад камней. В нём 15 каменных глыб. Расположены они так, что монахи, размышляя, ходят по веранде дома вдоль сада и с любой точки видят только 14 камней. Пятнадцатый камень всегда остаётся невидимым. Это символ истины, которую они ищут.

Тисато: В Киото в день девятого полнолуния по старому календарю принято любоваться самой красивой в году луной.

*Вот выплыла луна,
И самый мелкий кустик
На праздник приглашен.*

6. Хайкай – соревнования поэтов

Хайкай – учитель читает первую часть хокку, учащиеся заканчивают.

*Гляжу: опавший лист
Опять взлетел на ветку.
То бабочка была...*

7. Подведение итогов урока.

8. Домашнее задание. Познакомиться с биографией М.Басё и И.Такубоку. Составить интервью с поэтом. Выучить наизусть хокку и танка.

УДК 37.02

Біла О.О.,
вчитель зарубіжної літератури, спеціаліст вищої категорії
Загальноосвітня школа І – ІІІ ст.№3
Новокаховської міської ради Херсонської області
Alena.bila76@gmail.com

МУЛЬТИМЕДІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА Й УЧНІВ

Сучасна система освіти постійно оновлюється, зазнає змін. Процес інформатизації суспільства безперечно зумовлює процес інформатизації освіти: відбувається забезпечення сфери освіти теорією і практикою розробки та використання сучасних нових інформаційних технологій, орієнтованих на реалізацію психолого-педагогічної мети навчання і виховання. Змінюються завдання освітньої галузі в інформаційному просторі, особистісно-орієнтована система навчання поступово приходить на зміну традиційній, класичні методи конкурують з інноваційними, набуває актуальності технологічний підхід у навчанні.

Якщо кілька років тому на теренах української шкільної освіти мультимедійні технології вважали інноваційними і сприймали як віяння моди, то сьогодні їх широко впроваджують у навчальний процес, вони забезпечують учнів і викладачів принципово новими можливостями роботи з довідковою інформацією.

Мультимедійна технологія — сукупність методів, прийомів і програмно-педагогічних засобів для реалізації навчально-виховної мети предмета, розв'язання окремих дидактичних та виховних завдань. Це така модель навчання, в якій запланований результат передбачає реалізацію визначеної мети навчально-методичного комплексу з використанням аудіовізуальних засобів та програмного забезпечення.

Завдяки мультимедіа навіть сухий теоретичний матеріал перетворюється на живу картину, а абстрактні поняття — на конкретні явища, видатні

хрестоматійні постаті — на живих особистостях, історичні події — на реальну минувшину. До того ж, при засвоєнні програмового матеріалу в учнів одночасно працює кілька видів пам'яті, зокрема, слухова й зорова. Також мультимедіа надають можливості проведення різних типів уроків: і викладання нового навчального матеріалу, і повторення та закріплення матеріалу, і контроль засвоєння учнями знань, умінь і навичок, а також бінарних (згадаймо міжпредметні зв'язки) та інших нестандартних уроків (уроків-семінарів, уроків-подорожей, уроків-вікторин тощо).

Сучасність вимагає технічно підготовленого вчителя, який буде володіти сучасними освітніми технологіями, використовувати у навчальному процесі різноманітні електронні ресурси. Але і від учнів вимагається не просте оволодіння комп'ютерною технікою, а й вміння нестандартно показати свою роботу, відстоювати свою думку та аргументувати свої дії. Таким чином, урок вимагає діалогу вчителя і учня не тільки на рівні вербального спілкування, але і на, так би мовити, комп'ютерному.

Завдяки мультимедійним технологіям відбуваються суттєві зміни в навчальному процесі, в центрі якого тепер перебуває особистість учня, а головною метою стає розвиток його духовних, інтелектуальних і творчих здібностей, пізнавальної активності, усвідомлення моральних цінностей, що згодом дозволить стати здатним до самостійного мислення, самореалізації, прийняття важливих рішень, вміння працювати над розв'язуванням важливих життєвих проблем. Змінюється в цьому процесі і роль учителя: він тепер науковий керівник, співавтор, координатор, партнер, консультант.

Масштаби впливу медіа на різноманітні сфери життя висувують нові завдання перед освітньою системою, у тому числі формування основ інформаційної культури вчителя.

Медіакомпетентність учителя - сукупність мотивів, знань, умінь, здібностей учителя, що сприяють медіаосвітній діяльності в аудиторії різного віку.

З поняттям творчого підходу до уроків з використанням інформаційних технологій пов'язано поняття медіатворчості, або процес креативної діяльності у медійній сфері, пов'язаний з проектною діяльністю та виробництвом медіатекстів.

Успіх уроку залежить від творчої особистості вчителя, від його умінь: використовувати інтерактивну дошку; проводити інтерактивні лекції з використанням мультимедіа-технологій; розробляти комп'ютерні презентації; використовувати підручники-навігатори як дидактичний засіб; застосовувати ІКТ як засоби організації проектної діяльності учнів; організовувати самостійну навчально-пізнавальну діяльність учнів та ін.

При викладанні зарубіжної літератури доцільно використовувати: аудіоматеріали, відеоматеріали, мультимедійні презентації, тестові технології, віртуальні екскурсії, електронні підручники, ресурси мережі Інтернет, статичні таблиці, динамічні таблиці, літературний само диктант, блок – тему («100 слів»), літературний портрет, медіапроект, медіатвір.

Аудіоматеріали.

Навчальна мета використання аудіоматеріалів – їхня унікальна можливість задіяти аудіальний канал сприйняття.

Звукове оформлення уроків зарубіжної літератури допомагає почути «звучання» епохи, її вібрацію; це міцний засіб формування інтегративного

мислення учнів.

Аудіокнига – це озвучений професійними артистами та записаний на звуковий носій літературний твір. Над створенням художніх аудіокниг працює команда професіоналів: режисер, звукооператор, композитор, артисти-виконавці. Тож аудіокниги можна використовувати як еталонне прочитання, до якого необхідно прагнути.

Пізнавальна мета аудіоматеріалів – познайомити учнів з голосом відомих письменників, поетів, акторів; з відомими творами світової класичної музики.

Відеоматеріали.

У кабінеті літератури зазвичай зібрана велика CD та DVD-колекція з програмними творами. Перегляд фрагментів екранізацій літературних творів використовується як ілюстрація до художньої книги, для співставлення авторської та режисерської інтерпретацій.

Учні не просто дивляться відео. Їм попередньо пропонуються завдання, питання, на які треба відповісти після перегляду відеосюжету. По мірі перегляду вони можуть записувати основні факти, дати або складати тези чи простий план, що розвиває загальнонавчальні вміння та навички; виконувати найбільш прості завдання типу: які події передували даному моменту і які посліднують за ним. Після перегляду обов'язково проводиться бесіда з учнями.

Прекрасно підвищують інтерес до уроків літератури і творчості поетів відеокліпи, створені за піснями на вірші відомих поетів.

Тестова технологія.

Комп'ютерні тестові програми є вагомою частиною навчання, а їх переваги – технологічність, конкретність, чіткість, великий об'єм матеріалу, економія навчального часу, безсторонність оцінки, оперативний контроль, що істотно підвищує рівень навчання.

Тест розглядається не як основна, а як допоміжна технологія, що допомагає розвивати логічне мислення учнів та побуджує їх до самостійної роботи.

Віртуальна екскурсія.

Віртуальна екскурсія – це організаційна форма навчання, що відрізняється від реальної екскурсії віртуальним відображенням реально існуючих об'єктів з метою створення умов для самостійного спостереження, збору необхідних фактів та ін. Позитивними рисами такої форми уроку є наочність, доступність, наявність інтерактивних завдань та багато інших.

Створення заочних екскурсій – важливий момент у роботі словесника. Вони заміщують «живі» екскурсії, оживляють викладання, роблять урок більш цікавим і змістовним, розширюють кругозір учнів. Не завжди можна відвідати віддалені від нас місця, такі як Вестмінстерське абатство (де покояться багато відомих європейських поетів і письменників), Париж (місто О.Бальзака, В.Гюго), Лондон (літературна адреса відомого персонажа Шерлока Холмса), літературно-меморіальні музеї А.П.Чехова, О.С.Пушкіна, Л.М.Толстого в Росії та ін.

Електронний підручник – це програмно-методичний комплекс, призначений для допомоги учню в самостійній роботі із засвоєння навчальної дисципліни або її окремих розділів з використанням можливостей комп'ютерних технологій. Як правило, поєднує в собі якості підручника, довідника, задачника та лабораторного практикуму.

На відміну від звичайного, друкованого підручника, електронне видання

наділене інтерактивними можливостями: графічна інформація, таблиці, анімація, аудіо- та відео фрагменти, віртуальні ефекти, тренажери, тестова технологія. Такий комплекс впорядкованого матеріалу максимально наближається до навчання під керівництвом учителя.

Електронні підручники містять багато корисної інформації до уроку світової літератури: статті енциклопедичного характеру про епоху, традиції, культуру; віртуальні каталоги картин та ілюстрацій до художнього твору; варіанти перекладів поетичного твору; фотоматеріали; відеофрагменти екранізацій художнього твору; аудіозаписи до теми тощо. Теоретичний матеріал викладається у формі аудіо-візуальних інтерактивних демонстрацій, які продубльовані у гіпертекстовому вигляді.

Презентація матеріалу у вигляді інтерактивного підручника різко підвищує інтерес учнів.

Основні вимоги до електронних навчальних посібників – інформативність, проблемність, спрямованість на розвиток дослідницьких, аналітичних і комунікативних здібностей учнів.

Ресурси мережі Інтернет застосовуються для раціоналізації та інтенсифікації навчальної діяльності при виконанні дослідницьких і самостійних робіт. Для вчителя і його учнів відкривається доступ до безмежних ресурсів знань: бібліотеки наукової та художньої літератури; літературні періодичні видання; авторські сайти сучасних письменників; електронні підручники та посібники; педагогічний досвід упровадження новітніх технологій навчання; науково-освітні сайти; енциклопедії, словники, довідники; віртуальні літературні музеї та виставки; фотогалереї письменників різних епох і народів; колекції рефератів та учнівських творів; сайти мистецького характеру; останні новини планети та ін. Сайти про письменників, поетів створюють неоціниму допомогу при підготовці до уроків. За допомогою ресурсів Інтернету створюється широкий контекст творчості письменника, прагнення вчителів «занурити» своїх учнів у атмосферу часу, почути голоси сучасників.

Пропонуємо електронні адреси деяких сайтів, матеріали яких можна використовувати для уроків зарубіжної літератури:

Віртуальний музей літературних героїв
<http://www.lik590.ru/project/museum/>;

Мифология Греции, Рима, Египта и Индии: иллюстрированная энциклопедия <http://www.foxdesign.ru/legend/>;

Коллекция «Мировая художественная культура» <http://artclassic.edu.ru>;

Музыкальная коллекция <http://music.edu.ru>;

Лауреаты Нобелевской премии в области литературы: <http://noblit.ru>;

Сайт «Секрет Шерлока Холмса» <http://holmesecret.ru>;

«ЯПОНИКА» (японская поэзия, японские хокку хайку и танка)
<http://www.yaponika.com>;

Булгаковская энциклопедия <http://www.bulgakov.ru>;

Достоевский Федор Михайлович <http://www.dostoevskiy.net.ru>;

Лев Толстой и «Ясная Поляна» <http://www.tolstoy.ru>;

Пушкин Александр Сергеевич <http://www.aleksandrpushkin.net.ru>

– та ін.

Інтернет допомагає також завести власну поштову скриньку, брати участь у дистанційних форумах і конкурсах, проводити аудіо та відеоконференції.

Всесвітня електронна мережа сьогодні надає великі можливості для саморозвитку, самоосвіти і дітей, і вчителів, є міцним засобом для індивідуального, групового та колективного спілкування й навчання.

Суттєву методичну допомогу надають віртуальні мережеві співтовариства вчителів, віртуальні методичні кабінети словесника, електронні освітні ресурси Нового покоління. Це завжди нові знайомства, обмін досвідом, цікаві ідеї та їх впровадження:

Методичний портал <http://metodportal.net/>;

Освітній Навігатор <http://navigator.rv.ua>;

Форум педагогічних ідей «Урок» <http://osvita.ua/publishing/urok>;

Сеть творческих учителей <http://www.it-n.ru>;

Словесник Land <http://slovesnikland.narod.ru>;

Мир учителя <http://worldteacher.ru>;

Открытый класс: <http://www.openclass.ru>;

Фестиваль педагогических идей «Открытый урок»
<http://festival.1september.ru>;

«Перова.Ру»: сайт учителя русского языка и литературы
<http://peressa2009.narod2.ru> та ін.

Популярності набуває дистанційне навчання:

- для обдарованих дітей;
- для дітей з обмеженими потребами;
- для учнів, що пропустили уроки з поважних причин;
- для самоосвіти вчителів.

Реальна перспектива – використання домашнього комп'ютера в якості навчального засобу, самостійна навчальна діяльність, активне залучення викладача в домашню освіту через персональний комп'ютер при дистанційному навчанні.

Або вчитель надасть вірні орієнтири, зробить необхідні акценти, відкриє учням можливості Інтернету для розвитку, самоосвіти, постійного самовдосконалення, або школярі самі будуть мандрувати цим простором, частенько заплутуючись у всесвітній мережі.

У цілому, мультимедіа є виключно корисною і плідною навчальною технологією, завдяки її інтерактивності, гнучкості й інтеграції різноманітних типів мультимедійної навчальної інформації, а також завдяки можливості враховувати індивідуальні особливості учнів та сприяти підвищенню їхньої мотивації.

Отже, мультимедійні засоби навчання є перспективним і високоефективним інструментом, що дозволяє надати інформацію в більшому об'ємі, ніж традиційні джерела інформації і в тій послідовності, яка відповідає логіці пізнання й рівню сприйняття конкретного контингенту учнів. Вирішивши проблему питання, можна підняти процес навчання на якісно новий рівень.

Список літератури:

1. Андрєєва О.В. Використання інформаційно-комунікативних технологій на уроках зарубіжної літератури// газ. Зарубіжна література в школі.-2008.-№6(березень). С. 12-33
2. Дячок С. Комп'ютерні технології осучаснюють урок літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2010. – № 11-12. – С. 22.
3. Ісаєва О. Комп'ютер на уроці літератури як методична проблема//Всесвітня літ-ра в середніх навчальних закладах України.-2009.-№5. С. 2-5
4. Сисоєва С. Сучасні аспекти професійної підготовки вчителя // Педагогіка і психологія. – 2005. – №4(49).– С. 60-66
5. Умецька Н. Медіаосвіта – сучасна педагогічна технологія // Відкритий урок. – 2010. – № 2 . – С. 14-15.
6. Уроки з компютером і зарубіжною літературою/ С. Святенко//Зарубіжна література.-2004.-№10. С. 22-24
7. Химера Н. Упровадження мультимедійних технологій на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література. – 2010. – № 3-4. – С. 3-5

УДК 372.882

*Бондаренко Н.Л.,
учитель - методист
української мови та літератури
Канівської гімназії імені Івана Франка Канівської міської ради
Черкаської області,
natalka.2014@ukr.net*

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТУ

Проблема розвитку літературних здібностей школярів досить актуальна і варта уваги. Вона займає чільне місце в дослідженнях багатьох наук: філософії, психології, етики, педагогіки, методики тощо. Особливої актуальності питання творчого зростання особистості, її активної самореалізації набуло у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття. Тому цілком закономірною є важливість розв'язання одного з провідних завдань: „створити умови для особистісного розвитку і творчої самореалізації кожного громадянина” [6, с. 7].

Однією з умов успішного вирішення даної проблеми в практиці сучасного освітнього процесу є розробка і реалізація спеціальних методик, які сприяють розвитку активної, ініціативної та самостійної позиції школярів у процесі навчання й виховання, становленню кожного з учнів як творчої особистості. Саме під час вивчення шкільного курсу української літератури та проведення позакласної роботи можливе повноцінне вирішення потреби формування й розвитку вмінь і навичок творчо вчитися у школярів, оскільки, аналізуючи художній твір, доробок письменника, розв'язуючи проблеми, наявні у творі, учні міркують, роблять висновки, тобто розвивають творчі здібності.

Сучасний рівень розвитку творчих здібностей учнів потребує нових методичних розробок щодо ефективних способів організації творчого навчання на засадах особисто-розвивальної освітньої парадигми з метою впровадження їх у практику загальноосвітніх навчальних закладів.

Запропонований в роботі алгоритм організації психолого-педагогічних умов, модель розвитку творчих здібностей школярів можуть бути успішно реалізовані в навчально-виховному процесі сучасної школи.

При розробці вище зазначеної технології ми виходили з положення, що ефективність розвитку літературних здібностей учнів значно зростає за умови, якщо:

- визначити і реалізувати психолого-педагогічні умови оптимального творчого самозростання учнів;
- розробити та впровадити особистісно-розвивальну модель розвитку творчих здібностей учнів під час уроку, в основі якої – сучасні методи і прийоми навчання.

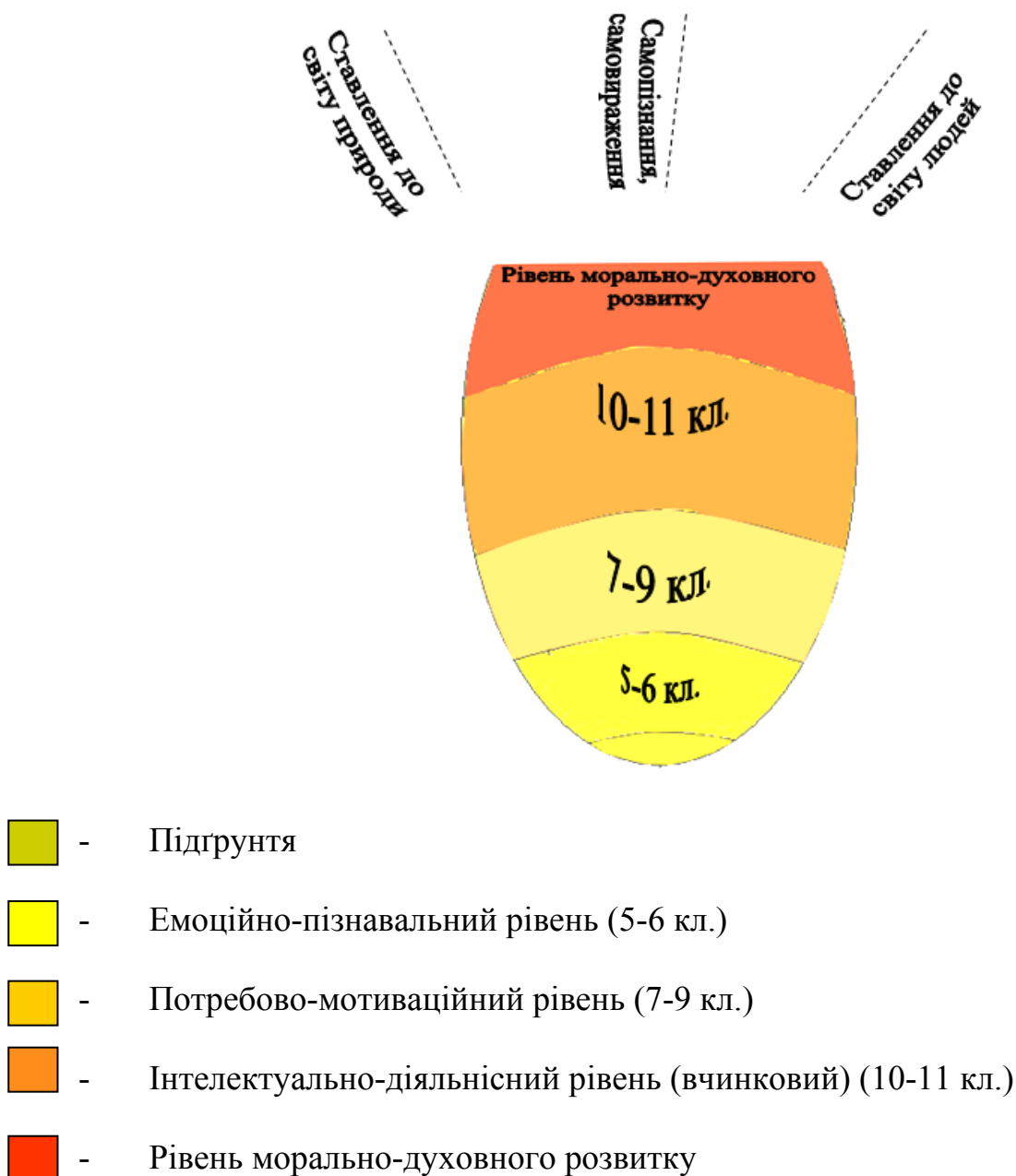

Рисунок 1 – Особистісно-розвивальна модель розвитку літературних творчих здібностей учнів

1. Підґрунтя: внутрішній світ дитини (здатність до творчості); забезпечує вихід у „зовнішній” світ особистості-творця.

Складові:

1. Закладене в дитині генетично.

2. Потяги.

3. Навички та вміння, вироблені в 1-4 класах.

2. Емоційно-пізнавальний рівень (5-6 кл.)

Мета: розвиток пам'яті, уяви, уваги; формування естетичних і моральних почуттів, образного та абстрактного мислення.

Складові (об'єкти вивчення, розвитку): пам'ять, уява, увага, почуття, мислення.

Методи і прийоми роботи: заучування текстів і визначення теоретико-літературних понять, фактажу життєписів і т.п.; використання асоціативних ігрових вправ; застосування діалогу, аналіз власних помилок; самостійна робота над книгою, тренінг елементарних мислительних операцій через проведення інтелектуальних ігор; кубування, сенкан.

3. *Потребово-мотиваційний рівень (7-9 кл.)*

*Врахування літературних обдарувань.

Мета: формування потребово-мотиваційної бази літературної творчості учнів, розвиток дарувань відчувати слово.

Складові: вміння працювати зі словом; навички роботи з «чужим словом»; потреба у власній літературній діяльності; власні проби пера.

Прийоми роботи: «наслідування поетів», «переклад навпаки», «екстремальна ситуація», «робота над помилками», «власна творчість».

4. *Інтелектуально-діяльнісний рівень (вчинковий): 10-11 кл.*

Мета: формування та розвиток творчого потенціалу літературно обдарованих дітей.

Складові: I. *Навчальна діяльність:* інтерактивні форми роботи на уроках, використання ігрових завдань, евристичні бесіди, уроки-подорожі, створення творчої лабораторії, проведення літературних конкурсів, олімпіад.

II. *Дослідницька діяльність:* написання науково-дослідних робіт МАН, пошукова робота в кімнаті-музеї Івана Франка.

III. *Творча діяльність:* написання творчих робіт, випуск шкільної газети «Ластівка», власних літературних збірок.

5. *Показник (рівень) морально-духовного розвитку випускника гімназії (підсумковий етап роботи за технологією розвитку творчих здібностей учнів)*

Складові: ставлення до світу природи; ставлення до світу людей; самопізнання, самовираження, самоствердження, самовизначення.

*Оскільки розвиток творчих літературних здібностей – процес довготривалий і системний, модель має структуру „глибинного накладення”.

Навчання – процес творчий, у якому учні повинні бути активними учасниками пізнання, а література служить засобом виховання і розвитку школярів. Тому я вважаю, що творча навчальна діяльність учнів, що має за основу розвиток творчих здібностей, є видом продуктивної навчально-пізнавальної діяльності школярів. Процес навчання учнів будуємо за такими критеріями:

- самостійне використання школярами набутих якостей у нових ситуаціях;
- генерування нових ідей;
- висунення гіпотез;
- критичне оцінювання навчального матеріалу;
- систематизація і узагальнення, обґрунтування думок;
- створення оригінального нового продукту за допомогою уявлень.

У методиці викладання літератури проблема розвитку творчих здібностей учнів почала частково розроблятися в кінці ХХ – на початку ХХІ століть (Н. Волошина, В. Неділько, Є. Пасічник, Б. Степанишин, В. Цимбалюк, В. Коваленко та ін.). Вивчаючи матеріали досліджень педагогів – методистів, я прийшла до висновку, що реалізація зазначених положень щодо розвитку творчих здібностей можлива за умови використання активних методів і прийомів навчання (евристичного, дослідницького, методу самостійної роботи, проблемності у навчанні), творчих завдань, навчальних занять нових видів, позакласної роботи тощо.

Софія Русова вважала, що вільне виявлення творчого настрою сприяє розвитку внутрішніх творчих здібностей учнів.

Що впливає на хід формування і реалізацію потенціалу особистості „зсередини”? Я дотримуюсь думки, що це, насамперед, генетично закладені в дитини можливості, обдарування, отриманий досвід (знання, уміння, навички), а також прагнення до самостійності, сформовані елементи готовності до самореалізації, до подальшої роботи з розвитку літературних обдарувань. Це становить підґрунтя (вказує на внутрішній світ дитини) моделі розвитку літературних творчих здібностей учнів.

Першим рівнем вище зазначеної моделі є емоційно-пізнавальний. Працюючи в 5-6 класах, ставлю за мету розвивати пам'ять, уяву, увагу учнів; формувати у них естетичні і моральні почуття, образне та абстрактне мислення.

Пам'ять є однією з необхідних умов розвитку творчих здібностей дітей. Я вважаю, що використання зорової та слухової пам'яті на сьогоднішній день є недостатнім в процесі вивчення літератури. У сучасних умовах пояснення та демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх, стійких знань. Цього можна досягти за допомогою інтерактивного навчання. Наприклад, поліпшити пам'ять можна через заучування текстів і визначення теоретико-літературних понять, фактажу життєписів і т. д.

Уява – це першоручий художньої творчості, ґрунт, на якому розвивається образне мислення – один з основних компонентів художніх здібностей. Оскільки процес обраної конкретизації ґрунтується на основі асоціативних зв'язків, вважаю за необхідне використання асоціативних ігрових вправ. До прикладу:

- закодований предмет,
- асоціативне намацування,
- синонімічний ряд,
- зафарбувати фразу тощо.

Увага – це необхідна умова виконання творчих робіт та наслідок цілеспрямованої творчої діяльності учнів. Користуючись сучасними технологіями, підвищую рівень уваги учнів через діалог, залучення до опитування великої кількості учнів. Активізую увагу школярів через аналіз

власних помилок, через наведення прикладів вдалих відповідей учнів паралельного класу. А також застосовую такі прийоми і методи:

1. На поставлене запитання учителем питати того, хто не підняв руки.
2. Все, що диктується на уроці, диктується лише два рази, про що учні знають.
3. Пропозиція учневі міркувати вголос.
4. Хто розв'язав завдання швидше, той отримує нове і складніше.
5. За допомогою учнів класу (їх навідних запитань) відповідаючий сам знаходить помилку в своїй відповіді.

Подібні ігри залучають дітей до засобів психотехнічної підготовки інтелекту учня, до повноцінної художньої творчості.

Формуючи в учнів інтерес до творчої діяльності на уроках літератури, важливу роль відвожу *почуттєво – емоційним* моментам. Я намагаюсь розвивати моральні, естетичні та інтелектуальні почуття, такі як: милосердя, добро, чесність, порядність; ставлення до світу природи і людей.

Особливу увагу приділяю розвитку *інтелектуального рівня*. Для цього на уроках застосовую самостійну роботу над книгою, проводжу тренінг елементарних мислительних операцій через проведення інтелектуальних ігор („Колесо”, „Зашифрований запис”, „Тарілочка”, „Біографічне лото”, „Літературне лото” та ін.). Вважаю, що ці ігри розвивають в учнів чіткість мислення, зв'язують причинно-наслідкові ознаки певного явища.

Процес навчання успішно розвиває здібності, коли він викликає до життя *процеси мислення*, вчить дітей думати.

З метою розвитку інтуїтивного мислення використовую життєвий досвід. Вважаю, що творче мислення – це не тільки відтворення нових ідей, а й критичне ставлення до них. Наприклад, кубування є методом навчання, що сприяє розвитку основних операцій мислення. Сенкан розвиває образне мислення, вчить узагальнювати інформацію та виражати власне ставлення до неї і т.п.

Отже, на мою думку, основними психолого – педагогічними умовами оптимального творчого самозростання школярів є гармонійне поєднання розвитку пам'яті, уваги, почуттів, мислення.

Наступним рівнем розвитку літературних творчих здібностей учнів є потребово-мотиваційний рівень. Він включає формування вмінь працювати зі словом; навички роботи з „чужим” словом, потреби у власній літературній діяльності; власні проби пера. І тут вже важливою є міра прояву суб'єктності зростаючої особистості, її прагнення до власного творчого волевиявлення. А для цього потрібно працювати зі словом, „діяти”. У цьому і є *вчинок пізнання на уроках української літератури*.

Тому одним із засобів розвитку творчих здібностей учнів є *робота над словом*.

Як розвивати майстерність слова?

У своїй практичній роботі з творчо здібними учнями застосовую евристичні бесіди, уроки-подорожі, працюю над створенням творчої лабораторії, на заняттях часто використовую словники осмислення характеру внутрішнього ліричного героя, приділяю увагу розвитку інтуїції, уваги до слова і його відтінків через різноманітні навчальні ігри.

Такий підхід, я вважаю, дає змогу розвиватися учням і самостійно моделювати художні зразки. Наприклад, спонтанна „гра образами” тренує не лише письменницькі навички, а й поглиблює здатність естетично сприймати художній образ. Отже, щоб зрозуміти учневі підтекст, необхідний досвід художньо-словесної гри. На мій погляд, у цьому дуже допомагає механізм метафоротворення. А це, в свою чергу, вправи зі словами, вправи на асоціативне мислення, інтелектуальні вправи.

Особливу увагу в роботі над словом приділяю аналітичному читанню художнього тексту. Друге, третє прочитання художнього тексту дає змогу отримати естетичне, творче та оцінне враження. Щоб не змушувати учнів до аналітичного читання адміністративно, використовую ігри, які корелюють читацьку активність.

У 7-9 класах застосовую групову колективну творчу діяльність, яка складається з колективного планування, колективної підготовки, проводжу навчальну комунікацію у парах та групах („Сократівський діалог”, „Мозковий штурм”, „Детектив” та ін.). Я вважаю, що такий вид роботи спонукає творчі вияви.

Інтелектуально-діяльнісний рівень включає навчальну, творчу, дослідницьку діяльність. Така діяльність, насамперед, проявляється через евристичну бесіду, інтерактивні форми роботи на уроці, проведення літературних конкурсів, олімпіад, написання науково-дослідницьких робіт у МАН, випуск літературної шкільної газети і т.д.

У 10-11 класах учні беруть участь у науково-дослідницьких роботах, пошукових завданнях, створенні і проведенні екскурсій у шкільному музеї, вони вже є учасниками співпраці з вченими, письменниками, акторами, публікують власні твори. Мова йде як про індивідуальні творчі діяння, так і колективні спільні вчинкові справи, де кожен знаходить місце для власних особливих дарувань.

На мою думку, вся робота в школі щодо розвитку творчих здібностей учнів, виховання їх духовності, відродження духу української національної ментальності починається з розвитку здатності творити, любити, дарувати добро іншим і завершується досягненням відповідного рівня морально-духовного розвитку випускника, що проявляється у ставленні вже сформованої особистості до світу природи, до світу людей.

Список літератури:

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. - Казань: Изд-во Казанского университета, 1988.- 236с.

2. Булда А.А., Роговенко М.М. Развитие творческих способностей старшоклассников у процессе изучения обществоведческих дисциплин. Навчально-методичний посібник. - К. Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова, 2006.- 236с.

3. Буряк В.К. Формирование активной творческой личности в учебном процессе школы и вуза / В.К.Буряк, Л.В.Кондрашова.- Кривой Рог: Криворожский пединститут, 1996.- 52с.

4. Вічалковська Н.К. Активізація розвитку допитливості школярів підліткового віку (автореферат).- К., 2002.-25с.

5. Дерев'яна Л.І. Формування творчих здібностей учнів у діяльності загальноосвітніх шкіл Галичини (1900-1938). Автореферат.- Івано-Франківськ, 2000.-27с.
6. Коваленко В.В. На осонні слова.- Черкаси: Брама - Україна, 2004.-120с.
7. Концепція загальної середньої освіти (12- річна школа) // Книга вчителя укр. мови та літер.- Х.: Торсінг плюс, 2006.- С.72-92.
8. Корсакова О.К. Методи навчання, що формують в учнів досвід перетворювальної діяльності // Інститут педагогіки АПН України.- К.: ФАДА, ЛТД, 2000.-28с.
9. Кучерявий О.Г. Педагогіка і психологія дитячої творчості.- К.: ІЗМН, 1998.- 156с.
10. Макаренко А.С. Собрание сочинений: В 5 т.- М.: Правда, 1971. Т.1.

УДК 82.09

Борисенко А.Д.,
учениця ІІ – А класу
Біла О.О.,
вчитель зарубіжної літератури, спеціаліст вищої категорії
Загальноосвітня школа І – ІІІ ст. №3
Новокаховської міської ради Херсонської області
Alena.bila76@gmail.com

ПАТРІОТИЧНІ МОТИВИ У ЛІРИЦІ СВЯТОСЛАВА ВАКАРЧУКА

Історія нашої державності складна і суперечлива, сягає корінням у сиву далечінь віків, має свої злети і падіння. З виходом України на шляхи демократичного державотворення особливої ваги і актуальності набули питання національно-культурного і патріотичного відродження. Яке б лихо не доводилося пережити народу, пісня завжди допомогала зберегти душу, пережити труднощі.

Жодні сучасні події у нашій країні (а саме загроза незалежності України) не лишаються без відображення в ліриці С.Вакарчука. Своїми піснями він підтримує народ, піднімає патріотизм, нагадуючи про волелюбність та нескореність нашого народу.

С. Вакарчук – український музикант, вокаліст, лідер рок-гурту «Океан Ельзи», композитор, громадський діяч, заслужений артист України, народний депутат Верховної Ради 6-го скликання, кандидат фізико-математичних наук, посол доброї волі Програми Розвитку ООН для молоді. Святослав – талановита, мудра, харизматична й багатогранна особистість.

"Океан Ельзи" - це більше ніж музика. Це аудіоваріант нової історії України.

Пісні цього рок-гурту полонили не один десяток міст України, Росії, Білорусії, Європи та США. Вони долали кордони країн і сердець, об'єднували, згуртовували, кликали за собою.

У пісенній поезії С. Вакарчука – і зворушлива легкість, і патріотичність, і своєрідність виконання, «нестримний драйф» і та глибина думки, торкнутися якої з першої спроби вдається далеко не кожному.

Адже та грань, яка «відмежовує» патріотичну тематику від ліричної в його піснях, – ледь відчутна, розмита. В поетичних рядках автора в першу чергу возвеличено мить перебування з коханою людиною, що, по суті, стає цілою вічністю. Саме через неї ліричний герой сприймає навколишній світ у всіх його проявах. Бо ж «любов є вічною, як і мистецтво, що її оспівує».[3]

Крім того, в його пісенній поезії присутня неймовірна енергетика, яку можна порівняти хіба що з силою тяжіння. Виходячи з цих міркувань, можна пояснити, чому більшість із пісень автора згодом набувають інших форм і забарвлення, іншого суттєвого змісту.[7]

«Я не здамся без бою!». Ці слова з пісні відомого композитора С.Вакарчука стали своєрідним гаслом української національної єдності, патріотизму й незламності духу.

Радісною новиною для українців, які вважають себе патріотами країни, став вихід нового повстанського альбому «Океану Ельзи» «Земля» [1].

Вже назва багато про що говорить. Цей альбом можна назвати революційним. Революційність його полягає не лише у плані музики, а насамперед - в смисловому наповненні текстів. Саме вони є патріотичними, соціальними і революційними, тобто закликають до пробудження і повстання. Змістове наповнення починається від загальних моральних і соціальних речей. [4]

«Із останніх ми сил ідем, всі забули, чому й куди.

Стільки золота у мішках...В нас закінчуються слова,

Кожен раз той самий міраж...

Ти поведи мене туди, де чудодійної води океан» («Караван»),
і триває до відвертого закликати діяти

«Стріляй! Скажи чому боїшся ти

Зробити цей останній крок?» («Стріляй»). [6]

У пісні «Стіна» йдеться про період умовно післявоєнний :

«Де ми з тобою будем, коли закінчиться наша війна?

Чи вистачить нам сили зробити так, щоби впала стіна?..

Чи стане нам бажання забути те, що зробила стіна?» [6]

Можливо, це визначення щодо якогось внутрішнього протистояння, а можливо, й порушується питання: чому так вийшло, що не вийшло так, як хотілося?

І наче відповідь на це питання – наступна пісня. «Я намалюю той день, де співаю» поверх пророцьких рядків «Не хотілось би так залишитися без моря» звучить максимально потужно. З кожною миттю океан музики наповнюється все більшою рішучістю, здіймаючи все більшу бурю емоцій. Пісня «Той день» стала апофіозом цієї бурі. Найбільш глибокими видаються пісні «Джув'єтта» і «Незалежність». [5] У першій композиції через образ відомої літературної героїні подається образ України:

«Моя Джульєтта, он би ти побачила сама,

Яка на твоєму балконі настала зима» [6].

Автор вірить, що Україна могла б врятувати свій народ:

«Як рятувала ти Ромео від цілої планети,

бо часом і від себе хочеться втекти.

Я знаю, ти могла б... Змінити нас могла»,

але, тут сумна констатація на завершення пісні:

«Сьогодні усе не так, (...)

Монтеккі й Капулетті давно уже сім'я» [6].

У пісні «Незалежність» звучать ніжно і з любов'ю слова: «Моя маленька незалежність».

Уваги заслуговує і оформлення та назва альбому. Титул Святослав Вакарчук коментує так: «Ми працювали на одній зі студій на території кіностудії Довженка. Ну, як Довженко, чому б не «Земля»? Так з'явилася думка, що назва минулого альбому «Dolce Vita» повторювала назву фільму Фелліні, то чому б цього разу не вшанувати нашого українського генія?». [1]

На обкладинці фоном слугує суміш насіння дванадцятьох рослин, більшість із яких виростає на українських землях: «Земля цінна не сама собою, а тим, що з неї росте», – підкреслює Вакарчук. Кожна з насінин – це окрема пісня альбому. Альбом відповідає потребам естетичного задоволення від хорошої музики і цікавих патріотичних текстів. [2]

І знову, крізь душі й кордони пробивається вічна любов, обвітрена, чиста – до неї, про неї, для неї... Пульсом самого життя – біль у біль, крок у крок, «День у день»:

«Хіба не знаєш ти, як не живу без тебе я,

Хіба не знаєш ти, для кого музика моя?..» [6]

Пісня «Стіна» змушує задуматися не лише українців, а й все людство над майбутнім, яке на нас чекає.

«Де ми з тобою будем, коли закінчиться їхня війна.

Чи вистачить нам сили зробити так, щоби впала

Стіна, стіна, стіна.» [6]

Стіна впаде: її зруйнує «Океан Ельзи». В такий важкий час для країни, концерти гурту - це не свято і розвага, це єднання країни, це спогад про тих, хто поклав свої життя заради нашої спільної Батьківщини. Пісня «На лінії вогню» пробирає до тремтіння, на концертах всюди майорять українські прапори і світять тисячі телефонів, створюючи тим самим незабутню атмосферу, коли весь народ в один голос співає: «Скажи мені: чому ми живем на лінії вогню?».[8]

Мова Вакарчука, якою він розмовляє зі стадіонами, дуже інтимна, лірична, прониклива. Вакарчук - талановитий артист і, на відміну від багатьох виконавців, добре розуміє, про що співає. Він тримає думку, розвиває її. Він наближає до себе, але не відразу, поступово, ближче до розв'язки, дуже близько, потім ставить крапку і, прощаючись, залишає людям відчуття світлої надії. [4]

Популярність С.Вакарчука та його гурту полягає в їхній щирій любові до своєї музики, свого народу, країни, відкритості перед глядачем та слухачем, чесності, віддачі на всі сто процентів.

Святослав Вакарчук, сам цього не усвідомлюючи, став прикладом і частково автором концепції творчості, що базується на життєвих контрастах і любові до рідної землі та народу, котрі є постійним джерелом натхнення для творчості. Відомому музиканту вдалося поєднати у собі теоретичну фізику, рок-музику та патріотизм.

Патріотизм, за словами Святослава Вакарчука, одне з найбільш глибоких людських почуттів. Це поняття розуміється як відданість і любов до Батьківщини, до свого народу, гордість за їхнє минуле й сьогодення, готовність до її захисту. Саме це співак хоче донести до слухачів, особливо до молоді, своїми піснями. Формування патріотизму на сучасному етапі, на думку фронтмена, є фундаментом і опорою суспільного й державного устрою та запорукою ефективності функціонування всієї системи соціальних і державних інститутів.

Святослав Вакарчук і його гурт «Океан Ельзи» не потребують штучного підігрівання цікавості публіки й преси, фронтмени вітчизняного року стимулюють інтерес до себе природним способом — з допомогою творчості. Не всім до вподоби їхня музика, не всіх тішать їхні успіхи, але заперечувати колосальну популярність групи, ігнорувати серйозний вплив на українську музику та свідомість людей неможливо.

«Ми різні – але ми разом» — саме цей девіз неодноразово повторює С.Вакарчук і продовжує слідувати його у всій своїй діяльності. Його ліричні твори патріотичного спрямування підтримують український народ і додають оптимізму, наводять на потрібні думки, допомагають не зійти з обраного шляху:

«Ситий від фальші, хочу втекти, змити все зайве і далі йти!

Не розгубити і донести чесні мотиви, чесні думки». [6]

Список літератури:

1. Бердинських Х. Капітан Океанів. Інтерв'ю зі Святославом Вакарчуком/ Х.Бердинських //Кореспондент. – 2013. - № 41. – С.2.
2. Гузь Г. Стаття. Океан Ельзи. «Усе — задля того, щоб моя країна стала кращою» [Електронний ресурс]: Видавничий дім «Високий замок». - Електрон. дані. – Дніпропетровськ, 2009. - Режим доступу <http://artvertep.com/>. АРТвертеп.
3. Зінченко В. Я не здамся без бою. [Електронний ресурс]: Архів часопису Товариства Української Культури Угорщини «Громада», №3 (127) - Електрон. дані. – Будапешт, 2014. - <http://www.hrromada.hu/>. Часопис Товариства Української Культури Угорщини «Громада».
4. Ковальчук О. Стаття. Сергій Буковський: «Вакарчук залишає людям відчуття світлої надії». [Електронний ресурс]: Газета «Дзеркало тижня. Україна» №22. - Електрон. дані. – [К.], 2014. - Режим доступу <http://www.telekritika.ua/>. Телекритика.
5. Нескородяная О. Стаття. В День Независимости "1+1" в прямом эфире покажет концерт "Океана Эльзы" во Львове [Електронний ресурс]: ТСН.Новости. - Електрон. дані. – [К.], 2014. - Режим доступу <http://ru.tsn.ua/>. ТСН вражає.
6. Океан Ельзи. Пісні. [Електронний ресурс]: Пісні. - Електрон. дані. – Режим доступу <http://muzofon.com/>. muzofon.com.
7. Осюхина М. А. Наукова робота «Авторський стиль Святослава Вакарчука: Лексичний рівень». [Електронний ресурс]: Електронний архів Сумського державного університету. – Електрон. дані. – Суми, 2012 – Режим доступу : <http://essuir.sumdu.edu.ua/>. - SumDU Repository.

8. Симончук А., Стена упадет: ее разрушит «Океан Эльзы». [Електронний ресурс]: Херсонское информационное интернет-издание «Херсонские Вести». – Електрон. дані. – Херсон, 2014. - Режим доступу: <http://www.visti.ks.ua/>. Херсонские вести.

УДК 811

Гінгін М.О.

учень 11 класу

Криворчук Ю.М.

Вчитель української мови та літератури, спеціаліст вищої категорії,

Ленковецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів

с. Ленківці, Шепетівський район

Хмельницька область

СУЧАСНИЙ МОЛОДІЖНИЙ СЛЕНГ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Дослідження сленгізації мовного середовища ще на своєму початку стикається з проблемою ідентифікації цього поняття. Ця проблема пов'язана в першу чергу з термінологічною плутаниною відносно самого поняття «сленг». Багато науковців об'єднують під цим визначенням й аргі, й жаргон, й професіоналізми, й інші близькі, проте все ж таки відмінні від сленгу явища.

Етимологія слова «сленг» достеменно невідома. Уперше термін slang був зафіксований у 1750 році зі значенням "мова вулиці". З'явившись у середині 18 сторіччя, він використовувався для позначення мови бродяг, злочинців та шахраїв, а свого сучасного значення набув вже в 19 сторіччі. В.А.Хом'яков в одній зі своїх книг зазначив, що вперше термін сленг зі значенням «мова низького вульгарного типу» був використаний в 1756 році; з 1802 року цей термін розуміють як «жаргон певного класу або періоду», а з 1818 року під сленгом стали розуміти «мову високого розмовного типу, нижчого за рівень стандартної освіченої мови, з нових слів або слів, які вжиті в певному сенсі».

Тлумачний словник української мови надає таке визначення слова «сленг»: Розмовний варіант професіонального мовлення; жаргон.

Жаргонні слова або вирази, характерні для мовлення людей певних професій або соціальних прошарків, які, проникаючи в літературну мову, набувають помітного емоційно-експресивного забарвлення».

Вільна енциклопедія «Вікіпедія» тлумачить «сленг» так:

«Сленг - міський соціолект, виниклий з аргі різних замкнених соціальних груп (правопорушників, крамарів, ремісників, в'язнів, бурсаків-учнів, вояків, інтернет-спільноти), як емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю.

Таким чином, єдиного загальноприйнятого визначення терміну не існує.

З погляду ідентифікації поняття, «сленг» є більш ширшим за своїм значенням, ніж жаргон чи аргі. У деяких джерелах, де не відбувається синонімічного використання цих визначень, жаргон та аргі вважають підпорядкованими частинами цілого мовного явища - сленгу.

Молодіжний сленг є дуже цікавим лінгвістичним феноменом. Сленгові номінації молоді, фундамент яких складають загальнонаціональні фонетичні й

граматичні основи мови, існують в окремих більш-менш замкнутих референтних групах. Повнота й модифікація цього мовного потоку залежить безпосередньо від історичних подій на конкретній території поширення, проте загалом виділяють три великі етапи розвитку сленгізованої мови.

Перший етап датується 20-ми роками ХХ сторіччя. Події революційної доби та громадянських війн знищили усталену структуру суспільства й в тих умовах говірка багаточисленних безпритульних та звичайної молоді становили єдиний пласт, насичений так званою «блатною» лексикою.

Друга хвиля розвитку сленгу припадає на 50-ті роки і є виявом прямо пропорційної залежності динаміки мовного середовища та зростання популярності такої молодіжної течії, як «стиляги».

Кульмінацією поширення сленгізмів у мові вважають 80-ті роки ХХ сторіччя. Саме цей час прийнято пов'язувати з початком масштабних соціальних перетворень, що відбувались в житті цілих країн, а отже, й в житті окремих індивідів. Таким чином, поява засобів соціальної комунікації, що являє собою різноманітні вияви обміну інформацією в суспільстві, уможливила дуже швидкий прогрес такого поширеного явища, як сленг. Це пов'язано, в першу чергу, з відміною цензури де-факто, зняттям багатьох заборон й табу, а також загальною демократизацією суспільства.

Український молодіжний сленг «страждає» від тих самих проблем, що й вся мова загалом. Однією з таких є певна зросійщеність, а тому процес українізації простежується й в утворенні сучасних сленгів, відповідно до українських методів словотвору та адаптації запозичених лексем до української вимови. Прикладами можуть слугувати такі номінації: окейно, кльово, лоскотарка, стайня, долярчик, гальмо, тусівка, хом'ячок, і так далі.

«Сленг - це живий організм, що перебуває в процесі постійних змін і оновлення. Він постійно запозичує одиниці з жаргонів й інших підсистем мови, а також сам стає постачальником слів просторічного, розмовного ужитку.

Джерелом поповнення та розповсюдження сленгових одиниць є, по-перше, іноземні мови, з яких власне черпаються запозичення та, по-друге, звичайна літературна мова. У другому випадку зміст окремих слів набуває незвичних алогічних тлумачень, відбувається певного роду переосмислення лексичного значення слова. Прикладом слугують такі слова, як «абзац», «ботанік» та інші.

Творення сленгового словника відбувається за допомогою тих самих мовних засобів, що й формування інших слів. Відмінність спостерігається лише в пропорційному відношенні та різноманітності поєднань цих методів.

Найпродуктивнішим засобом виступає афіксація: прикол - приколотися - прикольний - прикольно. Стандартні префікси й суфікси створюють нові сленгові номінації. Так, сленгізовані прикметники, як правило, утворюються за допомогою суфікса -ов-: брендовий, хітовий, хіповий і т.д.

Джерелом сленгу також є метафорика, що виражена як через власне метафори («мавп'ятник» - місце для затриманих у відділі міліції, «капуста» - гроші), так і метонімії («трава» - наркотики, що курять, «корочки» - різноманітні дипломи, свідоцтва, посвідчення). В даному випадку така метафоризація сленгізмів носить евфемістичний характер та покликана «заретушувати» негативну суть перелічених слів. У метафориці часто може

читатись іронічний або саркастичний підтексти: «малевич» - людина, що погано малює.

Сленги мають різні шляхи власного розповсюдження. Це своєрідні вертикальні схеми, що відмінні за напрямком руху сленгу та місцем знаходження його кореня. Звичним є процес впровадження сленгізмів знизу, коли джерелом словесних модифікацій є конкретний прошарок суспільства, який власне й дає поштовх для подальшого їх розповсюдження. Рух сленгу згори донизу ефективний в тих випадках, коли письменники, публіцисти, актори популяризують вже існуючий сленг або створюють свої сегменти соціолектів для подальшого їх розповсюдження.

Відповідно до цілей та завдань, які виконує молодіжний сленг, можна виділити такі його функції:

а) комунікативна функція - сленг виступає мовою спілкування всередині певної соціальної групи;

б) функція ідентифікації - субмова дозволяє молоді відчутти себе більш згуртованою;

в) емоційно-експресивна функція - внаслідок вікових особливостей та яскравого вияву юнацького максималізму зокрема, сленг допомагає мовцю вільно та найбільш повно виразити всі почуття та емоції;

г) оцінна функція - характеризує оцінні відношення, висловлює ставлення мовця до оточуючих предметів та дійсності. Ця оцінка може коливатися від дружньо-іронічної до презирливо-принизливої;

д) творча функція - її мета - задовольнити потребу словесного вираження того, чому в літературі немає належного еквіваленту;

е) номінативна функція - сприяє пристосуванню молоді до технічного прогресу;

є) функція економії часу.

Отже, сленг багатофункціональний. Перш за все, він дає іронічний ефект - вже за способом словотворення він призначений саме для сленгу. Таким чином, можна стверджувати, що сленг - це невід'ємна частина мови.

Сленг робить мову більш короткою, конкретною, емоційно виразною, а також служить своєрідним знаком приналежності до певної соціального середовища. Істотною відмінністю сленгу є підвищена емоційність, тенденція "стислості" в словах та виразах, а також те, що сленг "обслуговує" вузьке коло людей. Молодіжний сленг демонструє рівень культурних вподобань, інтересів, смаку та потреб його носіїв.

УДК 347.189

Грімова В.Л.,

вчитель української мови та літератури, вчитель-методист

КУ Пологівська гімназія «Основа»

м. Пологи

grsmovav@mail.ru

СИМВОЛІКА ІМЕНІ – ВИЯВ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТУ

Оніми художнього тексту - це особлива філологічна проблема, оскільки в літературному творі власне ім'я функціонує як важливий та органічний елемент

його стилістичної системи, виконуючи активну роль у створенні загальної образності твору [1.58]. Сьогодні особливо активно досліджують ономастикон багатьох українських письменників, зокрема П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, М. Хвильового, Л. Костенко та інших. А в умовах сучасного відродження духовності дослідники творчості Лесі Українки більше звертаються до пошуків нових шляхів у вивченні творчої спадщини письменниці. У літературному творі імена реалізують свої багаті функціонально-стилістичні можливості. Ім'я може виступати як символ персонажа, уособленням його характеру. Будучи своєрідною «візитною карткою», воно віддзеркалює його характерні риси. Роль власного імені у створенні і розкритті образу персонажа у творі художньої літератури надзвичайно велика і багатопланова.

Драматичні поеми Лесі Українки - явище феноменальне в українській літературі. Геніальна поетеса і драматург Леся Українка завжди намагалася точно і влучно підібрати ім'я своєму герою, щоб воно повністю відповідало його образу і несло певне ідейно-художнє навантаження.

Драма «Бояриня» (1910), на перший погляд, стоїть осібно в творчості Лесі Українки. У п'єсі зображена трагічна доба, що тривала чверть століття після смерті Богдана Хмельницького, доба, відома в історії під назвою «Руїна».

«Бояриня» — єдиний твір поетеси, побудований на матеріалі історичної минувшини України, але вона не ставила своєю метою точного зображення конкретних історичних подій доби Руїни. Її метою було узагальнене зображення долі окремих людей, які попали під гніт складних історичних і суспільно-політичних обставин. Як писав у 20-х роках ХХ століття талановитий дослідник творчості Лесі Українки поет-неокласик М. Драй-Хмара, «поетеса відтворила, з одного боку, ту активну українську інтелігенцію, яка всім єством своїм рвалася до боротьби за суверенітет української державності, і, з другого боку, ту продажну українську інтелігенцію, яка заради «панства великого, лакомства нещасного» зрадила українські традиції й, помосковившись, добровільно впряглася в чужинецьке ярмо» [2]. У драмі «Бояриня» є два основні ідейні мотиви, переплетені поміж собою: 1) мотив національної пасивності-зради і 2) мотив ностальгії. Саме ці мотиви знаходять втілення в образах людей різної суспільно-політичної орієнтації - одні, бажаючи добра Україні, йдуть на компроміс з її ворогом і мимоволі стають на шлях прислужництва поневолювачам, інші на далекій чужині зберігають свою національну гідність і честь, не сприймаючи фальшиві милості чужинців.

Ім'я головного героя Степан – гр. слово (стефанос), означає вінок, кільце (оздоблене) [3.88]. Лесин Степан освічена для свого часу людина, стає боярином, доводить вірність московському цареві, бо йому колись присягнув батько, який після переяславської угоди, чужим панам служити в ріднім краю він не хотів, волів вже на чужині служити рідній вірі, помагати хоч здалека пригнобленим братам, єднаючи для них цареву ласку. У Москві Степан стає зовсім іншою людиною. Як московський боярин, він змушений забути про людську гідність, плазує перед царем. Від своєї дружини Степан вимагає, щоб вона також підкорилася московським звичаям: одягла ненависний їй одяг, почастивала його гостей бояр, додержуючи «поцілуйного обряду». Степан - слабовольна боязлива людина. Він сприймає придушення визвольної боротьби

українського народу не так трагічно, як його дружина, можливо, навіть дещо задоволений з того, що «тепера на Вкраїні утихомирилося». Степан - проповідник національного миру і злагоди між своїми, навіть угодовства, котре герой вважає моральнішим за насильницький опір ворогові, за чвари та розбрат між своїми. Він не вірить у можливість порятунку вітчизни шляхом непокори, силою зброї. Його становище серед московського боярства відображає кризовий ступінь героя, пов'язаний із знеціненням здобутих у боротьбі за незалежність рис - національної гідності, здатності протистояти негативному впливові будь-якої державної організації. Оскільки остання привнесена, а не вистраждана, вона порушує природний хід життя, паралізує думки і волю, здатність до боротьби. Конформізм витіснив залишки героїчної свідомості і став формою існування Степана. Відведена йому при московському дворі роль «пахоя», яка його цілком задовольняє, - це, на думку Лесі Українки, приреченість на довічні мандри, безперспективні пошуки долі в чужих краях, що наголошено і в семантиці імені. Рух однаків у замкнутому колі - вінець духовного життя доби Руїни.

Оксана - ім'я дочки козацького старшини Олекси Перебійного, яка, вийшовши заміж за боярина з українців Степана, нидіє в Москві з туги за Україною. Це ім'я в перекладі з грецької мови походить, можливо, від хеніа-чужий, чужоземний [3.148].

У тихій та привітній Степановій оселі, яка ще зберігає український дух, де панує злагода між членами родини, Оксана, українка душею, не може визнати перейнятих вчорашніми українцями московських звичаїв, чужого для духовно незалежної козачки способу життя.

Оксану вражає моральне приниження жінки в Московщині, її побутове та суспільне закріпачення, сімейний гніт, не властивий взагалі будь-якій християнській країні, тим паче Україні, де козачки вільно почувають себе в поведженні з чоловіками. Свободолюбива українка Оксана обурюється, наприклад, шлюбними обрядами Московії. Їй дивно, що дівчата не можуть зустрічатися зі своїми нареченими, що зводять хлопця й дівчину свахи. Жінка-московка не має права розмовляти з чужими чоловіками, але в той же час виконує на прийомі гостей так званий «поцілуйний обряд»: вона мусить у присутності чоловіка цілуватися з почесним гостем. Саме ту вільну козачку вражає конформізм чоловіка, який, виправдовується захистом інтересів України, гнеться лакеєм перед деспотичним боярством, принижує не тільки себе, а й намагається притупити нерозтрачене почуття людської гідності своєї коханої дружини.

Різні погляди Оксани і Степана на служіння вітчизні стають причиною їхніх суперечок, конфлікту на ідейному ґрунті, тобто виникає ситуація, яка «порушує...гармонію і примушує у собі ідеал перейти у стан розладу і протилежності». У ролі Оксани втілена мученицька стежа тих, хто, не змігши відректись од свого роду-племени, протистояв насаджуванню чужинницьких норм життя, угодовству української еліти. Як персонаж ідейної драми, вона, безперечно, є носієм саме такого начала - узагальнюючим образом - символом тієї частини народу, що прагнула зупинити знеособлення, моральну деградацію. Однак ця горда, нескорена козачка невільно навернена в московське боярство, є одночасно символом України, котра потрапила в

царську неволю і неспроможна вирватись із неї. Усвідомивши поступове зречення Степаном рідної землі, його духовну та моральну не свободу, Оксана радить чоловікові після своєї смерті одружитися з московкою: «Як я умру, ти не бери вже вдруге українки, візьми московку ліпше...тут жінки плохі, вони бояться...». Так смерть і мучеництво заради національної, духовної, моральної та соціальної свободи протиставляється покірному животінню, існуванню і тлінню в зневазі та приниженні. Жертовна є й боротьба Оксани за кохану людину, прагнення розбудити й відродити в ній національну гідність і честь закінчуються крахом. Оксана - Україна не може повернути народові його блудного сина. Через те й сама приречена на смерть. Хоча в словах змученої хворобою й ностальгією Оксани висловлюється надія на те, що, можливо, колись, у скрутні й вирішальні для України-матері часи, її заблукані діти зможуть їй допомогти.

Олекса Перебійний - батько Оксани, основою імені Олексій (Олекса) стало грецьке слово алексо- захищаю (а також: охороняю, відбиваю, запобігаю, якомусь лихові) [3], прізвище Перебійний утворене префіксально - суфіксальним способом, основою є слово бій, яке вказує на те, що Олекса Перебійний справжній козак і захисник рідної землі. І в драмі він є ніби втіленням минулої бойової слави козаків, для якого вірність присязі і матінці Україні є одним з головних чинників у бойовій справі. І навіть коли його син Іван дорікає Степанові у зраді, то Олекса Перебійний не захищає, але й не засуджує Степана, сина колишнього побратима.

Імені матері авторка в творі не називає, вказує тільки прізвище Перебійниха, мабуть, через те, що вона є персонаж, який втілює в собі типові риси характеру простої козачки, доброї матері, покірної дружини і гостинної господині.

Іван Перебійний - син славного козака Олекси Перебійного, справжній патріот рідної землі і непримиренний борець за національне визволення. Ім'я Іван давньо-єврейського походження; Yochanan, Yahochana - Ягве (бог) змилювався, Ягве (бог) помилював (буквально: божа благодать, дар богів) [3.54]. В драматичній поемі «Бояриня» Іван Перебійний – це людина бунтівної вдачі, чесний, безкомпромісний патріот, для якого неприйнятна політика угодовства з будь-якими чужинцями, що зазіхають на рідний край. Він різко засуджує поведінку Степана як відступництво і зраду, кидаючи йому уїдливу репліку: «Та певне краще зрадити Вкраїну!» А на слова Степана про службу Україні з-під царської руки він відповідає: «однаково, чиї лизати п'яти, чи людські, чи московські».

Образ Івана Перебійного є втіленням ідеї звитязної боротьби за свободу, ідей національної непокори, його дії і сам Іван є ніби той останній «дар богів»-шанс на збереження національної незалежності.

Ганна - сестра Степана, ім'я цієї героїні давньо-єврейського походження Channa- милостивий, виявляє ласку [3.113]. Лесина героїня гарна і ласкава дівчина, яка не вороже сприймає невістку Оксану, а як рідну сестру любить і намагається допомогти при звичаїтись до нового життя. Хоча сама Ганна тим по-своєму нещасна і обмежена в усьому, вона не може сама ходити до товаришок, обрати собі коханого, вона знає тільки «можна - не можна-повинна...». І товариство з Оксаною є її єдиною втіхою, з нею може поспівати

рідних українських пісень, пожартувати, поговорити та й посумувати за тим вільним і веселим життям на рідній Україні.

Отже, нічого випадкового в драматичних творах Лесі Українки на національну тематику немає. А семантика імен у поемі «Бояриня» повністю виявляє змістовність, красу національного світу. І в кожному імені ніби закодована вся суть дійової особи в усіх її проявах, тобто повністю відповідає діям, вчинкам, характерам того чи іншого персонажа. Характеризуючи образи дійових осіб у співвіднесенні з семантикою їх імен, можна побачити всі хиби і всю красу душі нашого народу.

В драматичній поемі Лесі Українки «Бояриня» імена дійових осіб повністю відповідають типу особистості головних героїв. Степан, зображений тип особистості – вже відірваної від української духовності. Останнє не є свідченням протесту, це скоріше, вияв власної приреченості нести «ярмо неволі» і раба. В образі Степана втілено не стільки розпад колективної героїчної свідомості як етнологічної риси українського життя XVI-XVII століть, скільки втрата особистістю духовної ментальності. Що ж до образу Оксани, то вона належить до протилежного типу особистості. І на цьому письменниця наголошує семантикою імені героїні (Оксана - з гр. чужоземка). Оксана чужа Московщині, не сприймаючи московської і боярської зверхності, вона шукає порятунку в поверненні козацьких ідеалів віри, активної любові до вітчизни, товариськості, втрачених внаслідок суспільних змін – соціального розшарування козацтва і підступних дій Москви.

Список літератури:

1. Рачок А.А. Ономастика драматичних творів Лесі Українки / А.А. Рачок // Науково-методична конференція викладачів, співробітників і студентів(28 квітня 2011р.) : (тези доповідей) : (у 2-х ч./ відп. а вип. В.В. Бібик). - Конотоп.- 2011.-Ч.1.-С. 80-82.
2. Драй-Хмара Михайло. Бояриня // Леся Українка. Бояриня. - К., 1991. – С. 16 - 28.
3. Скрипник Л.Г., Н.П. Дзятківська. Власні імена людей. // Київ //Вид-во «Наукова думка» 1986.

УДК 811.92

Грімова В.Л.,

вчитель української мови та літератури, вчитель-методист

КУ Пологівська гімназія «Основа»

м. Пологи

grsmovav@mail.ru

СЛЕНГ ЯК ЗАСІБ СВІТОСПРИЙНЯТТЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Мовний процес кінця XX - початку XXI ст. характеризується посиленням ролі неформальних, нелітературних елементів у мовленні. Мова сьогодні сприймається і використовується як засіб самовираження, у зв'язку з чим спостерігається тенденція до використання незвичайних, колоритних слів.. Сьогодні молодіжний сленг стає все популярнішим серед старшокласників, «модні» і сучасні слівця ми чуємо в школі, в магазинах, на дискотеках.

Здається, сленг уже прошигнув у всі сфери нашого життя як щось неминуче й обов'язкове. Відношення людей до молодіжного сленгу варіюється: одні сприймають знижену лексику, як фактор, який порушує первозданність національної мови, а інші захоплюються креативними здібностями молоді. Тому я вважаю необхідним дослідити місце, роль, причини вживання сленгу в мовленні старшокласників, джерела формування та способи творення слів.

Якщо мова – це дім нашого буття, то треба просто прислухатися до голосів довкола, і можна зрозуміти, чим живе наше сучасне покоління. У свідомості молоді дзеркально відображається нова соціальна парадигма функціонування мови. Не секрет, що спілкування для підлітків та молоді завжди було і залишається найважливішою сферою життєдіяльності. Кожна нова форма суспільних відносин, кожна нова історична епоха віддзеркалюється в побутовомовному середовищі, де найбільш соціально перспективним прошарком й виступає молоде покоління. Мовна поведінка молоді визначається напрямком розвитку й інших соціальних підсистем мови, зокрема мови розмовної та літературної. Молодіжні сленгові номінації демонструють рівень культурних вподобань, інтересів, смаку та потреб їх носіїв. Погоджуюсь із думкою Світлани Мартос про те, що молодіжний сленг нікому не нав'язується, він просто існує. І для того, щоб бути включеним у молодіжне співтовариство, стати в ньому «своїм», підлітку треба не тільки бути молодим за віком, але також і говорити мовою, властивою його віковій категорії. Молодь концентрується на власних реаліях, таких як зовнішність, навчання, відпочинок, дозволя, розваги. Сленг по-своєму кодує, зберігає й передає інформацію від однієї особи до іншої. Але оскільки молодь не існує поза суспільством і не являє собою якоїсь монолітної єдності, то в її сленгу можна виділити різні шари: студентський, шкільний, комп'ютерний, спортивний, Інтернет-сленг та інші.

Відомо, що шкільний сленг – важлива лексична підсистема субмови. Він є органічним у структурі молодіжного сленгу, оскільки носіями шкільного сленгу є виключно представники молодого покоління – відповідно, старшокласники. Шкільний соціум володіє загальним молодіжним сленгом, але обов'язково витворює власний мовний світ, у якому домінують номінації на позначення навчальних предметів, учителів, об'єктів висміювання. Найбільш поширеною сферою вживання сленгу для старшокласників є насамперед школа та інший навчальні заклади, а також місця дозволя (кафе, кінотеатри, дискотеки тощо).

Сленготворчість сучасних старшокласників виявляється в різноманітних лексико-семантичних полях: учиха – вчитель, діря – директор, класуха – класний керівник, а також спостерігається називання вчителів по імені або за допомогою аббревіатур, наприклад: Вікторія, Оксана, Петрович, Валічка, СС, ТО. Популярними в шкільному сленгу є жартівливі номінації вчителів – предметників: хімічка – учитель хімії, історічка – учителька історії, математичка – вчитель алгебри та геометрії, морква – учитель біології (з аналізу відповідей респондентів).

Широко використовуються також сленгізми на позначення навчальних предметів і форм контролю: фізра – фізкультура, інгліш – англійська мова, укра – українська мова, контроша – контрольна робота. Об'єктом жартівливо-

іронічної номінації часто стають розумові здібності учнів: ботан – відмінник, заучка – учень, який зациклений на навчанні, дятел, рак – дурний, лузер – невдаха, мажор – крутий, багатий хлопець (з аналізу відповідей респондентів).

Сленгізми учнів активно поповнюються дієслівними номінаціями: учити – зубарити; списати – катати, сканувати; звалити – підти; задрало – набридло; запарити – набриднути; відповідати – свідчити; нервувати – колотися; підказувати – суфлювати; не вчитися – забивати; прогулювати – косити, звалити (з аналізу відповідей респондентів). Фразеологізми, які активно використовують старшокласники, відображають реалії, притаманні саме їхньому середовищу, надають мовленню молоді образності та експресії, наприклад: впасти на хвіст – напрошуватися до когось у товариство); мочити коні (жартувати); їздити по вухах (надокучати комусь розмовами); скинути бомжа (надіслати СМС – повідомлення з проханням передзвонити); планка падає (втрачати самоконтроль).

На сучасному етапі розвитку мов молодіжний сленг є одним з головних джерел поповнення словникового складу. Учені зазначають, що елементи сленгу або швидко зникають, або входять у літературну мову. Запозичення сленгових слів та словосполучень у літературну лексику зумовлено насамперед необхідністю поповнення експресивних засобів. Більшість одиниць сленгу – це літературні одиниці, які набули особливого значення, тому запозичення з нелітературних підсистем в багатьох випадках зумовлює появу семантичних неологізмів. Досить специфічною групою є такі, що мають англійське походження. Їх можна поділити на кілька підгруп. Перша підгрупа складається зі слів, що і за звучанням, і за семантикою збігаються з англійськими, але графічно передаються українськими літерами: смайл – посмішка, френд – друг, парті – вечірка, кеш – гроші. Другу підгрупу складають англійські слова, які в українському молодіжному слензі мають трохи інше значення, ніж в англійській мові, наприклад: сешн – свято, гулянка (в англ. засідання, сесія); саунд – гучна музика (в англ. звук). Нарешті, до третьої підгрупи входять англійські слова, які отримали афікси, властиві українській мові, наприклад: піпли – люди, гьорли – дівчата, суперовий – визначний, бестовий – найкращий, аська – програма для спілкування через Інтернет (з аналізу відповідей респондентів).

У сучасних сферах комунікації спостерігається тенденція до економії мовних засобів, цьому сприяє, зокрема, такий спосіб словотворення, як усічення (скорочення) основи слова. Спостереження показують, об'єктом цього типу усічення постають слова і літературної мови, і сленгові одиниці. Серед літературних найчастіше скорочуються іменники і прикметники, наприклад: тін – підліток (тінейджер), діч (від дичина) – хлопець чи дівчина, яким властиві тваринні інстинкти, унікал (унікальний) своєрідна, дивна людина», комп – людина з високим рівнем інтелекту (компетентний), мізер – мало (мізерний). Цей підхід частково проявляється й у інших лексико-семантичних групах сленгізмів. Можна також спостерігати, як подружки розмовляють «своїм» кодом. Відчуваючи потребу у мовному коді, який був би незрозумілим для сторонніх, наприклад: слово село можна сказати у «зашифрованій» формі рікосеріколо. Тобто, спочатку ми ділимо слово на склади і додаємо префікс ріко. Такі коди може вигадати кожний, придумати власні префікси. Таким

чином, підлітки іноді обмінюються інформацією за допомогою таких «шифрувань». Мене звати Валерія – рікомеріконе рікозварікоти рікоВаріколерікоя. Все буде добре – ріко все рікобурікоде рікодобрікоре (з аналізу відповідей респондентів).

Молодіжного сленгу в тім, що до нього весь час надходять нові, «свіжі» слова, які відбивають зміни у нашому житті. Це своєрідний «полігон» для випробування новотворів. Парадокс, однак, у тому, що, як тільки сленг стає загальновідомим молодь швидко втрачає інтерес до нього і замінює його іншим. Таким чином, молодіжний сленг виконує функцію своєрідного «фільтра» для новотворів.

За допомогою сленгів сучасні старшокласники не лише висловлює думки, а й передають свої почуття, ставлення до навколишнього світу. І це пов'язано саме з умінням підлітків виражати емоційний стан і його суб'єктивне ставлення до позначуваних предметів і явищ дійсності. Погоджуюсь з думкою В. К. Марченко, яка відзначає, що в основі експресії лежить невідповідність будь-яких мовних засобів мовним стандартам, тобто експресія виникає там, де виникають відхилення від норми. Вона також пише: «Суть мовної експресії – у подоланні найрізноманітніших шаблонів, стандартів. Експресивне в мові виступає як нерегулярне, нетипове і тому незвичайне, свіже, виразне».

Об'єднуючи близькі за експресією сленгізми в лексичні групи, можна умовно виокремити:

1) лексеми, які в молодіжному сленгу виражають негативну оцінку понять. Ця група є найбільш повною і представлена наступними сленгізмами: башка, халява, базар, бабоси, кадр, лол, лошара, фігня, дубак, отстой, облом. Сленги забити, захарити, задовбав, забити, задовбав, облом, запарити, закумарити, блиск, капець, розчохлятися, облом тощо найяскравіше демонструють ставлення молоді до оточуючої її дійсності. Така яскрава негативна експресія виражає песимістичний настрій підлітків і небажання, невіру у можливість щось змінити;

2) лексеми, які виражають позитивну оцінку понять, представлена наступними лексемами: фішка, молоток, прикольний, обалденний, зачетний, путьовий, реальний, класний, круто, кльово, супер, ніштяк, класняк (з аналізу відповідей респондентів).

Таким чином, проаналізувавши лексичні одиниці молодіжного сленгу, ми бачимо, що лексична група з негативною експресивністю становить 46%, група, а з позитивною експресивністю – 54% від загальної кількості. Превалювання лексем з позитивною експресивністю свідчить про те, що важливе значення в житті старшокласників мають спілкування з однолітками, потреба у привабливості, схваленні, дружбі, коханні. Хоча важливо також відмітити, що 46% складають лексеми з негативною експресивністю і свідчать про песимістичне ставлення молоді до дійсності. Інакше кажучи, спостерігається певний конфлікт між новим поколінням і реальною. Також демонструється ставлення до соціальної системи, де дуже важко визначити чіткі координати, в яких може самореалізуватися молодь.

Основними проблемами культури сленговживання є використання старшокласниками слів, що надають особі принизливої оцінки, сленгізми, які є чужими і неприродними за творенням і звучанням для української мови, тому

засмічують її. Постійна підміна літературних виразів сленгами призводить до витіснення нормативної лексики, впливає на структуру української мови.

Тож, основним шляхом підвищення культури сленговживання є вивчення сленгу як соціального діалекту в школі. Учні повинні знати походження, значення сленгів, дбати про культуру сленговживання, виокремлюючи все, що увиразнюватиме їхнє мовлення, збагачуватиме, а не засмічуватиме його.

Список літератури:

1. Кондратюк О. Молодіжний сленг як мовне явище / О. Кондратюк // *І : незалежний культурологічний часопис [Електронний ресурс]*. - Львів, 2005. - № 38. - Режим доступу : [http : //www. j i. lviv. ua/n3 8texts/3 8 - zmist. htm](http://www.ji.lviv.ua/n38texts/38-zmist.htm).
2. Пиркало С. Походження сучасного українського молодіжного сленгу / С. Пиркало // *Українська мова та література*. - 1998. - № 25. - С. 4 – 5
3. Харченко В.К. Разграничение оценочности, образности, экспрессии и эмоциональности в семантике слова // *Русский язык в школе*. – 1976. – № 3. – С. 66-71.

УДК 82

*Дейнега-Ткачук К.В.,
учитель української мови і літератури
Томаківської ЗОШ І-ІІІ ст. №2
Томаківської райради Дніпропетровської обл.,
сmt. Томаківка
katya.deynega2014@gmail.com*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ РОМАНІВ В. ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА» І М. ДОЧИНЦЯ «ВІЧНИК. СПОВІДЬ НА ПЕРЕВАЛІ ДУХУ» З ТОЧКИ ЗОРУ АНТРОПОЦЕНТРИЗМУ

Сучасна гуманітарна наукова парадигма характеризується акцентом на проблемі антропоцентричності. Суть кожної національної культури, системи цінностей складає образ людини, її зовнішність і духовний світ. Саме тому людинознавчий або антропоцентричний підхід нині стає основним у всіх дисциплінах гуманітарного профілю [1, с. 7-8].

Л.Мушкетик відзначає, що “людина зараз не просто стає предметом посиленої уваги, “антропологізується” сама наука як така, у своїх принципових підходах, методах та конкретному інструментарії. Антропологічні дослідження стають не лише спробою пошуку шляхів, що могли б вивести людство з критичної ситуації, в яку воно потрапило через свою діяльність, але й методом пізнання та новою парадигмою людського існування в ситуації глобальної кризи людської екзистенції” [9, с. 3].

Абсолютна (за визначенням Л.Мушкетик) антропоцентричність художнього тексту обумовлюється домінуванням відображення людини, її зв’язків зі світом та орієнтації в ньому [9, с. 3].

У літературознавстві спостерігається відновлення інтересу до людини, як центру переважної більшості художніх творів, та її життя, як смислового навантаження сюжету. Вітчизняне літературознавство намагається осмислити постать людини з усіх аспектів відтворення її внутрішнього та зовнішнього

світів. Особливого сенсу набувають дослідження особистості в сприйнятті її іншими героями твору, реципієнтом та самим письменником. Літературна наука прагне розкрити таємниці мислення людини [6, с.156 -157].

Отже, зміст художньої літератури становить людська сутність у всіх її проявах.

Особливою рисою художнього тексту як одиниці комунікації є його антропоцентричність. Тобто «пізнання та відображення світу у творах художньої літератури спрямовано в першу чергу на пізнання людини, а всі подані події є засобом її всебічного зображення» [5, с. 23].

В. Кухаренко називав антропоцентричність однією з обов'язкових категорій художнього тексту, суть якої полягає в підлеглості всього висловлювання завданню характеристики суб'єкта. При виконанні цієї умови створюється абсолютна «людиноспрямованість» (антропоцентричність) художнього тексту, в центрі якого, незалежно від конкретної теми, проблеми, сюжету, завжди стоїть людина [5, с. 75].

Художнього твір дає нам можливість услід за автором, так би мовити, «влізти в шкуру» персонажа, нехай в уяві, але прожити його життя.

Свої ціннісні уявлення про людину письменник розвиває передусім у системі образів, створених ним дійових осіб. Іноді дійові особи стають для авторів поетичним втіленням їхньої власної особистості, багаторазово повтореної під різними масками і псевдонімами. Читач як заключна ланка сприймає всі ці образи та збагачує їх своїм змістом, залежно від власного світосприйняття [7, с.166].

Отже, питання антропоцентризму у літературних творах є доволі актуальним, тому й наше дослідження романів Володимира Лиса «Століття Якова» та Мирослава Дочинця «Вічник. Сповідь на перевалі духу» буде ґрунтуватися саме навколо нього.

Перш ніж ми перейдемо до порівняльного аналізу романів, треба сказати, що всі художні твори мають у своїй основі багато спільних рис. Насамперед – це творчий потенціал кожної мови, відмінним є, звичайно, її авторське використання. Ще однією спільною рисою, за визначенням В.В. Виноградова, є “образ автора”. Саме він відрізняє художні твори від текстів усіх інших типів. До спільних ознак художніх творів можна віднести також теми та проблеми, що висвітлюються письменниками, основні елементи композиційної структури текстів, як то: вступ, основна частина, розв'язка. А іноді трапляється навіть так, що одні і ті ж персонажі зустрічаються у різних авторів. Проте список спільних рис буде не завершеним, якщо не згадати про антропоцентризм.

Домінуючою і практично єдиною темою літератури є людина та її життя.

Ось це і є перша найголовніша риса обох романів: опис столітнього життєвого шляху Якова Мехи та Вічника.

Що є спільного і відмінного у долях цих чоловіків?

Яків Мех (головний герой роману «Століття Якова») – звичайний поліський чоловік, який за свої сто років пережив велике любов і великі втрати. Сам автор говорить про свого героя: «Мій герой увібрав у себе ціле ХХ століття». Його незвичайність в його простоті. Він не надто грамотний, але саме своєю природністю, невимушеністю, світлом душі, якимось магнетизмом, він притягував до себе людей. Життя Якова розгортається на тлі воєн,

колективізації, розквіту й занепаду радянської держави. Дія роману відбувається в трьох часових площинах – протягом останнього столітнього року поліського селянина Якова, за п'ять років до того, коли він рятує наркоманку Оленку, яка забрела в його село, і протягом майже цілого двадцятого століття.

Віра Агеєва аналізуючи роман, говорить, що в життя поліського селянина вмістилася і велика любов, і тяжкі втрати, й невідпокутні помилки, й страшні небезпеки. Попри все, Яків Платонович до глибокої старості не втратив здатності любити, не розгубив живого інтересу до мінливого довколишнього світу, не розучився допомагати тим, кого вважає слабшим за себе.

Здавалося б, історія настільки проста, а скільки в ній життєвих колізій, в основі яких кохання, совість, доброта, співучасть, зрада, покарання. І все це у житті однієї людини.

Ще більше подій випробувань випало на долю головного героя роману «Вічник. Сповідь на перевалі духу» Вічника (імені автор у романі не називає). Він теж прожив сто років і пройшов ці ж кола історії, але по-своєму. До речі, прототипом головного героя став Андрій Ворон – старець-знахар, який дожив до 104 років.

Мирослав Дочинець говорить про свого героя: «...за сто років пройшов усі концентровані кола пекельної історії, бездомності в рідному домі, щоб дійти до істини: дім - це твоя душа. Там ти завжди дома. Навіть на чужині, навіть із чужинцями на рідній землі, які відбирали в нього все, але не могли відібрати безсмертної душі» [2, с. 5].

Перед нами розгортається непросте життя непростой людини на тлі ХХ століття. Його життя насичене усілякими подіями: втеча з полону, життя у Чорному лісі, де власне і починається його єднання з Природою, шлях становлення Вічника. Далі табори, праця у найвіддаленіших куточках землі, але наш герой вижив. Над ним знущалися, його вбивали, бо ті катування і у в'язниці, і на Колимі могли тільки вбити людину, не раз він був на краю безодні, але ж вистояв. Бо був він терпимим, для нього відкрилися таєни Вічності. На зло він відповідав добром.

Ось чи не найголовніша риса Якова та Вічника: вічний спокій, гармонія в своїй душі та гармонія зі світом. Вони не поспішали жити, бо «скільки наміряно тобі, стільки й понесеш. Хто терпен, той спасен» [6, с.31].

Мирослав Дочинець в образі вічника змальовує людину, котра постійно у пошуці істини, життєвого призначення. Його герой знаходить гармонію, відкриваючи для себе закон вічності. Вічнику немає куди поспішати, все одно він буде вічною піщинкою із космосу. Він служить людям, вічності й собі. Вічник лікує, будує, допомагає, несе життя. Він зливається з природою, стає самою природою.

Мудрі та життєві поради Вічника (Андрія Ворона) в чомусь нагадують філософію Григорія Сковороди.

Герой роману є втіленням ідеї досконалої людини, яку Сковорода називав внутрішньою людиною. Пізнаючи себе і навколишній світ, людина самоутверджується, розвиває свої природні нахили і здібності, обирає свій шлях і усвідомленою «спорідненою» працею виконує своє земне призначення. Така людина не думає про земне, а більше про духовне. Не дарма на життєвому

шляху Вічника з'явилися монахи. Приклад їхнього способу життя навчив його стримувати свою людську плоть, що допомогло вижити у екстремальних умовах тайги. Збагнути свою долю у житті можливо лише шляхом самопізнання. Сам Вічник говорить: «Блажен, хто виховає у собі волю розуму і спокій душі. Се - щастя».

Вічник пройшов усі життєві випробовування і зрозумів своє покликання.

Порівнюючи два романи, можна сказати, що «Століття Якова» та його герой більш мелодраматичний, а «Вічник» філософсько-психологічний.

Звичайно життя героя роману Володимира Лиса Якова не таке насичене. Події більшої частини роману відбуваються у рідному селі Якова Загоренах, тільки суспільні катаклізми виривали його з властивого середовища. Перед нами розгортається життя на фоні миру та війни. Життя чоловіка та його жінки, дітей. Яків кохав і любив (і Уляну, і Зосю), і його любили жінки, чи не за ту простоту і невимушеність, про яку ми говорили вище. Тобто життя Якова будувалося навколо родини, яка розросталася до останнього, навіть перед сторічним ювілеєм у нього знаходиться донька Вікторія, яка, хоч насправді і не є донькою, радо прийнята Яковом і його донькою Олею.

Цікаво й те, що персонаж не належить до героїчного типу, звичайний, типовий селянин. Він не бунтує проти змін, не висловлює своє невдоволення, він просто пливе за течією історії, яка постійно підхоплює його і часом крутить у своїй коловерті. Така тактика допомагає йому вижити, витримати будь-який тиск, без якого життя Якова було б тихе та розмірене. Його натура гнучка, але й вона інколи здатна на радикальні дії в екстремальних умовах, як-от: вбиває Трохима чи «власника» Оленки.

Цей роман читається досить швидко і століття життєва стежина Якова стелеться навколо його родини.

Чого не скажеш про Вічника, адже він за своє життя побував у різних куточках землі: ще юнаком покинув своє село, воював, жив у Чорному лісі, був на засланні, об'їздив майже весь північний край, бував у Греції, Грузії. Здається він пережив усі життєві негаразди, які б могли випасти на долю людини тієї епохи. Всюди був його дім, адже там він був потрібен, там він приносив користь. Де б він не був – всюди залишався самим собою. Життя Вічника було сповнене труднощів, але все він приймав як належне, не нарікав на долю і з усього намагався винести для себе щось корисне: «У всьому новому, а найперше в біді, шукай щось помічне і повчальне для себе. І знайдеш» [3, с.67]

Якщо ж у Якова була сім'я, то Вічник дружини не мав, бо вважав: доля й дає йому жінку, а потім неодмінно її забирає. Тому він і не намагався завести сім'ю та занапастити її, бо не мав він ні документів, ні житла, а лише надто невтішне минуле за плечима. Він дарував себе людям, і в цьому була для нього величезна втіха. Він не хизувався своїми талантами, не вимагав за свою роботу грошей, йому подобалося будувати маяки у заполяр'ї, полювати у тундрі із Чан Бао.

Він любив працювати, будь-яку роботу виконував з легкістю. А найбільше любив лікувати: його поради, лікарські знання врятували життя не одній людині, не одному ворогові. Та й ми, читаючи книжку, можемо знайти для себе корисні поради щодо здорового способу життя. Всюди він знаходив і поживу для своєї душі.

Якщо Яків Мех жив у більш-менш гармонії з суспільством, то Вічник з самого народження був запрограмований на конфлікт із суспільством: народився передчасно, був байстрюком, а далі й взагалі поневіряння, але знайшов він гармонію у Природі. Мирослав Дочинець говорить про Вічника: «Вічник — вдячна дитина Природи, висока душа, адепт рятівного гуманного егоїзму, необхідного для виживання в хиткій, чужорідній дійсності».

Проаналізувавши романи «Століття Якова» та «Вічник» з точки зору антропоцентризму, можна сказати, що обидва герої є втіленням нелегкої долі людини ХХ століття. Важливо й те, що скільки б не було їх життя, скільки б втрат вони не зазнавали, все одно душа їх залишалася чистою.

Спільною рисою Якова та Вічника була майстерність жити в згоді із власною долею, не нарікаючи, без зневіри. Їх простота, душевна доброта, щирість, відкритість є секретами їх довголіття. Ці дві історії - це життєписи істинної духовної людини, вільної, хоча й битої долею, яка на схилі літ переосмислює прожите.

Список літератури:

1. Богуславский В.М. Словарь оценок внешности человека / В.М.Богуславский. – М.: Космополис, 1994. – 336с.
2. Дочинець М. «Криничар – це духовний брат вічника» / М.Дочинець // Літературна Україна. – 2012. - 30 серпня (№33). – С.5
3. Дочинець М. Вічник. Сповідь на перевалі духу / М.Дочинець. – Мукачево: Карпатська вежа, 2013. – 284 с.
4. Захарченко А. Філософія антропоцентризму та жрецька тематика у поетичній творчості Яра Славутича (до 90-річчя поета): монографія / А. Захарченко. – Львів: Сполом, 2008. – 116 с.
5. Кухаренко В. Інтерпретація тексту / В. Кухаренко. – М.: Просвещение, 1988. – 189 с.
6. Король Л. Антропоцентричність художнього твору як парадигма сучасного літературознавства / Л.Король // Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. – 2014. - № 30. – С. 156 168
7. Лис В. Століття Якова / В.Лис. – Х.: Клуб Сімейного Дозвілля, 2012. – 240 с.
8. Мушкетик Л. Г. Антропоцентризм народної казки українських Карпат: оповідна традиція українців та угорців : автореф. дис .на здобуття наук. Ступеня доктора філол. наук : спец. 10.01.07 “Фольклористика” / Л.Г. Мушкетик. – К., 2011. – 49 с.
9. Телия В. Послесловие / В. Телия // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 170.

КОМУНІКАТИВНА ПОВЕДІНКА ПЕРСОНАЖІВ ДРАМИ-ФЕЄРІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «ЛІСОВА ПІСНЯ» (ГЕНДЕРНА ПРОБЛЕМАТИКА)

Сучасна лінгвістика звернула увагу на гендерні відмінності в мовленні людей і поставила дану проблему в ряд наукових напрямів, які потребують спеціального дослідження. Саме поняття «гендер» не є лінгвістичною категорією, але тим не менш мову і мовленнєву поведінку людей можна проаналізувати з точки зору того, як відображені в них гендерні відносини [6, 63]. На відмінності у мовленні представників обох статей вперше вказав О.Єсперсен. Багато науковців з іменами світового рівня приєдналися до його точки зору, тому досить закономірною є поява з часом такого розділу мовознавства як лінгвістична гендерологія. Він вивчає «зв'язок біологічної статі людини з її культурною ідентичністю, психологічними особливостями і різноманітними видами поведінки, в тому числі і мовленнєвої» [9, 113].

У сучасному мовознавстві проблемами гендерної лінгвістики займаються Т.О.Дороніна, О.Зарецький, О.Д.Петренко, Д.О.Петренко, Т.В.Смірнова та інші [3; 4; 7; 9]. Тема дослідження є досить актуальною в сучасній науці і потребує подальшого глибокого вивчення.

Мета нашого дослідження: розглянути та описати гендерні особливості комунікативної поведінки персонажів драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня».

На поведінку й спілкування жінок і чоловіків істотно впливають два чинники: психофізіологічні особливості та гендерні стереотипи [1, 112]. Чоловічий стиль спілкування – активний і предметний, але водночас змагальний і конфліктний. Для чоловіка зміст спільної діяльності важливіший, ніж індивідуальна симпатія до партнера. Чоловіче спілкування відрізняється емоційною стриманістю. Жінки вільніше і повніше (зокрема, вербально) висловлюють свої почуття й емоції, у них виникає потреба ділитися з кимось своїми переживаннями; вони також здатні до співпереживання.

Емоційно-оцінна лексика (з позитивним чи негативним забарвленням) чоловіками і жінками використовується по-різному. Це можна пояснити хоча б тим, що (на думку психологів) емоційність є однією з перших відмінностей між жінкою та чоловіком. Особливо емоційність виражається в плані переживання людиною своїх емоцій і у способах ці емоції виражати.

Проаналізуємо у гендерному аспекті текст драми Лесі Українки «Лісова пісня». Адже сам сюжет драми побудований на емоціях та почуттях, які є неможливими без оцінки. Для аналізу мовлення персонажів драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня» ми обрали чотири найяскравіші характери. По-перше, Мавка та Лукаш, навколо кохання яких розгортається сюжет. По-друге, ми проаналізуємо мовлення Лісовика, який виступає романтично позитивним, справедливим, добрим і розважним персонажем. Також нами буде

проаналізовано мовлення сільської жінки Килини, яка прагне вийти заміж за Лукаша і врешті-решт досягає свого. Її ми аж ніяк не можемо назвати ліричною, поетичною душею, але в ході розвитку сюжету нам буде цікаво простежити за тим, як змінюється характер лексики в її мовленні.

Розглянемо мовлення Мавки. Для створення емоційно-оцінної картини ситуації спілкування вона використовує у своєму мовленні слова таких частин мови: іменник, прикметник і дієслово. Хоча, безперечно, зустрічаються слова й інших частин мови, які можна розглядати з точки зору емоційної забарвленості (прислівники, вигуки), але це переважно поодинокі випадки, які відкривають простір для глибшого дослідження даного питання.

Всі слова вищеназаних частин мови, які вживає у своєму мовленні Мавка, ми співвіднесли з двома емоційно-оцінними полями: позитивним та негативним. Врахували не лише ті слова, якими персонаж характеризує та вживає стосовно себе, а й ті, які стосуються інших учасників спілкування. До позитивного емоційно-оцінного поля лексики Мавки ми віднесли наприклад такі слова: *сестронько, дідусю, дитинко, серденько, ягідки, кучерики, вербиця, вітерець, сонечко, вустонька, м'якенький, любитися-кохатися*. Слова цього поля виражають і симпатію до співрозмовників, і передають настрій мовця, і характеризують оточуюче середовище. А от лексика негативного емоційно-оцінного поля вживається персонажем для передачі здебільшого свого душевного стану (*я заздрила, відхотілося, зов'яне, блукаю, самотня, сумна, безпричальна*), для характеристики оточуючих (*лукава, як видра, старезна, бліда, похила, вбогі, журлива, никаєш, хизується*), для опису явищ природи (*печера глибока, чорна, вогка і холодна, втятий ясень, верба рипіла*).

Випадки, коли емоційність та оцінність лексики притаманна словам-прикметникам зустрічаються значно рідше, ніж емоційно-оцінні слова-іменники та дієслова. Але ці нечисельні прикметники є досить насиченими (чи то негативно – *темні, вбогі, мертві*, чи то позитивно – *співуча, завітчана, самоцвітні*). Дієслова в мовленні Мавки вживаються досить активно. Дієслів позитивного емоційно-оцінного поля (*заширілись, нестити, мрії ткались, сонечко пригріє, серденько зачарую, буду вабити, завітчатися, поєднатися, грає і ряхтить*) майже в три рази більше ніж негативного (*зрадила, хизується, глузувати, вмираю, заслонився, кинувся, блукаю, никаєш, оганьбив, сунеться*).

Розглянемо мовленнєву поведінку Лукаша. Перш за все, проаналізуємо морфологічний аспект. У спілкуванні Лукаш використовує переважно дієслова, їх майже на 25% більше ніж іменників. Іменників у свою чергу, майже в три рази більше ніж прикметників. Отже, кількісна співвіднесеність частин мови у Лукаша інша, ніж у Мавки, яка використовує приблизно однаково іменники і дієслова.

У мовленні Лукаша ми також виділили позитивну та негативну емоційну лексику. Іменники позитивного емоційно-оцінного поля Лукаш використовує у спілкуванні з Мавкою, з дядьком Левом до свого одруження на Килині (*любоці, тунтець, матуся, нивка, сопілочка, серденько, долинка, стеблинка, віночок*), а після весілля ми спостерігаємо певний емоційний злам настрою хлопця, який, безперечно, відбивається і у його мовленні. Зокрема, іменники, які він вживає, ми відносимо переважно до негативного емоційно-оцінного поля (*відьма, дорікання, хижість, злидні, дурень, недогарки, упириця*).

До одруження Лукаша з Килиною його душа, як і мовлення, були поетичними, романтичними. А після цієї події це зникло. Цей процес простежується і у аналізі використання Лукашем прикметників. До свого морального зламу він часто вживає такі поетичні означення, як *тонесенький, чудна, солодкі, зоряний, хороша, мудрий, калинова, вербова*. Пізніше мовлення чоловіка зовсім збідніло на прикметники, всі вони стали похмурого, песимістичного настрою (*відьомська, німа, старі, дурний, страшна*).

Як ми вже зазначали, мовлення Лукаша насичене дієсловами. І цей факт не є випадковим, адже ми вже говорили, що чоловіки під час комунікації надають перевагу інформації, фактам, дії. Хлопець вживає як позитивно забарвлені дієслова, спілкуючись зокрема з Мавкою, (*тьохкають, завітчаю, оборону, щебечуть, вберу, глядить, засівав, умаїла квітками*), так і дієслова негативного емоційно-оцінного поля (*згинув, гризуть, пеньок стримить, з світу зійшов, розтинає, повиносили злидні, недогарків глядіти, пити кров*).

Проаналізувавши мовлення Килини, ми зробили висновок, що воно взагалі є досить обмеженим. Якщо Лукаш після одруження з нею «ховає» свою поетичну натуру, то Килина, навпаки, відкриває перед нами своє істинне обличчя завойовниці, для якої головним завданням було вийти заміж. На шляху до досягнення своєї мети Килина в мовленні використовує лексику лише позитивного емоційно-оцінного поля, щоб перед майбутньою ріднею постати в найкращому світлі (це іменники – *дядинусю, нивка, головонька, любчику, парубче*; прикметники – *здоровенькі, молочненька*; дієслова – *жнеться*). Всі інші персонажі використовували емоційно забарвлену лексику щоб передати свої почуття, стан, описати певні явища, а Килина, навпаки, щоб приховати свої справжні почуття та наміри. Коли в цьому вже не було потреби, слова, які вживає жінка, відносяться переважно до негативного емоційно-оцінного поля (іменники – *небіжчик, кодло, людиська, закляття, покидька, задрипанка, вовкулаки*; прикметники – *божжевільна, проклятий, чортівська*; дієслова – *волочився, впився, вдував, наврочив, бідує, завиємо*).

Мовлення Лісовика нам цікаве насамперед тому, що він за східнослов'янською міфологією має бути злим духом, господарем лісу, який вороже ставиться до людей, може їм зашкодити. А у творі поетеси ми бачимо протилежний образ доброго, справедливого, розважливого діда. Тому виникають розбіжності між очікуваним образом та між тим, кого зустрічаємо на сторінках драми. І не останню роль в цьому відіграє мовлення Лісовика.

Аналізуючи мовлення цього персонажа, бачимо, що в ньому переважають не дієслова, а іменниками. Мовлення Лісовика є романтичним, казковим і також має слова позитивного та негативного емоційно-оцінного полів (іменники – *зозулька, донечко, черевичечки, пушинки, каченятка, маслечко / жура, тягар, муки, біда, одчай, помста*; прикметники – *вільний, лісовий, жовтенський / гнилий, скупа, жебрацькі, зрадливий, понурий*; дієслова – *грайся, квітчала, прибереться / журиється, скавчить, завалю, голосить*).

Зібраний матеріал ми обробили за методикою контент-аналізу. Контент-аналіз відноситься до неопитувальних методів, оскільки процес розміщення слів, символів у тексті не залежить від впливу зі сторони дослідника, який аналізує зміст тексту.

Дані нашого лінгвістичного аналізу ми обробили за допомогою статистичних методів. За допомогою коефіцієнта Яніса, який вираховується за формулою: $C = \frac{f^2 - fn}{rt}$ – для випадків, коли $f > n$; $C = \frac{fn - n^2}{rt}$ – для випадків, коли $f < n$; де f – кількість позитивних оцінок; n – кількість негативних оцінок; r – об'єм одиниць інформації, який відображає досліджувану категорію; t – загальний об'єм одиниць аналізованого джерела інформації; було встановлено співвідношення позитивних і негативних оцінок відносно визначених на початку категорій.

Коефіцієнт Яніса, вирахований за даними мовленнєвих реакцій Мавки, ($C=0,252$ для іменника, $C=0,07$ для прикметника, $C=0,17$ для дієслова) свідчить про те, що емоційно-оцінні слова, які вона вживає, відносяться до різних частин мови. При цьому перевага надається іменникам та дієсловам.

Щодо мовлення Лукаша, то слід відзначити, що він найактивніше використовує дієслова ($C=0,216$), трохи рідше іменники ($C=0,191$) і зовсім рідко прикметники ($C=0,045$). Це свідчить про те, що для нього важливою є саме дія, а вже потім суб'єкти і об'єкти, на ознаки увагу він майже не звертає. За даними мовленнєвих реакцій Килини, ми визначили такі коефіцієнти Яніса: $C=-0,107$ для іменника, $C=-0,014$ для прикметника, $C=-0,135$ для дієслова. Варто звернути увагу на від'ємні значення коефіцієнтів, які є наслідком того, що слів позитивного емоційно-оцінного поля Килина використовувала на 50% менше ніж негативного. Тож робимо висновок, що для неї не властиво називати суб'єкти, об'єкти, дії чи ознаки з позитивним емоційним забарвленням.

Характерною особливістю мовлення Лісовика є те, що він найактивніше для емоційної оцінки у спілкуванні вживає іменники ($C=0,126$), тобто головним чином, на відміну від інших мовців драми, звертає свою увагу на предмети, об'єкти. А вже потім для нього є цікавими дії та ознаки предметів ($C=0,043$ для дієслова, $C=0,01$ для прикметника).

Визначено, що більше уваги Леся Українка приділяє мовленню жінок. Не важко помітити, що позитивних і негативних емоцій та оцінок у мовленні жінок більше. Але не варто тлумачити це як той факт, що чоловіки менше переживають певні емоції. По-перше, ми бачимо, що чоловіки взагалі менше говорять, ніж жінки, по-друге, ми спробували довести, що емоції і почуття в жінок та чоловіків однакові, але з точки зору гендеру вони виражаються по-різному.

Можна зробити висновок, що в даному художньому творі жінки є активнішими у процесі комунікації. У мовленні жінок переважають дієслова (як спосіб вираження своїх емоцій). Цікавим є той факт, що чоловіки зазвичай називають у мовленні конкретні факти, реалії дійсності, тож іменники мали б переважати і в нашому аналізі. Але ми бачимо, що на першому місці у чоловіків, як і у жінок, є дієслова, а вже потім назви суб'єктів та об'єктів дій. Щодо прикметників, то вони в мовленні чоловіків і жінок даного твору зустрічаються приблизно з однаковою частотою.

Виявлені в ході дослідження відмінності й подібності у мовленнєвій поведінці чоловіків і жінок викликають інтерес у лінгвістиці, але навряд чи доцільно представляти ці ознаки як мовні «норми» чи «антинорми». У дослідженні мовлення представників різних статей є, на наш погляд, єдиний функціонально виправданий і перспективний аспект – ситуативна адекватність

мовленнєвої поведінки у конкретних ситуаціях спілкування. Лише в такому випадку можна з певністю говорити про комунікативну необхідність і можливість висловлюватися суто «по-жіночому» або суто «по-чоловічому».

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручн. для студентів ВНЗ. – К. Академвидав, 2004
2. Гендерний розвиток у суспільстві: (конспекти лекцій). – К.: ПЦ «Фоліант», 2004. – 351 с.
3. Доронина Т.О. Гендерная лингвистика: современное состояние и перспективы исследований // Актуальні проблеми філології і методики викладання мов. – Кривий Ріг, 2004. – С. 30 – 36.
4. Зарецький О. Другий київський гендерний семінар: [гендерна лінгвістика] // Дивослово. – 2004.–№5. – С. 70 – 71.
5. Леся Українка Лісова пісня. – К.: «Веселка», 1989. – 103 с.
6. Морозова Н.Н. Гендерные особенности лексики художественных произведений И.А.Бунина // Русский язык в школе. – 2003.–№2.–С.63– 67.
7. Петренко О., Ісаєв Є., Петренко Д. Мова чоловіків і жінок як одиниця соціолінгвістичного дослідження // Мовознавство. – 1999.–№1. С. 64 – 70.
8. Психология. Словарь/ Под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г.Ярошевского. – 2-е изд., исп. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
9. Смирнова Т.В., Федотова Ю.А. О предмете исследования в лингвистической гендерологии // Гендер: реалії та перспективи в українському суспільстві: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 11 – 13 грудня 2003 р.). – К.: ПЦ «Фоліант», 2003. – С. 112 – 114.

УДК 929

Домашенко М.Д.,

учень 8-В класу

Ставнюк О.В.,

вчитель української мови та літератури

КЗШ I-III ступенів №41

м. Кривий Ріг

domashenko02@gmail.com

ВОЛОДИМИР БРЮХАНОВ - ЖУРНАЛІСТ, ПОЕТ, ГЕРОЙ

Якось мені до рук потрапив один з номерів газети «Червоний Гірник». Коли я поділився враженнями від прочитаної статі, мій тато розповів мені, що його дідусь, мій прадід, теж друкувався у «Червоному Гірнику» Я і раніше чув, що мій прадід був письменником та поетом, але тепер мене це зацікавило ще більше. Тому я вирішив більше дізнатися про свого дідуса і загалом про цю газету.

Перший номер «Червоного гірника», головної у наш час Криворізької газети, побачив світ у неділю, 7 грудня 1924 року. Серед документів, які зберігаються у нашій родині після дідуса, є цікаве видання відомої на Криворіжжі історичної письменниці і журналіста Тетяни Петрівни Воронової «Газета і місто. 70 років разом», яка дослідила весь шлях становлення

«Червоного гірника» від народження до сучасності. Його попередниці – місцеві газети «Известия», «За руду!», «Рудничный рабочий» припинили випуск, зламані фінансовою скрутою. «Червоний гірник» же, немов молодий дубок, вистояв, вкорінившись у робітничій товщі. В рік народження «Гірника» працювало вже шість гірничо-рудних підприємств. «Криворіжжя,- писала одна з центральних газет України,- оживає після громадянської війни і голоду 1921-1924 років, завдяки героїчним зусиллям голодних, але сповнених рішучості на фронті праці червоних гірників». Червоних... Червоний колір, колір руди, колір життя і надій. Червоний гірник, припорошений рудним пилом, це – гірник, який вийшов з працюючої шахти. Цей колір і дав назву виданню. Газета виходила двополосною, малим форматом і тричі на тиждень: труднощі з папером, електроенергією, паливом спочатку не відпускали «Гірника». Щоденність виходу прийшла тільки майже через чотири роки, як і нинішня назва – «Червоний гірник». Адже спочатку часопис звався «Красный горняк». Українським «Горняк» став 1928 року. Газета багатьом письменникам дала путівку у життя.

Мого прадідуся звали Брюханов Володимир Якович. Народився він 17 жовтня 1926 року у селі Осоївка, Краснопільського району, Сумської області. Його батько – Брюханов Яков Іванович був героєм громадянської війни, телефоністом Чапаєвської дивізії, а мати – селянка Швець-Шевцова Наталія Федорівна. В сім'ї дідуся було шестеро дітей: чотири дівчинки і двоє хлопців. В 1932 році молода сім'я Брюханових переїжджає до Харкова на будівництво Харківського тракторного заводу. Але там вони довго не затримались, і вже в 1935 році відбувають в Донбас. В 1940 році дідусь закінчив Сергіївську семирічку. Тут, в Донбасі, його, підлітка, застала війна. В травні 1942 року його разом з однолітками було заслано на каторжні роботи до фашистської Німеччини. Тут, далеко від Батьківщини, Володимир Якович пише свої перші поетичні твори, в яких була туга за рідною домівкою, мрії про майбутнє. Але, на жаль, зошити з ранньою поезією не збереглися, про що молодий поет сумував все життя. Адже в них було описано всі тяготи рабського життя і праці молоді 40-х років, які були ще підлітками примусово вивезені з рідного краю. З травня 1942 по квітень 1945 року мій дідусь працював на глинобитних шахтах Німеччини. Коли Червона Армія і союзні війська визволили бранців з полону, усі ті, кому довелося працювати у нацистській Німеччині, почали повертатися на Батьківщину. Серед них був і мій дідусь. Під час повернення з ним сталася історія, в результаті якої були загублені його повоєнні вірші. Коли Володимир Якович повертався до Батьківщині, в нього була валіза з найціннішим: власними віршами, книгами та особистими речами. Під час повернення прийшлося побувати і в звільненому на той час концтаборі «Освенцимі». Ночівля у мого прадідуся була у бараці, який був повністю забитий грошми: доларами, фунтами стерлінга, марками... Але тоді ще молодий поет не став брати ті гроші, бо закордонні валюти були заборонені в СРСР, на той час за це могли розстріляти. Та і взагалі, мій прадід був дуже чесною людиною, і не став би брати того, що йому не належить. Наступна зупинка була вже в іншому місці. Там дідусь зустрів таких саме колишніх бранців, котрим і розказав, де був і що бачив в «Освенцимі». Та і про барак з грошима теж розповів. Хтось із тих людей виявився нечистим на руку і вкрав валізу, яку дідусь майже ніколи

не випускав з рук. Мабуть, та людина, що поцупила валізу, подумала, що там гроші з того бараку. Отак валіза і була втрачена. Володимир Якович був дуже засмучений, адже в ній були його вірші, його творіння. В 1945 році він повертається в рідну Україну на відбудову Кривого Рогу. Але протягом всього подальшого життя він періодично повертався до теми війни в своїй творчості.

У Кривому Розі дідусь Володя закінчує десятирічку в школі трудової молоді. За добросовісну працю його направляють до школи гірничих майстрів. Після її закінчення він працює гірничим майстром на шахті «Більшовик». Заочно він також закінчує гірничий технікум. Свою майбутню дружину дідусь Володя зустрів на виробництві. Він на той час працював майстром гірничої справи, а вона- у місцевій їдальні кухарем. Звали її Ярош Ніна. Одружилися вони в 1951 році. Дружина дідуса, моя прабабуся, була неймовірна красуня. Він закохався в неї з першого погляду. У сім'ї з'явилося двоє дівчаток. Дідусь довгий час працював змінним гірничим майстром на шахті «Більшовик». Але за станом здоров'я, в 1961 році був переведений на поверхневу роботу. В шахті він заробив собі хворобу легенів- силікоз. В 1961-1962 роках працював у котельній шахти. Також дідусь був завскладом протягом трьох років. Поборов корупцію на складі. Керівництво дало йому цю посаду, бо він був єдиним, хто підходив за особистими характеристиками, а саме: був чесною та принциповою людиною. Але все ж прадід покинув це діло за власним бажанням. За весь цей час він не припиняв писати твори. Любов до літератури завжди була його супутницею. Володимир Якович багато пише про людей своєї славетної професії.

Він пише вірші, оповідання, газетні статті. Друкується у Всесоюзних і Всеукраїнських виданнях: журналах «Юность», «Ранок», «Смена», «Дніпро», газетах «Труд», «Радянська Україна», «Червоний гірник» - де був позаштатним кореспондентом. Володимира Яковича було прийнято до спілки письменників України. Дідусь зустрічався з багатьма відомими письменниками.

Він був одним із засновників криворізького літературного об'єднання «Літературна Рудана», де отримав членське посвідчення № 1. Члени цієї спілки збирались на семінарах, ділились досвідом, вчилися. Учасники семінару – люди різних професій одержували там вичерпну відповідь на хвилююче питання : чи досить у них сил, щоб стати співцями народу. І багато з них відчули в серці ствердну відповідь: так, ви можете успішно творити. На цих зустрічах завжди були присутні вже визнані поети та письменники.

Дідусь вів широку громадську діяльність на Криворіжжі. Був знайомий і працював разом з Тетяною Вороною, Григорієм Гусейновим та ще з багатьма нашими відомими земляками, створюючими історію літературного Криворіжжя. Він любив Кривий Ріг та писав дуже багато про місто і його людей і серйозно, і жартівливо.

Маючи тверду принципову життєву позицію, Володимир Брюханов оголював громадські перевірки, боровся з казнокрадством, п'янством, захищав інтереси громадян, висвітлюючи їх проблеми в пресі. Моя бабуся пам'ятає історію, коли мій прадід, її батько, гуляв з нею по парку. До них підійшли два чоловіки і почали погрожувати прадідусю. Вони казали, що якщо дідусь не перестане критикувати у своїх статтях, то вони нанесуть шкоду його дітям.

Наприкінці 70-х років минулого століття він був обраний редактором рудничної газети «Бурильник».

Та, незважаючи на майже постійну зайнятість, навіть у пенсійному віці, дідусь Володя (так він сам себе називав) в родині був чуйним, турботливим, дбайливим. Дідусь був дуже кмітливим і винахідливим у вихованні дітей, онуків. Одного разу дідусь приїхав у село у гості до мого тата та його сестри. Татова сестра Олена тоді не хотіла їсти борщ, капризувала, просила дивня. А Володимир Якович і питає: «Що це таке, той дивень?» Таткова мама, моя бабуса, відповіла: «Запечене тісто на паличці». Дідусь замислився і загадково посміхнувся. «Та хіба то диво, тісто на паличці?», - сказав він, - «Ти краще спробуй борщ виделкою з'їсти, ото буде диво!» Тітка Олена перебирала борщ виделкою, але дива не сталося. «Оце було б диво- борщ виделкою з'їсти!», - посміхнувся дідусь. Тато мені розповідав, що дідусь завжди вітав зі святами всіх своїх родичів та знайомих власними віршами. Він був всюди і завжди патріотом, розмовляв тільки українською мовою. Ніколи не скупився на добре слово, дуже любив дітей та онуків. Дідусь ніколи не вживав алкоголю. Дуже любив подорожувати. Він об'їхав всю Україну, Кавказ. Дуже гарно малював. На жаль, я застав прадідуся вже дуже хворим, в останні роки його життя. Та читаючи його гумористичні вірші, я розумію, що дідусь був веселим, дотепним чоловіком з неабияким почуттям гумору. Але найбільше мені подобаються ліричні вірші, яких дуже багато у творчому доробку Володимира Яковича. Дідусь прожив дуже нелегке, але яскраве життя, в якому була і війна, і рабська праця, і особисте кохання, і шалена любов до України. Помер дідусь 26 вересня 2008 року.

Я дуже пишаюся своїм прадідом. І пишаюсь тим, що частка його таланту, нехай і невелика, але все-таки дісталася мені у спадок. Мій дідусь, коли його спитали, у якому жанрі він пише, відповів жартома: «Зупинивсь на півдорозі: ні в поезії, ні в прозі!». Хоча я ще теж не визначився, у якому жанрі мені більше подобається писати, але я знаю точно, що постараюся продовжити справу свого прадідуся. Я обрав для дослідження цю тему тому, що кожна людина повинна знати своє коріння. У кожній сім'ї є хтось, ким можна пишатися. Ми повинні знати минуле для того, щоб будувати майбутнє.

Людина викликає повагу, якщо вона добре обізнана, інтелігентна, розуміюча. Не можна не захоплюватися тими літературними здобутками, які має наше славне місто Кривий Ріг. До когорти тих, що складали золотий фонд у літературній скарбниці Криворіжжя, відноситься і Брюханов В.Я.

Пам'ятаєш, земле

Пам'ятаєш, земле, ниви спопелілі,
Як тебе топтали полчища чужі.
Що ото за шрами на твоєму тілі,
Що то за горбочок в полі на межі?
Пам'ятаєш, земле, нене рідна, мила,
Як вмирав від рани молодий боєць,
Як у чистім полі виросла могила,
Зацвіли волошки і запах чабрець?
Не жалів за тебе він життя віддати
(Скільки так упало на шляхах війни),

Будь же йому, земле, ти, як рідна мати,
До грудей гарячих ніжно пригорни.
І в ту ніч серпневу ясну, волошкову,
Як зірки засяють, згасне виднокрай,
Проспівай любиму пісню колискову,
Мов над рідним сином, стиха проспівай.
І в твоїх обіймах хай йому присниться,
Що він бачить землю звільнену свою,
Слухає, як з вітром гомонить пшениця
Про життя щасливе в рідному краю.

1957 рік

Рисунок 1 - Брюханов Яків Іванович та Швець-Шевцова Наталія Федорівна. Початок 20 сторіччя.

1951рік

1959рік

Рисунок 2 - Брюханов Володимир Якович з дружиною Ніною Максимівною

Рисунок 3 - Екскурсія по Києву з Дмитром Михайловичем Косариком після семінару в Ірпіні в грудні 1960 року. Серед присутніх зліва направо: Кохан Василь, Косарик Д.М., Брюханов Володимир, Колесников Микола, Будьоний Петро, Басів Микола, Білоус Дмитро, В'ялий Володимир, Задорожній Володимир, Речмедін Валентин, Язловський Володимир.

Васильки

Вже громи жахливі відгриміли,
Вже с фронтів вернулися сини,
А у неї серце заніміло –
Не прийшов синочок із війни.
Він упав прострелений у житі,
Синь очей тумани затягли.
На могилі, вилиті з блакиті,
Васильки голівки підняли.
І здавалось вічністю хвилина.
Хоч з тих пір минули вже роки,
Їй щоночі снились очі сина,
Як оті блакитні васильки.

Бурильник

Відколи закінчив він школу,
Немало минуло вже днів.
Нелегко впізнати Миколу:
Хлопчина підріс і змужнів.
Тепер він працює у шахті,-
Добився своєї мети.
Сьогодні в забої на вахті
Штурмує могутні пласти.
І очі так сяють іскристо,
І піт йому очі зросив.
І бур із шипінням і свистом
Вгризається в рудний масив.
Він знає: з руди, що добуде,
Плуг зроблять – орать цілину,
І крицю, що бризне у груди
Отим, хто затіє війну.

Для миру

Сьогодні в нас радісне свято
Гвардійців труда – шахтарів.
І пісня весела, крилата
Кружляє над краєм копрів.
І гордістю повняться груди,
І радістю серце співа.
В пошані великій в нас люди,
Хто скарби земні добува.
Над домнами сяють заграви,
Везуть вантажі поїзда.
То вугіль з донецької лави,
То з шахт Криворіжжя руда.
Гудок, ніби сурмою кличе,
І зміна вже йде на - гора,

І в посмішках сяють обличчя,
Щаслива біжить дітвора.
Барвисто майдан розквітає
Веселкою всіх кольорів,
Народ урочисто вітає
Героїв своїх – шахтарів.
І квітів набравши душистих,
До них поспішає дівча,
Сердечний дарунок барвистий-
Букет гірникові вруча.
Бурильник їй дякує щиро,
І голос могутній луна:
- Ми будем трудитись для миру,
Хай щезне назавжди війна!

Копры

В вышине далёкой звёзды догорают,
Улыбнется солнышко мне из-за горы
Посмотрю – мне кажется, небо подпирают
Стройные красавицы, шахтные копры.
Когда день рабочий только начинается,
Копры криворожские я смотрю на вас,
И большою радостью сердце наполняется,
Мне отрадно видеть, как растёт Кривбасс.
С каждым днём становится, наш Кривбасс всё краше:
Новые посёлки, школы и дворцы,
Слава трудовая о шахтёрах наших
Далеко разносится в разные концы.

Де ти, дівчино?

Вечір липневий. Немов діаманти,
Сяють яскраво далекі зірки.
В саяві зорі, що горить на «Гіганті»,
В шахту на зміну ідуть гірники.
Ніжиться місяць в обіймах хмаринки,
П'є її чисту і ніжну красу.
Йду тротуаром твоєї Дзержинки,
Думу у серці про тебе несу.
Молодь весела наповнює парки,
Піснею збуджена тиша німа.
Мимо проходять дівчата – шахтарки,
Лише одної тебе тут нема.
Вабить розквітлий сад яблуневий,
Лине і лине думок течія.
Де ж ти, дівчино, в цей вечір липневий,
Світла омріяна радість моя?
Як би хотів я з тобою у парі

Бути в хвилини оці чарівні,
В очі дивитись твої світлокарі,
Трішки веселі і трішки сумні.

Про дорогу на шахту

Наш копер піднявсь до неба,
Світить зірка, мов маяк.
Гірникам до шахти треба,
Та добратись нема як.
Де не глянь – кругом грязюка,
Ступиш крок – саме багно.
Чути голос: «Дайте руку,
Бо іду уже на дно!».
Мов на зораному полі,
Там не витягнеш ноги.
Взимку бруду скрізь доволі,
А весною – пилюги.
- А були колись дороги?
- Та звичайно, що були.
Навіть всюди біля шахти
Ще й асфальтом залили.
Де ж дороги подівались,
Що не видно їх давно?
Під грязюкою сховались,
Затягнуло їх багно!

Пісня

Заспівала дівчина у лузі,
Заспівала, аж плаче діброва.
Чом серденько так б'ється у тузі?
Розкажи ти мені, чорноброва.
Яку маєш велику втрату,
Що так жалібно пісню співаєш?
Чи сумуєш по рідному брату,
Чи по матері жаль виливаєш?
Та дівчина сказати не сміла,
В пісню душу свою укладала,
А зелена діброва шуміла,
Від дівочої пісні ридала.

Калина

Де діброва шелестить зелена.
Де шумлять тополі край села-
На горбочку близько біля клена
Молода калинонька росла.
Ледве чутно тихо гомоніла-
Клен розкішний вітами гойдав.

Враз калина вся почервоніла-
Про кохання він розповідав.

Василинка

В будівельника-хлопчини
В серці мрія визріва
Про чудову ту дівчину,
Що, як мавка лісова.
У кептарику барвистім,
Мов веселка осяйна,
Ніби зірка промениста,
Сяє вродою вона.
В неї очі, мов озерця,
І глибокі, і ясні.
І таке співуче серце,
Ніби в пташки навесні.
В край гірничий, на будову,
Василинка прибула,
Пісню радісну, чудову
Із собою привезла.
Про зелені полонини,
Про круті гірські плаї...
На будові дзвінко лине
Щира пісенька її.
Не замовкне й на хвилинку,
Все співа, співа вона...
...Василинко, Василинко,
Ніжна пісня чарівна!

Соловейко

У садок, де розквітає
Кущ калини щовесни,
Із далека прилітає
Соловейко голосний.
Сяде в листячку, на гілці,
І почне свої пісні:
То заграє на сопілці,
То ударить по струні.
Потрясе срібним дзвіночком
І ще звук той не затих-
Вибиває молоточком
На цимбалах золотих.
То виспіває із свистом,
То сопілку візьме знов.
І заграє так барвисто
Про весну і про любов.
Вийде з піснею із хати

Молоденька ланкова
І почнуть вони співати,
Хто кого переспіва.

По вірній дорозі

Брови у діда густі і кошлаті.
Вся голова, ніби в піні прибою.
Зайде у хату – світлішає в хаті,
Ніби він сонце приносить з собою.
Вірним супутником з ним нерозлучно
Ходить ціпок з сорок першого року.
З дідом старому й малому не скучно –
Має він душу ясну і широку.
Стукає в двері: - Іще не послули?
Здрастуйте, любі мої онучата!
(Ім же давно вже по двадцять минуло).
Слово за словом – розмову почато.
Вгледів газету. «Так, що там нового
Пошта з Москви нам сьогодні принесла?»
Іскорки враз інтересу живого
В добрих очах у старого воскресли.
Він на коліна кладе свої руки,
Густо пропахлі землею й вітрами,
Слуха, мов голосу віщого звуки,
Слово правдиве нової Програми.
Гучно у радісній б'ється тривозі
Майже столітнє дідове серце.
Так подорожній в далекій дорозі,
Врешті знайшовши завітне джерельце,
Жде, щоб вуста пересохлі зросили
Свіжі живлющі краплини вологи,
З них додається наснаги і сили,
Можна і знову рушати в дорогу.
Кров молоточками стукає в скроні.
Давні слова пориваються в уші,
Змішані з болем в кайданному дзвоні,
Ніби загиблих озвалися душі.
...Біла пустеля. Кайдани, кайдани...
Слід замітає розлючена хуга.
«Сонце свободи зійде довгождане»-
Вітер висвистує голосом друга.
...Наче від криги звільнялися ріки,
Слово Програми гриміло з газети,
Слово людини, чий образ навіки
Прапором став для всієї планети.
Дід до вікна повертає від столу,
Ніби почуть, як шумить тополина.

З світлих очей покотилась додолу
Чиста сльоза, мов коштовна перлина.
Вже і не страшно, як часом в знеможі
В нього безсило опустяться руки.
Серце почуло: по вірній дорозі
Підуть за нього щасливі онуки.

Список літератури:

1. Т. П. Воронова, автор-упорядник «Газета і місто. 70 років разом» 1995р.
2. Матеріали з газет «Червоний Гірник», «Літературна Рудана»
3. Сімейний архів

УДК 37

Дубовиченко Г.В.

*Вчитель української мови та літератури, вчитель-методист
КЗО Вишневецька СЗШ
Синельниківського району*

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ ЯК ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Наш час вимагає відродження і розвитку української національно-патріотичної системи освіти і виховання. Ми можемо твердо сказати, що цього можна досягти через загальнолюдські духовні цінності.

Що означають поняття «цінність», «духовні цінності»? Духовна цінність – це те, що має зв'язок з внутрішнім психологічним життям людини, те, що ми високо цінуємо, це те, що варте поваги. У систему загальнолюдських цінностей входить: віра в Бога, пошана батьків, святість, постійність, наполегливість, альтруїзм, гуманність, чесність, старанність, щирість, доброта, любов, мораль, милосердя, відповідальність, совість, мужність, людяність, сила волі, свобода, гідність, честь, вміння творчо вдосконалювати світ, усвідомлення самого себе, вміння керувати своїми вчинками. Чим внутрішньо красивішою буде людина, тим більше буде перелік духовних цінностей.

Геніальний філософ Г.Сковорода писав, що людина народжується двічі: фізично й духовно. Біля духовної колиски стоять духовні наставники – спочатку родина, а потім вчитель, який стає дитині другим батьком, матір'ю, бо прищеплює її душі високі моральні якості віри, надії, любові, глибокої поваги до рідної землі, свого роду, народу, держави.

Мета даної статті довести, що духовні цінності є основою національно-патріотичного виховання. Головним завданням патріотичного виховання є формування патріотизму. Тому обрана тема дослідження «Духовні цінності як основа національно-патріотичного виховання» є актуальною на сьогодні.

У сучасній літературі патріотичне виховання трактується як виховання, що формує усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, любов до своєї Батьківщини, вболівання за долю свого народу, його майбутнє.

Тлумачний словник української мови визначає патріотизм як «любов до своєї батьківщини, відданість своєму народу, готовність для них на жертви і подвиги».

Першооснови патріотичного виховання були закладені в народній педагогіці, значення якої висвітлюється в роботах О.Любара, В.Мацюка, В.Пугача, М.Стельмаховича, Д.Федоренка. Вони висвітлювали ідеал давньоруської епохи, складовою частиною якого виступає патріотичне виховання.

Сучасні вчені педагоги також займаються визначенням понять «патріотизм», «патріотичне виховання». Дослідження проблеми патріотичного виховання школярів ґрунтується на фундаментальних працях у галузі національної системи виховання, концептуальних положеннях національної освіти та виховання.

Патріотичне виховання - це виховання, яке передбачає виховання патріотичних почуттів, означає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності у будь-який час стати на захист Батьківщини, вивчати бойові традиції та героїчні сторінки українського народу, його Збройних Сил.

На думку вченого М.Савина патріотизм – це почуття. І.Харламов вважав його моральною якістю особистості, І.Іваненко – складником комуністичного світогляду та ідейності, О.Здравомислов – моральною цінністю. Серед класиків педагогічної науки до проблем патріотичного виховання зверталися Г.Ващенко, О.Духнович, А.Макаренко, О.Огієнко, С.Русова, Г.Сковорода, В.Сухомлинський, К.Ушинський, Я.Чепіга та інші видатні вчені. У своїх працях і наукових розробках вони висвітлювали актуальні для свого часу проблеми розвитку патріотичних почуттів як складової частини національної системи виховання, висували ідею виховання «свідомого» громадянина, патріота своєї Батьківщини.

Для того, щоб детальніше розглянути роль духовних цінностей у патріотичному вихованні, пропоную звернутися до народної педагогіки.

Відомий сучасний вчений М.Стельмахович зазначав, що «народна педагогіка – це написаний багатотомний усний підручник про навчання і виховання підростаючих поколінь, який твориться народом, зберігається у його пам'яті й постійно ним використовується, систематично збагачується і вдосконалюється».

Патріотичний пафос творів українського фольклору – це любов до Батьківщини, бажання стати на її захист («Де рідний край, там і рай, а де чужина – там домовина», «Людина без Вітчизни що соловей без пісні», «Рідна земля і в жмені мила», «За рідний край – життя віддай» та інші). У казках, легендах, міфах билинах завжди оспівувалися подвиги народних героїв во славу рідної землі, народу (билини про Іллю Муромця, Олексія Поповича, Дуная Івановича). Ці твори виховують у дітей любов до Батьківщини, відданість їй, гордість за її силу, могутність і славу; любов до свого народу, повагу до його звичаїв, силу волі й духу, милосердя, працьовитість, чесність тощо.

Головними рисами народної педагогіки є:

- всезагальний характер ідей народної педагогіки, її універсальність для всіх представників певної нації ;
- висока духовність і моральність;

- гуманізм, ставлення до життя людини як до найвищої цінності;
- демократизм;
- ідеал духовної свободи, незалежності та самостійності.

Так, при вивченні думи «Маруся Богуславка», маємо відгомін стародавнього світогляду:

Ой визволь, Господи, сімсот бідних невольників на волю
В край веселий
Мир хрещений,
На зорі ясни

Епітет *ясни* тут виокремився із звичаю покоління наших предків небесним світилам у поетичний образ прекрасного краю.

Національно-патріотичне виховання реалізується через ставлення особистості до себе, до людей, до Батьківщини через такі духовні цінності:

до себе: національна самосвідомість, честь, гідність, щирість, доброта, терплячість, чесність, порядність;

до людей: толерантність, національний такт, милосердя, благородство, справедливість, гостинність, відкритість, щедрість, готовність допомогти, усвідомлення своєї належності до українського народу як його представника, відповідальність перед своєю нацією;

до Батьківщини: віра, надія, любов, громадянська відповідальність, вірність, готовність стати на захист, бажання працювати для розвитку країни, підносити міжнародний авторитет, повага до Конституції та законів держави.

Розглядаючи патріотичні почуття, спираємося на твердження психолога П.Якобсона, що розвиток почуттів відбувається в процесі спеціального впливу на емоціональну сферу людини. У патріотичних почуттях відбивається ставлення особистості до своєї держави, її минулого, майбутнього та сьогодення. Складовими патріотичних почуттів є:

- почуття належності до своєї держави та її народу;
- почуття гордості за успіхи держави, біль за невдачі;
- повага до історії, культури, традицій, вірувань, менталітету;
- захоплення героїчними подвигами минулого та сучасності;
- любов до рідної природи;
- шанування рідної мови, традицій, звичаїв, обрядів рідної країни;
- ностальгія при розлуці з Батьківщиною;
- неприязнь до всього антиукраїнського;
- почуття національної гідності.

Як свідчить історичний досвід, патріотичні почуття, особливо загострюючись у складних, екстремальних, доленосних для Батьківщини ситуаціях, єднують людей, спонукають ставити суспільне вище за особисте, зменшують життєвий егоїзм.

З метою виховання любові до української мови та бажання нею розмовляти на уроках проводжу: перекази, легенди про історію виникнення української мови, про нищення її; читання віршів про мову («Рідна мова», «Не цурайтесь мови», «Він українець?», «Весь Всесвіт – у мові», «Найвеличніша, рідна, проста» тощо); виконання пісень («Прекрасні звертання», «Мова у серці народу», «Чарівні слова», «Мово рідна моя, не мовчи!»); прислів'я («Слово не

горобець, випустиш, не спіймаєш», «Добре слово краще, ніж гроші», «Від солодких слів буває гірко» тощо).

Сьогодні актуально звучать слова В.О.Сухомлинського: «Людина по-справжньому виховується тоді, коли вона й сама виховує іншу людину. Почуття особистої гідності, честі, гордості пробуджується в людині за тих умов, коли вона вкладає частину своїх духовних сил в іншу людину, прагне зробити її кращою....». Пропоную речення, невеликі тексти, взяті з творів В.О. Сухомлинського. Вони сприяють вихованню працелюбності, любові до Батьківщини і матері, до природи. Ці матеріали використовуються і для мовно-граматичних завдань.

У процесі формування духовних цінностей відбувається становлення активного громадянина і захисника своєї країни. На запитання „Чи відчуваєте ви себе громадянином України?“, „Чи турбує вас майбутнє села, України?“ діти дали позитивну відповідь:

- Я громадянка України, бо я живу в Україні.
- Я громадянин України, бо й мама, й тато, і я народились і живемо в селі Старовишневецькому, а це Україна.
- Я українець, живу в Україні, значить, я громадянин України.
- Турбує, мені хочеться, щоб люди гарно працювали й моє селище було гарним, як на свято Івана Купала, щоб усі його пам'ятали.
- Турбує, мені хотілося б, щоб село завжди було таким красивим, щоб менше вирубували лісів, щоб зберігалися місцеві традиції.

Ці відповіді є свідченням вихованості патріотичних почуттів на рівні мотивації почуттів (емоцій).

А щоб відповісти на запитання «Як ви розумієте поняття «захист честі й гідності Батьківщини?» та «Чи виникає у вас почуття гордості за свою Вітчизну?» учні наводили приклади з української літератури. Так, життєвий і творчий шлях О. Гончара навчив:

- вірити в себе і у свій народ;
- по-справжньому любити і берегти свою землю;
- духовність, мова і література для України – це останній рубіж її самозахисту.

І наостанок звучить напутнє слово О.Гончара, яке особливо потрібне людині у якихось починаннях: «Будь творцем!», «Людина народжується, щоб збудувати дім, посадити дерево, виховати дитину», «Твори добру ауру навколо себе усе життя», «Бережіть Україну!», «Каліка той, хто не здатен предківщиною дорожити».

Різні проблемні завдання мають вирішити питання духовності людини і її призначення на землі. Приклад трагедії І. Карпенка-Карого «Сава Чалий».

- Сава Чалий - зрадник? Якщо так, то які причини ренегатства? Сава Чалий – виразник інтересів українського народу? Якщо так, то в чому вбачав свою місію?

Аналізуючи літературний щоденник Остапа Вишні «Думи мої, думи», шукаємо відповіді на запитання:

- Кого Остап Вишня вважає справжнім українцем? Чи згодні ви з цією точкою зору? А кого ви вважаєте справжнім українцем?

Дискусійними можуть стати уроки за такими темами:

- Роман «Марія» Уласа Самчука – це конкретна історія конкретного життя чи щось значно більше?

- Де ж того євшану взяти, того зілля-привороту, що на певний шлях направить, - шлях у край свій повороту?(за поемою Миколи Вороного «Євшан – зілля»).

- У чому коріння зрадництва?(за драматичною поемою Ліни Костенко «Дума про братів неазовських»).

Велике пізнавальне і виховне значення у національно-патріотичному вихованні мають вікторини, вечори козацької слави.

Бо саме традиції українського козацтва виховують в учнів загальнолюдські цінності, а через них пробуджується у молоді любов до героїчного, вірність служіння рідному народу, Батьківщині-Україні.

Значний виховний потенціал має вивчення учнями героїчного життя, подвижницької діяльності гетьманів, кошових отаманів, месників народних повстань С.Наливайка, І.Богуна, І.Мазепи та інших. Саме при цьому формуються загальнолюдські цінності як основа національно-патріотичного виховання.

Ознаками зрілості дитини і сприйняття нею соціуму є наявність сформованих світоглядних позицій, цілісне уявлення про себе та своє місце в суспільстві. Щоб особистість оволоділа культурою стосунків у суспільстві, мала розвинене відчуття нового, уміла критично ставитись до труднощів і невдач, була громадянином своєї держави, використовуємо соціальні проекти, спрямовані на формування особистості та розвитку загальнолюдських цінностей.

Наприклад, проект «Я – громадянин України»

Завдання: сприяти становленню активної громадянської позиції; формування ідеалів справжнього громадянина.

Наприклад, проект «Мій край – моя історія»

Завдання: формування почуття любові до рідного села.

Завдяки цим проектам виховуються такі загальнолюдські цінності: вірність, любов, доброзичливість, гордість, шанобливе ставлення до природи.

Наведені приклади доводять: патріотичні почуття відіграють у житті учнів роль внутрішнього стимулятора, який є найкращим і найсильнішим двигуном його громадянського ствердження на основі природного потягу до родини, рідного міста, краю, країни та Батьківщини в цілому.

Отже, почуття любові до незалежної, самостійної України треба виховувати через загальнолюдські цінності, які реалізуються конкретними активними діями на користь країни.

Список літератури:

1. Багалій Д.І. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода. – 2-ге видання, випр. – К.: Обрій, 1992. – 467 с.

2. Бех І.Д. Концепція виховання особистості //Рідна школа. – 1991. – № 5. – С. 40–47.

3. Бех І.Д. Наукові засади створення особистісно-орієнтованих виховних технологій //Початкова школа. – 1997. – № 9. – С. 4–8.

4. Боришевський М.Й. Духовні цінності в становленні особистості громадянина //Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – С. 144–150.

УДК 372.882

*Іванська Н.І.,
вчитель української мови та літератури, зарубіжної літератури,
Сергіївська ЗОШ I-III ступенів №8
м. Білгорода-Дністровського
serg_sch8@ukr.net*

НЕТРАДИЦІЙНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Навчання в школі – один із найважливіших періодів соціального становлення особистості. Пережитий саме в цей час успіх може суттєво вплинути на подальшу долю учня, стати свого роду пусковим механізмом подальшого руху особистості, особливо якщо це стосується навчання – найголовнішого сподівання дитини.

Дати кожній дитині щастя – ось у чому вбачав свою місію педагог і вчений В. Сухомлинський. Але дитина не може бути щасливою, якщо їй у школі нецікаво, погано, нудно, якщо вона не відчуває себе достатньо здібною, щоб оволодіти шкільною наукою. Щоб зробити дитину щасливою, ми вчителі, перш за все повинні допомогти їй вчитися, відчути “смак” успіху, навчити дітей працювати, думати, спостерігати, усвідомлювати, що таке розумова праця.

Тому я ставлю перед собою завдання – навчити дитину жити, думати, володіти усним та писемним мовленням. Використовуючи у своїй практиці методику нетрадиційних форм навчання, формую життєво необхідні компетентності учня, прагну, щоб учень умів реалізувати себе в житті, вів активний спосіб життя, критично оцінював власну діяльність, умів працювати в колективі, не боявся висловлювати власну думку. Учень може самостійно працювати, планувати свої цілі та свою діяльність, робити висновки, йому цікаво працювати на уроках, він хоче бути успішним.

Доброзичливе, щире, відкрите, емоційне, наукове спілкування – ось що таке для мене уроки мови й літератури. На них учень і вчитель обмінюються враженнями, сперечаються, висловлюють свої думки, пізнають щось нове. Найкорисніші уроки, які наповнені добрими емоціями і почуттям, на яких панує робоча атмосфера.

І саме для цього я використовую нестандартні підходи у навчанні.

Нестандартні підходи у викладанні української мови і літератури здійснюються через проведення так званих нестандартних уроків (структура уроків нетрадиційна), організацію нестандартних завдань чи запитань, нетрадиційних форм повторення, закріплення чи перевірки вивченого матеріалу. При виборі типу уроку я враховую вікові особливості учнів, їх бажання і вміння, а також той фактичний матеріал, який вивчатиметься на даному уроці.

Нестандартні підходи застосовую на різних етапах стандартних (традиційних) уроків, а саме: при сприйманні та усвідомленні вивченого матеріалу, при актуалізації знань та вмінь учнів, при закріпленні тощо.

Нестандартні за змістом запитання, незвичний погляд на проблему створюють певну емоційну обстановку на уроці, активізують учнів, сприяють розвиткові логічного мислення, бажання пізнати явища чи проблему не однобоко, а багатогранно.

Особливість нестандартних уроків полягає в такому структуруванні змісту і форми, яке б викликало зацікавлення в учнів, сприяло б їхньому оптимальному розвитку й вихованню. Такий урок максимально стимулює пізнавальну самостійність, творчу активність та ініціативу школярів. До того ж вони більше подобаються дітям, ніж буденні навчальні заняття. Насамперед тому, що навчальний процес тут має багато спільного з ігровою діяльністю дітей. Тому використання й проведення різних нестандартних уроків є найефективнішим засобом, для організації колективної пізнавальної діяльності в дослідній роботі школярів, що сприяє досягненню високих результатів у роботі. Емоційному настрою учнів на таких уроках сприяють мої стимулюючі репліки: “Правильно, молодці”, “Оцінимо відповідь разом”, “Давайте поміркуємо”. Такі звернення налаштовують на атмосферу співпраці: учень виступає дослідником, шукає і знаходить відповіді, запрошуючи вчителя як консультанта.

Істотними ознаками нестандартного уроку є:

а) гнучкість структурної побудови. Розпізнавальною ознакою нестандартного уроку є його гнучка структурна організація. Адже саме стандартизовану, канонізовану чотирикомпонентну структуру традиційного уроку я вважаю найістотнішим недоліком такого типу уроку. Відмова від жорсткої побудови навчального заняття розкріпачує вчителя, сприяє можливості урізноманітнювати методику і техніку його проведення.

б) зміна усталених функцій учителя й учнів. На нетрадиційних уроках учні є активними суб'єктами навчально-пізнавальної діяльності. За таких умов школярі стають зацікавленими односторонніми, рівноправними співучасниками педагогічного процесу. Суб'єкт-суб'єктний тип взаємодії вчителя й учнів на нестандартному уроці не варто розглядати як опозицію чи альтернативу суб'єкт-об'єктному типу взаємодії. Адже перебуваючи в позиції суб'єкта процесу засвоєння знань, учень продовжує залишатися об'єктом навчального процесу, оскільки цей процес проектується, планується і здійснюється вчителем, під його керівництвом.

в) активне застосування групових форм роботи. Уроки на зразок ділової чи рольової гри, уроки-змагання передбачають розподіл учнів на невеликі групи, кожна з яких виконує окреме завдання. Така співпраця сприяє формуванню позитивної мотивації навчання, розвитку відповідальності, взаємопідтримки. Групова діяльність задовольняє природну потребу дитини в спілкуванні. Відбувається взаємозбагачення учнів шляхом обміну інформацією і цінностями, формуються комунікативні навички.

г) максимальна реалізація міжпредметних зв'язків. Інтегровані, міжпредметні уроки дають можливість формувати цілісне уявлення про проблему, яка вивчається. Активна позиція учня в ситуації критичного аналізу

інформації, здобутої з різних джерел, має важливе значення для підвищення ефективності його навчальної діяльності.

Отже, нестандартний урок як педагогічна інновація — це результат модифікації й удосконалення традиційного уроку шляхом внесення змін у його структурну побудову, методичне орієнтування, форму взаємодії учителя й учнів, що сприяє підвищенню пізнавальної активності і самостійності учнів, посиленню їхньої суб'єктної позиції в навчальному процесі.

У своїй педагогічній практиці я частіше проводжу такі нестандартні уроки — як урок-семінар, урок-лекція, урок-конференція, урок-гра (ділова чи рольова), урок-подорож, рідше — урок-змагання, урок-консультація, урок-діалог, урок-аукціон, уроки пошуку істини, уроки “без дзвінка”, уроки-концерти та інші.

Урок-вікторина

Вікторина — гра, що являє собою ряд запитань із різних галузей людської діяльності, які потребують відповідей в усній чи письмовій формі.

Складаючи запитання, я враховую інтереси, розумовий розвиток, рівень знань учнів класу. Усі питання повинні бути цікавими і нестандартними, поєднувати теоретичні знання і практичні вміння з української мови та літератури, міжпредметні зв'язки та досвід учнів.

Логічним закінченням уроку-вікторини повинно бути оголошення переможців і оцінювання учнів.

Ця форма організації навчання збагачує мислення і мовлення дітей, допомагає кращому запам'ятовуванню інформації, виробляє в учнів практичні вміння і навички.

Урок-вікторину доцільно використовувати як підсумковий до певного розділу.

Хоча підготовка до вікторини є досить тривалою і нелегкою, але саме ця форма проведення уроку дозволяє мені активно керувати навчальним процесом, а не бути одноосібним інформатором.

Урок типу КВК

Урок типу КВК — своєрідна гра-змагання, що розвертається на уроці.

Характерна ознака такого уроку — його насиченість позитивними емоціями. А урок, повний емоцій, надовго збережеться у пам'яті учнів. До того ж, він сприяє засвоєнню знань, розвиває активність, спостережливість, дотепність.

Урок типу КВК має певні особливості. Необхідно організувати мінімум дві команди, які повинні знайти собі цікаві назви і обрати капітанів.

Ініціативу до створення команд виявляють учні, але я скориговую цей процес, щоб утворені команди були рівносильними.

Необхідна наявність журі, яке оцінюватиме гру команд.

Дуже важливим є вибір теми і змісту для КВК.

Урок містить такі конкурси, які мають триєдину мету і за тривалістю вміщуються у відведений для уроку час. Варто не забувати, що це урок, а не виховний захід, тому необхідно дотримуватися всіх функцій і завдань навчального заняття. Але саме формулювання завдань-конкурсів повинно бути нестандартним, цікавим, веселим. Цьому сприятиме використання жартів, загадок, уривків пісень, фрагментів казок, кінофільмів і т.д.

Визначаючи зміст конкурсів, необхідно враховувати пропозиції та ідеї учнів.

Обов'язковим етапом уроку типу КВК є підбиття підсумків. Журі проводить оцінювання команд, визначає переможця. Учитель звертає увагу на помилки суперників. Шкалу оцінювання конкурсів розробляє учитель.

Урок-конференція

Конференція – це збори, нарада для обговорення та розв'язання певних питань.

Урок-конференція – обговорення тих питань і проблем, які ставить перед учнями нова тема.

Уроку обов'язково передуює самостійна підготовка учнів. Окремі з них за дорученням вчителя вивчають задане питання з підручників і художніх книг, періодичних видань.

Замість одноосібного викладання матеріалу відбувається обмін тими знаннями, які здобули учні. Вчитель лише коригує, підсумовує і узагальнює. Але не можна перетворювати такий урок на доповідь школярів. На уроці-конференції повинно бути обговорення нової інформації, а не лише її повідомлення. Тому перед кожним наступним виступом учня вчитель повинен двома-трьома реченнями ввести клас у коло питань, яке він розкриє, зосередити увагу дітей на головному.

Чергування виступів учнів, обговорення класу та повідомлення вчителя сприяють легшому засвоєнню інформації.

Дуже добре, коли виступи школярів складаються не лише із словесних розповідей. Кожну розповідь може супроводжувати показ таблиці, ілюстративний матеріал чи наочний посібник.

На уроці-конференції учні мають почуватися рівноправними господарями, адже вони допомагають учителеві проводити урок.

Використання цієї форми виховує самостійність, повагу до співрозмовника, розвиває вміння слухати, виділяти головне, вміння довести свою думку. Виступи учнів у ролі вчителя впливають на формування особистості школяра, допомагають краще зрозуміти свої можливості.

Урок-подорож

Урок - подорож – подорож в уяві, за допомогою власної фантазії і за сприянням факторів чи умов, які оточують учня. При уявній подорожі може відбуватися все те, що супроводжує справжню подорож – яскраві враження, позитивні емоції, яскраві зустрічі. Учні сидять у класі і одночасно вони подорожують за допомогою вказівок і порад учителя.

Учні відчувають себе мандрівниками, першовідкривачами, вченими-науковцями, які вирішують важливу проблему. Вони самі роблять висновки, підсумки-узагальнення. Головне і найскладніше моє завдання – створення такої обстановки, за якої учні б уявили себе справжніми мандрівниками. Для цього потрібно підібрати і майстерно поєднати ілюстративний матеріал, магнітофонні записи тощо.

Урок-аукціон

Проводиться переважно на повторення й закріплення матеріалу. Головна умова такого уроку – наявність картин чи ілюстрацій, слайдів, репродукцій картин. Підготовка до такого заняття у нас починається за 2 тижні, призначаю купців (2-4 учнів), які готують завдання, банкіра, що відповідає за оформлення аудиторії – класу. Учні групами утворюють аукціонні товариства, на чолі яких

стоять президенти, які організовують повторення матеріалу, готують девізи, емблему. Кожен “купець” продумує запитання під моїм керівництвом. Оцінюють відповіді самі “купці”. На початку такого уроку оголошую відкриття аукціону, представляю “купців”, “банкірів”, “президентів”. Потім акціонерні товариства ознайомлюють усіх із девізом і своїми емблемами. Цей конкурс оцінюють “купці”. “Банкір” визначає середній бал кожного акціонерного товариства, записує в таблицю результати. Потім надаю слово “купцям” для представлення завдань (ілюстрацій, творів).

Необхідними атрибутами такого уроку є гонг, дерев’яний молоток, секундомір. Вкінці оголошую, що всі “товари” (завдання виконі) продані, “банкір” підбиває підсумки. Найвищі бали виставляю “банкірові”, “купцям” за активну участь у підготовці та проведенні аукціону, членам акціонерного товариства, які набрали найбільшу кількість балів, відповідні бали даліше виставляю за друге, третє і четверте місця.

Урок-дискусія

Сьогодні набувають популярності дискусійні форми занять, які сприяють засвоєнню знань, удосконалюють навички спілкування, навчають переконливо й точно висловлювати свою думку. Дискусія має багато різновидів, а саме – дебати, диспут та власне дискусія. В своїй роботі я частіше використовую диспут. Такі уроки проводяться після вивчення певної теми з метою поглиблення і систематизації знань школярів. Уроки-дискусії можуть стати результатом попередньої дослідницької роботи учнів, самостійного пошуку ними спеціальної літератури з мовознавчої чи літературознавчої проблеми.

Отже, уроки-дискусії дають добру нагоду виявити різні позиції зі складного питання, залучити учнів до активної роботи, сприяють розвитку їхніх пізнавальних інтересів, збагаченню лексичного запасу, необхідного для висловлення своїх думок в усній чи письмовій формі. Уроки-дискусії розширюють досвід спілкування, оскільки особлива увага під час їх проведення приділяється саме формуванню вмінь запитувати і відповідати.

Застосування таких нетрадиційних форм навчання забезпечує на моїх уроках ефективність і результативність, сприяє формуванню активної особистості, дає можливість індивідуалізовано підходити до організації навчальної діяльності учнів з різним рівнем підготовленості, виявляти їх здібності та можливості, які на звичайних уроках не проявляються.

Нестандартний урок у контексті мовленнєвої освіти — це важливий засіб реалізації моєї творчої діяльності й діяльності учнів, що спрямований на пошук нових форм розкриття внутрішньої суті мовних явищ шляхом гри, диспуту, експерименту, дослідження, аналізу. Створюючи атмосферу співробітництва в напрямі суб’єкт-суб’єктних стосунків учителя й учнів, нестандартні уроки дають мені можливість підводити учнів до усвідомленої та емоційно пережитої потреби міркувати, аналізувати, робити висновки, давати пропозиції, інакше кажучи, забезпечують активний мовленнєвий розвиток учнів.

Але я вважаю, що нестандартні уроки не слід розглядати як альтернативу традиційного уроку. Очевидно, що можливості традиційного уроку ще не вичерпані. А нестандартна форма занять — це спроба в новій соціально-педагогічній ситуації підвищити його ефективність шляхом принципово нової структурної будови.

Список літератури:

1. Глазова О., Косян Т. Матеріали до уроків української мови для 5-7 класів на 1993-1994 н. р. УМЛШ.-1993, №10
2. Грипас Н. Я. Робота над текстом на уроках мови. Київ., 1988
3. Житник Б.О. Актуалізація особистісно орієнтованого навчання. Харків., ТОРСІНГ, 2001 рік.
4. Лінгвістичні ігри. Київ. ж. "Дивослово" №2, 1999 рік
5. Пастушенко Н. Нетрадиційне навчання і викладання української літератури. Київ. ж. "Дивослово" №2, 1998 рік
6. Падалка О. С, Нісімчук А. М., Шпак О. Т. Педагогічні технології. Київ. Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 1995 рік.
7. Пензлик М. Особливості технології уроку мови. Київ. ж. "Дивослово" №4, 1998 рік.
8. Семенова Т. Нові форми проведення уроків з мови. Київ. ж. "Дивослово" №5, 1998 рік.
9. Скуратівський Л. В. Пізнавальні завдання української мови. Київ., 1987.- С. 127-133

УДК 78.05

Іващенко Л. А.

вчитель музичного мистецтва

Канівської гімназії імені Івана Франка

Канівської міської ради Черкаської області

lara.ivaschenko.2204@ukr.net

МІСЦЕ МИСТЕЦТВА В ДИТЯЧОМУ ЖИТТІ ТА ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

*«Діти повинні жити у світі краси, гри, музики, фантазії, творчості.»
(В.О.Сухомлинський)*

Час - це те, що цінуєш понад усе, чого не вистачає, якби ретельно його не спланував. В божевільному ритмі нашого життя ми втрачаємо навички, які є дуже важливими – уміння зупинитися, порадіти промінчикам сонечка, краплям дощику, порадіти гілочкам, які ось – ось розквітли, осінній павутинці. Гармонія навколишнього світу створює гармонію внутрішнього світу. Дуже важливо уміти радіти життю самому і навчити цьому діток, які тільки пізнають світ.

Головною метою виховання є всебічний і гармонійний розвиток людини. Людина змінюється протягом усього життя, але особливо інтенсивно відбуваються ці зміни в дитинстві, підлітковому віці та юності, коли фізично людина росте швидко, змінюючись і духовно. Саме в дитинстві, як у ніякому іншому віці, людина здатна глибоко відчувати і переживати, захоплюватись і дивуватись, яскраво і безпосередньо виражати свої емоції, безмежно фантазувати. Ось чому в цей період на неї через мистецтво можна сильніше і природніше вплинути, використовуючи в процесі навчання і виховання саме її вікові особливості. «Музика – уява – фантазія – казка – творчість – отака доріжка, ідучи якою, дитина розвиває свої духовні сили», - визначав В. Сухомлинський. Допомогти знайти цю стежку, вміло спрямувати дітей на такий шлях – завдання вчителів, вихователів, батьків. [4, с. 3].

Видатний педагог-музикант Н. Ветлугіна була впевнена, що сучасне виховання повинне формувати людину нового типу, здатну до активної творчої діяльності, і наголошувала: «Мистецтво, зокрема музика, приховує у собі великі можливості для творчого розвитку підростаючого покоління» [2, с. 90].

Необхідною умовою для пізнання світу дитиною є накопичення досвіду і знань. Якщо діти захоплені улюбленою справою, вони будуть виявляти наполегливість в опануванні знань і вмінь. Учням до вподоби ті види творчої діяльності, які спонукають до роздумів, потребують розумового напруження, винахідливості. Кожна дитина має певні здібності, тому головне вчасно їх помітити і надати можливість їх розвитку.

У педагогіці ми зустрічаємо такі тлумачення поняття «творчість»: Б.В. Асаф'єв писав, що творчість сприяє більш глибокому засвоєнню музичного матеріалу і розвитку музичальності дітей [1, с. 95].

Музика є одним з наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення усьому духовному життю людини. Якщо змістовність духовної культури становлять естетичні, моральні та світоглядні цінності суспільства, то музика є інтонаційним способом вираження цих цінностей. Одним із найважливіших завдань сучасної освіти є духовний розвиток особистості. Вирішенню означеного завдання покликані сприяти, зокрема, вивчення музичного мистецтва, завдяки якому розвиваються особистісні якості, творчі здібності учнів. Засобами музичного мистецтва мають бути, створені умови для виникнення в дитини натхнення до творчості.

Особливо важливим періодом для розвитку музично-творчих здібностей видається період початкового навчання. Відомо, що у молодших школярів яскраво проявляється творче начало, вони надзвичайно винахідливі в передаванні інтонацій, наслідуванні, легко сприймають образний зміст казок, розповідей, пісень, музичних п'єс, їм притаманна природна активність, віра у свої творчі можливості. Все це виявляється цінним джерелом творчого розвитку молодших школярів. «Творчість активізує пам'ять, мислення, спостережливість, цілеспрямованість, інтуїцію, що необхідно у всіх видах діяльності» [3].

На уроках музичного мистецтва є багато можливостей для того, щоб розвивати творчі здібності школярів, адже музика спонукає до творчої діяльності; розвиває творче мислення, активність, логіку, наполегливість у досягненні мети.

Важливим чинником розвитку музично – творчої діяльності учнів є створення умов для активної участі у творчому процесі кожної дитини незалежно від її індивідуальних можливостей.

Творчість – це діяльність, під час якої створюється щось якісно нове, що відрізняється неповторністю, оригінальністю, це те, що людина зробила самотужки, сама придумала, сама довела, сама дослідила.

Учні активно залучаються до творчого процесу після того, як отримають сильне враження від чогось. Варто їм почути, довідатися, побачити щось нове і цікаве і вони відразу захоплюються новою ідеєю і починають творити.

Найелементарніший імпульс до творчості – зацікавити винаходом власної інтерпретації музичного твору, власного варіанта інсценізації пісні, власної вправи для розспівування.

Не можна розглядати творчість як самостійний розділ уроку, вона повинна гармонійно поєднуватися з іншими видами діяльності на уроці та якнайширше запроваджуватися в навчальний процес.

Добирати творчі завдання для учнів можна за різними напрямками: літературним, образотворчим, театральним.

До літературних завдань можна віднести такі:

- добирання, складання віршів на задану тему;
- написання творів на музично – естетичні теми та творів – вражень про музику;
- придумування слів – символів до образів, оспіваних у музиці та змальованих на картинах художників.

Образотворчі завдання:

- оформити афішу концерту;
- намалювати сюжети музичних творів;
- створити ескізи костюмів для дійових осіб опери, балетів.

Використання елементів образотворчого мистецтва на уроках музичного мистецтва допомагає у реалізації колективних творчих справ.

Музичні творчі завдання:

- «запитання – відповідь»;
- ритмічна естафета;
- «телевізор»;
- домислити вступ, закінчення;
- імпровізації пісні чи п'єси;
- ритмічно – мелодичні імпровізації;
- мелодика слів, словосполучень.

Мовні імпровізації слід починати з емоційно – образного визначення характеру й настрою музики і передавання їхнього смислового значення у відповідному виразному тоні, а також інтонаційно – осмисленого читання тексту пісень під час їх виконання і розучування.

Вокальні імпровізації – це перехідна ланка до розучування пісні, коли учні придумують мелодію на заданий текст.

Інструментальні імпровізації здійснюються з використанням найпростіших музичних інструментів. Наприклад, ударні інструменти можна використовувати для ритмічного супроводу п'єс, пісень, мовних імпровізацій.

Комплексна музична імпровізація поєднує в собі вокальну, рухову, танцювальну, ігрову у таких творчих завданнях як інсценізація вокальних творів, пісень – ігор, колективне створення казок. Значну роль у творчому розвитку учнів відіграє планування й проведення нестандартних уроків у формі вікторин, конкурсів, концертів, подорожей.

Діти із задоволенням виявляють творчі здібності, працюючи над виконанням завдань у групах або в парах. Вони із захопленням розподіляють між собою обов'язки, залюбки стають «поетами», «композиторами», «художниками», «диригентами».

У процесі роботи з дітьми дійшла висновку: для того, щоб здійснилася ідея, необхідні правила. Мною були розроблені «Золоті правила пізнання світу музики для дітей», а саме:

1. Навчись по – справжньому чути музику і роздумувати про неї. (Музика зможе виконати свою пізнавальну, естетичну і виховну роль).

2. Слухай, інтонуй, співай, імпровізуй. (Розкриються пізнавально-творчі можливості учнів).

3. Зумій дати оцінку музичному твору. (Власна діяльність дитини стане запорукою глибоких переживань і роздумів учнів про музичне мистецтво).

4. Зумій зрозуміти і пережити зміст музики і цілісність музичного твору. (В учня з'являється здатність сприймати потік музичних звучань, як взаємозв'язок музичних елементів).

5. Зумій співставити музичну форму з літературною, живописною, кінематографічною формами. (Це поглиблює естетичні враження учнів).

6. Зумій пройти нелегкий шлях від музики легкої до серйозної: класики, блюзу, джазу, року, репу. (Постійне збагачення музичного досвіду учнів, рівня їх знань і вмінь).

7. Розвину свої музичні дарування.

(Активне включення учнів до музично – творчої діяльності у класі, школі).

Отже, використання творчих завдань на сучасному уроці музичного мистецтва є обов'язковим і ефективним чинником у вихованні в школярів прагнення до творчого успіху, без чого не можливе формування творчої особистості.

Список літератури:

1. Асафьев Б.В. Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании. – М.: Музыка, 1973. - с. 95.

2. Ветлугіна Н.О. Музичний розвиток дитини. - М., 1968. - с. 90.

3. Дмитриева Л.Г., Черноиваненко Н.М. Методика музыкального воспитания в школе: Учебное пособие. – М., 1989. – 240 с.

4. Келіна Н.Л., Овчаренко Л.В. Музично-театралізовані ігри: Колосок. – Х.: «Скорпіон», 2005. – 64 с.

УДК 372.8

Іонко Т.О.,

вчитель російської мови та зарубіжної літератури,

«учитель-методист»,

Криворізька загальноосвітня школа №44

ionkot1@gmail.com

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасних умовах реформування системи вітчизняної освіти актуальним є перехід до особистісно орієнтованого навчання, що передбачає перш за все впровадження нових ефективних педагогічних технологій, інтерактивних методів навчання.

Основне місце серед таких технологій, виявлених в арсеналі світової і вітчизняної педагогічної практики, належить сьогодні методу проектів. Це така система навчання, при якій учні здобувають знання і вміння в процесі планування та виконання завдань, які постійно удосконалюються.

У чому сила проектної діяльності, актуальність методу проектів? У тому, що це метод поєднання теорії з практикою, що він пов'язує всю нашу навчальну і виховну роботу з життям, допомагає молодій людині включитися в активну дію. На передній план виступає випереджальний розвиток самої дитини як творчої особистості.

Учені – дидакти вважають, що проектний метод у компетентісно спрямованій освіті – це інструмент, який створює унікальні передумови для розвитку ключових компетентностей (соціальних, полікультурних, інформаційних, комунікативних тощо) і самостійності учня в досягненні нового, стимулюючи природну допитливість і творчий потенціал.

Перед собою педагогу доцільно поставити питання доцільності використання проектів на уроках зарубіжної літератури. Адже цей предмет має свою специфіку, література – це «мистецтво слова», і робота з літературним текстом залишається провідною на уроці. Основні методи навчання – це читання і аналіз художнього тексту, коментування твору, літературна творчість учнів за мотивами літературних творів і життєвих вражень учнів.

Проект – це розумний баланс між навчальними і практичними знаннями, вміннями та навичками учнів. Проектуванню учнів треба вчити поступово, кожного разу ускладнюючи завдання.

Знайомитись з образом скупого у світовій літературі учні починають у 6 класі, коли вивчають твір Ч.Діккенса «Різдвяна пісня у прозі». Після обговорення твору, коли діти «зазирнули» в душу героя, «доторкнулись» до його серця, зрозуміли, яким був Скрудж до переродження і яким став після зустрічі з Духами, варто попросити учнів у своїх проектах-зверненнях «Лист до Скруджа» поділитись власним досвідом про зміст життя, своїми спостереженнями про героя, проаналізувати разом з ним, що герой втратив у житті (дружбу, кохання, повагу, любов до людей, рідних, сім'ю, яку міг би мати). Працюючи над оформленням проекту, діти стараються передати свої враження і відчуття невербально у формі малюнка, схеми, символу або «асоціативного сонечка». Учні люблять виконувати такі завдання і виявляють свій творчий потенціал яскраво. Вони малюють серце з льоду, сухе дерево з листочками у вигляді золотих монет, обличчя Скруджа, у якого замість очей – \$, зморщений кактус з золотими колючками. Ці малюнки символізують Скруджа – скнару, його ворожість і ненависть до людей, його пристрасть до грошей. На інших малюнках серце, що плаче, пролісок, що пробивається крізь купу золотих монет, небо і безліч зірок, сяйво різдвяної зірки, щира посмішка, сльоза на обличчі Скруджа.

Зразком короткочасного колективного проекту є «Крилаті вислови античності». Учні виписували афоризми, з'ясовували значення відомих фразеологізмів: «Сізіфова праця», «нитка Аріадни», «скринька Пандори», «яблуко розбрату», «Прометей вогонь», «троянський кінь», «Ахіллесова п'ята», «прокрустове ложе» тощо.

Обов'язковою умовою проектної діяльності є те, що форму і зміст проекту діти обирають на власний розсуд. Це можуть бути збірки сенканів, листи до героїв, щоденники, репортажі, інтерв'ю, створення малюнків, «життєвих щитів» героїв, твори-характеристики, пошук афоризмів, вправи на емпатію «Я – Мауглі...» тощо.

У старших класах використання методу проектної технології спрямовується на вміння створювати пошуково-дослідницькі проекти на основ набутих знань. Після вивчення роману Булгакова «Майстер і Маргарита» учні відтворюють і аналізують модель тоталітарної системи (на прикладі зображення Булгаковим Москви 30-х років). Учні представляють усі «зрізи життя» тогочасного суспільства: економічне, політичне, літературне, духовне. Під час захисту кожна група обстоювала думку з проблеми за допомогою схем, таблиць.

Компаративний аналіз творів є глибоким джерелом для створення учнівських проектів саме у старших класах. Завдяки такій формі узагальнення та систематизації учні мають змогу зробити висновки щодо відтворення загальних життєвих проблем у світовій літературі того чи іншого періоду розвитку. Так, у 10 класі доцільно запропонувати учням дослідити шлях до мети головних героїв романів Стендаля «Червоне та чорне», Л.Толстого «Війна і мир» та Ф.Достоевського «Злочин і кара».

Як доводить практика викладання літератури в школі, ефективним методом навчання є *«Асоціації на дошці»* або *«Грунування»*, який доцільно застосовувати як в середній, так і в старшій ланці. Саме цей метод залучає власний досвід учнів, має високий ступінь зацікавленості, проводиться фронтально. Доцільно використовувати під час мотивації вивчення теоретичного матеріалу (ідеї, поняття) та питань методології. Можна застосовувати як під час проведення мотивації теми(розділу), так і під час мотивації окремих уроків або питань. Для посилення емоційності та емпатії бажано використовувати фотографії, пісні, афоризми, вірші тощо.

Залежно від змісту має три види проведення:

- «поняття» - вчитель вертикально записує на дошці основне поняття, яке мають опрацювати учні. Після цього просить назвати ознаки цього поняття або асоціації, які воно в них викликає. Обов'язковою умовою є те, щоб ці слова мали спільні з основним поняттям літери (кресворд);

- «квітка» - вчитель малює на дошці квітку (серединка і пелюстки). У середині записує основне поняття (наприклад, літературний жанр), пелюстки залишаються чистими. Учні повинні назвати ознаки поняття. Учитель їх записує на пелюстках;

- «прямокутник» - учитель малює на дошці прямокутник і записує на ньому основне поняття. Учні повинні назвати синоніми, антоніми, прикметники і дієслова, що, на їхню думку, пов'язані з даним поняттям. Всі вони записуються на відповідних сторонах прямокутника. Коли асоціації закінчуються, вчитель пропонує учням з кожної групи відібрати по три найхарактерніших. Із відібраними асоціаціями відбувається подальша робота.

Мета *методу творчого читання* полягає в активізації художнього сприймання, художніх переживань, у формуванні засобами мистецтва художніх нахилів та здібностей школярів.

Читання художнього твору докорінно відрізняється від читання іншого типу – наукових чи публіцистичних. Завдання вчителя-філолога – навчити дітей читати книгу, цінувати літературу як мистецтво, підготувати читача, котрий яскраво відчуватиме і критично мислитиме.

Читання літературного твору потребує особливої уваги до слова, ритму, фрази, дає поштовх уяві читача, викликає емоційне співпереживання.

Метод творчого читання реалізується за допомогою прийомів:

- виразне читання вчителя;
- прослуховування грамзаписів зі зразковим читанням майстрів слова;
- читання учнів – «ланцюжком», повторне, в особах, хором, під музику, напам'ять;
- коментоване читання з різноманітними видами коментарів;
- постановка проблеми;
- словникова робота;
- творчі завдання за власними спостереженнями учнів над текстом.

Останнім часом всебічного поширення набув *метод «За-проти»*, що використовується для демонстрації різноманітних поглядів на проблему, що вивчається. Розглядаючи протилежні позиції з дискусійної проблеми, учні ознайомлюються з альтернативними поглядами, на практиці навчаються захищати власну позицію, вислуховувати інших.

Дана методика особливо продуктивна під час вивчення соціально-психологічних творів (наприклад, романи Ф.Достоевського, Л.Толстого, Стендаля, новели Ф.Кафки), адже сюжети творів та проблеми, порушені в них, є актуальними та спонукають учнів замислитися про шляхи пошуку істини.

Створенню сприятливого психологічного мікроклімату у класі та доброзичливій атмосфері уроку, формуванню комунікативної компетентності учнів сприяє *метод «Мікрофон»*, який краще з все проводити на етапі рефлексії. Даний метод ефективно проводити у наступних формах: «Продовжте речення: «Сьогодні на уроці я дізнався (здивувався, відчув, уявив тощо)...», «Продовжте речення: « Я би порадив панові Журдену (Наполеону, Ж.Сорелю тощо)...», «Продовжте речення: «Найцікавішим для мене сьогодні було....» тощо.

Для розвитку образного, асоціативного, абстрактного та логічного мислення учнів варто використовувати наступні методи: «Лист до автора», «Порушена послідовність», «Методика одного речення», «Кросворд «навпаки» тощо. Призначення *«Листів до автора»* - стимулювати діалог між двома читачами. Спочатку кожен записує два-три запитання, які йому хотілося б поставити автору. Потім ці запитання він пропонує сусідові; той формулює відповіді, суть яких стисло записується. Після завершення роботи в парах запитання, на які відповіді не було знайдено, озвучуються, і клас відповідає на них.

У традиційній практиці навчання вчитель більшу частину уроку пояснює, ілюструє, запитує, ставить завдання за зразком і дуже мало часу відводить на активну пізнавальну діяльність учнів. Проблемні, дослідницькі, практичні методи використовуються недостатньо. Звідси слабкий розвиток самостійності мислення учнів, віддання ними переваги стереотипним рішенням, невміння вибирати ефективні прийоми роботи з пізнавальними об'єктами та підручником.

Формування мислення – важливе, але не єдине завдання навчання, тому необхідні методи навчання, які розвивають емоційну, моральну, духовну сфери.

Усе зазначене вище не дає жодних підстав стверджувати, що в особистісно орієнтованій системі навчання педагог повинен застосовувати тільки активні або інтерактивні моделі навчання.

Для навчання важливі всі рівні пізнання і всі види та типи дидактичних форм і методів навчання. Вчителю потрібно завжди пам'ятати, що обов'язковим складником будь-яких методичних систем та класифікацій є так звані традиційні (тобто) пасивні форми та методи навчання. Використання в навчальній практиці тільки активних та інтерактивних технологій навчання не може бути самоціллю.

Список літератури:

1. Житник Б.О. Методичний poradник: форми і методи навчання. – Харків: ВГ “Основа”, 2005.
2. Кларин М.Б. Инновации в мировой педагогике. - М., 1998. -180с.
3. Махмутов М.И. Современный урок. – М.: Школа-Пресс, 1994.
4. Онищук В.А. Урок в современной школе. – М. : Просвещение, 1981. – 191 с.
5. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / За заг. ред. О.М. Пехоти. - К.: А.С.К., 2001. - 348 с.
6. П'ятакова Г.П. Адаптація майбутнього вчителя до педагогічної діяльності на практичних заняттях з методики викладання літератури // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Вип. 15. Ч.2., 2001. - С. 86-89.
7. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. - К.: Партнер, 1997. - 193 с.

УДК 82.0

Кантемірова О.М.,
вчитель зарубіжної літератури, вчитель-методист
загальноосвітня школа І-ІІІ ст.№3
м. Славута, Хмельницька обл.
olenakantemirova@yandex.ua

ПОЕТИКА АБСУРДУ В ТВОРЧОСТІ М.ГОГОЛЯ ТА М.БУЛГАКОВА В АСПЕКТІ НАСТУПНОСТІ

Особливістю розвитку сучасної літератури є зосередження її інтересу на філософських питаннях, що визначають основу людського життя.

В ситуації кризи культури людина відчуває себе зайвою в оточенні байдужих до неї людей. В таких умовах виникає абсурд як наслідок розриву між світом і людиною, між дійсністю і мистецтвом.

Змінюючись в різні епохи, абсурд є універсальним феноменом, що виникає в людській свідомості при спробі пояснити недосконалість світу. Кризовий стан суспільства робить нерозривним єдність проблеми абсурду і людського буття.

Діалогічні відносини Гоголя і Булгакова в великому контексті часу - це широке коло питань, пов'язаних з природою різних форм фантастики і філософії абсурдизму. Розгляд цього діалогу як динамічною творчої системи - в центрі нашої роботи.

Абсурд є не тільки художнім прийомом, способом осмислення художником

навколишньої дійсності і людини як головного суб'єкта та об'єкта нових відносин між речами, але є відображенням світосприйняття письменника

Світ абсурду у творчості М. В. Гоголя і М. О. Булгакова є свідомою грою з логікою, здоровим глуздом, традиціями, стереотипами, кліше. Він виник як спроба «іншого» прочитання реальності і як принцип світосприйняття, що ламає автоматизм сприйняття завдяки новому, «дивному» погляду на світ з метою не просто пізнати, а й зрозуміти його.

Образ світу в творах М.В. Гоголя і М.О. Булгакова «будується на межі реальності і гротеску, натуралізму і фантастики, що дозволяє поєднувати непоєднуване: духовне і тілесне, норму і абсурд, гармонію і хаос, життя і смерть.

Абсурд стає властивістю свідомості, що підсилює трагічне світовідчуття, а також засобом зображення світу «без Бога, позбавленого моральних ціннісних орієнтирів, які кожен повинен шукати тільки в собі» [6,с.13].

Близькість художніх світів двох великих письменників російської літератури давно вже відзначалася дослідниками. Гоголь залишався для Булгакова письменником сучасним і злободенним. Булгаков відчував в ньому свого спільника в боротьбі з міщанською обмеженістю, відродженою з праху старого світу бюрократизму.

Гоголь як улюблений письменник, «вчитель», духовно близька людина, співрозмовник супроводжував Булгакова протягом усього творчого шляху. Гоголь незмінно присутній на всіх рівнях художнього світу Булгакова: від первинних усних форм (самохарактеристика гоголівським словом, висловлювання про авторитет слова Гоголя та ін.) до поетики життєтворчості (побудова власного «біографічного інсценування» з орієнтацією на біографію Гоголя, проведення біографічних аналогій, вибудовування своїх творів паралельно з гоголівськими) [3,с.55].

Таке сильне і явне «вживання» в гоголівський художній світ повинно мати вагому причину, яку ми бачимо в глибинній світоглядній, духовній спорідненості двох особистостей, що виразилася в трагічному сприйнятті письменниками сучасної їм дійсності.

Можна припустити, що спорідненість творів позначена трагічним началом творчості обох письменників, що, в свою чергу, є наслідком трагічності долі митців.

Таким чином, причина появи гоголівської традиції в творчості Булгакова криється в усвідомленому виборі Гоголя в якості креативного зразка на основі усвідомлення спільності художнього мислення.

Звернемося до сатиричної повісті М.О.Булгакова «Дияволіада».

Риси художнього методу письменника обумовлені своєрідністю його концепції особистості.

Розкриваючи алогізм світу, Булгаков заговорив про містику сучасності через призму такого собі диявольського промислу. Гоголь з його дивною фантастикою стоїть біля витоків булгаковської «дияволіади».

На основі гротескного зображення абсурду сучасності, який передбачає розмитість межі реального і фантастичного, виникають відчутні естетичні співзвуччя художніх світів М.Гоголя і М.Булгакова. Саме гротеск покликаний був відобразити фантастичну «дволикість» повсякденності.

В повісті Булгакова гротеск розвивається на матеріалі конкретної дійсності. І це завдання набагато складніше, тому що, як вважає Я.О.Зунделович, «при побудові реалістичного гротеску треба, з одного боку, робити лише легкі зрушення в плані даності, щоб реальне залишалося реальним, а з іншого - з таких легких зрушень повинна в результаті вийти гостра щодо зміщення явищ картина даного» [4,с.141].

«Дияволіада» - це гротескна метафора, в основі якої лежить гіперболічність зіставлення бюрократичної системи з дияволом як втіленням всесвітнього зла.

Працюючи над реалістичним гротеском в «Дияволіаді», Булгаков виявив письменницьку інтуїцію - звернувся саме до гоголівського «Носу», де цей принцип виконує у Гоголя основне смислове навантаження. У повісті «Ніс» вперше Гоголь вносить елемент нереального в реальне життя, доводячи до абсурду одну з його граней. Ніс в віцмундірі, що втілює непідвладну людині силу російської бюрократичної системи, - чорт, нечиста сила.

Існування ж реального і нереального світів завжди вабило Булгакова. У перших розділах «Дияволіади» цей перегук з повістю Гоголя продовжений автором. Гоголівських персонажів анітрохи не дивувало те, що в мундірі статського радника по Петербургу розгулював звичайний чиновницький ніс. У цьому і полягала сатирична суть подій. Героїв «Дияволіади» залишають байдужими не тільки подібні, але і більш дивовижні явища: в одному з відділів з шухляди письмового столу виповзає секретар, в іншому відділі, куди Коротков повертається, щоб уточнити деталі, він застає завідувача, з яким щойно розмовляв на ... п'єдесталі: «Господар стояв без вуха і носа, і ліва рука у нього була відламана» [3, с.38].

На нашу думку, походження цих гротескних фігур йде від гоголівських персонажів. І те, що вони вписані в реалістичну картину, - теж від Гоголя. Але ідея поєднання гротескних характеристик з типовими обставинами у Булгакова звучить ясніше: небезпечно не стільки існування бюрократів – чиновників та інертних підлеглих, скільки те, що люди звикають до системи відносин, які насаджуються бюрократами, і починають вважати її природними, які б потворні форми вони не набували.

Руйнування життя зображено як диявольська навала. «Дияволіада» - це генеральний булгаківський образ, суть якого - у втраті людиною свого духовного змісту, самого себе. Люди розпадаються на скалки. Людська свідомість розщеплюється, виникають і починають керувати людиною сторонні сили, чужі голоси. Найсумнішим відкриттям стає втрачена людська цілісність»[1,с.17]

У творчості Гоголя і Булгакова майже зовсім зникає категорія особи як основа образу персонажа. На перше місце висувуються маски - соціальні, абсурдні, відразливі. Раз немає особи, не може бути і духовного начала.

Змінюється суспільство, зруйновані звичні норми і цінності, насильно змінюється і людина, якій нав'язуються нові неясні ролі.

З гротеском у Гоголя і Булгакова пов'язаний також і мотив сну. План сновидіння руйнує реальний, доповнюючи сприйняття дійсності несвідомими образами і смислами. «У художній системі Булгакова сон вийшов з ряду прийомів на перший план з огляду на те, що в ньому структурно був виявлений

істотний для письменника творчий принцип - змішання ірреального з реальним» [7,с.106].

За допомогою сну Булгаков сатирично підкреслює абсурдність бюрократичного управління. Кальсонер кричить: «Чекайте мене у Кальсонера!»

Сон не просто використовується автором в ролі засобу психологічної характеристики, він націлений на фіксацію спотворення в дійсності здорового глузду. «Внаслідок цього в художній системі Булгакова форма сну існує під знаком гротеску. А змішання реального та ірреального в ній часто доводиться до абсурду» [7,с. 107].

Булгаков використовує різноманітні способи створення комічного: іронію (наприклад, «Дияволіада» має підзаголовок «Повість про те, як близнюки погубили діловода», хоча в творі ніхто цього не робить), гумор (опис порядку роботи в установах), словесний комізм (назви установ, прізвища), комізм ситуації (переплутали Короткова з Колобковим). Зовнішній комізм поступово набуває узагальнюючого характеру і трансформується у викривальну сатиру соціально-філософського змісту.

Незрозумілі тілесні перетворення, мотив двійництва (причому, у Кальсонера безліч двійників) допомагають письменникові показати соціальний абсурд і всеосяжність бюрократичної системи. Фабульна схема така: герой-невдаха, а його двійник - спритник. Двійник скромного і тихого Короткова - хтось Колобков, який спокушає жінок і влаштовує собі вигідні відрядження. Введення двійника посилює становище Короткова - він змушений відбиватися від тих, хто приймає його за Колобкова. Побутова ситуація набуває фантастичного характеру з містичним відтінком, заданого вже характером установи, в якій працює Коротков. Так з побуту проростає фантастика.

Використання прийомів гіперболи і літоти не стільки на рівні мови, скільки на рівні смисловому (Кальсонер як би збільшується в розмірах, перетворюючись на величезного «велетня», перед яким Коротков стає все менше і менше), дозволяє Булгакову показати конфлікт «маленької людини» з величезною системою насильства, яка все більше відчужується, стає некерованою «диявольською силою». В кінці повісті з'являється страшний образ «сірого з чорними дірами», символ зла опускається на землю.

Булгаков вдається до прийомів буфонади. Сатиричним типам він прагне надати загального значення, як це робив Гоголь, в гротескні гумористичні сцени вводить елемент фантастичних перетворень, посилюючи тим самим калейдоскопічність явищ, їх алогізм [5,с.20].

Отже, в центрі повісті «Дияволіада» - конфлікт людини з суспільною системою. Засобами сатири Булгаков розкриває корінний порок цієї системи - знеособлення, нівелювання людини (не випадково трагедія Короткова походить від змішування прізвищ). Показуючи в своїй повісті абсурдність бюрократичного устрою і нелюдський характер соціальних відносин, письменник прагнув попередити суспільство про небезпеку формування нової системи насильства, яка може привести до трагедії людини і народу.

Таким чином, результатом інтерпретації ідейно-художніх традицій М.В. Гоголя в творчості М.О.Булгакова стала близькість на рівні естетики і перетворення окремих елементів поетики (прийом гротеску, техніка комічного, система образів, мотив сновидіння). У світі Булгакова стає домінуючим жанр

фантастичної повісті, де предметом висвітлення стало зображення спотворених форм життя, що обертається загальною втратою почуття реальності - істинною Дияволиадою. Взаємоперехід достовірного і фантастичного стає у Булгакова основою гротескної образності. На основі гротескного зображення абсурду сучасності виникають відчутні естетичні співзвуччя художнього світів Гоголя і Булгакова.

Список літератури:

1. Акимов В.М. Свет художника или Булгаков против Дьяволиады /В.М.Акимов – М.,1988.-176с.
2. Булгаков М.А. Собрание сочинений: в 5 т./ Редкол.: Г.Гоц, А.Караганов, В. Лакшин и др. – Дьяволиада. Роковые яйца. Собачье сердце. Рассказы и фельетоны. М., 1990. - Т.2 – 750 с.
3. Васильева М.Г. Н. В. Гоголь в творческом сознании М. А. Булгакова: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.01.01 «Русская литература» / Васильева Мария Геннадьевна. – Томск, 2005. – 25 с.
4. Зунделович Я.О. Поэтика гротеска (к вопросу о характере гоголевского творчества)// Русская литература XX в. Вып. 2 / Я.О.Зунделович - Екатеринбург, 1995. - С.135-143.
5. Новиков В. В. Михаил Булгаков – художник / В.В.Новиков - М.: Моск. рабочий, 1996. - 357 с.
6. Федотова Ю. В. Проза С. Довлатова (экзистенциальное сознание, поэтика абсурда) : дис. ... канд. филол. наук : 10.01.01/ Федотова Юлия Владимировна. - Череповец, 2006.- 178 с.
7. Химич В.В. В мире Булгакова / В.В.Химич. - Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2003. – 336 с.

УДК 37

Клименко Є.Є,
учениця 9-А класу
Маркітан Л.В.,

вчитель української мови та літератури
КУ "Пологівська гімназія "Основа"
Пологівської районної ради Запорізької області
shkarupa75@mail.ru

ВІРНИЙ ЗАВЖДИ. ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЯМ

Пам'ять... Вона нетлінна і вічна. Війна... Це – найстрашніше і найжорстокіше, антигуманне діяння, яке вигадало людство. Страшне слово, скільки в ньому ненависті, злості, крові, сліз, розбитих сердець, скалічених доль, смертей, болю, а разом це відвага, мужність, героїзм, подвиг. В останній рік за Україну, нашу Батьківщину, за її свободу і демократію, захищаючи державний суверенітет і територіальну цілісність під час проведення антитерористичної операції у Донецькій та Луганській області, загинуло дуже багато людей. Це настільки велика втрата, що її неможливо описати словами. Тисячі зазнали поранень. Стільки сподівань, стільки мрій, які безжально перекреслила війна...

Біль... Біль у серці. За молодих хлопців, які загинули. За людей, яких не чують. За землю, яка горить. За країну, яку ділять....

Актуальність теми полягає в тому, що на сьогоднішній день у зв'язку з суспільно-політичними обставинами у країні гостро постає питання щодо висвітлення проявів патріотизму, яскравим прикладом чого є героїзм воїнів АТО.

Об'єкт дослідження: прояви патріотизму у Пологівському краї, у зв'язку із надзвичайними суспільно-політичними подіями в Україні 2013-2015р.р. та формування характеру сучасного патріота, приміром якого є морський піхотинець Артем Корнєв.

Мета пошукової роботи: дослідити фактори, які вплинули на формування особистості захисника – героя Артема Корнєва, який загинув захищаючи територіальну цілісність нашої країни; розкриття сутності патріотизму.

Практична цінність пошукової роботи полягає в тому, що через вивчення та висвітлення бойових подвигів співвітчизників учні пізнають свій народ, а в ньому себе. В основу роботи покладено узагальнені матеріали, що були зібрані в результаті пошуково-дослідницької діяльності. Наведено спогади батьків, учителів, свідчення з особистого архіву родини про військове та мирне життя Артема Корнєва. У висновках до роботи узагальнено документальні матеріали з обраної теми. Ця робота може бути використана учителями для пояснення і проведення виховних заходів з теми «Патріоти Пологівщини».

Дана робота присвячена проявам патріотизму пологівців під час проведення антитерористичної операції та в першу чергу учню Пологівської гімназії «Основа», який виявив мужність, патріотизм, вступив до лав української армії та, не шкодуючи власного життя, став на захист кордону країни.

Корнєв Артем Ігорович народився 12 травня 1991 року у смт. Розівка Чернігівського району, у родині залізничника. Через деякий час родина переїхала до міста Пологи, де Артем пішов у місцевий дитячий садочок «Лисичка». У дитинстві був дуже допитливим. Хлопчик завжди намагався зробити щось власними руками, постійно вигадував щось цікаве та незвичайне. Дуже любляв грати у «солдатики» та вважав себе справжнім командиром. Згадує його брат Дмитро: «Однією з улюблених іграшок Артемки була швабра або лінійка, які в його уяві ставали військовою зброєю». Але не тільки у грі хлопчина уявляв свою майбутню професію... Він був охайним, змалку Артем знав, що таке порядок. Майже з пелюшок мріяв стати військовим, захищати Батьківщину, рідних, друзів та всіх українців.

У 1999 році хлопець пішов у перший клас до Пологівської гімназії «Основа». Навчався Артем на відмінно. Був розумною та талановитою дитиною, миролюбним, спокійним, але коли бачив несправедливість, зразу ж ставав на захист ображених. Але не тільки навчанню віддавав себе хлопець. Він брав активну участь у шкільних заходах. Вчителі з теплотою та з посмішкою згадують шкільні будні одного з найкращих учнів школи.

У вільний час хлопець цікавився літературою, дуже полюбляв читати та пізнавати щось нове. Книги допомагали хлопцю розвиватися і самовдосконалюватися. Любов до книги відіграла велику роль у подальшому дорослому житті. Він завжди цінував свій час і намагався проводити його з користю. Улюблене місце відпочинку Артема – спортивний майданчик. Взагалі, спорт – окреме місце в житті хлопця. Спочатку його захопленням була легка атлетика, згодом – важка, але найбільших досягнень отримав у пауерліфтингу. Він активно займався у дитячо-юнацькій спортивній школі, гідно представляв Пологівщину на різноманітних змаганнях та мав багато нагород. Брав участь у змаганнях різних рівнів із пауерліфтингу і навіть завоював титул чемпіона України. У місті Пологи і зараз проводять змагання з пауерліфтингу, але вже на честь Артема Корнева. Бажаючих відвідувати цей гурток – дуже багато, бо молодь зараз змінила свої пріоритети: хочуть досягати висот не лише в навчанні, а й у спорті. Пологівську гімназію “Основа” Артем закінчив у 2008 році. Після школи хлопець мріяв вступити до Львівського військового університету, але йому трішки не пощастило, не вистачило балів ЗНО. Тому вирішив піти батьківською стежиною і вступив до Мелітопольського професійного ліцею залізничного транспорту. Спочатку парубку не дуже подобалося там навчатися, але згодом звик до студентського життя і довів усім, що треба долати труднощі та доводити будь-яку справу до кінця. Закінчивши з червоним дипломом ліцей, хлопець міг би працювати помічником машиніста тепловоза або електровоза як і його батько, але все ж мрії про захист Батьківщини, про армійське життя не залишали його.

У 2009 році, коли почув про набір на контрактну службу, зрозумів, що це той самий шанс, який не можна втрачати. Тим більше, відбір проводили у морську піхоту. Туди абикого не візьмуть. Окрім хорошої фізичної підготовки, треба мати і стійку психіку, і знання. Ось вона – омріяна можливість, довести собі і всім, як треба досягати своєї мрії. Їх називають «чорні берети», «чорні дияволи», про їхню мужність, відвагу, військову честь ходять легенди і знімають фільми. Одна згадка про них викликає жах у противників. Вони – еліта нашої армії, морські піхотинці, а пологівець Артем Корнев – один із них. Найскладніше було на самому початку. Але добре відомо, що важко в навчанні, зате легко в бою. Свою військову кар’єру Артем почав зі 169-ого навчально-тренувального центру підготовки військовослужбовців – контрактників у смт. Десна Чернігівської області. Там пройшов тримісячну школу снайперів, а потім потрапив у перший окремий батальйон морської піхоти у м. Феодосії.

«Хто вріс корінням, той не зламається, хто має стержень, той не зігнеться» Цей вислів вдало характеризує нашого земляка. Артем був дуже вимогливий до себе і до інших. Навіть у свій вільний час рідко відпочивав, адже знав, що під лежачий камінь вода не тече. Завжди цінував свій час. Девіз морської піхоти – «Вірний завжди!» – поселився глибоко в душі хлопця, він завжди залишався вірним своїй справі, звичаям і своєму народові. Хлопець був одним із найкращих у своєму батальйоні, тому був запрошений взяти участь у військовому параді з нагоди 65-ої річниці Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні 9 травня 2010 року. За це отримав відзнаку з рук командира І Феодосійського окремого батальйону морської піхоти, як один з найкращих морських піхотинців. Три роки прослужив снайпером у першій роті. За цей час

заслужив авторитет і повагу серед товаришів по службі і командирів. А вже у 2011 році сам став командиром відділення.

Артем розповідав, що у їхньому батальйоні було дуже престижно знати англійську мову, адже часто військовослужбовці беруть участь у міжнародних навчаннях. Він розумів, що це ключ від багатьох дверей, в тому числі – закордонних, тож свої знання мови необхідно весь час поглиблювати та вдосконалювати. У 2011 році закінчив курси англійської мови в Академії Сухопутних військ в Одесі, де отримав свідоцтво про перший рівень знань. А наступного року в Харкові здобув другий (найвищий) рівень знань англійської мови, який щороку підтверджував на іспитах. Знання мови – це свого роду квиток у закордонні відрядження, де військовослужбовці набувають нових знань і вмінь, діляться своїм досвідом і переймають досвід військових із найрозвиненіших країн світу. Перше закордонне відрядження було у 2010 році, яке тривало два місяці. Це була постійно діюча операція «Active Endeavour» НАТО у Греції. У 2011 році пройшов навчання з миротворчої тематики і спільні міжнародні навчання «Ротаційні сили», які проходили у Румунії. З кожного відрядження, окрім нових знань, привозив додому і враження, з якими охоче ділився зі своїми рідними та друзями. Найкращі спогади в Артема залишилися від Румунії. Він розповідав, що у них були дуже вмілі та вправні інструктори, які брали участь у війнах, тож досвіду в них – хоч відбавляй. А найбільше здивувала їхня кухня і багатство страв для військовослужбовців, чого, на жаль, неможна було сказати про кухню наших українських солдатів. Хлопець був учасником міжнародного семінару сержантського складу, який проходив в італійському Неаполі.

У 2013 році потрапив до складу делегації від України, яка взяла участь в міжнародних навчаннях НАТО у Польщі «Steadfast Jazz – 2013». За розповідями Артема, це були навчання найвищого рівня, в яких брали участь кращі українські морські піхотинці за весь час незалежності нашої держави, і Україна, за оцінками натівських експертів, була на висоті. Вже тоді він міг з гордістю сказати, що підготовка наших хлопців була не гіршою від закордонних. Він точно знав, що українці з гідністю зможуть дати відсіч будь-якому ворогу. Саме такі відрядження були важливими у військовій кар'єрі. Хлопець і не підозрював, що незабаром всі ці знання йому стануть край необхідними.

Артем перебував у Феодосії під час окупації Росією Криму. Після анексії Криму в морській піхоті залишилося 200 осіб, які не зрадили своїй країні, серед них і наш земляк. Він ніколи не сумнівався, що до кінця виконає всі обов'язки, які прописані у присязі, і залишиться вірним українському народові. На початку осені 2014 року він мав їхати на міжнародні навчання у США. Але у цей час в Україні почалася війна, яка безжально перекреслила всі сподівання і мрії Артема. Він відмовився від поїздки до Америки, не зрадив своїх товаришів по службі і пішов воювати разом із ними. Його намагалися відмовити від «необачного» вчинку близькі, знайомі, друзі, а він відповідав: «Можливо, зараз моєму рідному місту, родині нічого не загрожує, можливо, саме зараз усі у небезпеці, але я і надалі хочу, щоб все так і залишилося. А для того, щоб і надалі все було спокійно, ми, чоловіки, повинні не пустити ворога на рідну землю». Стати чи не стати на захист Вітчизни, залишитись у спокійному

звичному середовищі, чи опинитись у безпеці, щоб інші могли жити спокійно?! Готовність до самопожертви заради мирного життя інших переважила....

Я впевнена, що Артем не шкодував про цей сміливий вчинок, бо він як справжній патріот встав на захист своєї батьківщини, на захист нас із вами. Юнак ризикував своїм життям і дивився страхам прямо в очі.

У вересні 2014 року хлопець зі своїми побратимами був відправлений на передову військових дій України, у передмістя Маріуполя. Артем хоробро захищав свою землю, неодноразово був під прицільним вогнем загарбників. У листі до своїх рідних він написав чудові слова, які підкреслюють його силу, мужність та відданість Батьківщині: «Присягаю ніколи не зрадити побратимів, відстоювати споконвічні цінності українського народу: духовність, патріотизм, любов до Бога, любов до людини і всього живого, шанувати батьків, сприяти вихованню молоді, виконувати закони України. Zobov'язуюсь своїм життєвим прикладом, своїми вчинками та словами сприяти відродженню у людей поваги до українців. До останнього подиху служити Богу, народу, Україні. Присягаю в цьому Господу із доброї волі, свідомо і за покликом своєї душі перед усім козацьким товариством! Слава Україні!» Як бачимо, кожне слово пронизане любов'ю, силою та відвагою, а головне, обіцянкою до останнього подиху служити Богу, народу, Україні. Ми пишаємось і завжди пам'ятатимемо таких земляків. Він для нас – справжня гордість! Його честь та відвага захоплює.

На жаль, земний шлях Артема закінчився трагічно. 29 жовтня під час обстрілу бойовиками позицій української армії у селищі Талаківка морські піхотинці понесли втрати. Боровся він, не жалкуючи власного життя, думаючи лише про те, що десь вдома його рідні - ті, кого треба захищати. І захищав до останнього подиху. Сумна звістка про загибель нашого земляка – морського піхотинця Артема Корнева сколихнула наше місто. Вся Пологівщина й досі співчуває його рідним і близьким, розділяє біль непоправної втрати. Для нас усіх він живий у пам'яті, бо герої не вмирають.

В АТО хлопець пробув з 15 вересня до 29 жовтня. Артем був прикладом ідеального образу піхотинця – спортивний, сильний, цілеспрямований, безстрашний. Він залишив після себе найцінніше - свого маленького синочка Івана. 14 березня 2015 року указом Президента України Артем був посмертно нагороджений орденом “За мужність” III ступеня. 16 листопада 2015 року його також було нагороджено відзнакою II ступеню “За вірність”. Багато побратимів загиблого і досі підтримують зв'язок з його родиною.

Школа, у якій хлопець навчався, пам'ятає свого випускника. 5 грудня 2014 року, напередодні дня Збройних Сил України відбулося відкриття меморіальної дошки старшому сержанту морської піхоти Артему Корневу, воїну, який віддав своє життя за незалежну, вільну Україну. Відкриття дошки – це ще одна нагода вклонитися світлій пам'яті і віддати шану герою, випускнику Пологівської гімназії «Основа» 2008 року, який трагічно загинув при виконанні військового обов'язку. Вона кожного дня нагадуватиме нам – майбутньому нації, про те, якими треба бути мужніми, терплячими, гідними звання українця, про те, якою дорогою ціною купується воля і незалежність.

Минуть роки, зміняться покоління учнів, вчителів, але я переконана, що пам'ять про героїзм цього мужнього хлопця залишиться в наших серцях. А його подвиг буде гідним прикладом для наслідування, бо Артем Корнев, не

зважаючи на свій досить молодий вік, без вагань пішов захищати Україну. Віддав своє життя заради свободи і незалежності нашої держави.

УДК 372.8

*Кривошилик О.В.,
учитель української мови та літератури, «учитель-методист»,
Криворізька загальноосвітня школа №44
alena-krivoshlyk@mail.ru*

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ЗАСОБАМИ КРИТИЧНОГО ЧИТАННЯ

«Мислення – це нове створення світу» А.Камю

Одними із різновидів інтерактивних технологій, спрямованих на формування незалежної позиції та здатності до самостійного прийняття рішень, є технології критичного читання.

Основоположною цінністю демократичного суспільства є свобода слова. Кожен має право на відкрите відстоювання своїх позицій. Толерантне сприйняття думок і переконань інших людей можна формувати засобами критичного читання.

Критичне читання - це процес, що залучає учня (реципієнта) до діалогу з текстом. Протягом цього діалогу учень відгукується на різні ідеї, з якими він зустрічається під час підбиття підсумків, аналізу, побудови гіпотез та оцінки, на кожному етапі має ставити запитання для наступного розвитку ідей.

Під “критичним читанням” розуміють такий спосіб опрацювання текстів, коли учні не читають текст механічно, а застосовують під час читання розумові операції високого рівня, що дозволяють сформулювати власну думку щодо інформації. Фахівці вважають, що навчити школяра критичного читання – це найскладніша та найважливіша складова формування і розвитку компетентного учня.

Як активний читач школяр має визначати для себе мету читання. Це можна зробити за допомогою запитань: "Для чого я читаю цей текст? Чого я очікую від читання?". Працюючи з великими текстами, варто обдумати організацію читання, читати вибірково, акцентуючи увагу на головних ідеях. Виокремивши головні ідеї, слід доповнити їх важливими деталями, фактами, статистикою тощо.

Навички ефективного опрацювання текстів передбачають уміння швидкого читання. Таке читання змальовує загальну картину змісту. Для того, щоб зробити процес читання більш ефективним, слід акцентувати увагу на структурних елементах, заголовках, підзаголовках, тезах, визначити організацію тексту.

Запис важливих ідей дозволить опрацювати матеріал та обдумати ідеї одночасно. Більше того, їх постійний перегляд збереже в пам'яті вже знайомий матеріал і не дасть змоги відійти від заданої теми.

Важливим елементом критичного читання є запитання. Формулювання запитань до тексту підштовхне учня до подальших роздумів. Більше того,

розвиток аналітичного мислення залежить від складності поставлених запитань: чим більше інформації охоплює запитання, тим глибше аналіз.

Література як шкільний предмет несе в собі потужний навчальний і виховний заряд. Сприймаючи й аналізуючи художні тексти, молода людина робить із них певні висновки, формує власні поведінкові ідеали, переконується у складності людської природи. Герої творів літератури постають для юного читача своєрідними уособленнями чеснот і вад узагальненої особистості. Тому і сприйняття потужного змісту літературних творів за жодних обставин не має бути спрощеним і репродуктивним.

Наприклад, при вивченні повісті В.Дрозда «Білий кінь Шептало» можна застосувати метод критичного читання *«Академічна суперечність»*, запропонувавши учням висловити свої «за» і «проти» при відповіді на питання: *«Чи може людина зберегти свою індивідуальність у сучасному світі?»*.

Зайве говорити про потужний виховний потенціал театральних постановок у школі. Але ефективнішими такі постановки стануть у випадку активного залучення глядачів у хід дії, можливості ставити запитання, обговорювати, критикувати й аналізувати побачене. Саме тут може стати у пригоді технологія *«Форум-театр»*, коли під керівництвом учителя групи учнів інсценізують окремих фрагмент твору, а після виступу кожної групи глядачі мають змогу поставити виконавцям запитання за текстом, актори - відповісти на ці запитання.

Ефективним прийомом для розвитку зв'язного мовлення, потужним засобом формування критичної позиції та навичок самостійного мислення є вправа *"Лист письменникові"*. Наприклад завдання на уроці української літератури у 6 класі: *«Діти! Працюючи в загальному колі, виразно прочитайте лист Станіслава Чернілевського. Висловлюючись по черзі, продовжіть незакінчене речення: "Коли я прочитав цей лист Станіслава Чернілевського, я відчув (я подумав)..."*.

Для опрацювання оповідання В.Винниченка *"Федько-халамидник"* можна використати технологію *"Читаємо, щоби дізнатись"*, а саме: прочитати з учнями назву твору. Обговорити у загальному колі:

- *Як ви розумієте слово "халамидник"?*

- *Яким ви уявляєте собі Федька?*

Потім прочитати перші три абзаци оповідання. Порівняти уявлення школярів про героя з авторською характеристикою:

- *Про що, як ви думаєте, буде йти мова?*

- *Які події ви очікуєте?*

Дочитати запропонований фрагмент до кінця. Обговорити у загальному колі:

- *Чи справдились ваші очікування?*

- *Як автор ставиться до Федька?*

- *Які риси характеру хлопчика особливо виразно прослідковуються в його вчинках?*

- *Прокоментуйте епізод покарання Федька батьком. Чи змінилося щось у вашому ставленні до героя? Чому?*

При вивченні у старших класах великих прозових творів із розгалуженою образною системою доречно запропонувати дітям метод *"Карта персонажів"*,

коли учні об'єднуються в пари, обирають двох персонажів твору, потім у відповідну комірку вписують імена персонажів, у кола вписують характеристики даного персонажа, у прямокутники - докази за текстом розповіді.

Цікавою є вправа *"Запитаймо в автора"*, яка дозволяє на уроці долати стереотип "правди в останній інстанції". Після прочитання спогадів конкретного письменника учням пропонується: *«Уявіть собі, що зараз ви будете мати можливість спілкуватися з автором цих спогадів. Підготуйте максимальну кількість запитань до нього під час читання тексту. У кожного має бути не менше 5-7 запитань. Оберіть за бажанням одного з учнів, який виконав би роль автора, поставте йому частину запитань. Потім дайте слово іншому "автору". Продовжуйте обговорення, змінюючи авторів доти, доки у вас є запитання»*.

Коли текст складний для розуміння або перевантажений фактичним матеріалом, можна скористатися методом *«Читання в парах /узагальнення в парах»*. Щоб організувати діяльність, учителю треба обрати текст, розбити його на короткі частини; об'єднати учнів у пари і дати чіткі пояснення, що вони повинні робити. Наприклад:

«Кожний член пари буде виконувати дві ролі: доповідача і респондента. Доповідач — уважно читає вголос абзац та узагальнює його зміст, тобто стисло своїми словами розповідає основну ідею. Респондент — теж читає текст, а потім уважно слухає доповідача і ставить йому два запитання, які прояснюють зміст тексту. Потім вони повинні помінятися ролями, тобто доповідач стає респондентом, і навпаки, коли вони працюють над другим абзацем». Коли пари виконують цю роботу, кілька учнів називають вголос свої запитання.

Або: «Об'єднайтеся в пари. Нехай один з пари учень прочитає вголос абзац тексту і підведе одним-двома реченнями підсумок (резюме) того, про що йдеться в ньому, відповівши на запитання: про що йшлося? Інший з пари має поставити 1-2 запитання до прочитаного. Питання записуються, обидва учні намагаються відповісти на них. Далі другий з пари учень читає, а перший ставить питання. Такий обмін ролями відбувається до кінця читання». По завершенні читання всього тексту пари презентують класу найбільш цікаві питання й ті, на які вони не змогли знайти відповідь. Ці питання обговорюються в загальному колі».

У наш час дуже важливо розвивати критичне мислення в учнів, щоб вони стали отримувати задоволення від читання книг, навчилися їх аналізувати і робити самостійні висновки, ставити розумні запитання і творчо знаходити на них відповіді. Важливо відзначити, що технологія розвитку критичного читання допомагає школярам самостійно визначати напрям у вивченні теми і самостійно вирішувати проблеми, тобто *«мислити по-справжньому»*.

Список літератури:

1. Боровик О. В. Сучасні технології вивчення української мови // Українська література в загальноосвітніх школах. – 2003. – № 6. С.33-34.
2. Вукіна Н.В. Критичне мислення: як цього навчати / Н. В. Вукіна, Н. П. Дементієвська. – Х.: Основа, 2007. – 112с.

3. Голобородько Є. П. Урок рідної мови: сучасні підходи та технології// Вивчаємо українську мову та літературу. – 2003. – Верес. (№1). – С. 20-22.
4. Гончарова Л. Формування і розвиток сучасного мислення на уроках словесності// Рідна мова. – 2000. - №5. – С. 32-33.
5. Гудзик І. Розвиток критичного мислення школярів у навчальній діяльності// Українська мова та література. – 2004. – Берез. (№10). – С. 3-7.
6. Давиденко О.М. Розвиток критичного мислення на уроках мови і літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – №2. – С. 7-8.
7. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посібник. – К., 2004. – 352с.
8. Єфимова Т. Навчити мислити критично// Українська мова і література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2001. - №6. – С. 61-66.
9. Стіл Д. Методична система – розвиток критичного мислення в навчанні різних предметів / Д. Стіл, К. Мередит, Ч. Темпл. – НМЦ «Інтелект», 1998.
10. Фасоля А. Вчимося ставити питання // Українська мова та література. – 2004. – Трав. (№20). – С. 22-2

УДК 81

*Лаврик М.В.,
учениця 11-Б класу
Дмитренко К.К.,
вчитель німецької мови
Запорізького колегіуму № 98
м. Запоріжжя
edvorskaya@yandex.ru*

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Вивчення публіцистичного дискурсу взагалі й німецькомовного публіцистичного дискурсу зокрема має давню традицію. З функціональної точки зору, публіцистичні тексти найбільш повно сполучають у собі реалізацію двох основних функцій. Це функція впливу, реалізована за допомогою всього арсеналу лінгвістичних засобів виразності, і чисто інформативна функція.

Публіцистичний дискурс став більш емоційним і образним. Все частіше автор відходить від пропаганди чогось, а намагається переконати читача, викликати в ньому бажану реакцію, а звідси і зростання діалогічності, орієнтація на усне мовлення, що також є одним із прийомів зацікавлення читача [2].

В ході дослідження ми прийшли до висновку, що до основних рис публіцистичного дискурсу відносяться: поєднання рис публіцистичного стилю з рисами інших стилів, що обумовлено різноманітністю тематики і жанрів публіцистичних матеріалів, економія мовних засобів, лаконічність викладу при інформативній насиченості, наявність штампів і стандартів, що допомагає адресатові швидко сприймати інформацію.

Мова як засіб порозуміння є не тільки проявом думки, але й почуття, емоції, експресії. За “Лінгвістичним енциклопедичним словником”,

експресивність – це “сукупність семантико-стилістичних ознак одиниць мови, які забезпечують її властивість виступати в комунікативному акті засобом суб’єктивного вираження ставлення мовця до змісту або адресата мовлення” [3].

Необхідно зазначити, що проблема емоційно-експресивної забарвленості тексту та окремих його одиниць вираження по-різному розглядається у мовознавстві в цілому. Більшість дослідників розглядають емоційність та експресивність мови – ці дві сторони виразності – як невід’ємну єдність [1].

На думку багатьох учених, емоційне в мові служить для вираження почуттів, а експресивне – для посилення виразності та образотворчості; емоційне протиставлено інтелектуальному, а експресія охоплює як інтелектуальне, так і емоційно-вольове [4]. У цьому випадку експресивність є ширшою за емоційність.

Адекватне віддзеркалення тієї або іншої сфери людської діяльності передбачає використання різних мовних засобів, серед яких значне місце займають фразеологічні одиниці (ФО). Перш за все, слід зазначити, що загальною рисою публіцистичних фразеологізмів є експресивність, в основі якої лежить метафоричне і метонімічне переосмислення компонентів. Приклади функціонування публіцистичних ФО свідчать про те, що під впливом контексту вони можуть піддаватися оказіональним перетворенням, викликаючи ті або інші зміни в семантиці. В першу чергу такі зміни торкаються конотативного аспекту значення, що знаходить вираження в зміні об’єму конотації у ФО по лінії його збільшення. Проаналізуємо декілька прикладів:

Russische Politiker und Beamte hatten zuvor mehrfach erklärt, unter dem Deckmantel gesellschaftlicher und Nichtregierungsorganisationen seien in Russland Spione tätig, mit dem Ziel, den staatlichen Interessen des Landes zu schaden [5].

Unter dem Deckmantel - приховувати щось, в даному контексті ця ФО вказує на бажання автора зосередити всю увагу на тому, що політики хочуть приховати події та використати їх у власних інтересах. Окрім експресивності, ФО *Unter dem Deckel* володіє також емоційно оцінним компонентом, оскільки виражає негативну оцінку автора.

В прикладі наведеному нижче експресивність досягається влучним вживанням фразеологізму *vom Kopf auf die Fusse stellen* – радикально змінити, за допомогою якого автор також наголошує на необхідності радикальної зміни ставлення до дітей та передає своє занепокоєння ситуацією.

Der Umgangsrecht zwischen Kindern und Dritten muss vom Kopf auf die Fusse gestellt- nämlich als Recht der Kinder, nicht der Dritten ausgestattet werden [7].

Спостереження над лексикою, що використовується в публіцистичних текстах, дозволяє відзначити велику кількість експресивно-оцінних прикметників. Експресивні прикметники реалізують своє значення у поєднанні з іменником, прислівником і дієсловом. При віднесенні до іменника прикметники позначають властивості і якості предмету, а також проявляють своє комунікативне призначення повідомляти про властивості і характеристики, які уточнюють чи розкривають їх якісну визначеність. Наведемо приклад:

Er war ein schlechter Philosoph und ein ausgezeichnete Autofahrer, aber sein Fahren war viel gefährlicher als seine Philosophie [6].

В цьому прикладі автор використав два протилежні прикметника, щоб передати свої негативні емоції до людини про яку йдеться у статті.

Серед експресивної лексики часто зустрічаються слова, які належать до так званого зниженого стилістичного тону: колоквіалізми, діалектизми, сленгізми, жаргонізми, вульгаризми. Використання таких слів у мовленні викликане певними прагматичними цілями і створює жвавість та наочність живого мовлення. Такі слова чітко протиставляються літературній нормі, і в цьому саме суть новизни їх використання. Жаргонні слова та вирази приносять у літературну мову своєрідну метафоричність, образність, що і є причиною їх появи на сторінках газет та можуть виражати іронію, обурення та зневагу автора.

Wir können den Liefertermin nicht halten. Da soll doch gleich ein Donnerwetter dreinfahren![10]

У цьому прикладі було використано слово, яке належить до жаргонної лексики - *Donnerwetter* - хай йому грець, що допомогло автору висловити його обурення щодо недотримання терміну поставки.

У наступному реченні вживається жаргон - *verfluchte Kiste*, що є показником емоційного стану автора, який бажає щоб така клята річ як війна нарешті закінчилась. Це відображає його вороже ставлення до війни.

Ich wünsche mir, dass ich diese verfluchte Kiste endlich wieder geschlossen und vergraben kriege [9].

У наступному прикладі ми розглянемо сленгізм *Geröll*, що позначає гроші. Завдяки цій лексичній одиниці автор статті виразив своє презирство щодо грошей, як основної цінності:

Und am Ende des Wegs werden Sie verstehen, dass dieses Geröll keine beherrschende Rolle spielt [10].

До найбільш поширених лексичних засобів вираження експресивності в німецькій мові, та в німецькій публіцистиці зокрема, належать модальні частки (*wohl, denn, etwa, aber, auch, doch, etwa, nur, schon* та інші). Вони відносяться не до окремого слова чи словосполучення, а до всього речення в цілому. У реченні вони відіграють комунікативну роль і допомагають зрозуміти мету і наміри: про що говориться, яка емоційна оцінка змісту висловлювання, які взаємини існують між партнерами по комунікації. Наприклад:

Die wissenschaftliche sowie öffentliche Diskussion war in den letzten Jahren stark gekennzeichnet von der These, die jüngeren Generationen heute seien im Vergleich zu den vorherigen Jugendgenerationen durch eine stärkere Politikverdrossenheit und Politikmüdigkeit gekennzeichnet. Das ist doch nicht zu glauben [7].

В данному контексті автор за допомогою модальної частки *doch*, виражає свій подив, змішаний із обуренням. Його бентежить, що молодь перестала бути політично активною.

Der Wald ist nicht gesund, weil er vom saueren Regen vernichtet wird. Eine lang anhaltende Trockenheit führt zu den Bränden in den Wäldern. Das Leben der Tiere und Pflanzen ist auch in Gefahr. Einige Tier- und Pflanzenarten sind verschwunden. Wieso denn [6]?

В цьому прикладі автор використав модальну частку *denn*, що висловлює нетерпіння і роздратування автора, стосовно людського недбалого відношення до природи.

Одним із найяскравіших засобів вираження експресивності на лексичному рівні є вигуки. Вигуками вважаються слова, що слугують для вираження почуттів, емоцій, душевного стану та ін., але не називаючи їх. Наприклад, в наступному реченні вигук *Ach nee!* передає своє розчарування та прикрість з приводу надзвичайної ситуації у Південно-Східній Азії, що завдала шкоди населенню:

Ach nee! Der Wirbelsturm hat nochmals die Bevölkerung von Südostasien einen Schaden zugefügt [8].

А в наступному прикладі вигук *ha* передає здивування та презирство автору щодо людини про яку йде мова:

Ha, er sucht nach Lügen, der Feigling! Aufgepaßt [10]!

Як показав аналіз матеріалу, джерелом мовних ресурсів експресії в газетно-журнальних жанрах сучасної німецькомовної преси є: фразеологічні одиниці, прикметники, жаргонні слова, сленгізми, модальні частки та вигуки.

Отже, всі перераховані лексичні засоби вираження експресивності вживаються для того, щоб показати читачу інформацію більш правдиво, передати враження і відношення до певних фактів і таким чином, вплинути на адресата та зацікавити його, надавши публіцистичним текстам ефект новизни.

Список літератури:

1. Апресян Ю. Д. Избранные труды / Юрий Денисович Апресян. – [2-е изд.] - М. : Языки русской культуры. Т.1.- 2005.- 319 с.1.
2. Лукьянова Н. А. О соотношении понятий экспрессивность, эмоциональность, оценочность // Актуальные проблемы лексикологии и словообразования.- Новосибирск : Новосибирский государственный университет. - 1976. - № 5. – С. 9 - 18.
3. Розенталь Д. Э. Стилистика газетных жанров / Дитмар Сльяшевич Розенталь. – М. : МГУ, 1981.- 256 с.
4. Фомина З.Е. Эмоционально-оценочная лексика в русском и немецком языках/ З.Е. Фомина // Очерки по русско-немецкой контрастивной лингвистике: Лексика, синтаксис. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1995 . – С. 4-28.
5. Blätter für deutsche und Internationale Politik (2009)
6. Der Tagesspiegel (2009)
7. Der Spiegel (2014)
8. Neues Deutschland (2014)
9. Stern (2010)
10. Der Spiegel (2014)

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ПОЗИЦИИ АВТОРА В РУССКОЯЗЫЧНОЙ ПОЭМЕ Т.Г. ШЕВЧЕНКО «СЛЕПАЯ»

Художественное произведение - это сложное единство компонентов, гармонически связанных между собой в тексте. Известно, что само слово «текст» заимствовано из латинского языка, означает «ткань, сплетение, соединение». То есть, художественный текст – это «ткань», которую плетет автор, подбирая определенные лингвистические средства, соответственно той идее, которую он хочет донести до читателя. Работая над текстом художественного произведения, мы пытаемся проникнуть в ход мыслей автора, определить его позицию и согласиться или не согласиться с ней.

Исходя из важности понимания позиции автора в художественном произведении и роли лингвистических средств в ее определении, мы выбрали тему научно-исследовательской работы – «Лингвистические средства выражения позиции автора в русскоязычной поэме Т.Г. Шевченко «Слепая»».

Как о законченном произведении Т.Г. Шевченко писал о «Слепой» 30 сентября 1842 года в письме к Я.Г. Кухаренко: «Переписав оце свою “Слепую” та й плачу над нею, який мене чорт спіткав і за який гріх, що я оце сповідаюся кацапам черствим кацапським словом...».

Позволим себе не согласиться с Т.Г. Шевченко по поводу черствости русского («кацапского») слова, которым была написана его поэма. Это были те слова, что, судя по всему, сами рождались в измученной душе поэта. Исповедь его не была и не могла быть черствой. Русским языком он владел также мастерски, как и украинским. А насыщенное трагичностью бытия повествование несло в себе яркую эмоциональную окраску, переданную с помощью ряда умело подобранных языковых средств.

Как известно, поэма «Слепая» берет своё начало от драмы «Слепая красавица». Но в процессе работы изначальный замысел изменился и Шевченко написал драматизированную поэму «Слепая». Случайно ли изменилось заглавие произведения? Сравнивая два заглавия, мы пришли к выводу, что название, выраженное одним словом - «Слепая», семантически более емко. В словосочетании «слепая красавица» существительное «красавица», перенимая на себя логическое ударение, как бы смягчало отрицательные эмоции, вызванные прилагательным «слепая». Оставив в названии поэмы одно субстантивированное прилагательное, автор акцентировал внимание именно на этом субстантиве, усилив тем самым эмоциональное восприятие слова, сделав его семантически более ёмким.

Знаменательно, что в тексте поэмы имя главной героини отсутствует, вместо него употребляется субстантив Слепая. При этом следует отметить

многозначность данного слова: слепая – потерявшая зрение и слепая – не видящая реалий окружающего её мира.

Об отношении автора к своей героине свидетельствует номинативный ряд – слова, употребляемые в поэме вместо слова Слепая: «несчастливая», «несчастливница», «калека», «непотребница».

Не случайным кажется и выбор имени другой героини поэмы – дочери Слепой. Оксана – украинская разговорная форма имени Ксения. Предположительно происходит от греческого слова "ксенос" – чужой. Распространенное в простонародной среде, имя Оксана усиливает национальный колорит поэмы.

В то же время его дословный перевод – «чужая» – указывает на некую предопределённость в судьбе героини. Уже с самого рождения Оксана оказывается «чужой» в мире, который её окружает и который изначально относится к ней враждебно. Вместе с тем в самом звучании имени Оксана присутствует ощущение света и душевной чистоты. Возможно, эти факты и повлияли на выбор автором имени героини. Прилагательные-определения «невинный, целомудренный» играют главенствующую роль в описании Оксаны.

Примером непосредственного выражения авторского отношения может служить эмоционально-экспрессивная лексика.

Например, говоря об Оксане, поэт часто употребляет определение «прекрасная»:

Говоря о Слепой, многократно употребляет в роли субстанты и в роли определения слово «бедная»:

Средством выражения экспрессии служит семантический ряд слов: печаль, грусть, тоска. Так, слово «грусть» и производные от него: грустить, грустно, грустная – в сравнительно небольшом тексте поэмы встречаются 18 раз; 17 раз встречается слово с корнем «печаль»; слова «тоска», «тоскуя», «тосковала» – 14 раз. Впечатление дополняется многократно употребляемыми словами: «унылый», «тяжкий», «несчастный», «горестный», «мрачный». Т.Г. Шевченко дополняет этот ряд новообразованными сложными словами: «уныло-тихо», «грустно-тихо», в которых слово «тихо» передает ощущение безысходности. Часто эмоционально окрашенные слова образуют логически завершённый экспрессивный ряд.

Но глухо все в родном краю!

Я тщетно голос подаю...

Там все уснуло. Пустота

Растлила сердце человека,

И я на смех покинут веком,

Я – одинокий сирота!

В данном случае в экспрессивном ряду: глухо – тщетно – пустота – одинокий – прослеживается причинно-следственная связь. Автор таким образом объясняет своё ощущение одиночества. А слово «сирота» усугубляет экспрессивное восприятие сказанного.

В поэме «Слепая» мы встречаем соединение целого ряда стилей: устаревшие формы слов, церковнославянская лексика, высокий книжный стиль

органически вплетается в канву рассказа, соединяясь с разговорным стилем, насыщенным украинизмами.

Своеобразным песенным обрамлением для своей поэмы Т.Г. Шевченко берет псалом «Плач Иосифа Прекрасного»

«.. В чужом краю кому, тоскуя,
Родную песню пропою?»

Читая эти строки, мы мысленно относим их к самому автору, который вложил в них свою собственную тоску по родной земле.

Высокий книжный стиль, устаревшие слова поэт употребляет в строчках, обличающих бездушное общество, вызывающее негодование поэта своим жестокосердием. Вместо привычной формы местоимения *её* употребляется устаревшая – *ея*. Все это придает особую назидательность словам автора. Его позиция предельно ясна: он осуждает общество, для которого «невнятен стон разлуки, чужда им матери любовь...». Характеристику этому обществу дают повторяющиеся слова-определения «злые» и «грешные».

Синтаксическими средствами выражения авторской позиции в поэме «Слепая» являются риторические вопросы, однородные члены предложения, повторы, приём синтаксического параллелизма.

Текст поэмы Т.Г. Шевченко, помимо рассказа о тяжелой судьбе украинской женщины, содержит еще и лирические авторские ремарки – пронизанные светлой грустью воспоминания поэта о родине, печальные размышления о своей судьбе и судьбе всего украинского народа.

Для выражения авторской позиции здесь используются обращение, эпитеты, метафоры, которые также указывают на обстоятельства и объясняют причину изменений произошедших в душе поэта:

Я тайну жизни разгадал,
Раскрыл я сердце человека,
И не страдаю, как страдал,
И не люблю я: я – калека!

Но «калека» по отношению к автору приобретает иное лексическое значение – разочарованный человек, охладевший к жизни.

то подтверждается следующей метафорой:

Я трепет сердца навсегда
Оледенил в снегах чужбины...

При этом слово «оледенил» представляет собой окказионализм – слово, придуманное самим автором, которое как нельзя лучше отражает состояние внутреннего дискомфорта, «холода», вызванного оторванностью от родной земли.

Вся поэма Т.Г. Шевченко пронизана чувством безграничной любви автора к Украине. Она содержит описание украинских традиций и обрядов: Маковеевого дня, обряда, которым отмечалось окончание жатвы.

Шевченко вкрапливает в свои стихи целые строфы из народных песен.

Созданию национального украинского колорита способствует также употребление большого числа украинизмов. Всего в поэме их насчитывается больше сотни, в том числе этнографизмы (пан – пани, дидыч), экзотизм (покрытка), форма звательного падежа в роли обращения.

В поемі Шевченко «Слепая» автор розсуджує над проблемою несправедливого устрою суспільства, в якому життя простого людини не має ніякої цінності, де жорстокість входить в рамки закону, а обездолений людина залишається сам на сам зі своїм несчассям. Поет змушує задуматися над цією проблемою і читача. Позиція автора найбільш яскраво передається з допомогою ряду лінгвістических засобів: семантичних, лексических, синтаксических, – які малюють нам образ автора як людини, безмежно люблячого свою батьківщину, боляче переживаючого розлуку з нею, страждаючого разом зі своїм народом, співчутливого йому і зворушеного його несправедливим положенням. Свої думки і почуття він передає і читачам. Поетому, прочитав поему, неможливо залишатися байдужим до несправедливості і чужому горю, будь то час Т. Шевченко або наше час.

Список литературы:

1. Волков А.А. Курс русской риторики. - М.: 2001
2. Грошенкова В. А. Характеристика понятия "художественный текст" - <http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met143/node5.html>
3. Жарких Н. Энциклопедия жизни и творчества Тараса Шевченко - <http://www.t-shevchenko.name/ru/>
4. Місяць Н. К. Українізми в російськомовному тексті поеми Т.Г. Шевченка «Слепая» - <http://eprints.zu.edu.ua/11106/1/34.pdf>
5. Николина Н.А. Филологический анализ текста. - <http://lib.vkarp.com/2014/09/03>
6. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів у 12-и томах. – К.: Наукова думка, 2001

УДК 1751

*Мороко М. С.,
учень 11-Б класу*

*Цукан О.М.,
вчитель англійської мови, вчитель І категорії*

Пологівська гімназія «Основа»

м. Полони

ELENA.TZU@yandex.ua

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ІНТЕНСИВНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ: ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ

Мета роботи полягає у зведенні різних засобів вираження інтенсивності англійської та української мов в категоріальну мовно-мовленнєву єдність із наступним аналізом репрезентації даної категорії в мовленні.

Категорія інтенсивності, її особливості та засоби вираження в мові та мовленні цікавить багатьох вчених. Але, незважаючи на великий інтерес до цієї проблеми, існує прогалина як в теоретичних дослідженнях цього явища, так і в практичних розробках щодо способів передачі і сприйняття підвищеного ступеня інтенсивності слова, фрази, речення, тексту. В цьому ми і вбачаємо актуальність нашого дослідження.

Предметом дослідження є засоби вираження інтенсивності англійської та української мов і особливості їх використання.

Новизна дослідження полягає у спробі системного аналізу категорії інтенсивності, засобів і способів інтенсифікації на рівні слів, висловлювань і тексту.

Опрацьовуючи наукові статті таких вчених, як Вілем Матезіус, Дуайт Болінджер, Олена Шейгал, Ігор Туранський ми дійшли висновку, що у науковців нема єдності у питанні про статус категорії інтенсивності, зміст поняття визначається дуже різноманітно. Однак, більшість дослідників поділяють думку про те, що інтенсивність є різновидом мовного посилення, зокрема посилення її емоційної виразності, кількісним оновленням певної ознаки, вербалізатором її ступеню. Структура цієї категорії виражається такими основними поняттями як якість, кількість, міра. Ми вважаємо, що саме висока частотність використання слів-інтенсифікаторів у художньому мовленні обумовлює необхідність визначення, систематики, вивчення та теоретичного обґрунтування сполучуваності підсилювальних одиниць як в англійській, так і в українській мовах.

Категорія підсилення в нашому дослідженні вивчається у зіставному аспекті. Досліджуються вербальні засоби створення категорії інтенсивності в англійській та українській мові: частки, прислівники, вставні конструкції, такі як *so*, *awfully* (надзвичайно, страшенно), *how true*, *do* та інші. Категорія інтенсивності перш за все стосується лексико-семантичних труднощів перекладу. В її основі лежить поняття градації кількості в широкому розумінні цього слова, яка через відмінності у мовних картинах світу може не накладатися в англійському та українському тексті і викликати низку трансформацій. У такому розрізі мовне посилення є лексичним емпатизатором висловлювання, яке має адекватні відповідники в двох мовах.

Так, читаючи в оригіналі вирази *the sea went mountains high; a million, zillion miles away; stuff stacked up to the skies, miles and miles of it*, ми відходимо від кількісних параметрів тієї чи іншої якості. Натомість у нашій уяві виникає образ з яскраво вираженою інтенсивністю, суголосною наміру автора. Десемантизовані найменування кількості переходять у надмірну якість і відтворюються у перекладі відповідним чином:

We washed zillions of dishes. (Pierce A. – Omnivore P. 64) - Ми перемили гори посуду (переклад наш, М. М.)

Утворений за словотворчою моделлю *million, billion* інтенсифікатор вихідного речення *zillions*, що вживається на позначення надмірної неосяжної кількості, десемантизувався у даному реченні, де виконує лише емпатичну функцію, яку ми відтворюємо використовуючи образний відповідник гори, що відповідає особливостям цільового загальноновживаного використання. Числівник *thousand* або *million* у сполученні зі словами *ways, times, words* означає повторюваність дії, розмаїття форм її прояву, підкреслює важливість змістової сторони повідомлення.

“Daddy, we’ve done all this a thousand times,” Peg said (Myrer). – „Татусю, ми робили це вже тисячі разів” – сказала Пег. (пер. наш М.М.)

Проаналізувавши вищенаведені приклади бачимо, що існує функціональна еволюція зазначених інтенсифікаторів в системах сучасних англійської та української мов.

Серед англійських вербальних інтенсифікаторів значне місце також посідають раніше заборонені підсилювачі на зразок *bloody, damned, cursed*, тощо, які зараз часто вживаються з метою підсилення художнього мовлення.

Слід зазначити, що такі засоби емпізи, будучи індикаторами емоцій, сигналізують про високий ступінь емоційного збудження, точний характер якого можна з'ясувати за допомогою контекстуальних ключів: авторських ремарок, перлокутивних виразів, оцінної лексики, контекстуального пояснення в авторському висловлюванні тощо.

Як вже зазначалося, причини існування розбіжності вербальних засобів англійської та української мов різноманітні: це перш за все розбіжності в картині світу англійської та української мов, особливості багатозначності англійських та українських слів, відсутність в мові відповідників нових термінів, особливості словотвору і термінотворення в англійській та українській мовах тощо. Стосовно труднощів передачі у перекладі лексичної емпізи, можна сказати, що значною мірою вони зумовлені перетинанням у значенні слова емпітичності, експресивності та емотивності.

Підсилювальні конструкції можуть використовуватися лише для інтенсифікації значення іменників. Для емпітизації дієслів використовують підсилювальне дієслово *do*.

Деякі науковці вважають, що препозиційне *do* є одним із засобів інверсії, головною функцією якого є ідентифікація реми-присудка:

The photograph in Howard's paper demonstrated that it did work (Ch. Snow).

Але ми притримуємося тієї точки зору, що підсилювальне *do* є окремим словом - інтенсифікатором, і що попри його синтаксичний характер, насправді воно є лексичним засобом емпітизації і тому відтворюється у перекладі належним чином – шляхом добору відповідної лексики у цільовій мові.

Nurse! Do let's pretend that I'm a hungry hyaena, and you are a bone! (Carrol. L. p. 45) - Нумо гратися, нянечко, в гієну і кістку. Я – голодна гієна, ти – кістка! (пер.В. Корнієнка, с.12)

Now do try, there's a dear! (Carrol. L. p45) - От спробуй, золотко! (пер.В. Корнієнка, с.19)

Як бачимо, в усіх прикладах *do* має емпітичне навантаження, створює підсилювальний ефект. Вживаючи такий інтенсифікатор, перекладач вдається до лексичних замінів, щоб зберегти напруженість, динамічність мови оригіналу в перекладі. Слід зауважити, що майже всі речення у перекладі окличні, що також адекватно відтворює підсилювальний характер дієслова *do*.

Тобто, для адекватного перекладу підсилювального *do* українською мовою нерідко використовують слова дійсно, дуже, словосполучення все ж таки тощо. Але можливих варіантів передачі цього значення українською мовою, окрім наведених, значно більше, наприклад: також, самий, нарешті, зате, і справді, саме, гарно тощо.

Досить велике підсилювальне навантаження в англійській мові мають конструкції з *as.....as*. Ці конструкції в деяких випадках втрачають елемент

порівняння, і виражають інтенсивність, мають емоційну забарвленість. Роздивимось наступні приклади:

It was as much as she could do, lying down on one side, to look through into the garden with one eye. – Єдине, що вона могла зробити, лежачи на підлозі, - це зазирнути в садок одним оком. (пер. наш М. М.)

The Rabbit started violently, dropped the white kid gloves and the fan, and scurried away into the darkness as hard as he could go. - Кролик аж звівся на місці – кинув віяло й рукавички, і очмаріло дременув у темряву. (пер. наш М. М.)

При перекладі емфатичної конструкції as.....as вживають лексичні заміни, крім того, перекладач вживає не просто українську лексику, а слова.....

“As wet as ever”, said Alice in a melancholy tone: “it doesn’t seem to dry me at all” - Мокра як хлющ, - журливо відповіла Аліса. – По-моєму, від цього сухого матеріалу я ані трохи не обсихаю”.(пер. наш М. М.)

В цьому прикладі, для підсилення характеру речення вжито дві конструкції: as.....as та подвійне заперечення з підсилювальним at all . Як бачимо, в обох випадках були здійснені лексичні заміни, і навіть перекладач вжив український фразеологізм „мокий як хлющ”, що ще більше підсилило характер речення та емоційність вислову.

Одним з найбільш поширених засобів передачі інтенсивності є інверсія. За допомогою інверсії виділяють один або декілька елементів вислову. При цьому член речення, який потрібно виділити, ставиться на перше місце, що й приводить до зворотного порядку слів, тобто, інверсії. Але виділення членів речення не є єдиною функцією інверсії. Зокрема, вона може створювати ефект швидкості та динамічності.

Наприклад:

There was not a moment to be lost. Away went Alice like the wind, and was just in time to hear it say, as it turned a corner, “Oh, my ear and whiskers, how late it’s getting!” – Гаятись не можна було й хвилини – Аліса як вітер помчала за ним і ще встигла почути, як він проказав, звертаючи за ріг: ”Ох, мої бідні вушка! Мої вусики! Як же я запізнююсь!”

In another moment down went Alice after it, never once considering how in the world she was get out again. - Аліса з розгону пірнула слідом за кроликом, навіть не подумавши, як буде звідти вибиратися.

Вживання додаткових слів: „помчала”, „пірнула” надає реченню більшу динамічність, яку не можна передати інверсією в українській мові, через більш вільний порядок слів в реченні, крім того, слова „помчала”, „пірнула” носять більшу емоційну напруженість, ніж перекладач вжив би просто „побігла”. Тому лексична заміна тут повністю виправдана.

Завдяки строгому порядку слів в англійському реченні, стилістична інверсія являє собою дуже виразний емфатичний засіб. В українській мові інверсія не має такої виразної сили через більш вільний порядок слів. Тому для того, щоб передати інверсію українською мовою, перекладачі дуже часто користуються якимось іншим емфатичним засобом української мови, щоб зберегти виразність оригіналу.

Who in the world am I? – Хто я така?

В цьому прикладі перекладач передав емоційність речення за допомогою інтонації. В тексті перекладу він просто виділив слово „хто”. Можливо, доцільніше було б ввести допоміжні слова, або вигуки.

“Antheil’s my man.” Mrs. McKisco turned challengingly to Rosemary. – Кого я поважаю, то це Антейля, - визивно промовила місіс Маккіско, знов обернувшись до Розмері.

“Only I don’t think”, Alice went on, “that they’d let Dinah stop in the house if it began ordering people about like that!” – „А втім, хтозна, чи Діну триматимуть у домі, якщо вона так попихатиме людьми!” – додумала думку Аліса.

В цих прикладах перекладач, для збереження інтенсивності вжив допоміжні слова, а в наступному випадку автор вжив одразу два засоби емпатичності. Крім інверсії, він ввів ще й емпатичне заперечення “none”.

Money he had none. – Грошей у нього не було ні копійки.

Таким чином, розглянувши наведені приклади, ми можемо зробити висновок, що проблема передачі інтенсивності дуже тісно пов’язана з граматичними проблемами мови. Але англійська мова має ширший потенціал граматичних засобів вираження інтенсивності через те, що в українській мові більш вільний порядок слів.

Вивчивши окремо статус підсилювачів, ми дійшли висновку, що всі ці засоби надають мовленню емоційності, підкреслюють окремі відтінки смислу в реченні, виражають суб’єктивне ставлення автора тексту до смислу висловлювання.

В англійській та українській мовах можна визначити симетричні засоби інтенсифікації. З огляду на те, що англійські інтенсифікатори в українській мові мають поліваріантні відповідники, можемо стверджувати: арсенал українських вербальних інтенсифікаторів ширший за арсенал англійських.

Граматичні засоби передачі інтенсифікації, які ми обрали для дослідження, безумовно, не вичерпують емпатичного потенціалу англійської та української мов, але є, на нашу думку, найпоширенішими. Зазначені засоби відтворення, разом із лексичними, справляють найбільший емоційний вплив на читача чи отримувача інформації. Як ми вже зазначали, граматичні засоби вираження інтенсивності в українській мові не такі численні, як в англійській, тому для вираження інтенсивності найчастіше використовуються лексичні інтенсифікатори.

При перекладі творів з англійської мови на українську, переклад деяких інтенсифікаторів не викликає значних труднощів. Деякі, в силу загальноприйнятих норм мови перекладу, вимагають додаткових зусиль від перекладача. Однак перекладачу при цьому слід звернути увагу на те, щоб в перекладах зберігався ступінь інтенсифікації та емоційно-стилістичне забарвлення оригіналу.

Матеріали дослідження можуть бути використані в теоретичних і практичних курсах з семантики, лексикології, порівняльної стилістики як англійської, так і української мов та теорії розуміння тексту.

Список літератури:

1. Мальцев А.В. Усилительные наречия в английском языке/А.В.Мальцев// Сб. Вопросы лексикологии и грамматики иностранных языков. - Минск, 1963.
2. Матезиус Вилем. Избранные труды по языкознанию: Пер. с чеш. и англ.

/ Д.В. Сичинава (закл.ст.). — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 229с. — (Лингвистическое наследие XX века). — Библиогр.: с. 227-229.

3. Словарь-справочник лингвистических терминов М., «Просвещение», 1976

4. Суворина К.М. К вопросу о категории интенсивности в современном английском языке/ К.М. Суворина// Исследования в области семантического синтаксиса. - Пятигорск, 1974. - С. 38-50.

5. Туранский И. И. Семантическая категория интенсивности в английском языке. — М.: Высшая школа, 1990. — 173 с.

6. Фёдоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы): Для ин-тов и факультетов иностр. языков. Учеб. пособие.- 5-е изд. — СПб.: Филологический факультет СПбГУ; М.: ООО «издательский Дом «ФИЛОЛОГИЯ ТРИ», 2002. — 416с

7. Чабаненко В. А. Основи мовної експресії. — К.: Вища шк., 1984

8. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови /Зап.держ. ун-т.-Запоріжжя, 2002

УДК 37

Мочаліна В.П.

вчитель зарубіжної літератури

Новоолександрівської ЗОШ І-ІІІ ступенів

Каланчацької районної ради

Херсонської області

НАЦІОНАЛЬНО – ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАСОБАМИ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ

Любов до Батьківщини починається

із захоплення красою того,

що бачить перед собою дитина,

чим вона милується,

у що вкладає частку своєї душі.

В.О. Сухомлинський

Проблема патріотичного виховання сьогодні одна із найголовніших. Виховання дітей в сучасному українському суспільстві в умовах економічного та політичного реформування, коли суттєво змінилося соціокультурне життя, принципи функціонування освітніх установ, засобів масової інформації, обумовили проблеми виховання патріотичних почуттів у громадян України починаючи з наймолодшого віку.

На сучасному етапі українського державотворення надзвичайно актуальною є проблема виховання у молодого покоління патріотичних почуттів, активної громадянської позиції, сприяння усвідомленню учнями свого громадянського обов'язку на основі національних і загальнолюдських духовних цінностей. Державотворчі процеси, що відбуваються в Україні останнім часом, зумовлюють необхідність вирішення проблеми виховання національно

свідомих громадян, справжніх патріотів, відданих Вітчизні, готових до плідної праці в ім'я рідного народу.

Метою національно-патріотичного виховання є формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, пошани до видатних вітчизняних історичних діячів, готовності до виконання громадянських і конституційних обов'язків. Патріотичне виховання включає у себе соціальні, цільові, функціональні, організаційні та інші аспекти. Головною складовою патріотичного виховання є формування у молоді любові до рідної країни, що здійснюється в першу чергу школою, безпосереднім соціальним оточенням через передавання певних культурних традицій, звичаїв, обрядів. Саме патріотизм, громадянськість повинні об'єднувати українців, зберегти те, що протягом століть було нашою метою, – незалежну державу.

Патріотичне виховання – пріоритетний напрямок усієї навчально-виховної роботи – на уроках і поза ними.

Мова – найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле. Коли зникає народна мова, – народу немає більше. Рідна мова – кров національної культури, її титульна сторінка. Літературні твори є надзвичайно ефективним засобом патріотичного виховання учнів. На уроках літератури, позакласних виховних заходах формуються моральні ідеали молоді на прикладах позитивних героїв художніх творів, встановлюється живий зв'язок далекого минулого із сучасністю, виховується почуття гордості за свою Батьківщину, свій народ.

Велике значення у національно-патріотичному вихованні відіграє гурткова робота, яка спрямована на: формування в учнів образного мислення, засвоєння норм грамотності та культури мовлення й письма, збагачення внутрішнього світу школярів, розвиток інтелекту, естетичного смаку, уяви, фантазії, творчих здібностей, природних задатків, загальнонавчальних умінь і навичок.

Метою шкільного гуртка «Літературний калейдоскоп» є: формування компетентностей особистості в процесі творчої і науково-дослідницької діяльності учнів у галузі літератури: пізнавальної, практичної, творчої, соціальної. Протягом тривалого часу реалізуються основні завдання:

- виявлення талановитих дітей,
- сприяння самореалізації творчих здібностей дитини,
- розкриття чарівного світу художнього слова,
- виховання любові до рідної мови, поваги до культури та традицій українського народу;
- формування в дітей естетичних смаків на основі вивчення найкращих зразків української та зарубіжної літератури, національної свідомості,
- розвиток мовної культури, комунікативних якостей,
- формування світоглядних і загальнолюдських ціннісних орієнтирів, позитивних якостей емоційно-вольової сфери.

Результатом роботи гуртківців є збірки віршів:

- «Поетичний вернісаж» (до 175-ї річниці заснування рідного села Новоолександрівка, 2010 рік);

- «Найкраща школа на землі» (до 100-річчя Новоолександрівської школи, 2014 рік);

- «Україні Незалежній – 25» (до 25-ї річниці незалежності України)

Вірші, які ввійшли до збірки «Україні Незалежній – 25», розповідають про Україну. У поетичних пробах розкривається тема любові до Батьківщини, рідного краю. У творах поетів – початківців відкривається не тільки їх духовний світ, а й передаються роздуми про вічні істини: доброту, любов, справедливість, ставлення до суспільних явищ. У віршах простежується формування національної самосвідомості, патріотичних поглядів і переконань, почуття любові і гордості за Україну.

Говорячи про велич рідної держави, кожен висловлює бажання бути корисним для неї, а для цього треба багато знати та вміти, з дитинства здійснювати такі справи, які були б на благо свого дому, рідної школи, села, всієї держави. Учні висловлюють сподівання, що рідна країна вона стане ще красивішою, багатшою, стане наймогутнішою у світі державою.

З днем народження, країно!

Україна – ненька,
Славна і рідненька,
Двадцять п'ять тобі,
Одинадцять лиш мені.
Буду я зростати,
Твою славу примножати,
Щоб ти вільною була
Й самобутність зберегла!
З днем народження, країно!
Моя люба Україна!
Чверть століття вже тобі,
Моїй славній стороні.
Через бурі та незгоди
Ти вела свої народи.
Стали вільні нині ми,
За це дякуємо тобі!
Разом успішними зростаємо,
Батьківщину прославляємо!

Челишева Альвіна, 6 клас

Рідний, любий серцю край,
Річка, поле, зелений гай.
Синє небо над ланами,
Яскрава веселка над садами,
І калина під вікном,
Дружна родина за столом.

Кулик Микола, 6 клас

Моя рідна країна,
Тобі шану складаю.
Ти у світі єдина

Тобі пісню співаю.

Славлю я твою вроду,
Незалежність, незламність
Вірним я тобі буду
Гідним сином Вітчизни.

Муляр Дмитро, 8 кл

Поетичні збірки, створені гуртківцями, дозволяють навчити читачів любити свою Батьківщину, шанобливо ставитись до традицій українського народу, його історії, символіки, надають змогу помітити красу української природи. Вони є основою для виховання патріотизму, розвитку національної самосвідомості, збагаченню духовного світогляду школярів, формуванню усвідомлення себе як часточки українського народу з власною національною гідністю, утвердження почуття гордості за те, що вони – українці!

УДК 811.161.2

*Павлова Л.В.,
учениця 8-А класу
Дейнега-Ткачук К.В.,
учитель української мови і літератури
Томаківської ЗОШ І-ІІІ ст. №2
Томаківської райради Дніпропетровської обл.,
сmt. Томаківка
katya.deynega2014@gmail.com*

НАЗВИ СІЛ ТОМАКІВСЬКОГО РАЙОНУ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ (СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АНАЛІЗ)

Власні назви населених пунктів (ойконіми) – це скарбниця історико-культурної спадщини, адже в них знайшли відображення соціальна і політична структура суспільства, побут, заняття, виробництво, звичаї й світогляд, міграційні процеси, топографічні особливості місцевості, її рослинний і тваринний світ і т. ін.

Питання семантичної структури власних назв належить до важливих проблем сучасної ономастики. І хоч до неї зверталось багато вчених-мовознавців (Д. Бучко, М. Габорак, Ю. Карпенко, В. Котович), В. Лобода), Я. Пура, М. Торчинський, Є. Черняхівська, В. Шульгач, В. Яцій та ін.), але й сьогодні є питання, які потребують детального розгляду.

Ойконіми складають значний пласт української лексики, тому їх дослідження є актуальним і цікавить не тільки лінгвістів, а й етнографів та істориків. Важливе місце серед них посідають комоніми – назви сіл.

Досі ніхто з українських ономастів ґрунтовно не вивчав усіх структурно-словотвірних моделей ойконімів України ні на синхронному, ні на діяхронному рівнях.

Дослідження ойконімів здійснюють ареальним (тобто аналіз окремих груп ономастичної лексики всієї етномовної території) або регіональним

(дослідження назв, які функціонували чи функціонують на певній території) способами.

Вивчаючи назви населених пунктів в першу чергу інтерпретують похідне слово: визначають його семантичну та словотвірну структуру.

Регулярність використання лексем певних тематичних груп, вибір при номінації тієї чи іншої ознаки як основної для даної реалії зумовлюється інтересами населення, котрі залежать від різних факторів: соціальних, економічних, політичних та ін. [3, с.80].

Станом на 2017 рік до складу Томаківського району входить 55 сіл [2].

Здійснивши словотвірно-мотиваційну характеристику та проаналізувавши семантичні особливості комонімів Томаківського району Дніпропетровської області ми дійшли наступних висновків.

Усі комоніми в результаті дії чотирьох основних способів деривації було поділено на окремі групи.

Комоніми лексико-семантичного способу деривації (6 назв) утворилися шляхом:

1) онімізації апелятивів, мотивовані назвами з різним значенням, що виражають метафоричність: *Зоря, Маяк, Прогрес, Чайки, Чумаки*;

2) трансонімізації інших онімів у назви населених пунктів: *Топила* (від назви р.Топила, яка впадає у р. Томаківка - назва річки походить від апелятива "топило" - місце, куди стікає весняна вода і де вона застоюється, або пов'язана з українським словом "топило", що означає - трясовина. [5, с.354]).

Морфологічний спосіб (14 назв) деривації презентують комоніми, твірними основами яких у переважній більшості є антропоніми.

Ці назви утворені за допомогою ойконімотворчих формантів, які виражають належність і дуже рідко демінутивність. Наприклад: *Ганнівка, Гарбузівка, Іллінка, Михайлівка, Настасівка, Олександрівка, Петрівка, Преображенка, Семенівка, Сергіївка, Степанівка, Стрюківка, Томаківка, Тарасівка*. Назви поселень на -івка майже завжди виражають приналежність іменованого об'єкта особі, найменування якої засвідчене в основі. Твірними основами комонімів дослідженого регіону є імена, прізвище та назва рослини.

Морфолого-синтаксичним способом (27 назв) утворено комоніми: 1) які виникли шляхом субстантивації колишніх означень.

До їх складу входять назви, мотивовані субстантивованими прикметниками із непохідними основами, як-от: *Високе, Глухе*.

Комоніми з похідними основами, мотивовані субстантивованими прикметниками з різними суфіксами:

– із суфіксом -н-: *Урожайне, Вільне*;

-ин-: *Жмерине, Катьоцине*;

-ськ-: *Долинське, Запорізьке*;

-ов-/ -ев-: *Баркове, Виводове, Грушеве, Садове, Мирове*;

-уват-: *Кисличувата*;

-еньк-: *Крутеньке*.

2) До другої підгрупи належать комоніми, які виникли в результаті словоскладання: *Вищетарасівка, Китайгородка, Краснопіль, Миролюбівка, Новокам'янка, Новокатьоцине, Новокиївка, Новокраснопіль, Новомиколаївка, Новомихайлівка, Новопавлівка, Новоукраїнка*.

Комоніми цієї підгрупи утворюються в поодиноких випадках складанням основ словосполучень за допомогою словотворчих голосних о, е:

Найбільше зафіксовано комонімів, утворених складанням основ (зазвичай прикметника та іменника, рідше іменника та дієслова) з одночасною суфіксацією кінцевої основи: додається або суфікс –івк-, що виражає належність, або суфікс –ськ-, що виражає найрізноманітніші значення відносності.

На території Томаківського району було зафіксовано 8 складених комонімів. За своєю структурою такі назви є двочленими топонімами, що утворилися лексико-синтаксичним способом.

Комоніми, утворені цим способом словотвору, становлять собою найчастіше складені атрибутивні назви. Означення в таких назвах вказує на час, розмір, місце розташування, ознаку за кольором та ін. одного поселення стосовно іншого [1], наприклад: *Весела Федорівка, Веселий Яр, Добра Надія, Запорізька Балка, Зелений Гай, Зелений Клин, Новий Мир, Червоний Яр*.

Отже, найпродуктивнішим способом словотворення комонімів Томаківського району виявився саме морфолого-синтаксичний спосіб. Окремого історико-мовознавчого дослідження заслуговує етимологічний аспект аналізованих комонімів.

Список літератури

1. Бучко Д.Г. Проблемні питання деривації української ойконімів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe
2. Геопортал адміністративно територіального устрою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://atu.minregion.gov.ua>
3. Глинских Г. В. К интерпретации семантических соответствий в разноязычной по происхождению топонимике одной территории / Г.В. Глинских // Вопросы топонимики. – 1972. – № 6. – С. 79 – 85.
4. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. / В.О.Горпинич. – К., 1999. – 208 с.
5. Янко М.Т. Топонімічний словник України. - К., 1998

УДК 82

*Поліщук Е.,
учениця 9-А класу*

*Меркунова Н. О.,
учитель зарубіжної літератури
Помічнянської ЗШ І-ІІІ ступенів №3*

Добровеличківської райдержадміністрації Кіровоградської області

УКРАЇНСЬКА МЕНТАЛЬНІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ ТВОРЧОСТІ ГАЛИНИ ТАРАСЮК

«Нелегко народові, нації повернути своє правдиве обличчя, свій цивілізований образ. Бо його віками спотворювали, намагаючись натягнути на обличчя нації маску раба, обтинали їй язика, вкорочували її історичний зріст, виполювали її з лав кращих, достойних, гордих», - саме так Микола

Жулинський, академік НАН України, висловився про часткову втрату українцями своєї автентичності [3].

Актуальність дослідження полягає в тому, що в ньому зроблена спроба дослідити творчість Г. Тарасюк, зокрема окремі новели збірки «Ковчег для метеликів», для висвітлення ментальності українців на сучасному етапі розвитку суспільства і виявлення причин їх зміни.

Комплексного дослідження з даної проблеми немає. Поняття ментальності описане у багатьох книгах науковців, зокрема у працях В. Яніва «Нариси до історії української етнопсихології» (Мюнхен, 1993 р.), Олександра Стражного «Український менталітет. Ілюзії. Міфи. Реальність» (Київ, 2008р). Проте дослідження творчості Галини Тарасюк з проблеми ментальності українців немає.

Слово ментальність походить від латинського «mens», яке означало в давнину не лише розум, але й спосіб мислення, душевний склад, певну характеристику психічної цілісності. Термін «менталітет» і тепер має це смислове навантаження – передати саме цілісний, всеобіймаючий момент людських мислення і поведінки.

Українська ментальність – це тонка матерія, яка включає в себе загальноприйняті правила та звичаї, традиції, мову, світогляд саме українського народу.

В українців свій, власний менталітет, з унікальними архетипами. І, ймовірно, настав час справдитися пророчим словам Карла Юнга: «Архетипи, як русла рік, висихають, коли вода залишає їх. Але вони можуть наповнитися знову вируючим повноводним потоком» [5, с. 354].

Донедавна світ знав про Україну дуже мало. Вона асоціювалася з мультиплікаційними комічними козаками, вишиванками, «Українським гопаком», стравами української кухні. Події двох революцій і збройного протистояння на Сході країни дещо змінили ставлення іноземців до українців і розширили їх знання про Україну як самобутню державу. Змінюється і поняття української ментальності, воно показує кращі риси душі народу: рішучість, волелюбність, нескореність, боротьбу за незалежність та справедливість.

Практика останніх десятиліть показала, що нищення культури призвело до неабиякого зростання егоїзму і безкультур'я, особливо серед молоді і сільського населення. Більшість українців своє ставлення та відношення до щастя, благополуччя пов'язують насамперед з матеріальним станом, який продиктований логікою ринкових відносин.

Нині, коли ми прагнемо осмислити минуле, розібратися в теперішньому і знайти орієнтири на майбутнє, потрібен узагальнюючий та проникливий погляд на душу народу, його психологію, що виявляється в національному характері, його іміджі та ментальності.

Збірка Галини Тарасюк «Ковчег для метеликів» (2009 рік) вмістила новели, написані у роки Незалежності. Хоча сама автор називає їх абсурдним реалізмом, однак там відображено життя простих українців так, як усе відбувається насправді.

У новелах поставлене вічне питання про невідповідність моральності людей та якості їхнього земного життя.

Перша новела, «Тікаймо, Адаме, тікаймо!», що відкриває збірку «Ковчег для метеликів», про кохання. Кохання, що було в юності, потім – зражене задля статусу, посади, кар'єрного зросту. А любов – жива. Через довгі роки лине дзвінок у минуле, як передсмертний зойк: «Дуже тебе прошу» [6]. І героїня розуміє, що це – втеча. Герої, як Адам і Єва, після усіх життєвих перипетій наївно прагнуть повернути все на початок і прожити по-новому, для себе, не шукаючи вигоди, і просто бути самими собою. Кирило – учений, батько і чоловік, за яким ніколи не було ніяких гріхів. Реальність жорстока. Вона в образі представників закону, які знайшли замасковану гілками професорську «Волгу» і підозрюють помолоділих людей у вбивстві...самих себе! І звучить крик душі: «Тікаймо, Адаме, тікаймо!».

Письменниця змальовує характери героїв так. Жінка – вірна у коханні, довгі роки здатна терпіти, чекати, вже без надії – і повірити знову, все простити, пожаліти, як дитину, зрозуміти і омріяти щастя, хоча й недовге. Кирило довгі роки проживає «не своє» життя, проте у нього є життєвий успіх. Щастя і повернута молодість на фоні незайманої природи – той світ, до якого прагнуть обоє, як аналог раю. Це підтверджується ще й іменем героя – Адам, назвою гори. Але цей рай – в Україні (Карпати, Рай-гора), і його порушує реальність, грубо вриваючись у тендітний світ героїв.

Протиставлено два типи характерів – наглість, впертість і навіть розгнuzданість представників закону - і млявість у власному захисті, покірність, розгубленість, нездатність захистити себе і кохану. Герої одночасно належать двом світам, але в кінці перемагає потойбічний – як чергова втеча. Де нема сенсу проживати не своє життя.

В оповіданні «Дама останнього лицаря» головна героїня, Мадам, чверть століття перебуває у психіатричній клініці, в минулому оперна співачка, яка мала блискучу славу, їздила по світу. Це не подобалося її чоловікові Енріко («волів мати жінку при хаті»). Від минулого залишилася хвороблива фантазія. Вона належить іншому світу, світу, у якому є аристократизм, галантне поводження з дамами, інше життя. І не даремно її чекають у салоні – люди бажають чути про те, що таке життя можливе. Мадам кидає фразу, яка стає вододілом між приятельками і нею: «Ви мислите так по-тутешньому, по-колишньому, по-совітськи» [6, с. 90].

Отже, головною причиною є те, як заставили людей мислити упродовж багатьох років. І це не вина сучасних жінок – це вина суспільства, що задовольняється таким ставленням до людей, не приділяє уваги вихованню галантності у підлітків. А натомість проповідує емансипацію, рівноправ'я, яке в багатьох родинах набуло форми, коли жінка увесь тягар забезпечення родини бере на себе, а чоловік сприймає це, як належне. Проте кожного чоловіка виховує жінка. Жінка ж, яка мислить «по-совітськи», не в змозі виховати лицаря. Але Мадам – теж українка, просто вона довгий час перебувала за кордоном, і там у неї було інше життя. От і зберегла ту внутрішню інтелігентність, яка виховувалась і в Україні упродовж багатьох поколінь. Це теж є проявом етноментальності українців, яку варто відродити.

У новелі «Пирogi для повстанців» автор виводить читача на майдан Незалежності. Це той революційний порив, який готував краще життя для народу, готував до справедливого і чесного суспільного життя.

Дуже добре охарактеризовано «героїв» епохи Незалежності. Скупо, але точно змальовано чіткий поділ на тих, хто має гроші і владу, і тих, хто прагне справедливості. Перші – «банда», яка захищає себе, не вибираючи засобів, аж до фізичного знищення. Другі – трудяги, наївні романтики, які продовжують вірити, що влада так легко здасть свої позиції.

Розгубленість, наївність простих людей протиставлена хитрості, підлості, підміні понять і здатності «перефарбовуватися» у потрібні кольори. На жаль, це теж належить до того ментальності українців. І про це варто знати, щоб не повторювати помилки, які вже стали історією.

Ще трагічніше складається доля художника у новелі «Смерть Марата». Богемний спосіб життя не сприяв розвитку у Марата інстинкту самозбереження: він без допомоги не здатний сам себе забезпечити найнеобхіднішим. Залишений на деяких час без дієвої участі у його долі Еріки, яка приводила покупців його картин, він просто опинився на межі голодної смерті. Еріка, яка жаліє Марата і прагне допомогти йому, і, не відаючи того, стає причиною його смерті – він настільки довго голодував, що їжа у великій кількості на фуршеті виявилася для нього отрутою.

При всьому трагізмі ситуації, є і оптимізм: на межі світів – реального і потойбічного – перед Маратом постав білобородий дідок, котрий вручив йому схожий на пучок світла колонковий пензлик зі словами: «Візьми і пиши славу мою» [6, с.224]. І знову – творчість, професіоналізм, але безпечність, життя поза сім'єю і зневага до власного здоров'я, відірваність від родини, сім'ї, друзів, гордість, що не дає змоги звернутися по допомогу.

На протиставленні двох держав і спільній для них розрусі побудована новела «Москалі йдуть». Ментальність українців у цій новелі проглядає в образі батька, Маркіяна Адальбертовича, в ньому знаходимо риси людини, яка приймає «владу пана» як єдину правильну, він - патріот по життю: колись колгоспний парторг, а тепер «патріот у вишиванці». Юзефа Михайлівна вражає своєю жіночністю. Її турбують споконвічні проблеми: здоров'я сім'ї, благополуччя родини. Політики вона не торкається, бо для її рідних ця тема наболіла.

Син – розумний, освічений, фахівець своєї справи. Є проте в його образі щось від прагнення одночасно служити двом панам: з одного боку, хотів би прислужитися Україні, а з іншого – їде вибирати пристрої до російських нових танків, причому вибирає зі знанням справи, ще й сердиться, що на виставці і українці, і європейці не демонструють новітню технологію. Хоч розуміє, що ця техніка може бути використана проти України.

У новелах Галини Тарасюк, як у дзеркалі, відбивається наша епоха із сучасними людьми різного віку, освіти, сімейного стану, суспільного статусу, різним рівнем вихованості.

Проаналізувавши ці твори, можу стверджувати, що ментальність українців – особлива. В ній знаходжу відбиток давніх традицій народу, як от: прагнення чоловіка бути головним у сім'ї і брати на себе обов'язки годувальника («Щаслива Дарочка», «Милосердний»), берегти сімейне вогнище, догоджати чоловікові («Москалі йдуть!», «Щаслива Дарочка»), життя – служіння людям («Ганька – сама собі ворог»), у найважчі часи звертатися до пісні («Тіні заблудлих нащадків», «Щаслива Дарочка»), щедрість і добросердність («Ганька

– сама собі ворог», «Милосердний»), прагнення прислужитися батьківщині («Москалі йдуть!», «Пироги для повстанців»), прагнення до кращого життя, усвідомлення своєї ролі у виборі долі («Пироги для повстанців», «Тікаймо, Адаме, тікаймо!» , «Щаслива Дарочка»), відчуття своєї батьківщини («Москалі йдуть!», «Тіні заблудлих нащадків»), хазяйновитість («Ганька – сама собі ворог», «Милосердний», «Щаслива Дарочка»), релігійність («Тіні заблудлих нащадків», «Ганька – сама собі ворог»), містицизм («Тікаймо, Адаме, тікаймо!», «Милосердний», «Ковчег для метеликів»), віра у вищу справедливість («Смерть Марата», «Тікаймо, Адаме, тікаймо!», «Ковчег для метеликів»).

Проте українці нехтують своїм здоров'ям («Ганька – сама собі ворог», «Смерть Марата», «Ковчег для метеликів»). Здатні на амурний авантюризм («Тікаймо, Адаме, тікаймо!», «Щаслива Дарочка», «Тіні заблудлих нащадків»). Інтелігенція не здатна себе реалізувати у ринковій економіці («Смерть Марата», «Милосердний»). Втрачається доброта і безкорисливість («Ганька – сама собі ворог»). Молодь виховується на споживацькому ставленні до близьких, «речовизмі» («Ганька – сама собі ворог»). Українці пристосовуються до різних обставин, «перефарбовуються» в актуальні політичні кольори («Пироги для повстанців», «Москалі йдуть!»).

На прикладі цих новел можна порівняти життя українців за рубежем, де не прийнято турбуватися про сусідів («Смерть Марата»), і ставленні українців до сусідів («Ганька – сама собі ворог», «Милосердний»). Також доцільно порівняти стиль життя у Росії і в Україні на прикладі новели «Москалі йдуть!»: українці вивчають мову держави, у якій живуть, а росіянин – навіть не старається її знати. Герой новели «Москалі йдуть!» наче володіє даром передбачення: Юрко розуміє, що танки, для яких він вибирає приціли, можуть бути повернені проти України.

Щодо творчості Галини Тарасюк, то вона належить до письменників-пророків. Як збулося її попередження про російську агресію проти України, так можуть з часом здійснитися й інші. Українка, що увібрала у себе усі національні риси етноментальності народу, продовжує будити совість нації.

Українська ментальність дійсно є унікальною і змінюється мало. Проте є відчутний вплив західної психології, яка проявляється у споживацьких настроях. Виявлено зниження рівня інтелекту, культури, зростання егоїзму, розірваність зв'язку поколінь.

Отже, в ментальності народу варто шукати шляхи відродження нашої національної традиції, а вміло впливаючи на ті психологічні риси та історико-культурні звичаї народу, формувати нову українську державу, яка зможе протистояти насадженню невластивих українцям споживацьких інтересів, душевної черствості, сприяти вихованню почуття власної відповідальності за долю родини і країни в цілому, патріотизм.

Список літератури:

1. Гаврилюк Віктор. Українська ментальність: минуле та майбутнє. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nacija.com.ua/?article=5864>
2. Горбатенко В.П., Шемшученко Ю.С., Бабкін В.Д. Політологічний енциклопедичний словник / Упорядник В.П.Горбатенко; За ред. Ю.С.

Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П.Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736с.;

3. Жулинський М. У пошуках найсуттєвішого складу. Листи як дорожні знаки на шляху духовного самотворення / М.Жулинський. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slovoprosvity.org/2012/05/16//>

4. Ментальність українського народу // Свобода слова в Україні. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://svobodaslova.in.ua/news/read/9152>

5. Стражний О. С. Український менталітет. Ілюзії. Міфи. Реальність / О.С. Стражний. – К.: «Книга», 2008. – 68с.: іл.

6. Тарасюк Г. Т. Ковчег для метеликів: новели / Г.Т.Тарасюк. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 500 с.

УДК 398

Полупан О.В.,

вчитель української мови та літератури,

Харківська загальноосвітня школа №145

polupan1963@mail.ru

ШКІЛЬНИЙ ЕТНОГРАФІЧНИЙ МУЗЕЙ – СКАРБНИЦЯ ДЛЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5 КЛАСІ

Будь-який шкільний музей є предметом особливої гордості. А етнографічний, дійсно,- скарбниця для вчителів-філологів, істориків, учителів початкової школи, образотворчого мистецтва, трудового навчання, навіть біологів – у вихованні підростаючого покоління.

Саме в ЗОШ №145 м. Харкова є така скарбничка під назвою «Смарагди України». Як можна використовувати матеріали, що знаходяться там, на уроках української мови в 5 класі україномовної школи, я вам і розповім. Усі вправи, які будуть тут представлені, взяті з підручника О. В. Заболотного, В. В. Заболотного «Українська мова. 5 клас», Київ, Генеза, 2013.

На початку навчального року традиційною є тема «Повторення вивченого в початкових класах». До уроку «Повторення про прикметник» у підручнику (стор.12-13) є вправа 18 «Калина».

«То було дуже давно. В одному селі жила красива дівчина, яку звали Калина. Струнка, з довгою косою. Мала блакитні, наче бездонні озерця, очі й чорні, наче шнурочки, брови. Люди любили її за добре серце.

Якось, ідучи лісом, Калина викопала тонке стебло і посадила його край дороги. Зі стебла виріс великий кущ, а потім зацвів білим цвітом. А коли осипався цвіт, заблищали на кущі, як намистинки, ягоди, а в кожній ягідці – зернятко, наче маленьке сердечко.

Прийшла одного разу Калина, а кущ і каже їй: На згадку про твоє добре серце, щоб тебе не забули люди, подаруй мені своє ім'я – Калина.» [1]

Завданням до тексту є прочитати його; знайти прикметники, за допомогою яких змальовано дівчину та рослину. Міські діти часто цікавляться: чи то правда, що зернята калини на серце схожі? Я стверджую, що так, і показую калину з музею. Дістаємо зернятко, малеча роздивляється, дивується й передають одне одному.

На цьому ж уроці можна завести школярів до музею, поділивши їх на групи. Одна група розглядає тематичну виставку «Український рушник», інша - «Український посуд», третя – «Український одяг». Завдання для груп: назвіть якомога більше прикметників, якими можна охарактеризувати предмети, розміщені перед вами. Які орфограми, вивчені вами раніше, ви відчуваєте в цих словах?

На сторінці 34 – вправа 66. [1] Там вміщено текст про писанку, а також фото музею писанки в Коломиї. Після роботи над вправою я зазначаю, що ми можемо пишатися тим, що маємо писанку, куплену біля Коломийського музею нашими школярами. І демонструю дітям цей сувенір.

До вивчення теми «Фонетика. Графіка. Орфоепія. Орфографія» (урок «Приголосні тверді й м'які, дзвінки й глухі; вимова звуків, що позначаються буквами *г* і *г'*») використовуємо вправу 186. [1] Там вміщено слова на літеру *г*, які необхідно списати, вивчити й, звичайно, знати їх значення. Труднощі виникають зі словом *гніт*. Заздалегідь підготовлені експонати з музею (свічка та гасова лампа) є чудовою ілюстрацією для наших дітлахів.

Рисунок 1- Писанка з Коломиї

Рисунок 2 – Свічка та гасова лампа

Під час вивчення теми «Склад. Наголос» можна використати вправу № 209 «Давній наш звичай». [1] Це вправа про українські рушники. У всіх є можливість не тільки про них виразно прочитати, дізнатися про їхню символічність, але й вивчити нове прислів'я про рушник, попрацювати над фонетичним розбором слів, поділити певні слова на склади, знайти односкладове слово. Це слушна нагода зробити 5-6-хвилинну фізкультхвилинку (невеличку екскурсію до етнографічного музею) й розглянути експозицію-виставку «Український рушник» (кімната знаходиться поруч із кабінетом української мови та літератури).

При вивченні теми «Вимова приголосних звуків. Уподібнення приголосних звуків» ми, звичайно, опрацьовуємо правила за підручником. На сторінці 110 [1] в якості прикладу наводиться слово *призьба*. Учні завжди

запитують: «Що це таке?» У музеї є тематична виставка «Українська хата. Українське житло». Нею можна скористатися та проілюструвати значення цього слова.

Рисунок 3 - Музейна виставка «Українські рушники»

Рисунок 4 - «Українське житло»

Рисунок 5 – Просо та пшоно

Вивчаючи тему «Лексикологія», у підручнику до уроку «Омоніми» ми виконуємо вправу 378. [1] Діти завжди питають про значення слова *просо*. Знаючи це, я зберігаю в музеї суху рослину, яка називається *просо*, а також пакет *пшоно* із магазину. Школярі бачать дивовижну зміну в назві: рослина – *просо*, зерна – *пшоно*. З гречкою, наприклад, таких змін не відбувається.

На уроці «Лексичне значення слова. Однозначні та багатозначні слова.

Тлумачний словник» рекомендую виконати вправу 335 [1], щоб діти розвинули в собі навички розподіляти на групи однозначні та багатозначні слова.

Там є слово *журавель*. Прикрістю може бути помилка дітей, які відносять його до однозначного слова, тому що 100% п'ятикласників не знають, що так колись називався колодязь. Він мав особливий різновид механізму, що називався *журавлем*. Використовували його тільки для неглибоких колодязів. Через цю незручність він і не має великого поширення зараз, а використовується як декор. Наш музей, на жаль, не має макета журавля, а ілюстрація є – рис. 6.

Підсумовуючи, хочу зазначити, що шкільний етнографічний музей Харківської загальноосвітньої школи №145 - приємна знахідка для вчителів – предметників нашого навчального закладу. Використання експонатів на уроках української мови, зокрема в 5 класі, цінне тим, що зацікавлює дітей культурою та побутом наших предків, розширює їх словниковий запас застарілих слів. На

жаль, через обмеженість у кількості сторінок я не змогла охопити весь матеріал для 5 класу. Якщо читачів зацікавили наші «родзинки», то маю собі на думці й надалі ділитися досвідом використання музейних експонатів на уроках української мови та літератури не тільки в 5, а й в інших класах.

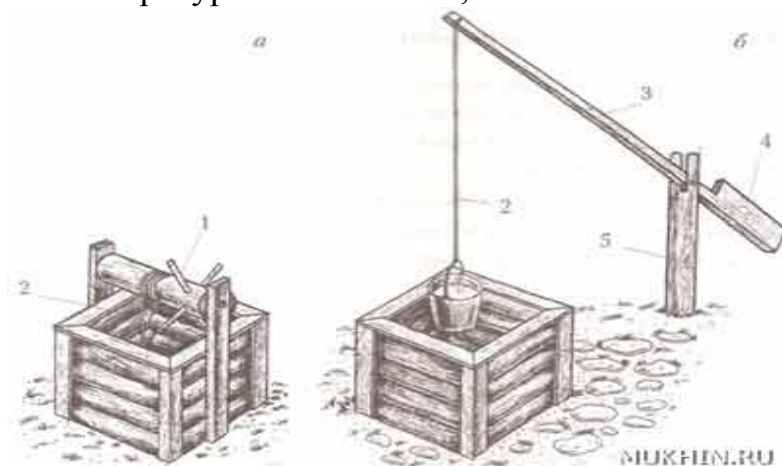

Рисунок 6 - Макет колодязя-журавля та з ланцюгом

Список літератури:

1. Заболотний В.В., Заболотний О.В. Українська мова, підручник для 5 класу загальноосвітніх навчальних закладів.-К.-2013.

УДК 81

Пташинська О.В.,

вчитель англійської мови, спеціаліст I категорії

КУ Пологівська гімназія «Основа»

м. Пологи

oksptash@yandex.ua

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ АНГЛОМОВНОЇ РЕКЛАМИ

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства реклама – невід’ємна частина економічного, соціального та навіть культурного життя. Реклама, як явище масової комунікації, стала невід’ємною; складовою повсякденного життя. Нині вона є одним з основних елементів, що формують інформаційне середовище сучасної людини. Так, вивченню лінгвістичних аспектів реклами, мовних особливостей рекламного тексту приділяється належна увага у сучасній лінгвістиці. Дослідженням мовних особливостей рекламних текстів займалися багато науковців.

Мета роботи – визначити та описати мовні особливості англomовного рекламного тексту. Реалізація мети дослідження передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити поняття, структуру та функції рекламного тексту;
- визначити та описати особливості вживання англomовної рекламної лексики.

Прийнято вважати, що саме слово «реклама» походить від латинських дієслів «reclamo» (виголосити) і «reclamare» (відкликатися, вимагати). Оскільки сьогодні реклама є дуже широким і багатогранним поняттям і суспільство знаходиться в процесі безперервного розвитку та змін, які зачіпають абсолютно всі сфери діяльності людини. Реклама, як невід’ємний атрибут будь-якої

підприємницької діяльності, також змінюється відповідно до розвитку суспільства. Ефективність рекламної кампанії залежить від мовного оформлення рекламного тексту. Виходячи з смаків та уподобань, схиляння до придбання певного товару/послуги, можна виділити деякі види реклами.

1) інформативна реклама (informative advertising) переважає в основному на етапі виведення товару на ринок, коли основним завданням є створення первинного попиту.

2) порівняльна реклама (comparison advertising) - формування переваги певної марки, заохочення до придбання «необхідної» марки.

3) підкріплювальна реклама (reinforcement advertising) – основними завданнями даного виду є пробудження у споживача симпатії до продукту, створення іміджу.

4) нагадуюча реклама (reminder advertising) - основні завдання – це нагадати споживачеві про те, що товар може знадобитися найближчим часом.

З плином часу у текстах реклами виділилася своя структурна організація. Можна встановити наступну схему тексту: заголовок, салоган, основний текст, фраза-відлуння.

Зрозуміло, що дана схема умовна, тому що її окремі частини можуть бути взаємозамінними або відсутні зовсім.

У заголовку повинна бути відображена ідея реклами, яка більш докладно розкривається в наступному текстовому ряді або підтверджується візуальним змістом (фотографією, малюнком).

Слоган – рекламне гасло, коротка фраза, яка легко запам'ятовується.

Слоган – це словосполучення чи речення, що відображає суть рекламного повідомлення. Слід зауважити, що дослівному перекладу піддаються не тільки великі за обсягом рекламні тексти, але й рекламні слогани:

«Kenzo. The world is beautiful» - «Світ прекрасний»

«I'm loving it. McDonalds'» - «Я це люблю. Макдональдз»

Основний текст являє собою розповідь або опис і містить в собі основну інформацію рекламного повідомлення. Він може бути представлений у формі монологу чи діалогу. Рекламний текст складається з інформаційного блоку і довідкового матеріалу.

Існують і загальні вимоги до тексту реклами. Так, наприклад, він повинен бути легким для сприйняття, не містити перебільшень, представляти факти, а не голослівні твердження. Загальновизнаним вважається, що довіра споживача до реклами підвищується, якщо зображення і текст відображають картину реального життя, думки авторитетних фахівців. Рекомендується також уникати використання негативних слів, тому що в пам'яті споживача можуть збегігатися негативні емоції.

«Everything in one touch» - «Смартфон, в якому є все»

«Philips: Sence and simplicity» - «Розумно і просто»

Фраза-відлуння – заключна вербальна частина в рекламі. Поряд із заголовком вона є найважливішим елементом рекламного повідомлення. Фраза-відлуння розташована в кінці оголошення і повторює основну ідею рекламного слогану або заголовка. Як правило, фраза-відлуння служить для того, щоб повторити основну думку реклами або надати її закінченого вигляду.

Таким чином, розглядаючи рекламу з точки зору лінгвістики виникає природна зацікавленість до мовних особливостей рекламного тексту. Дослідивши англomовний рекламний текст дійшовши до висновку, що в основі створення рекламних текстів лежать дві тенденції: стислість, лаконічність вираження та виразність, ємність інформації. Важливо зберегти початкову свіжість інформації, донести її «вибуховий» потенціал, зосередивши текст у декількох легких для засвоєння та простих для запам'ятовування словах. Текст реклами відноситься до тих видів текстів, які призначені здійснити за можливістю більш прямий і безпосередній вплив на людей.

Тому для рекламного повідомлення властиве використання конкретних іменників, а також якісних прикметників, що передають інформацію про якість товару чи послуги: *accessible, economic, complete, easy, rapid* (доступний, економічний, повний, легкий, швидкий). Також, іменники використовуються в основному для називання предметної дійсності.

За допомогою прикметника виражається пасивна ознака предмета чи явища, прагнення до посилення оцінюючої функції висловлення пояснює використання в текстах прикметників оцінки *approachable, new, nice, perfect*, відповідно: бездоганний, новий, чудовий, ідеальний, прикметників та прислівників зі значенням часу, прислівників найвищого ступеня, тощо, наприклад:

Incredibly Swiss. Incredibly international. (Credit Suisse). Надзвичайно швейцарський. Надзвичайно міжнародний. (Credit Suisse)

Прислівники зі значенням часу мають у тексті прагматичне значення: вони функціонують як аргументативні сигнали, що стосуються мовного акту. Звороти виділення і презентативи привертають увагу адресата реклами. Прагматично важливим є вживання категорій особи і числа – “I” – «Я» – втілює потенційного адресата, “we” – «Ми» – свідчить про присутність адресанта реклами, наприклад:

We think banks need people as much as people need banks. (Key bank) – Ми вважаємо, що банки потребують людей настільки, наскільки люди потребують банки.

Прийменники *for, with* орієнтують адресата на покупку, привертають його увагу до повідомлення. Використання префіксів інтенсивності: *super-, extra-, ultra-, mega* відповідно: супер-, екстра-, ультра-, мега-, підкреслюють позитивну оцінку в тексті додають емоційності, наприклад:

“Extraordinary food for extraordinary dogs” – “Надзвичайна їжа для надзвичайних собак”.

За допомогою негативних префіксів *anti-, non-*, створюються слова з яскраво вираженою позитивною оцінкою, що привертають увагу і підкреслюють якісні характеристики об'єкта реклами.

В рекламних текстах широко представлені імперативні форми дієслова та конотативні прикметники, емоційально-піднесена лексика, алегорія, метафора, порівняння, паралелізм, різноманітні види повторів, алітерація.

Е.В. Медведева в свою чергу зазначає, що багатозначні слова, емоційно-піднесена лексика, лексика з молодіжного жаргону, товарний знак, що виконують комунікативну функцію, викликають в адресата уявлення про товар. Прагматичну інформацію несуть у тексті запозичення, що впливають на

оптимальне сприйняття тексту. Особливо активно функціонують у текстах слова: lock –жмут (волосся), city-style – міський стиль, best of – кращий за щось. Сполучення назви товару з абстрактними поняттями зазвичай привертають увагу адресата до реклами. Вдалим засобом передачі інформації про якість товару є оксиморон – сполучення слів з антонімічними поняттями: horribly beautiful – страшенно гарна, sweet poison – солодка отрута, soft coffee – лагідна кава. Досягненню більшої емоційності, виразності і переконливості в цілому сприяє вживання антонімів, синонімів і омонімів.

Основна функція омонімії в текстах реклами – створення каламбуру: The friend of my friend is my friend. – Друг мого друга є моїм другом. Досягнення прагматичної мети тексту забезпечують також фразеологізми, приказки і прислів'я, кліше. Ефективним засобом створення експресивності тексту є модифікація клішованої фрази, зміна її лексичного наповнення "Simplicity is the best Policy". – «Простота – найкраща стратегія» [4, с.98].

Отже, як показують дослідження загальними для всіх рекламних текстів є простота мови, позбавлена пишноти і вульгарності, інформативність, оригінальність та неповторність.

Список літератури:

1. Егорова А.М. Теория и практика перевода экономических текстов с английского языка на русский. – М.: Международные отношения, 1974. – 192с.
2. Княжева Е.А., Крупина И.А. Предварительный анализ и перевод специального текста: Учебное пособие. – Воронеж: Изд-во ВГУ, 2005. – 32с.
3. Лившиц Т.Н. Реклама в прагматингвистическом аспекте. – Таганрог, 1999. – 177с.

УДК 81'33

Сава О.Ю.

*учитель російської мови та літератури
КЗ «Середня загальноосвітня школа №9»
м. Кам'янське
helensava@gmail.com*

НАШИ ИМЕНА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Тема происхождения имен интересовала людей всегда, и мы решили глубже изучить её, узнать, какие имена были распространены в тот или иной промежуток времени, по какому принципу давались имена людям.

Есть интересная и значимая наука – ономастика (в переводе с греческого – «искусство давать имена») – раздел лингвистики, изучающий собственные имена, историю их возникновения и преобразования в результате длительного употребления в языке-источнике или в связи с заимствованием у других языков общения. Собственные имена людей исследует антропонимика.

Актуальность темы обусловлена недостаточно глубокой степенью изученности на современном этапе частотности употребления имен, а также обоснованности наделения ребенка тем или иным именем.

Цель нашего исследования – выявить закономерность частоты употребления мужских и женских имен, носителями которых являются

учащиеся школы, рожденные в период с 1994 по 2004 год, чтобы понять, происходит ли изменение числа носителей редких и «массовых» имен; сравнить с частотностью употребления тех же и других имен в 50-е – 60-е годы XX века (1940 – 1950 г.р.).

Объект исследования – учащиеся КЗ «Средняя общеобразовательная школа» г. Каменского; выпускники школы, рожденные 1940- 1950 гг., 1994-2004 гг.

Предмет исследования – имена учащихся школы (данные личных дел учащихся); имена выпускников школы 1940 – 2004 гг. рождения (данные алфавитной книги), материалы музея школы.

Для достижения цели нами были поставлены следующие задачи: углубить понятие о том, как и какие имена давали людям в старину; определить основные особенности наделения человека тем или иным именем; изучить специальную литературу, различные WEB-источники, данные архива и музея школы; исследовать частоту употребления мужских и женских имен учащихся, рожденных в период с 1994 года по 2004 год и с 1940 года по 1950 год; выявить наиболее и наименее распространенные мужские и женские имена в рамках данного исследования, обозначить причины наделения детей такими именами.

Практическая значимость исследования состоит в возможности использования практических результатов преподавателями общественных и гуманитарных дисциплин на внеклассных мероприятиях, факультативных занятиях; классными руководителями при подготовке классных часов; библиотекарями.

В ходе исследования использованы следующие методы: анализ литературы и WEB-источников по данной теме; анализ документальных источников; сравнительно-сопоставительный анализ; анкетирование; опрос.

«Что такое имя?» - этот вопрос мы задали учащимся нашей школы.

«Имя – это название человека», «Имя – это когда у разных людей есть свое имя. Они нужны для того, чтобы каждого не называли одинаково», «Это слово, которое дают ребенку при рождении», «Имя – это лицо человека», «Слово, характеризующее человека», «Имя – это собственность человека», «Имя – это судьба человека», «Имя – это «лицо» человека, почти его душа, данное ему на всю жизнь», «Имя – это слово, которое дают тебе родители при рождении, и которым ты в будущем будешь гордиться » - такими были самые распространенные их ответы.

В проведенном нами исследовании, во-первых, проанализированы имена 396 (трехсот девяноста шести) человек, учащихся школы с 1 по 10 классы. Среди них – 204 мальчика, 192 девочки. Нами выявлено, что учащиеся нашей школы являются носителями *51(пятидесяти одного)* мужского имени и *55(пятидесяти пяти)* женских имен. Самыми распространенными мужскими именами в школе являются имена:

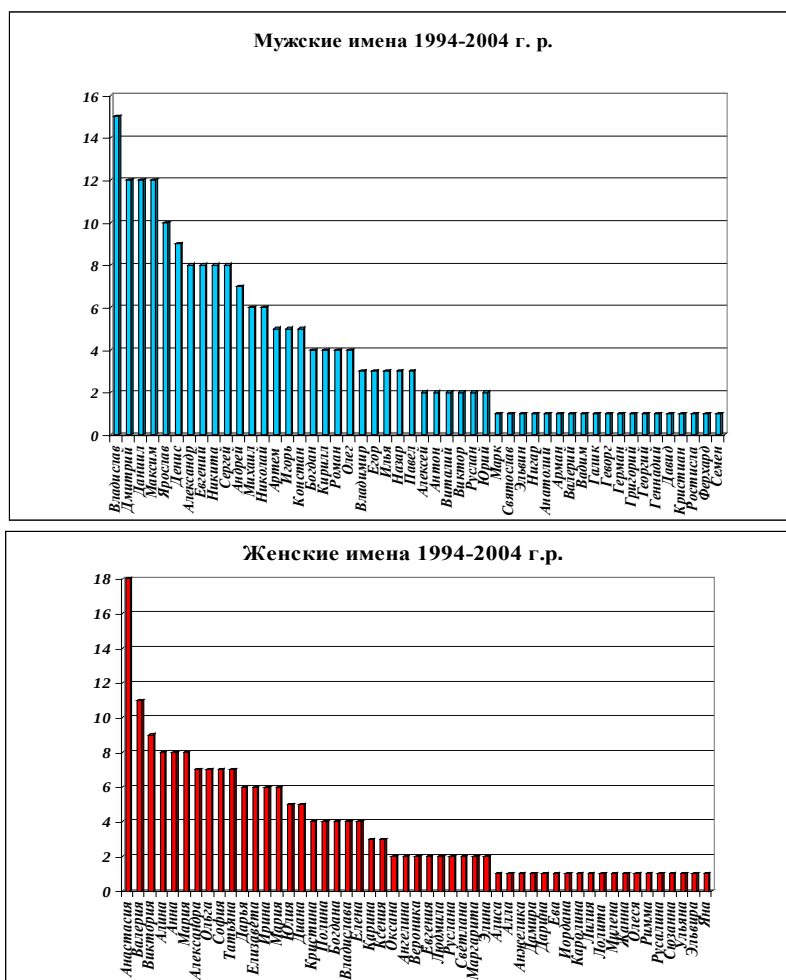
Владислав – носителями этого имени стали 15 человек; Даниил – 12; Дмитрий – 12; Максим – 12; Ярослав – 10; Денис – 9; Александр – 8; Евгений – 8; Никита – 8; Сергей – 8; Андрей – 7; Михаил – 6; Николай – 6; Артем – 5; Игорь – 5; Константин – 5; Богдан – 4; Кирилл – 4; Роман – 4; Олег

– 4; Владимир – 3; Егор – 3; Илья – 3; Назар – 3; Павел – 3; Алексей – 2; Антон – 2; Виталий – 2; Виктор – 2; Руслан – 2; Юрий – 2

Далее представлены мужские имена, носителями которых является только один человек: Анатолий, Арман, Валерий, Вадим, Галик, Геворк, Герман, Григорий, Георгий, Геннадий, Давид, Кристиан, Марк, Нигар, Ростислав, Семен, Святослав, Ферхад, Эльвин

Самыми распространенными женскими именами в школе являются: Анастасия – носительницами этого имени стали 18 девочек; Валерия – 11; Виктория – 9; Алина – 8; Анна – 8; Мария – 8; Александра – 7; Ольга – 7; София – 7; Татьяна – 7; Дарья – 6; Елизавета – 6; Ирина – 6; Марина – 6; Юлия – 6; Диана – 5; Кристина – 5; Полина – 4; Богдана – 4; Владислава – 4; Елена – 4; Карина – 4; Ксения – 3; Оксана – 3; Ангелина – 2; Вероника – 2; Евгения – 2; Людмила – 2; Руслана – 2; Светлана – 2; Маргарита – 2; Элина – 2.

Женские имена, носителями которых является только один человек: Алиса, Алла, Альвина, Анжелика, Дарина, Дамира, Ева, Иордана, Каролина, Лилия, Лолита, Милена, Жанна, Олеся, Римма, Русалина, Сюзанна, Ульяна, Эльвира, Яна.

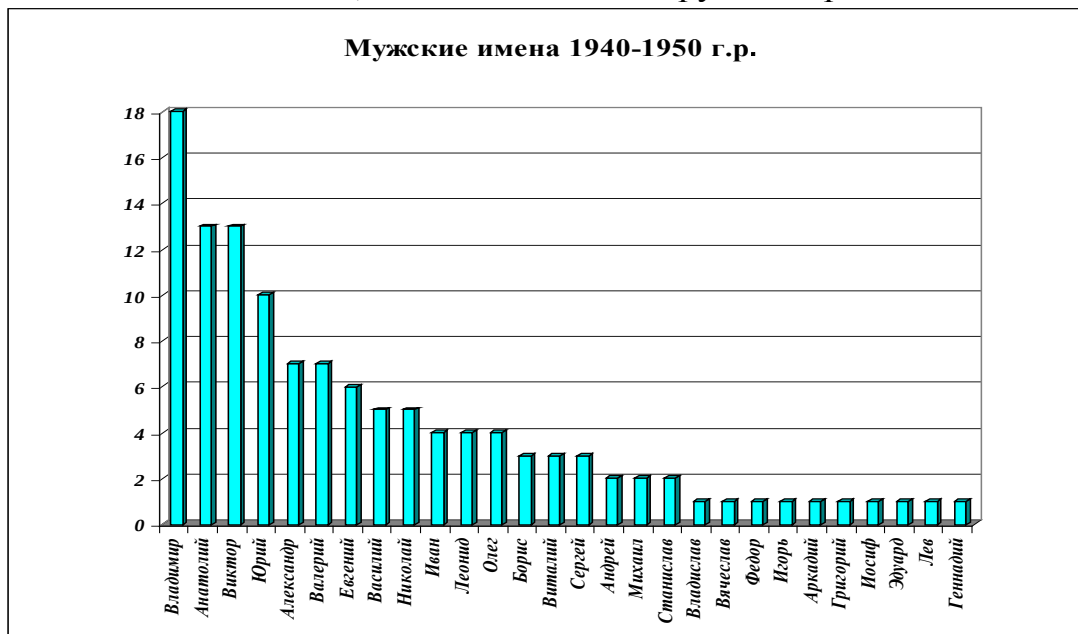

Проанализировав имена выпускников школы 1940– 1950 года рождения (361 (трехсот шестидесяти одного) человека), мы пришли к выводу, что наиболее распространенными именами были:

Мужские: Владимир (18 человек), Анатолий (13 человек), Виктор (13 человек); женские: Людмила (34 человек), Валентина (30 человек), Светлана (20 человек).

Статистика имен по школе по периоду 1940-1950 г.р. не полностью соответствует статистике имен по стране и совсем не совпадает с частотностью

имен в 90-е годы и в наше время. Например, имя Анатолий, которое было очень популярным в 50-60-е годы, сейчас стало редким (у нас в школе всего один Анатолий). И наоборот, имя Владислав, наиболее популярное сейчас в нашей школе, совсем редко употреблялось в 50-е – 60-е годы (всего один человек по имени Владислав). А женские имена Людмила, Валентина и Светлана, которые были самыми распространенными в те годы, сейчас встречаются крайне редко. Возможно, это связано с тем, что жители при выборе имени своим детям следовали не моде на имена, а связывали это с другими причинами.

Частично это доказывает анкетирование, проведенное с учащимися школы. Эти факты доказывают то, что, действительно, имя является неотъемлемой частью не только культуры, но и истории. Личные имена – естественная форма общения между людьми.

В анкете, проведенной с учащимися нашей школы, был предложен вопрос: «Почему тебе дали именно это имя?»

Мы выяснили – выбор имени определяется несколькими факторами, в частности: следованием «моде» на имена, нареканием в честь родственников, религиозностью (когда имя выбирается согласно святым), в честь известных

личностей, по причине того, что нравится звучание и значение имени, по другим причинам.

В результате проведённого исследования мы пришли к следующим выводам: существует огромное количество мужских и женских имен; родителям необходимо осторожно и внимательно выбирать имя своему ребенку, так как имя оказывает существенное влияние на его судьбу; не следует выбирать труднопроизносимое, странное имя; не стоит поддаваться соблазну и нарекать ребенка именем знаменитостей, популярных людей, так как эти имена очень быстро выходят из моды и зачастую становятся предметом насмешек; имена Владислав, Даниил, Дмитрий, Максим, Яро-слав, Анастасия, Валерия, Виктория, Алина, Анна, Мария являются самы-ми частотными в нашей школе.

Несмотря на то, как человека назвали, главное, чтобы он с гордостью носил своё имя и сделал всё возможное, чтобы его имя стало популярным. А популярности имени можно добиться своим трудом.

Список литературы:

1. Значение современных имен. [http: //www.predskazanie.ru/male.shtml](http://www.predskazanie.ru/male.shtml)
2. Лосев А.Ф. Философия имени. – Академический проект, 2009.
3. Минцалов С.Р. Власть имен. [http: //www.icqfoto...me/mystery-1_2.htm](http://www.icqfoto...me/mystery-1_2.htm)
4. Современный толковый словарь русского языка Т.Ф.Ефремовой. [http: // slovarus.ru](http://slovarus.ru)
5. Толковый словарь русского языка С. И.Ожегова и Н.Ю. Шведовой. [http: // slovarus.ru](http://slovarus.ru)
6. Толковый словарь живого великорусского языка В.И.Даля. [http: // slovarus. Ru](http://slovarus.Ru)
7. Хигир Б. Тайна имени. factorname.ru>boris_higir_taina_imeni.htm
8. Успенский Л.В. Ты и твое имя: рассказы об именах. – М.: Армада – пресс, 2002.

УДК 811.541

*Самура А. О.
учениця 11-А класу*

*Безверха Т. А.
Вчитель англійської мови, спеціаліст
КУ «Пологівська гімназія «Основа»
м. Пологи, Запорізької обл.
tanya.khvestik25@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕМОТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЇ НАСТАНОВИ В ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ РЕЯ БРЕДБЕРІ «РЕВУН»)

Останнім часом дослідженням почуттєвої та емоційної сфер людини займається багато наукових дисциплін. Дослідження емотивності з позиції лінгвістики відповідає сучасному антропоцентричному підходу до вивчення мов, на відміну від системно-структурного, він ставить у центр аналізу людину, її почуття, потреби та переживання.

Під впливом антропоцентричного підходу однією з актуальних проблем стала проблема репрезентації, реалізації та принципів функціонування емоцій в мові, а також прагматичної функції в тексті.

Об'єкт дослідження – типи емоційної прагматичної настанови

Предметом дослідження є аналіз емотивної прагматичної настанови в мові автора та мові персонажів.

Мета наукової роботи полягає у дослідженні особливостей функціонування категорії емотивності в художньому тексті Рея Бредбері «Ревун» шляхом аналізу емотивно-прагматичних настанов.

Актуальність наукової роботи полягає у сучасних тенденціях вивчення реалізації емоцій в різних текстах, а також досліджень емоціології тексту.

Об'єкт дослідження – типи емоційної прагматичної настанови

Предметом дослідження є аналіз емотивної прагматичної настанови в мові автора та мові персонажів.

Поставлена мета визначає виконання таких задач:

1) дослідити категорію емотивно-прагматичної настанови в науковій парадигмі;

2) визначити типи емоцій, що входять в емотивно-прагматичну настанову художнього тексту;

3) дослідити особливості реалізації емотивно-прагматичної настанови автора у творі;

4) проаналізувати репрезентацію емотивно-прагматичної настанови в художньому тексті Р. Бредбері «Ревун»;

Об'єкт дослідження і його задачі вимагають використання загальних принципів системного аналізу мовних явищ та використання наступних методів:

- описовий метод: прийоми збору та систематизації емотивно-прагматичних настанов, що входять до новели Рея Бредбері «Ревун»;

- зіставний метод був застосований для порівняння способів вираження емотивно-прагматичної настанови у мові автора та персонажів;

- метод проникаючого вивчення категорії емотивності в тексті.

Мовний акт – окремий акт мови, який охоплює говоріння, слухове сприйняття і розуміння почутого паралельно [1].

Локутивний акт являє собою проголошення висловлювання. Іллокутивний акт, володіючи певною силою, забезпечує вказівку не тільки на значення виражається пропозиції, а й на комунікативну мету цього висловлювання. Перлокутивний акт служить навмисному впливу на адресата, досягненню якогось результату [1].

Під терміном «емотивна прагматична настанова» (далі ЕПН) розуміється явна або прихована мета висловлювання. Це поняття співвідносно з поняттям "іллокутивної сили", або "іллокутивної мети", широко застосовується в лінгвістичних дослідженнях під впливом теорії мовних актів за Дж. Остіном і Дж. Серлем [2].

Таким чином, категорія «ЕПН» в науковій парадигмі включає в себе мовознавство (лексикологію) і психологію (емоціологію), що дозволяє зробити більш детальний аналіз ЕПН в художньому тексті.

У творі «Ревун» вивчені такі типи ЕПН в мові автора: «Проінформувати про свої почуття», «Проінформувати про почуття третьої особи», «Проаналізувати почуття третьої особи». Реалізація даних ЕПН в мові автора виражається як імпліцитно (самотність, страх, розпач), так і експліцитно (схвильованість, гнів, самотність).

Порівняємо емоцію самотності, яка виражена в тексті як імпліцитно, так і експліцитно.

Емоції самотності виражена імпліцитно: *Out there in the cold water, far from land, we waited every night for the coming of the fog, and it came, and we oiled the brass machinery and lit the fog light up in the stone tower. Feeling like two birds in the gray sky, McDunn and I sent the light touching out, red, then white, then red again, to eye the lonely ships* [3].

Автор не номінує відчуття самотності, але розкриває його через опис місцевості: «*Out there in the cold water, far from land*» —, таким чином, автор інформує читача про віддаленість від людей, соціальну ізоляцію головних героїв. Автор використовує метафоричне порівняння «*Feeling like two birds in the gray sky*», для підсилення емоції самотності, сірий колір неба, може символізувати настання негоди, меланхолічні настрої, порівняння себе з птахами може свідчити про почуття ізоляції. Емоція, репрезентована у цьому мікротексті ретроспективно.

Емоції самотності виражена експліцитно: *I saw it all, I knew it all – the million years of waiting alone, for someone to come back who never came back. The million years of isolation at the bottom of the sea, the insanity of time there, while the skies cleared of reptile-birds, the swamps dried on the continental lands, the sloths and saber-tooth's had their day and sank in tar pits, and men ran like white ants upon the hills. The Fog Horn blew* [3].

Розповідач аналізує почуття самотності третьої особи – монстра: «*I saw it all, I knew it all*». Інтенсифікація емоції реалізовується за допомогою:

А) гіперболізації часового відрізка очікування: «*the million years of waiting alone...*», «*the million years of isolation*»;

Б) автор використовує експресивну лексику, з додатковим конотативним значенням самотності: *alone, isolation, insanity*;

В) дії третьої особи у кінці мікротексту: «*The Fog Horn blew*».

У досліджених ЕПН було виявлено зображуваність таких типів емоцій: самотність – у дев'яти настановах. Емоції схвильованості, страху, розпачу, кохання, гніву, здивування репрезентовані у одній ЕПН. Відчуття очікування було виявлено у двох настановах. Тож, репрезентація ЕПН в мові персонажів є більш поширеною; за частотою репрезентацій найбільш вживаною є емоція самотності.

Реалізація ЕПН в мові персонажів була представлена такими типами настанов: «Проаналізувати почуття адресата», «Поділитись своїми почуттями», «Проінформувати про почуття третьої особи». Емоції в мові персонажів виражені як експліцитно, так і імпліцитно, переважає емоція самотності, яка виражена в обох настановах.

Емоції самотності виражена імпліцитно: «*All year long, Johnny, that poor monster there lying far out, a thousand miles at sea, and twenty miles deep maybe, biding its tune, perhaps it's a million years old, this one creature. Think of it, waiting a*

million years; could you wait that long? Maybe it's the last of its kind. I sort of think that's true»[3].

Розкриття та інтенсифікація почуття відбувається через: опис дії третьої особи: *lying, biding, waiting*; використання епітету: *that poor monster*; виокремлення третьої особи як останнього представника свого роду також виконує функцію підсилення при репрезентації ЕПН.

Емоції самотності виражена експліцитно: «It's a lonely life, but you're used to it now, aren't you?» asked McDunn[3].

Персонаж констатує самотність життя, приходить до висновку, що співрозмовник вже звик до цього почуття. Аналіз почуття адресата реалізовується за допомогою розділового питання.

Для передачі почуття, яким ділиться, можуть бути задіяні різні частини мови, такі як іменник, прикметник, дієприкметник, дієслово, вигук. Вони утворюють різні стійкі синтаксичні моделі.

Існують різні причини, які змушують озвучити або показати свої почуття. Це може бути:

1. Спогади про минуле: «But here, why does it come here?» The next moment I had my answer. The Fog Horn blew. And the monster answered. A cry came across a million years of water and mist. A cry so anguished and alone that it huddled in my head and my body. The monster cried out at the tower. The Fog Horn blew. The monster roared again. The Fog Horn blew. The monster opened its great toothed mouth and the sound that came from it was the sound of the Fog Horn itself. Lonely and vast and faraway. The sound of isolation, a viewless sea, a cold night, apartness. That was the sound»[3].

Інтенсифікаторами емоцій ЕПН виступають:

1. повтори, повторюваність дії: «comes and goes, comes and goes»; «slow, slow»; «waiting and waiting»; «The Fog Horn blew. The monster roared again. The Fog Horn blew»;

2. розділові знаки: «It's impossible!»; «Ah, the poor thing!»

3. фізіологічний процес: *animal crying*;

4. постійні епітети, експресивна лексика з додатковим конотативним значенням: *that poor monster*; *the poor thing*; *alone*; *isolation*; *insanity*;

5. Часові форми;

6. Гіперболізація часового відрізка: «to wait another million years»; «the million years of waiting alone...», «the million years of isolation» тощо.

У досліджених ЕПН було виявлено зображуваність таких типів емоцій: самотність – у дев'яти настановах. Емоції схвилюваності, страху, розпачу, кохання, гніву, здивування репрезентовані у одній емотивно-прагматичній настанові. Відчуття очікування було виявлено у двох настановах.

Тож, репрезентація емотивно-прагматичної настанови в мові персонажів є більш поширеною, за частотою репрезентацій найбільш вживаною є емоція самотності, що свідчить про головну мету автора твору – зобразити самотнє існування одного з героїв твору.

В тексті переважають дієслова у минулому часі, зображення подій ретроспективне, але виявлені й фрагменти з безпосереднім зображенням подій, тобто у теперішньому часі.

У творі Рея Бредбері нами було виявлено 14 емотивно-прагматичних настанов: 6 у авторській мові, 8 у мові персонажів. Емоції в тексті реалізовані як імпліцитно, так і експліцитно. Експліцитність характерна для репрезентації ЕПН у мові персонажів при інформуванні або аналізі емоцій третьої особи, тоді, як імпліцитність переважно характерна для мови автора, та висловлення власних почуттів. Інтенсифікаторами емоцій виступають як синтаксичні, морфологічні, лексикологічні так і літературні засоби. У досліджених ЕПН виокремлено 8 емоцій, які репрезентовані у досліджуваних мікротекстах 17 разів, найпоширенішою емоцією є відчуття самотності (8). Усі ЕПН мають негативну конотацію.

Таким чином, у творі Рея Бредбері переважає емоція самотності, яка виражається як імпліцитно (приховано), тобто проявляється не безпосередньо, а через персонажів, їх рухи, міміку, поведінку; так і експліцитно, автор наголошує у тексті, використовуючи слова, близькі до даної емоції.

Список літератури:

1. Вежбицка А. Семантические примитивы // Семиотика / Под ред. Ю. С. Степанова. — М., 1983. — 332 с.

2. Дорошенко А.В. Побудительные речевые акты и их интерпретация в тексте (на материале английского языка); Автореф. дис. канд. филол. наук. М., 1985. — 38 с.

3. Ray Bradbury «The Fog Horn» [<https://archive.org/>] – режим доступу: <https://archive.org/stream/TheFogHorn/TheFogHorn.txt> - Full text of "the fog horn".

УДК 1751

Сердюк О.В.,

вчитель зарубіжної літератури

Смілянського навчально-виховного комплексу

«Загальноосвітня школа I ступеня - гімназія ім. В.Т. Сенатора»

Смілянської міської ради Черкаської області

lenas2833@ukr.net

ПОНЯТТЯ ОБРЯДОДІЇ (ЇЖІ) ЯК ЕТНОЗНАКУ (НА ПРИКЛАДІ ПОРІВНЯННЯ ТВОРІВ Я.КАВАБАТИ «ТИСЯЧА ЖУРАВЛІВ» ТА М.СТЕЛЬМАХА «ЩЕДРИЙ ВЕЧІР»)

В умовах сучасних українських реалій формування національної гідності, патріотичних почуттів, відповідальності за долю держави є важливою передумовою побудови громадянського суспільства. У зв'язку з цим освіта повинна сприяти розвитку української культури, утверджувати українську національну ідею, формувати в дітей і молоді громадянську свідомість і національну самосвідомість (розуміння і почуття належності до етнічної спільноти як результат освоєння культури, традицій, звичаїв свого народу). Одним з аспектів формування національної самосвідомості є вивчення глибинних процесів створення нації через дослідження мови, традицій та обрядів.

У зв'язку з цим доцільно звернутися до вивчення поняття обрядодії (їжі) як етнознаку. Поняття «міфологеми» та «етнознаку» є маловідомими для

широкого загалу. Дослідженням «етнознаку» займалася Ольга Михайлівна Фрейденберг - філолог-класик, культуролог-фольклорист, яка була зосереджена на «палеонтологічному» дослідженні семантики літературних, ширше - культурних мотивів і форм (насамперед метафори і сюжету), їх трансформацій з архаїчних в історичні. Відновлення призабутої знаковості здійснюється на підставі введення поняття «метафор первісної свідомості» [4]. Нею виділяються такі групи метафор первісної свідомості, як метафори їжі, народження, смерті. До складу першої групи «їжі» входять метафори жертвопринесення, смерті та воскресіння, літургія, пов'язана з їжею. Мова йде про деякий цілісний комплекс смислів, який розгортався в процесі споживання їжі та поховальних дій на початковому, ще до обрядовому рівні їх прояву [4]. О.Фрейденберг досліджувала поняття міфологеми, яке пов'язане з сакральними ритуалами кожного народу, розробила їх класифікацію. Довела, що через міфологему розкривається дух, особливості кожної нації. Обрядодію їжі можна вважати міфологемою.

В контексті звернення до процесу обрядодії їжі як етносимволу цікавими є роботи Жайворонка Віталія Вікторовича - українського мовознавця, доктора філологічних наук, професора. У його статтях описано етнокультурні концепти (знаки етнокультури) – особливі мовні продукти, які зароджуються на основі етносимволіки слова, тісно переплетеної з етносимволікою позначуваної ним реальності. Більшість цих концептів стали константами української національної культури. Автор доводить, що етносимволіка реальності, які оточують людину, виводить на знакові явища етнокультури, котрі живуть передусім у слові [3].

Як і О.Фрейденберг, В.Жайворонко звертається до міфу, що складається з образу. Саме тому, що в основі мовної одиниці лежить чуттєвий образ як вихідна форма думки, в слові від природи закладено простір для поетичного образу, який проходить дві стадії втілення - власне створення і користування ним, тобто його реалізацію. Оскільки образність закладена в самій мові, потреба виходити з образу, відштовхнутися від нього є завжди. При кожному новому слововживанні відбувається взаємодія внутрішнього образу і значення як реалізації першого. Частота вживання, зокрема й у результаті поетичного перетворення думки, забезпечує створення порівняно широкого значення за допомогою одиничного обмеженого словесного образу (знаку). Таким чином, можемо стверджувати, що передача обрядодії (від сакрального, міфічного) може презентуватися як етносимвол, етнознак. До того ж, процес обрядодії їжі є вираженням національних особливостей народу.

Зазначимо, що у народному харчуванні українців чільне місце посідала святкова та обрядова їжа, яка, на відміну від повсякденної, виступала формою громадського і родинного спілкування, виконувала об'єднувальну та символічну функції. Вживання святкових і обрядових страв обов'язково супроводжувало низку обрядодій. Залежно від характеру таких звичаїв та обрядів учені розділяють на дві великі групи – сімейні (родини, весілля, поминки) і календарні (різдвяно-новорічні, великодні та ін.). До святкових і урочистих подій кожний селянин намагався приберегти і придбати необхідну кількість відповідних продуктів, а страви готував із них особливо старанно, суворо дотримуючись усталених традицій. Зазначимо лише, що для святкового столу готували їх або з більшою кількістю приправ із м'ясом (рибою), або лише

пісними, що залежало від характеру родинної події чи календарного свята, харчових заборон та інших факторів. Так, у різних регіонах України на весілля традиційно варили борщ із м'ясом, рідше - капусняк або суп, голубці з круп, вареники, різні густі та рідкі каші, холодець, печеню з м'яса тощо, пригощували учасників весільного дійства узваром, киселем, медухою й іншими видами безалкогольних і слабоалкогольних напоїв, а також горілкою.

Згадаємо неперевершену «Енеїду» І. Котляревського. Арсеналом засобів творення яскравого, неперевершеного національного колориту стала барвіста, соковита народна мова, яку письменник увів у художній твір як головний будівельний матеріал поеми. Це і колоритні картини національного побуту українців, і багаті народні традиції (свята, ігри, танці, звичаї, повір'я, народні гуляння, національний одяг, українська кухня, предмети хатнього вжитку), і дотепний народний гумор, і багатий національний фольклор, і численні українські імена, назви міст, сіл, місцевостей. Відомий цікавий факт: дослідники встановили, що в «Енеїді» згадано більше українських страв і напоїв, аніж у книжці М. Маркевича «Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян», яку було видано в 1860 р. Отже, роль описів обрядодії їжі відіграє вагомий роль в художньому тексті, адже передає особливості історичної епохи, національний колорит, зв'язок з календарно-святковою обрядовістю.

Ми провели спробу компаративного аналізу особливостей зображення обрядодії (їжі) в творі японського письменника Кавабата Ясунарі «Тисяча журавлів» та українського митця М.Стельмаха «Щедрий вечір». Слід зазначити, що їжа як етнознак несе на собі функцію розкриття рис етносу, звичок та традицій народу. Кожен з обраних авторів розкриває в своїй особливій манері самотутність свого народу. Порівнюючи особливості зображення обрядодії в обраних творах, відзначаємо, що японська та українська етносимволіка абсолютно самотутні, відрізняються в певних аспектах. Щирість та широта української ментальності представлена щедрістю різдвяного столу, етносимволікою самого обряду, а японське чаювання в своїй основі має філософію чотирьох істин буддизму. Але можна зазначити, що в цих, на перший погляд, різних обрядах, є спільне:

- «гармонія» між учасниками процесу, душевність того, що відбувається,
- японське „шанування” - це українська повага до померлих, до старших, яким під час обряду приділяється особлива увага,
- поняття „чистоти” – в чайній церемонії можна брати участь лише з чистим серцем і помислами – це ж є і християнське очищення душі напередодні дня народження Христа,
- неодмінною умовою є стан спокою духу господаря та його гостей (визначений в обох народів).

Таким чином, обрядодію (їжі) можна вважати певним етнознаком, через який відбувається самоідентифікація кожної нації.

Список літератури:

1. Аністратенко Л. С. Елементи символізму у творчості Ясунарі Кавабата // Сходознавство. — К., 2006. — № 35/36. — С. 3-14 [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Кавабата_Ясунарі

- 2.. Жадько В.О. Некрополь на Байковій горі.. — Київ: Фенікс, 2008. — 312 с. [Електронний ресурс]: Режим доступу: 379..http://uk.wikipedia.org/wiki/Стельмах_Михайло_Панасович
3. Жайворонок В.В. Символіка імені в контексті етнокультури. (Науковий вісник Кафедри ЮНЕСКО) Київського національного лінгвістичного університету. — Вип.5. — 2001. С. 106-115 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://ukrling.narod.ru/right10.htm>
4. Електронна єврейська енциклопедія [Електронний ресурс]: Режим доступу до інтернету: http://ru.wikipedia.org/wiki/Фрейденберг,_Ольга_Михайловна
5. Персональний сайт В. В. Жайворонка. Візит В. В. Жайворонка до Запорізького національного університету. Профіль В. В. Жайворонка на сайті Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Жайворонок_Віталій_Вікторович
6. Васюра Т. Японская чайная церемония «Здесь и сейчас» № 3,4, 1999. [Електронний ресурс]: Режим доступу : http://ua-referat.com/Чайна_церемонія

УДК 81

*Смаровоз І.С.
вчитель української мови та літератури
ЗОШ №41
м. Кривий Ріг*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ ТЕАТРАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА УРОКАХ З МЕТОЮ МОРАЛЬНО-ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

Як зазначав В.О.Сухомлинський: «Духовне життя дитини повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, музики, фантазії, творчості. Без цього вона засушена квітка» [3, с. 304]

Створити такий світ, наповнений фантазією, музикою, творчістю, нам допоможе використання елементів театральної педагогіки на уроках літератури. Театральне мистецтво є унікальним і ефективним засобом художньо-естетичного виховання учнів.

Театральна діяльність відома нам, ще з античних часів. Тривалий час розуміли її як вузькоспеціалізовану діяльність, а театральну педагогіку — виключно як підготовку актора до виконання ролі. Але з початку ХХ століття, коли склалися основні системи театральної педагогіки (К. Станіславський, Л. Курбас та ін.), вони виявилися актуальними для різноманітних галузей людської діяльності, зокрема педагогіки. І.Д. Чечель пише, що «театралізація освіти безпосередньо пов'язана з театральною педагогікою, елементи якої поступово входять в арсенал шкільної і вузівської педагогіки. Педагоги не можуть пройти повз перевірені способи розвитку пам'яті, уваги, емоцій, фантазії, волі, розвитку творчого мислення та ін., розроблених К.С. Станіславським, В.І. Немировичем-Данченком, В.Е. Мейєрхольдом, Є.Б. Вахтанговою, М.О. Небель, Г.А. Товстоноговим та ін». В.А. Ільєв, спираючись на теорію і практику театральної педагогіки, вказує на метод, що

сприяє розкриттю, розкріпаченню творчих можливостей майбутніх учителів і творчих здібностей дітей. Але тут неможливо механічне запозичення, «необхідна психологічна співпричетність до досвіду, якщо мова йде про впровадження методу театральної педагогіки в шкільний урок». [1, с. 56]

С. Русова виділяла драматизацію як «живий необхідний засіб розвитку мови й виховання» та радила використовувати елементи театральної педагогіки в процесі навчання дітей раннього віку [2, 86].

О. Запорожець довів, що театралізована гра вчить дитину перейматися думками, почуттями інших людей, виходячи за коло повсякденних вражень у світ людських прагнень і вчинків. Творчий характер театралізованої гри полягає в тому, що дитина наслідує те, що бачить, та передає своє відношення до побаченого. Входячи в образ, дитина жваво мислить, її почуття заглиблюються, вона щиро переживає події. Як бачимо, жоден з авторів не розглядав театральну педагогіку в аспекті виховання морально-духовної особистості учня. Це дає можливість говорити про актуальність дослідження.

Об'єктом дослідження є театральна педагогіка.

Предмет дослідження стали елементи театральної педагогіки, котрі сприяють вихованню духовно-моральної особистості учня на уроках української мови і літератури.

Метою дослідження є: визначити, теоретично обґрунтувати й практично перевірити принципи застосування театральної педагогіки, котрі сприяють вихованню духовно-моральної особистості учня на уроках української літератури.

Театралізація - методичний прийом, що передбачає введення в урок заздалегідь підготовлених елементів театральної дії, оформлення, при якому підготовлені учні з'являються в класі з елементами костюма героя, вимовляють найбільш виразні його репліки.

Одним з елементів театралізації є інсценування. Його можна використовувати на заключних уроках вивчення творів. Інсценування - створення драматичної трансформації епічного тексту. Учням пропонується написати діалог героїв і створити ремарки, уточнюючи образ місце, час, стан і поведінку героїв.

Одним з мінусів інсценування є те, що для постановки вистави необхідна велика кількість часу і, швидше за все, доведеться працювати над ним в позаурочний час. Проте, ті емоції, які відчувають учні в результаті інсценування, і той досвід міжособистісних взаємин, який вони отримують, того варті. Прийом інсценізації я використала на уроці польської мови, після вивчення легенди про «Вавельського дракона». Діти втілювалися в образи різних персонажів, як позитивних, так і негативних (король, королева, принцеса, швець, дракон, рицарі). Учень одягнувши на себе маску героя, якого грає та «ввійшовши» в роль, відчуває різні емоції. Це залежить від ролі, яку він грає: співчувати комусь чи засуджувати певні дії. Після інсценізації, ставлю дітям питання: «Що ти відчував, граючи роль дракон? Чому?», «Чи хвилювався ти за жителів своєї країни, втілюючись в образ короля?», «Чи сподобалася тобі роль, яку ти виконував?». Саме це дає можливість дітям проговорити ту моральну проблему, яку програли і зробити для себе висновок.

Учні, на основі прочитаної легенди, створили, з моєю допомогою, діалоги. Залучення учнів до створення сценарію, драматизації дозволило мені розкрити творчі здібності дітей, розвинути мовленнєві навички, нестандартність мислення, креативність, досягти ефекту розкріпачення, активного пошуку, вміння аналізувати, приймати рішення, спілкуватися. А головне, вони отримали можливість «прожити» моральну проблему, відчують наскільки болючими є злі дії персонажів і як приємно робити добро.

Використовуючи прийом інсценізації, я реалізую навчально-виховну мету, адже учні вчаться презентувати себе як особистість, у них удосконалюються вміння слухати й чути інших, виражати емоції та почуття за допомогою міміки й жестів, вони усвідомлюють, як правильно поводитися в певній ситуації, засвоюють правила етикету.

З точки зору затрат часу, створення костюмів, музичного оформлення набагато простішою від театралізації є імпровізація. Адже для імпровізації характерною є відсутність підготовчої роботи (написання сценарію, заучування ролей). Мета імпровізації - повна спонтанність. В учнів немає часу на підготовку, ролі та ситуації пред'являються їм безпосередньо перед інсценуванням. Вона досить проста у підготовці для вчителя: все, що необхідно для уроку - це список ситуацій для імпровізації.

Імпровізація дозволяє учням поєднувати діалог з пантомімою. Вони із задоволенням імпровізують уривки літературних творів. Літературні герої - прекрасне джерело для імпровізації. Перед тим, як учні почнуть імпровізацію, їм дається можливість осмислити опис героїв, що може бути зроблено при обговоренні низки питань, таких як: «Як виглядає герой? Як він рухається? Скільки йому років? Як він одягнений? Як він розмовляє? Що герой робить в епізоді, пропонованому для імпровізації? Якою людиною він є? Який у нього характер? Чи є у нього які-небудь унікальні характеристики?»

Імпровізація ефективна як для роботи в парах, так і в групах, залежно від комунікативної ситуації. Метод імпровізації я використовувала під час вивчення казок Івана Франка «Фарбований Лис» та Василя Короліва-Старого «Хуха-Моховинка». Виховну мету реалізувала через ситуації, запропоновані учням для розігрування. Усвідомити п'ятикласниками поняття «добро» і «зло», допомагають ситуації: «Остання зустріч Хухи зі злим дідом», «Допомога Хухи козі Лисці». Усвідомлення учнями, настільки важливо бути чесним і справедливим, можливе через імпровізацію таких ситуацій: «Розмова Лиса з товаришами», «Розмова Лиса з мавпою Фрузею». Після імпровізації діти розмірковують, чи легко говорити неправду, чи приємно спілкуватися, коли тебе обманюють. Це стає своєрідним висновком діяльності учнів і усвідомлення ними проблем, що підіймаються автором.

Звичайно, на своїх уроках, з метою реалізації виховної мети, використовую і традиційні методи. Це і виразне читання в ролях (Олександр Олесь «Княжа Україна»), і переказ улюблених епізодів та їх аналіз (майже всі твори, що вивчали), і створення нової кінцівки до твору (В. Савченко «Пальма», Галина Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії»). Учні обов'язково коментують, чому змінили кінцівку, чого прагнули досягти.

На уроках української мови виховну мету реалізую підбираючи такі теми творів, які порушують злободенні проблеми, дають можливість учням

висловлювати своє бачення світу: «Чи завжди потрібно говорити правду?», «Чи потрібне нам милосердя?». Крім уроків Розвитку зв'язного мовлення, з метою реалізації виховної мети уроку добираю до уроків тексти за такою тематикою: «Пошана до старших членів родини», «Дружба», «Духовна культура українців».

Отже, на уроках у 5 класі, реалізуючи виховну мету, в рамках морально-духовного виховання учнів, використовую як традиційні методи і форми роботи, так і нетрадиційні. На моє переконання, більш ефективними в цій ситуації є нетрадиційні методи і форми роботи. Адже саме інсценізація та імпровізація дають можливість повністю вжитися в образ учневі та пережити ті чи інші емоції. А саме емоції сприяють кращому усвідомленню учнями моральних та духовних принципів.

Список літератури:

1. Коменський Я. А. Велика дидактика / Я. А.Коменський // Вибрані педагогічні твори: в 2 т. - М.: Педагогіка, 1982. - Т. 1. - С. 162.
2. Русова С. Розвиток мови дитини / С. Русова - К. : Освіта, 1996. - С. 113 - 115.
3. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк.,1977. – Т. 3. – С. 304.

УДК 398

Сорокіна Поліна

учасник творчого об'єднання учнів «Пошук»

учениця 11 класу

Янат'єва О.Г.

вчитель географії

Опорний заклад Васильківський навчально-виховний комплекс № 1

ім. М.М.Коцюбинського

смт. Васильківка

ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ ТА ОБРЯДИ МОГО КРАЮ

Там, де Дніпро штурмує кам'яну грядку, по обох його берегах розкинулись землі Дніпропетровської області. Благодатний куточок України з хвилястою рівниною, розлогими балками, полями стиглої пшениці, байрачними та сосновими лісами. Вклоняється вітру стигла пшениця, зеленіють городи, на схилах балок дозріває янтарний виноград. Край руди і металу, машинобудування і хімічної промисловості, багатогалузевого сільського господарства. Це наша з вами велика Батьківщина. Але в кожного з нас є своя маленька Батьківщина. Мабуть, вона починається з рідної домівки, лагідної маминої посмішки, рідного селища, яке 17 вересня 2016 року відзначило триста дев'ять років (309 р.) з дня виникнення.

На південному сході України і південному сході індустріальної Дніпропетровщини, на правому березі сріблястої стрічки річки Вовчі, притоки Самари басейну Дніпра розкинулось селище Васильківка.

Васильківка – центральне селище Васильківського району, який був утворений в 1923 році. Загальна протяжність кордонів Васильківського району

становить 190 км. Площа району 1,3 тис. кв. км, а селища близько 32 кв. км. На 1 січня 2000 року кількість населення району становила 36 тис. осіб, а в селищі Васильківка проживало 13 тис. осіб. Район займає 4,31% від усієї площі Дніпропетровської області. Це один з великих за площею та кількістю населення сільськогосподарських районів Дніпропетровщини.

Населення нашого краю має давню високорозвинуту землеробську культуру. Саме це заняття обумовило традиційний побут, матеріальну культуру, систему основних свят і обрядів, світогляд, духовні цінності народу мого рідного краю. Основні свята і обряди – це по суті календарно-землеробські свята.

Сприятливі кліматичні умови, родючі землі Васильківщини об'єктивно сприяли тому, що орне землеробство стало основною галуззю господарства. Воно доповнювалося городництвом і садівництвом. Із землеробством у нашому краї було пов'язане і тваринництво. Крім основного заняття збереглися допоміжні заняття – рибальство, полювання, бджільництво. Ці основні галузі господарства населення мого рідного краю збереглися й розвиваються і на сьогоднішній день, вони лягли в основу звичаїв, традицій та обрядів кожної сім'ї на Васильківщині.

Традиційне українське селянське господарство було натуральним. Кожна сім'я забезпечувала себе всіма основними продуктами споживання. Земля наділялася на кількість членів сім'ї чоловічої статі. На батька й на синів наділялася земля, на дівчаток – земля не наділялася. Сім'я мала сама орати, сіяти, збирати врожай. У поле виходили чоловіки, їхні жінки й діти і всі разом обробляли землю. Після відміни кріпосного права до кінця XIX століття народ мого краю зберіг багато елементів патріархальних відносин. Значне місце займала сусідська община – «громада». Для неї характерною була традиційна праця «толока». Найчастіше учасниками «толоки» були сусіди, родичі, куми. Як я вже говорила вище, вони виконували різні польові роботи: орали, сіяли, збирали врожай, заготовляли сіно. Виконували й домашні роботи: разом копали колодязі, будували житла. Після роботи учасники «толоки» накривали стіл селянськими стравами, відпочивали, співали пісень. А довгими зимовими вечорами вишивали – оздоблювали одяг і тканини для домашнього житла. Роботи виконували на домотканому полотні, яке виготовляли самі, тобто пряли, ткали, шили з домотканого полотна одяг, ліжники, простилки для глиняної підлоги.

Однією з найдавніших форм духовної культури населення нашого краю є звичаї й обряди, народне образотворче й декоративно-прикладне мистецтво – повсякденні правила поведінки, що склалися історично на основі людських стосунків. Вони, як неписані закони, народжуються разом з народом і передаються з покоління у покоління, стають традиціями. Звичаї — це ті неписані правила, які виконують люди повсякденно у своїх домашніх турботах і в соціумі людей.

Народне декоративно-прикладне мистецтво набуло широкого визначення у нашому краї та за його межами. У його предковічних образах, динамічних образах орнаменту містяться символи таємничої, чарівної природи степів Дикого поля, нашої історії, особливості побуту, доброта, щедрість душі народу Васильківщини.

Народне мистецтво майстрів мого краю створювалось у сфері колективного матеріального домашнього виробництва. У ньому відбивалися риси первісної свідомості людини, міфологічний характер спілкування з природою. Воно має глибинні зв'язки з історичним минулим, ніколи не розриває ланцюжка локальних і загальних законів, які передаються із покоління в покоління, збагачуються новими елементами. Сьогодні декоративно-прикладне мистецтво, звичаї, традиції населення мого краю розглядаються як важливі художні цінності, що виконують численні функції, зокрема пізнавальну, комунікаційну, естетичну.

Споконвіку було трепетним ставлення нашого народу до традицій. Навіть після прийняття християнства, українці зберегли багато своїх народних стародавніх звичаїв, об'єднавши їх з релігійними.

Про духовну культуру моїх земляків з кожним століттям, з кожним роком можна розповідати безкінечно. Але я вважаю, що ніякі комп'ютери та телевізори не можуть замінити людині щасливих годин спілкування з книгою, переглядом театральних вистав, спілкуванням з рідною природою, звичаями, традиціями населення рідного краю. Це глибока й невичерпна криниця мудрості, повчання, яка передається народом, родиною, підтримується й збагачується.

Лише завдяки незліченним повторенням утверджується традиція і передається з покоління у покоління, удосконалюючись і набуваючи чарівної довершеності. Звичаї й обряди мають етнічний характер. Кожен народ має звичай вітатися при зустрічі, але робить це по-своєму.

Я хочу Вам переказати деякі звичаї, які стали традиціями в нашому краї.

Обжинки

Старовинний народний звичай святкування закінчення жнив на Васильківщині, який фермерські господарства проводять щороку. Назва походить від слова *обжинатися*, тобто закінчувати жнива. Після закінчення жнив хлібороби нашого краю збираються усі разом на полі визначеного фермерського господарства і під обжинкові пісні в'яжуть останній сніп:

*Ой, снопе, снопе,
Снопе великий.
Золотом-зерном
Колос налитий.*

Останній сніп прикрашають калиною, квітами, перев'язують стрічками. Вважається, що в цьому снопі зібрана вся життєдайна сила поля.

Обжинки проводяться як велике свято закінчення жнив.

ПИСАНКИ

Звичай, який переріс у традицію в нашому краї, фарбувати курячі яйця на свято Великодня. Ця традиція здавна використовувалась як обрядовий атрибут, оскільки яйце вважається символом життя. В кожній домівці Васильківщини на Великдень крім того, що випікають паски з тіста, виробляють паску с творогу, яйця фарбують харчовими барвниками в різні кольори, листям цибулі в коричневий колір, або розписують. Розписані яйця називають писанки. Писанка – яскравий вірець традиційної художньої творчості. Раніше виготовлення писанок пов'язувалося з дохристиянськими традиціями зустрічі весни, пізніше їх стали приміняти на Великдень. На Васильківщині фарбовані яйця

називають «крашанка» - від слова «красити, фарбувати». Чудові писанки творить Пустова Світлана з села Авангард що на Васильківщині - писанки неповторної краси, розписані бісером, стеклярусом, оздоблені різнокольоровими стрічками.

На сьогоднішній день звичай фарбувати чи розписувати яйця на Великдень набув суто естетичного значення, став традицією в нашому краї.

ВИШИВКА

Народне мистецтво яскраво характеризує національні особливості населення Васильківщини. Вишивка – одна з давніх і найбільш розповсюджених видів декоративно-прикладного мистецтва населення нашого краю. Основна функція вишивки – оздоблення одягу і тканин для обладнання житла.

Вишивка майстринь Васильківки – це орнаментальне або сюжетне зображення на тканинах різноманітних візерунків, квітів, птахів. Це свого роду художнє обдарування майстринь, вершина їхнього мистецького хисту. Немає меж розмаїттю їхніх художньо-виражальних засобів.

Народні майстри Васильківщини презентують сучасну українську вишивку на численних виставках як в рідному селищі, так і за його межами - на Сорочинській ярмарці, Петриківській виставці, виставках в м. Дніпропетровську, демонструючи повсюдно високий художній рівень своїх творів.

Майстрині Криськова Раїса Данилівна, Гальо Надія Федорівна, Ужва Людмила Борисівна приділяють велику увагу вишивці українських рушників, в'язанню гачком.

Майстрині працюють над створенням орнаментів, вишивають рушники в народному стилі, весільні рушники, ікони, вишивка бісером, рішельє.

Твори Криської Раїси Данилівни були представлені на I Всеукраїнському музейному фестивалі в м. Дніпропетровську в музеї Д.Яворницького. У 2001 році сім'ї Криської Р.Д. винесена Подякою за пропаганду на території селища Васильківки народних ремесел та відновлення українських національних традицій. Нагороджена Грамотою II туру Обласного фестивалю народної творчості «Моя родина – моя Україна», присвяченого 15-річчю Незалежності України та Дипломом Лауреата – майстер ужиткового та декоративно-прикладного мистецтва. У 2007 році нагороджена Грамотою за вагомий внесок у розвитку національної культури Васильківки та з нагоди 300-річчя селища. Має Диплом Обласного фестивалю-ярмарку «Петриківський дивоцвіт» за відродження та збереження української духовної спадщини, популяризацію народних традицій, культури та активну участь у фестивалі-ярмарку. Криськова Р.Д. учасниця III Обласної виставки робіт художньо-прикладного мистецтва та національних художніх промислів «Сімейні скарби Дніпропетровщини», на якій отримала Диплом Лауреата VI Обласного фестивалю сімейної творчості Придніпров'я «Душі криниця – 2007» за збереження культурних традицій та художню змістовність доробок.

Вишиті рушники Гальо Надії Федорівни представлялись в Художньому музеї м. Дніпропетровська, на Обласних виставках народної творчості.

Людмила Борисівна Ужва виставляє не лише свої рушники на обласні та Всеукраїнські конкурси, а й представляє роботи своїх вихованців, оскільки працює в Позашкільному Центрі Дитячої Творчості селища Васильківки.

Хотілося б докладніше зупинитися на вишитих українських рушниках майстринь Васильківщини, оскільки ці роботи привертають увагу багатьох мистецтвознавців.

Українські рушники – це відбиття культурної пам'яті народу. В їх узорах збереглися прадавні магічні знаки, образи «дерева життя», «берегині», символіка червоного кольору. Рушники – обов'язковий атрибут весільної обрядовості, предмет народного побуту, неодмінна окраса нашого житла.

Вивчивши історію українського рушника, ми прийшли до висновку, що вишиті рушники в нашому краї мали найрізноманітніше призначення. Важливі події в житті населення Васильківки ніколи не обходились без рушників. Український вишитий рушник є символом гостинності. У визначні свята, приїзд гостей на Васильківщину – на вишитому рушнику підносять гостям хліб-сіль. На рушниках під коровай майстрині використовують здебільшого малюнки геометричного орнаменту.

В День Знань, День Останнього Дзвінка батьки тримають рушники, а їхні діти проходять під ними, цим самим батьки бажають їм щасливої дороги в майбутньому.

Якщо перелистати сторінки минулого життя наших предків – земляків-васильківчан, можна прослідити значення українського вишитого рушника в щоденному житті населення Васильківщини ще в XIX ст. Під час будівництва хати рушниками підіймали сволоки, а потім їх дарували майстрам. На них приймали новонароджених, з рушниками проводжали і проводжають і в наші дні людину в останню путь.

Особливо значну роль відігравав раніше й відіграє у наші дні український вишитий рушник у весільних обрядах, як один з найважливіших атрибутів. Розглянемо докладніше особливості весільного рушника, його значення і використання при створенні молодої сім'ї на Васильківщині.

Вишиті весільні рушники дарують сватам, перев'язують через плече, якщо на заручинах доходять до згоди. Такі рушники називають «плечовими». Батьки рушником зв'язують руки молодим, бажаючи їм щасливого подружнього життя. На рушнику вінчаються. Батьки благословляють молодих короваем на рушникові.

Для весільного рушника вибирають мотиви рослинного типу: «дерево життя», віночки, троянди, ромашки, калина. Нижня частина рушника, це невеличкий «бережок» - вишивається хвилястий орнамент з квітів, листочків. Основна частина - вінок, «дерево життя» чи основний орнамент. На інших весільних рушниках можна зобразити «розкидку» – розкидані від основної частини орнаменту квіти. Ви можете побачити весільні рушники з тоненькою смужкою орнаменту по всій довжині рушника, яка з'єднує два кінці рушника - «хвилькою».

Існують також подарункові рушники для рідних людей. Їх використовують в знак побажання щасливої дороги і найшвидшого повернення.

Поряд з обрядовим призначенням у XIX ст. на Васильківщині рушники широко використовували у побуті. Відповідно до функціонального

призначення вони мали назви «стирок» - для посуду, «утиральник» - для рук та обличчя. І в який період людського буття не створювались прекрасні шедеври голкою і ниткою, в орнаментах рушників майстрині прагнули і прагнуть відтворити вічні теми людського буття – щастя, радість, добро.

Широкого розповсюдження у вишитих рушниках в нашому краї набула орнаментація з пишних рослинних форм: гілки з квітами, що складені у букет; дерево-квітка; вазон-квітка. Мотиви «дерева» у вишитих рушниках сягають у глибину віків і пов'язані з язичеською міфологією. Священне «дерево життя» є символом матері-природи.

Майстрині нашого краю використовують також рисовану вишивку. Техніка вишивки цих рушників полягає в тому, що узор попередньо малюють на полотні, а вже потім вишивають різними видами гладі. Орнамент на таких рушниках рослинний: це чарівний світ різноманітних квітів, пуп'янків, листочків, ягід у живописно - об'ємному трактуванні. Побутують рушники, вишиті рахунковими техніками: вирізування, лічильна гладь, косий хрестик, різноманітні мережки. Раніше завдяки своїй яскравій орнаментації українські вишиті рушники виконували функції своєрідних прикрас, декоративних акцентів в оздобленні селянської хати, їх вішали між вікон, дверей, прикрашали образи. Населення Васильківщини має багату культуру, величезний скарб якої складається з цінностей, надбаних багатьма поколіннями. З прадавніх часів до нас ідуть життєва мудрість та настанови щодо способу життя. Вони закладені в українських звичаях, обрядах, фольклорі, адже в них - світовідчуття та світосприймання нашого народу. У них пояснюються та обґрунтовуються взаємини між людьми, цінність духовної культури окремої людини і народу взагалі.

Список літератури:

1. Павлюк С.П., Горинь Г.Й., Кирчіва Р.Ф. «Українське народознавство», Л., «Фенікс», 1994.
2. Матеріали Васильківського історичного музею.
3. Інтернет-ресурс.
4. Спостереження й дослідження автора й керівника.

УДК 929

Сорочан Є.І.,

учень 9 класу

Сорочан В.С.,

*учитель зарубіжної літератури, вчитель вищої категорії, вчитель-методист
Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №20
імені Бориса Серги Полтавської міської ради Полтавської області»*

м. Полтава

school20poltava@gmail.com

«У КОГО ЩЕ ТАКА ЗЕМЛЯ, ЖИТТЯМ БАГАТА?..»

(про творчих особистостей, чиї імена пов'язані з Полтавою)

Саме це питання надихнуло мене на думку про дослідження, кого ж саме можна назвати творчим полтавчанином?

У Полтаві народилися такі відомі люди, як класик нової української літератури І. П. Котляревський (похований у Полтаві), відомий учасник визвольного руху українського народу Симон Петлюра, зірка німого кіно Віра Холодна (Левченко), художник М. Ярошенко, легендарна народна поетеса і співачка Маруся Чурай, письменник М. Зошенко, філософ, письменник і церковний діяч XIII ст. П. Величковський, поет М. Гнедич, розробник теорії космічних польотів Ю. Кондратюк, винахідник першого у світі ранцевого парашута Г. Котельников, другий президент Ізраїлю Бен-Цві, член Центральної Ради, педагог і письменник І. Стешенко. Полтавцями є актриса К. Лучко і відомий артист естради Ю. Тимошенко (сценічний псевдонім – Тарапунька). У Полтаві поховані художник Г. Мясоедов, письменники Панас Мирний і В. Короленко, хірург М. Скліфосовський, внучата племінниця Гоголів Пушкіних – С. Данилевська.

У Полтаві навчалися М. Гоголь, байкар Л. Глібов, письменник П. Капельгородський, математик М. Остроградський, художник А. Мокрицький, скульптор Л. Позен, учений і громадський діяч М. Драгоманов, поет і громадський діяч К. Білиловський, театральний діяч М. Старицький, одіозний піп Гапон, відомі педагоги А. Макаренко й В. Сухомлинський, творець космічних ракет В. Челомей. У певні періоди свого життя в різних установах Полтави працювали: Нобелівський лауреат, російський письменник І. Бунін, український письменник І. Нечуй – Левицький, академік В. Вернадський, Герой України, повний кавалер ордена княгині Ольги, співачка Раїса Кириченко, І. Козловський і Б. Гмиря. В нашому місті ставили свої спектаклі В. Мейєрхольд, М. Садовський і М. Кропивницький; на сцені полтавського театру звучали всесвітньовідомі голоси М. Шаляпіна, А. Сабінова, в концертах виступали М. Лисенко, М. Мусоргський і А. Рубінштейн, письменник і артист Г. Хоткевич; читали свої вірші В. Маяковський і К. Бальмонт. Аплодували полтавці чудовій грі геніальних актрис М. Заньковецької, В. Комісаржевської, М. Єрмолової, Н. Ужвій, А. Роговцевої. Відвідували Полтаву Т. Шевченко, академік М. Грушевський, письменники В. Стефаник, Леся Українка, М. Коцюбинський, М. Самчук. Перебували у свій час у духовній столиці України американський письменник Альберт Ріс Вільямс, французький – Раймон Лефевр, австрійський – Райнер Марія Рільке. Під час зйомок фільму «Соняшники» в Полтаві була славетна актриса Софі Лорен. 1900 року виступив у Полтаві з історичною доповіддю «Самостійна Україна» М. Міхновський – ідеолог державної самостійності України. Є достовірні відомості про перебування у Полтаві полководців Григорія Потьомкіна і Олександра Суворова, царів Петра І, Катерини ІІ, Олександра І, Олександра ІІ, Миколи І і Миколи ІІ. Цей список можна продовжувати й далі, бо не перелічити всіх тих відомих людей у світі, хто так чи інакше пов'язаний із Полтавою.

Свого часу великий музикант М.В. Лисенко заповідав композиторам і поетам: «Беріть од людей їхні пісні, бо в них уся оригінальність слов'янської творчості». Цю настанову завжди пам'ятав полтавський поет-пісняр Дмитро Омелянович Луценко, який народився 15 жовтня 1921 року в старовинному селі Березова Рудка Пирятинського району Полтавської області в селянській родині. Березова Рудка біля річки Переводу згадується в документах 1717 року як

володіння гетьмана Івана Скоропадського. У 1787 році Березова Рудка належала надвірному раднику Григорію Закревському. До цього часу зберігся мурований двоповерховий палац-садиба Закревських.

У селянській родині Луценків було шестеро дітей. «Ще в пору колискову, в ранньому дитинстві, в теплій селянській хаті зачарувала мене українська народна пісня. Я вбирав у своє серце безліч сумних і веселих, мужніх і ніжних мелодій... Із піснями я виріс...», - згадував Дмитро. Після закінчення Березоворудської неповної середньої школи юнак потрапив на Донбас, де закінчив гірничопромислове училище. Працював у шахті і одночасно продовжував навчання на робітфаці. У 1938 році Дмитро Луценко стає студентом Київського гідромеліоративного інституту, та вже в жовтні 1940 року був призваний в армію в прикордонне військо на Памірі.

Про перші свої поетичні твори говорив: «Збирав їх на батьківській землі для вас в безсонні ночі, рідні люди». Своїй рідній Березовій Рудці присвятив декілька творів, серед них «Рідне село», «Отчий дім» та інші. Останній став піснею полтавського композитора Олексія Чухрая «За Березовою Рудкою».

У роки Другої світової війни Дмитро Луценко – автоматник підрозділу, пройшов важкий солдатський шлях від Волги до Берліна. На фронті став журналістом, був військовим кореспондентом дивізійної газети «За победу!». Поезії «За батьківщину» та «Пісня кіннотників», які пізніше поклав на музику Левко Ревуцький, були надруковані на сторінках газети «Фрунзовець». Це були перші пісні молодого автора, який свого часу писав про себе, що «коли писав вірші, то так дуже хотілося мені, щоб хоч один був покладений на музику. Мені здавалося, що я був би найщасливішою людиною на землі, коли б почув свою пісню». Вже тоді композитор Л. Ревуцький зумів розгледіти поетичний талант Д. Луценка.

За участь у боротьбі з фашистами фронтовик поет-пісняр Дмитро Луценко був нагороджений орденами «Червоної зірки», «Вітчизняної війни», «Дружби народів», медалями «За відвагу», «За доблесний труд» та багатьма іншими. На фронті отримав тяжку контузію, став інвалідом II групи. Після війни Д. Луценко працював у редакціях газет «Колгоспне село»(тепер - «Сільські вісті»), завідував відділом поезії журналу «Вітчизна», найактивніше працював у репертуарному збірнику «На допомогу художній самодіяльності», був кореспондентом Всесоюзного радіо на Україні.

Про початок своєї пісенної кар'єри Дмитро Луценко згадував: «Коли прийшла Перемога і я повернувся до Києва, то затоваришував з фронтовиком Ігорем Шамо. Перша наша пісня «Про урожай» була написана для радіопередачі за новелою Олеся Гончара ще в 50-ті роки. А потім уже пішли і розкрилися одна за другою ціла низка пісень про фронтову дружбу і вірне кохання, про романтиків, про рідну Україну і про Київ, про калиноньку і осіннє золото». Перша поетична збірка Дмитра Луценка називається «Дарую людям пісню». В неї увійшли кращі твори того часу «Пахучий хліб», «До останнього патрона», «Серце співає», «Як тебе не любити...». Останній став чудовою піснею, що вийшла у 1962 році. Музику до поезій Луценка писали визнані майстри, композитори О. Білаш, М. Верменич, П. Майборода, А. Пашкевич, І. Шамо та інші. У співдружності з ними створено такі пісні, як «Києве мій», «Фронтовики», «Не шуми, калинонько», «Сивина», «Пісня про щастя», «Стоїть

над Волгою курган», «Неспокій», «А мати ходить на курган», «Зачарована Десна», «Балада про братерство», «Мамина вишня», «Осіннє золото» та інші.

У віршах Дмитра Луценка – простота, співзвучність і досконалість, взяті від рідного народу, а тому творчість поета близька народній пісні. У 70-80 роки 20 століття вийшло чимало поетичних збірок поета – пісняря: «До останнього патрона»(1975), «Пахучий хліб»(1974), «Добрість»(1971), «Дорога спадщина»(1984), «Серцю співається»(1975), «Коли ти зі мною»(1978), «Пісні»(1977), «Пісня вірності»(1981), «А я люблю, люблю»(1995), «Березовий дзвін»(1980), «За Березовою Рудкою»(1976). У 1974 році Дмитру Луценку було присвоєно звання Заслуженого діяча мистецтв України, а в 1976 році за книгу пісень, написаних у співдружності з композитором Ігорем Шамо, присуджена Державна премія України імені Т.Г. Шевченка.

У багатьох поезіях Дмитра Омеляновича згадуються населені пункти рідної йому Полтавщини. Найбільше, звичайно, Березова Рудка, але є й інші, зокрема, Полтава – у віршах «Кущ калини» і «Полтавчанка»(в останньому є такі рядки: «дівчина з чарівної Полтави з квітами привиділась мені...»). У вірші «Батьківська земля моя» згадується Опішня, а в поемі «Місто моєї долі» - Пирятин. Також у доробку Луценка є вірш «В Диканьці», а у поезії «Хата моя, біла хата» згадується річка Ворскла. Твори Д. Луценка складають золотий запас української естради, яку знають і люблять у цілому світі. Пісню «Осіннє золото» виконували уславлені Діана Петриненко та Дмитро Гнатюк, а «Мамину вишню» - незабутня Раїса Кириченко. Поет присвятив матері декілька пісень, серед них і «Мамина вишня». Чому «Мамина вишня»? «Бо завжди мама рвала з неї перші вишні і нас частувала, і ми ту вишню так і назвали – мамина вишня», - писав сам Д.О. Луценко. Автором музики був Анатолій Пашкевич, із яким «страшенно любив працювати» Луценко та було створено півтора десятка пісень. У своїй поезії «На концерт народної артистки Раїси Кириченко», згадуючи про виконання співачкою пісні «Мамина вишня», автор писав:

Як Ви натхненно пісню цю співали!

То мріяли, то раптом сумували...

Так, Ви тоді усіх зачарували!

Пісні Д. Луценка, улюблені в народі, часто звучать по радіо і телебаченню. Приємно, що виконавцями цих пісень стають все молодші й молодші. Це говорить про те, що в них є щось особливе, таке, що притягує, як магнітом. «Пісня про Черкащину» стала позивним радіо міста Черкаси, а пісня «Як тебе не любити, Києве мій» - візитною карткою столиці України. Пісні на слова Луценка звучать і в фільмах українських кіностудій: «Українська баркарола» і «Журавлиними дорогами»(фільм «Закон Антарктиди»), «Жоржини» і «Край села шелестить верба» (фільм «Квітка на камені»), «Не шуми, калинонько»(фільм «За всяку ціну»). Поезія Д. Луценка звучить також у фільмах «Здрастуй, Гнате», «Гори, моя зоре...» та інших.

«Зміряне любов'ю» - так називається одномітник поезій Д. Луценка, виданий 2006 року. Місія Луценка в українській культурі надзвичайна. Він сьогодні - серед нас, вдячних нащадків. Митець живе в кожному слові, в кожній мелодії, написаній на його вірші. Ще в 70-ті роки минулого століття Д.О. Луценко написав поезію «Рідна мова», але ця ода рідному слову побачила світ тільки в 1994 році в збірці «Дорога спадщина»:

Життя мого майбутнього основа,
Нехай ще щедро родить твій город.
Коли щеза чиясь у світі мова
Щезає разом з нею і народ...

Помер Дмитро Омелянович Луценко 16 січня 1989 році, похований на Байковому кладовищі в Києві. У столиці України, де жив і працював поет-пісняр, на будинку по вулиці Суворова, 19-а встановлена меморіальна дошка. Ще одна меморіальна дошка встановлена в Березовій Рудці на будівлі краєзнавчого музею. Шанувальник творчості Дмитра Луценка з Черкащини В. Квасневський написав пісню пам'яті поета-пісняра «Журавлі відлітають у вирій».

У 2001 році з нагоди 80-річчя Дмитра Омеляновича редакціями газет «Вісті Центральної спілки споживчих товариств України» та «Культура і життя» за підтримки Національної Спілки письменників України та Національної Всеукраїнської спілки музикантів засновано літературно-мистецьку премію імені Дмитра Луценка «Осіннє золото», яку кожного року вручають поетам, композиторам, майстрам мистецтв України. Першими лауреатами цієї премії стали Раїса Кириченко та Анатолій Пашкевич. Серед лауреатів премії О. Білаш, поет-пісняр В. Крищенко, композитор і співак А. Сердюк, поет, композитор і виконавець А. Матвійчук, композитор із Полтави, автор гімну міста Полтава О. Чухрай, заслужений діяч мистецтв України М. Луків, народний артист України, лауреат Шевченківської премії, композитор І. Поклад, співак В. Шпортько. Лауреатами премії «Осіннє золото» є заслужений академічний український хор імені Г. Верьовки, інші колективи та окремі виконавці.

У сусідньому з Березовою Рудкою с. Смотрики юними шанувальниками поезії Дмитра Луценка започатковано дитячий пісенний фестиваль Луценківської пісні, а в Смотриківській школі створено Луценківську світлицю. Уже 25 років поспіль привітно зустрічає гостей обласне пісенне свято «Осіннє золото» в с. Березова Рудка на Батьківщині Д. Луценка. Святкові заходи відбуваються у першій половині вересня – напередодні дня народження поета-пісняра. Господар свята – Березоворудський технікум Полтавської аграрної академії. Свято в Березовій Рудці розпочинається виставкою квітів та виробів народних майстрів. Біля історико-краєзнавчого музею проходять урочистості з нагоди вшанування пам'яті Д. Луценка, де зі спогадами про поета виступають численні друзі по перу і шанувальники його творчості з багатьох куточків України. На Співочому полі проводять обласний та районний конкурси на краще виконання пісень на вірші Д. Луценка. У 2007 році на свято до Березової Рудки (колишнього родового маєтку відомого сімейства Закревських) завітали їх нащадки – Колетт Артвіч – голова Благодійного фонду «ВЕГА» з Люксембурга і онука Марії (доньки Гната Закревського) зі своєю родиною.

Дмитро Луценко в ряду таких знакових постатей полтавського краю, як Олександр Білаш, Борис Олійник, брати Майбороди, Павло Загребельний, Олесь Гончар і багато інших.

На всю Україну та й цілий світ відомий Полтавський край своїми багатючими талантами, людьми, які здійснили вагомий внесок у розвиток національної і світової культури. У мене є з кого брати приклад.

Список літератури:

- 1.Волосков В.Подорож Полтавщиною з монетою в руці. – Полтава, «Оріяна», 2008.
- 2.Бобрищев К.Отчий край. – Полтава: Дивосвіт, 2002.
- 3.Довідник з історії України, - К.: Генеза, 2002.
- 4.Короткий літературний календар Полтавщини. – Полтава. Полтавський літератор, 1999.
- 5.Луценко Д.О. Усе любов'ю зміряне до дна. Вибране. – К.: Криниця, 2003.
- 6.Скляренко В.М., Харченко Т.М. та інші. 100 знаменитих людей України. – Х.: Фоліо, 2005.
- 7.Українська література у портретах і довідках. – К.:Либідь,2000.
- 8.Український декламатор. – К.: Смолоскип, 2006.
- 9.Шевчук. Від вершин та низин. Книга цікавих фактів із історії української літератури. – К.: Смолоскип, 1990.
- 10.Щербаківський В. Українське мистецтво. – Полтава: Дивосвіт,2006.

УДК 372.882

*Ткаченко Л.Д.,
вчитель української мови та літератури
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 55
м. Кривий Ріг.*

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ УКРАЇНОЗНАВСТВА - У ПОВСЯКДЕННІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ МЕШКАНЦІВ СЕЛИЩА ВЕСЕЛІ ТЕРНИ ТЕРНІВСЬКОГО РАЙОНУ МІСТА КРИВОГО РОГУ

Народ (етнос) і його мова єдина цілісність. Завдяки рідній (літературній) мові кожен з нас змалку прилучається до навколишнього матеріального й духовного світу, життя своєї родини, громади, етносу, що відображає процес етнічної соціалізації особистості й належить до провідних принципів методики мови. Національна мова – могутній фактор, збереження і творення національної духовності і культури. Засвоєння рідної мови традиційно передбачає знайомство з таким національно-культурним прошарком, як фразеологія.

Теоретичне вивчення фразеології як форми фіксації етносу пов'язана з пошуком відповідей на різні питання. Культурний компонент мови на рівні фразеології певною мірою фіксує культуру народу – носія мови, оскільки фразеологічний фонд містить у собі національно-культурний компонент.

У науці про мову фразеологію тлумачать як про розділ мовознавства, що вивчає стійкі словосполучення, які виконують функції слів. Терміном фразеології називають усю сукупність фразеологічних одиниць мови. Батьком сучасної фразеології вважають швейцарського лінгвіста Шарля Балі. А становлення української фразеології пов'язане з іменами таких українських вчених, як О. Потебня, І. Срезневський, І. Франко, М. Номис. Фразеологізми вживаються майже в усіх стилях мовлення, мають чітко виражене стиліове призначення, яке залежить від наявності чи відсутності емоційного забарвлення.

Мої земляки, жителі селища Веселі Терни вживають такі фразеологізми:

- а) нейтральні – вживані в усіх стилях мовлення (опанувати себе, прописна істина);
- б) емоційно-забарвлені – використовуються в художньому, розмовному, публіцистичному стилях (кісток не чути; піймати облизня);
- в) усно-розмовні – зневажливо-знижене експресивне забарвлення (кирпу гнути, лясати точити);
- г) народнопоетичні – виникли на фольклорній основі (іде козак молодий, під ним кінь вороний).

Країнознавча цінність фразеологізмів, як мовних знаків культури, складається з кількох чинників, які відбивають національну культуру:

- 1. Деякі з них називають явища минулого і сучасного.
- 2. Деякі з них належать до безеквівалентної лексики.
- 3. Відтворюють звичаї, традиції, деталі побуту й культури, історичні події та інші явища, притаманні національній культурі.

Розрізняють дві основні групи фразеологізмів:

- а) фразеологізми, які означають стан людини: фізичний, емоційний, психічний (відкинути копита, кров шугонула в голову, гризти пальці, душитися сльозами, в очах стрибали бісики);
- б) фразеологізми, які вміщують кількісну характеристику стану, передають невизначено-кількісне значення (хоч греблю гати, їсти як у міх кидати).

Серед українських фразеологізмів є традиційні формули прислів'я, приказки, каламбури: на городі бузина, а в Києві дядько; старий як світ; чистий, як сльоза; скільки літ, скільки зим.

Під час вивчення фразеології спираються на такі провідні загально-дидактичні принципи: науковості; систематичності; послідовності; наступності; перспективності; наочності; свідомості; доступності.

На уроках української мови в старших класах учні можуть виконувати такі письмові завдання:

- 1. Знайди фразеологічні звороти: Пілотом наче вітром здуло.
- 2. Скласти речення з фразеологічним зворотом: Багато-прибагато, сила – силенна.
- 3. Вибрати з речення прислів'я: Що просієш, те й пожнеш.
- 4. Перекласти фразеологізми українською мовою: Сбить с толку (збити з пантелику)
- 5. З'ясувати походження фразеологізмів) Пішов козак світ за очі; грає синє море ... (Тарас Шевченко)
- 6. З якої казки фразеологізм? Жив собі дід та баба (Курочка ряба)

Фразеологізми з вуст мешканців селища Веселі Терни, які вони вживають у повсякденному житті: Аж пір'я летить; Буває, що й ведмідь літає; Виплакати очі; Велике цабе; Гадюку на грудях пригріти; Гусаком ходити; Десятою дорогою обминати; Єсть, та не про вашу честь; Жити на широку ногу; Загрібати жар чужими руками; Із грязі, в князі; Камінь на душі; Обламати роги.

Познайомившись з мовою жителів селища, зробила спробу з'ясувати наповнення категорії принципу «етнічна соціалізація»; розглянула функціональну специфіку цього принципу; дослідила фразеологізми як

національно-культурний компонент українознавства; з'ясувала шляхи й засоби формування національно-мовної особистості.

Фразеологізми відбивають світогляд народу, суспільний лад, психологію етносу. Фразеологічні засоби української мови є квінтесенцією національного менталітету, віддзеркалюють різні сторони народного буття. Зв'язок між фразеологізмами й ментальними рисами народу можна простежити в двох напрямках: ідучи від етнічних рис; і навпаки, - за допомогою аналізу етнокультурного компонента фразеологізмів виявити риси, характерні для народу – носія мови.

В основі світосприйняття кожного народу лежить своя система предметних значень, соціальних стереотипів, когнітивних схем, відбитих у культурних національних кодах. Етнолінгвістична орієнтація у вивченні фразеології спрямована, головним чином, на історично-реконструктивний план виявлення культурних пластів у формуванні фразеології. Це репрезентує сутність і реалізацію принципу етнічної соціалізації.

До складу фразеологізмів часто входять слова, які відображають національну специфіку. Внутрішня форма фразеологізмів також несе етнологічну інформацію. У фразеології відображається безпосередня мовна дійсність через призму національного складу мислення. Тому національно-культурну специфіку слід шукати саме у фразеологізмах.

Фразеологія передається з покоління в покоління без змін, чого не можна сказати про будь-який інший рівень мови

УДК 82

Тоцька Ю.А.

Вчитель російської мови та зарубіжної літератури, старший вчитель

КУ «Пологівська гімназія «Основа»

Пологівської районної ради Запорізької області

м. Пологи

totska.yuliya@yandex.ua

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Проблема використання інформаційно-комунікаційних технологій є актуальною. Особливо під час реформування освітнього процесу. Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки пріоритетним напрямком визначено «впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві». На даному етапі розвитку освіти важливим є використання комп'ютерних технологій у школі та заохочення учнів до самостійного пошуку інформації та застосування її на уроках, зокрема і зарубіжної літератури. Актуальним є також питання сприяння ефективнішому засвоєнню важливих читацьких навичок і вмінь, розширенню меж творчої діяльності учнів та їх педагогів. Зазначена робота сприяє самовдосконаленню, підвищенню рівня викладання.

В останні роки особливо актуальним є написання робіт щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Це, зокрема, праці Н. Дементієвської [1], А. Забарної [2], О. Ісаєвої [3], С. Литвинова [4] та інших.

Особливо важливим є те, що проблема вивчення та застосування інформаційно-комунікаційних технологій розглядається на основі теоретичних та експериментальних дослідження вітчизняних та зарубіжних дослідників.

У роботах Р. С. Гуревича [5], В. Ю. Бикова [6], Г. Кедровича [7], міститься інформація про використання засобів сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні. У праці І. Роберта [8], сформульовано вимоги адаптивності програмно-педагогічного засобу до індивідуальних навичок.

Метою статті є характеристика щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій та вміння ними користуватися на уроках зарубіжної літератури.

Останнім часом у навчальному процесі набувають поширення новітні інформаційно-комунікаційні технології. Особливою популярністю користується програма «Intel@ навчання для майбутнього». Вона сприяє ефективнішому засвоєнню важливих читачьких навичок та вмінь, розширенню меж творчої діяльності учнів (і вчителя також).

Головна мета, яку ми ставимо перед собою, використовуючи технологію, – привчити вихованців до самостійної дослідної діяльності. Наприклад, у 6 класі під час вивчення творчості Езопа, Крилова учням було запропоновано створити навчальний проект на тему: «Чому нас так приваблює світ літературної байки?». Під час роботи над даним проектом учні мали більш поглиблено ознайомитися з творчістю зарубіжних та українських байкарів; навчитись розрізняти такі теоретико-літературознавчі поняття, як байка, казка, «езопівська мова», алегорія, алюзія; розвинути навички спілкування з комп'ютером. Більш підготовлені учні отримали завдання створити веб-сторінку, власні публікації та презентації своїх літературних творів-байок. [9, с. 44-46]

Крім того, у наш час актуальною є мережа Інтернет.

Більшість інформації учні знаходять саме завдяки цій системі. А саме є доступ до бібліотек наукової та художньої літератури; літературних періодичних видань; сайтів сучасних письменників; електронних підручників та посібників; енциклопедій, словників, довідників тощо. Вчителі та учні мають змогу більш досконало ознайомитися з художніми тестами та навчально-методичними матеріалами. Для цього потрібно використовувати інформацію, яка знаходиться на відповідних сайтах, каталогах, системах, а саме: «Googl», «Rambler», «Мета», «Апорт» тощо. [3, с. 56]

Важливим є забезпечення інтерактивними та мультимедійними дошками, плазмами, комп'ютерними класами. Наприклад, у Пологівській гімназії «Основа» використовуються саме такі прилади для інтелектуального збагачення учнів. Діти мають можливість дивитися фільми відповідно до програмового матеріалу з літератури та порівнювати відео та текстовий матеріал. Учні проходять онлайн-тестування, контрольні тестування під час перевірки знань.

При вивченні окремих тем проводяться віртуальні екскурсії у добу Античності, Середньовіччя, Відродження, Класицизму, Бароко, Рококо тощо.

Також відбуваються екскурсії до віртуальних музеїв письменників. Часто на уроках також використовуються інтерактивні вправи створені за допомогою сервісів Веб 2.0.

Важливим елементом є наявність власного радіо «Шпаківня», створеного учнями та завдяки якому проводяться літературні читання, як уже відомих поетичних творів, так і власних поезій дітей. Завдяки наявності сайту гімназії учні мають можливість друкувати власні твори. Вчителями ведеться електронний журнал на порталі «Мої знання», де кожен за наявності логіну та пароллю може побачити свої результати, домашні завдання, теми уроків.

Ведеться активна робота з впровадження дистанційного навчання.

Таким чином, використання інформаційно-комунікаційних технологій є важливим елементом для навчального процесу.

Застосування комп'ютерних технологій на уроках зарубіжної літератури допомагає вирішенню таких основних завдань:

- зацікавлення творами світової літератури;
- уточнення навчального матеріалу (за допомогою комп'ютерної медіатеки);
- розширення знань учнів із певної навчальної теми;
- перевірка та самоперевірка набутих знань та умінь учнів (тестування, виконання контрольних вправ, проблемних завдань за допомогою різних комп'ютерних програм);
- виконання творчих робіт різного роду (створення власних творчих проєктів, друкованих видань тощо.)[4, с. 21]

З власного досвіду можна стверджувати, що комп'ютерні технології відповідають сучасним поглядам на освіту та враховують державні стандарти загальної середньої освіти, сприяють ефективнішому засвоєнню важливих читацьких навичок і вмінь, розширенню меж творчої діяльності учнів та їх педагогів. Використання інформаційно-комп'ютерних технологій на уроках літератури дозволяє забезпечити індивідуалізацію та диференціацію процесу навчання, забезпечити інтеграцію навчального процесу та відпрацювання навичок роботи із комп'ютером в процесі засвоєння навчального матеріалу та самопідготовки учнів, підсилити мотивацію вивчення, а отже – досягти кращих результатів на шляху досягнення глобальної мети: формування та виховання творчої, компетентної особистості. Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес з використанням різних форм та методів роботи дозволило значно підвищити мотивацію навчання, сприяли росту продуктивності та сталості уваги на уроках, покращенню зорової пам'яті, збільшенню відсотка учнів, які самостійно працюють над виконанням завдань із зарубіжної літератури.

Список літератури:

1. Дементієвська Н.П. «Intel@ навчання для майбутнього»: навчально-методичний посібник / Н.П. Дементієвська – К. : Просвіта, 2004. – 400 с.
2. Забарна А.П. Метод проєктів як основа технології програми «Intel@ навчання для майбутнього» / А. П. Забарна // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005 – № 9. – 56 с.

3. Ісаєва О.О. Інноваційні технології у викладання зарубіжної літератури в школі. / О.О. Ісаєва // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2005 – № 9. – 100 с.
4. Литвиннова С.Г. Шляхи формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів - предметників. / С.Г. Литвинова // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2008 – №2. – 45 с.
5. Гуревич Р.С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч. посіб. [для студ. пед. ВНЗ і слухачів інститутів післядипломної освіти] / Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія / – Вінниця: ТОВ «Планер», 2005. – 366 с.
6. Моніторинг рівня навчальних досягнень з використанням Інтернет-технологій: [монографія] / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, Ю. О. Жук; АПН України, Ін-т інформ. технологій і засобів навчання. - К. : Пед. думка, 2008. – 127 с.
7. Кедрович Г. Теория и практика использования компьютерных технологий в общеобразовательных и профессиональных учебных заведениях Польши / Гжегож Кедрович; [пер. с пол. Г. А. Цисовской]. – К.: Вища школа, 2001. – 355 с
8. Роберт І. В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / І.В. Роберт / – М.: «Школа-Пресс», 1994. – 344 с.
9. Ненько І.Я. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України / І.Я. Ненько // Щомісячний науково - методичний журнал. – 2005. – №9. – С. 44 - 46.

УДК 39

Трубінова Л.І.,
учениця 8-А класу

Олех Л.М.,
вчитель української мови та літератури
Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №3
м. Конотон
l2003t@meta.ua

ВИТИНАНКАРСТВО ЯК ВИД МИСТЕЦТВА

Витинанкарство – досить новий термін у скарбниці українського мистецтва, а подекуди й зовсім невідомий. Але його чудова культура поправу має зайняти своє місце в рейтингу найвідоміших традиційних видів творчості України. Витинанка недооцінена експертами. Адже вона не є популярною серед митців. Саме тому за мету свого дослідження та створення статті автори взяли аналіз мистецтва витинанки та розгляд її історії розвитку, стилістичних особливостей її підвидів та внеску майстрів витинанкарства України в розвиток мистецтва, привернення уваги широкого загалу до витинанки.

Витинанка – вид українського народного декоративного мистецтва. Назва походить від слова «витинати», тобто «вирізати». Це орнаментальні прикраси

житла, ажурно або силуетно витяті ножицями, вирізані ножом з білого або кольорового паперу.

Українські народні витинанки – яскравий, своєрідний вид народної декоративної творчості, що має глибокі й багаті традиції. Як правило, традиційна витинанка містить узагальнене зображення, чіткий візерунок, дзеркальну симетрію, лаконізм форм, обмеженість деталей, спокійний ритм, відсутність натуралізму, логічну відповідність між формою, матеріалом і технікою виготовлення.

За технологічними та художніми особливостями витинанки поділяють на: ажурні (зображення міститься у прорізах), силуетні (зображення виступає контуром), одинарні (виготовлені з одного аркуша паперу), складні (аплікаційні – з кількох аркушів паперу).

Розрізняють рослинний, геометричний, пташиний, людиноподібний, тваринний види орнаменту та сучасну витинанку. Уже назва кожного із вказаних видів орнаменту характеризує особливості їх змісту [2].

Дослідники виділяють наступні техніки виготовлення витинанок: штемпельки, вирізування ножом, витинання ножицями [6].

Усім нам добре відомі звичайні ножиці та канцелярський ніж. Але от про штемпельки ми цього сказати не можемо. Штемпель – інструмент з опуклим зображенням якого-небудь малюнка або напису, що служить для одержання відбитка, накладання печатки, клейма.

Перші витинанки з'явилися у VII – XII столітті в Китаї, на батьківщині паперу. Напередодні свята весни китайські жінки наклеювали на вікна традиційні паперові візерунки, сюжети у вигляді драконів, квітів, різних символів. У Західній Європі витинанки були подібні до графічних зображень, це були аплікації на одному цілому аркуші паперу. Слов'янські народи використовували витинанку здебільшого як декоративний елемент у народних традиційних орнаментах. Зустрічаються витинанки в артефактах кочових народів Алтаю, на півночі Європи, Балканах і в слов'ян.

В Україні попередниками цього виду мистецтва були витинанки зі шкіри, тканини. Відомий на Західній Україні кептар і донині, крім рясної вишивки, щедро обшивається різними вирізаними зі шкіри деталями. На Полтавщині до середини XX століття верхній жіночий одяг – юпка декорувалася аплікаціями з оксамиту або іншої тканини. Часто це були зображення дерева життя, симетричних стилізованих галузок, декоративних елементів [2].

Перші паперові витинанки з'являються в Україні в XVII – XVIII столітті. Це були підкладки для печаток, так звані «кустодії». Коли в середині XIX століття папір стає досить дешевим, прикраса-витинанка надовго входить у побут міщан та селян. Її можна було бачити в хатах на вікнах, стінах, сволоках, на печі. Іноді вона замінювала собою настінні малюнки. Витинанка стала популярною прикрасою українського житла.

При всій подібності, витинанки різних місцевостей мають самобутні риси, притаманні лише цьому певному регіону. Так, витинанки західних областей розмиті та дрібно орнаментовані, як і писанки та рушники. Подільські витинанки продовжують традиції народних килимів, гончарних розписів, вишивок [5]. Витинанки Дніпропетровщини перегукуються з петриківським

розписом та в кожній паперовій прикрасі проглядається обличчя окремого майстра як творчої особистості.

На свята українці виготовляли особливі витинанки: у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, у вигляді барвінку чи постатей ангелів. Витинанка-хрест була оберегом, її чіпляли на сволок, де висіла дитяча колиска. Особливо поширеним в українській хаті було оздоблення божників та мисників [1].

Орнамент традиційних витинанок здебільшого геометричний і рослинний. Відомі також антропо- та зооморфні фігурки, зображення предметів побуту й архітектури. Витинанки кінця XIX – початку XX сторіччя вирізняються високою художньою майстерністю, експонуються на господарських і етнографічних виставках Галичини. У кожному регіоні та в багатьох осередках вони набули своєрідних локальних рис щодо застосування матеріалу, форми, силуету, технічної вправності, відчуття ритму, пропорцій, симетрії, багатства орнаментики й символіки.

Найбільш поширені витинанки на Поділлі, Подніпров'ї та Прикарпатті. На Подніпров'ї переважають багатоколірні квіткові композиції – галузки, букети, вазони, що нагадують настінні хатні розписи. Для подільських витинанок характерна обмеженість кольорового паперу, зате велика різноманітність орнаментальних мотивів. Тут і маленькі зірочки, і кружальця, і розлогі дерева з птахами та фігурами людей. Народні витинанки Прикарпаття здебільшого ажурні візерунки «хрестики», «сонечка», «слупочки», іноді трапляються зображення тварин і птахів. Вони побутували водночас зі шкіряними прикрасами, настінними розписами, вишивками, збагачуючи свої форми й орнаментальні мотиви [7].

Витинанки як вид декоративно-прикладного мистецтва за функціональними особливостями поділяються на роди й типологічні групи.

Виділення з груп типів ґрунтується на принципових відмінах орнаментальної декоративно-тематичної композиції та на її концептуальних мотивах. Настінні прикраси – найбільший рід витинанок, які разом з настінними розписами, паперовими квітами та іншими декоративними компонентами формували традиційну систему декору народного житла наприкінці XIX – на початку XX століття. Витинанки для оздоблення стін бувають таких груп: фігурки, розети, дерева, стрічки і витинанки-шпалери [8].

Фігурки - група силуетних творів, витятих за контуром, бувають кількох композиційних типів: пташки, вершники, ляльки та ін.

Розети – найхарактерніша типологічна група ажурних витинанок, складається із розет, зірок, ромбиків-квадратів (усі одинарні) та накладних «сонечок». Останній тип утворювався із чотирьох-восьми різноколірних кружалець щораз меншого діаметра, наліплених один на одного.

Дерева – типологічна група витинанок, що символізує природу й охоплює кілька композиційних типів настінних прикрас дзеркальної симетрії: дерево, дерево із пташками, гілка, букет, вазон і под.

До типологічної групи стрічок належать одинарні лиштви (Поділля, Подніпров'я), аплікаційні стрічки «низіне» (Покуття), одинарні рушники і рамочки (Лемківщина) з однобічною і двобічною композицією орнаменту.

Подільські витинанки-шпалери (типологічна група) складаються із таких типів композиційної структури: центрична, рядова, сітчаста, вільне заповнення [1].

Фіранки – рід паперових прикрас (виникли на початку XX століття), мабуть, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок. Великі розміри фіранок надавали широке поле для орнаментування. При виготовленні фіранок майстри використовували комбіновані техніки. Витяті й вирізані орнаменти найчастіше подавали сітчастим рапортом, тобто елементи візерунків вписували в прямокутну або діагональну сітку. Інколи застосовували косий рапорт: осі симетрії ділили на парні і непарні, візерунки витинали на них почергово, із ритмічним зміщенням.

Фіранки поділяють на типологічні групи і типи: стрічкові, великі прямокутні, портъери з аплікаційними та мальованими візерунками тощо. Сюди ж відносимо й серветки – типологічну групу одинарних витинанок, що виникла в середині XX ст. у міському середовищі. За формою розрізняють розетові, квадратні, трикутні та ін. [3].

Іграшки – рід витинанок з яскраво вираженими декоративними і тематичними засадами, які були своєрідними ілюстраціями для дітей при розповідях казок, оповідань та ін. [4].

Велика кількість митців розвиває свій талант саме в напрямі витинанкарства. Такі майстри, як Андрій Пушкаръов, Ольга Шинкаренко, Людмила Проценко, Дмитро Король, Василь Корчинський, Надія Гудилко, Валентина Коздровська та інші займаються цим чудовим мистецтвом. Проаналізуємо творчість двох визначних представників витинанкарства в Україні – Миколи Теліженка та Олени Боярчук.

Заслужений художник України Микола Теліженко здійснив справжній прорив у розвитку витинанки, піднявши її від хатнього ремесла до образотворчої монументальності. Адже традиційними є зображення на подібних витворах побутових, рослинно-тваринних чи, скажімо, різдвяних орнаментів. Микола Теліженко, як годиться, розпочинав із традиційної витинанки, з вирішенням масштабності, з огляду на «станковість» експонування – не звичайного вжитку, як це було колись, а обумовленого тим чи іншим призначенням витинанки, від її «одинарності» до серйозних експозицій.

Натомість Микола Теліженко доводить, що аплікації з різнокольорового паперу можуть бути не менш промовистими, ніж художні твори інших жанрів і напрямів. Фаховий митець, що чудово володіє тонкощами композиції, ритму, символіки, маючи розвинену фантазію, створює в техніці витинанки серії полотен на складні історичні теми: «Холодний Яр», «Велесові перевесла», «Трипільські ритми» та інші.

Конотопська майстриня Боярчук Олена Андріївна народилася 3 квітня 1972 року.

Після закінчення школи вчилася у Путивльському педагогічному училищі. Саме тоді, у студентські роки, як розповіла сама Олена Андріївна, захопилася витинанкою, любов до якої передала викладач з образотворчого мистецтва. Перші роботи з'явилися наприкінці 80-х років. Потім Боярчук О.А. закінчила Глухівський державний педагогічний університет.

Працюючи в Конотопській ЗОШ №13 вчителем образотворчого мистецтва та креслення, Олена Андріївна стала переможцем міського етапу всеукраїнського конкурсу «Учитель року – 2007».

19 грудня 2012 року відбулась її спільна з майстринею-писанкаркою Оленою Шкуть виставка витинанок, писанок та ляльок-мотанок «Зимова казка» у Конотопському міському краєзнавчому музеї ім. О. М. Лазаревського.

Сама Олена Боярчук про витинанкарство говорить так:

«Витинанкарство – це дивовижне мистецтво самовираження, тому для нього потрібен простір та натхнення, щоб вільніше думалось та уявлялось... На мою думку, зараз актуально продовжувати давні традиції, а особливо такого етнічного та самобутнього народного мистецтва як витинанкарство. Треба зберігати душу народу в прекрасному, щоб передати її нащадкам такою індивідуальною та неповторною, якою вона є!»

Сучасні витинанки приваблюють простотою і щирістю світосприйняття й у той же час свідчать про тісний зв'язок давніх традицій народного мистецтва з сучасністю. Витинанки мають великі перспективи розвитку, набувають нових художніх і функціональних якостей.

Майстри почали відновлювати традиції витинанки, додаючи до них щось нове і цікаве, тим самим, збагачуючи мистецьку скарбницю народу. Тому, аналізуючи сучасну витинанку, можна з впевненістю сказати, що вона набуває все більшого поширення і застосування. Наприклад, на Київщині майстри розвивають давню традицію: вони витинають з білого або кольорового паперу насичених тонів комічні фігурки людей, які й на сьогодні викликають здивування і зацікавлення. Часто витинанки створюють для ілюстрування дитячих книжок, шкільних підручників, які допомагають маленьким читачам пізнати чарівний світ природи, усвідомити його красу й духовно збагатитися.

У сучасному світовому суспільстві набуває актуальності не тільки питання збереження національних особливостей кожного народу, але і їхній розвиток. Більшого дослідження потребує витинанка, яка має широкі тенденції розвитку і використання в сучасному світі. Відомий писанкар та витинанкар А. Пушкар'єв каже: «Писанка вже розкручена як бренд України, а витинанка ще тільки буде» [2].

Фінансування та популяризація з боку держави, дійсно, гарантуватиме розвиток і розквіт чарівної культури витинанки. Українські традиції неповторного витинанкарства повинні розвиватись для наступних поколінь не тільки українців, а й представників інших культур, усіх шанувальників мистецтва.

Список літератури:

1. Антонович Є. А., Захарчук-Чугай Р. В., Станкевич М. Є. Декоративно-прикладне мистецтво [Текст] / Є. А. Антонович, Р. В. Захарчук-Чугай, М. Є. Станкевич. – Львів, 1992. – 227 с.
2. Стрілець О. «Українське мистецтво витинанки» (навчально-методичний посібник) – Мала Сторінка [Текст] / О. Стрілець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mala.storinka.org....html>
3. Романцов С. В. Витинанки: крок у майбутнє та сучасне [Текст] / С. В. Романцов. – Шостка: Сіверянина, 2006 – 83 с.

4. Зданевич В. Витинанки-іграшки / Вступне слово С. Танадайчука – вип. 1. – [16 іл.] [Текст] / В. Зданевич – (Сер. «Бердичівське нар. мистецтво»)
5. Гоцуляк М. Подільська витинанка: повернення із забуття [Текст] / М. Гоцуляк // Українська керамологія. – 2002. – № 2. – С. 66–73.
6. Гагенмейстер В. М. Настіні паперові прикраси Кам'янецьчини [Текст] / В. М. Гагенмейстер. – Кам'янець-Подільський: Поділля, 1930. – 23 с.
7. Танадайчук С. Декоративне мистецтво. Розпис, пластика, витинанка, писанка [Текст] / С.Танадайчук. – К.: Видавничий дім «Соборна Україна», 1998. – 80 с.
8. Петрова О. М. Мистецтвознавчі рефлексії. Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття – початку ХХІ століття [Текст]: збірка статей / О. М. Петрова. – Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2004. – 400 с.

УДК 811.161.2.09

Хоменко Ю.І.

учениця 7 класу

Бондаренко А.Ю.

учитель української мови, вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель

Виноградівський НВК

П'ятихатської районної ради Дніпропетровської області.,

с. Виноградівка

vinogradiwskazsh2011@yandex.ru

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В МАЛІЙ ПРОЗІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

У нашому житті велику частину української лексики займають іншомовні слова. З їхньою допомогою наша мова стає кращою та виразнішою. Приблизно десять відсотків загального обсягу всіх слів української мови, становлять іншомовні слова. Вони приходять разом із поняттям, адаптувавшись, збагачують українську лексику, надаючи їй більшої виразності. Ось чому запозичення стали невід'ємним компонентом як і в українській мові, так і в інших мовах взагалі.

Іншомовну лексику широко використовують у своїх творах письменники й поети. Її вживання є основою не тільки мовленнєвої експресії, але й надає творам колориту, розкриває особливості світогляду, зображуваних реалій. Іншомовні слова зустрічаються у поетів О.Забужко, І.Жиленко, Ю.Андруховича, Л.Костенко та ін. Але надзвичайно самобутньо використовував у своїй малій прозі Михайло Коцюбинський.

Запозиченнями у художніх творах української літератури займалися такі науковці: О. Лапінська, С. Руденко, Н. Попова, А. Ломовцева та інші. Зображення Криму та його населення в житті й творчості Коцюбинського досліджували Н. Каленченко, П. Колесник, М. Костенко, Я. Поліщук та ін.[1].

Проте нема окремої розвідки, яка б була присвячена татарській лексиці у малій прозі М.Коцюбинського. Беручи цей факт до уваги, ми спробували з'ясувати, які саме слова і з якою метою письменник використав в оповіданнях.

Коли Михайло Коцюбинський перебував на Кримському півострові, це вплинуло на його світовідчуття й відбилося на його творах та листуванні. Його поїздка до Криму була пов'язана з працею в Кримському філоксерному комітеті, де він працював сезонно. Незважаючи на щоденне навантаження, він захоплювався природою та життям місцевого населення їхній побут та традиції [1].

Згодом Михайло Михайлович написав художні твори пов'язані із життям кримських татар: нарис «В путях шайтана» (1899), акварель «На камені» (1902), оповідання «Під мінаретами» (1904), новела «У грішний світ» (1904).

Природа і населення Кримського півострова були настільки екзотичними, що він не зважав на важку працю в філоксерній комісії, отримавши велику кількість вражень, письменник виріс у своєму творчому зростанні. Завдяки своїм оповіданням про Крим, він і досі шанується на рівні національного письменника.

М.М. Коцюбинський один із перших європейських письменників, який зумів так жваво описати й певною мірою розповісти читачам його творів про кримських татар. В умовах Російської імперії це було майже не можливо. Завдяки листуванню Коцюбинського та його творам, можливо відтворити ставлення письменника до кримського народу та образну манеру їхнього відтворення [1].

У листах до дружини письменник дуже детально описує своє перебування в Криму, це дає можливість детальніше розглянути його настрої та зрозуміти причину симпатії в зображенні представників кримських татар. «Симпатії М.Коцюбинського до татар та їхньої культури вважались неприхованим поклонінням перед мистецтвом Сходу» [4].

Із двох творів «В путях шайтана», «Під мінаретами» Михайла Коцюбинського методом вибірки нами було відібрано п'ятдесят два слова татарського походження. Це слова, що називають явища та реалії із різних сфер життя. Вони надають можливість глибше зануритися в кримсько-татарську культуру, побут. Вибрані нами слова було розподілено на такі тематичні групи:

Одяг: чалма, чадра, тахе, фез [2, 3].

Також зустрічаються татарські імена: Мустафа, Бекір Мемет. «Емене сиділа долі на розпеченій землі свого подвір'я», «Серце в неї тьохнуло: вона впізнала Серпана – красу кучуккойського парубоцтва», «Фетьме-е-е!.. – вереснула вона тонким проймаючим голосом» [2]. «Абібула навіть не стямив, як опинивсь біля дому [3].

Слова на позначення людей та їхній рід занять: хан, султан, мулла, гяур, киз. «Муедзин востанне проскрипів з мінарета «ла алла» ... і правомірні спочивають», «Хаджі Бекір займає почесне місце...», «То софта з самого Стамбулу, і його мудрих та святих речей зібралися послухати правовірні». «Вона дівчина – «киз», і не для неї се невідоме» [2]. «Словами пісні він плакав над грішним світом, бо тепер хаджі навіть забули дорогу честі», «Дервіші сходились», «Меджін... меджін...- хтось сказав стиха», «Тихо ступаючи, гордо пройшов у теке шейх, високий, пишно зодягнений» [3].

Географічні топоніми - Аюдаг, Мекка, Стамбул, Туреччина. «З правого боку горбатою тінню ліг у море Аюдаг і, мов спраглий у спеку звір, припав до води», «І прийшли ми до Мекки» [2].

Конфесійна лексика та релігійні власні назви – Ель-Хорам, мечеть, Магомет, Аллах, Каабі, Ізрафіл, Аль-Сират, Азізі, , теке, тюрбо. «І сподобив мене милосердний Аллах поклонитись Каабі і очистити гріхи свої, діткнувшись Есваду», «Тексти й пророцтва Корану переплітались у бесіді, мов у штучній сітці...», «Сьогодні Байрам, свято, мати пішла у хату переспати спеку» [2]. «Ах, коли б Ізрафіл швидше взяв його душу, врятував від гріхів, від шкідливих багатств землі», «Пишні “тюрбе” - мавзолеї - самотно сіріють на полі між будьяками і грузом, важкі, великі, байдужі, як ті святі та хани, що спочивають під ними. Чорною купою заснув на землі монастир - “теке”, а над ним стоїть мінарет, як білий привид», «Тільки коло міграбу, де стояв шейх, горіли дві прості лампи» «Підняв блідий вид і підведені очі до синього неба і тихо співав іляги» [3].

Назви страв та посуду – філіжанка, ямурта, ракія, імбрик. «...нечестиві заразили гріховними болячками правовірних ... розпуста...ракія», «Крамниці й ятки замкнені, провідники розсідлали свої коні, всякі продавці ямурта, винограду, чадр...», «Емене жваво вхопила мідний кухоль і подалася до «чішме» по воду» [2].

Лайливі слова – «Кєпек! Астма кєпек!» [2].

Слова вітання – ахшам хаір олсун. «Ахшам! Ахшам!.. – шелестіли слова, як сухе листя, й гинули серед ночі» [3].

Слова, що славлять Бога та супроводжують молитву– «Ла-іль – ал-ла», «Ля Ілля ге – іль алла-ге» [3]. «Алла-алла!» [2].

Юдже султаним

Дерде дерманим –

Шу тендер джаним

Ху де мек істер-гу!.. [3].

Таким чином, вибравши з двох прозових творів Михайла Коцюбинського слова з татарської мови, ми створили їхню тематичну класифікацію. Таких груп нараховується дев'ять. Найбільшу групу становлять слова на позначення конфесійної лексики та на позначення людей, їх роду занять. За приналежністю до частин мови – це іменники.

Для розуміння значення використаних татарських слів М.Коцюбинський подає їх трактування прямо в тексті, у зносках та в контексті.

Список літератури:

1. Гавриловська М. Особливості зображення татар у творах та епістолярії Михайла Коцюбинського - [Електронний ресурс] / М.Гавриловська - Режим доступу: <http://synopsis.kubg.edu.ua/index.php/synopsis/article/viewFile/70/60>.

2. Коцюбинський М. В путях шайтана - [Електронний ресурс] / Михайло Коцюбинський - Режим доступу: <http://ukrclassic.com.ua/katalog/k/kotsyubinskij-mikhajlo/308-mikhajlo-kotsyubinskij-v-putakh-shajtana>

3. Коцюбинський М. Під мінаретами - [Електронний ресурс] / Михайло Коцюбинський - Режим доступу: [http://ukrclassic.com.ua/katalog k/kotsyubinskij-mikhajlo/314-mikhajlo-kotsyubinskij-pid-minaretami](http://ukrclassic.com.ua/katalog/k/kotsyubinskij-mikhajlo/314-mikhajlo-kotsyubinskij-pid-minaretami).

4. Останіна Г.Г. Любов по-татарськи (за малою прозою М.Коцюбинського) - [Електронний ресурс] Г.Останіна - Режим доступу: <http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/konferencii>.

5. Поворознюк С.І. Мовні засоби експлікації етнічних стереотипів татарського народу в кримському циклі оповідань Михайла Коцюбинського - [Електронний ресурс] С. Поворознюк - Режим доступу: file:///C:/Users/Downloads/Ltkpfil_2015_78_17.pdf.

УДК 39

Черв'яков О.О.,

Учень 7-А класу

Землянухіна Т.О.,

вчитель української мови та літератури,

вчитель вищої категорії, старший вчитель

КУ Пологівська гімназія «Основа»

м. Пологи

chervyakov-1979@mail.ru

КАТЕГОРІЯ ГРАНІ У ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА РОБЕРТОВИЧА ЦОЯ

Актуальність дослідження полягає в необхідності вивчення філософських проблем, піднятих автором у своїй пісенній творчості

Предметом дослідження ми обрали тексти пісень Цоя

Мета роботи: на основі пісень ранньої творчості автора проаналізувати символічні образи, що створюють ту грань, за котрою пустка, інший вимір, небуття

Жоден артист, поет, музикант, окрім Володимира Висоцького, не удостоївся такої високої честі – бути улюбленцем багатомільйонної армії прихильників, як Віктор Цой.

Пісні Цоя лишаються популярними й понині. Вважається, що смерть артиста навіть сприяла популярності «Кіно», створивши свого роду культ трагічно загиблого героя. Зірка на ім'я Сонце спалахнула яскраво, створивши прекрасні вірші, заявила про себе як талановитого актора.

Любов прихильників, популярність, творчий розквіт, врешті матеріальні статки – він мав усе, чого прагнув, проте у його піснях прослідковуються сумні настрої («Печаль»), думки проплинність часу («Кукушка»), почуття самотності («Место для шага вперед»), відчуття невпевненості, роздоріжжя («Постой, не уходи»...)

Аналізуючи пісні Віктора, складається враження, ніби він відчуває, що його час обмежений. «И, вроде, жив и здоров, и, вроде, жить не тужить, так откуда взялась печаль?» («Печаль»). Серед метушні великого міста, натовпу людей, гулу машин – символічний образ будинка, освіченого місяцем, де ліричний герой розмірковує про причини своєї печалі і не знаходить їх.

У пісні «Кукушка» звучить риторичне питання: «Песен еще ненаписанных сколько, скажи, кукушка, пропой...» Автор стверджує, що «есть еще порох, дай огня», поспішаючи жити і творити. Хоча знову ж сумні настрої переважають: каменем лежати чи горіти зіркою, хто піде по сліду самотньому.

У багатьох піснях автор відділяє себе від натовпу, підкреслюючи, що завжди залишається самотнім. Тільки дощ – його вірний друг і порадник: «меня ждет на улице дождь» («Закрой за мной дверь, я ухожу»). Символічним на

нашу думку, є образ зачинених дверей, за якими – пустка, самотність, смерть:»Закрой за мною дверь, я уйду»..., «В наших глазах закрытая дверь. Что тебе нужно, выбирай!» - запитує автор в пісні «В наших глазах крики вперед». І знову кожен рядок пісні перенасичений сумом, очікуванням завтрашнього дня, який не принесе радості: «мы ждали лета – пришла зима, мы заходили в дома, но в домах шел снег»... (із пісні «В наших глазах крики вперед»)... «Мы хотели песен, не было слов. Мы хотели спать, не было снов. Мы носили траур, оркестр играл туш...»

Ці рядки були написані молодим автором, популярність якого затьмарила і першу десятку радянських артистів, і спортсменів, і акторів. Цей активно гастроллював, знімався в кіно, часто з'являвся на телебаченні, працював, творив і ... дуже тонко, на підсвідомому рівні, відчував, що його грань – наближається, його життєвий шлях з кожним днем скорочується:

Как время быстро летит: уходит день, уходит год...

Дорога зовет...

Нет правды – есть только мечта, стоит ли жить, сколько еще до лета?

Нельзя смотреть только вперед...

Прости. Дорога зовет...

Яке літо мав на увазі Віктор, яку дорогу. Чи не той серпень 1990 року, дорога Слока-Талсі в Латвії, на якій передчасно обірвалося життя Зірки на ім'я Сонце. «Что удасться, пока бьет твой час? Что сможет солнца свет? (із пісні «Постой, обернись назад»)

«Смерть стоит того, чтобы жить, а любовь стоит того, чтобы ждать» - Віктор Цой.

УДК 82

Шокур О.В.,

вчитель української мови і літератури, вчитель-методист

Канівська гімназія імені Івана Франка

Канівської міської ради Черкаської області

OSHOKUR@MAIL.UA

ПОСТАТЬ ШЕВЧЕНКА В НАРОДНІЙ МІФОТВОРЧОСТІ

Шевченко міг говорити від імені свого народу так само,

як народ — від імені Шевченка.

Максим Рильський

Тепер в Україні, мабуть, не знайти такого міста чи села, такої родини, де б у людській пам'яті не зберігалися чудові фантастичні або реалістичні художні історії про конкретних героїчних осіб, які там діяли у нас на Черкащині. Із покоління в покоління передаються міфологічні розповіді про певні місцини, ріки, озера, ліси, гори, долини та історичні згадки про визначні події, що тут відбувалися. Багато з них пов'язані з постаттю Кобзаря. Усі ці оповіді є правдивими, але містять елементи фантастики, тому їх можна назвати легендами та переказами. Зібрання народних переказів про Шевченка - «паралельна біографія» Кобзаря, несподівана і захоплююча.

Тож заглибимося в світ Шевченка за допомогою переказів та легенд , зібраних на Канівщині.

Відомо, що Шевченко — пророк, але що саме він пророкував? Шевченко безсмертний, але яким є його потойбічне життя? Чому він виїздить з могили на білому коні Як примусив царя визволити селян? Шевченко — характерник, Шевченко — чаклун, що змінює обличчя, Шевченко — незвичайний маляр... Такого Шевченка зараз мало хто знає. Але таким його знали.

Легенда перша

Одного разу Тарас Шевченко малював на горі картини, а моя мати пішла з дівчатами груші збирати. — Дивлюсь, — каже, - якийсь чоловік красить дощечку, ми стрімголов назад. Він услід нам озивається:

- Чого ви тікаєте?

- Ми боїмося, бо пани як побачать, що ми тут збираємо груші, то і мішки заберуть у нас.

- Не бійтеся, — каже Тарас Шевченко, — скоро ці груші будуть ваші, а не панові, і все ваше, скоро ви будете вольні, скинете панське ярмо!

А картини Шевченко інтересні одливав, де били, знущалися пани з людей, то він усе зрисував.[12]

Що таке «міф Шевченка про Україну»? Ми, здається, починаємо розуміти. Але таким само цікавим є й «міф України про Шевченка»: не те, що Кобзар зробив із Батьківщиною, а що Батьківщина зробила з ним; не те, що він писав про народ, а те, що розповідають про нього в народі, включно з різноманітними легендами, складеними серед різних соціальних верств. І як говорив Григорій Грабович: «Автор не просто відтворює міфологічну будову, а стає її учасником». Тож «Шевченко став не лише творцем, але й продуктом свого міфу». Та нас цікавить, насамперед, яким є міфологічний образ Шевченка.

Народ підкреслив у поетові і в усьому його житті те, що і в народному уявленні, і в реальності було найістотнішим у житті Шевченка. Народні легенди зводяться до характеристики його як борця за визволення народу від кріпацтва, як полум'яного агітатора і пропагандиста за волю народу, як сміливого, дотепного насмішника над панами.

Тематику народних легенд та переказів про Шевченка умовно можна поділити на кілька груп. З огляду на поставлене завдання (більше дізнатися про Шевченка за допомогою переказів та легенд , зібраних на Канівщині) ми розглянемо тільки такі групи творів про Шевченка:

1. Шевченко – борець за права і свободу народу.
2. Згадки про життя Кобзаря.
3. Вшанування безсмертного Тараса.

Приглядаючись до прекрасних фольклорних скарбів, пов'язаних з іменем Кобзаря та з його неув'ядною поезією, ми переконуємося у справедливості слів одного з поетів пошевченківської доби: „Поет живе в серцях свого народу” – живе і вічно житиме.

Варто згадати основні напрямки, за якими розвивалася «шевченкова легенда» у перші сімдесят років свого існування.

1. «Баснословия й легенды, наравне с преданиями ...», якщо повторити формулювання М. Максимовича. Легенди про народних героїв на кшталт Кармалюка і легенди про Шевченка не лише подібні, але й безпосередньо

пов'язані, що було відзначено вже першими збирачами. «Великий воїн», «лицар дуже великий», «великий мудрицей» і навіть «великий начальник» діє в цих легендах переважно не як народний месник (що можна пояснити цензурними обставинами), а як:

– Віщун. Серед інших передбачень Шевченка кілька разів фігурує віщування ним місця власного поховання. В радянські часи спостерігаємо трансформацію цього мотиву: Шевченко передрікає перемогу революції, появу нової техніки, освоєння цілини тощо;

Легенда друга

А як обідав, то показував на Чернечу Гору й казав: «Ота гора — бачиш, - Тарас там буде захований». Тесть і не туди-то, про кого це він каже, аж справді у три годи його там і ховали. [5]

– Чародій, який довільно змінює своє обличчя, маскується під начальство або приховує свій високий чин;

Легенда третя

Розказувала мені моя баба, що Шевченко жив у неї. А його шукали поляки, то він переодягався. Надіне, кажуть, свитку, поясом підперезється, шапку надіне дідову і ходить так.

А раз іде вулицею, коли назустріч йому ляхи і питаються:

— Де тут живе Шевченко?

— Тут, — каже, — в Пекарях Шевченка немає.

Та його в селянській одежі не впізнавали. А він мило ходив по селу і розказував селянам про волю. [13]

– Чудотворець-«характерник», який закономірно протиставляється християнським святим.

Легенда четверта

...В село він прийшов надвечір. Мужики якраз сиділи на колодах, попихкували самокрутками, про тяжку долю гомоніли між собою.

— А чого, браття, пожурилися? — питає.

Мовчать мужики. Дуже вже їх в ту пору панство обсіло.

- Не годиться так, братове! Чого голови похилили? Ось послухайте одну бувальщину...

В якійсь країні, за морями за синіми, та управляли орлами ворони. Обпоїли їх, задурили, крила широкі пообрізали, на себе примусили працювати. А орлят, що народжувались, укидали з гір, у воді топили. Затужили орли, стали на вас схожими...

Задумались мужики:

- А чим ми гірші від орлів? — закричали. — Вставаймо на воронів-панів!

Запалали-зادиміли панські палаци. Полетіли ворожі голови з пліч. Гострі були у мужиків коси. А Тарас попереду всіх, як той орел сизий, літає.

Та наступило царське військо, почало оточувати селян. От-от схоплять Тараса.

- Тікай, батьку! — кричать люди. — Тікай, рідний!

- Не можу вас кинуть, — відповідає.

- Тікай, — просять в один голос матері.

І розступилась перед ним річка Рось, пройшов наш Тарас по самісінькому дну її. Далі соколом полинув. І де не з'являвся - кругом палаци панські палали,

Любили його орли і не любили ворони... лилася ворожа кров.[10]

2. Соціальна активність легендарного Шевченка помітно збільшується у радянському фольклорі. Шевченко-борець виявляється переважно у слові, хоча й слові гостро-агітаційному. Зазвичай перемога Шевченка — це перемога передовсім словесна, дотепна витівка, проти якої нічого не можна вдіяти. Вже у 1892 р. були надруковані записи найбільш розповсюджених легенд цієї групи — про те, як Шевченко перетворив портрет «гінорала» на зображення віслюка.

Легенда п'ята

Ослячий портрет

Коли Тарас Григорович Шевченко жив у Києві, до нього прийшов один пан і попросив намалювати його портрет. Шевченко накидав олівцем контури. Потім пан питає, скільки це буде коштувати. Шевченко сказав за портрет 150 карбованців. Скупому панові це здалося дуже дорого. Тоді Шевченко загадав за портрет 300 карбованців. Пан розсердився і пішов...

Одного разу цей самий пан іде вулицею мимо магазину. Бачить, висить його портрет, тільки з ослячими вухами. Пана аж затіпало від несподіванки і такого посміховища. Він кинувся до продавця:

- Скільки отой портрет коштує?

Продавець відповів:

- 500 карбованців.

Пан миттю заплатив гроші і забрав портрет. А продавець йому:

- Гарного ви, пане, осла придбали. І не дорого.[3]

3. Найбільшу за обсягом групу текстів, опублікованих до революції, складають оповіді, присвячені могилі Шевченка й посмертній долі Тараса. Відома «тривога» над могилою Шевченка у липні 1861 р. була спричинена переказами про те, що «Тарас Шевченко не умер, но живет». Фрагменти оповідей, значна частина яких збереглася у поліційних документах, свідчать про наявність досить розгалуженої мережі народних версій Тарасової долі. Домінують мотиви воскресіння і перетворення Шевченка; «заклятий» мученик неявне, але впевнено стає богоподібним («верование в силу, славу и святость Шевченко до того стало фанатическим, что народ рассказывает уже о сбывшихся будто бы чудесах» — молитовна формула «сила і слава» дуже промовиста). Відповідно до вихідних засад оповіді поділяються на:

3.1. Легенди, що зосереджуються на вмісті порожньої могили.

Легенда сьома

Кажуть, що то не Шевченкове тіло було в могилі, а якогось іншого чоловіка. Шевченко десь переховувався. Часто коло могили збирались люди. Сюди приходив і Шевченко, розказував про волю.

Йшла між людьми чутка, що вийшов маніфест, за яким люди повинні волю мати. Балакають за маніфест, а його немає. Кажуть, староста його сховав. А Тарас ходить поміж людьми, бунтує та все про волю розказує.[3]

3.2. Легенди, в яких йдеться про повернення Шевченка.

Легенда восьма

Шевченко ніби ще жив після похорону

Як приставлено його труну до Канева запечатану, так і не одкривали, Ніхто не бачив, — туди було важко й доступитися, не допускали, бо його там не було. Зібрались родичі, та і ті не бачили. Так і поховали. Після цього похорону,

кажуть люди, бачили його лічність. А то так зробили вчені люди — нібито він умер, — щоб йому було краще викривати неправду, яку чинили пани та царі.

Кажуть люди, що після похорону жив Шевченко ще двадцять років.

Е! Шевченко був чоловік розумний, начитаний, тому він і добився діла, що зараз є. [13]

Чи не найбільший інтерес становлять легенди, в яких йдеться не про повернення і не про блукання Шевченка Україною, а про його вічне в ній існування. Ці перекази почали формуватися не пізніше 1890-х рр. і відображають абсолютну впевненість оповідачів у нерозривному зв'язку долі Шевченка з долею України.

Народні легенди про Шевченка дуже щирі і теплі. Почувається, що їх творили люди, для яких він був своєю, рідною і близькою людиною. Тому Шевченка можна розглядати у життєвому ланцюгу вічності буття: сім'я - родина - рід - народ - нація.

Але зауважимо, що поки ще важко точно встановити історію тієї чи іншої народної легенди про Шевченка. Як і про більшість переказів і легенд, записуваних у наші часи, важко буває вирішити, яке походження має те чи інше народне оповідання — чи воно суто місцеве, так би мовити, самобутнє, чи на ньому відбився вплив популярної книги, журналу, газети, школи, телебачення. Важливі не окремі подробиці, а загальний характер і основна ідейна спрямованість усього кола легендарних оповідань.

Список літератури:

1. Береза З. Образ Т. Г. Шевченка в українській народній творчості (Архів Нехорошева С. С. Ленінград, Пушкінський дім) // Вивчаємо Шевченка. 36. наукових праць студентів філологічного факультету. — К.: Вид. Київського університету, 1964.
2. Варавва Ол. Прочани на могилі Т. Г. Шевченка (Матеріали з книжки відвідувачів могили за 1917 — 1921 роки). — Х.: ДВУ, 1930.
3. Вінок Кобзареві. Поезія, нариси та оповідання. 1861-1961. -Черкаси: Черкаське обласне книжково-газетне видавництво, 1961.
4. Грінченко М. Шевченко в народній пісенній творчості // Пам'яті Т. Г. Шевченка. Збірник статей до 125-ліття з дня народження. 1814-1939.— К.: Вид. АН УРСР, 1939.
5. Дорошкевич О. Шевченко в селянських переказах // Життя і революція. — 1929. — Кн. III.
6. Маркобрун П. Навколо Тарасової гори // Громада. — 1919. -№ 6-7.
7. Назаренко М.Й. Поховання на могилі (Шевченко, якого знали).- К.: ВД “Сварог”, 2006.- 688с.
8. Народ і Шевченко. Легенди, перекази, пісні та інші твори про великого Кобзаря / Упор.П.Гонтаренко, Д.Кухаренко, М.Родіна.- К.: Вид. АН УРСР, 1940 (Посилання на це видання як на Збірник-1940 і Збірник-1963)
9. Олександрів О. Шевченко на Черкащині в спогадах сучасників // Україна. — 1925. — Кн. 1-2.
10. Орли і ворони. / Записав на Канівщині /. Лисенко ІІ Зміна. -1961. — №3.
11. Тарахан-Береза З. Святиня. Науково-історичний літопис Тарасової Гори. — К.: Родовід, 1998.

12. Український фольклор.- Кн..1.- К.: Мистецтво,1939.
13. Шевченко в народній творчості. / Упор. Д.Кушнарєнко, П.Гонтарєнко, М.Родіна.- Видавництво АН УРСР, 1940.- 192с.

УДК 821.111

*Юровський Д.Ю.,
учень 10 класу
Савченко О.С.,
вчитель англійської мови, спеціаліст I категорії
Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів № 44
м. Кривий Ріг
destiny_yours@mail.ru*

PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE WORKS BY SHAKESPEARE, ON THE BASIS OF THE TRAGEDY OF ROMEO AND JULIET

English language has the history that includes thousands of years. During that time it has accumulated a great amount of expressions, which people found as good, keen and beautiful. Due to this fact the new and special stratum of language appeared. This stratum is called Phraseology. Phraseological world of modern English language is rather great. And of course, each aspect of its investigation deserves special attention. So, the object of investigation is the phraseological units of English language. The subject of investigation is the well-known Shakespearian work “The Tragedy of Romeo and Juliet”. The aim of our work is to find and investigate phraseological units from “The Tragedy of Romeo and Juliet”.

So Phraseology is a part of linguistics, which study set expressions in the language. Phraseology is understood also as the totality of set expressions in the language as the whole, and in the language of writer or any literary work (novel, play etc).

The linguists haven't got one point of view about what the phraseological unit is, and of course they haven't got one opinion about their part in the language. Phraseology suggests different types of classifications of phraseological stratum of the language according to their quality and methods of their investigation.

The classification of phraseological units according to the degree of semantic cohesion between the components of a phraseological unit was suggested by V.V. Vinogradov. As we know, phraseological units appear from the free combination of words, which is used in figurative meaning. Gradually figurative meaning is forgotten, and free word combination becomes set expression. Depending on how the nominative meanings of the components of phraseological units fade, how strong is their metaphoric meaning, V.V. Vinogradov divides them into three types: “phraseological fusions, phraseological unities and phraseological combinations”. Let's study these types of phraseological units applying to modern English language.

Phraseological fusions, or idioms are word-groups with a completely changed meaning, they are non-motivated, that is, their meaning cannot be deduced from the meanings of their constituent parts. For example: kick the bucket (разг.) – загнуться, умереть; = протянуть ноги; send smb. to Coventry – бойкотировать кого-либо, прекратить общение с кем-либо; at bay – загнанный, в

безвыходном положении; be at smb's beck and call – быть всегда готовым к услугам; = быть на побегушках. Phraseological fusions appeared on the base of metaphoric meanings of their components, but later these metaphoric meanings became incomprehensible from the point of view of modern language. Thus, connection between direct and figurative meanings in phraseological fusions is lost, figurative meaning became the main for them. That's why it is so difficult to translate phraseological fusions into other languages.

Phraseological unities are such set expressions, which while having one metaphoric meaning clearly preserve features of semantic separateness of components: to burn bridges – сжигать мосты; to have other fish to fry – иметь дела поважнее; to throw dust into smb.'s eyes – заговаривать зубы; to burn one's fingers – обжечься на чем-либо.

“Connection between the components of phraseological unities is motivated, and metaphorical character is clearly observed”.

Phraseological combinations are set expressions which contain words at the same time with free and phraseologically connected meaning: a bosom friend – закадычный друг, a pitched battle – ожесточенная схватка, (to have) a narrow escape – спастись чудом.

In contradistinction to phraseological fusions and unities that possess integral indivisible meaning, “phraseological combinations are characterized by sense breaking”. In this sense they approach free word-combinations.

To translate phraseological units is rather difficult task. “Due to its semantic riches, figurativeness, laconic and brightness phraseology plays great part in the language”. It gives expressiveness and originality to speech.

To reach maximum coincidence while translating phraseological units from English into Russian, translator should be able to use all “kinds of translation”.

1. *Equivalent*, identical phraseological phrase in Russian that coincides with English one in sense, figurativeness: as cold as ice – холодный как лед.

2. *Analogue*, such Russian set expression which is identical in meaning but different in metaphoric colouring.

3. *Descriptive translation*, when the sense of English phrase is explained with the help of free word-combination.

4. *Antonymous translation*, when negative meaning is revealed through the affirmative construction or on the contrary.

5. *Tracing*. This method is used when translator wants to underline figurative base of phraseological unit, or when it cannot be translated with the help of other kinds of translation.

In the World literature “The Tragedy of Romeo and Juliet” is considered as masterpiece of drama art. There are lots of translations into many languages. As for Russian translations, they began to appear from the first half of the XIX century. Shakespeare played a great role in the development not only of drama art by also of English language. The contribution of the great playwright into the sphere of Phraseology of English language was considerable enough, so that lots of “William Shakespeare's witty, rich sayings came from the author's works' speech into the speech of nation”.

We tried to classify the phraseological units that can be met in “The Tragedy of Romeo and Juliet” by Shakespeare according to the semantic fusion of their components that is based on the theory of Academician V.V. Vinogradov.

Phraseological fusions

I had then laid wormwood to my dug Be in choler Shrieks like mandrakes If ye should lead her into a fool's paradise Slug-a-bed Carry coals Draw neck out of collar Lammas-tide Here's such a coil!	Я отняла ребенка от груди Задать жару Как вопли мандрагоры Если ты ее обманешь Соня Посрамить Выйти сухим из воды Петров день Вот мука – то!

To see the difference let's translate these phrases word-by-word.

- *I had then laid wormwood to my dug* – Я тогда приложила полынь к моей груди (соскам).

- *be in choler* – Задать жару. The word “choler” is considered to be the archaism and it is not used in its natural meaning (гнев) in the daily life and speech, we mostly use the word “anger”.

- *Carry coals* – нести уголь (угли). This idiom can be understood through the history: at that time to be a collier meant to be the person of the worst profession. It was a shame for the person to have such job.

- *Draw neck out of collar* - высунуть шею из воротника.

Phraseological unities

➤ The wild-geese chase ➤ Vestal livery ➤ I will bite my thumb at them ➤ The very pin of his heart cleft with the blind bow-boy's butt-shaft ➤ Good king of cats, nothing but one of your nine lives ➤ Titan's fiery wheels ➤ One foot to seek a foe ➤ See pathway to one's will ➤ Still live chaste ➤ Yet a stranger in the world ➤ How now	Погоня за несбыточным Белая одежда Я покажу им кукиш Сердце его пробито любовной стрелой Добрый король котов, только одну из твоих девяти жизней Огненная колесница Титана (не сможешь) Ступить и шагу Найти уязвимую пяту Дать обет безбрачия Еще совсем ребенок Ну, что еще!

For understanding the meaning of phraseological unities, it is necessary to take its components in their metaphoric meaning. The metaphoric meaning of some phraseological unities can be understood in the light of some historical events, facts or cultural features.

For example, *I will bite my thumb at them* – Я буду грызть ноготь (кусать палец) на них – at that times, when this tragedy was written, this gesture meant contempt.

Good king of cats, nothing but one of your nine lives – these words were addressed to Tybalt – in this case we see the reference to old English fairy-tales about the cat Tybert or Tybalt who had nine lives (that’s why now we have even a proverb “A cat has nine lives”).

Phraseological collocations

Phraseological collocations are motivated but they are made up of words possessing specific lexical valency which accounts for a certain degree of stability in such word-group.

A fortnight and odd days	Две недели с лишним
Cupid’s arrow	Стрела Купидон
God rest all Christian souls!	Упокой ее душу!
Blessed night	Святая ночь.
God in heaven bless thee!	Спаси их бог!
By my head	Ручаюсь головой
God save the mark!	Не приведи господь!

In contradistinction to phraseological fusions and unities, which possess certain unbreakable meaning, that can’t be conveyed of their components, phraseological collocations are characterized by their elements’ separateness. And we can speak of ability to change some components with their synonyms.

- Cupid’s arrow – the blind bow-boy’s arrow
- Blessed night – holly night
- God rest all Christian souls – rest in peace
- God in heaven bless thee – God in heaven save thee

Phraseological sayings

Phraseological sayings consist of words with free nominative meaning and semantically divided. Their only feature is the reproduction, they are used as ready-made speech units with constant lexical content and definite semantic.

A plague on both your houses	Чума на оба ваши дома!
For never was a story of more woe than this of Juliet and her Romeo.	Нет повести печальнее на свете, чем повесть о Ромео и Джульетте. Мои надежды пожрала могила.
Earth hath swallowed all my hopes.	
The game was never so fair.	- Игра не стоит свеч.
They have made worm’s meat of me.	- Я из-за вас стал кормом для червей.

The language of the great author’s works is always considered as the reflection of the individual style and the unique peculiarity of his creative manner. While exploring the phraseological units in “The Tragedy of Romeo and Juliet” by W. Shakespeare, we were struck by the thorough and laborious work which had been done by the playwright with regard to every word. “It is necessary to have an exceptional witticism and exactness in understanding the words..., to ... make the reader see in the range of words one link as the brightest one, to express one’s thought exactly with this very word (link) and at the same time to show the whole reality”. That’s why Shakespeare’s witty and accurate sayings became the part and parcel of English language forever. And his works became one of the most important literary sources of phraseological units.

Список літератури:

1. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке // Виноградов В.В. Лексикология и лексикография: Избр. Тр. - М.: Наука, 1986.
2. Виноградов В.С. Введение в переводоведение. - М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001.
3. Кунин А.В. Фразеология современного английского языка. - М.: Международные отношения, 1996.
4. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. 3-е изд., стереотип.- М.: Русский язык, 2001.
5. Пастушенко Л.П. Английские фразеологические единицы в составе фразеологического поля. Дис. канд. филол. наук. - Киев, 1982.
6. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. - М., 1996.
7. Толстой Н.И. Язык и народная культура. - М., 1991.
8. Ярцева В.Н. Шекспир и историческая стилистика. Филологические науки. 1964
9. William Shakespeare. The Tragedy of Romeo and Juliet.

УДК 82

*Юрчик Аліна,
учениця 8-А класу,
Малишко В.Г.,*

*учитель української мови та літератури вищої кваліфікаційної категорії
Глодоської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Новоукраїнського району Кіровоградської області*

ПИСЬМЕННИКИ-УЧАСНИКИ БОЙОВИХ ДІЙ ЗА КІРОВОГРАДЩИНУ В 1941-1944 РОКАХ

Більше як 70 років відділяє нас від подій Великої Вітчизняної війни. Безсмертний подвиг народу увічнено в творах багатьох митців, від яких ми й досі черпаємо мудрість, мужність, витримку, любов, патріотизм. Письменники, художники, скульптори, композитори доносять до наших сердець відомості про жахливі часи фашистської навали, яку вони бачили на власні очі. Як і всіх, хто пройшов війну, ми повинні знати імена цих людей, пам'ятати про їхній подвиг, шанувати пам'ять про них. Сюжети їхніх творів взяті з життя, з воєнних буднів, вони обпалені полум'ям воєнного лихоліття.

Охопленою вогнем Кіровоградщиною поруч з піхотинцями, артилеристами, танкістами, льотчиками йшли у бій письменники та поети. У своїй подальшій творчості вони широко використовували документальний матеріал, змальовуючи події на території краю, очевидцями та учасниками яких були.

Як відомо, Василя Бикова доля міцно пов'язала з Україною. На початку 1944-го війська 2-го Українського фронту перейшли у наступ. Під селом Велика Северинка на Кіровоградщині зав'язався нерівний бій. У цьому бою Василь Биков ледве не загинув у двобої з німецьким танком. В останню мить, кинувши гранату під танк, його врятував лейтенант Петро Миргород, а Василь

Биков, напруживши останні сили, рвонувся вперед, і перевернувся на бік, відкинувши в сторону ноги. Це його і врятувало. Фашистський танк пройшов за кілька сантиметрів від лейтенанта - гармаша, втоптавши в сніг своїми гусеницями поли його простріленої шинелі.

У багатьох повістях письменника – кіровоградські епізоди, конкретні назви населених пунктів: Кіровоград, Лелеківка, Велика Северинка, Грузьке, Знам'янка, Олександрія. Як відмічав сам письменник, загалом про українську землю, її людей у нього залишилися найкращі враження. Василь Биков якось сказав, що література повинна повсякчас бити у свої дзвони, збуджуючи в людях потребу у високій духовності.

Художні та публіцистичні твори Василя Бикова продовжують залишатися взірцями глибоко осмисленої і болючої розповіді про гірку правду війни. Це – «Третя ракета», «Альпійська балада», «Фронтові сторінки», «Сотников», «Його батальйон», «Обеліск», «Мертвим не болить», «Піти і не повернутися», «Дожити до світанку» та ін. За повісті «Обеліск», «Дожити до світанку» у 1974 році він став лауреатом Державної премії СРСР.

Війна застала Олесь Гончара в читальному залі Харківської публічної бібліотеки імені В.Г. Короленка. Разом із сотнями таких, як і він, - 18-20-літніх хлопців зі студентського батальйону отримав він перше бойове хрещення під Білою Церквою. Майже весь студбат тоді був знищений, врятувалися в основному ті, кого поранило раніше (серед них – і Гончара), і їх встигли евакуювати, перш ніж замкнулося кільце оточення. Після тилового госпіталю – знову фронт, відступ, оточення.

Сержант Олександр Гончар був у самому горнілі запеклих боїв під відомим тоді всьому 2-му Українському фронту селом Верблюжкою Новгородківського району на Кіровоградщині. Він не обійшов своєю увагою опис Кіровограда і після вигнання гітлерівців: «Рассказывают, как пленных, мертвых и живых, складывали в машины, чтобы везти на свалку. Сквозь доски кузова высовывались еще живые руки, шевелились. Пленных закапывали в землю еще живыми...»

Тільки завдяки виданим після смерті письменника його щоденникам, широкому загалу стало відомо, що Олесь Гончар з осені 1941 року був бранцем гітлерівського табору для військовополонених у Харкові на Холодній горі.

Після визволення Полтавщини у вересні 1943 року став заново мобілізованим – червоноармійцем 72-ї гвардійської Червонопрапорної Красноградської гвардійської дивізії, у лавах якої визволяв нашу область. У запеклих боях втрачав бойових друзів, про яких іде мова на сторінках щоденників, захоплювався відвагою тих, кого, як зізнається письменник, було бажання «художньо реабілітувати», бо оточенці, зазнавши лиха окупації, після визволення поповнили українські fronti і з честю завершували свій солдатський обов'язок.

Тривалий час ці сторінки біографії письменника були під забороною, бо імідж визначного письменника і факт перебування його в полоні – речі в СРСР були несумісні.

З жовтня 1943 по березень 1944 року тривали запеклі, кровопролитні бої за визволення Кіровоградщини від гітлерівських загарбників. У числі визволителів нашої області був і майбутній письменник Олесь Гончар (дод.2.2),

на сторінках творів якого знаходили місце і типажі, змальовані з мешканців воєнної Кіровоградщини. Прочитання його фронтових щоденників дає підстави зробити висновок, що саме у нашому степовому краї почав з'являтися «робочий» матеріал для майбутнього роману «Прапороносці».

У своїх «Прапороносцях» Олесь Гончар, який з визвольними боями пройшов нашу область, розповідає про події коли бійці «стояли обороною в степовому хуторі на Кіровоградщині».

Сержант Олександр Гончар був у самому горнилі запеклих боїв під відомим тоді всьому 2-му Українському фронту селом Верблюжкою Новгородківського району на Кіровоградщині.

Їх, майбутніх персонажів «Прапороносців», легко впізнати у колоні новобранців, що постала перед зором письменника в грудні 1943 року.

Долматовський Євген Аронович - російський поет. Брав участь у Другій світовій війні, в серпні 1941 року потрапив в Уманське оточення, про що описав в своїй документальній повісті. На жаль, у нерівній битві оточення наших військ завершилося поразкою, великою кров'ю, тисячами загиблих і полонених. За німецькими даними понад 103 тисячі полонених у Зелений Брамі стали в'язнями гітлерівських таборів, яким судилося пройти через пекло таборів смерті, де більшість загинула від поранень, хвороб та виснаження.

Військовополонених розмістили в створений на території кар'єру, біля міста Умань, концтабір, неофіційно названий «Уманська яма», де в жахливих умовах щодня гинули сотні військовополонених.

Майже чверть століття на воїнах з частин, що входили до «групи Понеділіна», також лежало тавро необґрунтованих звинувачень у зраді та боягузстві. Багато з тих, хто вижив у полоні і повернувся додому, потрапили до таборів ГУЛАГу, звідки повернулися скаліченими духовно.

Лише завдяки учаснику тих подій, фронтовому кореспонденту армійської газети, поету Євгену Долматовському вдалося зняти завісу мовчання навколо трагедії та звитяги об'єднаних армій. А потім його «Пісню про Дніпро» заспівали як гімн мужності та звитяги простого бійця, який на своїх плечах виніс весь тягар війни.

Андрій Васильович Німенко був особистістю у літературі, мистецтві, громадському житті країни, постать зі своїм баченням правди життя і минулого, пережитого, усвідомленого в окопах війни і за письмовим столом чи мольбертом.

На Кіровоградщині Андрій Німенко прийняв бойове хрещення у жорстокій сутичці з фашистськими зайдами. Брав участь у визволенні Кривого Рогу, Новоукраїнки, Знам'янки, Кіровограда. Нагороджений орденами.

Схвально зустрів читацький загал його поетичні збірки: «Мідні карби» (1971), «Вогонь і камінь» (1975), «Мозаїка вікон» (1983), «Сонячна брама», (1985), «Грифонажі» (1990), кілька збірок для дітей.

Тютюнник Григор Михайлович добровольцем пішов на фронт, двічі був тяжко поранений, двічі втікав з полону, брав участь у діях партизанських загонів – на Кіровоградщині та в Чехословаччині. Про перебування на Кіровоградщині письменник писав у новелі «Поховали Маркіяна». Як спогад про війну до смерті носив біля серця бойовий осколок.

З перших днів війни наш земляк В. П. Козаченко – у діючій армії. Був командиром стрілецького взводу, брав участь в оборонних боях біля Києва, потрапив в оточення. Прорватися до своїх так і не зміг, а тому приєднався до підпілля, був одним з організаторів партизанського загону ім. Чапаєва на Кіровоградщині.

Нелегально діставшись рідного селища, В. Козаченко організовує підпілля, бере активну участь у розповсюдженні листівок, озброєнні партизанського загону.

У цих умовах літературна творчість для В. Козаченка стала теж зброєю не менш важливою, ніж бойові листки і прокламації. Як згадує автор «...письменником став я не перед війною, коли видав дві перші свої книжки...». Поштовхом, що розбудило «письменницьке сумління» стала трагічна подія, яка сталася за кілька кілометрів від місця перебування В. Козаченка. Вона надзвичайно вразила Василя Павловича: «Щось було в ній таке, що владно наказувало: «Запиши! Не маєш права не записати!». Що ж так потрясло письменника? Це відображено у його повісті «Ціна життя» (1942) – розповідь про долю військовополоненого Миколи Бармаша, який готовий до останньої краплі крові боротися з окупантами.

Особистий досвід підпільної роботи та пережите послужило йому матеріалом для повістей «Атестат зрілості», «Серце матері», «Блискавка». Поміж бойових нагород у В. Козаченка є дуже дорога для нього відзнака – медаль «Партизану Вітчизняної війни» першого ступеня. Партизанське підпілля на Кіровоградщині відображено у повісті Василя Козаченка «Ціна життя» та збірці оповідань «Три літа».

Сава Овсійович Голованівський у дні Великої Вітчизняної війни був військовим кореспондентом газет «Красная Армия», «За честь Батьківщини».

Романи Сави Голованівського "Тополя на тому березі" (1965) та "Корсунь" (1972) повертають читача в роки воєнного лихоліття, час Корсунь-Шевченківської операції радянської армії, відтворюють сторінки героїчного опору українського народу на окупованій ворогом землі.

Полевой (псевдонім; справжнє прізвище — Кампов) Борис Миколайович - у роки Великої Вітчизняної війни 1941—1945 - військовий кореспондент «Правди».

Автор «Повісті про справжню людину» Борис Полевой під вибухи снарядів та свист куль збирав матеріал про запеклі бої під Олександрією, Знам'янкою, Кіровоградом для свого хвилюючого нарису «В наступі».

«Військовий кореспондент – очі, вуха народу на війні. Важливо, щоб очі були пильними, а вуха добре чули», - писав Б. Полевой в своїй книзі-щоденнику «Ці чотири роки».

У романі «Солдати» відомий російський письменник Михайло Алексєєв, який у складі мінометної роти з визвольними боями пройшов наш край пише так: «В результаті багатоденних виснажливих сутичок за окремі населені пункти, висоти, дороги і численні в цих місцях лісосмуги і невеликі ліси...війська підійшли до Кіровограда – великого культурного і промислового обласного центру України. Тут армія призупинилася і стала готуватися до штурму міста. Дивізія Сизова розташувалася у великому селі Верблюжці»

Ми дослідили, що в боях за Кіровоградщину брали участь Ю.Хорунжий і В. Логвиненко, В. Кашин і О. Підсуха, а також багато інших письменників.

Опрацювавши біографічні відомості про українських та зарубіжних письменників, ми дійшли висновку, що багато служителів літературної музи брало участь у воєнних діях, що пов'язані з нашим краєм. На війні вони часто були рядовими солдатами, фронтовими кореспондентами, виконували будь-яку роботу. Вони ціною власного життя виборювали перемогу у Великій Вітчизняній війні поруч з бійцями діючих армій. Але це були люди творчі, тому не могли не робити певні записи про побачене, часто вели щоденники. У їх фронтових блокнотах кров'ю записані нотатки майбутніх творів. Головним своїм обов'язком справжні митці вбачали передати реальні картини війни, донести прийдешнім поколінням кожен деталь, кожен образ, кожен подвиг часто невідомих героїв.

Правда війни оживає на сторінках художньої літератури. І тим вона справжня, що автори часто бачили своїми очима зображуване в творах, відчували і проживали життя своїх персонажів. На фронтах Великої Вітчизняної війни письменники ставали «очима і вухами» жахливих подій. Це завдяки їм, безпосереднім учасникам бойових дій, ми дізналися про бої в нашому краї, це вони розкрили правду про замовчувані події «Уманського котла», про партизанський рух, про нелегку долю багатьох безіменних героїв.

Не так важливо, хто за національністю той, чи інший письменник. Головне, що вони робили одну справу – визволяли нашу Кіровоградщину від гітлерівських зайд. Вони принесли нам мир, розповіли, якою ціною він дістався – і цим заслуговують на повагу і пам'ять.

Список літератури:

1. Даценко В. Зелена Брама: трагедія-геройзм – пам'ять / В. Даценко // Народне слово. – 2011. – 4 серпня. – С. 8 – 9.
2. Даценко В.В. Щоб пам'ятали: Кіровоградщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941-1945 / В.В. Даценко. – 2-е вид., випр. та доп. – Кіровоград: ПВД «Імекс-ЛТД», 2010. – 303 с.
3. Матівос Ю. Нерозгадані таємниці Зеленої Брами / Ю. Матівос // Кіровоградська правда. – 2007. – 18 вересня. – С. 3.
4. Матівос Ю. Трагедія Зеленої Брами. За архівними документами / Ю. Матівос // Кіровоградська правда. – 2001. – 17 липня. – С. 4.
5. Кіровоградщина в роки лихоліття – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.kr.ua/vv/index.php?categoryid=&postsid=63>
6. Табори смерті. Продумана система знущань над полоненими – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.kr.ua/vv/index.php?categoryid=&postsid=183>

Юхименко В.,
учениця 8-а класу
Сорочан В.С.,

учитель зарубіжної літератури

*Комунального закладу «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №20
імені Бориса Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»*

м. Полтава

school20poltava@gmail.com

МАНДРІВКИ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ПОЛТАВЩИНОЮ

У літературному імені цієї поетеси поєдналися ніжність і трепет першої весняної квітки, пісенність – Леся - і щось горде, нескорене, бурхливе – Українка! Отакою вона і була: тендітна, жіночна і водночас мужня, тверда, несхитна у своїх діяннях і прагненнях – «Квітка на морозі». Такими мріяла бачити і своїх сучасників. Звичайна і виняткова, фізично квола і духовно здорова, внутрішньо незламна – така вона Леся. У світі пісень із перших літ свого життя плекала любов до творчості Леся Українка, життя і творчість якої тісно пов'язані з Полтавським краєм.

Видатна українська поетеса і громадський діяч революційно-демократичного напрямку Леся Українка (справжнє ім'я Лариса Петрівна Косач-Квітка) народилась 25 лютого 1871 року в м. Новоград-Волинському Житомирської області. Рід Лесі Українки і по батьківській, і по материнській лінії корінням своїм відомий із глибини віків. У його багатій історії змішались і герцог із Боснії, і перекладач-толмач (драгоман) із Греції, і відомий польський шляхтич, і дочка хорунжого козацького війська, і переяславський старшина, і юнкер-декабрист, і поміщики, і громадські діячі. Лесин прапрадід Стефан Драгоман за запрошенням гетьмана Розумовського переїхав до Гадяча на Полтавщині, де й оженився на дочці козацького старшини Колодяженського, у якого у Гадячі була велика садиба, а ще – маєток у Будищах. Саме вони й стали родинним гніздом Драгоманових, з якого у великий світ вийшли такі відомі постаті, як український культурний і громадський діяч Михайло Петрович Драгоманов, його сестра-письменниця, фольклорист і етнограф Олена Пчілка(Олена Петрівна Драгоманова-Косач) і її дочка Леся Українка.

Як згадувала Олена Пчілка, садиба Драгоманових у Гадячі, де вона народилася, представляла собою порядний, досить просторий будинок, біля якого був садок, між грушами і шовковицями якого стояло з десятків вуликів. До садиби Драгоманових у Гадячі прилучався хутір Підворок, що був у власності бабусі Лесі Українки, Єлизавети Іванівни Драгоманової (з роду поміщиків Стишевських). На хуторі панського дворища не було: на горі- поле, а під горою – ліс, левада, садок та луки понад річкою Грунню. Сім'я жила в Гадячі, а в Підварках завели таке-сяке господарство, держали худобу. В 1914-1921рр. Олена Пчілка живе у Зеленому Гаю(назва місцевості за 2 кілометри від Гадяча, тепер околиця міста). Там вона організувала дитячий аматорський театр, писала для нього п'єси, видала збірку «Зелений Гай», вірші і казки з малюнками для дітей»(Гадяч,1914). Після лютневої революції 1917 року Олена Пчілка редагувала газету гадяцького земства, захоплювалася етнографією. 1989

року на згадку про перебування і плідну працю в Гадячі Лесиної мами на фасаді будинку, в якому в 1915-1916рр. вона працювала редактором газети «Рідний край» і журналу «Молода Україна», відкрито меморіальну дошку.

В урочищі Зелений Гай, де Псел круто вигинається, в 1899 році для своєї доньки Лесі Олена Пчілка збудувала невеличкий двоповерховий дерев'яний будиночок. Його прикрашали вікна з кольоровим склом і чудові мережива із тонкого по всьому будинку і на відкритому балконі другого поверху. Цікава деталь: перед будинком ріс дуб, на якому під вишитим українським рушником висів портрет Т.Г. Шевченка. В 1877 році, а з 1893 до 1906 року майже щоліта, тут, поблизу Гадяча, жила Леся Українка. До 1924 року садиба Олени Пчілки в Зеленому Гаю зберігалася такою, як і за часів перебування в ній Лесі. В 1925 році брати Андрющенки купили цю дачу з метою перенести будинок ближче до центра Гадяча. Майстри розібрали споруду, баржею перевезли розібраний будинок на відстань близько 2 км вгору по течії річки і там, де раніше Псел найближче підходив до Гадяча і приймав у свої береги води притоки р. Грунь, перебудований будинок притулили однією стороною до колишнього берега. Ззовні його обклали цеглою і вкрили залізом. Залишки цього будинку збереглися в Гадячі за адресою: вул. Набережної Груні, 1.

Дитячі роки Лесі Українки минули на Волині, де жили після одруження її батьки Петро Косач і Олена Драгоманова. Важке і недовге життя прожила славна дочка України. З дитинства хворіла на туберкульоз кісток, мусила терпіти нелюдські муки. За революційну діяльність зазнала переслідувань. Через «тридцятилітню війну» з хворобою, як писала сама Леся, змушена була кілька разів виїжджати на лікування за кордон і взагалі проводити холодні місяці року за межами України. Страшна недуга, яка мучила цю тендітну жінку все життя до останнього подиху, не зламала її сили духу, потягу до творчості та знань. Леся здобула ґрунтовну освіту, знала близько 10 іноземних мов. Творчість піднесла поетесу на могутніх поетичних крилах до таких вершин, куди ніхто із жінок України ще не піднімався (та й у світовій літературі життя і творчість Лесі – річ унікальна).

З початком 90-хрр.ХІХст. пов'язане детальне знайомство Лесі з батьківщиною матері. Написання багатьох визначних творів поетеси відбувалося саме у цьому мальовничому куточку Полтавщини. Тут Леся створила понад 30 віршів, перекладів, статей, велику кількість листів. Поетичні твори, написані у Гадячі: «Забуті слова», «Сфінкс», «Легенда», «Ніобея», «Напис в руїні», «Де поділися ви, голоснії слова...», «Три хвилини», «Роберт Брюс, король шотландський», «Пророк». Леся займалася перекладом російською мовою творів І.Франка, перекладала свою «Блакитну троянду».

Для здоров'я Лесі літній Гадяч, можливо, був найсприятливішим куточком в Україні. Вдосталь сонця, пом'якшеного запісільськими луками й дубовими лісами. Тіло потребувало тепла, сонця й сухого повітря. З листа до письменниці Ольги Кобелянської: «... околиця тут гарна, горизонт широкий... побачите ви таку Україну, що україншої і нема». На запрошення Лесі О. Кобилянська приїздила в Зелений Гай влітку 1899 року, роком раніше тут гостював товариш письменниці, учасник київського «Союзу боротьби за визволення робітничого класу» Сергій Мержинський. У різний час бували також музикознавець і фольклорист Гнат Хоткевич, композитор Микола Лисенко. Влітку 1904 року в

Зеленому Гаю художник Фотій Красицький змалював портрет письменниці (зберігається в музеї Т.Г. Шевченка у Києві).

Готуючись до святкування 100-річчя «Енеїди» І. Котляревського, Леся написала вірш «На столітній ювілей української літератури». Із Зеленого Гаю в 1903 році Леся Українка разом з матір'ю їздила до Полтави на відкриття пам'ятника І.П. Котляревському. В Полтаві, на садибі Панаса Мирного, мати і донька зустрічалися з відомими діячами української культури.

На місці будинку, в якому жила в Зеленому Гаю Леся Українка, 1970 року відкрито пам'ятний знак із чорного лабрадориту висотою 2,5м. На ньому – горельєф Лесі Українки і пророчі слова поетеси:

Ні, я жива!

Я буду вічно жити!

Я в серці маю те,

що не вмирає.

Нижче напис: «На цьому місці стояв будинок, в якому в 1893-1906 роках проживала Леся Українка». Поблизу пам'ятного знака серед дубів і лип – альтанка за зразком тієї, яка була при Лесі, під дубом – паркова лава, подібна до тієї, на якій любила відпочивати поетеса. Відновлено також джерельну «Лесину» криницю на галявині гаю.

У 1908 році, живучи в Криму, на власні, дуже обмежені кошти, Леся Українка організувала етнографічну експедицію на милу її серцю Полтавщину. Завдання – запис на фонограф мелодій українських народних дум. Разом зі своїм чоловіком Климентом Квіткою до участі в експедиції були залучені кращі знавці народної музики Ф. Колеса й О. Сластіон. У полтавському журналі «Рідний край, співробітником якого працювала Олена Пчілка, Леся Українка надрукувала невеличку замітку «До уваги прихильників української музики», в якій просила допомогти Ф. Колесі, що «має записувати думи». У Миргороді зібрали декількох повітових кобзарів(за допомогою О. Сластіона), і Ф. Колеса записав на фонограф їхній репертуар. У 1909 році на III Міжнародному конгресі у Відні музикознавець Колеса виступив із повідомленням про результати експедиції на Полтавщину. Перед ученими музикознавцями всього світу вперше прозвучало в фонографічному записі голоси Михайла Кравченка й інших полтавських кобзарів. У збірнику Віденського конгресу був також опублікований реферат Ф. Колеси.

А в 1910 році у Львові наукове товариство імені Т.Г. Шевченка видало перший том мелодій українських народних дум, куди увійшли твори шести найталановитіших кобзарів Полтавщини, найвідомішим із яких був Михайло Кравченко з села Великі Сорочинці. Завдяки зусиллям Лесі Українки матеріали продовжували накопичуватися, і постало питання видання другого тому мелодій (вийшов 1913 року після смерті Лесі Українки). Для нащадків збережено народні пісні, які «з голосу Лесі Українки записав і впорядкував Климент Квітка» (до цього збірника увійшло 224). Померла поетеса 1 серпня 1913 року в м. Сурамі (Грузія), похована в Києві.

У своїх листах Леся Українка неодноразово з теплотою згадувала Полтавщину. Про чарівну квітку – ломикамінь, гідну дочку Прометея, розповідає створена в Гадяцькому історико - краєзнавчому музеї експозиційна кімната, а на фронтоні районного будинку культури висить меморіальна дошка,

яка сповіщає, що « У місті Гадячі з 1893 по 1906 рік жила і працювала видатна українська поетеса Леся Українка», її ім'ям названі районна бібліотека та вулиця у центрі Гадяча.

Список літератури:

- 1.Костенко А. Леся Українка. – М.: Молодая гвардия, 1971.
2. Українки в історії. – К.: Либідь, 2004.
3. Українська література у портретах і довідках. – К.:Либідь, 2000.
4. Шаров І. 100 видатних імен України. – К.:Видавничий дім «Альтернатива», 1999.

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

УДК 37.013.8

Бабаєва Н.В.,

вчитель початкових класів

Бабаєва О.О.,

вчитель початкових класів

Зміївського ліцею №1 ім. З. К. Слюсаренка

м. Зміїв Харківської обл.

natali.babaeva2016@yandex.ru

КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ

Об'єкт дослідження - навчально-виховний процес у початковій школі.

Предмет дослідження - компетентісно орієнтований підхід до навчання.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні сутності компетентісно орієнтованого навчання та визначення шляхів формування компетентностей учнів.

Згідно з метою і предметом дослідження були визначені такі завдання:

1. визначити сутність компетентності як педагогічного явища;
2. з'ясувати дидактичні особливості груп компетентностей;
3. дослідити шляхи формування компетентностей учнів;
4. виявити підходи до оцінювання сформованості основних груп компетентностей учнів.

Методи дослідження. Для розв'язування поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: теоретичний аналіз наукових літературних джерел, синтез, узагальнення і конкретизація наукових фактів.

Сьогодні соціуму необхідні учні та випускники, готові змінюватись та пристосовуватись до нових потреб життя, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. А це більшою мірою залежить не від отриманих ЗУНів, а від деяких додаткових якостей, для позначення яких і використовуються поняття компетенція і компетентність, які найбільше відповідають сучасному розумінню мети освіти. Ці поняття сьогодні широко використовуються в державних документах. Наприклад, у Національній доктрині розвитку освіти України в XXI ст. серед провідних завдань формування особистості зазначається необхідність набуття компетентності [1; 19].

Початкова ланка освіти є першим рівнем освоєння учнями ключових компетентностей. Але що ж ми формуємо у молодших школярів - компетенцію чи компетентність? Для того, щоб дати відповідь на це запитання, необхідно чітко визначити: що таке "компетенція" і що таке "компетентність". Ці поняття для української педагогіки відносно нові, тому часом спостерігається їх неоднозначне розуміння.

Тлумачний словник сучасної української мови за редакцією В.Т. Бусела розглядає компетентність "як певну суму знань у особи, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку. Компетентний - це той, хто знає, обізнаний у певній галузі; який має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь.

Компетенція - це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, в яких дана особа має знання, досвід" [2;265].

Проблеми перекладу є властивими для досвіду розробки цієї проблеми і російськими вченими. Так, А. Хуторської [3;26] пропонує також розвести ці поняття, використовувати їх паралельно, але вкладаючи в них різний зміст:

Компетенція - це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), які є заданими до відповідного кола предметів і процесів та необхідними для якісної продуктивної дії по відношенню до них.

Компетентність - це володіння людиною відповідною компетенцією, що містить її особистісне ставлення до предмета діяльності. Тобто компетенцію, за А. Хуторським, слід розуміти як задану вимогу, норму освітньої підготовки учня, а компетентність - як його реально сформовані особистісні якості та мінімальний досвід діяльності. Аналогічне розведення понять пропонує А. Дахін, говорячи про освітню компетенцію та освітню компетентність [4;27]

Освітня компетентність - реальна, відноситься до особистості, існує «тут і зараз». Вона може підлягати афективним трансформаціям, вона має емоційне забарвлення.

У порівнянні з іншими результатами освіти компетенція [5;28]:

- а) інтегрований результат освіти;
- б) проявляється ситуативно;
- в) існує як потенціал, який наповнюється конкретним змістом та проявляється в конкретній ситуації.

Компетентність:

- а) інтегрований результат освіти;
- б) на відміну від функціональної грамотності дозволяє розв'язувати цілий клас задач;
- в) на відміну від навички є усвідомленою (передбачає етап визначення мети);
- г) на відміну від уміння є здатною до перенесення (пов'язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими компетентностями: через усвідомлення загальної основи діяльності зростає компетентність;
- д) на відміну від знання існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї.

Структура і функції компетентностей

Певна складність, комбінаційність цього педагогічного явища зумовлює виокремлення певних структурних елементів поняття «компетентність».

Європейські експерти пропонують таку внутрішню структуру компетентності: знання; пізнавальні навички; практичні навички; відношення; емоції; цінності та етика; мотивація [4; 40].

У роботах дослідників ми зустрічаємося як з поняттям «компетентність», так і з поняттям «групи компетентностей». Вживання в однині чи множині цікавить дослідників не тільки з позиції граматики, але, перш за все, семантики. Практично, одним словом визначають і загальну здатність, і кінцевий результат, і її компоненти, складові частини - групи компетентностей. Розуміння філософської єдності цих понять зумовлює адекватне розв'язання

цього питання. Адже можна в цілому підкреслити професійну компетентність людини, а можна виокремити конкретні складові, які найбільшою мірою її визначають. Виходячи з того, що компетентність є складним утворенням, більшість дослідників виокремлюють у цьому педагогічному явищі певні напрями чи групи. У відповідності до розподілу змісту освіти на загальний метапредметний (для всіх предметів), міжпредметний (для циклу предметів чи освітніх галузей) та предметний (для кожного навчального предмета), А.

Хуторської, наприклад, пропонує трирівневу ієрархію компетенцій: ключові; загальнопредметні; предметні [6;6].

Так, державний стандарт загальної освіти визначає ключові компетенції як готовність учнів використовувати засвоєні знання, уміння та способи діяльності в реальному житті для розв'язання практичних завдань. Стратегія модернізації змісту загальної освіти наголошує: «... головними результатами діяльності освітньої установи має бути не система знань, умінь та навичок сама по собі. Мова йде про набір ключових компетенцій в інтелектуальній, правовій, інформаційній та інших сферах» [7;27].

Отже, в сучасній педагогічній науці не має єдиної класифікації компетентностей, якими повинна оволодіти людина впродовж життя, а насамперед навчаючись у школі. Це ще раз підкреслює те, що дане питання є актуальним, його досліджують науковці з різних країн світу.

Отож слід ще раз підкреслити головну особливість компетентності як педагогічного явища, а саме: компетентність - це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції (хоча, звісно, ґрунтується на останніх), а конкретні життєві вміння, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану - взагалі будь-якій людині.

У педагогічній літературі поряд вживаються такі терміни як компетенція і компетентність. Ці поняття для української педагогіки відносно нові, тому часом спостерігається їх неоднозначне розуміння. Проте, в тлумачному словнику сучасної української мови за редакцією В.Т.Бусела дається чітке визначення компетентності, яку розглядають "як певну суму знань у особи, яка дозволяє їй судити про що-небудь, висловлювати переконливу, авторитетну думку. Компетентний - це той, хто знає, обізнаний у певній галузі; який має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь. Компетенція - це коло повноважень якої-небудь установи або особи; коло питань, в яких дана особа має знання, досвід".

Список літератури:

1. Національна доктрина розвитку освіти...
2. Родигіна І. Компетенція чи компетентність: що ми формуємо у молодших школярів? // Початкове навчання. - 2007. - №9. С. 54 - 57
3. Семиченко Б., Заслуженюк В. Проблема педагогічного оцінювання // Рідна школа.- 2001.- № 7.- С. 3-9.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови.- К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001.-С. 445.
- 5 . Гузик М. Дванадцятибальна система: шляхи реалізації // Завуч.- 2002.- №20-21.- 118с.

6. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Освіта України.- 2004. - №
7. Хуторской А. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования // Народное образование.- 2003.- № 2.- С. 58-64
8. Малик Г. Розвиток іншомовної компетентності як імператив інтернаціоналізації освіти. // Рідна школа. 2005. - № 2. С. 40 -43
9. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования. // Дайджест педагогічних ідей і технологій. Школа - парк. 2002. - №3. С. 20 - 21.
10. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Освіта України.- 2004. - № 7 Береза В.Д., Комунікативна компетенція як основа формування національної свідомості особистості//Рідна школа. - 2006. - № 5. С. 13 – 16

УДК 372.8

*Бита О. А.,
вчитель історії, вчитель вищої категорії, вчитель-методист
Поліщук В.В.,
вчитель історії, вчитель вищої категорії, старший вчитель
навчально-виховний комплекс № 4
м. Хмельницький
vshola_hm_ua@ukr.net*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕЛЕКТ-КАРТ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО ЗАСОБУ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНИХ НАУК

Стратегія модернізації освіти в Україні висуває нові вимоги, що визначають головну мету сучасної школи, у тому числі формування творчої та активної особистості учня. Сьогодні учень повинен вміти самостійно здобувати знання, застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем; працювати з різною інформацією, аналізувати, узагальнювати; самостійно критично мислити, шукати раціональні шляхи у вирішенні проблем. Завдання вчителя через інноваційну діяльність залучити учнів у активну творчу діяльність, де учасники процесу навчання взаємодіють один з одним, будують діалоги і самостійно здобувають знання. Ментальні карти ідеально підходять для використання у школах, можуть бути застосовані у будь-яких видах завдань, залучають учнів різного віку до активного творчого мислення, організації і вирішення проблем. Гнучкість цих карт дозволяє розглядати будь-яку тему або навчальне питання, вони можуть використовуватися або для всього класу, або індивідуально. [4]

В традиційній системі запису інформації (лінійний запис) зазвичай використовуються текст із заголовками, списки, таблиці та схеми. Занотоване потрібно запам'ятати та відновити в пам'яті, — що не легко. Це відбувається, тому що візуально запис виглядає монотонно, з елементами, які постійно повторюються: словами, абзацами, списками тощо. Справа в тому, що така форма вираження думок виробляється лівою півкулею мозку. У такому конспекті важко виділити головні ідеї. Ці ідеї ми пам'ятаємо завдяки

особливим ключовим словам, які для нас є носіями вражень про зміст, та вони втрачаються за незначущими (не ключовими) словами. В нотатках багато вторинного, і як наслідок: надмірна (нераціональна) витрата часу. Права півкуля, що відповідає за образне мислення та інтуїцію, може також дуже допомогти в засвоєнні нового матеріалу. Потребою учнів є не просто пошук потрібної інформації, але і необхідність її якісної систематизації та запам'ятовування. Новітньою соціальною технологією навчання є створення інтелект-карт. Це — інноваційний напрям в освіті, який сприяє закріпленню знань та розвитку творчих здібностей особистості. [5]

Інтелект-карти — спосіб зображення процесу загального системного мислення за допомогою схем. Також може розглядатися як зручна техніка альтернативного запису. Використовуються для створення, візуалізації, структуризації та класифікації ідей та як засіб для навчання, організації, вирішення завдань, ухвалення рішень, при написанні статей тощо. Інтелект-карти реалізуються у вигляді діаграми, на якій зображені слова, ідеї, завдання або інші поняття, з'єднані гілками, що відходять від центрального поняття або ідеї. В українських перекладах термін може звучати по-різному: «інтелект-карти», «карти розуму», «ментальні карти», «когнітивне (ментальне) картування», «карти пам'яті», «майнд-мепи» (від англ. mind map). В основі цієї техніки лежить принцип «радіантного мислення», що належить до асоціативних розумових процесів, відправною основою яких є центральний образ. Термін «радіантне мислення» запозичено з астрономії (від слова «радіанта» — точка небесної сфери, з якої виходять видимі шляхи тіл з однаково спрямованими швидкостями метеоритів одного потоку). Це вказує на нескінченну різноманітність можливих асоціацій та невичерпність можливостей мозку. Подібний спосіб запису дозволяє інтелект-карті необмежено рости та доповнюватися. [2]

Автором методу інтелект-карт (Mind Map) є професор Вестмінстерського університету Лондона Тоні Б'юзен. Провідний спеціаліст в світі з питань розвитку інтелекту. Одним з його останніх досягнень стало створення (у співавторстві з вченими) комп'ютерних програм, які моделюють інтелект-карти пам'яті. Інтелект-карти (Mind-Map) розроблені ним в кінці 60-х років XX ст.

Методологічною основою створення та використання інтелект-карт як засобу активізації пізнавальної діяльності є метод моделювання.

Це ефективний наочний метод, що сприяє:

- розвитку мотивації та посилення інтересу, в тому числі до способів набуття знань;
- розвитку мислення, інтелектуальних здібностей;
- індивідуалізації (самостійності та творчому мисленні);
- збільшення арсеналу засобів пізнавальної діяльності, опанування сучасними методами та методиками наукового пізнання, пов'язаними з використанням комп'ютерних технологій.

Теорія адаптації процесів мозкової діяльності під практичні потреби homo sapiens (людина креативна) базується на прагматичному підході, в основі якого лежить мнемоніка — техніка запам'ятовування. Оскільки, в процесі навчання мозок найкраще засвоює інформацію, отриману на початку навчального процесу («ефект первинного сприйняття») або його завершенні («ефект

недавнього сприйняття»), то спрацьовує асоціація та зв'язок з раніше набутими знаннями. В процесі обробки інформації, що надходить до нас, наш мозок реалізує п'ять основних функцій: сприйняття, утримання, аналіз, висновок і управління. Людський мозок відрізняється від комп'ютера тим, що працює асоціативно. Асоціація відіграє домінуючу роль майже у всіх психічних функціях, а самі слова не є винятком. Кожне слово і думка мають численні посилення підключення її до інших ідей та концепцій. Метод інтелект-карт ефективний для генерації ідей, асоціацій, тому що вони структуровані за аналогією пам'яті. Вони допомагають організувати інформацію. Творчий потенціал у вигляді інтелект-карти корисний для мозкового штурму. Необхідно тільки почати працювати з базовою проблемою та генерувати ідеї. [5]

Інтелект-карта починається з основної теми, яка розташовується всередині. Вона формулюється точно, коротко (як правило — це ключове слово (словосполучення) та/або представляється у вигляді зображення. Ззовні відходять розгалуження до різних найголовніших підрозділів, від яких, в свою чергу відходять розгалуження до інших під-підрозділів, які представляють відповідну інформацію. В кінцевих розгалуженнях наводяться ключові слова. Під час створення інтелект-карти потрібно застосовувати кольори, зображення тощо для полегшення роботи мозку та подальшого аналізу інформації. З формальної точки зору, інтелект-карти складаються з діаграм-дерев (разом із прив'язаними примітками). Поступово розвинеться власний стиль майндмепінга (процес створення інтелект-карти). [1]

Властивості ментальних карт.

1. Наочність. Всю проблему з її численними сторонами можна охопити одним поглядом.
2. Привабливість. Хороша інтелект-карта має свою естетику, її розглядати не тільки цікаво, але й приємно.
3. Запам'ятовуваність. Завдяки роботі обох півкуль мозку, використанню образів і кольору інтелект-карта легко запам'ятовується.
4. Своєчасність. Ментальна карта допомагає виявити брак інформації і зрозуміти, якої інформації не вистачає.
5. Творчість. Інтелект-карта стимулює творчість, допомагає знайти нестандартні шляхи вирішення завдання.
6. Можливість перегляду. Перегляд інтелект-карт через деякий час допомагає засвоїти картину світу в цілому, запам'ятати її, а також побачити нові ідеї.

Сфери застосування інтелект-карт.

1. Brain-storming — критичної за часом і авральної за духом ситуації, коли потрібно колективне чи індивідуальне опрацювання стратегії та пошук оригінального рішення. Інтелект-карти сприяють адекватній організації власних думок (конспектування) та чужих ідей (занотування).
2. Інтелект-карти блискуче справляються з будь-яким мнемонічним завданням, спрямованим на запам'ятовування багаторівневого інформаційного контексту.
3. Структурування текстів: інтелект-карти можна застосовувати для охоплення структури великих (або складних) текстів, оскільки вони дозволяють

відмічати найголовніші елементи в тексті, але завдяки докладним розгалуженням не втрачають зміст.

4. Протоколи: зміст телефонних розмов, перемовин, угод, інтерв'ю можуть бути задокументовані у вигляді інтелект-карт. (Часові дані можуть, при цьому, наприклад, бути відображені у вигляді годинників).

5. Використання інтелект-карт для управління знаннями є можливим, оскільки інтелект-карти можуть докладно представляти знання завдяки відгалуженням. Графічне відображення загальної структури карти сприяє полегшеному доступу до інформації.

6. Наукова діяльність: використання інтелект-карт доцільно для систематизації наукової інформації та планування, а також підбиття підсумків наукових досліджень різних напрямів.

7. В навчанні та самонавчанні: викладення та конспектування навчального матеріалу; складання есе та рефератів, виконання наукових, курсових і дипломних робіт тощо.

8. Цікаве використання інтелект-карти знаходять у повсякденному житті людини для розуміння «мови мозку» та його творчих особливостей в організації контролю часу, в спілкуванні (сприяє лаконічності викладення думок).

Інтелект-карти можуть використовуватися під час виконання різних видів навчальної роботи:

- вивчення нового матеріалу, його закріплення, узагальнення;
- написання доповіді, реферату, науково-дослідної роботи;
- підготовка проекту, презентації;
- конспектування та ін.

Перед початком використання інтелект-карт у роботі з учнями, дітей необхідно ознайомити з особливостями створення карт пам'яті та алгоритмом роботи. Прості правила створення карт пам'яті.

1. Починаємо з центральної теми посередині чистого аркушу, використовуючи малюнок і хоча б 3 кольори.

2. Використовуємо картинки, символи, коди і заповнюємо ними весь вільний простір.

3. Вибираємо ключові слова і друкованим текстом наносимо на гілки, використовуючи верхній і нижній регістр.

4. Кожен елемент (слово/картинка) повинен мати власну гілку.

5. Лінії повинні бути з'єднанні, починаючи від центральної ідеї. Центральні лінії товстіші, органічні і текучі. Всі наступні гілки стаючи тоншими залежності від радіального розходження від центру.

6. Робимо лінії такої ж довжини, як і слово/картинка.

7. Використовуємо кольори на власний розсуд і по всій карті пам'яті.

8. Розробляємо свій особистий стиль майдмепінгу (техніки створення інтелект-карт).

9. Використовуємо акценти і показуємо асоціації на своїй карті пам'яті.

10. Зберігаємо ясність інтелектуальної карти, використовуючи радіальну ієрархію в цифровому порядку, або охоплюючи всі гілки.

Алгоритм складання карти пам'яті

1. Прочитай уважно текст.

2. Знайди ключові слова, поняття.

3. Запиши їх у середині аркушу.

4. Уважно, вдумливо прочитай записане. Що ти уявляєш? Відчуваєш? Пригадуєш?

5. Запиши поруч слова, які б відтворювали уяву або закодуй в малюнок.[3]

Графічний метод представлення інформації захоплює учнів, дозволяє їм краще запам'ятати і засвоїти представлений матеріал. Урок у формі ментальної карти набагато легше підготувати, ніж написати його «лінійний» варіант, крім того, вона надає як вчителю, так і учню велику перевагу, тому що весь зміст уроку знаходиться, як кажуть, на долоні. Інтелект-карти привертають увагу аудиторії, роблячи її сприйнятливою і готовою до співпраці. Вони дають можливість провести заняття і презентації органічнішими, такими, що приносять радість як вчителю, так і учням. Лекційний матеріал на основі інтелект-карт є гнучким, його легко пристосовувати до умов, що змінюються. Оскільки інтелект-карти ілюструють лише інформацію, що безпосередньо стосується предмета лекції, учні краще засвоюють матеріал. Фізичний об'єм лекційного матеріалу викладача значно зменшується. Карти знань — досить привабливий інструмент проведення презентацій, мозкових штурмів, планування свого часу, запам'ятовування великих обсягів даних, самоаналізу, розробки складних проектів, власного навчання й розвитку.

Таким чином, впровадження методу інтелект-карт в практику викладання шкільних наук сприяє розвитку предметної компетенції учнів, підвищенню мотивації, активізації діяльності, розвитку інтелекту, просторового мислення, пізнавальної активності, творчого мислення, самостійного виявлення слабких місць у знанні навчального предмета. Інтелект-карта дозволяє побачити, наскільки повно учень засвоїв інформацію, як він її структурував і пов'язав її елементи між собою. Інтелект-карти допомагають ефективному зберіганню необхідного обсягу інформації в пам'яті, належному її засвоєнню та розумінню. Це крок вперед на шляху від одновимірного лінійного логічного мислення (причина – наслідок, так чи ні) до багатовимірного, необмеженого мислення.

Список літератури:

1. Бьюзен Т. Карты памяти. Готовимся к экзаменам / Т. Бьюзен – Минск: Росмэн-Пресс, 2007. – 120 с. – Електрон. аналог друк. вид.: режим доступу: <http://mexalib.com/search/>

2. Використання інноваційних технологій на уроках української мови і літератури: метод інтелект-карт. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: pkz23.at.ua

3. Дяченко А., Кенц Г. Компетентнісно орієнтовані завдання. Історія України. 8 клас / А.Дяченко, Г.Кенц – Хмельницький, 2016 р. - 275 с.

4. Машкіна В.В. Використання ментальних карт як інноваційних засобів викладання географії. [Електронний ресурс] / – Режим доступу: irbis-pbuv.gov.ua

5. Терещенко Н. В., Інтелект-карти — сучасні інноваційні соціальні технології навчання в системі освіти [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/bitstream/2010/2207/1/Tereshenko.pdf>

Бойко А.А.,
вчитель фізики та інформатики, старший учитель
КЗО «Середня загальноосвітня школа № 10 з профільними класами»
м. Жовті Води
boyko.and@gmail.com

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ – ПОТРЕБА ЧАСУ, СОЦІАЛЬНЕ ЗАМОВЛЕННЯ, ЧИ ПЕРСПЕКТИВА РОЗВИТКУ

XXI століття обумовлює потребу у визначенні стратегій формування освіти, пошуку інформаційних шляхів становлення 12-річної середньої школи, яка б створила сприятливі умови для розвитку й саморозвитку особистості як творця і проектувальника свого життя, освоєння учнями життєвої, соціальної компетентності.

На сьогодні вчитель повинен розкривати в учнях потенціал до творчої діяльності, навчати їх генерувати ті знання, які необхідні для забезпечення життєдіяльності, уміння виділяти суть інформації, а не запам'ятовувати її, формувати вміння відповідально і зосереджено працювати, застосовувати прийоми самоперевірки і самоконтролю, словом, вчити дітей організовувати самостійну навчальну діяльність.

Профілізація - це розширене навчання, в якому розумно поєднуються викладання всіх предметів за загальноосвітніми програмами з введенням профільних предметів, що забезпечують більш широке коло знань з тієї чи іншої освітньої галузі [1].

Профіль навчання – це спосіб організації диференційованого навчання, який передбачає розширене, поглиблене і професійно зорієнтоване вивчення циклу споріднених предметів [2].

Мета профільного навчання - забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти.

Зростання нових наукових шкіл і напрямів, соціальної інфраструктури, духовних і матеріальних потреб, бурхливий розвиток індустрії відпочинку і розваг формують у суспільстві соціальне замовлення на навчання і підготовку різного роду фахівців. Щільність інформаційних потоків зросла і продовжує зростати такими темпами, що універсальна навчання підростаючого покоління неминуче еволюціонує в систему спеціалізованого, профільного навчання [3].

Новітні інформаційні технології досить активно впроваджуються в життя нашого суспільства. Використання нових технологій у навчальному процесі приводить до:

- розвитку нових педагогічних методів і прийомів;
- зміні стилю роботи викладачів, розв'язуваних ними завдань;

- структурним змінам у педагогічній системі.

У сучасному суспільстві використання інформаційних технологій стає необхідним практично в будь-якій сфері діяльності людини. Оволодіння навичками цих технологій ще за шкільною партою багато в чому визначає успішність майбутньої професійної підготовки нинішніх учнів. Досвід показує, що оволодіння цими навичками протікає набагато ефективніше, якщо відбувається не тільки на уроках інформатики, а знаходить своє продовження й розвиток на уроках учителів - предметників. Цей підхід висуває нові вимоги до підготовки вчителя - предметника, ставить перед ним нові проблеми, змушує освоювати нову техніку й створювати нові методики викладання, засновані на використанні сучасного інформаційного середовища навчання.

Як би мене спитали:

«Чим би в першу чергу я зайнялася з учнями, якби у мене з'явилося декілька вільних уроків?» — неодмінно відповіла : провила би цікавий дослід, дослідницьку роботу, організувала би дискусію за наслідками виконаного, працювала би над проектом.

Інтенсифікація сучасного викладання предмета відбувається завдяки застосуванню інтерактивних методик, до яких можна відвести нові інформаційні технології і метод проектів. Цей метод знайшов широке поширення внаслідок раціонального поєднання теоретичних знань і практичного застосування для розв'язування конкретних проблем дійсності в спільній діяльності учнів. Все, що пізнаю, я знаю, для чого це мені потрібно і де, і як зможу ці знання застосувати, - ось основна теза сучасного розуміння методу проектів, яка й приваблює багато освітніх систем, прагнучи знайти розумний баланс між академічними знаннями і прагматичними вміннями.

В основі методу проектів лежить розвиток пізнавальних навичок учнів, умінь самостійно конструювати свої знання, орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення. Метод проектів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яка виконується протягом певного проміжку часу.

Цей підхід органічно поєднується з груповим підходом до навчання. Даний метод завжди дає право на розв'язання деякої проблеми, яка передбачає з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь з різних галузей науки, техніки, технології, творчих галузей.

Вчитель загальноосвітньої школи завжди повинен бути «на хвилі» новітніх наукових досягнень, технологій, розробок того чи іншого профілю. І дійсно, справжніх профі завжди цікавить можливість експериментувати, досліджувати, упроваджувати відшукані «родзинки» у повсякденну практику.

Тому я намагаюсь на своїх уроках не тільки показувати демонстраційні експерименти, проводити фронтальні лабораторні роботи але і давати завдання творчого характеру, ставити перед учнями проблему виконуючи ці завдання учні стають дослідниками, навчаються спостерігати і вивчати явища, описувати результати спостереження, моделювати явище, відбирати потрібні прилади, виконувати вимірювання, представляти результати вимірювань у вигляді таблиць і графіків, робити висновки, обговорювати результати експерименту, а використання комп'ютерних технологій дозволило учню займатися

комп'ютерним моделюванням фізичних процесів.

В ході виконання подібних робіт їм належить набути досвіду роботи з різними джерелами інформації, постановки і опису експериментів — в школі створюються умови для народження майбутніх фізиків-експериментаторів, інженерів.

В кінці вивчення теми проводиться урок узагальнення і повторення матеріалу даної теми. Як правило ці уроки проходять нетрадиційно. На цих уроках учні виступають в ролі фізиків - теоретиків, фізиків – практиків, журналістів, науковців, медичних працівників, екологів тощо. Наприклад на уроках - конференціях «Фізика і медицина», «Фізика і жива природа», «Вплив радіації на здоров'я людини», «Історія розвитку засобів зв'язку». Такі уроки узагальнюють і розширюють знання учнів, розвивають пізнавальний інтерес учнів, розширюють їх загальноосвітній рівень, показують тісний зв'язок фізики і біології, фізики і техніки, викликають бажання серйозно ставитись до власного здоров'я.

Викладання фізики, у силу особливостей самого предмету, являє собою найбільш сприятливу сферу для застосування сучасних інформаційних технологій. Робота в цьому напрямку містить як чисто демонстраційну складову, що дає учням розширені подання про можливості використання інформаційних технологій, так і складову, що вимагає активного застосування учнями знань, отриманих на уроках інформатики.

У процесі викладання фізики, інформаційні технології можуть використовуватися в різних формах:

- мультимедійні сценарії уроків;
- застосування комп'ютерної лабораторії;
- перевірка знань на уроці;
- позаурочна діяльність.

Електронно-обчислювальна техніка в курсі фізики використовується вже давно. В основному це мікрокалькулятор. З введенням персональних комп'ютерів область застосування ЕОМ розширилася. Комп'ютер міцно входить в наше життя, вже в багатьох організаціях і підприємствах є персональні комп'ютери, на яких необхідно уміти працювати. Працювати доводиться в основному з готовими програмами: текстовими редакторами, електронними таблицями, базами даних і т.д. На уроках фізики з використанням комп'ютера, теж можна працювати з готовими програмами.

Електронні засоби навчання дають можливість переглянути весь курс фізики у вигляді демонстрацій різних дослідів, процесів, які важко або неможливо провести в шкільних умовах. При використанні дисків можна вибирати розділи фізики, проводити експеримент, в ході якого можна міняти деякі параметри, і простежити як від цього міняється результат дослідів. Можна також переглянути текст до теорії або дослідів, або прослуховувати повідомлення диктора по даному розділу. З деяких питань курсу є відео фрагменти, поглядання яких дозволяє спостерігати різні фізичні явища.

Для учнів 7-9 класів привабливим виглядає використання електронних програмних засобів від Квазар-Мікро®: "Фізика-7", "Фізика-8" і "Фізика-9". З ППЗ учень може працювати на уроці і вдома. Окрім теоретичного матеріалу в програмі є запитання для самоперевірки, задачі, лабораторні роботи.

Демонстрації, малюнки і кінофільми містяться в ППЗ «Бібліотека електронних наочностей. Фізика 7-9.» і в ППЗ «Бібліотека електронних наочностей. Фізика 10-11.». Виконання лабораторних робіт можна виконувати на комп'ютері користуючись ППЗ «Віртуальна фізична лабораторія. 7-9» і «Віртуальна фізична лабораторія. 10-11».

Власні сценарії можна підготувати у формі мультимедійних презентацій з використанням програми PowerPoint з пакета Microsoft Office. Під час викладання нового матеріалу я часто використовую свої власні розробки.

В рамках проекту «Освіта для сталого розвитку в дії» була розроблена програма факультативу з фізики «Екологія нашого міста». Сучасні старшокласники чують про екологічні проблеми багато абстрактних розмов, але не можуть оцінити гостроту всієї проблеми. Мета даного спецкурсу це придбання учнями уявлень про професії, пов'язані з діяльністю у сфері «Людина - природа».

Дії і вчинки кожної людини, окремих груп людей і людства в цілому, які узгоджуються з інтересами збереження екологічних властивостей довкілля, повинні оцінюватися в суспільній свідомості як високоморальні і гуманні. І навпаки - руйнування екологічних якостей довкілля, в чому б воно не проявлялося і якими б причинами не викликалося, аморально.

Концепція розвитку середньої школи передбачає до профільну підготовку учнів з метою розвитку інтересу до предмету, що буде у подальшому профільним. А також розвиток здібностей та нахилів учнів, створення основи для свідомого вибору майбутньої професії, пов'язаної з використанням фізико-хімічних знань.

Метою факультативного курсу для учнів 8-х класів “ Екологічні проблеми міста ” - є підвищення інтересу учнів старших класів до екологічних проблем міста, де вони мешкають, включення школярів в активну діяльність з дослідження цих проблем і пошуку можливих шляхів їх вирішення.

Методи занять даного спецкурсу: наочні, евристичні, інтерактивні, розроблення проектів та інші. Форми занять: теоретичні та практично-дослідницькі. Програма складається з 6 розділів. Кожен розділ закінчується виконанням практично-дослідницької роботи. В кінці курсу проводиться тематична конференція та навчально-комплексна екскурсія на підприємства міста.

Основною умовою ефективної факультативної роботи є взаємопов'язана дослідницька, комунікативна і практична діяльність учнів, що досягається в процесі пошуково-дослідницької роботи. Вивчення місцевих екологічних проблем сприятиме найповнішому усвідомленню і засвоєнню учнями такого складного поняття сучасної екології, яким є навколишнє середовище.

Вивчення й оцінювання ступеня екологічних порушень навколишнього середовища, впливу забруднення на стан здоров'я жителів міста, шляхи підвищення ефективності утилізації комунальних відходів, стану санітарно-гігієнічних служб міста і можливі шляхи покращення їх діяльності — це основні питання для пошуково-дослідницької роботи учнів під час проведення факультативних занять.

Зібраний у процесі пошуково-дослідницької роботи екологічний матеріал краєзнавчого змісту може стати основою для організації практичної природоохоронної роботи учнів:

- пропагування екологічних знань (лекції, бесіди, випуски інформаційних буклетів, стінних газет тощо);
- розробка проектів покращення екологічного стану міста та посильна участь у їх реалізації.

Фізика – обов’язків компонент загальної та професійної освіти. Вона була і є фундаментом природничої освіти, філософії природознавства та науково-технічного прогресу, її предметною областю є загальні закономірності природи в усій її багатогранності. Фізика сьогодні стала не лише теоретичною основою сучасної техніки, а й невід’ємною її частиною. Свідченням цього є сучасна енергетика, сучасна техніка зв’язку, техніка і технологія створення нових матеріалів. Таким чином, сучасна фізика – найважливіше джерело знань про навколишній світ, основа науково-технічного прогресу і разом з тим – один з найважливіших компонентів людської культури. З кожним роком все більше учнів для подальшого навчання обирають технічні спеціальності, які потребують знань з фізики. Тому курс фізики для учнів 10 – 11 класів повинен мати більшу практичну спрямованість, а також суттєвий зв’язок із предметами профільного циклу. Навчання повинно бути спрямовано на розв’язання задач, формування вміння використовувати наукові знання для розв’язання практичних завдань у різних галузях діяльності, прийняття конструкторсько-технологічних рішень щодо конкретних виробничих завдань, застосування фізичних методів і теорій для пояснення суті хімічних, біологічних процесів тощо.

Тільки у співдружності з учнями можна досягти результатів і вплинути на вибір життєвого шляху молодих людей.

Список літератури:

1. Артюхова І.С. Проблема вибору профілю навчання у старшій школі // Педагогіка. - 2004. - № 2. - С.28-33.
2. Концепція профільного навчання в старшій школі [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://gorohovatka.io.ua/s791712/profilne_navchannya
3. Ладнушкіна Н.М. Передпрофільне підготовка випускників основної школи // Шкільні технології. - 2005. - № 1. - С.71-84; / Народна освіта. - 2006. - № 1. - С.110-114.

Вовкодав І.О.,
практичний психолог,
Ніжинська ЗОШ І-ІІІ ступенів №6
Ніжинської міської ради Чернігівської області
innessa225@gmail.com

ВПЛИВ СІМ'Ї НА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНУ АДАПТАЦІЮ ПІДЛІТКІВ: РОЛЬ БАТЬКА У РОЗВИТКУ ДИТИНИ

«Немає практично жодного соціального або психологічного аспекту поведінки підлітків або юнаків, який би не залежав від сімейних умов сьогодення чи минулого»

І. С. Кон.

Рисунок 1 - Виховуємо майбутніх мам та татусів.

Гурток «Я – моє здоров'я – моє життя»

Сім'я – це колиска людської душі. Саме в ній ми вперше дізнаємося, що таке добро і зло, хто я, як знайти своє місце у світі.

В результаті взаємовпливу індивідів в сім'ї вона виступає в якості основи розвитку цілісної особистості.

Основою життєдіяльності сім'ї є: система спілкування - міжособистісні, сімейні та зовнішні контакти; взаємодії як в ході спільної діяльності, так і під час відпочинку, обміну інформацією; взаємовиручка, прагнення до єдності думок і дій; індивідуальні особливості кожного члена сім'ї.

Підлітковий вік – це складний період в розвитку людини, в цей час інтенсивно розвивається самосвідомість, формується образ власного «Я», який багато в чому залежить від батьків.

Сприймання і оцінка підлітком себе, формування позитивного чи негативного образу “Я”, прийняття чи неприйняття своєї особистості залежить від того, як батьки сприймають і розуміють підлітка, його потреби, інтереси, психологічні стани та переживання.

На думку Л.І.Анциферової сім’ї належить ціла палітра властивих їй стимуляторів психосоціального розвитку дитини, найважливіші з яких - інтенсивність та багатство спілкування з дорослими, інтимні та стійкі емоційні контакти з постійними особами (батько, мати, ін. члени сім’ї), батьківська любов і турбота. Це природні стимулятори, що найбільш повно відповідають потребам розвитку дитини, її емоційного світу і культури, багатого спектру вищих людських почуттів.

За даними досліджень В.А.Горшкова у підлітків в сім’ях з дезорганізованими стосунками зафіксовано, що у 89.4 % присутнє почуття страху, відсутність навиків культури спілкування, озлобленість, протиріччя інтересів, 58.7 % відчувають сором за батьків, 57.6 % систематично порушують дисципліну в школі, 91.7 % дітей не проявляють стійкого інтересу до навчання та суспільної діяльності.

За даними Л.М.Сазонової, неблагополучна сім’я негативно впливає не тільки на пізнавальну діяльність, але і на мовний розвиток дитини.

Встановлена також закономірність, відповідно якій діти, виховані в конфліктній сім’ї, виявляються погано підготовленими до подружнього життя.

Останнім часом відбуваються істотні зміни в гендерній системі, і відповідно, в системі батьківсько-материнських ролей, тому можна говорити про зростання інтересу дослідників щодо феномену батьківства.

Батько є важливою людиною в житті кожного, його ніким не можна замінити, навіть якщо дитина приписує йому негативні риси, то все одно не перестає любити і ненавидіти його одночасно.

Розлучення, які так часто зустрічаються в наш час, руйнують родову систему суспільства і сім’ї, руйнуються традиційні відносини, змінюються історично сформовані типи чоловіка і жінки, батька і матері, тому проблема образу батьків, і зокрема образу батька, у вихованні підлітка набуває особливої актуальності і важливості.

Навіть якщо сім’я розлучається, тато психологічно завжди присутній в ній. Якщо дитина довго не бачить його, він продовжує для неї існувати як "внутрішній об'єкт", в формі "образу", якогось символу або міфу, як, до речі, і для матері. Нехай уявлення про нього, як і його психічна цінність в свідомості дитини змінилися, але образ батька все одно продовжує жити. Але те, якою буде репрезентація відсутнього батька (позитивна чи негативна), залежить саме від матері, для якої ж дитина волею-неволею на все життя також залишається "репрезентантом" її минулого і її батька.

У підлітковому віці вирішується одна з найбільш важливих проблем - статевої ідентифікації. Як показують дослідження, саме батько є головним фактором статевої ідентифікації підлітків. Для хлопчика батько важливий як приклад, який можна наслідувати, в іншому випадку у

нього може розвинути "дифузія ідентичності". Але якщо для хлопчика батько важливий як прямий зразок для наслідування, то для дівчинки він є "надихаючим" фактором, що спонукає її освоювати жіночі зразки поведінки.

А.А. Соловйова виділяє наступні аспекти уявлення і сприйняття дитиною-підлітком свого батька: "образ реального батька" - уявлення підлітка про свого батька, "образ ідеального батька" - уявлення підлітка про ідеального, бажаного батька, "образ себе як батька" - уявлення підлітка про те, яким він буде батьком і як себе бачить в цій ролі.

Підлітковий вік пов'язаний з перебудовою організму - статевим дозріванням. Крім того, в цьому віці відбувається не тільки фізичне дозрівання, але і дозрівання особистості, яке здійснюється під впливом навколишньої дійсності. Виникає пристрасне бажання якщо не бути, то хоча б здаватися і вважатися дорослим. Відстоюючи свої нові права, підліток захищає багато сфер свого життя від контролю батьків і часто йде на конфлікти з ними. В цей час на основі індивідуальних особливостей і досвіду формується особистість, відбувається емансипація від сім'ї, виробляється власний світогляд, соціальна свідомість, оформлюються уявлення про батьківську і материнську ролі.

Сім'я в силу глибокої специфічності її впливу на дитину є обов'язковим фактором нормального виховання. Неповна сім'я - це інститут первинної соціалізації без одного з найважливіших його агентів. Процес статевої ідентифікації, що відбувається в підлітковому віці, багато в чому залежить від повноти складу сім'ї і від того, наскільки сильно вплив матері або батька на формування у дитини життєвих і ціннісних установок. Саме в умовах сімейного виховання діти отримують перший досвід особистої поведінки, емоційного реагування на різні ситуації, переживання і прояви різних почуттів, вчаться пізнавати навколишній природний і соціальний світ, організовувати свій побут, ефективно брати участь в міжособистісному і міжстатевому спілкуванні.

Будь-якій дитині, дівчинка це чи хлопчик, потрібні обоє батьків. Батько може дати чесну і справедливую оцінку достоїнств, реальних успіхів і заслуг. У той же час кожен потребує безумовного прийняття та розуміння незалежно від заслуг, тільки за те, що є людиною і дитиною. Це дає мама. Будь-яке зрушення в бік переважання одного з видів любові - батька або матері - веде до порушення поведінки.

З точки зору Е. Фромма, батьківська любов в порівнянні з материнською - любов "вимоглива", умовна, яку дитина повинна заслужити. Батьківська любов не є вродженою, а формується, протягом перших років життя дитини. Для того щоб заслужити батьківську любов, дитина повинна відповідати певним соціальним вимогам і батьківським очікуванням щодо здібностей, досягнень, успішності. Любов батька служить як би нагородою за успіхи та ентузіазм. У дитині для батька втілена можливість продовження роду, оскільки відповідно до традиційних норм чоловік повинен виховати спадкоємця як продовжувача роду, хранителя традицій і родової пам'яті. Таким чином, батько виконує функцію соціального контролю і є носієм вимог, дисципліни і санкцій.

Нажаль, у наш час соціальна характеристика батьківської ролі не є достатньо визначеною, в порівнянні з материнською їй надається менше значення в питаннях первинної соціалізації. Однак, вітчизняні педагоги і психологи зазначають, наприклад, що у вихованні сина батькові належить

особлива роль. На думку Т.В. Андрєєвої значущість особи батька, перш за все в тому, що для сина він представляє еталон чоловіка. Зразки поведінки батька, що копіюються дитиною, формують моральний вигляд, способи поведінки хлопчика. Від батька він переймає мужні риси, вчиться чоловічому достоїнству. Передбачалося, що тепле ставлення батька має позначатися більше на Я-концепції сина, а не дочки. Але В.Є. Каган було підтверджено зворотнє: владний, домінантний контроль батька приводив до негативізації образу Я у хлопчиків, що не позначаючись на образі Я дівчаток.

Роль батька в засвоєнні дитиною статевої ролі може бути особливо значущою. Батьки навіть більшою мірою, ніж матері, привчають дітей до статевої ролі, підкріплюючи розвиток жіночності у своїх дочок і мужності - у синів. Для сина вже в ранньому віці він є своєрідним прикладом, моделлю для наслідування, отже, впливає на формування статевої ідентичності. Пасивні, відсторонені батьки мало впливають на формування власне чоловічих рис у своїх синів. Недостатній досвід спілкування з батьком і відсутність прийнятної моделі ідентифікації послаблює формування батьківських почуттів у хлопчика і юнака, часто несприятливо позначається в майбутньому на вихованні своїх власних дітей.

Хлопчик, батько якого покинув сім'ю до того, як йому виповнилося п'ять років, згодом виявляється більш залежним від своїх ровесників і менш впевненим в собі, ніж хлопчик з повної сім'ї. Якщо хлопчик поводить себе, спираючись на готову модель батька, то в результаті його поведінка і психіка стають більш стабільними. На дівчаток відсутність батька позначається в першу чергу в підлітковий період. Хороші батьки здатні допомогти своїм дочкам навчитися взаємодіяти з представниками протилежної статі адекватно ситуації.

Практично всі батьки люблять своїх дітей, але в кожній сім'ї існують відмінності, всі по різному висловлюють свої почуття, деяким властива ворожість і холодність у стосунках.

Батькам-українцям зазвичай не характерний зовнішній прояв любові та ніжності до дитини, вони рідко емоційно розмовляють з малюком або підлітком, розпитують як пройшов день та обіймають. У наш час батьківська любов в основному виражається покупкою дорогих іграшок та гаджетів. Але кожен тато повинен зрозуміти, що він не просто годувальник, а людина, що відкриває дитині світ, що допомагає йому рости вмілим, впевненим у собі.

Таким чином, можна виділити наступні найважливіші функції, виконання яких вимагає роль батька:

1. Батько як годувальник - історично сформована і закріплена роль чоловіка як годувальника сім'ї.
2. Батько як захисник.
3. Функція соціального контролю, є носієм вимог, дисципліни, санкцій - чесна і справедлива оцінка достоїнств, реальних успіхів і заслуг
4. Статеворольова ідентифікація - для хлопчика прямий зразок для наслідування, для дівчинки «надихаючий» фактор, що спонукає освоювати жіночі зразки поведінки

При цьому слід зазначити, що роль батька є однією з найважливіших як для нового покоління, так і для розвитку особистості самого батька і

багатогранних соціальних ролей, має глибоке історичне коріння, але, незважаючи на важливість і тривалу історію, досить мало регламентована. Батько, також як і мати, є однією з ключових фігур в житті дитини. Він вносить великий внесок у її виховання, в розвиток її здібностей, набуття нею різних навичок.

У наш заклад найчастіше звертаються мами, вони більше спілкуються з вчителями та з психологом. Але спільними зусиллями психологічної служби, адміністрації школи та класних керівників ми намагаємося залучити до спільної діяльності і батьків також.

Форми роботи з батьками, які я використовую умовно можна поділити на:

1. Індивідуальні: діагностика, бесіди, консультації
2. Творчі: розваги, родинні свята, спортивні змагання
3. Наочні: куточок психолога, тематичні стенди, інформаційні буклети
4. Групові: діагностика, бесіди, батьківські збори, зустрічі з цікавими людьми.

Так, до дня захисника Вітчизни адміністрацією школи були організовані змагання з батьками-учасниками АТО та учнями, які дали змогу згуртуватися та більше дізнатися один про одного, про захоплення, здібності, вміння.

Рисунок 2 - Змагання з батьками-учасниками АТО та учнями

Систематично проводяться бесіди на такі теми як: «Підліток і дорослий», «Основні проблеми в підлітковому віці», «Стрес і депресія», «Як виховувати обдаровану дитину», «Ми проти насильства у сім'ї», «Як вберегтися від кібербулінгу» і т.п.

Рисунок 3 - Година психолога «Любов у моєму житті»

Стало традицією в деяких класах проводити «День батька», який організовують класні керівники разом із учнями.

Я систематично відвідую батьківські збори, де ознайомлюю батьків з інформацією про вікові особливості їх дітей, про способи взаєморозуміння між дитиною та дорослими, використання терапевтичних казок у вихованні та розумінні проблем, які можуть виникнути в їх дитини.

Також в нашій школі запроваджено програму «Рівний – рівному» та «Дорослішай на здоров'я», де ми виховуємо в дітях майбутніх татусів та матусь і працюємо над проблемою збереження репродуктивного здоров'я. Формуємо зрілу, гармонійну особистість, допомагаємо підліткам досягти психологічного комфорту, адекватної соціалізації. Націлюємо учнів на створення сім'ї, народження і виховання дітей, на профілактику незапланованої вагітності та інфекцій, що передаються статевим шляхом.

Робота психолога у школі – це завжди пошук. Для того, щоб розуміти сучасних дітей необхідно розвиватися і не стояти на місці. Я із задоволенням шукаю рішення та виходи із проблем, які виникають у сімейних стосунках між батьками та дітьми, веду просвітницьку роботу, щоб збільшити багаж знань дорослих про їх дітей та навчити ефективного спілкування один із одним.

Список літератури:

1. Психология подростка: Учебник / Под ред. А. А. Реана. - СПб.: Прайм-Евроник, 2006. - 480 с.

2. Соловьева А.А. Роль образа родителя в социализации детей, воспитывающихся вне семьи / А.А. Соловьева, В.К. Шабельников. // Психологические проблемы современной российской семьи: Материалы второй Всерос. науч. конф. - М., 2005. - Ч. 3. - С. 318-320.

3. Фромм Э. Теория любви. – Минск: Народна асвета, 1991 – 480 с.

УДК 37.013

*Горбашова Т.Ю.,
заступник директора
загальноосвітнього навчального закладу № 41
м. Кривий Ріг
gorbashova@mail.ua*

МОТИВАЦІЯ ПЕДАГОГА В ПРОЦЕСІ ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО САМОРОЗВИТКУ

В сучасному суспільстві гостро постає проблема духовності. Особливо актуальною вона є для педагога, тому що саме він стає для дітей взірцем високоморальної особистості в закладах освіти та сприяє духовно-культурному перетворенню учня, становленню його системи духовних цінностей. Це можливо за умови, якщо сам педагог є одухотвореною особистістю. Але сьогодні все частіше зустрічаємося з проблемою, коли вчитель не прагне самовдосконалюватися, працювати над своїм внутрішнім світом, не бажає розвивати та удосконалювати власну духовну культуру.

Проблемі духовного розвитку педагога приділялося вченими досить багато уваги, а ось питанню мотивації вчителя на таку нелегку працю над своїм внутрішнім світом та духовно-моральним самовдосконаленням уваги майже не приділялося.

Час постійно доводить нам, що освіта і виховання повинні бути нерозривними. В епоху матеріалізму життєво необхідно розвивати в дітях моральні почуття, формувати систему духовних цінностей, виховувати любов та повагу до Батьківщини, її історії, традицій, мови, культури.

Відомо, що саме педагоги відіграють в даному питанні велику роль. Існує багато чинників, які впливають на становлення духовної особистості. Але самим дієвим є чинник особистісного впливу дорослої людини - наставника, товариша, друга та його світогляд, моральні переконання, віра, душевні і духовні якості. Вчитель з багатою духовною культурою може створити необхідну атмосферу для розвитку одухотвореної особистості школярів. Адже яскравим, демонстративним прикладом є саме власний приклад життєвої позиції, переконань, уподобань дорослої людини. Англійське прислів'я підтверджує цю думку: "Не виховуйте дітей, все одно вони будуть схожі на вас. Виховуйте себе..." [10, с. 568]. Цей вислів не тільки про батьків, але і про педагогів. Більшу частину часу діти проводять в закладах освіти, спілкуючись з однолітками та вчителями, тому необхідно створити такі умови, в яких духовний світ дитини буде розквітати, де вона зможе вчитися бути вільною, незалежною, самостійною у власному виборі та змотивована розумінням добра, істини, блага не тільки для себе, але й для інших людей. В атмосфері

безумовної любові, турботи та поваги для дітей стане природним добротворення: не тільки бажання і розуміння творити благо, але так мислити, чинити, жити. Якщо вчитель стане взірцем для життя за істиною, добром і красою, то діти неодмінно почнуть змінюватися, ставати схожими на того, до кого прислухаються. Такий вчитель стане авторитетом в учнівському суспільстві, тому що відомо, вільні і незалежні люди, несхожі на оточуючий світ, завжди звертали на себе увагу і викликали зацікавленість дітей. Вчитель з розвиненою високоморальною духовною культурою, який має внутрішній стрижень - власні переконання і правила істини, неодмінно матиме великий вплив на учнів, створюючи на уроках, позакласних заходах таку атмосферу, в якій всі гарні риси характеру дітей, їх здатність творити добро будуть стверджуватися та ставати нормою життя. Якщо такі умови будуть постійними, діти стануть незалежними в прийнятті рішень, вибору на користь добра і блага, почнуть шукати його не тільки для себе, а й неодмінно стануть творити його для інших людей.

З досвіду навчально-виховної роботи Криворізької загальноосвітньої школи №41 в рамках обласного експерименту "Створення системи розвитку аксіосфери особистості на традиційних духовних цінностях" відомо, що діти, які протягом дня чують, бачать та залучаються до творення добра, через певний час таку поведінку вважають нормою. В початковій школі досягти цього легше, ніж в середній і старшій, тому що з 1 по 4 клас з дитиною протягом усіх занять знаходиться один учитель. З 5-го класу з'являється багато вчителів, у кожного з них свої правила і вимоги на уроці, тому дітям стає важко зрозуміти, як себе поводити. Класний керівник 6-Б класу Шептунова Вікторія Олександрівна запропонувала всім учителям, які викладають в 6-Б взяти на 30 днів одну виховну мету і реалізовувати її на кожному уроці. Досягати мети можна, використовуючи різні форми і методи роботи, інноваційні технології. Єдина виховна мета береться на 30 днів, тому що саме стільки потрібно часу на те, щоб сформувати звичку і перетворити її в норму. В кінці кожного дня класний керівник проводив рефлексію на обрану виховну мету, щоб закріпити побачене, почуте, зроблене та заохотити дітей продовжувати робити добрі справи, чинити правильно, допомагати іншим, бути ініціативними, самостійними та брати відповідальність за вчинки. Такий експеримент розпочався у лютому 2016 року, в квітні всі вчителі, які викладали в 6-Б звернули увагу на те, що діти стали більш відповідальними і самостійними, за власною ініціативою брали доручення і чудово з ними справлялися. Класний керівник звернула увагу на те, що діти стали ставитися один до одного з більшою повагою, стали за власним бажанням допомагати один одному (чергувати, виконувати домашнє завдання, організовувати свята в класі).

Цікавим став той факт, що коли попросили класного керівника проаналізувати як змінилося життя учнів, їхня поведінка, мотиви, бажання, ставлення один до одного, то Вікторія Олександрівна зауважила, що змінилися не тільки діти в певному відношенні, але і вона сама. Аналізуючи поведінку дітей, вона зрозуміла, що її поведінка і ставлення до дітей та інших людей теж змінилися. Вона стала більш уважною до своїх думок, слів, почала ретельніше добирати матеріали для рефлексії тієї чи іншої виховної мети і більш глибоко розмірковувати, який вплив матимуть її слова на вчинки дітей, їх світогляд.

Вона визнала, що сама була не досконалим прикладом для дітей, стала більш вимогливою до себе та терплячою до інших. Вікторія Олександрівна констатувала, що насправді всі виховні цілі дисциплінували і робили відповідальними не лише її учнів, але і її саму.

Враховуючи вищезазначене, можна зробити наступні висновки:

1. Працюючи педагогом в закладі освіти, потрібно пам'ятати, що окрім гарних знань з предмету, ми повинні виховувати ГАРНУ ЛЮДИНУ. І зробити це може тільки педагог з високоморальною духовною культурою.

2. Підходячи відповідально до формування одухотвореної особистості учня, ми самі повинні змінюватися. Відповідальність за власні слова і вчинки перед дітьми і є найкращою мотивацією для педагога, щоб прагнути ставати кращими душею і серцем. Учитель, який не тільки спонукає дітей до самовдосконалення і розвитку їхньої духовності, а й разом із ними працює над власним "Я" і прагне до духовно-морального саморозвитку, тільки так він стає гарним прикладом для дітей.

Список літератури:

1. Асташова Н.А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей / Н.А. Асташова. – М.: Воронеж, Изд-во НПО "МОДЭК", 2000. – 271 с.
2. Бех І.Д. Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1. – с. 124 – 129.
3. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку: навч. посіб. / І.Д.Бех. – К. : Академвидав, 2012. – 256 с.
4. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: наук.-метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 312 с.
5. Караковский В.А. Стать человеком. Общечеловеческие ценности – основа целостного учебно-воспитательного процесса / В.А. Караковский – М.: – 1993. – 80 с.
6. Лавриченко Н. Категорії "соціальність", "духовність" і "моральність" в сучасній педагогічній науці // Шлях освіти. 2003. – № 1. – С. 7 – 11.
7. Литературная энциклопедия терминов и понятий / А. Н. Николюкин. – М. : Интелвак, 2001. – 1600 с.
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Издательство «Советская Энциклопедия», 1964. – 566 с.
9. Чернілевський Д.В. Духовна культура особистості: навч. посібник: вид. 2-ге / за ред. Д.В. Чернилевського. – Вінниця: АМСКП, 2010. – 460 с.
10. Энциклопедический словарь / гл. ред. Б. А. Введенский. – М. : Советская Энциклопедия. – 1963. – Т. 1 : А-Маскарон. – 613 с.

Гортованова І.І.,

вчитель початкових класів

Gortovanova76@mail.ru

Прокопенко І.М.,

вчитель початкових класів

Харківської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів №75

promaj@mail.ru

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

«Все, про що я дізнаюся, стане мені у пригоді. Я знаю, де і як зможу застосувати набуті знання»- ось основна теза сучасного розуміння методу проектів.

Проекти в молодших класах - це важко? Так! Але все ж таки це можливо! Ми дійшли висновку, що на сучасному етапі доцільно формувати в учнів соціальні компетенції, соціальну активність саме через проектну діяльність. В учнів молодших класів біологічно обумовленою є потреба пізнавати світ, досліджувати його. Найважливіші риси поведінки дитини — це допитливість, прагнення до спостережень, експериментів і відкриттів, потреба в отриманні свіжих вражень, самостійна пошукова активність. Саме ця спрямованість дитячої поведінки обумовлює пошук способів успішної організації такої дослідницької діяльності. Проектно-дослідницький метод може відмінно впоратися зі створенням середовища щодо реалізації потреб у пошуковій діяльності.

Проектний метод передбачає творче розкриття особистості учня під час самостійної роботи. Завдяки використанню методу проектів підвищується творча активність школярів, відбувається поєднання теорії і практики, розвивається самостійність.

Ми поставили перед собою завдання: виховувати і розвивати мислячих людей, корисних суспільству. Систематично і цілеспрямовано почали включати різні види діяльності, що розвивають соціальні компетенції, зміцнюють самоврядування в класі як основу соціальної активності.

Проект - це, по суті, спеціальне завдання, план, задум, шлях вирішення проблеми, результатом якого має стати створення нового продукту: книги, фільму, моделі, сценарія, презентації тощо. Взагалі, проект - доступна справа для учня, який знає цілі, може передбачати ускладнення, вміє скласти план своєї роботи. Цікавість проектів забезпечує успіх їх виконання, дає сили і бажання до роботи над іншими. Цей метод ми використовуємо нещодавно. Але наша робота допомагає учням отримувати позитивні результати, які не досягалися при традиційних методах навчання, допомагає пов'язати все нове, про що дізнаються учні, зі знайомими і зрозумілими для них реаліями життя. Ця робота охоплює формування і розвиток індивідуальних навичок, навичок спілкування, міждисциплінарних навичок і навичок роботи в групі.

Взагалі, головна мета проекту – формування різних ключових компетенцій:

- вміння осмислити завдання, для вирішення якого недостатньо знань;

- вміння відповідати на запитання: чого потрібно навчитися для вирішення завдання;

- вміння самостійно залучати знання з різних галузей;
- вміння самостійно знайти інформацію в інформаційному просторі;
- вміння знаходити кілька варіантів рішення проблеми;
- вміння висувати гіпотези;
- вміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки;
- вміння проектувати процес (виріб);
- вміння планувати діяльність, час, ресурси;
- вміння приймати рішення і прогнозувати їх наслідки;
- вміння відстоювати свою точку зору.

Проект розглядають як «п'ять П»: проблема, планування, пошук інформації, продукт, презентація. Шосте «П» проекту – його портфоліо, тобто папка, у яку зібрані всі робочі матеріали.

Проектно-дослідницька робота ведеться учнями самостійно за умови співпраці з учителем, який керує творчо-пізнавальним процесом і контролює його. Результатом такої творчої роботи є «проект» — продукт, створений для вирішення поставленого завдання, детального дослідження проблеми.

Ми вважаємо, що початкова школа - вдалий період для створення перших проектів. Організувати в початковій школі такий складний вид роботи з учнями, як виконання ними проектів, - досить не просте завдання. Воно вимагає сил, значного часу, ентузіазму тощо. В початковій школі це будуть лише елементи проектної діяльності в її класичному розумінні. А для дитини – це буде його власний проект. Маленькі діти здатні виконувати лише дуже прості проекти і розраховувати свою роботу на день і навіть на кілька годин. Звідси висновок: проекти в початковій школі відрізняються легкістю та простотою. Важливо, щоб вибору проекту передувало «спалах інтересу». Дитина має бути зацікавлена у проекті.

Організовуючи проектну діяльність у початковій школі, вчителю необхідно враховувати наступні аспекти:

1. Проектне завдання повинне відповідати віку і рівню розвитку молодшого школяра.

2. Має бути врахована проблематика майбутніх проектів (вона знаходиться в сфері інтересів учнів).

3. Повинні бути створені умови для вдалого виконання проектів (наявність матеріалів, інформації, мультимедіа).

Виконанню проектного завдання передують підготовка до ведення такої діяльності:

- керувати проектами, допомагати учням і консультувати їх;
- відпрацьовувати з молодшими школярами прийоми проектної діяльності, удосконалюючи при цьому загальнонавчальні вміння;
- при виборі теми проекту — не нав'язувати інформацію, а зацікавити, мотивуючи їх до самостійного пошуку;
- обговорювати з учнями вибір джерел інформації: бібліотека, довідники, інтернет, періодичні видання тощо.

У процесі підготовки до проектної діяльності доцільно організовувати для молодших школярів спільні екскурсії, прогулянки, спостереження, експерименти, акції.

Проектна діяльність — чудова можливість навчити молодших школярів міркувати та знаходити потрібну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з однокласниками і вчителем. Дитина вчиться створювати ідеї і втілювати їх у життя, презентувати результати своїх досліджень. Введення вчителем методу проектної діяльності на ранньому етапі навчання сприятиме знайомству учнів з першими кроками наукової пошукової діяльності, їх творчому та інтелектуальному розвитку, навчить організовувати і контролювати проект, таким чином розвиваючи їх гармонійно. Учні бачать перед собою кінцевий результат - продукт, яким можуть користуватися в побуті, який вони зробили своїми руками, вклали в нього свою душу, а заради цього варто попрацювати. Створення прекрасного своїми руками підносить людину у власних очах, виховує морально, дозволяє виявити і розвинути творчі можливості і здібності учнів, навчити вирішувати нові нетипові завдання, виявити ділові якості дітей.

Також, це допомагає учневі професійно самовизначитися - саме при виконанні творчого проекту учні замислюються над питаннями: на що я здатний, де застосувати свої знання, чого треба ще встигнути зробити і чого навчитися, щоб не виявитися зайвим на життєвому шляху.

Список літератури:

1. Котелянець, Н. Проектний метод навчання молодших школярів [Текст]// Рідна школа. – 2001. - №10. – с.47 – 48.

2. Петровська, Н.В. Проектна технологія: сутність, досвід використання, перспективи [Текст]// Початкове навчання. – 2009. - №25. – с. 2 – 7.

3. Онопрієнко, О. В. Управління проектною діяльністю молодших школярів //Навчання і виховання учнів 4 класу: Методичний посібник для вчителів / Упор. О. Я. Савченко – К.: Видавництво «Початкова школа», 2005 с. 53 – 64.

4. Коляда, О., Онопрієнко, О. Проектний день у початковій школі [Текст]// Початкова школа. - 2006. - №5. - с. 28-30

5. Жуковська, С. В. Впровадження проектної діяльності в роботі вчителя початкових класів [Текст]// Початкове навчання та виховання. - 2006. - №8. – с. 2-5.

6. Використання проектної технології в початковій школі [Електронний ресурс] - Режим доступу:

http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/33260/

РОЛЬ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОСВІДОМОСТІ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Патріотизм – серцевина людини, основа її активної позиції.

В. О. Сухомлинський

Кожен, я впевнена, замислювався, яким буде наш завтрашній день, якими стануть наші сьогоднішні малюки. Сподіваюсь, що справжніми громадянами України з розвиненою духовністю, моральною, правовою, художньо-естетичною, фізичною, екологічною культурою. Та одних сподівань замало...

Сьогоднішня наповнена різноманітними подіями, що стосуються кожного громадянина країни. Життя дитини завжди переповнене як особистими, так і суспільними переживаннями. Погляньмо правді в вічі. Якщо раніше наші діти мали хоч якісь ідеали, соціальні орієнтири, нехай навіть штучні, надумані, і могли зіставляти з ними власні вчинки, то тепер кіно, телебачення і ринково-вулична література виставляють героями гангстерів, сумнівних закордонних суперменів та повій, що негативно впливає на формування свідомості молодих громадян України.

Наші діти соромляться бути м'якими, добрими і ввічливими, сприймаючи шанобливість щодо інших людей як ознаку недосконалості й відсталості. Натомість вони готові кинути виклик будь-кому, виявити брутальність, зухвалість і нахабство.

Тому нині, як ніколи, потрібні нові підходи і нові шляхи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості. Теоретичні передумови патріотичного виховання учнів закладені у працях В.Сухомлинського, Г. Ващенко, які наголошували на діяльному характері патріотизму, необхідності учити дітей шукати своє місце у житті країни, залучати їх до боротьби з недоліками у житті суспільства.

Поняття патріотизму виражає найвищу і найсильнішу духовну силу, що зумовлює активну життєву позицію людини. Завдяки почуттю патріотизму людина стає сильною, здатною творити і розбудовувати свою національну державу, що виступає гарантом стабільності й могутності народу, його безсмертя. Термін «патріотизм» від грецького «патріс» – батьківщина, вітчизна – означає любов до вітчизни, до свого народу, до національних традицій.

Протягом останніх десятиліть було розроблено низку концепцій:

- Концепція національної системи виховання (1996);
- Концепція національно-патріотичного виховання (2009);
- Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 рр.;
- Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012);

Проте жодна з них не була розгорнута і не втілювалася в конкретні кроки з реалізації через зміну векторів розвитку держави і, відповідно, освітньої

політики, через різні уявлення правлячих еліт на ідеологію і напрями розвитку освіти.

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денаціоналізації, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів ;
- участь у громадсько-політичному житті країни;
- повага до прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних та національно-мовних особливостей;
- рівність всіх перед законом;
- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України [5].

Перед нами (педагогами) постає завдання спланувати виховну роботу згідно Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2015р.), щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя, гармонізації та гуманізації стосунків між учнями і педагогами, школою і родиною, керуючись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями.

В сьогоdnішніх умовах поліетнічного середовища виховання патріотизму, національної самосвідомості юних громадян має стати головним напрямком діяльності вчителя. Бо створити і зміцнити державу можуть громадяни, які люблять свою країну, свій народ і готові самовіддано служити їх інтересам. Виховання громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, знати свої права і обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві можна досягти шляхом реалізації таких виховних завдань:

- утвердження в почуттях особистості патріотичних цінностей, поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби як виду державної служби;
- визнання й забезпечення в реальному житті прав дитини як найвищої цінності держави і суспільства;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її відповідальністю;
- формування етнічної та національної самосвідомості, любові до родини, рідного краю, народу, держави;
- визнання духовної єдності населення усіх регіонів України, спільності культурної спадщини та майбутнього;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;

- формування мовної культури, оволодіння і вживання української мови як духовного коду нації.

Складний процес патріотичного виховання здійснюється за допомогою різноманітних форм роботи, вибір яких залежить від змісту та завдань виховної роботи, вікових особливостей учнів. Основними формами патріотичного виховання школярів є:

- інформаційно-масові (дискусії, диспути, конференції, круглі столи, інтелектуальні аукціони, ринги, вікторини, вечори, подорожі до джерел рідної культури, історії держави і права, «жива газета», створення буклетів, газет);
- діяльнісно-практичні (творчі групи, екскурсії, свята, ігри-драматизації, огляди-конкурси, олімпіади);
- інтегративні (шкільні клуби, фестивалі, асамблеї, гуртки);
- діалогічні (бесіда, міжрольове спілкування);
- індивідуальні (доручення, творчі завдання, звіти, індивідуальна робота);
- наочні (шкільні музеї, кімнати, зали, галереї, виставки дитячої творчості, книжкові виставки, тематичні стенди).

Учитель – творець духовного світу юної особистості, довірена особа суспільства, якій вручається найдорожче, найцінніше – діти, наша надія. Ця надзвичайно благородна і відповідальна місія потребує від педагога високої професійної компетентності постійної творчості, невтомної роботи думки, величезної душевної щедрості, любові до дітей, безмежної відданості справі.

Класний керівник постійно планує й організовує роботу з патріотичного виховання учнів у класі, бере участь у проведенні загальношкільних заходів, забезпечує активну участь учнів класу в різних заходах з патріотичного виховання, сприяє залученню їх до конкурсів, тематичних вечорів, олімпіад та інших заходів, які проводяться у навчальному закладі.

Але кожен педагог розуміє, що без цілісної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу (учні-учитель-батьки) не можливо створити належних умов для формування національно-свідомої, духовно багатой та соціально активної особистості. Рівень цієї взаємодії значною мірою залежить від батьків, їх знань, навичок та вмінь щодо патріотичного виховання дитини, педагогічного мислення, що допомагає прогнозувати і передбачати результати виховання, уміння критично оцінювати свою виховну діяльність, аналізувати виховні ситуації, творчо користуватись кращим досвідом виховання дітей в інших сім'ях, поетапно і грамотно вирішувати завдання родинного виховання. Роботу з батьками учитель проводить за такими напрямками:

- роз'яснення завдань патріотичного виховання учнів;
- ознайомлення з основними методами патріотичного виховання дітей;
- залучення батьків до участі в позакласній та позашкільній роботі на патріотичні теми, різноманітні форми спільної пошукової і творчої діяльності.

Різнманітні професійні знання та вміння батьків, їх захоплення при вмілому педагогічному керівництві з боку вчителів допоможуть збагатити позакласну роботу з учнями. Батькам рекомендується такі форми та методи патріотичного виховання дітей у сім'ї:

- ознайомлення дітей із сімейними бойовими та трудовими традиціями;
- бесіди про героїчні подвиги українського народу;
- читання та обговорення з дітьми книг на військово-патріотичну тематику;

- спільний перегляд героїко-патріотичних фільмів, телевізійних передач;
- заохочення дітей до участі у догляді за могилами воїнів та надання допомоги інвалідам війни;
- розвиток інтересу до військової професії і служби у Збройних силах України;
- фізична підготовка та загартування дітей.

Ці проблеми вічні, як і саме виховання. Адже впродовж усієї історії виховання так і не було знайдено єдиного, універсального рецепту успішного виховання дитини в родині. І це не дивно, бо немає однакових дітей, однакових батьків, як немає однакових сімей. Сім'я – соціум, де найвиразніше виявляються індивідуальні особливості кожного, реалізуються природні потреби, формуються мотиви поведінки, відбувається самопізнання, самоактуалізація її членів. Для кожної сім'ї характерний свій тип стосунків, стиль спілкування, а, відтак і свій виховний мікроклімат. Він може бути як сприятливим для самореалізації особистості, так і несприятливим, за якого і сім'я, і суспільство отримують виховний ефект, протилежний очікуваному. Тому в родині мають бути свої виховні підходи, а саме: сімейне виховання слід сприймати і вивчати як комплексну проблему, що стосується особистості. Анкетування дітей і батьків, батьківські збори з використанням інноваційних технологій, свята в родинному колі підвищують соціокультурну функцію сім'ї і школи.

Як зазначав К.Д.Ушинський, щоб виховати людину в усіх відношеннях, треба знати її в усіх відношеннях. А для цього потрібно створити атмосферу доброзичливості, інтелектуального пошуку, умови для того, щоб кожен учень щоденно відчував радість від спілкування з оточуючими, тактовно спрямовувати стосунки дітей на засадах духовності, моральності, толерантності.

Можу з впевненістю стверджувати, що кропітка робота по формуванню національно-патріотичної особистості молодшого школяра є початком складного процесу відродження української нації. Станьмо ж гідними предків наших, які залишили нам у спадок самотутню, ні з якою іншою незрівняною, культуру, мову, фольклор, літературу, історію.

Список літератури:

1. Бех І. Д. Виховання від правила до результату / І. Д. Бех // Виховні технології // Упоряд. В. Варвара, В. Зоц. – К.: Ред. Загальнопед. газ. - 2004. – 120 с.
2. Бех І. Д. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. – К.: РА «Освіта України», 2015. - № 3-4 (33) – С. 44-65.
3. Бойко А. М. Виховання людини: нове і вічне / А. М. Бойко. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 568 с.
4. Журба К. Виховання патріотизму молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи / К. О. Журба // Пед. Вісн. – 2011. - № 3. – С. 20-22. – Бібліогр.: 3 назв. – укр.

5. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641)
6. Назаренко Г. І. Виховуємо Людину. Гуманно-особистісний підхід. Навчальний посібник для студентів середніх, вищих навчальних закладів / Г. І. Назаренко. – Х.: Скорпіон.- 2010. – 160 с.
7. Назаренко Г. І., Пономарьова Г. Ф. Рoste людина. Гуманно-особистісний підхід: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / Г. І. Назаренко, Г. Ф. Пономарьова. – Х.: Скорпіон.- 2006. – 140 с.
8. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 31.10.2011 № 1243 «Про Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України» // Інформаційний збірник для директора школи та завідуючого дитячим садочком. – К.: РА «Освіта України», 2015. - № 3-4 (33) – С. 125-215.
9. Пащенко Д. Патріотичне і національне виховання – складові становлення громадянина / Д. Пащенко // Шлях освіти. – 2002. - № 1. – С. 9-14.

УДК 37

Іщенко С.В.
вчитель початкових класів
КЗШ №51
м. Кривий Ріг
kgpy91@mail.ru

ФОРМУВАННЯ ВМІННЯ СЛУХАТИ І РОЗУМІТИ УСНЕ МОВЛЕННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Відповідно до програми з рідної мови мовленнєвий розвиток молодших школярів необхідно забезпечити у процесі формування й удосконалення усних і писемних видів мовленнєвої діяльності. Відомо, що з навчанням усного мовлення (діалогічного і монологічного) тісно пов'язане аудіювання - процес слухання і розуміння усних висловлювань.

Останнім часом проблема формування аудіативних умінь набула неабиякої актуальності, адже йдеться не лише про слухання, а й про адекватне сприймання почутого, уміння слідкувати за розгортанням думки, виділяти ключові слова, сприймати і розуміти не лише факти, а й зв'язки між ними, виражену думку автора. М.С. Вашуленко у зв'язку з цим слушно зазначає: «спостереження свідчать, що з чотирьох видів навчальної мовленнєвої діяльності вчителі найменше приділяють уваги аудіюванню (слуханню і розумінню), сподіваючись, очевидно, що дитина, яка опанувала мову в дошкільному віці, не потребує в цьому спеціальних навчальних вправ» [1, с. 14].

Водночас практика показує, що це не завжди так. Текстова основа у вивченні і мовної теорії, і в засвоєнні текстологічних знань потребує посиленої уваги до формування в учнів умінь слухати і розуміти, сприймати інформацію, сортувати її, виділяти головне й утримувати його в пам'яті, орієнтуючись на логіко- смислові частини прослуханого під час його переказування.

Аудіювання і говоріння - це дві сторони усного мовлення. Без аудіювання

не може бути повноцінного говоріння. В основі розвитку усіх навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Учні, безумовно, володіють цим умінням на побутовому рівні. Однак у шкільному навчанні завдяки аудіюванню постійно збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання. При цьому значно підвищуються і вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, уміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу. Усе це обумовлює необхідність удосконалювати навичку аудіювання не тільки у початковій, а й в основній та старшій школі.

Спеціальні дослідження вчених свідчать, що школярі стикаються із значними труднощами, коли їм доводиться на заняттях з природознавства, «Я і Україна», читання тощо правильно сприймати й глибоко усвідомлювати розповідь учителя, тексти підручників. Ще складніше їм підготувати так зване усне завдання, яке потребує зв'язного монологічного викладу засвоєного матеріалу. Навіть на завершальному етапі вивчення початкового курсу рідної мови учні не завжди вміють підготувати монологічне висловлювання для передачі навчальної інформації, не і можуть під час слухання й читання правильно і швидко добирати потрібний матеріал, виокремлювати головне, не володіють і умінням стисло переказати почуте або прочитане, скласти складний чи простий план почутої розповіді.

Проведене анкетування серед учителів початкових класів засвідчило, що роботі з формування вмінь сприймати усне мовлення і навчальних текстів приділяється недостатня увага. Недооцінка вчителями роботи з навчальними текстами пояснюється і такими причинами: 1) недостатньо чітка методика використання текстів підручників; 2) у підручниках бракує завдань, побудованих на основі читання (мовчки і вголос) тексту; 3) часто роботу з текстом розглядають як необхідну лише для сприймання, розуміння і відтворення навчального матеріалу в незмінному вигляді; 4) нерідко в педагогічній практиці немає чітко поставленої мети роботи з навчальними текстами для аудіювання. У школі здебільшого здійснюється лише контроль за сформованістю аудіативних умінь (тестова перевірка здатності учнів в основному сприймати і розуміти зміст почутого і прочитаного), що, у свою чергу, зароджує сумнів у вчителів щодо потреби спеціально формувати ці вміння на уроках рідної мови.

Отже, відсутність чітко розробленої системи роботи з формування аудіативних умінь школярів, яка включала б систему завдань і вправ, спрямованих на формування умінь слухати і читати, визначала б місце для цієї роботи під час вивчення курсу української мови, не сприяє успішному формуванню цих життєво необхідних навичок.

Аналіз чинних програм свідчить, що в них передбачається набуття учнями елементарних знань про мовлення: усне і писемне, діалогічне й монологічне; про особливості висловлювань, обумовлені їх комунікативними завданнями, ситуацією спілкування. Однак основну увагу в навчанні слід приділяти розвитку умінь здійснювати всі види мовленнєвої діяльності: слухання-розуміння (аудіювання), говоріння, читання, письмо. З цією метою необхідно використовувати спеціальні види роботи, забезпечувати регулярний контроль

за сформованістю відповідних умінь.

В основі розвитку різних навичок мовленнєвої діяльності лежить уміння слухати і розуміти усне мовлення. Учні, безумовно, володіють цим умінням на побутовому рівні. Однак у шкільному навчанні під час аудіювання збільшується лексичний запас, ускладнюється граматичний лад мовлення, розширюється тематика й поглиблюється логіка міркувань у висловлюваннях, що пропонуються для слухання. При цьому значно підвищуються вимоги до швидкості, точності сприйняття усного мовлення, розуміння прослуханого, уміння зосереджувати довільну увагу протягом більш тривалих відрізків часу. Усе це обумовлює необхідність удосконалювати навичку аудіювання не тільки у початкових, а й у наступних класах школи. Тому виникає необхідність вчити школярів стежити за розвитком думки, адекватно сприймати емоційно-оцінну інформацію; помічати в тексті слова, найбільш важливі для розуміння висловлювання; усвідомлювати значення загального тону, тембру, темпу, сили голосу.

Аналіз методичної літератури і досвіду роботи вчителів початкових класів свідчать, що розвиток уміння уважно слухати, розуміти прослухане, виконувати після одного прослуховування певні завдання відбувається не тільки на матеріалі зв'язних (діалогічних і монологічних) висловлювань, а й на матеріалі складеному з окремих одиниць різних мовних рівнів. Учні розуміють необхідність розвитку і формування аудіативних умінь школярів, використовують для цього певні види роботи. Однак планомірної і цілеспрямованої системи розвитку цих умінь учнів початкових класів на сьогодні у шкільній практиці фактично немає. Більше того, частина вчителів переконана, що вчити цього уміння на уроках української мови не потрібно, оскільки учні справляються з елементарними завданнями аудіювання.

Отже, слухання, розпізнавання у мовленнєвому потоці тих чи інших його елементів (звуків, складів, слів, словосполучень, речень з певними ознаками) має слугувати не тільки формуванню знань про мову, мовних умінь, а й розвитку в учнів довільної уваги, уміння зрозуміти завдання, зосередитись для його виконання, готовності виконувати його після одного прослуховування інструкції?

Масова шкільна практика свідчить, що у роботі з аудіювання, як правило, використовуються фронтальні види роботи; для неї плануються завдання, виконання яких не вимагає (чи майже не вимагає) від учня усних чи письмових висловлювань. До таких завдань належить, наприклад, виконання дії, описаної у тексті, малюнок за текстом, вибір із пропонованих відповідей правильного варіанта відповіді на запитання за текстом і т. ін.

На наш погляд, такий підхід до розвитку вмінь аудіювання не може бути повністю ефективним. Тому на основі опрацьованої науково-методичної літератури з теми дослідження та врахування передового досвіду роботи вчителів початкових класів ми розробили експериментальну модель розвитку вмінь слухати і розуміти почуте на уроках рідної мови у 3 класі. Її системність забезпечувалась тим, що кожне аудіативне уміння, як певна послідовність дій на шляху від сприйняття мовних одиниць (звука, слова, словосполучення, речення) до цілісного тексту, будувалось на усвідомленні учнями суті процесу слухання, виробленні у них мотиваційної настанови слухання, переконання їх у

необхідності опанування вміння слухати, з'ясування мети і правил слухання.

Під час реалізації нашої моделі необхідно було, щоб учні зрозуміли, що вміння слухати-розуміти усні повідомлення - важлива умова їх успішного навчання у школі, оскільки якість засвоєння навчального матеріалу значною мірою залежить від їх вміння взяти з прослуханого повідомлення всю необхідну інформацію. Навчання аудіювання проводилось як на уроках зв'язного мовлення, так і на інших уроках. Воно передбачало уточнення обсягу знань і вмінь третьокласників, необхідних для ефективного сприймання усних повідомлень, враховуючи їх вікові особливості та індивідуальні можливості.

Істотною сприятливою умовою для розвитку аудіативних умінь і навичок було також визначення переліку аудіативних умінь та системи вправ для їх розвитку. Так, використання підготовчих вправ дало можливість сформувати вміння визначати мету слухання, створювати первинне уявлення про можливий зміст висловлювання, прогнозувати його подальший розвиток. Інформаційно-змістові та мовно-мовленнєві вправи сприяли розвитку умінь визначати тему і мету повідомлення, встановлювати логічну послідовність висловлювання, сприймати й визначати роль вжитих мовних засобів.

Нарешті, контрольно-оцінні вправи дозволили виробити в учнів вміння робити висновки з почутого, перевіряти правильність своїх припущень, висловлених учнями на початку слухання. Наведемо приклади таких вправ:

- вправи на передбачення змісту тексту і розвиток уяви (учні слухають початок розповіді, опису і т. ін., а потім пропонують свій варіант закінчення розповіді, після чого вчитель знайомить їх з авторським варіантом);

- вправи на визначення логічної послідовності дій (наприклад, прослухати запропонований учителем текст, розказати в логічній послідовності про дії героїв; розглянути малюнки і визначити розміщення їх у потрібній логічній послідовності та ін.);

- вправи на розуміння основної думки (скажімо, визначити у двох почутих текстах основну думку; дібрати з поданих (або придумати) заголовки);

- вправи, спрямовані на формування аудіативних умінь (спостереження й аналіз мовних засобів у почутих повідомленнях різних типів, стилів і жанрів мовлення; обґрунтувати доцільність ужитих мовних засобів у певному висловлюванні, визначити причиново-наслідкові зв'язки тощо);

- оцінно-контрольні вправи (мають на меті формувати вміння робити висновки з почутого; висловлювати власні думки щодо сприйнятого; перевіряти правильність власних припущень, висунутих на початку слухання та ін.).

Результати наших спостережень свідчать, що запропонований нами підхід до розвитку аудіативних умінь третьокласни І гів сприяє формуванню у них умінь слухати і розуміти почуте на і жомунікативно-діяльнісній основі. Він дає можливість враховувати індивідуальні можливості та інтереси кожного учня. А це в щілому слугує основою для забезпечення особистісно зорієнтованого навчання учнів, сприяє індивідуальному розвитку кожної особистості. Результати дослідження показали, що розроблена методика є ефективною і може бути використана у практиці сучасної початкової школи.

Список літератури:

1. Вашуленко М.С. Українська мова і мовлення в початковій школі/

М.С.Вашуленко. - К.: Освіта, 2006.-268с.

2. Гудзик І.П. Аудіювання українською мовою: Вчимося слухати і розуміти почуте/ І.П. Гудзик. - К.: Педагогічна думка, 2003. - 144 с.

3. Дубовик С. Аудіювання на уроках української мови/ С. Дубовик // Початкова школа. - 2002. - № 3. - С. 48-51

УДК 37.07

Кончіч В.В.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Харківської спеціалізованої школи I – III ступенів №75*

Харківської міської ради Харківської області

м. Харків

verakonchich@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ В СПЕЦІАЛІЗОВАНІЙ ШКОЛІ

Особливого значення організація науково-дослідницької роботи набуває в гімназіях, ліцеях, спеціалізованих школах, НВК, оскільки саме ці заклади посідають провідне місце у формуванні інтелектуального потенціалу України. Провідний напрямок їх діяльності — пошук, навчання й виховання здібних і обдарованих дітей, здатних діяти самостійно і приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях. Все це вимагає глибокого наукового осмислення філософії змісту шкіл нового типу, специфіки навчально-виховного процесу, постійного підвищення професійної майстерності педагогічних кадрів. Розвиваюча тенденція удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах пов'язана з необхідністю модернізації внутрішньошкільної науково-дослідницької роботи, її вдосконалення на інноваційній основі. Процес модернізації науково-методичної роботи і науково-дослідницької діяльності має стійку позитивну тенденцію.

Проблеми організації науково-дослідницької діяльності педагогів в системі науково-методичної роботи навчального закладу досліджувались майже всіма провідними вченими в галузі управління освітою.

Пікельна В. С., Павлютенков Є. М., Тевлін Б. Т. у своїх працях представили систему науково-дослідницької діяльності як структурний елемент системи науково-методичної роботи школи, визначили мету, зміст, форми її організації.

Жерносець І. П., Підласий І. П. розробили систему науково-методичної та науково-дослідницької роботи в школі, визначили основні форми організації цієї діяльності (колективна, групова, індивідуальна), зміст і критерії оцінки результату.

Мармаза О. І. у своїх працях розглядає науково-дослідницьку роботу з позицій інноваційного менеджменту, визначає чинники інноваційного розвитку, класифікацію інновацій, критерії оцінки нововведень, методи вибору інноваційної діяльності.

Житник Б.О. у своїх роботах визначає методологічний апарат здійснення науково-дослідницької діяльності, описує алгоритм та основні шляхи реалізації дослідно-експериментальної діяльності.

У сучасній літературі визначено сутність поняття «науково-дослідна робота», принципи науково-дослідної діяльності, основні форми наукової роботи та методи їх реалізації. Науковці розглядають певні основні моменти історії формування науки, її роль у сучасному суспільстві. Також виокремлені головні напрями в діяльності навчальних закладів при впровадженні науки в школу, визначені тематика й напрями шкільних наукових досліджень.

Проте в управлінській, психолого-педагогічній літературі недостатньо висвітлені проблеми організації науково-дослідницької діяльності педагогів в сучасних умовах, управління дослідно-експериментальною роботою, зокрема, в загальноосвітніх школах, де така діяльність не передбачена нормативними документами.

Метою даної статті є аналіз наявного управлінського досвіду організації науково-дослідницької роботи педагогів.

Система науково-дослідної роботи в школі — одна з основних складових системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, активізації творчого потенціалу кожного вчителя. Оновлення й реформування середньої освіти вимагає визначення чітких критеріїв оцінки результатів праці вчителя, а звідси — удосконалення вивчення ефективності внутрішньошкільної наукової роботи як важливого чинника управління навчально-виховним процесом.

Підготовка до участі вчителя у будь-якій науково-дослідній діяльності повинна початися із ознайомлення з такими поняттями, як методологія педагогіки, методологія педагогічного дослідження.

Для організації та проведення будь-якої науково-дослідної роботи, яка виконується в основному однією людиною або невеликою групою дослідників, необхідно володіти й певними правилами.

Підвищення ефективності педагогічної діяльності в значній мірі залежить від якості побудови всіх основних елементів його структури, а саме:

- від вибору об'єкта і предмета дослідження вчителя;
- від формування його мети, задач та гіпотези;
- від характеристики основних методологічних та теоретичних позицій;
- від аналізу отриманих результатів, формування висновків і науково-практичних рекомендацій.

Визначимо показники готовності педагога до науково-дослідної діяльності.

1. Здатність до:

- самоорганізації;
- самоаналізу;
- рефлексії;
- оцінювальних суджень;
- співпраці та взаємодопомоги;

2. Здатність відмовитися:

- від стереотипів педагогічного мислення;
- акумулювати досвід творчої діяльності інших педагогів;

Визначаючи зміст методичної роботи в педагогічному колективі, директор повинен мати на увазі: поточні й перспективні завдання, які стоять перед

навчальним закладом; результати діагностування вчителів, зокрема, виявлені при цьому труднощі в їхній роботі; кількісний і якісний склад педагогічного колективу; традиції навчального закладу; форми, методи і напрями методичної роботи, їх поєднання; наявність часу для здійснення наміченого; матеріальні, морально-психологічні та інші умови (технічні засоби, психологічний клімат, зацікавленість викладачів тощо); професійний та інтелектуальний потенціали для виконання програми дій з педагогічним колективом.

Аналіз літератури та власних досліджень дозволив виявити проблемні зони науково-дослідницької діяльності педагогів:

- низька мотивація вчителів;
- недостатній рівень методологічної підготовки вчителів;
- відсутність фінансово-економічних можливостей;
- недостатнє нормативне забезпечення діяльності.

Список літератури

1. Жерносек І.П. Організація науково-методичної роботи в школі / І. П. Жерносек. – Харків: Основа, 2006.
2. Житник Б. О. Проблеми прогнозування, моделювання та створення прогресивного педагогічного досвіду / Б. О. Житник // Управління школою. — 2004. — № 19–21. — С. 16–24.
3. Павлютенков Є.М. Основи управління школою / Є. М. Павлютенков, В. В. Крижко. – Харків: ВГ «Основа», 2006. – 176с.

УДК 159.99

***Корнієнко С.С.,**
учениця 11-А класу
Маслюк В.І.,
практичний психолог,
КУ «Пологівська гімназія «Основа»
м. Пологи
viktoria.maslyuk@gmail.com*

ПАТРІОТИЗМ СУЧАСНОГО ВИПУСКНИКА ЯК ІНТЕГРОВАНОГО ПОЧУТТЯ ОСОБИСТОСТІ

В умовах становлення незалежної держави гостро постає питання розвитку високоморального почуття патріотизму у сучасного випускника як основи суспільства. Це інтегроване почуття особистості виступає не лише чинником об'єднання української нації, а й суттєвим внутрішнім мотивом для саморозвитку і розкриття всіх потенційних можливостей кожної людини в усіх сферах життя. Засвоєння патріотичних цінностей і норм є тривалим процесом. Вони не закладені у генах, це не природна якість, а соціальна, і тому не успадковується, а формується цілеспрямовано, системно, із використанням певних принципів та методів діяльності із підростаючим поколінням.

Проблему патріотизму досліджували В.А. Кротюк, І.Д. Бех, К.І. Чорна, О.А. Захаренко, В. Каюков, Р.Р. Петронговський, М.І. Томчук та інші. Визначення патріотизму, що надає тлумачний словник української мови,

трактує його як любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви та подвиги [7].

З давніх років люди замислювались над значенням слова «патріотизм». Давньогрецькі мислителі Платон та Аристотель велике значення надавали проблемам відносин суспільства, держави та людини. Платон вважав державу створеною для задоволення різноманітних потреб людей. Аристотель говорив, що держава має виховувати у своїх громадян моральні чесноти. Представники філософської течії стоїцизму вважали, що людина повинна брати участь у житті власної держави, якщо це не призводить до аморальних вчинків [8].

Проблема відносин між індивідом та державою розглядалася мислителями Нового Часу (Дж. Локк, Т. Гоббс, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гроцій, Б. Спіноза). Відповідно до «концепції суспільного договору», виникнення держави було своєрідною угодою між людьми, що були змушені перейти від природного стану, який не забезпечував у достатній мірі захист, до громадянського. В цьому контексті патріотизм виступає фактором зміцнення утвореної форми суспільного ладу і, відповідно, збільшення ефективності виконання державою захисної функції.

Патріотизм розглядається як феномен суспільної свідомості (О.І. Карпукін, Т.С. Колябіна, А.В. Кузнецова, Е.А. Кубліцька, Л.І. Пахарь, В.І. Чупров та ін.) [1, 2, 3]. Безсумнівно, патріотизм – елемент як суспільної, так і індивідуальної свідомості. Так, на рівні суспільної свідомості можна стверджувати, що під патріотизмом розуміється національна і державна ідея єдності і неповторності даного народу. Патріотизм як наукову проблему дослідники вивчають відповідно до різних історичних, соціально-політичних, економічних умов, а також у залежності від сформованих поглядів та виробленої під впливом різних чинників особистої громадянської позиції. В Програмі патріотичного виховання дітей та учнівської молоді, розробленої І.Бехом та К. Чорною на особистісному рівні патріотизм виступає звичайним моральним станом життєдіяльності людини [5].

В Україні в останні роки найчіткіше окреслив й апробував засади патріотичного виховання учнів сільської школи О. Захаренко. Він на початку третього тисячоліття не лише певною мірою асимілює систему В. Сухомлинського, але й окреслює конкретні шляхи формування почуття патріотизму. Враховуючи реалії сьогодення, М. Томчук пропонує новітні технології формування військових умінь у майбутніх воїнів. При цьому на основі аналізу сучасної ситуації він робить висновок про те, що більшість молодих людей не бажають виконувати військовий обов'язок. Продуктивні засоби патріотичного виховання учнів неповної середньої школи мають місце в заслуженого працівника освіти України В. Каюкова. Спираючись на українську ментальність, він опробував певну систему реалізації козацьких прийомів військово-патріотичного виховання. Все ж у проаналізованих поглядах і в теорії, і в практиці відсутня чітка система форм і методів патріотичного виховання старшокласників [9].

В умовах перехідного кризового суспільства вивчення стану та зміни ціннісних орієнтацій молодих людей викликається, насамперед, практичною необхідністю. Адже від того, з якою якістю цінностей молодь житиме у ХХІ столітті, залежатиме напрям соціально-культурного та політико-економічного

розвитку суспільства в майбутньому, поява нових економічних, політичних та інших типів поведінки.

Якщо раніше існувала певна спадковість у передачі цінностей від старшого покоління до молодшого, то нині цей феномен не спостерігається. Вже порушився зв'язок „батьки – діти” в силу того, що цінності „батьків” втратили своє практичне значення, вони не успадковуються „дітьми”. Як відзначає В. Лісовський, „молоде покоління опинилося в ситуації, коли воно, логікою історії покликане продовжувати розвиток на базі успадкованих матеріальних та духовних цінностей, змушене, перебуваючи в стадії становлення, брати участь у виробленні цих цінностей, частіше за все самотійно” [6].

Відтак стає очевидним розрив між поколіннями сучасного суспільства. Сьогодні електронні ЗМІ контролюють значну частину дозвілля молодіжної аудиторії та виступають важливим інструментом формування соціальних настановлень, ціннісних орієнтацій молоді. Пріоритет ЗМІ і особливо телебачення є очевидним у формуванні ціннісних орієнтацій. Сучасний розвиток української держави, соціальних інститутів та суспільних відносин визначається як період безперервних процесів перетворення, пошуку власного шляху розвитку та зміни цінностей. Тому зрушення, котрі відбуваються нині, безпосередньо впливають на ціннісну свідомість молоді. Проблема полягає в тому, що багато з тих цінностей, які виховувало радянське суспільство, поступово почали змінюватися, бо, з одного боку, нові соціально-економічні умови вимагають від людини таких якостей, як готовність до ризику і особисту відповідальність за свої вчинки, уміння швидко пристосовуватися до економічних обставин, готовність наполегливо працювати заради досягнення добробуту та успіху. З іншого боку, цінності, що в минулому мали високий ранг і пов'язувалися із закріпленими в масовій свідомості соціально-психологічними стереотипами пріоритету загального (колективного) над особистим (індивідуальним) і самореалізації особистості в праці, сьогодні молоддю заперечуються [4].

Є частина молоді, яка взагалі лишилась без морального і соціального фундаменту свого життя і ні в що не вірить. Її ідеал – комфорт, добробут, задоволення будь-якою ціною. В умовах соціально-економічної кризи ця частина молоді може розглядатися як „втрачене покоління”. Але це – наслідок прийняття ціннісних орієнтацій, продиктованих реаліями нашого життя.

Таким чином, можна зробити висновок, що з приходом нових технологій, нового покоління з'являються і нові цінності, але не в людей минулого століття, а саме у людей нового покоління (молоді). Формування у випускників ціннісних орієнтацій повинно відбуватися у напрямках розвитку моральних якостей, духовно-моральної культури, розуміння національних і загальнолюдських цінностей, гуманістичного світогляду.

Сьогодні існує розуміння того, що виховати свідомого громадянина й патріота означає сформувати в дитини комплекс певних знань і умінь, особистісних якостей і рис характеру. Зокрема, йдеться про: повагу до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, усвідомлення своєї належності до нього як його представника, спадкоємця і наступника; працьовитість; високу художньо-естетичну культуру; патріотичну самосвідомість та громадянську відповідальність, готовність працювати для

розквіту Батьківщини, захищати її; повагу до Конституції, законів Української держави; досконале знання державної мови. Звичайно, у повному обсязі ці якості ще не можуть бути сформованими у дитини протягом навчання, проте, створити фундамент, на основі якого можна буде вже зводити „будівлю” майбутнього громадянина-патріота не лише можливо, а й потрібно.

Патріотизм визначається як одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури. Виховання почуття патріотизму, гордості за свій народ передбачає формування в учнів історичних знань про минуле та сучасне нашого народу, держави. В практичній діяльності він спрямований на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів. Така постановка питання націлює на розуміння тієї істини, що патріотами не стають у зрілому віці. Почуття любові до батьківщини, поваги до свого народу, його історії, усвідомлення себе часткою великої і давньої нації мають формуватися з самого раннього дитинства і до моменту становлення конкурентноспроможного випускника.

В процесі становлення сучасного випускника відбувається зниження почуття патріотизму внаслідок переоцінки ціннісних орієнтацій. Тому для забезпечення подальшого соціального добробуту в країні необхідно усунути існуючу проблему на даному рівні з метою подальшого збільшення патріотичної свідомості у молоді. Патріотичне виховання учнів у дусі постійної готовності до захисту своєї Вітчизни необхідно проводити систематично, цілеспрямовано і наполегливо, з чітко визначеною перспективою, зорієнтованою на основні завдання навчально-виховного процесу.

Список літератури:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: Наукове видання. – К.: Либідь, 2006. – 272 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал. – П.: Полтавський вісник, 1994. – 190 с.
3. Ващенко Г. Хвороби в галузі національної пам'яті. – К.: Всеукраїнське педагогічне товариство, 2003. – 335 с.
4. Дослідження інституту психології ім. Г. С. Костюка. Звіт „Психолого-педагогічні засади гуманізації впливу інформаційного простору на підлітків та молодь”, 1996, 1998.
5. Кротюк В. А. Сучасні концепції дослідження патріотизму [Текст]/В. А. Кротюк // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. -Х.:Право, 2013,N 2013. №5(19).- С.52 - 58.
6. Лисовский В. Т. Динамика социальных изменений // Социс – 1998. 2 №5.
7. Новий тлумачний словник укр.мови. У 4 томах [Текст] / Укладачі В.Яременко, О.Сліпушко. – К.:Аконіт, 1999. – Т.3.
8. Петронговський Р. Р. Поняття «патріотизм» у гуманітарних науках [Текст] /Р. Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. – 2006. – № 1. – С. 2–6.
9. Петронговський Р.Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників: Монографія [Текст] / за ред. проф.. М.В.Левківського. – Житомир: Полісся, 2003. – 220 с.

Кульбачна А.П.,
вчитель початкових класів,
вчитель-методист, «Відмінник освіти України»
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №41
м. Кривий Ріг
peshenkaja@gmail.com

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЧЕРЕЗ РОЗВИТОК ДУХОВНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗДОРОВ'Я

Запропонована система занять на тему «Формування моральних якостей молодшого школяра через розвиток духовної складової здоров'я» з дітьми молодшого шкільного віку, що сприяє вихованню у дітей людських чеснот, формуванню моральних якостей. Висока культура поведінки потрібна людині не менш ніж майстерність володіння основами наук.

Матеріал призначений для викладачів початкових класів та вихователів груп продовженого дня.

Заняття № 1

Тема: Що таке «добре», що таке «погано»

Мета: вчити розрізняти поняття «добре» і «погано»; виховувати почуття порядності, милості, терпимості у ставленні до близьких і чужих людей привертати до першооснов – Добра та Любові; вчити протидіяти злу; розвивати ідею самопізнання дружнього ставлення, толерантних стосунків.

Обладнання:

1. *Плакат зі словами:*

Сказав мудрець:
- Живи, добро звершай,
Та нагород не вимагай!
Лише в добро і вищу правду віра
Людину відрізняє від мавпи і від звіра.
Хай оживає істина стара:
Людина починається з добра.

2. *Вислови:*

- *Люби ближнього свого, як себе самого.
- *Стережися злого, чини добре.
- *Як хочеш, щоб з тобою чинили люди, так і вчиняй із ними.
- *За добро добром платять.
- *Життя дано людині на добрі справи.

Хід заняття

I. Організація заняття

II. Актуалізація опорних знань

- Діти, а чи знаєте ви, що таке добро, а що таке зло? Адже людина протягом усього свого життя повинна прагнути робити добро для тих, хто її оточує.

III. Повідомлення теми і мети заняття

- Сьогодні на уроці ми будемо вчитись розрізняти, що таке «добре», що таке «погано»

IV. Основна частина занять

Бесіда.

- Що таке добро? Добро - це, насамперед, щастя усіх людей. Коли зробити добро людині, їй буде приємно, але й нам також.

Добрим бути просто чи непросто?

Не залежить доброта від зросту.

Як людей полюбиш – пошануєш,

Силу для добра в душі відчуєш.

Доброта з роками не старіє,

Доброта від холоду зігріє.

І якщо вона як сонце світить,

То радіють і дорослі, й діти.

- Діти! Хоч у вас за плечима зовсім небагато життєвого досвіду кожний прийдешній день ви повинні прожити у добрі, у пізнанні цього неповторного світу. А зараз ми поміркуємо над життєвою ситуацією.

Одного разу старенька мама приїхала до свого сина, який жив у великому місті. Привезла із села яблук, груш і запашну паляницю. Син запросив матір на прогулянку. Гуляючи вулицями міста, старенька часто зупинялася. Дух запиняло, бо вже і здоров'я не те, також від радості, що знаходиться поруч з наймилішим сином. Наблизившись до скверу, син запропонував матері сісти. Сам відійшов, сказавши, що зараз повернеться. Але... Вечір... Може в цей час по телебаченню оголошують про те, що розшукують дитину, яка не повернулася додому. Але ніхто не скаже, що розшукують стареньку матір... Коли стареньку запитали, як вона сюди потрапила, то та відповіла, що заблукала, нічого не сказавши про сина. Мати запевняла себе, що її син вчений, він не міг її залишити. Їй і в голову не приходила думка, що він залишив її назавжди, давши в руки буханець хліба.

- Чи є серце у такої людини?

- Якщо є, то яке воно?

- Чи можна про таку людину сказати, що вона добра?

V. Фізкультхвилинка:

Раз, два, три, чотири!

Потягнулись і простягнулись,

Пригнулись, розігнулись...

П'ять, шість, сім, вісім!

Наші м'язи всі проснулись,

Наші губки посміхнулись!

VI. Закріплення вивченого

Гра «Якщо ти добра людина, то повинен...»

Умови гри. Якщо людина повинна робити те, що я називаю, то ви плескаєте в долоні, а якщо ні, то ніхто нічого не робите.

*Робити комусь зле, якщо цього ніхто не бачить.

*Допомагати мамі мити посуд.

*Не вмиватися.

*Берегти рідну природу та охороняти її.

*Шанувати працю інших людей.

*Галасувати, коли хтось відпочиває.

- *Бути вихованою, стриманою.
- *Обманювати, сваритися, хвалитися.
- *Насміхатися з чужого горя.
- *Добре вчитися, багато читати.
- *Не слухатися батьків.
- *Ділитися тим, що в тебе є.
- *Ображати інших.
- *Спати на уроках.
- *Красти.
- *Захищати слабшого.
- *Допомагати друзям у біді.

- Бачу, що ви знаєте, що має робити добра людина. Іноді вистачає доброго слова, щоб звеселити людину, зробити їй приємно або навіть допомогти у біді.

ЗНАЮ

ВМІЮ

ЦІНУЮ

VII. Висновок заняття.

- У кожної людини є свій Ангел-охоронець, який охороняє нас в біді. Якщо людина робить добрі справи, то Ангел радіє. А якщо ні – плаче, тужить, втрачає свої сили. Я бажаю вам, щоб ви робили тільки добро, щоб ваш Ангел-охоронець завжди радів і приходив на допомогу у складну годину.

Заняття № 2

Тема: Що означає бути щасливим? Що таке бажання людини, для чого вони їй потрібні? Що таке щастя? Коли людина відчуває себе щасливою? Праця – шлях до задоволення своїх бажань, до щастя. Зроби батьків щасливими.

Мета: Обговорити з учнями розуміння поняття – «щастя»; вчити дітей приносити радість своїм батькам; поповнювати словниковий запас новими словами; розвивати вміння самому здійснювати свої бажання; виховувати бажання ввічливо висловлювати свої почуття, працелюбність.

Обладнання: Малюнки із зображенням звірят, картина, картки, альбоми, корона «Щастя».

Хід заняття

I. Організація класу до роботи

Сядьте, дітки, всі рівненько,
Усміхніться всі гарненько,
Настрій на заняття взяли,
Працювати почали.

II. Робота над темою заняття

1. Повідомлення теми і мети заняття.

- Дорогі діти, сьогодні ми з вами побуваємо уявно в лісовій школі (Вивісили картину, на якій зображена сова біля дошки, а за партами сидять зайчики, білочки, лисички та їжачки.)

- Давайте уявимо собі, що ми знаходимося на цій поляні. Що ж таке відбувається?

- Правильно, тут навчаються звірята.
- А хто у них вчитель?
- Мудра сова.

- Може, хтось скаже, що читає на дошці сова звірятам?
- Що означає бути щасливим?
- Отже, сьогодні на уроці ми поговоримо про щастя, про те, як зробити батьків щасливими.

- Кого навчає сова? (Зайчиків, лисичок, білочок, їжачків)
- Вона, мабуть, і задає на уроці їм якісь завдання. А чи хочете ви попрацювати разом із лісовими учнями? Давайте спробуємо.

2. Виконання завдань.

- Ось тут у Сови є конверт. Давайте подивимось, що в ньому є? (Один учень дістає із конверта картки, на яких написані завдання)

Завдання перше. Послухайте оповідання «Щастя», дайте відповіді на запитання.

- Які бажання були у хлопчиків?

- За ким пішло щастя?

Щастя

Якось ішли шляхом троє підлітків, а за ними хлопчеченя дошкільного віку.

Йшли-йшли і раптом бачать – яма. А в тій ямі дивна кругла істота сидить.

- Ти хто? – питають її.

- Я – ваше Щастя. Чого ви більше бажаєте?

Один хлопець говорить:

- Хочу бути в школі відмінником.

- Хай буде по-твоєму, - відповідає Щастя і подає щоденник із відмінними оцінками.

Другий говорить:

- Хочу мати багато грошей.

- І це можливо, - відповідає Щастя й подає йому повний гаманець.

- А я сильним хочу бути! – каже третій.

- Теж допоможу, - відповідає Щастя й подає йому гантелі.

- А тобі що, хлопче? – питає найменшого. – Зроблю все, чого побажаєш.

- Ти... якщо й далі будеш сидіти в ямі, то застудишся. Давай руку я тебе витягну!

Розсміялося Щастя, вибралося з ями й слідом за хлопчеченям покотилося.

Завдання друге. Я розповім вам про сім кольорів щастя, а ви на білому папері намалюйте свої кольори до кожного щастя.

- Щастя кольорове, воно – веселе, дивовижне, радісне, прекрасне, захоплює, піднесене. Воно робить людину світлою, наділяє її силою, впевненістю у собі. Ось таке воно – щастя.

Перший колір щастя – це життя, яке подарувала мама.

Намалюйте квіточку – це будете ви, від неї проведіть промінчик – найбільше щастя жити. (Учні пояснюють, чому саме вони вибрали такий колір)

Другий колір щастя – бачити навколишній світ у різнобарвних формах і кольорах, рухах і спокої. (Учні малюють другу лінію щастя)

Третій колір щастя – це можливість чути багатоголосий світ. (Намалювати третю кольорову лінію і пояснити свій вибір)

Четвертий колір щастя – це можливість відчувати світ на дотик. (Діти малюють четверту лінію щастя)

П'ятий колір щастя – це здатність відчувати запахи: п'янки аромати квітів і скошеної трави, соснового лісу і аромат степів, запах рідної оселі й свіжого хліба, теплого молока. (Виберіть для цього щастя колір і намалюйте наступну лінію)

Шостий колір щастя – це смак. Якби його не було, то ми ніколи не знали б приємного смаку солодоців.

Сьомий колір щастя – це здійснені наші мрії. Це все, про що ми мріємо, на що сподіваємось, про що постійно думаємо і так бажаємо, щоб воно збулося. (Діти малюють лінію останнього кольору)

- А тепер підніміть свої альбоми і покажіть, які веселки у вас вийшли – це веселки щастя!

Можливо, щастя має більше кольорів. Хто знає? Та я знаю лише те, що воно – різнокольорове, барвисте, світле.

Завдання третє. У кожного із вас є картка, на якій намальовано круг. Намалюйте очі, ніс, рот, так, щоб відобразити щасливу людину.

- А тепер покажіть всім, як ви впорались із цим завданням.

- Молодці!

Завдання четверте. В четвертому завданні Сова пропонує звірятам змінити кінцівку казки «Колобок» так, щоб був щасливий кінець. Допоможемо звірятам? В кого будуть які пропозиції?

Завдання п'яте. Подумайте і скажіть, як зробити батьків щасливими? (Бути хорошими учнями, дбати про своє здоров'я, здоров'я батьків, поводитись добре.)

ЗНАЮ ВМІЮ ЦІНЮЮ

III. Висновок заняття.

- Ось ми уявно побували на уроці в лісовій школі і спробували виконати завдання, які пропонувались звірятам.

А тепер пограємо у гру «Модель щасливого життя». (Діти по черзі одягають корону «Щастя»)

- Скажи, Щастя, що ти подаруєш для життя людині? (Кожна дитина висловлює свої побажання.)

*Хто трудився на уроці,
Той, звичайно, молодець,
Ну, а зараз, мої любі,
Уроку нашому кінець.*

УДК 004

Маренич К.В.,

вчитель математики

Криворізької загальноосвітньої школи №109,

м. Кривий Ріг

bonsoirrr@mail.ru

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛІЗАЦІЇ ШКОЛЯРІВ

Соціалізація - це процес становлення особистості. Суть соціалізації полягає в тому, що в процесі соціалізації людина формується як член того

суспільства, до якого належить. Соціалізація формує людину як члена суспільства, яке бажає сформувати певний тип людини, що відповідає його соціальним, культурним, релігійним, етичним ідеалам. Зміст цих ідеалів залежить від історичних традицій, соціально-економічного і культурного розвитку, суспільного і політичного устрою. Школа, як модель нашого суспільства є одним з основних агентів соціалізації. Саме у школі відбувається засвоєння основних соціальних цінностей, норм, зразків поведінки в групі. Дитина розвивається, виховується і навчається, а не розвивається і виховується і навчається. Виховання і навчання полягає в самому процесі розвитку дитини. Особисті риси дитини, його здатності, риси вдачі, тощо, не лише проявляються, але і формуються в ході власної діяльності дитини. Дуже важливо організувати вчення школяра як його учбову діяльність.

У сучасному інформаційному суспільстві процес соціалізації набуває особливу актуальність. Стрімко зростає роль інформаційної сфери. Це та сфера громадського життя, що утворюється сукупністю суб'єктів інформаційної взаємодії, власне інформації, інформаційної інфраструктури і громадських стосунків у зв'язку з формуванням, передачею, поширенням і зберіганням інформації, обміном інформацією усередині суспільства. Інформаційна сфера має величезний вплив на соціальну складову, і цей вплив далі посилюватиметься. Для сучасного суспільства характерне те, що темпи зміни поколінь набагато повільніші за цикл оновлення технологій (виробничих, соціальних, освітніх, медичних і багатьох інших). Як наслідок, успішність людини залежить від умінь своєчасно і швидко знаходити, отримувати, переробляти, адекватно сприймати, аналізувати, і найефективніше використовувати будь-яку нову інформацію. Людина має бути готова до постійної самоосвіти, мати здібності до перекваліфікації і перенавчання. Завдяки сучасним технологіям, і ми, і наші діти мають широкий доступ до величезної кількості різноманітної інформації. Тому одним з чинників соціалізації в інформаційному суспільстві є формування і розвиток інформаційної культури особи, як одному із складників усієї загальної культури. Це сукупність системи знань і умінь і інформаційного світогляду, які забезпечують самостійну цілеспрямовану діяльність по оптимальному задоволенню інформаційних потреб з використанням нових і традиційних інформаційних технологій.

Невід'ємною частиною інформаційної культури особи є як здатність усвідомлювати свої потреби в інформації, так і уміння вести пошук необхідної інформації як в традиційній (паперовій), так і в різноманітному електронному середовищі. Інформаційно грамотна людина більш підготовлена до самостійного освоєння знань. Такій людині легше освоїти уміння працювати з будь-якою інформацією, з різнорідними, суперечливими даними, вона має навички самостійного, критичного, а не репродуктивного типу мислення.

З цією метою в сучасній школі учні долучаються до науково - дослідницької діяльності, до власного пошуку необхідної для уроку інформації. Участь в різних конкурсах, захист своїх науково - дослідницьких робіт, створення комп'ютерних презентацій, і тому подібні завдання спрямовані на навчання роботи з інформацією, на підготовку усебічно розвиненої, здорової,

культурної, інформаційно грамотної особи, здатної знайти своє гідне місце в сучасному суспільстві.

Хотілося б відмітити нові можливості, що з'явилися останнім часом в системі освіти, завдяки розвитку і загальнодоступності інтернет - ресурсів, але ще недостатньо освоєних учителями.

Сьогодні, завдяки інтернет-технологіям, навчання може бути перенесене з традиційного класу, що вимагає фізичної присутності, в клас віртуальний. Сервіси Web 2.0 або Google- сервіси підтримують групові взаємодії. Їх можна ефективно використати в процесі навчання і підготовки учнів. Корпорація Google розробляє і надає безліч додатків і сервісів, доступ до яких можливий у вікні будь-якого браузеру за наявності підключення до Інтернету. Найбільшу популярність в освітньому співтоваристві набули такі сервіси Google, як Google Calendar - онлайновий календар, Google Docs - онлайновий офіс, Gmail - безкоштовна електронна пошта, Google Maps - набір карт, Google Sites - безкоштовний хостинг, використовуючий вики-технологію, Google Translate - перекладач, YouTube - відеохостинг. Ці Google- додатки надають учням і викладачам інструменти, необхідні для ефективного спілкування і спільної роботи. Служби Google для освіти, на думку розробників, "містять безкоштовний і вільний від реклами набір інструментів, який дозволить викладачам і учням успішно та ефективно взаємодіяти, навчати і навчатися".

Основними перевагами використання сервісів Google в освіті з точки зору користувача являються мінімальні вимоги до апаратного забезпечення (обов'язкова умова - наявність доступу в Інтернет), відсутність витрат на придбання і обслуговування спеціального програмного забезпечення (доступ до додатків можна отримати через вікно веб-браузеру), Google підтримують усі операційні системи і клієнтські програми, що використовують навчальні заклади.

Технології Google дають можливість залучення учнів для участі в освітньому процесі не лише в якості споживачів, але і як його активних творців, сприяють тому, щоб в центрі педагогічного процесу був саме учень.

Одним з останніх досягнень в цій області є сервіс Google " Клас" (Google Classroom), що є свого роду "віртуальною оболонкою" для розміщення і проведення інтерактивних занять. Додаток Google " Клас" є безкоштовним і доступним для викладачів і учнів, зареєстрованих на домені учбового закладу. Доступ до робочого простору Google " Клас" надається тільки зареєстрованим учасникам по безпечному протоколу (https) з використанням одно- і дворівневої процедури аутентифікації, що забезпечує належний рівень конфіденційності і захисту від несанкціонованого доступу.

Перевага використання Google " Клас" в роботі учителя полягає в тому, що учитель набуває можливості урізноманітнити і змінити учбовий процес. Зокрема, учитель має можливість створювати окремі класи по кожному окремо взятому учбовому предмету або для кожного окремо взятого класу; створювати оголошення для однієї або відразу декількох груп; створювати завдання з можливістю прикріплення посилань, мультимедійного контенту (у тому числі з сервісу YouTube), різних типів файлів, а також створення і зберігання файлів на Google " Диску"; встановлювати терміни здачі кожного конкретного завдання з точністю до хвилини. (Хоча деякі недисципліновані учні саме цю систему

кінцевих термінів здачі завдань вважають його недоліком, адже в Google "Класі" не працюють відмовки ніби "я забув (а) завдання будинку - можна я Вам його завтра на наступний урок принесу"? Вчитель завжди може відстежити хто з учнів і коли виконував завдання).

До незаперечних переваг сервісу Google "Клас" можна віднести можливість виконувати (чи відправляти) домашні завдання з мобільного пристрою. Єдине обмеження - доступ до мережі. Також важливо, що уся необхідна у рамках курсу інформація буде зібрана на диску. Зберігається чіткість структури і організації завдань. Сучасні "хмарні" технології забезпечують збереження і учбових матеріалів, і виконаних завдань краще, ніж інші способи (створення копій на дисках, флешках, і так далі). Крім того, забезпечена можливість здійснення контролю виконання роботи викладачем в реальному часі, оскільки дозволяє отримувати коментарі, зауваження, пропозиції і правки учителя до своєї роботи. Передбачена можливість спільної роботи учнів з одним документом, що дає можливість викладачеві організувати колективну роботу. Створені документи, а також зміни в цих документах автоматично зберігаються, і їх не можна забути або втратити. Додаткові функції і налаштування дозволяють естетично подати увесь матеріал.

Єдиними незручностями в роботі з Google формами для мене є те, що на даний момент не підтримується функція написання деяких математичних символів і формул. Цю проблему доводиться обходити, роблячи фотознімки необхідних записів і вставляючи їх як картинки. Але це ніяк не зменшує переваги використання Google "Клас". Я розглядаю додаток Google "Клас" як корисне доповнення до традиційного навчання в класі. Крім того, це зручна форма для організації індивідуального або дистанційного навчання.

Робота в Google "Клас" є однією з форм роботи, спрямованою на соціалізацію учня, сприяє розвитку самодисципліни і самоорганізації, допомагає організувати і структурувати процес навчання, сприяє саморозвитку як учнів так і учителів. Також важливо, що створюються умови для інформаційної безпеки школяра, але і задовольняється потреба у використанні сучасних технологій.

УДК 159.99

*Маслюк В.І.,
практичний психолог,
Пологівська гімназія «Основа»
м. Пологи
viktoriamaslyuk@gmail.com*

**ВПРОВАДЖЕННЯ МЕДІАЦІЇ В ПРАКТИКУ ДІЯЛЬНОСТІ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК ЕФЕКТИВНОЇ ФОРМИ
ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ УЧАСНИКАМИ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ**

Незважаючи на те, що взаємини між людьми повинні сприяти миру і гармонії, конфлікти неминучі. Вже давно відомо, що конфлікт є невід'ємною

частиною життя людини, життя суспільства, і хоча без нього неможливе саме життя, але й досі ставлення до конфлікту у більшості людей негативне.

На основі великого кола науковців визначено поняття «конфлікт», але серед них найбільш вдалим виступає наступне: конфлікт - це форма стосунків між потенційними чи актуальними суб'єктами соціальної дії, мотивація яких обумовлена протилежними цінностями, нормами, інтересами та потребами [1]. Конфлікт можна визначити як взаємодію осіб, які намагаються задовільнити свої потреби шляхом впливу на іншу сторону. Залежно від шляхів розв'язання конфлікту, він може мати як негативні, так і позитивні наслідки [3].

Якщо конфлікт розв'язується через протистояння, пригнічується чи ігнорується, його негативна складова виходить назовні та проявляється в різноманітних психологічних наслідках: у тривозі, розгубленості, самотності, прихованому гніві, стресі, втомі. Якщо конфлікт вирішується конструктивно, проявляються його позитивні сторони: почуття спокою та гармонії, задоволеності, полегшення, розширюються можливості особистісного зростання, межі конструктивного сприйняття навколишнього світу [6].

Можливо тому, що під час конфлікту кожна сторона хоче задовольнити власні інтереси та потреби, вийти переможцем, конфлікт і сприймається як боротьба. Однак, насправді ситуація виграшу у такий спосіб є доволі ілюзорною, принаймні, у міжособистісних конфліктах [5]. Тобто якщо ці люди й надалі продовжують спілкуватися, то одна зі сторін конфлікту може почуватися незадоволеною, ображеною, що є причиною продовження конфліктної взаємодії, навіть якщо вона завуальована [2].

Однією з ефективних форм вирішення конфліктів виступає медіація - технологія, об'єктом якої є конфлікт як проблема. Історія медіації доволі довга. Її можна вважати давнім методом вирішення конфліктів. Вона використовувалася до появи судової системи і була дуже популярна в Японії, Китаї, Англії. В Америці використання медіації почалося у 70-х роках ХХ століття з метою вирішення трудових конфліктів, але нова хвиля інтересу призвела до того, що у 80-х роках медіацію почали використовувати у системі суспільних відносин, у родинних та міжособистісних стосунках, у системі шкільної освіти. У багатьох країнах Заходу працюють спеціальні служби медіації, які надають професійні послуги. В Україні застосування медіації почалося не так давно. Однією з перших, хто почав реалізовувати ідею медіації у нашій країні була неурядова громадська організація - Одеська обласна Група Медіації (ООГМ). Зараз розвитком та впровадженням медіаційної процедури займаються ще й інші українські організації та об'єднання, осередки яких розташовані у Києві, Львові, Білій Церкві, Жмеринці, Сімферополі та ін [4].

Медіація передбачає розв'язання конфліктної ситуації за принципом «виграш - виграш», тобто основною ідеєю медіації є врахування інтересів та потреб кожної конфліктуючої сторони. Реалізації цієї ідеї здійснюється за певними правилами і принципами. Так, до основних принципів медіації належать добровільність, нейтральність, конфіденційність, розподіл відповідальності між сторонами. Принципи нейтральності і конфіденційності сприяють установленню і утриманню довірливої атмосфери, щирості учасників процесу, вільному діалогу, обговоренню раніше не виявлених аспектів конфлікту, в цілому допомагають створити сприятливий психологічний клімат.

Спілкування між сторонами конфлікту у процесі медіації відбувається через медіатора. Це дозволяє уникнути проявів агресії та оптимізує донесення інформації від одного учасника процесу до іншого. Результатом процедури медіації є згода та примирення, а саме можливість цінити почуття інших людей, що має пряме відношення до каяття та прощення.

Те, що медіація сприяє примиренню учасників конфлікту, є найбільш сильною стороною цієї технології. Сторони, які примирилися, здобувають певний корисний досвід: вони починають виявляти турботу про іншого учасника конфлікту, мають змогу у майбутньому користуватися отриманими знаннями. Тобто сутність медіації полягає у тому, що вона допомагає трансформувати деструктивну взаємодію сторін у конструктивну.

Медіація у школі - інноваційний підхід до вирішення міжособистісних конфліктів, які виникають між учасниками навчально-виховного процесу, метою впровадження якого є реалізація практики конструктивної ненасильницької взаємодії у конфліктних ситуаціях.

Залучення лідерів самоврядування до процесу медіації має на меті здійснення цілеспрямованої діяльності у профілактиці і швидкому реагуванні на конфліктні ситуації в шкільному середовищі, передбачає вирішення учнівських конфліктів без участі вчителів, батьків, адміністрації.

Медіація не є психологічним методом роботи, медіатори не повинні розбиратися у психології людей, не повинні аналізувати їхні внутрішні проблеми і причини певної поведінки, вони також не повинні виконувати функції слідчих, арбітрів, суддів і т. і. Медіатори лише повинні знати і чітко дотримуватись правил та принципів медіації, завдяки яким вона набуває статусу безпечної процедури, безпечної у фізичному, психологічному, соціальному розумінні.

Результат посередництва - шкільна служба медіації однолітків, діяльність якої спрямована на вдосконалення системи міжособових взаємин, покращення психологічного клімату у шкільному колективі.

Основою є тренінг, у результаті проходження якого учні набувають знання, вміння і навички щодо проведення медіаційної процедури. Програма тренінгу передбачає знайомство учнів з основними принципами сучасної конфліктології, які орієнтовані на співробітництво і мирне регулювання конфліктів; навчання конструктивним стратегіям поведінки; навчання медіації; підготовку групи учнів для виконання посередницьких функцій у процесі вирішення конфліктів; розробку плану організації системи учнівського посередництва у школі.

Слово «школа» має дуже широке значення. У звичному трактуванні воно означає місце для отримання початкових знань. Але часто ми використовуємо інше розуміння цього слова. Під «школою» часто мається на увазі і система освіти, і придбання досвіду, і комплекс певних способів навчання якої-небудь галузі знання, і напрям (у науці, філософії, мистецтві і т.п.), що має певні відмінні властивості, і, нарешті, просто група учнів, однодумців, послідовників.

Школа – це збірне поняття, яке можна застосувати до всього різноманіття варіантів спілкування дітей, підлітків і молоді в цілому як між собою, так і з представниками інших вікових груп. При такому широкому спектрі спілкування часто доводиться мати справу із зіткненням інтересів. Шкільна

медіація має на увазі, що ми можемо скоротити кількість подібних зіткнень і полегшити їх наслідки. Дуже швидко шкільна медіація здобула суспільне визнання - результати реалізації програми «Медіація однолітків» обумовили поліпшення психологічного клімату у шкільних колективах, знизили рівень агресії та насилля, і сьогодні шкільний напрям реалізації медіації є одним із головних напрямів впровадження ідей відновного правосуддя, одним із основних засобів корекції конфліктної поведінки і профілактики правопорушень неповнолітніх.

Навику мирно вирішувати конфліктні ситуації і уміти їм запобігати можна навчити. І чим раніше ми почнемо це навчання - тим краще. Вже в дитячому садку дитина потрапляє в зону конфліктної взаємодії як з іншими дітьми (в групі), так і з вихователями. Не завжди існує і взаєморозуміння між дітьми і їх власними батьками. Крім того, трапляється, що дитина випробовує на собі пресинг чужих батьків, які таким чином захищають своїх власних дітей. Негативний досвід поведінки самого малюка в конфлікті, несправедливе відношення інших людей і всього світу навколо надають серйозну дію на психіку дитини. Формуються стереотипи і установки, які він пізніше переносить в доросле життя. Тому діти дошкільного віку не менше інших потребують того, щоб разом з процесом пізнання світу вони мали можливість осягати мистецтво конструктивної взаємодії з іншими людьми [1].

Школа - це дзеркальне відображення «великого» суспільства. Це місце, де концентруються суспільні тенденції і процеси, - як позитивні, так і негативні. От чому в концепції шкільної медіації загальноосвітня школа не розглядається як окремий елемент освіти, а є важливою сполучною ланкою: від дитячого віку до молодості і зрілості. Від того, як буде організований процес пізнання і розуміння конфліктів на всіх етапах дорослішання дитини, залежить і те, з яким багажем вийде вона в доросле життя. У подібному пізнанні і вивченні на рівних з дитиною можуть взяти участь і дорослі. Викладачі, психологи, або батьки, що не одержали свого часу необхідних знань і умінь, мають можливість навчитися навичкам медіаційного вирішення конфліктів разом з дітьми.

Комунікація не представлятиме для такої людини небезпеки, що значно розширить її можливості і в професійній діяльності, і в особистому житті.

Медіація має унікальний потенціал трансформації взаємодії у конфлікті і як результат - зміну світосприйняття людей, які є учасниками конфліктної ситуації. Особливості медіації як процесу посередництва у вирішенні конфліктів, суперечок, полягають у тому, що медіація допомагає розширити можливості людей, які перебувають у конфлікті, сприяє розкриттю їхнього особистісного потенціалу, взаємному прийняттю.

Створення «груп рівних» на базі шкіл, вузів, дозвільних установ в рамках ідеї шкільної медіації - прекрасна можливість для молодого покоління зробити правильний вибір. Подібні об'єднання дозволять не тільки «зайняти» дітей справою, навчити їх корисним навичкам взаємодії з агресивним психологічним середовищем, але і захистять суспільство від зростання злочинності. Безпека і комфорт - основні умови, які дозволяють розраховувати на те, що подібні групи володітимуть і великими коригувальними можливостями. Очолювані педагогами і психологами, навченими методу шкільної медіації, «групи рівних» здатні займатися однолітком, уважно відстежувати його потреби,

одночасно навчаючи його медіаційним навичкам спілкування і способам їх застосування на практиці.

Таким чином, шкільна медіація, спираючись на спадкоємність навчання і впровадження медіації до виховно-освітніх установ, починаючи з дитячого саду і закінчуючи вузом, може супроводжувати людину на всіх етапах її життєвого шляху, забезпечуючи допомогу в вирішенні життєво важливих питань. Школа є міні-соціумом, і від того, як навчаються діти взаємодіяти з ровесниками і представниками інших поколінь на території школи, залежить, як вони зможуть це робити в реальному дорослому соціумі. Якщо конфлікти гратимуть руйнівну роль в житті дитини - їх негативні наслідки позначаться і через десятиліття. Якщо ж конфліктна взаємодія в шкільні роки навчить її відноситися до конфлікту як до можливості вийти на рівень глибинного розуміння свого опонента, такий позитивний досвід може бути плідно використаний надалі.

Список літератури:

1. Бабосов Е.М. Конфликтология. – Киев, 1997. – 426 с.
2. Бородкин Ф.М., Коряк Н.М. Внимание: конфликт!. / Ф.М. Бородкин, Н.М. Коряк. – Новосибирск: Наука. Сиб. Отделение, 1983. – 141 с.
3. Ложкин Г.В., Повякель Н. И. Практическая психология конфликта: Учеб. пособие. – К.: МАУП, 2000. – с. 171 – 173.
4. Медіація в цивільних, сімейних та господарських спорах України: сьогодення та майбутнє / реком. А. Залара, експерта Ради Європи. – Київ: 2007. – 167 с.
5. Обозов Н.Н. Психология межличностных отношений / Н.Н. Обозов. – Киев: Лыбидь, 1990. – 191 с.
6. Скотт Д.Г. Конфликты, пути их преодоления. – М., 1991. – 197 с.

УДК 37.03

Моргун О.В.,

*учитель початкових класів, спеціаліст вищої категорії,
Ніжинська ЗОШ I-III ступенів №6
morgun.oks@gmail.com*

БАТЬКІВСЬКИЙ ВСЕОБУЧ. ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В РОДИНІ

Сім'я, родина - найвища цінність на Землі, яка робить життя кожної людини щасливим, повноцінним, плідним. Сім'я – це особливого роду колектив, який грає у вихованні основну, довгострокову і найважливішу роль. Довіра і страх, впевненість і боязкість, спокій і тривога, сердечність і теплота у спілкуванні на противагу відчуженню та холодності - всі ці якості набуваються в сім'ї. Вони виявляються і закріплюються у дитини задовго до вступу до школи і надають тривалий вплив на його розвиток.

Сімейне виховання – загальна назва для процесів впливу на дітей з боку батьків та інших членів сім'ї з метою досягнення бажаних результатів.

Рисунок 1 - Зустріч з учасником АТО – батьком учня

Рисунок 2 - Урок «З любов'ю до рідної землі»

Соціальне, сімейне і шкільне виховання здійснюється у нерозривній єдності. Проблеми сімейного виховання в тій частині, де вони стикаються зі школою, вивчаються загальною педагогікою, в інших аспектах – соціальною. Визначальна роль сім'ї обумовлена її глибоким впливом на весь комплекс фізичного і духовного життя людини. Родина для дитини є одночасно і середовищем проживання, і середовищем виховання. Сім'я відображає школу, засоби масової інформації, громадські організації, трудові колективи, друзів, вплив літератури і мистецтва. Це дозволило педагогам вивести досить певну залежність успішності формування особистості. Обумовлюється вона, перш за все, родиною. Чим краще сім'я і чим краще впливає вона на виховання, тим вище результати фізичного, морального, трудового виховання особистості.

Народна мудрість говорить – «Від родини йде життя людини». Родина, як перша школа навчає дитину рідної мови, практикує релігійне життя, плекає християнські традиції, формує характер і виховує чесноти як богословські, так і громадські, зокрема: правдомовність, точність, щирість, патріотизм, чесність і милосердя. Родина формує серце та душу дитини, готує її до всебічного, повного життя і обов'язків.

На сучасному етапі національно-духовного відродження України все більшої гостроти набуває проблема формування в школярів патріотизму у взаємодії сім'ї і школи. Причиною багатьох кризових явищ, притаманних українському соціуму, є криза патріотичної свідомості, яка потребує нагального вирішення. Успішне виховання патріотичних якостей у дітей неможливе без участі сім'ї як у вихованні власних дітей, так і в демократичних процесах, які відбуваються в Україні.

Патріотизм розглядається в багатьох педагогічних дослідженнях як духовна якість особистості, складова частина національного світогляду, тобто як національно-етнічна категорія. Мета національно-патріотичного виховання учнів – формування національної самосвідомості, усвідомлення власної гідності, традиційних цінностей культури.

Патріотизм характеризує рівень розвитку нації, процеси державотворення. Водночас патріотизм характеризується етнічною приналежністю та прив'язаністю індивіда до рідної домівки, землі. Традиційно патріотичне виховання забезпечувалось родинним вихованням, національною культурою, традиціями, звичаями, соціальними інститутами, законами тощо.

Критеріями патріотизму є любов, вірність і служіння Батьківщині, турбота про забезпечення цілісності і суверенітету України, піклування про її постійний розвиток на шляху демократичного національного відродження, сприяння гармонізації державних, суспільних та особистісних інтересів у повсякденному житті. Патріотизм передбачає також знання особливостей своєї «малої Батьківщини», любов до неї. У сучасній вітчизняній педагогічній науці різні аспекти патріотичного виховання розробляють І. Бех, Ю. Завалевський, П. Ігнатенко, О. Сухомлинська, К. Чорна та інші. За останні роки окремі аспекти цієї проблеми в залежності від вікових особливостей школярів досліджувалися в дисертаційних роботах Т. Гавлітіної, В. Ковалю, О. Коркішко, О. Красовської, П. Оніщука, І. Охріменка, Р. Петронговського, С. Рашидової та ін.

Патріотичне виховання дітей у родині – складний і суперечливий процес, на який впливають різні фактори: матеріально-економічна забезпеченість, соціальний стан та рівень освіти батьків, місце проживання (місто, село), звичаї і традиції в родині, кількість членів родини, ставлення до дітей, тощо. Метою родинного виховання загалом є формування всебічно, гармонійно розвиненої особистості, вироблення в неї таких якостей, які допомагатимуть гідно перебороти труднощі та перешкоди, що трапляються на життєвому шляху. Метою патріотичного виховання, як складової виховання у родині, є виховання любові до землі, де народилась і виросла людина, до рідного краю, міста, села, вулиці, тобто до батьківщини; гордості за здобутки свого народу, своєї родини, а також гордості за минуле і сьогодення своїх співвітчизників; прагнення захищати інтереси родини та інтереси Батьківщини. У певному розумінні, родина – це і є Батьківщина. Тому любов до своєї родини, матері, батька, попередніх поколінь, родичів, дотримання духовно-культурних традицій, що вони сформували, це, на нашу думку, ніщо інше, як вияв патріотизму, саме тієї його складової, яка формується у родинних стосунках. У цьому розумінні взаємовідносини у родині є для дитини ідеалом.

Досить цікавими для нашого дослідження є погляди учених П. Волошина, Н. Косаревої, Л. Крицької, В. Поплужного, які виділяють структуру громадянськості, що складається з багатьох компонентів, одним з яких виступає патріотичне виховання. Дослідженню проблеми патріотизму молодших школярів у позаурочній діяльності присвячено дисертаційне дослідження Коркішко О. Г. Вона розглядає патріотизм як духовно-моральний принцип життєдіяльності особистості, який характеризується відповідальним ставленням людини до рідного краю, до Батьківщини, до народу, це активна праця на благо Вітчизни, примноження її багатств, розбудова науки та культури, захист свободи та честі своєї держави. Коркішко О. Г. розроблений орієнтовний зміст патріотичного виховання, де виділено такі розділи: державний, соціальний та родинний, які в свою чергу становлять визначені автором критерії патріотичної вихованості учнів 1-4 класів. На жаль, подальшої розробки потребує доопрацювання нового змісту виховання, який враховував би культурні особливості різних етносів, що є характерним для будь-якого регіону багатонаціональної України, сучасні форми і методи патріотичного виховання молодших школярів. Заслуговує на увагу також психологічне дослідження Н. Михальченко, присвячене розвитку патріотичної рефлексії молодших школярів. Автором була запропонована психокорекційна програма,

в основі якої реалізовано спеціально побудовану модель розвивальних впливів на учнів початкової школи (поєднання навчальних, ігрових, практичних процедур тощо), що позитивно вплинула на рівень сформованості патріотичної самосвідомості учнів 1-4-их класів.

Основними завданнями патріотичного виховання молодших школярів є формування здатності дитини пізнавати себе як члена сім'ї, родини, дитячого об'єднання; як учня, жителя міста чи села; виховання у неї любові до рідного дому, школи, вулиці, своєї країни, її природи; до рідного слова та державної мови, побуту, традицій, культурних особливостей як рідного, так й інших етносів українського народу.

Варто зауважити, що сучасна національна школа потребує нових підходів до виховання, зокрема до патріотичного. Починати його потрібно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти цього віку найкраще піддаються вихованню (В.Сухомлинський), оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру. Надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів. У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка.

Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі зі школярами.

Належну увагу в позаурочній роботі слід приділяти ігровій та спортивній діяльності, проведенню свят, вечорів, екскурсій, оскільки віковою особливістю дітей є рухливість, моторика, зумовлена розвитком м'язів.

Для морального розвитку дитини цей вік особливо важкий тому, що засвоюється досвід, форми поведінки старших поколінь, оціночні судження; формується певне ставлення до оточення, до себе: розвивається дружба, товаришування, взаємодопомога, любов до батьків, до вулиці, школи, рідного краю, міста, природи тощо. На основі цього досвіду дитина починає виявляти самостійність, свідомість у ставленні до навколишнього світу та людей, до моральних норм суспільства. В силу вікових та психологічних особливостей життєвий та моральний досвід у ставленні до суспільства, до Батьківщини, до своєї країни обмежений. Тому саме в цьому віці необхідно закладати основи патріотичного виховання, які стануть фундаментом громадського становлення особистості.

Сучасна українська родина має бути справжнім осередком формування основ патріотичного виховання у дітей. З цією метою необхідно широко запроваджувати святкування родинними датами народного календаря, оскільки народний календар зберігає багатовікову історію України, її невичерпні традиції, які зберегли та віддзеркалили в собі те, що характерне для українського народу, взаємозв'язок працьовитості та духовності.

Складовою частиною народного календаря є родинний календар, який включає важливі дати, віхи життя сім'ї, ювілеї та інші знаменні події родини, кожного її члена.

Традиції й обряди народного та родинного календаря зміцнюють сім'ю, виховують найглибші людські почуття, учать любити й поважати матір та батька, рідну оселю, рідний край, Батьківщину.

В родині необхідно виховувати дитину на історичному минулому України. Дітей потрібно вчити шанувати рідних і знайомих – ветеранів війни та праці, поважати трудові та бойові нагороди. Визначне місце в сім'ї має належати Дню пам'яті померлих людей, загиблих воїнів, тому що це свято формує готовність продовжувати справи, заповіти батьків та дідів. У ході підготовки та відзначення цього дня формується історична пам'ять, зміцнюється спадкоємність поколінь, вічність буття нації.

Батькам потрібно разом з дітьми відвідувати музеї історії війни, народної творчості, краєзнавчі музеї, що допоможе формувати в дитини бойовий дух, гордість за своє місто, свій народ та Батьківщину, глибоке розуміння громадянсько-патріотичного обов'язку.

У психологію українця з дитинства закладено любов до жінки. Бо Жінка – Мати – це опора землі, невичерпне джерело добра, милосердя, всепрощення. Не даремно в народі кажуть: «Без жінки, без сім'ї немає щастя на землі», «Мати з хати – горе в хату». З любові до матері та батька починається любов до Батьківщини. Ця любов формується під впливом навколишнього середовища. Родинне оточення, батьківський дім, рідна мова, природа, родинні та національні звичаї, традиції, обряди допомагають усвідомити Батьківщину. Тому батьки мають знати національну психологію та формувати її в кожній дитині. У сім'ї починається зародження національного характеру. На прикладі матері, берегині сімейного вогнища, віри, традицій та мови в характері дитини виховуються лагідність, чуйність, доброта, терплячість, гостинність, щедрість, ласкавість, духовне багатство, ніжність, пісенність, музичність.

Важливо спілкуватися вдома рідною мовою, читати й обговорювати твори українських письменників; переглядати кінофільми та спектаклі, в яких гостро звучить тема родини, народу, Батьківщини; використовувати прислів'я та приказки, народні пісні.

Формуючи культуру спілкування, доцільно збагачувати мовлення молодших школярів українськими формами звертання та формулами мовленнєвого етикету, пробуджувати інтерес до походження цих формул, показувати їх зв'язок із національними традиціями і звичаями українців. У процесі опрацювання правила вживання великої літери у власних назвах варто зосередити увагу учнів на застосуванні цього правила під час запису назви нашої Батьківщини, її столиці, рідного міста чи села, річок, морів, гір та інших географічних назв України. При цьому цінним для патріотичного виховання буде опрацювання текстів про походження цих назв, про красу і неповторність визначних місць України, про історичне минуле нашої країни та її відомих людей (письменників, художників, історичних постатей, спортсменів, акторів, артистів тощо).

Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то батькам слід звернути увагу такі форми діяльності: ситуативно-рольова гра, сюжетно-

рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старты, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

Отже, проведений аналіз теоретичних засад формування патріотизму у молодших школярів дає можливість стверджувати, що саме в цьому віці формується почуття патріотизму. Однак проблема виховання патріотичних почуттів молодших школярів залишається відкритою темою в педагогічній теорії та практиці. У теорії виховання дитини цього віку не існує єдиної обґрунтованої програми впливу на особистість із метою виховання її патріотичних почуттів.

Список літератури:

1. Боровик О. В. Детермінанти та чинники формування патріотичної свідомості учнів аграрних ліцеїв // Збірник наукових праць № 38. Частина II. – Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2007. – С. 162–164
2. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навч. посіб. / Н.Є. Мойсеюк. – К., 2003 – 615с.
3. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей в сучасній сім'ї: монографія / В. Г.Постовий. - Київ: Інститут проблем виховання АПН України, 2006. – 190 с.
4. Руденко Ю. Основи сучасного українського виховання / Ю. Руденко. - К.: Вид-цтво ім. О. Теліги, 2003. – 406 с.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1982. – 216 с.

УДК 374.31

*Москалець І. О.,
учениця 10-В класу*

*Жидкова Н.М.,
к.п.н, учитель історії та правознавства, учитель-методист
Менської районної гімназії Чернігівської обл.
iryna080801@gmail.com*

ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ МАН (З ДОСВІДУ РОБОТИ НАУКОВГО ТОВАРИСВА «ЄВРИКА» МЕНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ГІМНАЗІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ВІДДІЛЕННЯ МАН УКРАЇНИ)

Сучасне прагнення України до євроінтеграції потребує високоосвіченої особистості, здатної конкурувати на європейському ринку праці. Це зумовлює активізацію просвітницької діяльності учасників МАН України, які набуваючи досвіду дослідження, розвиваючи комунікативні вміння та навички,

поширюють результати роботи серед учнівської молоді, громади та у науковому середовищі.

Проблема просвітництва у різних галузях науки не є новою. Філософські аспекти просвітництва висвітлені в дослідженнях Т.Адорно, В.Зарової, З.Каменського, В.Кременя, Д.Наливайка та ін., вивченням просвітницької діяльності окремих осіб та товариств займаються Л.Березівська, О.Герман, І.Зайченко, Є.Коноваленко, М.Коропатников, Б.Савчук, О.Сухомлинська та ін. Меншої уваги приділяється дослідженню просвітницької діяльності МАН України. С.Білоус зосереджує увагу на ролі медіаосвіти в просвітництві установи; П.Мороз досліджує процес та етапи написання науково-дослідної роботи; О.Лісовий вивчає мотиваційний компонент дослідження учнів МАН України, Л.Тихенко – розвиток творчих здібностей учнів.

Як справедливо зазначає С.Довгий, «світ дуже швидко змінюється і змінюються виклики, які стоять перед сучасною молоддю. Сьогодні шкільна освіта переживає кризу, і це стосується не тільки України, а й пострадянських та європейських країн. Провідні педагоги б'ють на сполох – чому дітям у школі не цікаво. Класична шкільна освіта базується на фундаментальних основах, які склалися століттями – а тим часом зміни, які відбуваються в науці, техніці, технологіях, побуті, чекають відповідних рішень»[1].

У таких умовах позашкільні навчальні заклади стають все більш привабливими для учнів, оскільки у освітньо-розвивальному середовищі із однаковим колом інтересів членів є можливості для розвитку їх здібностей. У МАН обдаровані учні розвивають предметні інтереси, досліджуючи наукові проблеми, а поширюючи провідні ідеї, набувають особистісних якостей.

Кожного року розширюється тематика досліджень учнів-членів МАН України. Учасники закладу, розширюючи свій світогляд, збагачуючи знання та вміння, здатні не тільки до дослідницької діяльності, а й до поширення своїх результатів у науковому та буденному середовищах. Таким чином, актуалізація діяльності учнів МАН України може виконувати мотиваційну функцію до навчально-дослідницької діяльності серед інших учнів. Досі просвітницька діяльність МАН України не була теоретично проаналізована, систематизована, що спонукає до узагальнення досвіду позашкільного закладу.

Мета статті: розкрити процес реалізації просвітницького завдання учасниками МАН України на прикладі досвіду роботи наукового товариства «Еврика» Менської районної гімназії Чернігівського територіального відділення МАН України.

Аналіз поняття «просвітництво» із філософського, соціологічного, історичного та педагогічного підходів дозволив узагальнити поняття *просвітництво*. Під *просвітництвом* розуміємо діяльність суб'єктів просвітництва засновану на засадах людиноцентризму, спрямовану на поширення та розповсюдження освіти і передових ідей, розвитку вмінь та креативності, формування цінностей впродовж життя людини та результату діяльності – перетворення суспільних відносин.

Результати проведеного анкетування серед старшокласників Менської районної гімназії (50 чоловік) свідчить про пріоритетність школи (50,8%) та позашкільних закладів (13,1 %) як суб'єктів просвітницької діяльності. Серед позашкільних закладів перевагу учні віддають МАН України, яка нагромадила

досвід роботи починаючи з середини ХХ ст. 62,4 % опитаних зазначили, що просвітницькі заходи відбуваються іноді, 46,5 % учнів вказали, що їх проводять члени наукового товариства «Еврика».

Учасники МАН України, досліджуючи актуальні теми у різних відділеннях, популяризують результати як у науковому середовищі, так і серед учнівської молоді та громади. На різних рівнях МАН України діти віддають перевагу дослідженню у галузях філології та мистецтвознавства, хімії, біології, екології й аграрних наук, історії та географії, менше – у галузях фізики, математики, астрономії, комп'ютерних наук. Тематика досліджень манівців має гуманітарний, патріотичний, екологічний вплив на виховання учнів.

Традиційними формами просвітництва манівців є організація семінарів, конференцій, проведення захистів робіт, участь у олімпіадах, дослідницьких конкурсах. Останнім часом популярності набуває робота над створенням та подальшою реалізацією дослідницьких проектів та ін.. Важливими засобами популяризації результатів досліджень для манівців є публікації в фахових виданнях, місцевій пресі, інтернет-газетах, блогах, стіннінках та ін..

Проаналізуємо таку поширену форму просвітництва як поетапна *участь в захистах робіт* МАН України. На всіх етапах конкурсу-захисту беруть участь близько 100 000 школярів-старшокласників, з яких до фіналу виходять понад 1000 кращих. За даними 2014 р. залучених учнів до науково-дослідницької діяльності МАН України становить понад 250 тис. з усієї країни [2]. Таким чином, конкурс-захист робіт учасниками МАН України є можливістю якісно (в однорідному середовищі) та кількісно поширити результати своїх досліджень.

Сформовані традиції просвітницької діяльності в товаристві «Еврика» можна відтворити у моделі (Схема 1). Здебільшого підготовка до захисту робіт відбувається в середовищі однокласників, де юні дослідники презентують результати проведеного дослідження серед однокласників або паралелі класів. Уже на цьому етапі серед учнів поширюються нові ідеї, а в учнівській аудиторії формується інтерес до дослідження. Кожного року в середньому на шкільному етапі конкурсу представляють роботи близько 10 учнів. Тож переважно слухачами результатів дослідження на початковому етапі стають старшокласники та вчителі гімназії. Зазначимо, що важливим результатом просвітницької роботи учасників МАН України є формування в учнів інтересу до дослідження.

Проаналізуємо рівень робіт гімназистів за результатами досягнень на обласному та всеукраїнському рівнях, як можливості поширювати дослідження на більш високому рівнях. Для дослідників представлення роботи на кожному вищому етапі, - це можливість покращити рівень роботи. За період існування товариства «Еврика» на всеукраїнському етапі були представлена роботи гімназистів М.Богданьок у 2005-2006 рр. відділенні англійська мова (керівник О.М.Тужик) та в 2016 р. вперше гімназисти презентували роботи на конкурсі МАН-юніор дослідник історик В.Перепечай (науковий керівник Н.М.Жидкова), який здобув диплом II ступеня. Зазначимо, що участь у конкурсі Ман-юніор дослідник у кожній номінації беруть близько 100 учасників, що є ще однією можливістю поширити результати дослідження серед учнівської молоді.

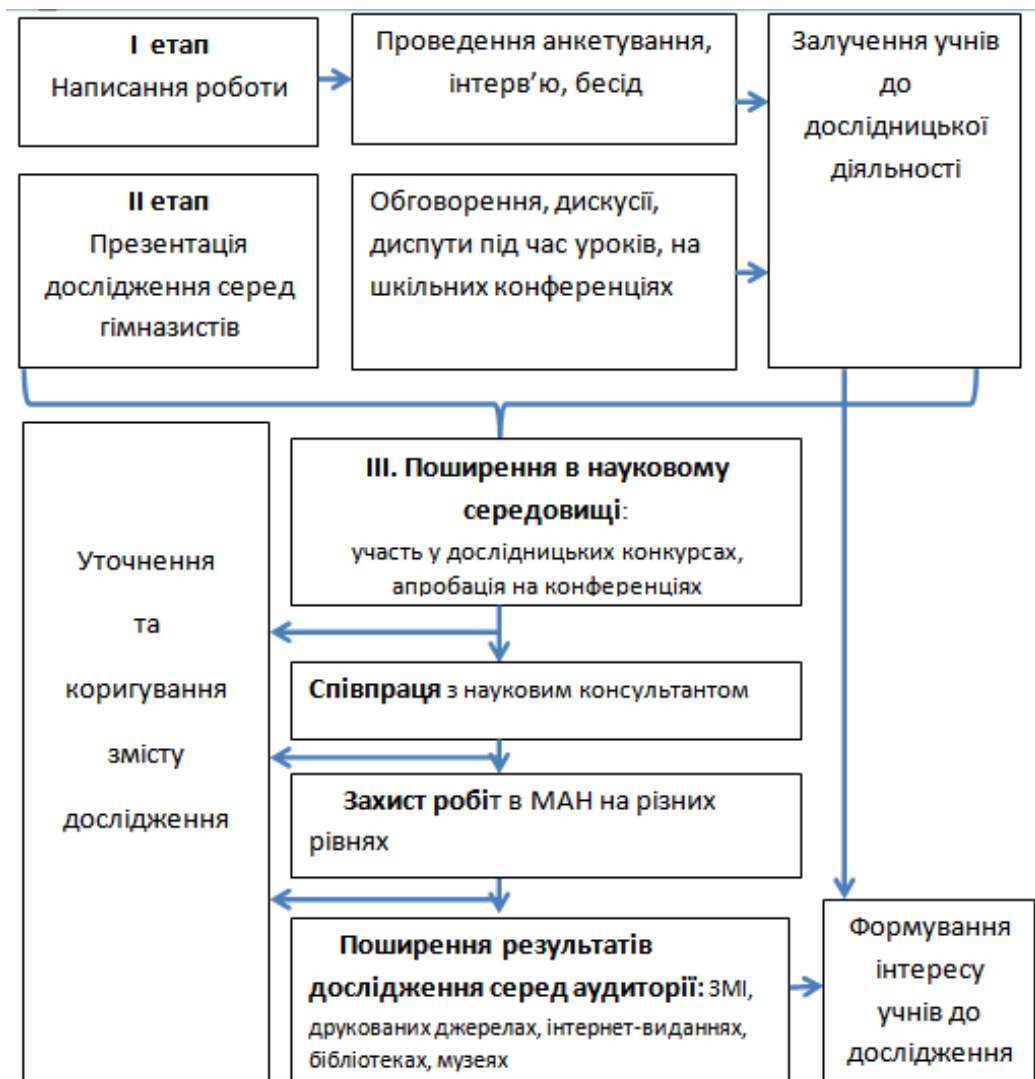

Рисунок 1 – Модель розвитку просвітницької діяльності наукового товариства «Еврика» Менської районної гімназії

Починаючи з 2008 р. на обласному етапі збільшувалась кількість робіт, представлених учнями району та гімназії. В середньому щорічно учні гімназії здобувають 2-3 дипломи, що свідчить про роль гімназії у популяризації результатів науково-дослідних робіт серед шкіл району.

Популяризація наукових досліджень у Менському районі зросла після проведення виїзного *науково-популярного лекторію* в рамках Всеукраїнського науково-освітнього проекту «Наука XXI століття: перспективні напрями розвитку». Учасниками лекторію стали вчителі та учні 9-11 класів Менської районної гімназії, Менської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. Т.Г. Шевченка, Березнянської, Блистівської, Макошинської, Стольненської, Дягівської ЗОШ І-ІІІ ст. У ході роботи семінару учні прослухали лекції наукових досліджень у галузі фізики, відвідали виставку-експозицію мінералів та метеоритів, стали учасниками майстер-класів з експрес-діагностики процесу фотосинтезу на обладнанні «Флоратест».

Успішність просвітницької роботи залежить від зв'язків з науково-дослідною установою, а отже від рівня роботи. Досвід захисту свідчить: рівень дослідження зростає, якщо є науковий консультант, зв'язок із науковою установою. Гімназія підтримує зв'язки із Чернігівським інститутом підвищення та перекваліфікації вчителів та Ніжинським педагогічним університетом ім.М.Гоголя та Чернігівським національним педагогічним університетом ім.Т.Г.Шевченка. Слід відмітити, що частка манівців, починала роботу в

шкільному науковому товаристві «Єврика», а продовжувала обрану тематику дослідження вже в якості студентів у вузах, презентуючи дослідження на вищому науково-дослідному рівні.

Що дає учням участь у обласному етапі захисту? Можна перерахувати низку переваг: популяризація результатів дослідження, обмін та збагачення науково-дослідницьким досвідом, уточнення змісту дослідження, соціалізація в науковий простір. Апробація роботи на обласному етапі, де на захисті присутні науковці – серйозна заявка для подальшої публікації в фахових виданнях та місцевій пресі, інтернет-виданнях, бібліотеках, музеях, а, отже, й поширення результатів серед широкої аудиторії. Так, результати дослідження із української мови гімназистки та їх керівник Л.О.Макуха представлені у всеукраїнському журналі видавництва «Основа» «Вивчаємо українську мову та літературу» за 2013р. (№16-18), 2015р. (№1-2). Неодноразово публікувалися результати дослідження з екології (вчитель А.А.Лавська), історії (вчитель Н.М.Жидкова), мистецтвознавства (вчитель Т.Л. Гречуха), української літератури в місцевій пресі, зокрема газеті «Наше слово» та інтернет-газеті «Менщина».

Використання поруч із традиційними методами (конференціями, лекторіями, семінарами) нових методів роботи, як проектна діяльність, уроки-практикуми, онлайн-конкурси, сприяє не тільки поширенню знань серед учнівської молоді, а й залученню останніх до дослідження, збагаченню навчальним досвідом.

Проектна діяльність, яка набула популярності у стінах гімназії з 2005 р. дозволяє залучити до поширення нових ідей, дослідження значної частки учнів. Наведемо декілька прикладів. Реалізація проекту «Геноцид на території Менщини у роки Другої світової війни: уроки виживання» активізувала дев'ятикласників, які проводили опитування та брали інтерв'ю серед учасників Другої світової війни, здійснювали пошукову діяльність у музеях. Зібраний матеріал учні презентували на захисті МАН-юніор дослідник, а потім й в інтернет-газеті. Результати дослідження цікавили мешканців Менського району, про що свідчать коментарі до оприлюднених матеріалів. Інші реалізовані проекти «Велика шкода від маленької батарейки», «Уроки виживання населення Менщини у роки Другої світової війни» залучали до проектів й молодших школярів.

Проведене дослідження може бути спрямоване на допомогу вчителям, учасникам МАН України, студентам, науковцям, які досліджують методи та форми роботи з обдарованими учнями, а також широкому колу читачів, які цікавляться розвитком просвітництва на сучасному етапі.

Висновки. Отже, реалізація просвітницької діяльності учнів МАН України на етапах шляхом популяризації результатів дослідження серед широкої аудиторії, апробації результатів досліджень на різних рівнях захисту робіт, публікацій в ЗМІ та друкованих джерелах сприяють залученню учнів до досліджень. Нові форми активної дослідницької діяльності, як проектна, уроки-практикуми, дозволяють залучати до дослідження як старшокласників, так і школярів 5-9 класів, співпрацювати з різними установами. Урізноманітнення діяльності сприяє набуттю в учнів не тільки досвіду дослідження, а й комунікаційних умінь та навичок.

Список літератури:

1. Лісовий О. Наукова еліта у розвитку держав: На конференції в Києві вчені і педагоги п'яти країн обговорили шляхи формування наукової еліти [Електронний ресурс]: \ Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/news/academy_news/naukova-elita-u-rozvitku-derzhav-br-na-konferentsiyi-v-kievi-vcheni-i-pedagogi-p-yati-krayin-obgovorili-shlyakhi-formuvannya-naukovoyi-eliti
2. Про МАН [Електронний ресурс]: \ Режим доступу: http://man.gov.ua/ua/about_the_academy/macsu
3. Титовська А.М. Сучасна українська регіональна преса: особливості мовного оформлення (на матеріалі районної газети "Менщина") [Текст] / А. М. Титовська, Л. О. Макуха // Вивчаємо українську мову та літературу: наук.-метод. журн. - 2015. - № 1/2. - С. 52-65

УДК 373.3

Мудрик О.І.,
вчитель початкових класів
Старокостянтинівського НВК
Старокостянтинівської міської ради Хмельницької області
імені Героя України Сергія Михайловича Бондарчука
smailik@online.ua

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ

Дослідження рідного краю сприяє формуванню громадянської компетентності учнів, розвитку їх здібностей і пізнавальної активності. Необхідність вивчення своєї малої батьківщини насамперед пов'язана з великими можливостями краєзнавчої роботи у створенні умов для успішної адаптації і творчої самореалізації молоді за місцем проживання. Краєзнавчі заняття з використанням елементів інтерактивних технологій допоможуть школярам глибше зрозуміти норму Конституції України: «Кожен зобов'язаний піклуватися про збереження історичної і культурної спадщини, берегти пам'ятки історії і культури».

Освіта дітей завжди починається з ознайомлення з рідним краєм і людьми, які живуть поряд. Витоки патріотизму починаються там, де людина вперше усвідомила себе особистістю, де відчула красу і безмежжя рідної землі. Саме це стало поштовхом до створення статті.

У сучасній школі ідеї громадянського виховання органічно поєднуються зі змістом і методикою навчальної і позаурочної роботи, з організацією життєдіяльності школярів. Відповідно до Рекомендації Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" і Державного стандарту початкової загальної освіти реалізація завдань навчальних предметів сприяє формуванню в молодших школярів ключових компетентностей, серед яких:

Громадянської (усвідомлення своїх прав і обов'язків, використання моделей поведінки, які відповідають нормам моралі і права, здатність критично мислити, приймати рішення, виявляти громадянську позицію у ставленні до природи, до людей, до самого себе).[2]

Саме ключові компетентності і наскрізні вміння створюють канву, яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина, фахівця.[4] Переконана, що основа громадянськості закладається в дитячі роки.

Адже любов до рідного краю, його культури, материнської мови починається з малого: з любові до своєї родини, до своєї домівки, до своєї школи. Поступово зі зростанням особистості ця любов переходить у любов до рідної країни, до її історії, минулого і сучасного, до всього людства. Пошана до батьків, свого родоводу, традицій, любов до рідного краю завжди переростає в любов до «великої Батьківщини – України». Вітчизна для кожного свідомого громадянина є настільки рідною, дорогою, що вона порівнюється з Матір'ю.

Пріоритетна роль у формуванні громадянської компетентності належить активним методам і формам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, творчості. Ми повинні постійно ставити для себе запитання: чи ми хочемо виховати роботів, чи, навпаки, ми хочемо виховувати творчих та соціально відповідальних особистостей? [5]

Неоціненним у цьому плані є використання матеріалу з історії рідного краю. Розглянемо, як практично можна організувати вивчення культурної спадщини Хмельниччини на краєзнавчих заняттях із використанням інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками [4]

Доведено, що дитина любить те, що їй близьке і зрозуміле, що вона добре знає, а тому почувається впевненою. Тому подбаймо, аби подільські малі школярки глибше пізнали свій рідний край - і вони віддячать щирою синівською любов'ю. Адже культурна спадщина становить цінність як очевидні або неочевидні свідчення попередньої людської діяльності. І те, що збереглося, досьогодні вражає своєю величчю, красою та бездоганністю. [3]

Пропоновані фрагменти конспектів занять краєзнавчого спрямування є додатками до навчального посібника «Об'єкти культурної спадщини Хмельниччини» авторів Шкретій Л. В. та Мудрик О. І., що вийшов друком у видавництві м. Умань у 2013 році. Заняття різні за формою проведення: заочні мандрівки, телепередачі, ярмарок, гра.

На заняттях, під час проведення виховних заходів також використовую мультимедійні презентації «Хмельниччина у фотооб'єктиві» та «Словник юного краєзнавця в малюнках» .

Отож, розглянемо кілька фрагментів занять краєзнавчого спрямування.

Тема. Маєток в с. Івахнівці Чемеровецького району

7. Павільйон «Наша садиба»

- У п'ятому павільйоні ми довідаємось, що маєток в Івахнівцях був облаштований у кращих традиціях свого часу. Ми пізнаємо більш детально, які рослини тут вирощували.

1) Вправа «Дешифрувальники»

На вітрині павільйону кольоровими цифрами зашифровано слово 519816

1	2	3	4	5
абв	ггд	ееж	зиі	ййк
6	7	8	9	0
лмн	опрс	туфх	цчшщ	ьяюя

- Так, це каштан. Як це дерево пов'язане з історією маєтку в Івахнівцях?

(Довідка краєзнавця. У 1808 році брати Антоній, Вінцент і Олександр Червінські вибудували в Івахнівцях великий палац, який повинен був стати родовим маєтком. Як символ єдності вони посадили обабіч будинку три каштани, які проростали тут ще 100 років тому.)

2) Гра «Впізнай дерево» (лотерея)

- У павільйоні пропонують саджанці багатьох дерев, які використовували в декоративному оформленні парку, садиби. Потрібно лише відгадати, про яке дерево йдеться. Розпочинаємо нашу безпрограшну лотерею. Вам знадобляться знання з природознавства, народно-пісенної творчості, усної народної творчості. Отож, без зволікань обираймо квитки лотереї.

Робота в групах

1 квиток. Дерево дарує нам смачні соковиті плоди, його рід налічує понад 130 плодів. У пісні співається:

Наша пані пишна, як у саду (вишня);
(Вишня) зелененька, пані молоденька.

2 квиток. Високі пірамідальні дерева обабіч доріг. Наприкінці весни відзначалося свято на їх честь. Найстрункішій дівчині співали:

Край чистого поля стояла (тополя).
Стій, (тополенько), стій, не розвивайсь,
Буйному вітроньку не піддавайсь.

3 квиток. За будь-якої пори року милують зір густою темно-зеленою барвою. У декоративному мистецтві поширені «голубі» або сріблясті. З народної пісні:

У зажурі черемшина, в зажурі калина,
Лиш ніколи не сумує зелена (ялина).

4 квиток. Її родина налічує близько 600 видів, а цвіт – пухнасті котики – вражаючий символ краси. Про неї існує безліч пісень і прислів'їв. Спостережлива народна мудрість помітила:

«Там здорова водиця, де срібліє (вербиця)».
«Там криниця, де (вербиця)».
«Де вода, там і (верба)».

5 квиток. Цей куш коло хати – здавна найперша і значна ознака оселі українця. Образне народне слово каже: «Без верби й (калини) нема України», «Милуйся дитиною, коли росте, а (калиною), коли цвіте».

Ці та багато інших рослин, дбайливо висаджені й доглянуті, були окрасою садиби в Івахнівцях.

8. Підсумок заняття.

Наше заняття засвідчує, що ви збагатилися знаннями, вчилися мислити, разом шукати правильну відповідь, поважати думку товаришів.

З Н А Л И,
В И В Ч А Л И,
Ц І К А В И Л И С Я,

завданнями з історії рідного краю, тобто були, як справжні знавці – краєзнавці.

Тема. Рідний Старокостянтинів

10. Підсумок заняття.

Вправа «Мікрофон»

- Моє місто має давню історію, бо.. - Замок князя Острозького - це... -
Я знаю, що з історією рідного міста пов'язані імена таких визначних людей... -
Я дбаю про моє місто, бо... - Особливо мені запам'ятались такі поетичні рядки
...

Варто зазначити, що використання краєзнавчого матеріалу на уроках та в позаурочний час формує у школярів не лише основи громадянської компетентності, а й пізнавальний інтерес. Системна робота у цьому напрямку є дуже плідною. Так, мої вихованці зацікавилися історією та сьогоденням рідного подільського краю, бо глибше її пізнали і зрозуміли, відчули свою причетність до його долі.

Департаментом екології та природних ресурсів спільно з Департаментом освіти і науки Хмельницької облдержадміністрації проводиться щорічний обласний заочний конкурс «Природа України очима дітей Хмельниччини». У 2015 році диплом II ступеня здобули Наскалов Ростислав (у номінації «Поробки» - творча робота «Первоцвіти – окраса землі Подільської») та Франко Денис (у номінації «Фотороботи» - творча робота «... Случі рідної веселі береги»). У 2016 році Франко Денис отримав диплом III ступеня за фотороботу «Між тихих плес річок-сестричок у древнім місті живемо». Учні 4 – А класу у 2015-2016 навчальному році стали учасниками проекту «Це наше і це – твоє». Діти назвали свою роботу «Наше магічне триріччя», вона отримала схвальну оцінку оргкомітету. Учасники були нагороджені подякою МОН та телеканалу «ПЛЮСПЛЮС». Дитячі малюнки експонувалися в Мистецькому Арсеналі у Києві.

Так крок за кроком маленькі школярі відкривають нашу велику Батьківщину. Адже неможливо виховати почуття власної гідності, впевненість у собі, а, отже, повноцінну особистість, без поваги до історії і культури своєї Вітчизни. Не можна бути патріотом, не відчуваючи особистого зв'язку з Батьківщиною.

Переконана, що нова школа справді буде плекати українську ідентичність. Нова школа буде виховувати не лише відповідальність за себе, а й за розвиток і добробут країни та всього людства. [4]

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що використання краєзнавчого матеріалу – ефективний засіб формування у школярів громадянської та інших ключових компетентностей, виховання свідомого громадянина – патріота. Робота в цьому напрямку може поширюватися та удосконалюватися безкінечно.

Список літератури:

1. Дівакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / І.І.Дівакова. – Т.: Мандрівець, 2007. - 180с. – ISBN 978-966-634-338-6.
2. Навчальні програми для початкової школи. Я у світі. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 3-4 класи (ОНОВЛЕНО).

[Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>

3. Пажимський Б.О. Маєтки (палацо-паркові ансамблі) Хмельниччини XVII – XIXст./ Богдан Пажимський, Олександр Пажимський. – Хмельницький – Київ, 2006. – 158с. – ISBN 966-8529-58-8.

4. Проект Міністерства освіти і науки України для обговорення "Нова школа: простір нових можливостей" [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/>

5. Телячук В. П. Інноваційні технології в початковій школі / В.П.Телячук, О.В.Лесіна. – Х.: - Основа, 2008. 233с. – ISBN 9768-966-495-055-5.

УДК 37

Нескоромна І.В.

*вчитель початкових класів, вища категорія, вчитель-методист
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 41
м. Кривий Ріг
arinyia@mail.ru*

ЗБІРКА ВПРАВ «ПОЕТИЧНІ СХОДИНКИ»

Художнє слово – це та струна, за допомогою якої можна знайти шлях до серця кожної дитини, пробудити і розвинути її творчі здібності. І саме через дію художнього слова дитина відчуває потяг до перших проб створення віршованих та прозових творів.

Для того, щоб дитина відчула натхнення і бажання творити словом, а також радість і задоволення від власної творчості, педагог повинен продумати і спланувати систему роботи. Працюючи не один рік над цією проблемою, вправи та прийоми навчання цьому поділила для себе на два рівня:

І. Рівень – система творчих вправ задля формування та розвитку поетичних здібностей у молодших школярів (відчуття рими);

ІІ. Рівень – прийоми спонукання до поетичної творчості.

Вправи І-го рівня пропоную дуже часто з перших днів навчання дітей. Більш складні творчі завдання ІІ-го рівня вимагають вищого рівня творчості. Ці вправи потребують більше часу, тому час для цього – позаурочна робота та гурток «Поетичні сходинки

Рівень І. Творчі вправи задля формування та розвитку відчуття рими.

Добери римовані «Ланцюжки»(або гра «Схожі хвости»).

Мишка – шишка – книжка - ...

Травичка – муравичка – молодичка – синичка...

Людина – дитина – країна – Батьківщина – Україна – калина – малина –

Загадки та вірші-добавлянки (або гра «Закінчи вірш»)

Раз, два, три, чотири

Кицю грамоті (учили)

Не читати, не писати,

А за мишками (ганяти)

Якби пшоно, якби сіль,

То зварил б я (кисіль).
Якби снігу та дощу,
То зварил б я (борщу)
Якби простокваші –
То зварил б (каші)

Чистомовки (закінчи чистомовку, придумай свою чистомовку)

На-на-на – це до нас прийшла весна.
Ать-ать-ать - горобці цвірінчать.
Уть-уть-уть – перші проліски цвітуть.
Но-но-но – сонце світить у вікно.

Помилка набірника (деформовані вірші)

Приходило сюди
Малесенькі сліди
Уранці біля хати
Зайчаточко вухате

Уранці біля хати
Малесенькі сліди.
Зайчаточко вухате
Приходило сюди.

В ній гроза травнева

Мова, наша мова
Й тиша вечорова
Мова кольорова
Мова, наша мова,
Мова кольорова.
В ній гроза травнева
Й тиша вечорова.

Слава, слава Криворіжжю
Земле рідна, земле люба
Край залізної руди
Слава людям за труди
Земле рідна, земле люба -
Край залізної руди.
Слава, слава Криворіжжю!
Слава людям за труди!

*Рівень II. Прийоми спонукання до поетичної творчості
Деформовані вірші*

Утвори віршовані рядочки(скласти текст до рими):

_____ калина
_____ краса
_____ дівчина
_____ коса

Біля тину цвіте калина,
А навколо така краса!
Поряд з нею стоїть дівчина,

В неї довга, чорна коса.

_____ журавлі
_____ по ріллі
_____ співає
_____ вихваляє

Прилетіли журавлі,
Граки ходять по ріллі.
В лузі соловей співає-
Рідну землю вихваляє.

_____ дощі
_____ плащі
_____ клена
_____ зелена

Вже весняні йдуть дощі,
Люди одягли плащі.
Подивіться, біля клена
Вилізла трава зелена!

У бабусі є криничка,
В ній холодна водичка.
Зупинились у кринички,
Щоб напиться водички.

Весняне тепле сонечко
Всміхнулось у віконечко.
У моє віконечко
Заглянуло сонечко.

_____ завірюха
_____ вуха
_____ загрались
_____ розважались

Розгулялась завірюха,
а в дітей померзли вуха,
бо в снігу вони загрались-
дуже довго розважались.

_____ завітала
_____ привітала

До нас осінь завітала
І врожаєм привітала.

Рассцветай....., Криворожье,
Город.....людей.
Нет.....дороже

Твоих улиц,.....площадей.

Наша бджілка.....

Їй без діла.....

Все над квітами.....

Цілий день медок...

Ходит травке,

Натыкает..... булавки

Грушу плод,

Что найдёт,

Ходит ёж в саду по травке,

Натыкает на булавки

Грушу, сливу - всякий плод,

Что под деревом найдёт,

Придумай своє продовження

У моє віконечко

Заглянуло сонечко.

До мене доторкнулось

І ніжно посміхнулось.

Мене поцілувало

І лагідно сказало

-вставай і одягайся,

До школи вже збирайся

(Павловська Богдана)

Якби пшоно, якби сіль-

То варила б не кисіль.

Був би горщик каші-

Їли б діти наші.

Як би снігу та дощу-

Не варила б я борщу,

Полила б землю-

Хай росте травиця.

(Колективна робота)

Киця прокидається-

Лапками вмивається.

Квітка прокидається-

Росами вмивається.

Сонце прокидається-

Діткам посміхається.

Дітки прокидаються-

До школи збираються.

(Філь Настя)

Віршований переклад

Зранку спати не дає
І немов на сполох б'є.
Щоб подовше вранці спати,
Треба нам його зламати.
(Годинник)

Утром спать не дают-
Часто очень громко бьют.
Чтобы дольше утром спать-
Нужно нам их поломать.

Обережно, мов малятко,
Ніс рябеньке поросятко.
А воно на землю впало,
Ніби пічка запалало (Кавун)

Осторожно, как ребенка,
Нес в полоску поросенка.
Вдруг на землю он упал,
Словно печка запылал

Раз, два три, чотири
Кицю грамоті учили.
Не читати, не писати,
а за мишками ганяти.

Раз, два, три, четыре
Кота грамоте учили.
Не читать и не писать-
Быстро мышек доганять.

Мы писали, мы писали,
Наши пальчики устали.
А теперь мы отдохнем
И опять писать начнем

Ми писали, ми трудились,
Наши пальчики втомились.
Будем ми відпочивати,
Потім знову працювати.

*Вірші за змістом прочитаного
Хрюшка-парашютистка*

Я-парашютистка,
Хрюшка и артистка.
В воздухе летаю-
Там еду съедаю.
Стали все меня хвалят,
Гульки, пляски заводят.
Зрители зовут звездой.
Все гордятся очень мной.

*(Кузнецова Валерия по рассказу В.Дурова «Хрюшка-парашютист»)
Щедра берізка*

Берізка листя дарувала,
Усе навколо прикрашала.
Мурашка поряд пробігав,
Собі листочок попрохав,
Їжак у листячку катався,
На голочки його набрався.
Ялинка дуже сумувала-
Берізка їй подарувала.
Аж глядь- залишилась ні з чим,
Від смуту аж засумувала,
Заснула й до весни проспала.
А вітер пісні їй співав
І колисав, і колихав:
- Весною сонечком зігрієшся,

І ти, берізка, знов прокинешся,
Красу всім будеш дарувать
І нашу землю прикрашать.

(Колективна робота за казкою І.Прокопенко «Як берізка листя роздарувала»)

Пусть соловей поет
И жук жужжит,
Пусть роза расцветает и ромашка.
Прекрасен мир, когда журавль летит,
И под травинку прячется букашка!

(Колективна робота за В.Сухомлинським «Пусть будут и соловей, и жук»)

УДК 372.853

Палагута О. М.,
*вчитель фізики та астрономії,
Близнюківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів,
сmt. Близнюки
spalaguta@mail.ru*

КОМП'ЮТЕРНІ ДЕМОНСТРАЦІЇ НА УРОКАХ ФІЗИКИ ТА АСТРОНОМІЇ

Вивчення фізики та астрономії є важливим засобом пізнання, всебічного розвитку учнів, формування в них наукового світогляду.

Одним із пріоритетних завдань учителя є реалізація засобами фізичної освіти ідеї взаємодії людини – природи – суспільства, яка характеризується такими аспектами: розкриття значення фізичних методів у формуванні наукового світогляду, сучасної фізичної картини світу; висвітлення ролі новітніх теоретичних напрацювань як наукової основи створення перспективних практичних пристроїв та обладнання сучасного виробництва; використання фізичних знань у суміжних дисциплінах, демонстрація конкретного застосування фізики в побуті; пояснення впливу розвитку суспільства на стан навколишнього середовища, зокрема на організми, природні ресурси; формування екологічної культури людини, науково обґрунтованого ставлення до природи як до вищої та загальнолюдської цінності; озброєння учнів не лише практичними вміннями, що допоможуть в оволодінні майбутньою спеціальністю, а й засобами пошуку та використання інформації з різних джерел, мотивації до самоосвіти, розвитку кругозору, пізнавального інтересу, інтелектуальних здібностей.

Розвиток пізнавального інтересу є однією з актуальних проблем сучасної школи. Загальноприйнято, що в навчанні треба спиратися на наявні в учнів інтереси. Та значно важливіше формувати у них пізнавальні інтереси, а для цього потрібно всебічно вивчити їх. Інтересом до фізики та астрономії можна назвати будь-яке позитивне ставлення до них.

Як перетворити навчання на цікаве заняття?

Для вирішення даної проблеми вчителі можуть скористатися інформаційними технологіями, які помітно підвищили якість засвоєння

інформації, прискорили доступ до неї. Мультимедійні програми з інтерактивним інтерфейсом, обладнані графічним, відео- і звуковим супроводом, перетворюють роботу вчителя і учня у творчу працю, що приносить задоволення. Це почуття особливо цінне для учнів у процесі пізнання. На зміну традиційним технічним засобам навчання (епі- і діапроекції, кінофрагментам, магнітофонним аудіо- і відеозаписам) прийшов інструмент, що здатний замінити усі вищеперераховані ТЗН, перевершивши їх за якістю. І як один з варіантів — це комп'ютерні демонстрації. Вони дають можливість побачити наглядно деякі природні явища та паралельно з цим формувати в учнів інформаційно-комунікаційну компетентність, що являється однією із вимог нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти відповідно до постанови Кабінету Міністрів України № 1392 від 23.11.2011 р.

Комп'ютерні демонстрації

Наочність при вивченні фізики та астрономії є головною складовою навчання і досягається багатьма засобами, серед яких чимале місце займають комп'ютерні демонстрації. В одних випадках вони необхідні для показу на екрані явищ, процесів або об'єктів, які недоступні для безпосереднього спостереження, в інших — для наочного розкриття фізичної суті складних питань за допомогою схематизації, спеціальних зйомок та мультиплікацій.

Наочна і виразна форма подання матеріалу зменшує втому і підвищує працездатність учнів. Поряд з цим, НКД виступають і як важливий засіб мотивації навчання і інтенсифікації навчального процесу. Тому комп'ютерні демонстрації варто використовувати в процесі вивчення всього матеріалу і на різних етапах уроку.

Добре відомо, що курс фізики середньої школи містить розділи («Молекулярна фізика», деякі глави «Електродинаміки», «Ядерна фізика», «Оптика» й ін.), вивчення й розуміння яких вимагає розвиненого образного мислення, умінь аналізувати, порівнювати. Як показує мій досвід роботи, учні середніх шкіл, а особливо учні гуманітарних класів, не володіють необхідними навичками для глибокого розуміння явищ, процесів, описаних у даних розділах.

Іншою важливою обставиною є те, що існують такі фізичні процеси або явища, які неможливо спостерігати візуально в лабораторних умовах, наприклад: рух супутника навколо Землі; народження зірок; фізичні процеси в надрах космічних об'єктів.

У даному випадку комп'ютерні демонстрації мають велике значення, оскільки дозволяють «стиснути» часові й просторові рамки.

Крім того, комп'ютерні демонстрації не вимагають великої кількості комп'ютерів. Достатньо одного комп'ютера та мультимедійного проектора, або комплексу - комп'ютер плюс телевізор.

При розробці навчальних комп'ютерних демонстрацій необхідно враховувати те, що оптимальна тривалість демонстрації — 10-15 хв, оскільки саме у цьому часовому проміжку можна підтримувати високий рівень уваги учнів. Окрім того, інформація на екрані має бути зрозумілою та відповідати навчальній меті. При створенні комп'ютерних демонстрацій необхідно враховувати принципи використання гами кольорів, а саме:

- яскраві кольори привертають увагу;

- схожі кольори використовують для передавання однакових зображень, а контрастні — для різних;
- рамки або вільний простір навколо інформації використовують для досягнення єдності зображень;
- використовувати на екрані не більше чотирьох кольорів з їх відтінками.

Для фіксації уваги до певної інформації варто застосовувати мигаючі символи — 3-4 мигання з інтервалом 0,5-1 с. Так я використовую в якості демонстрацій як власні так і готові наочності. Це різного роду відеосюжети, прикладне програмне забезпечення для уроків фізики ("Фізика 7", "Фізика 7-9", "Фізика 10-11") та астрономії – "Астрономія 11" (рис. 1)

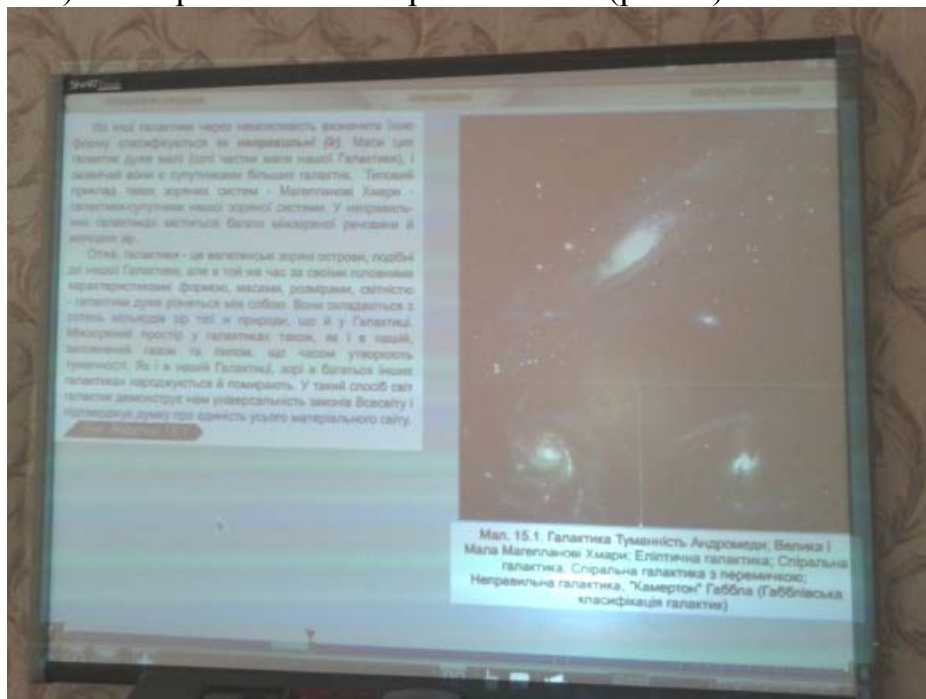

Рисунок 1 – Демонстрація типів галактик

Також ефективно було б використання комп'ютерної програми WorldWide Telescope (WWT) [7] на узагальнюючому уроці в кінці вивчення розділу «Фізика зір», яка представляє собою комп'ютерний планетарій і дозволяє розглядати детальну топографічну карту зоряного неба, також поверхні різних тіл Сонячної системи, здійснювати віртуальні подорожі по Землі і по Всесвіту.

Джерелами фотографій є космічний телескоп Хаббл і близько 10 розташованих на поверхні Землі телескопів. У режимі «Sky» (рис.2) можна переглядати високоякісну зоряну панораму Terapixel, складену на основі тисяч знімків зоряного неба і небесних тіл, зроблених з наземних і орбітальних телескопів в різних спектральних діапазонах - від радіохвиль до гамма-променів.

Таким чином, використання комп'ютерних демонстрацій дає можливість по-новому підійти до вирішення проблеми наочності при викладанні матеріалу на уроках фізики та астрономії, адже за допомогою них можна продемонструвати фізичні та астрономічні процеси і явища за різних умов, в різний час та з будь-якої точки спостереження.

Рисунок 2 – Режим перегляду «Sky» в програмі World Wide Telescope [7]

Список літератури:

1. Бородіна І. Використання мультимедійних засобів на уроках фізики та астрономії // Фізика (Шкільний світ). – 2004. - №33. – С.1-8.
2. Князев С. Г. Комп'ютер на уроці астрономії // Фізика в школах України.
3. Пархомиць І.Ю. Нові інформаційні технології навчання І.Ю. / Пархомиць // Управління школою. – 2007. – № 29.
- 4.Резнік Т. О. Впровадження ІКТ технологій навчання для покращення результативності навчально-виховного процесу. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yroki.at.ua/load/dilimosja_dosvidom/dilimosja_dosvidom/vprovozhennja_ikt_tekhnologij_navchannja_dlja_pokrashhennja_rezultativnosti_navchalno_vihovnogo_procesu/86-1-0-391
5. Характеристики звезд. Астрономия. [Електронний ресурс]//Youtube. – Режим доступу:<https://www.youtube.com/watch?v=WzgBqB0NGnQ>
6. Эволюция звезды. [Електронний ресурс]//Youtube. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=bPRM6QZyKYc>
7. WorldWide Telescope [Електронний ресурс]//. – Режим доступу: <http://www.worldwidetelescope.org/>.

УДК 372.854

Палагута В.В.

Вчитель хімії

Близнюківської ЗОШ І-ІІІ ступенів Близнюківської районної ради

Харківської області

palaguta.sm@ukr.net

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ХІМІЇ

Інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, що має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчує свою необхідність, зможе розкрити свої здібності, й продемонструвати знання з предмета, відчути впевненість у собі. Це навчання в режимі діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного вирішення навчальних завдань, розвитку особистісних якостей учнів.

Слово «інтерактивний» у перекладі з англійської мови означає («inter» - взаємний і «act» - діяти) заснований на взаємодії.

Я схиляюся до визначення О.Пометун та Л. Пироженко: сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання в співпраці).

Мета інтерактивного навчання – створення комфортних умов навчання при яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну досконалість, що робить продуктивним сам освітній процес. Щоб досягнути цієї мети, готуючись до уроку, учителю потрібно планувати використання різноманітних форм і методів навчальної діяльності учнів:

- створення атмосфери зацікавленості кожного учня і роботі всього класу;
- стимулювання учнів до висловлювань;
- використання різних способів виконання завдань;
- моделювання різних цікавих ситуацій та проблем;
- створення педагогічних ситуацій спілкування, обміну думками, які дозволяють кожному учневі проявити ініціативу, самостійність, винахідливість у способах роботи;
- створення ситуацій взаємного навчання;
- застосування дидактичних ігор, інтерактивного спілкування;
- стимулювання самостійної діяльності учнів;
- передбачення роботи учнів з підручником, додатковою літературою, виконання дослідів, ведення спостережень;
- створення ситуацій для застосування учнями здобутих знань у їх життєдіяльності.

Усі вищевказані форми роботи, звичайно можна віднести до інтерактивних методів навчання, які допомагають зробити учня активним учасником навчального процесу, щоб його робота мала результат.

Слід відзначити, що інтерактивне навчання дозволяє розв'язати відразу широкий спектр завдань. Головне – розвиває комунікативні уміння і навички, що дуже важливо для учнів, сприяє встановленню емоційних, постійних контактів між учасниками процесу, частково реалізовує виховні питання, бо вчить працювати в команді, дослухатись до думки кожного.

І ще – використання інтерактиву знімає нервову напругу, дає змогу змінювати форми діяльності, переключати увагу на основні питання.

Інтерактивні методи навчання забезпечують достатні і усвідомлені знання з хімії, розвивають мовлення з хімічної точки зору, культуру діалогічного спілкування, активізують пізнавальну діяльність учнів, викликають почуття впевненості в собі. Інтерактивні технології сприяють особистісно-зорієнтованому, диференційованому та інтегрованому навчанню, що є важливими напрямками при викладанні хімії.

Одним з найбільш цікавих та досить вагомих методів інтерактивного навчання є: ігрові технології навчання.

Технології ігрового навчання – це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру (ігрове моделювання явищ, «проживання» ситуації).

Гра займає значну частину життя дитини, і щоб пізнати і зрозуміти її, необхідно спостерігати за її іграми. Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання. Гра зацікавлює учня та привчає його мислити, виділяти головне, узагальнювати; розвиває його пам'ять, здібності. За допомогою гри учень стає активним учасником уроку.

Ігрові технології навчання відрізняються від інших технологій тим, що гра:

- добре відома, звичайна й улюблена форма діяльності для учнів будь-якого віку;
- ефективний засіб активізації;
- мотиваційна за своєю діяльністю;
- дозволяє вирішувати питання передачі знань, умінь, навичок;
- багатофункціональна;
- різна за аспектами форма роботи;
- має чітко поставлену мету та кінцевий результат.

Сучасна педагогіка вбачає цінності гри як педагогічного методу у комплексі з іншими методами. Але практика застосування ігрових технологій показує, що крім позитивних результатів дана технологія містить і ряд негативних аспектів. Тому я досить часто використовую на різних етапах уроку не ігри, а ігрові ситуації, які дозволяють підвищити інтерес учнів до предмету; зробити уроки різноманітними, більш цікавими; вносить різноманітність в навчально-виховний процес та підвищує активність, навіть пасивних учнів на уроках.

Усі форми роботи, які використовуються під час уроків, та раціональне їх застосування допомагають підвищити ефективність уроку, а отже розв'язати основну проблему – зацікавити школярів предметом, сформувати активну життєву позицію, розвивати творчі здібності, створювати ситуації, які сприяють досконаленню їх особистостей.

Впровадження різноманітних форм навчання спонукає самого вчителя до активізації його творчих здібностей, подолання формалізму у роботі. Дидактичні ігри спрямовані на розвиток творчих здібностей, фантазії та пам'яті учнів, розширення кругозору, набуття нових знань та вмінь. У грі дитина розкривається, зникають скованість та невпевненість у своїх силах, а при досягненні певного успіху з'являється бажання грати знову та знову. Основна задача ігор складається з підвищення ефективності навчання за рахунок підвищення інтересу до уроку та надання йому емоційного забарвлення. Хімічні ігри повнофункціональні. Вони дуже гармонійно поєднують фактичний та теоретичний матеріал, звичайне сприйняття інформації та логічний засіб сприйняття – словом примушують активно функціонувати різні рівні пізнавальної діяльності учнів. Старання вчителя націлене на те, щоб гра не була епізодом а проходила крізь усе життя дитини. Бо гра – це творчість, гра – це праця, а праця – шлях дітей до пізнання світу.

У своїй роботі для досягнення мети я використовую різноманітні дидактичні ігри. Дидактичні ігри використовую переважно на уроках узагальнення знань, їх закріплення чи вироблення практичних умінь і навичок.

Також у своїй практиці я використовую такі інтерактивні вправи як: «мікрофон», «незакінчене речення», «дерево рішень», «коло ідей», «ажурна пилка», «дискусія», «прес», «ялинка асоціацій», «метод проєктів», робота в парах, робота в малих групах тощо.

Систематично на різних етапах уроку інтерактивне навчання супроводжую використанням інформаційно – комунікативних технологій, які посилюють вплив на розвиток інформаційної компетентності. Комп'ютер доцільно використовувати на всіх етапах процесу навчання хімії:

- актуалізація знань (тести, ігри);
- під час вивчення нового матеріалу;
- закріплення;
- повторення (схеми, таблиці);
- контролю знань, умінь, навичок (тестові, творчі завдання)

Хімічні науки часто оперують уявними поняттями (атом, молекула, хімічна реакція та інше), які важко учням уявити та сприймати. Більшість хімічних процесів і об'єктів не може бути показана наочно або шляхом демонстрації певних моделей, тому доцільно тут використовувати комп'ютер.

Хімія – наука експериментальна, але при сучасному забезпеченні кабінету не всі досліди можливо виконати на практиці. Ось тут на допомогу можуть прийти програми з віртуальними дослідами. Їх використання дозволяє:

- демонструвати досліди, виконання яких має обмеження в часі або небезпечні для здоров'я;
- демонструвати відео досліди, якщо відсутні хімічні реактиви; кілька раз повторювати найважливіші моменти;
- вивчати будову та принцип дії приладів та пристроїв, які відсутні в кабінеті;
- використовувати зорові образи (моделі, малюнки, схеми).

Будь-який урок повинен проходити у швидкому темпі, тому що потрібно опрацювати великий обсяг навчального матеріалу. Як тут можна обійтися без електронного помічника, який при вмілому використанні може взяти на себе значну частину роботи? Використовуючи комп'ютер, я створюю свої презентації, таблиці, використовую фрагменти готових уроків, комп'ютерні тести, тощо.

Як спрощений варіант проєктної діяльності можна використовувати презентації як власні так і учнівські. Для того щоб покращити знання з хімії учням на домашнє завдання, досить часто даю виконати презентації. Вони вимагають вміння використовувати електронні носії інформації, шукати та обробляти матеріал, виділяти головне, оформляти у вигляді схем, таблиць, створювати презентації. У процесі цієї роботи учні краще запам'ятовують матеріал та поглиблюють його вивчення більш широкомасштабно.

Комп'ютер на будь-якому уроці допомагає створити високий рівень особистості зацікавленості учнів різної вікової категорії, за допомогою інформації, виведеної на екран. Також підвищую зацікавленість учнів та ефективність використання комп'ютера під час підготовки до різних інтерактивних вправ. Професіоналізація педагога і входження його в інноваційний режим роботи не можливі без творчого самовизначення, в якому

провідну роль відіграє його налаштованість на самовдосконалення, самоосвіту, саморозвиток, без чого неможливе забезпечення нової якості освіти.

Усі використані мною технології направлені на пізнавальну і творчу діяльність учні, вирішують головну задачу – формування людини з новим рівнем свідомості. В.О.Сухомлинський наголошував: «Учитель готується до найкращого уроку все своє життя», а професіоналізм учителя у школі складають: базові знання з предмету, володіння сучасними методиками, організаційні здібності, виховання поваги до свого предмета, прагнення до самовдосконалення, здатність бачити в учневі особистість. Стрижнем майстерності вчителя є його компетентність, яка не дозволяє йому працювати нижче відповідних стандартів та передбачає успішну здатність приводити у відповідність свою роботу з новими вимогами життя і суспільства.

Список літератури:

1. Бобкова О. Активні форми навчання // Біологія і хімія.- 2002 .- № 21 (201).- с. – 35
2. Богданова Л.Є. Інтерактивні технології навчання на уроках хімії . – Х. :Вид. група «Основа», 2004.- 144 с.
3. Базелюк І.І., Величко Л.П. Довідкові матеріали з хімії .- К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 1998 .- с. 174 – 175.
4. Гладюк М.М. Дидактичний матеріал з хімії.- Тернопіль : Підручники і посібники, 1999.- 80 с.
5. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392
6. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник/ І.М. Дичківська. – Київ: Академ.видав., 2004.- 260с.
7. Колісник І. Оксиди // Все для вчителя.- 2005 .- № 19-20.- с. 46-47
8. Маневська А. Хімічні ігри // Біологія і хімія. – 2002. - № 11 (191). – с. 5
9. Пометун О. , Сучасний урок : Інтерактивні технології навчання. – К. : А. С. К.; 2004. – 192 с.
10. Роберт И. Сучасні інформаційні технології в утворенні: дидактичні проблеми; перспективи використання. – М: Школ-Пресс,1994.-205с.

УДК 37.013

Пасенко І.М

викладач правознавства, директор навчально-виховного комплексу

«Престиж» при МАУП,

м. Київ

ipasenko@mail.ua

ВИКОРИСТАННЯ КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ З ПРАВОВОЮ СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ

В умовах розбудови демократичної, правової держави актуалізується увага до підвищення рівня професійної компетентності юристів. Це зумовлює забезпечення якості професійної підготовки висококваліфікованих, компетентних фахівців відповідно до вимог держави, суспільства, потреб і здібностей особистості. Як зазначено у наукових працях І.І.Драч саме вищій

освіті належить провідна роль у формуванні культурних цінностей суспільства, зростанні наукового та інтелектуального потенціалу країни, вихованні самостійних, ініціативних і відповідальних членів суспільства, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих і економічних завдань.

Саме тому набуває значення проблема застосування контекстного навчання у підготовці учнів старшої школи. Контекстне навчання забезпечує перехід, трансформацію пізнавальної діяльності в професійну з відповідною зміною потреб і мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів. Таке навчання надає цілісності, системної організованості й особистого змісту знанням що засвоюються.

Принципи контекстного навчання розглянуто у роботах І. Белова, А. Вербицького, О. Ларіонової, М. Нечаєва.

Метою статті є виявити, стан проблеми застосування контекстного навчання, у підготовці учнів старшої школи з спеціалізації правознавства.

Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявити стан проблеми застосування контекстного навчання у підготовці учнів старшої школи з правовою спеціалізацією.

- узагальнити теоретичні відомості використання контекстного навчання у процесі навчання учнів старшої школи.

Погоджуючись з Е.Н.Гусинським і Ю.І.Турчаніковою контекст - це система внутрішніх і зовнішніх умов життя і діяльності людини, яка впливає на сприйняття, розуміння і перетворення їм конкретній ситуації, надаючи сенс і значення цієї ситуації як цілому і її компонентам. Внутрішній контекст є індивідуально-психологічними особливостями, знаннями і досвідом людини; зовнішній - предметні, соціокультурні, просторово-часові і інші характеристики ситуації, в яких він діє.

Основна мета контекстного навчання - формування в рамках навчальної діяльності учня його цілісної, внутрішньо вмотивованою професійної діяльності як майбутнього фахівця.

Зміст контекстного навчання відбирається з двох джерел: змісту досліджуваних наук і змісту майбутньої професійної діяльності, представленої у вигляді моделі діяльності фахівця - його функцій, проблем, завдань, компетенцій. Зміст навчання задається у вигляді навчальних текстів, однак у них інформація задає предметний і соціальний контексти майбутнього життя і діяльності учня.

Контекстне навчання - форма активного навчання, орієнтована на професійну підготовку учнів і реалізована за допомогою системного використання професійного контексту, поступового насичення навчального процесу елементами професійної діяльності. У контекстному навчанні теоретичне знання вперше стає для учня осмисленим, перетворюючись з «культурних консервів», придатних лише для складання іспитів, в живе знання, в орієнтовну основу майбутньої професійної діяльності, яка формується «тут і тепер» в модельованих ситуаціях компетентного предметного дії і вчинку. Тим самим учень як би розгортається з минулого через сьогодення в майбутнє, діє в цілісному просторово-часовому контексті «минуле-сьогодення-майбутнє». Він розуміє, що було («що стали» зразки теорії і практики), що є (виконувана ним

пізнавальна діяльність) і що буде (модельований ситуації професійної діяльності). Все це мотивує його навчальну діяльність, робить її осмисленою і продуктивною. Саме така мотивація необхідна учням старшої школи, у процесі навчання. Основною одиницею змісту контекстного навчання виступає не "порція інформації" або завдання, хоча і їй тут достатньо місця, а проблемна ситуація у всій своїй предметній і соціальній неоднозначності і суперечливості. [9;25]

Серед методів активного навчання великого поширення в сучасній педагогічній практиці набуло контекстне, або знаково-контекстне навчання. Автор і пропагандист цього методу навчання А. А. Вербицький вважає, що цей напрям організації навчального процесу, який реалізує принципи активності й системності, виконує основне призначення професійної освіти: здійснювати глибинну професійно-предметну й соціальну підготовку майбутніх спеціалістів.[3;37]

А. А. Вербицький сформулював наступні основні принципи контекстного навчання:

- забезпечення особистісного включення учня в навчальну діяльність;
- моделювання в навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов професійної діяльності;
- принцип проблемності змісту і процесу його засвоєння студентами в навчальній діяльності;
- адекватність форм організації цілям і змісту освіти;
- принцип провідної ролі спільної діяльності;
- принцип відкритості по відношенню до педагогічних технологій, запропонованим в рамках інших теорій і підходів;
- принцип спадкоємності традиційних і нових педагогічних технологій;
- принцип єдності навчання і виховання професіонала.

Останнім часом розробляються різноманітні варіанти інтенсивного навчання та моделі, засновані на теорії поетапного формування мисленнєвих професійних дій на інтенсивному використанні резервних можливостей особистості, на адаптивному, комунікативному і проблемному підходах. Відтак основним характеристикам нової освітньої парадигми найбільшою мірою відповідає контекстне навчання. Завдяки йому учень усвідомлює те, що було (зразки теорії і практики, що є (пізнавальна діяльність, яку він виконує) та те, що буде (ситуації професійної діяльності, що моделюються).

Таким чином, актуальність цього питання полягає в тому, що з ускладненням завдань, що стоять перед правознавцями в сучасних умовах нарізла необхідність виявлення тих освітніх технологій, застосування яких в навчальному процесі дасть можливість перейти в їх підготовці на якісно новий рівень, що відповідає вимогам часу. В процесі навчання необхідно з'єднати теорію з практикою.

Список літератури:

1.Вербицкий А.А. Теория контекстного обучения: сущность и практическое: значение /А.А.Вербицкий'///Школьные технологии;- 2006.- №5.- с.41-45.

2. Вербицкий А.А. Личностный и компетентностный подходы в образовании: проблемы интеграции/А.А.Вербицкий, О.Г.Ларионова.- М.: Логос, 2009;-334с.
- 3.Вербицкий А.А. Принципы контекстного обучения в иноязычной подготовке юристов /А.А.Вербицкий, Н.П.Хомякова. //Высшее образование сегодня.- 2010.-№2.- С.37-41.
- 4.Вербицкий А.А. Категория «контекст» в психологии и педагогике: Монография /А.А.Вербицкий, В.Г.Калашников.- М.: Логос, 2010.- 289с.
- 5.Виленский М.Я. Технологии профессионально-ориентированного обучения /М.Я.Виленский, П.И.Образцов, А.И.Уман.- М.: Пед.общество, 2005.- 191 с.
- 6.Воронова Т.А. Педагогический процесс в высшей школе: практико-ориентированная монография /Т.А.Воронова, Н.В.Засобина, И.В.Савин.- Иваново: Ивановский гос.университет, 2001.-123с.
7. Вульффов Б.З. Основы педагогики /В.З.Вульффов, В.Д.Иванов.- М.: Изд. Ун-та РАО, 2000.- 534с.
8. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика /Б.Л.Вульфсон, З.А.Малькова. М.: Институт практической психологии, 1996.-348с.
- 9.Выготский Л.С. Педагогические технологии /Л.С.Выготский. М.: Педагогика, 1991.- 480с.

УДК 371.8.061

Полтавець Н.О.

вчитель початкових класів

poltavec_natalya@mail.ru

Рева Т.І.

вчитель початкових класів

Криворізька загальноосвітня школа І – ІІІ ступенів №109

tania_reva@mail.ru

Акун Є.А.

практичний психолог

Комунальний дошкільний навчальний заклад №203 загального розвитку

м. Кривий Ріг

akun@list.ru

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДИТИНИ. ЕКСПЕРИМЕНТ ДОВЖИНОЮ В 40 РОКІВ

Найчастіше нас гризе відчуття, що життя могло б скластися успішніше, ніж воно вже склалося. І мимоволі виникає бажання зробити все, щоб у наших дітей було все найкраще. Щоб навчалися вони старанніше, щоб розпочату не закидали, щоб домоглися того, чого не змогли домогтися їх батьки.

Справедливе бажання. Але що для цього потрібно? Згадайте, з чим пов'язані ваші найгіркіші жалю. Ви побоялися, не ризикнули, вам не вистачило терпіння довести справу до кінця? Потрібно було дати собі просто стусан, сісти і зробити, а ви замість цього відволікалися на другорядні заняття? Що пішло не так, чого вам не вистачило?

Ви вже відповіли собі самі? Звичайно ж, вам не вистачило сили волі. Але, чому, якщо в якийсь момент цього не вистачило вам, у ваших дітей все повинно піти інакше? І як зробити так, щоб ваші діти мали силою волі досягати найвищих результатів? Давайте розбиратися.

Експеримент довжиною в 40 років

Напевно, вам доводилося бачити в американських фільмах, як щасливе сімейство, зібравшись біля каміна, смажить на паличках такі маленькі солодоші, схожі на зефірки. У американців це національна смакота. Насправді вони називаються маршмеллоу, але у нас прямих аналогів немає, оскільки рецептура відрізняється. Будемо називати цю справу зефіркою. Саме з цим заморським нішт'як і пов'язаний забавний експеримент, який поставили в 60-х вчені Стенфордського університету.

Головним ініціатором виступив Уолтер Мішел. Саме він розробив експеримент довжиною в 40 років. У ньому взяли участь сотні дітей 4-6 років. Суть експерименту дуже проста.

Колись давно, в одному далекому університеті ...

Давайте для наочності залишимо на п'ять хвилин сьогоднішній день, повернемося на 50 років назад і заглянемо в невелике приміщення Стенфордського університету. Дитину заводять в кімнату, в якій стоять стіл і стілець. На столі - блюдо з тієї самої зефіркою, улюбленими ласощами родом з дитинства. У дитини тут же починається безконтрольне слиновиділення, зіниці розширюються, рука тягнеться до столу і тут ...

- Стривай, - раптом якийсь незрозумілий дядько перегороджує дорогу до дорогоцінної зефірінке. - Хочеш другу таку? - Запитує він, киваючи на солодкість.

«Що за питання ?!» - проноситься в голові у дитини. Звичайно він хоче!

- Я зараз вийду, мене не буде хвилин 15. За цей час ти не повинен чіпати зефірінку. Тоді отримаєш другу. Але, якщо захочеш, можеш з'їсти відразу цю. Але другий не отримаєш. Розумієш?

«Як це не чіпати, як це, як це? 15 хвилин?! О ні, оооо, горе мені, горе, я не винесу цих страждань! Аууу ... »- щось приблизно таке відчуває дитя, але слухняно киває.

Незважаючи на всі душевні терзання, дитина цілком чітко розуміє, що, зазнавши, отримає в нагороду другу зефірку. Вибір вкрай простий і зрозумілий: **ОДНА ЗЕФІРКА ЗАРАЗ, АБО ДВІ, АЛЕ ПОТІМ.**

Дорослий виходить і залишає дитину наодинці з солодкістю. Хто дивився нетлінного Діснеєвського «Аладіна» і пам'ятає вираз обличчя мавпочки Абу наодинці з скарбом, до якого не можна торкатися, той приблизно представить що відбувається з дитиною наступні 15 хвилин. Він совається на стільці, ходить туди-сюди по кімнаті, розглядає стелю і взагалі всіляко уникає спокуси зустрітися поглядом з зефіркою. Він хмуриться, пихкає, і намагається порахувати, скільки часу залишилося до приходу дядьки, який пообіцяв другу зефірку. Але дядько не приходить. Час тягнеться просто нескінченно довго, дитина мучиться нестерпно, сльози навертаються на великі блакитні очі, він більше не може! Напруга досягає свого апогею ... він, заплющивши очі, вистачає заповітну зефірку і в одну мить проковтує ласощі. Хто ж думає про те, що порушив правила? Хто тепер згадає про те, що другий зефірінці не бачити?

У цей момент залишається тільки насолоджуватися чудовим смаком тане в роті солодощі, і нехай весь світ зачекає.)

Що ж, залишимо нашого героя до пори до часу, і повернемося в реальність.

Що це дало в підсумку?

Якщо підвести підсумок експерименту сухою мовою цифр і фактів, то виходить дуже цікаво. Невелика кількість дітей з'їли солодкість негайно, більшість - через кілька хвилин, і лише третина дітей протрималися всі 15 хвилин, отримавши в нагороду другу зефірінку.

Здатність встояти перед спокусою і відстрочити винагороду заради більшого результату - вміння критично важливе і вирішальне для подальших досягнень.

На цьому дослідження, звичайно, не закінчилося. За діточками продовжували спостерігати всі наступні роки їх життя. І ось що вийшло. Діти, які протрималися до кінця експерименту і отримали другий зефір:

- Отримували більш високі бали в школі і в університеті;
- У них набагато краще розвинені соціальні навички;
- Серед них набагато нижче відсоток вживають наркотики;
- Краще реагували на стрес;
- Взагалі набагато успішніше справлялися з труднощами на їхньому шляху.

Тобто, експеримент довів, що здатність встояти перед спокусою і відстрочити винагороду заради більшого результату - вміння критично важливе і вирішальне для подальших досягнень.

Але як визначити, що саме думала дитина, яка приймає те чи інше рішення? Не можуть же бути одні безнадійно ледачими, а інші - нескінченно вольовими? Силу волі можна "прокачувати", але як це зробити?

Насправді, зрозуміти, чим керувалася дитина, яка не взяла зефірінку, практично неможливо. Ну, як визначити, це він вдумався в реальну мить і перетерпів (звучить просто, а спробуйте-но самі) або просто злякався і слухняно виконав вказівки дорослого? І якщо справедливо друге, то що ж це, в житті перемагають біороботи, які тупо виконують те, що їм було сказано? Щось тут не так.

Так що ж впливає на наш вибір?

Експеримент вирішили вивчити більш детально. Тобто зрозуміти, що саме впливає на остаточне рішення дитини. І з'ясувалася цікава річ.

Учасників цього експерименту розділили вже на дві групи. З першою групою провели так звані "ненадійних ДОСВІДИ". З другої - "НАДІЙНІ". У чому полягало відмінність? Першій групі давали, наприклад, один олівець і обіцяли дати пізніше цілу пачку олівців, але не давали. Або обіцяли замість одного маркера кілька, але знову обманювали.

Група, до якої проводили "НАДІЙНІ ДОСВІДИ", завжди отримувала обіцяне. Їм обіцяли самі кльові крейда, і діти їх отримували. Запевняли, що принесуть набір стікерів - і тримали слово.

Як це допомогло "зефірної" експерименту?

Коли з двома групами цих дітей провели "зефірний" експеримент, вийшло наступне:

Діти з "ненадійних" групи без коливань знищували зефірінку, так як досліднику заздалегідь не вірили.

Ну а діти з другої, "НАДІЙНОЇ" групи, проходили експеримент набагато успішніше. Після першого експерименту у них залишився позитивний досвід, який навчив їх розуміти вигоди відстроченого винагороди.

У підсумку, діти з другої групи чекали зефірку в 4 РАЗИ ДОВШЕ, ніж діти з першої групи.

Зефіркі навколо нас

Телевізор, Інтернет, солодощі і всі інші види спокус - вони відчують нас на міцність кожен день. Як же нам ліниво після робочого дня покачати прес! Набагато більш приваблива перспектива - закутатися в теплий плед, взяти улюблену книжечку і доповнити затишний вечір шоколадкою. Але що буде за низкою таких ось затишних вечорів? Швидше за все, значна черевце і неприємне відчуття власного безвілля. = (А якщо пересилимо себе і підемо тренуватися? Від відсутності шоколадки організм особливо не постраждає, а ми отримаємо гарний, підтягнутий животик. Дрібниця, а приємно;)

Кожен день перед нами стоїть вибір. Повчитися або подивитися телевізор, приготувати вечерю самостійно або замовити який-небудь фастфуд, зробити зарядку або потоптали чогось смачного.

Ми всі - маленькі діти в кімнаті з одного зефірінкой. І кожен день ми вирішуємо, що вибрати: одну зефірінку зараз, або дві, але потім.

Навчіть свою дитину робити вибір

Які корисні висновки можна витягти з цих експериментів?

Ваші діти повинні на власному досвіді зрозуміти, що незручності варті того, щоб їх перетерпіти. Перетерпіти заради ВЕЛИКОГО РЕЗУЛЬТАТУ. Винагороджуйте їх, заохочуйте їх старання і успіхи, і дуже скоро вони самі зрозуміють, що праця - це не просто нескінченна низка мук. Вони зрозуміють, що тільки наполеглива праця і самодисципліна призводять до справжнього успіху. І тоді ви все менше і менше будете примушувати дитину до роботи над собою - він сам захоче робити зусилля, тому що знає, що за свою працю буде винагороджений сторицею.

Для вас, до речі, це хороший привід задуматися про себе самого. Погодьтеся - адже чудово подавати своєму чаду гідний приклад для наслідування.

Так що, одна зефірінка зараз, або дві, але потім?)

Список літератури:

1. Булка Н.І. Креативність і соціальна компетентність // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – №10. – С. 46 – 49.
2. Психологічний словник /В.В.Давидов та ін. – М.: «Педагогіка», 1996. – 440 с.
3. Стратегічний напрямок реформи освіти [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/school/reform/49558/>

МОЖЛИВОСТІ ТА СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Як з більшою ефективністю провести урок? Як його оформити, щоб сценарій уроку був цікавим? Ну, звичайно ж, матеріал повинен зацікавити дітей. Добір матеріалу забирає багато часу, але він захоплює дітей. Це сприяє підвищенню інтересу у дітей до певної проблеми. В атмосфері толерантного і доброзичливого ставлення один до одного формується чутливість дітей до правдивої, цілеспрямованої дії.

Практичний досвід свідчить, що засобами початкової освіти часто гаситься творчий потенціал дошкільнят і здорова дитяча цікавість, в учнях зникає ініціативність, потреба в дослідницькій діяльності.

У дитину треба вірити, поважати її особистість, завжди допомагати в досягненні успіху. Тоді учень буде успішним. В.О. Сухомлинський писав: «Початкова школа повинна стати школою мислення, фундаментом творчих здібностей учнів. Дитина повинна бути думаючою, допитливим шукачем, активним здобувачем знань та істинним мандрівником у світі познань». Інтелектуально-творчий потенціал особистості дитини потрібно розкривати створенням умов для саморозвитку. А для цього використовуються форми проектних робіт, залучення дітей до проектної діяльності.

Метод проектів спрямований на розвиток навичок і пізнавальних умінь учнів; орієнтування в інформаційному просторі та самостійне конструювання своїх знань; критичне мислення. Завдання вчителя направити дитину шляхом, що можна побачити й відчувати. Крок за кроком розвивати в учнів спостережливість, уміння робити дослідницькі висновки, висувати свої власні думки та пропозиції. А це все разом буде закладати фундамент знань, умінь, навичок активної самостійної роботи учнів. Кожен вчитель сприяє натхненню, формуванню особистої впевненості, вміння співпрацювати, шукати шляхи вирішення проблеми, розвивати дослідницькі уміння та аналітичне мислення у кожного учасника проекту. А це є мета проектного навчання.

Метод проектного навчання створює необхідні умови для творчого саморозвитку особистості. Він дозволяє внести в сучасну технологію навчання два істотні доповнення – зміни у функції знань і способи організації процесу їх засвоєння. Таким чином, цей метод ставить наставника та дитину на більш високий рівень розвитку, що дає можливість повірити у себе та у свої здібності. Робота над проектом, дозволяє дитині показати свій результат, принести користь іншим і таким чином проявити себе.

Робота над проектом не повинна бути довгою, але має бути цікавою для дитини, являти собою виконану і закінчену презентацію його кінцевого продукту.

Є думка, що в початковій школі краще обмежити виконання проекту одним-двома уроками. Або ж - займатися проектами на позакласних заняттях.

Перш ніж приступити до повноцінних проектів, слід спочатку навчити учнів вирішувати проектні завдання, для чого школярі отримують вже готовий комплект завдань. Проектні завдання мають колективний характер і можуть стати першим кроком до освоєння дітьми основ проектної діяльності.

Метод проектів зацікавив мене. Було вивчено багато джерел інформації, оглянуто чимало літератури. Крапелька за крапелькою збирався і накопичувався матеріал. Все це дозволило зробити такі висновки.

Для впровадження у навчальний процес проектів найскладнішим є організаційний і підготовчий етап.

У проектній діяльності є правило успішної роботи:

- команди не змагаються ;
- кожен учень повинен бути впевненим в собі та задоволеним своєю роботою;
- у командах немає лідерів;
- за кінцевий результат роботи відповідає вся команда;
- від спільної роботи над проектом всі члени команди повинні отримати задоволення.

Дії вчителя: допомогти визначити мету діяльності, рекомендувати джерела інформації, організувати дослідницьку самостійну роботу учнів, створити умови для активності школяра, допомогти учню оцінити отриманий результат.

Діти всі різні. Хтось потребує більшої уваги, а дехто готовий працювати самостійно. Тим самим досягається найкращий результат та реалізується індивідуальний підхід до кожного.

Безумовно, проект розвиває не тільки аналітичне мислення, а й уміння формулювати власні думки, виступаючи перед слухачами. Проектний підхід можна застосовувати у початкових класах для вивчення будь якої дисципліни. Теми дитячих проектів краще обирати з огляду на зміст навчальних предметів.

План здійснення проекту:

1) організаційно-підготовчий етап.

- обговорення методів дослідження, проблемних питань;
- вибір необхідної тематики;
- розподіл на групи;
- визначення обов'язків між учасників груп.

2) етап планування проектної діяльності.

- вивчення шляхів розв'язання проблеми;
- розробка плану роботи над проектом;
- визначення форми презентації.

3) творчий етап.

- пошук інформації;
- опрацювання накопиченої інформації;
- оформлення проекту.

4) підсумковий етап.

- оцінювання проектної діяльності;
- презентація робіт;
- аналіз результатів, коригування, висновки.

Завершальний етап проектної діяльності (захист проекту) потребує особливої уваги. Дітям пропонується не тільки показати створені вироби, але й

підготувати виступи з розповіддю про свій проект. Оцінювання виконаних проектів не варто перетворювати на змагання. Краще виділити не одну, а декілька номінацій і зробити так, щоб кожна дитина була названа переможцем. У початковій школі має бути відзначений кожен учень, який брав участь у виконанні проекту.

Метод проектів передбачає використання індивідуальної, парної або групової форм діяльності. Оскільки теорія і практика безпосередньо пов'язані між собою обов'язковою умовою при підготовці проектів є зв'язок дослідницьких проблем з реальним життям.

Використання методу проектів у початковій школі має свої особливості, оскільки повноцінна проектна діяльність не є складною для молодших школярів, головне завдання тут - врахувати особливості учнів (вікові та психологічні).

Виділяють такі види проектів:

- дослідницькі;
- ігрові;
- творчі;
- практично-орієнтовані;
- інформаційні;
- пошукові;
- навчально-телекомунікаційні;
- рольові.

У системі педагогічних засобів, спрямованих на формування компетенцій, базовими є ті, які засновані на організації проектної діяльності школярів, тому що ключові компетенції стають природним педагогічним результатом реалізації методу проектів.

Проектно-дослідницька робота в школі - це інноваційний метод, який поєднує навчально-пізнавальний компонент, ігровий, науковий і творчий. Основною відмінністю такої діяльності в початковій школі те, що учні, перш за все, отримують перші навички дослідження, завдяки чому розвиваються специфічні якості особливого складу мислення.

Перевагами проектної діяльності є такі:

- індивідуальний підхід;
- формування навичок самоконтролю і самоосвіти;
- створення реального ланцюжка «завдання-результат»;
- підвищення інтересу до поставленого завдання;
- закріплення навичок роботи в групі.

Серед недоліків проектної діяльності слід виділити:

- перебування учнів в стресовій ситуації (технічні накладки, переоцінка можливостей);
- психологічні комунікативні проблеми;
- зростання навантаження на вчителя;
- наявність суб'єктивної оцінки.

Метод проектів пробуджує у дітей все найкраще, дозволяє їм повірити у себе. Робота над проектом дозволяє проявляти свої можливості, випробувати себе, самостійно знаходити способи розв'язання проблем.

Проектна діяльність - прекрасна можливість навчити молодших школярів міркувати і знаходити потрібну інформацію, вирішувати складні завдання, приймати рішення, організовувати співпрацю з однокласниками і вчителем. Дитина вчиться створювати ідеї і втілювати їх у життя, презентувати результати своїх досліджень.

Введення учителем методу проектної діяльності на ранньому етапі навчання дозволить учням зробити перші кроки у науковій діяльності, сприятиме їх творчому та інтелектуальному розвитку, навчить організовувати і контролювати власну діяльність, у тому числі проектну, відповідно до сучасної тенденції у науці та освіті.

Список літератури:

1. Косогова, О.О. Метод проектів у практиці сучасної школи / О.О. Косогова.– Х.: Ранок, 2009. -141 с.
2. Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках обслуговуючої праці: Навчально-методичний посібник / за ред. О.М. Коберника.–К.: Науковий світ, 2005. 90 с.
3. Котелянець, Н. Проектний метод навчання молодших школярів [Текст]// Рідна школа. – 2001. - №10. – С.47-48.

УДК 37.06

Приходько Г.І.

вчитель початкових класів, вчитель-методист

Ніжинська ЗОШ I-III ступенів №6

Ніжинської міської ради Чернігівської області

zosh6-nizhyn@yandex.ua

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОШУК ЗАСОБІВ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ НАЛЕЖНОГО ПСИХОЛОГІЧНОГО МІКРОКЛІМАТУ У СПІЛКУВАННІ З УЧИТЕЛЕМ

*«Учитель є животворний промінь
сонця для молодої душі, який нічим замінити не можна...»*

Костянтин Дмитрович Ушинський

Учитель... Скільки потрібно добра і тепла, щоб любила, щоб вірила і щоб йшла за тобою дівчата...

Освіта, яка не вчить жити успішно в сучасному світі, не має ніякої цінності. Дитинство – дивовижна країна. Її враження залишаються з нами на все життя. Вони лягають в основу нашої свідомості, характеру, визначають весь психічний механізм подальших дій дитини. Тож треба виховувати в дитині таку життєву позицію, щоб вона могла боротися з здійснення своїх особистих цілей, адже саме життя вимагає чітко накресленої мети, якій слід підпорядковувати всі дрібниці, деталі.

Усім відомо, що діти від природи допитливі та йдуть до школи з бажанням вчитися. Як зробити, щоб цей вогник не згас, і діти навчалися з радістю? Як домогтися постійної потреби в учня творчо співпрацювати з учителем, тягнутися до нього, відчувати потребу в особистісному спілкуванні?

Рисунок 1 – Мова – краса спілкування

Я ніколи не забуду глибокої образи в очах маленького першокласника, коли я повернулася із семінару вчителів початкових класів і не була один день в школі: «Де ти була завтра? Я ж тебе чекав!». Назар ще погано орієнтувався в часових проміжках, але відчував себе скривдженим, зрадженим, навіть обдуреним. Заради цієї дитячої відданості і вірності варто працювати, навчати, виховувати, розвивати і боротися за дитину.

Найскладніша з усіх загадок, яку розгадували і розгадуватимуть педагоги всіх часів – це зберегти інтерес дитини до навчання, радість пізнання, віру у власні сили, успіх і, основне, зберегти його здоров'я, гідність, духовність і переконання в тому, що найвищий талант – бути справжньою Людиною.

Вчитель веде до Світла, робить дітей Людьми. І йому, педагогу, потрібно не просто навчати, а постійно пам'ятати про ті педагогічні компетентності, якими повинен бути озброєний школяр, адже цього вимагає в майбутньому шалена конкурентоспроможність у швидкісному і нестримному русі життя.

Постійно розмірковую, що ж використати з тієї чи іншої педагогічної технологій, щоб викликати у дитини бажання вчитися, вірити у власні сили? Ознайомлюючись з педагогічною періодикою, читаючи книги О. В. Стребної «Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи», О. Пометуп «Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання», О. Савчанко «Сучасний урок», спілкуючись з колегами, працюючи в семінарах, методичних нарадах заступника директора Гули Н. О. та нарадах при директору Кагітній Т. В., дослухаючись до порад батьків, я все більше переконувалася, що зараз, як ніколи, необхідний особистісно-орієнтований підхід до навчання з використанням інтерактивного навчання, щоб дитина зростала кожного дня, здійснюючи поступальний рух уперед. Завжди ставлю перед собою завдання «не загубити» жодної дитини, дати кожній можливість розкрити все краще, закладене природою, сім'єю, школою. В процесі 40-річної педагогічної практики дійшла висновку, що запорукою успішного навчання є постійне

вивчення учнів, психологічне спостереження, ощадливе використання часу на уроці, використання новітніх технологій, самоосвіта, диференційоване навчання, елементи інтерактивних технологій. З першого класу наголошую: «Ми партнери, успіх уроку, його результат залежить від кожного з нас».

Рисунок 2 – Квіти сховали від спілкування

В. О. Сухомлинський наголошував: «Навчити дитину вчитися, дати їй уміння, з допомогою яких вона буде самостійно підніматися зі сходинки на сходинку дорогою шляху пізнання – це одне з найскладніших завдань учителя. Саме у його здійсненні – ключ до тієї педагогічної мудрості, оволодіння якою робить нашу працю творчою».

Освіта ХХІ століття – це освіта для потреб людини. Її стрижень – розвиток, становлення і виховання особистості, яка здатна реалізувати свої життєві задуми, творчо розв’язувати життєві проблеми, вчитися не заради процесу, а в співвіднесенні зі своїми особистими потребами.

Нова мета освіти – це життєтворчість особистості компетентної, активної, яка реально уявляє свої можливості, є мислячою Людиною-Творцем. Про це писала Софія Русова: «Мусимо виховувати молодь для того, щоб вона могла утвердити новий гуманний світ».

За словами академіка І. А. Зязюна сутність майстерності вчителя – в особистості педагога, його позиції, здатності виявляти творчу ініціативу. Творчість – вияв найвищої форми активності особистості вчителя в професійній діяльності, що базується на гуманізації, педагогічній спостережливості.

Педагогічний діалог між учнем і вчителем можливий лише за умови справжнього міжособистісного контакту, довіри, любові, поваги до свого наставника. Учня потрібно навчити бути спраглим до знань. Про це говориться в англійському прислів’ї: «Можна привести коня до ставу, але не можна примусити його напиться».

Думка народжується разом зі словом у кожної дитини, виношується роздумом у певної частини учнів, а осягає спалахом генія зовсім небагатьох. Визначні дидакти, психологи розглядають слово і думку, як одне ціле, вагомий

елемент успіху у навчальній діяльності. В. О. Сухомлинський писав «... зробіть слово одним із найголовніших інструментів творчості» (т. 2, с. 453). «Як важливо, щоб слово жило, трепетало в свідомості дитини, щоб воно стало для неї інструментом, за допомогою якого вона опановує знання (т. 2, с. 453).

Я працюю в Ніжинській ЗОШ І-ІІІ ст. №6, яка розташована у чарівному куточку – віддаленій околиці Мигалівці. Площа шкільного подвір'я складає 4,5 га: березовий гай, фруктовий сад, зелений двір, поле за садом – усе справжнє, як її величність Природа.

Діти мають можливість переконаватися, що вона прекрасна, коли в багрець і золото вбираються дерева, осіннє прозоре повітря пахне яблуками і хризантемами і настає зоряний час калини і горобини; коли важкі сірі зимові хмари висять над горизонтом і природою оволодіває скутість, суворість і дрімота і в усьому відчувається велика внутрішня сила; неповторна їхня маленька Батьківщина і навесні, «коли в садах співають солов'ї, бентежить радість груди», і тривають черемхові, бузкові і жасминні діти; хвилюється душа і в пору літніх злив, коли зацвітають троянди і лілії.

Від цього єднання з природою самі собою зринають із вуст дітей неповторні українські слова: світанок, надвечір'я, серпанок, водограй, м'ята, любисток, барвінок, мальви, чорнобривці, калина, верба, тополя, розмай, барви, Полісся та інші...

А ще під час конкурсів на краще речення возвеличуються своєю святістю вічні словосполучення: «Батьківська хата», «Рідний дім», «Святий хліб», «Мир», «Мова», «Мама і тато», «Школа», «Вчитель».

Так, адже школа і вчитель – категорії вічні, до сотні означень придумують діти, щоб охарактеризувати слова «Вітчизна», «Мова», «Школа», «Учитель». Вони і дорогі, і рідні, і незрівнянні, і незабутні, і розумні, і змістовні, і улюблені, і неповторні, і доленосні, і жадані...

І всьому цьому словотворенню радіє учительська душа, і десятий, і двадцятий раз веде малят у сад, на природу, щоб вони торкнулися долоньками старезної груші, помилувалися подружжям старих сов на березі, полагодили стару шпаківню, відчули подих рідних вітрів на своїх личках... А вже потім намалювали, написали про те, що відчули і побачили... Рідна земля, росяниста доріжка шкільного подвір'я, лелече гніздо – ось те, що об'єднує їх з учителем, допомагає створити належний психологічний мікроклімат, забезпечує педагогічний такт у спілкуванні. Адже у птахів, звірів, рослин можна багато чому навчитися, зрозуміти, виплекати у собі охоронця, дослідника і примножувача природних скарбів.

Дитина є учасником спілкування.

Як радіє учительське серце, коли діти засипають учителя питаннями, не бояться висловлювати свою думку, аргументують її у діалозі з учителем, однокласниками, переконують, стверджують.

Малиновим перегуком звучать у серці учителя вставки типу «Я вважаю...», «Мені здається...», «Я впевнений...», «Я думаю...», «Я переконаний...». І це вже не просто бездумні гвинтики, а мислячі особистості, адже здатність сумніватися – це ознака інтелектуального зростання.

Рисунок 3 – Душі моєї медозбір

Варто пригадати слова Ліни Костенко.

«Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька притаїлись,
Коли не знаєш, з чого їх почать,
Бо ці слова були колись чиймись».

Навчання намагаюся зробити розвиваючим. Коли одного разу учні прочитали чергову анаграму «Краса врятує світ», кожний тлумачив цей вислів по-своєму: краса природи, житла, зовнішня краса, прекрасне у праці, в зовнішності, а також краса людських жестів, стосунків і спілкування. Дуже зворушують оригінальні привітання, прощання дітей, зворушливі побажання всіляких гараздів, інколи навіть комічних. Одна першокласниця побажала мені «Бурной ночи» (в перекладі «Шаленої пристрасті»). А, загалом, діти йдучи на прогулянку з учителем чи на перерві люблять декламувати хором поетичні перлинки:

«Бажаємо щасливої долі,
краси річкових лілей,
гордості від тополі,
радості від людей,
від квітів бажаємо ніжності,
від лебедів зичимо вірності.»

Або:

«Житній колос дозріває для хліба,
для краси цвіте у полі квітка,
для води народжується риба,
для польоту лебідь і лебідка.

А людина – для Добра і Щастя.
Ви прийміть від нас усі вітання,
і нехай, неначе в добрій казці,

збудуться усі ваші бажання.»

Погані і добрі вчинки дітей асоціюю з перебуванням у морі Лагідності і в дрімучому лісі зла. Зробив товаришу щось приємне – викупався у морі, образив, вчинив погано у класі – заблукав у лісових хащах.

Тоді саме й потрапляють діти у крила прекрасного світу казки, фантастики і, перетворюючись у добрих фей і чарівників, роблять висновок: «Добро завжди перемагає зло», а на останнє чекає неминуха розплата – закон бумеранга.

Спілкуючися, діти сподіваються, довіряють, зізнаються, радяться. Саме тоді й переконуються у істинності одвічного педагогічного постулату: «Добро перемагає, а виховання – передача досвіду з істиною посередині».

Сучасні діти не люблять авторитарних педагогічних прийомів, вони демократичні, добре обізнані зі своїми правами, прагнуть поваги, взаєморозуміння, хочуть, щоб зберігали їхні таємниці. Тому я з раннього дитинства привчаю їх вибачатися, перепрошувати і саме це роблю часто.

Одного разу учень образив однокласницю, дівчинка не стримала сліз. Витримавши невелику паузу, поспостерігавши за реакцією дітей, я промовила: «Плаче... Катруся плаче... а хіба справжній мужчина дозволить дівчинці впасти хоч одній-однісінькій сльозинці?» Діти, спілкуючись з учителем, розмірковують, що коли на землі буде багато сліз, вона сама зажуриться, затужить, а, як наслідок, настануть засухи, повені, землетруси, епідемії, війни... Підводжу дітей до висновку, що хороше діло завжди важче робити, ніж погане. Після цього діти частіше допомагають одне одному, підбадьорюють, втішають, легше миряться, прощають одне одному, адже одна з виховних годин носила промовисту назву «Сердитись – діло людське, а зло пам'ятати – диявольське».

За довгі роки праці у школі я зрозуміла, що владу над дитячими душами не одержують, а заслуговують і, що ключики від сердечок молодших школярів підбирати прийдеться довго. Адже учні люблять спілкування не тільки на уроках, а й в інших ситуаціях та місцях. Вони хочуть теж вивчити і збагнути учителя, як людину з усіх боків: статус, можливості, становище, захоплення, інтереси. Їх не обдуриш, бо мають якісь особливі відчуття, загострену інтуїцію, вміло відрізняють щирість і хитрість, підробку і справжнє. Якщо я граюся з дітьми – то від душі, адже в кожного дорослого живе в серці маленький хлопчик чи дівчинка, якщо читаю, декламую, творю, вигадую – то по-справжньому. Учні зразу помітили мою «домінанту» - любов до пісні. Немає жодного дня, щоб вони не просили мене заспівати. Якою сильною є психологічна струна у серцях малят, яка називається відчуттям. Адже вони збагнули, що я однаково люблю дітей, квіти, пісню і школу і за все це я щиро вдячна Богу.

«Пісня українська, радосте шовкова,
чебрецеві роси, калиновий цвіт.

У тебе не в'яне сила барвінкова,
і живе Шевченка віщий заповіт!»

Учнів у процесі спілкування я привчаю черпати мудрість у прислів'ях, приказках, легендах, малих видах фольклору та піснях, адже марно про погану людину говорять: «Над ним мати співала погані пісні...»

Рисунок 4 – Солодкий трунок спілкування пісню

Різні питання у учнів до мене, різні і відповіді на них. Але одна відповідь постійно на протязі багатьох років залишається сталою: «Читання – ось краще навчання». «Хто пише – той двічі читає».

І дітки часто поспішають у бібліотеку, люблять книгу, радять одне одному щось прочитати, затамувавши подих, розповідають мені про те, що вразило, здивувало, схвилювало з прочитаного.

А я в душі промовляю: «Осанна вам, книги», адже варто раз у житті прочитати дві-три «своїх» книги і будеш «озброєний» мудрістю на все життя.

Учні часто дослухаються до моєї поради: читати декілька книг зразу різнопланового характеру і напрямку і брати в руки ту, яка необхідна в даний час та корисна в ситуації, що склалася.

і я, як книга, під час спілкування з дітьми, хочу бути маяком-вогником, який веде до успіху, пам'ятаю, що учитися важко, а учити ще важче, намагаюся віддати усе найкраще, сама піднімаючись на вищий щабель. і все життя учуся, творю і навчаю..., навчаю..., відкриваючи в кожній дитині душу творця, пробуджую її спонукаю до розквіту, вирощую обдарованість, спонукаю до самобутності, час від часу підкреслюючи для себе п'ять дієслів: любити, розуміти, вірити, терпіти, учити. Адже недаремно Ж.-Ж. Руссо наголошував: «Перед тим, як узятися за виховання дитини, треба зробитися людиною; потрібно, щоб у вас самих склався той вірець, який повинна наслідувати дитина».

Я завжди усвідомлюю те, що спілкування педагога і дітей повинно бути мотивованим, психологічно обґрунтованим та скерованим на формування різних видів компетентностей, як от: ціннісно-сміслової (індивідуальна освітня скерованість учня);

- загальнокультурної компетентності (національна спрямованість, духовна моральність);
- навчально-пізнавальної компетентності (пізнання);
- інформаційної компетентності (інтернет);

- комунікативної компетентності (знання мов, взаємодія з людьми);
- соціально-трудової компетентності (навички життя в суспільстві);
- компетентності особистісного вдосконалення (саморозвиток).

Під час симпозіуму Ради Європи на тему «Ключові компетентності для Європи» було визначено цей орієнтовний перелік ключових компетентностей. Посилаюся на них, навчаю учнів шукати, думати, співробітничати, прийматися за справу, адаптуватися, показувати стійкість перед труднощами, уміти знаходити нові нестандартні рішення.

Мої учні радують мене проектами, дослідженнями, активні в пошуку, мають громадянську позицію, ростуть патріотами.

Спілкування з дітьми у мене особистісне, завдання – диференційовані, що дає можливість дитині не комплексувати, не втрачати інтересу до навчання, вірити в свої сили і можливості. Мої учні завжди можуть розраховувати на мою психолого-педагогічну підтримку.

Педагог повинен постійно пам'ятати, що він видає соціальний продукт у вигляді долі дитини, тому турбота про інтелектуальний фон класу повинна бути його першочерговою турботою.

Не здивуєш – не навчиш! Цей відомий принцип педагогіки необхідно застосовувати дуже часто: на уроках. під час ранкових зустрічей, в час зустрічей з батьками.

Незаслужено забутий психолог В. П. Зінченко довів, що розуміння з запам'ятовування для успішного навчання – речі несумісні. Якщо учитель наполягає після пояснення на відтворенні – він просто заважає учням розуміти матеріал, заважає їхньому здивуванню, особистісному спогляданню, замилюванню. «Розуміння повинно іти попереду запам'ятовування», - застерігав В. О. Сухомлинський, постійно нагадуючи про те, що нещастя безуспішної дитини в тому, що вона не здивувалася новизною, не відчула радості розумової праці. Американські психологи обстежили 400 тис. учнів і довели, що на успіх у класі найбільше впливає інтелектуальний фон кожного класу, тому потрібно працювати наполегливо на кожного учня, підносити його авторитет, адже бджола-трудівниця великої уваги потребує.

Дослідження психологів М. І. Лисіної, О. Ф. Бондаренко показали, що існує три типи мотивації: ділова, пізнавальна і особистісна. Ділова передбачає досягнення практичної діяльності, пізнавальна забезпечує інформацію про світ речей, в процесі особистісного спілкування діти задовольняють свої потреби у спілкуванні з дорослими та ровесниками. У молодших школярів частіше переважають особистісні мотиви спілкування.

У процесі спілкування учитель повинен з кожної учнівської особистості формувати єдину класну родину, наголошуючи, що тут, у рідній школі, у дітей є другий дім, де всі мусять бути як братики і сестрички.

Важливе місце у спілкуванні мають оціночне судження. Слід пам'ятати, що успіх – це реальні досягнення дитини. Високим рівнем оціночних суджень є самоконтроль, самооцінка, взаємооцінка. Поступово слід привчати учнів до вимогливості, зауважень, рекомендацій, спонукань, які виражають головне, суттєве.

Щоб правильно і результативно будувати спілкування з учнями і наполегливо просуватися на шляху до успіху, потрібно досконало знати

педагогіку батька і матері та особливості сімейних відносин. Їх можна поділити на три умовні групи: ідеальний (панує Віра, Надія, Любов), середній (все йде своїм звичаєм, від понеділка до п'ятниці) і скандально-дразливий (стосунки в родині із самого ранку сповнені неприхованої або потаємної неприязні). Коли мій учень приходить до школи стривоженим, пригніченим, йому часто буває досить однієї фрази: «Все проходить, і це пройде...» Після уроків він прагне ще побути в школі, щось завершити, доробити, поспілкуватися.

Саме таких батьків, таких дітей треба не слухати, а чути! Необхідно з ними говорити про унікальність їхньої дитини, її успіхи, соціальну радість, задоволення, про цілі виховання, духовну спільність батьків і дітей, потребу в спілкуванні, ситуацію паралельної дії, компромісу, потребу батьків і дітей у ласці і, як негатив, ситуацію холодності та розриву.

Аналіз результатів пошуків досягнення успіху через педагогічне спілкування – дуже важлива деталь. Якщо ви досягли результату після певної системної роботи і можете похвалитися розумними і корисними стосунками між вами і дитиною, ви вже можете ставити перед собою, дитиною і батьками інші складніші завдання, ліквідовуючи проблеми, суперечності. Моральний результат від цього виміряти важко, він такий філософськи глибокий і життєво мудрий, як у цьому «Діалозі Матері і Сина»:

Син: Розкажіть мені, мамо, про квіти, вони завжди і всюди цвітуть?

Мати: Воно так. Та морози невітніні часом цвіт їх барвистий зведуть.

Син: Розкажіть мені, мамо, про юність, вона ж вічна в душі чи не так?

Мати: З віком, сину, приходить лиш мудрість, час спинити не зможеш ніяк.

Син: Розкажіть мені, мамо, про друзів, чи їм можна в житті довірять?

Мати: Вірні друзі пізнаються в тузі. Будь розумним і вмій їм прощати.

Син: Розкажіть мені, мамо, про долю, чи людині підвладна вона?

Мати: Наша доля, мій сину, як моря, той пливе лиш, хто має човна.

Син: Розкажіть мені, мамо, про серце, чом страждає найбільше від слів?

Мати: У житті все пізнати прийдеться, головне, щоб любити умів.

Син: Розкажіть мені, мамо, про роки. Для батьків чом не вічні вони?

Мати: Роки, сину, не згаснуть, допоки Матерів пам'ятають сини!

Заради цього варто працювати учителям і батькам в ім'я наших маленьких зернят – дітей, учнів, які додають нам сил, роблять нас щасливими і постійно пам'ятати вагомні слова В. О. Сухомлинського: «На нашій совісті найцінніше, що є на світі – Людина».

Список літератури:

1. Амонашвілі Ш. О. Психологічні основи педагогіки співробітництва. Книга для учителя. – К., 1991 р.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в 5 т., К.: Радянська школа, 1997 р.
3. Школа життєтворчої особливості. Науково-методичний збірник., Ред. колегія – Доній В. М., Кесен Г. М. та ін. К; УСДОУ. 1995 р.
4. Савченко О. Я. Розвивай свої здібності: Навчальний посібник для молодших школярів. 20-е видання. – К., «Освіта», 2002 р.
5. Психологія І. Я. Для тих, хто хоче бути щасливим. Видавничий дім. – К., 2016 р.

6. Лазарева А. І. Розвивальні завдання для початкової школи. – Х., вид-во «Ранок», 2010 р.
7. Система виховання у початковій школі. Полєвікова О. Б., Старостенко О. В. та інші. Х., «Основа», 2012 р.
8. Ротфорт Д. В. Уроки мужності в початковій школі. Х., «Основа», 2016 р.
9. Н. М. Бібік. Я у світі. Підручник для 2 кл. Х. «Основа», 2013 р.
10. Наumenко В. О. Веселкова читанка: книжка для позакл. читання в 3 кл. – К.: Літера ЛТД, 2016 р.

УДК 37.013

Смук А.Б.

вчитель початкових класів, старший вчитель

КЗОШ І-ІІІ ст. №41

м. Кривий Ріг

smuck.alla@yandex.ru

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ДІАГНОСТИКИ ПСИХОФІЗИЧНОГО СТАНУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Державний стандарт загальної початкової освіти розглядає здоров'я цілісно та багатовимірно – через його фізичну, психічну, соціальну та духовну складові. Кожна складова здоров'я багатогранна. І лише за умови їх органічного поєднання зберігається та зміцнюється здоров'я людини.

Адміністрація й педагогічний колектив нашої школи розробили основні напрями здоров'язберегаючої діяльності:

1. Створення здорового шкільного середовища:

- виконання санітарно - гігієнічних норм (освітлення, зручні парти);
- організація якісного харчування;
- обладнання класів і коридорів з урахуванням ідеї розвитку здоров'я дітей.

2. Запровадження здоров'язберегаючих технологій, органічно вбудованих у навчально-виховний процес, що зберігають і зміцнюють здоров'я дитини:

- посилення всіх видів активності на уроках;
- створення позитивного емоційного фону та доброзичливої атмосфери під час перебування дитини в школі;
- розподіл розумових навантажень з урахуванням вікових, фізіологічних та психологічних особливостей учнів;
- спрямованість виховної роботи на запобігання захворюванням, збереження життя та здоров'я учнів.

Моніторинг стану здоров'я учнів – на початку та наприкінці навчального року і за роками, що дає змогу визначити тенденції захворювань.

Роботу в цьому напрямку розпочинаю з 1 класу. Для цього необхідно ознайомитись з медичною картою дитини і на перших батьківських зборах у 1 класі запропонувати батькам заповнити «Анкету для батьків першокласника» (додаток 1), яка допоможе вчителю визначити фізичний та психічний стан дитини. Як продовження цієї роботи запросити

батьків до спільної праці з вчителем для поліпшення здоров'я учнів (1 раз в місяць заповнювати таблицю «Індивідуальна карта захворюваності учня (додаток 2). Потім вчитель дані цієї таблиці заносить в загальний «Екран здоров'я учнів». Далі дані за 4 роки заносяться в таблицю «Моніторинг захворюваності учнів» (додаток 3).

Всім відомо значення впливу шкідливих звичок, які погано впливають на фізичне здоров'я учнів. Для визначення рівня дітей до шкідливих звичок пропонуємо дітям невеликий тест. (Діти повинні вибрати один із запропонованих предметів: сіра смужка, рожевий трикутник, синій квадрат).

Сіра смужка – нахильність до шкідливих звичок. Ця людина буває агресивною без причини. За своєю натурою – песиміст.

Рожевий трикутник – легковажна людина, оптиміст, але її можна втягнути до шкідливих звичок.

Синій квадрат – сильна урівноважена людина, готова відповідати за свої вчинки. До шкідливих звичок байдужа.

Разом з тестом для дітей на зборах пропонується цей тест батькам Підсумком результатів є те, що визначається вплив шкідливих звичок дорослих на проявлення цих звичок у дітей.

Один із аспектів здоров'я - це психічний стан дитини. Першокласники з перших днів у школі перебувають у стані шоку. Великий колектив, нові дорослі, нове приміщення, нові вимоги до дисципліни, правил поведінки на уроках і на перерві. У період адаптації до навчальної діяльності шестирічні учні зазнають значного напруження фізичних і нервово – психічних сил. Для того, щоб адаптація пройшла безболісно, необхідно визначити психічний стан дитини. Майже всі діти люблять малювати, тому для визначення психічного стану пропонується психологічний практикум.

Діти малюють 3 малюнки:

1 малюнок – яким я бачу себе,

2 малюнок - яким мене бачать оточуючі,

3 малюнок - яким я хочу бути.

При вивченні результатів малюнків слід звернути увагу на переважний колір в кожному малюнку.

Синій колір вказує на відсутність дружніх стосунків.

Зелений колір – на необхідність в самореалізації.

Червоний – бажання отримати успіх.

Жовтий – оптиміст.

Коричневий - стабільність.

Жовтогарячий – самовпевненість.

Фіолетовий – порозуміння з іншими.

Чорний - занижена самооцінка.

Для визначення психічного стану в сім'ї можна провести наступну роботу: запропонувати учням намалювати сім'ю, тільки не говорити кого саме - дитина вирішує сама. При обробці малюнків слід звернути увагу на:

- персонажі та деталі;

- розмір фігур;
- натиск олівця;
- відстань між фігурами;
- зображення рук і ніг;
- кольори.

Коли ми говоримо про збереження психічного стану учнів слід пам'ятати про значення кольору в класній кімнаті. Визначаючись з кольором шпалер необхідно пам'ятати про те, що:

- жовтий колір визиває радісний настрій,
- фіолетовий або синій – невпевненість,
- салатовий – заспокоює,
- червоний – активізує.

Психологи рекомендують фарбувати шкільну дошку в зелений колір, а стіни – в жовто – салатовий.

Таким чином, визначення фізичного та психічного стану здоров'я учнів допомагає вчителю спланувати різні види та форми роботи щодо збереження фізичного та психічного стану дітей – це, зокрема,

- просвітницька робота з родиною учня;
- тематичні батьківські збори;
- родинні фізкультурно - оздоровчі заходи (спортивні змагання «Я і моя сім'я», конкурс родинного малюнка на теми запобігання шкідливих звичок, походи в осінньо – весняний період разом з батьками);
- систематичне проведення фізичних пауз;
- залучення дітей до участі в роботі спортивних гуртків школи та спортивних секцій в ДЮСШ.

Додаток 1

АНКЕТА ДЛЯ БАТЬКІВ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

1. П. І. Б. дитини _____
2. Дата народження _____
3. Склад сім'ї (обведіть, будь ласка, кружечком): а) повна, б) батьки розлучені.
Мати – П. І. Б., де і ким працює, № тел. (робочий та особистий) _____
Батько – П. І. Б., де і ким працює, № тел. (робочий та особистий) _____
Чи є у дитини брати, сестри, дата їх народження та де знаходяться (дошкільного та шкільного віку) _____
4. Домашня адреса, тел. _____
5. Проходження вагітності, пологів, дані про захворювання дитини в перший рік життя _____
6. Особливості історії розвитку дитини (наявність психічних травм, серйозних змін у житті дитини, серйозних захворювань) _____
7. Взаємини дитини в сім'ї (із ким із членів сім'ї більше спілкується, до кого більше прихильна) _____
8. Чи відвідувала дитина дитячий садок (якщо так, який) _____
9. Чи охоче відвідувала дитячий садок _____
10. З ким із дорослих, дитина проводить більшу частину часу? _____
11. Які форми заохочення застосовуєте? _____
12. Які покарання застосовуєте вдома? _____
13. Чи є у дитини вдома постійні обов'язки? Які? _____

14. Чи дотримуетесь з дитиною режиму дня? _____
15. Як дитина вступає у спілкування з однолітками (обведіть відповідну букву кружечком)
а) проявляє ініціативу; б) очікує, коли з нею заговорять в) уникає спілкування.
16. Як дитина вступає у спілкування з дорослими (обведіть відповідну букву кружечком): а) вільно; б) обережно; в) важко, особливо з незнайомими.
17. Яким іграм дитина надає перевагу: а) рухливим; б) настільним, в) індивідуальним, г) колективним.
18. Чи є у дитини бажання школи: а) так; б) ні; в) буває по – різному.
19. На вашу думку, розвиток дитини: а) відповідає віку; б) випереджує; в) наявні затримки розвитку.
20. Чи може дитина вдома сама себе розважити _____, чи навпаки, постійно шукає товариства дорослих? _____
21. Як відпочиває дитина вдень (підкресліть): спить, може спокійно лежати в ліжку, розглядає книжки, грає у спокійні ігри?
22. Чи має дитина захворювання і які? _____
23. Що ще Ви хотіли б повідомити про свою дитину? _____

Додаток 2

ПАСПОРТ ЗДОРОВ'Я

Учня _____ класу 20.. – 20...н.р.

ПІБ учня	Кількість днів, пропущених по хворобі									
	за місяць									за рік
	IX	X	XI	XII	I	II	III	IV	V	

Додаток 3

ЕКРАН ЗДОРОВ'Я УЧНІВ КЛАСУ 20..-20.. Н.Р.

№ п/п	ПІБ учня	Кількість днів, пропущених учнем										
		за місяць										за рік
		IX	X	XI	XI I	I	II	III	IV	V		

Список літератури:

1. Державна національна програма « Освіта» (Україна ХХІ століття).-К.: Райдуга, 1994.-64с.
2. Коцепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи.//Освіта,2000.-30 серпня-С.6
3. Мясоїд П.А. Загальна психологія: Навчальний посібник.-К.:Вища школа,2000.-540с.
4. Бойченко Т. Валеологія – мистецтво бути здоровим// Здоров'я та фізична культура.-2005.-№2.-С.1-4.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Завдання, які постають зараз перед людством, можуть вирішити тільки розвинуті особистості, які вміють нестандартно мислити й створювати нове, незвичайне. Тому вивчення творчих здібностей дитини – це важливе завдання перед сучасною педагогічною наукою. Але не менш важливим для педагогів і психологів стала й вдала соціалізація обдарованої дитини. Мета роботи фахівців – знайти творчі особистості, дослідити проблеми їх адаптації у суспільстві, виявити чинники, які найбільше впливають на обдарованих дітей в процесі соціалізації, допомогти дитині знайти себе не тільки в обраній сфері, а й в суспільстві.

Засвоюючи соціальний досвід, обдарована дитина не повинна втратити здатність до саморозвитку, самовдосконалення, схильності до нестандартних способів рішення проблем у різних життєвих ситуаціях. Соціалізація такої дитини (за Р.А. Литваком, Т.В. Бондарчук) – це складний багатofункціональний процес, що протікає на біологічному, психологічному, соціальному, культурному рівнях, що проходить у взаємодії з навколишнім світом і орієнтує обдаровану дитину на досягнення успіху в діяльності, спілкуванні, самосвідомості, самовдосконаленні, збільшення соціальних зв'язків індивіда із зовнішнім світом задля розвитку цього індивіда.

Розвиток людини - це процес кількісної і більш якісної зміни, зникнення й виникнення нового, джерело і рушійні сили якого приховані в суперечливій взаємодії як природних, так і соціальних сторін особистості. Формування особистості людини - це послідовні зміцнення і ускладнення системи відносин з навколишнім світом, природою, працею, іншими людьми. Воно відбувається протягом усього життя. Особливо важливий процес формування в дитячий і юнацький вік. На формування особистості, його здібності впливають три чинника: виховання, соціальне середовище і спадкові задатки. Успіх обдарованої дитини великою мірою залежить від хороших батьків, викладачів і тієї атмосфери, у якій перебуває дитина. Бідне зовнішнє середовище гальмує розвиток мозку, різноманітне – стимулює. Зовнішнім середовищем найчастіше виступає школа. Саме школа створює умови, за яких природні задатки людини перетворюються в здібності. Задатки – це передумови здібностей до найрізноманітніших видів діяльності. В людей сотні різних задатків - від абсолютного слуху, виняткової зорової пам'яті, блискавичної реакції до рідкісної математичної та мистецької обдарованості. Проте самі собою задатки ще не забезпечують здібностей і результатів діяльності. Лише в процесі виховання і навчання, громадського життя, засвоєння знань і умінь у людини з урахуванням задатків формуються здібності. Задатки можуть реалізуватися лише в результаті взаємодії дитини з навколишнім соціальним середовищем.

Розрізняють шість сфер обдарованості дітей: інтелектуальна сфера, сфера академічних досягнень, творчість (креативність), спілкування, сфера художньої діяльності, рухова сфера. Цікаво, що обдарованість інтелектуальна і обдарованість творча не зв'язані між собою напряму. Відомий дослідник у області творчих здібностей Е. Торренс говорив, що якби ми виявляли обдарованих дітей на основі тестів інтелекту, то ми б відсіяли 70 відсотків найбільш творчих з них. Важливою проблемою для педагогів, психологів, батьків – є виявлення, розпізнавання великих потенційних можливостей розвитку дитини в майбутньому. М. Лейтес визначає три категорії обдарованих дітей:

1. Діти з ранньою розумовою реалізацією –це діти зі звичайним рівнем інтелекту, в яких спостерігається особливий інтерес до якогось окремого навчального предмета. Така дитина (часто починаючи з середніх класів) захоплюється математикою, фізикою, біологією, мовою чи літературою, історією, або якимось своїм предметом. Вона може значно випереджати своїх однолітків легкістю засвоєння специфіки матеріалу, поглибленістю інтересу до нього. Уроки з інших предметів можуть її обтяжувати.

2. Діти з прискореним розумовим розвитком –це діти, які за однакових умов вирізняються високим рівнем інтелекту, особливо вони бувають помітними в молодших класах. За даними психологів, прискорений розвиток інтелекту завжди пов'язаний з великою розумовою активністю та пізнавальною потребою.

3. Діти з окремими ознаками нестандартних здібностей. Ці діти не вирізняються розумовими особливостями, не випереджають однолітків у загальному розвитку інтелекту та не виявляють яскравих успіхів з того чи іншого навчального предмета, але вирізняються особливими якостями окремих психічних процесів (надзвичайна пам'ять, багатство уяви, здатність до спостереження). Серед таких школярів трапляються учні з нелегким характером: незалежні, вперті, не дуже контактні.

Особа обдарованої дитини усвідомлює соціальний досвід через певні механізми. В.Т. Лисовський, Ф.А. Мустаєва наголошують на наступних механізмах соціалізації обдарованих дітей:

- традиційний – через сім'ю та найближче оточення;
- інституціональний - через інститути(психолого – педагогічний супровід в спеціалізованих та адаптованих школах);
- міжособистісний – через спілкування(включення обдарованої дитини в систему соціальних зв'язків і постійне конструктивне емоційне спілкування з нею);
- рефлексія – через індивідуальне переживання і усвідомлення(педагогічна підтримка розвитку самосвідомості та самооцінки).

Робота педагогів і психологів з обдарованими дітьми проходить в умовах деяких труднощів та суперечностей. Щоб виявити їх та подолати необхідно постійне вивчення особливостей дітей та віднаходження шляхів роботи з ними та їх батьками. Для цього було проведено соціологічне дослідження серед педагогів двох шкіл – середньої загальноосвітньої і спеціалізованої шкіл; батьків обдарованих в різних сферах учнів, переможців олімпіад; психологів. В процесі дослідження з'ясувалося, що педагоги найчастіше вказують на такі

особливості обдарованих дітей, як гарна пам'ять, добре розвинуте абстрактне мислення; діти вміють розкривати взаємозв'язки між явищами і суттю; здійснюють логічні операції; мають великий словниковий запас; ставлять високі вимоги до себе; наполегливі в досягненні результату у сфері, яка їх цікавить; для них характерний творчий пошук; краще за інших дітей займаються самостійною діяльністю, із задоволенням виконують складні й тривалі завдання. Батьки і психологи виділяють такі властивості, що притаманні обдарованим дітям, - мають високий рівень активності(завжди чимось зайняті); люблять складні ігри й байдужі до простих, якими захоплюються їхні однолітки; мають розвинуте почуття справедливості; вміють фантазувати, критично оцінювати навколишню дійсність, прагнуть проникнути в суть речей і явищ; занурення у філософські проблеми (замислюються над питаннями життя і смерті, релігійних вірувань: хочуть і вміють самостійно вчитися. Внаслідок таких особливостей обдарованих дітей виникають наступні проблеми - відчуття незадоволеності(дуже критичні до себе та своїх досягнень); підвищена вразливість і ранимість; перебільшене відчуття страху; ставлять високі цілі, а в залежності від досягнення цих цілей формується або завищена, або занижена самооцінка (це одна із особливостей обдарованих дітей – майже ніколи їх самооцінка не буває адекватною); дуже часто виявляють нетерпимість до дітей, які виявляють менші здібності; вороже ставлення до школи та до дисциплін, які не лежать у сфері їх інтересів; потреба в увазі дорослих – з однолітками їм не цікаво, при цьому одноліткам теж не комфортно з дітьми, обдарованими в області академічних досягнень; непропорційність в розвитку (наприклад: між мовленням та математичними здібностями); невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком.

Одним із способів вирішити проблеми, що постають під час процесу виховання обдарованих дітей, є розвиток соціальної компетентності дитини. Соціальна компетентність – це уміння вступати у комунікативні відносини з іншими людьми, навчитися орієнтуватися в соціальній ситуації і управляти нею. У якості головних функцій соціальної компетентності виділяють: адаптацію, соціальну орієнтацію, інтеграцію власного і загальносоціального досвіду. Під дією середовища обдарована дитина вчиться давати собі, своїм діям та досягненням відповідну оцінку; стає менш тривожною та зарозумілою. Виникає потреба бути такою, як всі, щоб її інтереси стали цікавими і для оточуючих. Тому формується і інша потреба – проявити себе, і як наслідок цього, зникає відчуття незадоволеності. Соціальне середовище змінює дитину, змінюючись одночасно разом з нею.

Дослідження серед учнів загальноосвітньої школи показали, що до однокласників, які проявляють здібності в інтелектуальній сфері, діти ставляться непогано, вирішальним фактором стає, наскільки обдарована дитина допомагає оточуючим в їх власному навчанні. Таке соціальне середовище не спонукає творчого учня розвиватися. До дітей, обдарованих в художній сфері або творчій ставляться або поблажливо, або, що найчастіше, із захопленням. Цим дітям атмосфера класного колективу дозволяє отримувати почуття та емоції, яких їм недостатньо в їх власному професійному середовищі з великою конкуренцією. Діти, обдаровані в руховій сфері, найчастіше в школі(середньої

ланки) стають лідерами, як більш фізично розвинені, і змінюють соціальне середовище під свої потреби. Але в старшій школі це лідерство перехоплюють «інтелектуали». В таких умовах завдання педагогів – непрямий виховний вплив, непомітні для інших учнів підтримка обдарованих та увага до їх проблем, тактовне ставлення, належне розумове навантаження.

В класах спеціалізованої школи, як вважають опитані психологи і педагоги, процеси конкуренції за лідерство, суперництва за свою винятковість призводять до примітивізації стосунків усередині класного колективу і гальмування процесів розвитку соціальних навичок учнів. В цих умовах помилкою педагогів може стати акцентування уваги на інтелектуальному розвитку і ігнорування формування стосунків усередині колективу. Фактично звужуються можливості для розширення особистого соціального досвіду і подальшої інтеграції такої дитини в соціумі.

Останнім часом перешкодою для успішного виховання і соціалізації обдарованих дітей стала слабка взаємодія сім'ї та школи. Одна категорія батьків вважає, що вивчати та розвивати їхню дитину повинні фахівці, при цьому повністю перекладають всі турботи на плечі педагогів. Інша категорія, навпаки, вважаючи своїх дітей унікальними, вимагає від школи досконалих умов навчання і наполягає на неприпустимості обмежень і вимог соціального порядку по відношенню до дітей. Такі відношення руйнують соціальну адаптацію дитини, викликають вороже ставлення як до школи, так і до батьків. В таких умовах педагогам необхідно проводити роботу з батьками, наголошуючи, що сім'я - найближче соціальне оточення дитини. Обдарована дитина прагне довірливого спілкування. Вона хоче бачити у батьках мудру дорослу людину, яка збагатить її уявлення про світ і про саму себе, допоможе подолати труднощі. Діти прагнуть рівноправного спілкування, щоб їх сприймали як особистості.

Проблеми соціалізації обдарованих дітей мають різноманітну природу і інтенсивність. Для вирішення цих проблем необхідно налагодити конструктивну взаємодію між двома основними механізмами соціалізації: традиційним (сім'ї) і інституціональним (школи). А головним завданням виховання обдарованої дитини повинно стати: формування та розвиток її здібності до самоактуалізації, до ефективної реалізації її підвищених можливостей у майбутньому, в зрілій професійній діяльності; вдала соціальна адаптація.

Список літератури

1. Актуальні проблеми психології: Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога: Збірник наукових праць / За загальною редакцією С.Д. Максименка. –К. «BONA MENTE». –2002. –Том 6.Вип. 3. (2 частина).
2. Вивчення особистості підлітка / За ред. М.Т. Дригус. – К.: Інститут психології АПН України. – 1994.
3. Лето Холлингзуорт. «Обдаровані діти». Пер. з анг.
4. Обдаровані діти і школа. Методика діагностики та педагогічний досвід. (Посібник для вчителів і психологів) / Автори - укладачі: Настенко Н.В., Білик Н.І., Моргун В.Ф. – Полтава: ПОІПОПП. – 1998. – 120 с.
5. Пономарьова - Семенова Р.О. До проблеми розвитку обдарованої особистості / Актуальні проблеми сучасної української психології. Наукові

УДК 159.9

Чигрін І.В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Канівська гімназія імені Івана Франка

Канівської міської ради Черкаської області

chyhrinilona@gmail.com

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВІ

В умовах постійних трансформацій сучасної української дійсності інтерес до явища соціально-психологічного клімату в колективі, його створення та підтримання постійно зростає. Функціонування організацій та особливості управління ними в умовах безперервних змін сприяє збільшенню психологічних навантажень на працюючих та їхньому емоційному і професійному вигоранню. Тож, створення сприятливого соціально-психологічного мікроклімату в колективах стає однією з найважливіших задач керівників-менеджерів тих установ, які мають за мету досягти успіху в умовах жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг. В цих умовах створення сприятливої загальної психологічної обстановки в колективі, вмотивованість співробітників на досягнення результативності стає чи не визначальним фактором успіху й основною конкурентною перевагою ефективних освітніх закладів.

На сучасному етапі розвитку як суспільства, так і наукової думки проблема створення соціально-психологічного клімату в колективах актуалізується як на теоретичному, так і на практичному рівнях осмислення організаційної культури та психології управління.

Стан вивчення проблеми. У різний час зарубіжні й вітчизняні вчені зверталися до вивчення різних аспектів соціально-психологічного клімату колективу. Підходи до вивчення соціально-психологічного клімату визначено в роботах К. Левіна, Р. Таджурі, Л.П. Буєва, Є.С. Кузьміна, А.О.Русалінової, А.М. Лутошкіна, В.М. Шепеля, В.А. Покровського, Б.Д. Паригіна [7].

Вивчали фактори, що впливають на формування соціально-психологічного клімату Ю.Л. Неймер, В.М. Літвінов, Г.Н. Сартан, В.С.Лозниця, В.В. Травін, М.І. Магура, М.Б. Курбатов [4]. Значну увагу цим дослідженням, зокрема розробці методик вивчення і способів корекції приділяли інші вчені.

Утім, зважаючи на те, що соціально-психологічний клімат у вітчизняній психології став предметом наукового інтересу відносно недавно (з другої половини 20 століття) і за цей час умови суспільного розвитку зазнали і продовжують зазнавати сутнісних змін, зростає важливість дослідження різних аспектів організаційної психології та психології управління і, зокрема, соціально-психологічного клімату в колективі та дослідження його стану.

Сучасний менеджмент складно уявити собі без такого явища як соціальна група. Відомо, що в західній термінології в межах ділової культури

широковживаними і традиційними є слова «персонал», «організація». Організація – це група людей, діяльність яких свідомо координується для досягнення спільної мети [5].

У вітчизняній психології у системі координат спроможності організації до продуктивної життєдіяльності традиційно виділяють конструкт «колектив» (від лат. *collectivus* – збірний), що позначає собою вищий рівень розвитку і функціонування соціальної групи, яка відзначається єдністю ідейних, організаційних, ділових і міжособистісних стосунків [4].

Особливою умовою й психологічним засобом для розвитку міжособистісних відносин, що формуються і стають основою для утворення успішного колективу, є соціально-психологічний клімат.

Соціально-психологічний клімат (від грец. *klimatos* – ухил) – це якісний бік міжособистісних стосунків, який виявляється у вигляді сукупності психологічних умов, що сприяють або перешкоджають спільній діяльності й всебічному розвитку особистості в групі [3].

У психологічній теорії та практиці використовують також синоніми цього поняття: «психологічна атмосфера колективу», «морально-психологічний клімат», «психологічний клімат»; у непрофесійних розмовах часом вживають вислів «мікроклімат у колективі», опускаючи слово «психологічний».

Сьогодні існує більше сотні визначень даного явища і не менша кількість методик його вивчення.

За допомогою узагальнення наукових напрацювань у даній сфері вчених-психологів можна сформулювати наступне визначення: соціально-психологічний клімат колективу – це динамічний стан колективу, який, з одного боку, є деяким суб'єктивним відображенням у груповій свідомості усіх елементів діяльнісного і соціального процесів, а з іншого боку є результатом безпосереднього й опосередкованого впливу на групову свідомість низки факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, що стаючи відносно самостійною об'єктивною характеристикою групи, має зворотній вплив на групову діяльність та окрему особистість.

Соціально-психологічний клімат залежить від системи суспільних відносин, життєдіяльності всього суспільства. Але не менш впливовими стають у кожному окремому випадку чинники локального макросередовища (організації, установи) та мікросередовища (колективу). Основними чинниками, що впливають на соціально-психологічний клімат в колективі є організаційно-управлінські умови праці та соціально-демографічні характеристики членів колективу.

Соціально-психологічний клімат – це показник соціального та психологічного стану освітнього закладу, що виражається в спільній діяльності колективів керуючої і керованої підсистем. Характер соціально-психологічного клімату залежить від сумісності членів колективу, рівня групового розвитку, стилю керівництва адміністрації та в цілому стилю управлінської діяльності, рівня відносин у системі «керівник-підлеглий».

Основним завданням адміністрації на шляху до досягнення значних результатів є формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі, що і зумовлює собою належну працездатність і досягнення членів колективу.

За допомогою поняття «соціально-психологічний клімат» визначаються моральна і емоційна сторони системи людських стосунків, які склались в групі, оскільки останній включає в себе сукупність моральних норм і цінностей, якими керуються члени групи в своєму ставленні до справи, що їх об'єднує, а також до інших членів групи. Отож, соціально-психологічний клімат суттєво характеризує емоційний настрій, який переважає в групі [6].

Структура психологічного клімату багаторівнева і багатоаспектна. Її характеризують об'єм, інтенсивність, складність взаємодії між елементами та їх композиціями. Рівень структурності соціально-психологічного клімату організації тим вищий, чим більша кількість зв'язків, що відтворюють функціональні, рольові, статусні відносини, чим більша кількість цінностей, норм, різних аспектів організаційного досвіду залучено до взаємодії [9].

Якщо виокремити основні компоненти на якійсь єдиній підставі (наприклад – категорії відношення), тоді в структурі соціально-психологічного клімату можна визначити такі два основні елементи – відношення людей до праці та їх відношення один до одного [1].

Найважливішою проблемою у вивченні соціально-психологічного клімату є виявлення чинників, які його формують. Чинники визначають зміст та стан соціально-психологічного клімату в кожний конкретний момент і становлять його структуру й функції.

Виділяють два рівні таких чинників:

а) чинники глобальної макросфери – це система суспільних відносин, соціально-психологічна атмосфера загалом, соціально-економічна ситуація в країні;

б) чинники локальної мікросфери – це предметно-речова сфера діяльності та взаємодії членів колективу між собою [7].

Чинник офіційних організаційних зв'язків між членами первинного колективу закріплюється в його формальній структурі, яку О.О. Ухтомський розуміє як: 1) спільно-індивідуальну діяльність; 2) спільно-послідовну діяльність; 3) спільно-взаємодіючу діяльність [8].

Таким чином, соціально-психологічний клімат залежить від стилю діяльності колективу і відношення до нього членів колективу, особливостей сприйняття їх один одним (оцінок, думок, реагування на слова і вчинки), взаємних почуттів (симпатій, антипатій, співпереживання, співчуття), психологічної єдності (спільності потреб, інтересів, смаків, ціннісних орієнтацій, рівня конфліктності, характеру критики і самокритики) та ін.

Для формування соціально-психологічного клімату групи мають значення не стільки індивідуальні властивості її членів, скільки ефект їх поєднання. Рівень психологічної сумісності членів групи також є фактором, що зумовлює її клімат. Таким чином, характер соціально-психологічного клімату загалом залежить від рівня групового розвитку.

Особливу роль серед факторів формування соціально-психологічного клімату відіграє рівень управлінської діяльності, рівень відносин у системі «керівник-підлеглий», безпосередньо стиль управління і весь комплекс функцій, виконуваних керівництвом. Сприятливий СПК виникає тільки тоді, коли керівництво на практиці сприяє прагненню співробітників до успіхів як моральних, так і матеріальних.

Можна з упевненістю стверджувати, що від стилю і діяльності керівника, його поведінки, зовнішнього вигляду і самопочуття залежить настрій всього колективу, працездатність і досягнення. Не можна розраховувати, що необхідні відносини у колективі виникнуть самі собою, їх треба свідомо формувати [10].

Оптимальне управління діяльністю і соціально-психологічним кліматом у будь-якому колективі вимагає спеціальних знань і вмінь від керівного складу. На разі як спеціальні заходи застосовують: науково обґрунтований добір, навчання та атестацію керівних кадрів; комплектування первинних колективів із урахуванням чинника психологічної сумісності; застосування соціально-психологічних методів, які сприяють створенню у членів колективу навичок ефективного взаєморозуміння і взаємодії (тренінги, ділові ігри тощо).

Для дослідження стану соціально-психологічного клімату в колективі необхідно використати певну програму емпіричного дослідження, яка реалізується поетапно.

Підготовчий етап дослідження передбачає визначення мети, завдання, термінів дослідження, створення програми вивчення соціально-психологічного клімату в колективі, знайомство з організацією (установою) та його колективом з подальшим аналізом документів та результатів його діяльності, а також підбір методів, які були використані для діагностики певних показників соціально-психологічного клімату.

Експериментальний етап дослідження має на меті вивчення реального стану та особливостей соціально-психологічного клімату в колективах двох структурних підрозділів, зокрема керуючої та керованої ланок. Додатково проводяться спостереження і бесіди зі співробітниками обох досліджуваних ланок задля отримання повної інформації щодо об'єктивних критеріїв успішності діяльності персоналу, показників плинності кадрів та вживаної системи соціального захисту працівників.

Аналітичний етап дослідження передбачає здійснення всебічного аналізу отриманої інформації та узагальнення даних проведених опитувань.

Підсумковий етап дослідження може сприяє створенню комплексної програми щодо поліпшення стану соціально-психологічного клімату в колективі досліджуваної організації.

Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети емпіричного дослідження необхідно використати комплекс теоретичних (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, інтерпретація, метод теоретичного моделювання) й емпіричних (спостереження, анкетування, опитування, аналіз діяльності та документації організації, констатувальний експеримент) методів; статистичну обробку результатів дослідження.

Стан соціально-психологічного клімату в колективі доцільно вивчати за такими методиками: дослідження соціально-психологічного клімату С.І. Самигіна і Л.Д.Столяренко, діагностики рівня розвитку та специфіки соціально-психологічного клімату А.Ф.Фідлера, експрес-методики оцінки соціально-психологічного клімату в трудовому колективі О.С. Михалюк, А.Ю. Шалито, взірцевої анкети для діагностики соціально-психологічного клімату Ю.Ф.Пачковського, визначення стилю керівництва колективом (розроблена В.П. Захаровим на основі опитувальника А.Л. Журавльова), методики визначення індексу групової згуртованості Сисшора та ін [2].

Можна зробити висновок, що стан соціально-психологічного клімату в колективі зумовлюється сукупною дією на нього факторів зовнішнього і внутрішнього характеру на кшталт індивідуально-особистісних характеристик співробітників, стилю керівництва, згуртованості колективу тощо, а перспективи розвитку соціально-психологічного клімату в колективі залежать від визначеності та подальшого впровадження шляхів його удосконалення і оптимізації задля створення належних умов діяльності.

Список літератури:

- 1.Афанасьева Т.А. Социально-психологический климат организации [Электронный ресурс] / Т.А. Афанасьева. – Режим доступа к ресурсу: <http://www.psi.lib.ru/soveti/sbor/spkliorg.htm> – Название с экрана.
- 2.Карамушка Л.М. Психологія управління: навчальний посібник / Л.М.Карамушка. – К.: Міленіум, 2003. – 344 с.
- 3.Краткий психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского; ред.-сост. Л.А. Карпенко. – 2-е изд., расш., испр. и доп. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. – 505 с.
- 4.Лозниця В.С. Психологія менеджменту. Теорія і практика: навчальний посібник / В.С. Лозниця. – К.: ТОВ «УВПК «ЕксОб», 2001. – 512 с.
- 5.Мескон М.Х. Основы менеджмента: учебник; пер. с англ. – 3-е изд. – М.: Дело, 2000. – 704 с.
- 6.Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник для студ. вищ. навч. закладів / В.В. Москаленко; МОН України, АПН України, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – вид. 2-е, випр. та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
- 7.Парыгин Б.Д. Социально-психологический климат коллектива. Пути и методы его изучения / Б.Д. Парыгин; под ред. В.А. Ядова. – Л.: Наука, 1981. – 192 с.
- 8.Свенцицкий А.Л. Социальная психология управления / А.Л.Свенцицкий; под ред. Е.С.Кузьмина; ЛГУ им. А.А.Жданова. – Л.: ЛГУ, 1986. – 476 с.
- 9.Скібіцька Л.І. Конфліктологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / Л.І. Скібіцька. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 384 с.
- 10.Управління персоналом: навчальний посібник для вузів / [М.Д.Виноградський, С.В. Беляєва, А.М. Виноградська, О.М. Шканова]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 504 с.

УДК 37

Якубова Ю.В.,

заступник директора з навчально-виховної роботи

Канівської гімназії імені Івана Франка

Канівської міської ради Черкаської області

yakubovv@bigmir.net

ВИХОВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ МАЙБУТНІХ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

Спілкуючись із батьками, які переступають поріг школи, тримаючи за руку майбутнього першокласника, роблю висновок, що процес адаптації

проходять не лише учні, а й батьки. Сучасний ритм життя вимагає від них нових підходів у навчанні та вихованні своїх дітей і часто, лякаючись цієї невідомості, перекладають надзвичайно важливий етап підготовки до школи на плечі репетиторів. Важливо пояснити батькам, що саме в цей період вони мають налагодити тісний емоційний контакт з дітьми у питанні підготовки до школи, показати важливість цього моменту, включеність у життя дитини. Не всі батьки розуміють, що важлива саме психологічна готовність дитини до школи, а не вміння читати, писати, рахувати. Деякі батьки вважають, що без цих умінь дитина не може йти до школи, і, керуючись цим, змушують дітей до занять, тим самим вбиваючи інтерес до знань. Так, добре, коли дитина вміє читати і рахувати, але значно важливіше розвивати в дитини пізнавальну активність, бажання бути дослідником, не втратити бажання вчитися ще до початку навчання в школі. Важливо, по-перше, сформувати позитивний образ учня, школи, вчителя, по-друге, при підготовці до навчання розвивати логічне мислення, мовлення, уяву, дрібну моторику руки дитини.

Як цього досягнути? Завжди відповідайте на всі питання дитини. Йдучи вулицею, ведіть з нею бесіду про те, що ви бачите, описуйте природу, людей, вчинки. Відповідаючи на питання дитини, звертайтеся до дитячих енциклопедій. Так ви не будете ламати голову над тим, як пояснити дитині доступно якесь питання та ще й до того виховуватимете повагу та інтерес до книги. Обговорюйте з дитиною мультфільми, науково-популярні та художні фільми, театральні вистави. З'ясуйте, хто головні герої, їх вчинки, ставлення дитини до них. Висловлюйте й свою точку зору. Вчіть свою дитину добру, позитивному сприйняттю світу. Дитина вчиться жити у вас. Не будьте категоричні при вислуховуванні точки зору дитини. Пам'ятайте, що дитина сприймає і розуміє світ по-своєму. Не варто розповідати дітям негативні історії зі свого шкільного життя, негативне ставлення до певних предметів чи вчителів. Дитину, яка на цьому етапі беззастережно вірить усьому, що кажуть її батьки, важко буде переконати у зворотньому, якщо батьки або старші діти у сім'ї розповідають негативні історії або показують зневажливе ставлення до свого шкільного минулого.

Для розвитку логічного мислення існує безліч посібників, які дадуть змогу змістовно провести з дитиною час і разом з тим розвивати її здібності. Значно корисніше навчити дитину не механічному запам'ятовуванню, наприклад, чисел в межах 100, а вивчити склад чисел в межах 10 за допомогою наочності. Це вчить дитину логічно мислити, аналізувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Краще й легше дитина запам'ятає те, що вивчено у невимушеній обстановці: на прогулянці, на кухні, під час гри та ін..

Заняття проводьте щодня у формі гри. Виділіть для цього 15 хвилин часу бажано в першій половині дня, коли продуктивність дитини найвища. Слідкуйте за тим, щоб і ви, і дитина приступали до занять у гарному настрої. Не перевтомлюйте дитину. Хваліть її за успіхи. Робіть акцент на успіхах, а не на невдачах. Тим більше, що для дитини в цьому віці значно важливіший процес роботи, а не її результат.

Розвивайте дрібну моторику пальців дитини, це є найкращою підготовкою до письма. Для цього складайте пазли, конструктори, вирізайте, робіть

аплікації, фарбуйте розфарбовки, ліпіть фігурки з пластиліну, а потім придумайте з дитиною якісь історії або казки про них.

При підготовці дитини до школи важливо гратися з дитиною в школу. Під час гри з іграшками ви зможете пояснити дитині, як треба поводитися в школі, як звертатися до вчителя, як готуватися до уроку та ін. А під час придбання шкільних речей обов'язково візьміть із собою майбутнього школярика, щоб він сам обрав ті речі, які згодом стануть йому рідними. Для цього дозвольте дитині самостійно скласти їх у стіл, при бажанні зайвий раз їх ще раз поскладати, перебрати, познайомитися ближче.

Завжди кажіть дитині правду. Не можна говорити, що навчання – це дуже важко або дуже легко. Готуйте дитину до того, що навчання – це відповідальний період у житті кожної людини, і від того, настільки ваше ставлення до цього буде відповідальним, відповідне ставлення сформується і в дитини.

Якщо у вас не виходить навчити дитину читати, писати, рахувати або ви не знаєте, як це робити, краще не робіть цього. Через свою невпевненість в тому, що ви робите, ви можете сформувати негативне ставлення до школи, що є значно гірше, ніж дитина не знатиме якоїсь букви. Якщо дитина відмовляється займатися, не лякайте її школою або вчителем: «Ось підеш до школи, то вчителька тобі дасть!» Краще було б проконсультуватись у майбутньої вчительки під час занять у «Школі майбутнього першокласника». Головне у цій роботі – позитивне ставлення.

Не виставляйте своїй дитині ніяких балів, тим більше, що в 1 класі оцінювання вербальне. Не ображайте і не принижуйте дитину за невдачі. У колі своїх рідних чи знайомих розповідайте про її успіхи. Почувши це, дитина захоче зробити ще і ще більше і краще, щоб почути похвалу. Ніколи не порівнюйте свою дитину з іншими. Це виробляє в дитини або невпевненість у собі або зайву самовпевненість.

Безперечно, батьки мають турбуватися про свою дитину, але в усьому має бути розумна межа. Не робіть замість дитини те, що може робити сама дитина. Розвивайте у своїй дитини навички самообслуговування: вміння одягнутися, прибрати за собою постіль, посуд, зав'язувати шнурки, застібнути гудзики, блискавку, розчісуватися, мити руки та ін.

І звичайно, надзвичайно важливо зберігати спокійний сімейний клімат. Дитина повинна знати, що б у неї не сталося, вона завжди знайде захист, розуміння і підтримку вдома. Проте це не значить, що батьки мають сліпо виправдовувати перед іншими помилки своєї дитини, перекладати свою провину на інших, шукати крайніх та ін. Батьки, які роблять це, більше бояться громадського осуду себе самого, а не дбають про виховання своєї дитини. Діти є діти, вони помиляються, бо вчаться жити. Інша справа, як на це реагуємо ми, дорослі. Батьки, які дбають про успішне майбутнє своєї дитини, мають розібратися в ситуації, з'ясувати з учасниками конфлікту обставини, а вже потім вчити дитину визнавати провину та нести покарання або вміти доказувати свою правоту толерантно. Дитина має чітко знати, що можна робити і чого не можна. Поважайте свою дитину. Не сваріть її на людях, обговоріть всі неприємні моменти наодинці, поясніть помилку дитині, розгляньте шляхи вирішення конкретної ситуації.

Всім членам родини важливо пам'ятати про дотримання єдності вимог до дитини з боку всіх її членів. Якщо мама не дозволяє дивитися телевизор після дев'ятої, то тато і бабуся мають підтримувати в цьому маму, а не тихенько дозволяти, поки мама не бачить. Це виховує неповагу до членів родини, дорослих.

Не можна бурхливо з'ясовувати стосунки членам родини, коли в сусідній кімнаті грається дитина. Це тільки здається, що дитина зайнята грою і не чує, що відбувається в сусідній кімнаті. Це неправда. Дитині завжди і всюди цікаво те, що відбувається з її батьками, вона страждає через своє безсилля, бере на себе відповідальність за погані стосунки між ними. Дитина любить обох батьків однаково, відчуває потребу у спілкуванні з ними обома і тому дуже страждає, коли в ситуації розлучення мама не дозволяє спілкуватися з батьком або налаштовує всю родину і дитину проти нього.

Корисно включати дитину у спільну діяльність вдома з батьками. Хоча це й не завжди зручно з таким помічником, значно легше самому все зробити, але мудрі батьки розуміють, що дитину треба привчати до роботи і відповідальності за результати своєї діяльності з дитинства.

Ні в якому разі не можна карати дитину приниженнями, образами, фізичним покаранням. Дитина сприймає все, що з нею відбувається в колі найрідніших людей, як належне, переносить таку модель поведінки у своє оточення. Пізніше буде дуже нелегко переконати дитину в тому, що ображати інших не можна, битися категорично заборонено. Дитина розуміє такі стосунки як прояв любові і зупинити цю агресію дуже складно.

Пам'ятайте, що дитина ще від народження і до цього часу потребує душевної безпеки, тому не лякайте дитину, що комусь чи кудись її віддасте, якщо вона не буде слухатись. Це породжує в її душі страх, відчуття нелюбові, непотрібності. Дитина має потребу в дотиках, тому не бійтесь зайвий раз погладити її по голові, обійняти, поцілувати. Кожна дитина – індивідуальна, має свої здібності й таланти, їй потрібні ваше прийняття і повага.

Не зайвий раз буде нагадати батькам про дотримання режиму дня дитини, вироблення корисних звичок. І робити це бажано ненав'язливо (але наполегливо), поступово, щоб у дитини навіть не виникало запитань, чому треба робити так, а не інакше. А зробити це можна лише за умови, що здоровий спосіб життя і корисні звички – це не слова батьків, не повчання, як має бути, а їхній звичний режим, їх спосіб життя. Справа в тому, що дитина підсвідомо повторює не те, що їй кажуть батьки, а те, що вона бачить. Батькам необхідно відмовитись від шкідливих звичок. Пояснювати дитині про шкідливість куріння можна довго і дитина вам повірить, якщо ви самі не зловживаєте цією звичкою. Батьками бути непросто, бо постійно треба пам'ятати, що за тобою постійно стежить ваша дитина, яка фіксує все: що ви говорите, як говорите, яким тоном та ін.

Не завдавайте своїй дитині негативних емоційних потрясінь. Діти дуже вразливі, і, переживши сильний емоційний стрес, дитяча душа черствіє, вона не здатна на співчуття, вияв милосердя.

Дбайте про розвиток здібностей і обдарувань дитини. Але пам'ятайте, що ваші нереалізовані мрії не обов'язково має втілити в життя ваша дитина. Так,

ви маєте допомогти дитині знайти себе, сприяти розкриттю і розвитку її талантів, але не нав'язуйте своїх бажань, прислухайтеся до побажань дитини.

Дитину треба навчити любити світ, який її оточує, але зробити це можна лише в атмосфері любові, щирості, поваги, розуміння, підтримки. Виховуйте у своїх дітей імунітет до всього негативного власним прикладом і ви переконаєтеся у правильності своїх виховних методів у складному підлітковому віці та в дорослому житті вашої дитини. Виховання – процес тривалий, результати його можна спостерігати лише через кілька років. Пам'ятайте: тільки в атмосфері любові виховується любов.

Список літератури:

1. Вчимося мислити без проблем: Увага, логіка, пам'ять / Уклад. В. Федієнко, Г. Марченко, О. Худож. І. Начинова. — Х.: Торсінг, 2001. — 24 с.: ілюстр. — (Крок до школи).

2. Голота Л., Карпенко В. Я вчуабетку. Я вчусь читати. Я читаю: Кн. для батьків і дітей / Худож. Л. Пономар. — К.: Просвіта, 2001. — 119 с.: ілюстр.

3. Дмитренко А. Психологія сімейного виховання / Дмитренко А., Мамазинська П., Тарновська О. — Чернівці: Прут, 2001. — 208 с.: ілюстр.

4. Єрофєєва Л. Надання допомоги батькам у сімейному вихованні / Л. Єрофєєва // Почат. освіта. - 2004. — Трав. (№ 20). - С. 18-26.

5. Зайченко А. Батьки і діти, або Подорож у світ дитини і сім'ї / А. Зайченко // Шкіл. світ. — 2003. — Верес. (№ 34). - С. 1—2.

6. Ільченко І. Дружба з батьками / І. Ільченко // Сільська шк. України. — 2004. — Трав. (№ 15). — С. 21-23.

ЗОЛОТЕ ПЕРО

УДК 82-3

*Балонов Д.М.,
учень 10-А класу
Завірова М.Л.,
вчитель історії, вчитель-методист
Запорізької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 15
Запорізької міської ради Запорізької області
м. Запоріжжя
school15@meta.ua*

ПОГЛЯД У МАЙБУТНЄ

Всі ми знаємо, що без розвитку та прогресу життя людства неможливе. Історія вже довела, що люди здатні до прогресу та потребують його. І нам це вдається доволі непогано, так як велика різниця відчувається між кожним десятиріччям. До того ж, ми самі помічаємо, як поступово, але невинно зростає швидкість, з якою людство опановує доступний йому простір. А про ціле сторіччя чи тисячоліття не може бути і мови: ви лише пригадайте, якими примітивними в порівнянні з теперішніми, були люди 1000 років тому. Науки не існувало зовсім, замість неї все незрозуміле намагались пояснити релігією або не втручатись у такі речі взагалі, вважаючи їх надто складними. Тем не менш, навіть в таких складних умовах допитливий людський розум не міг залишатись пасивним, відшукуючи знання маленькими крупицями, накопичуючи безцінний досвід, шукаючи шляхи передачі всього винайденого та пізнаного наступним поколінням.

У наш час ситуація кардинально змінилась. Наука і технології потрібні, так як вони лише полегшують наше життя, роблять його більш комфортним. Хоча, якщо замислитись, саме таке завдання перед собою ставили винахідники всіх історичних епох.

У першу чергу люди намагались вигадати щось, таким чином полегшивши свою роботу, бо тяжка фізична праця – не найприємніше заняття. Саме завдяки «лінивості» більшість винаходів побачили світ. Але ж і стверджувати так не зовсім правильно, бо вигадати щось нове набагато складніше, аніж користуватись спадком минулого. Це, насамперед, стосується таких революційних винаходів, як лук зі стрілами, ткацький верстат, плуг або колесо. Але також великих успіхів люди досягли, вдосконалюючи свої старі вироби, які ще не повністю відіграли свою прогресивну роль, але вже й не задовольняли потребам постійно прогресуючого суспільства. Найяскравішим прикладом можуть стати засоби зв'язку, які трохи більше, ніж за сто років еволюціонували до сучасних смартфонів, багатфункціональність яких може вразити навіть сучасну молоду людину, не кажучи вже про людей, які ще пам'ятають часи, коли стаціонарний телефон був не в кожній оселі, а міжпородний зв'язок проходив через комутатор.

У наш час вже вигадано неймовірно багато, але розвитку нема меж – він можливий завжди. Це доводить наше ХХІ сторіччя, сповнене «футуристичністю». Вже існує стільки усього дивного, що далеко не всі люди

розуміють, про що йдеться в багатьох наукових журналах, які все більше нагадують науково-фантастичні твори, втілені у дійсність. Як вам ідея антиматерії? Клонування? А екзоскелет? Лазер? На самий десерт – справжній плащ-невидимка. Так-так, і це не жарти, бо вчені вже розробили матерію, здатну оминати світлові промені. Ех, але якби ж все було так просто... Майже кожен такий проект обходиться у круглу суму, і, на жаль, прототипи винаходу можна підрахувати на пальцях однієї руки, так як ці речі визнають неприбутковими, заморожуючи виробництво, або просто вважають їх непотрібними. Принаймні – на даний час. Простим смертним такі дива поки що недоступні.

Але навіщо зациклюватись на поганому? Можна заспокоїти себе тим, що колись усе, що ми маємо зараз, наші предки і уявити собі не могли. Так само чуваємось і ми зараз – ніхто не може точно відповісти, що саме буде у наступному сторіччі чи взагалі у більш далекому майбутньому. І з часом життя людей стає все дедалі комфортнішим, хоч брало своє начало з суворого виживання. І в той же самий час, разом з комфортом приходить усвідомлення того, що життя стає все складнішим, все більше викликів виникає перед людством і саме від нашої відповіді на ці виклики залежить не тільки наше майбутнє як біологічного виду, відтепер від нас залежить навіть саме існування нашої планети. Людська природа призвела до того, що вдосконалюючи все навколо себе, людина не обминула й засоби вбивств, тобто зброю, яка в історичній ретроспективі зробила величезний крок вперед, на жаль, не на користь більшості людей, які хотіли б прожити спокійне та безтурботне життя.

Давайте все ж таки спробуємо зробити гіпотезу, яка фактично може бути варіантом, і хоч далеко не найточнішим, але й не абсурдним. Ми не будемо обговорювати час, коли саме людство досягне того, чого воно прагне впродовж тисячоліть своєї історії.

Найтяжча фізична праця може повністю викоренитись, як не найприємніше і не найкорисніше заняття. Її повністю замінять автоматизовані системи та роботи. Люди самі будуть обирати справи, якими хотіли б займатись, матимуть вільний графік. Вирішиться проблема безробіття, кожен буде робити те, що в нього виходить найкраще, і отримувати за це достойну платню. Можливе остаточне одержання перемоги над усіма хворобами та фізичними вадами, якщо вченим вдасться зробити значний прорив у сфері медицини. Значного успіху отримає електронна галузь – штучний інтелект досягне своєї вершини. Вирішиться проблема голоду, оскільки з'являться нові, більш ефективні шляхи отримання їжі. Люди нарешті по-справжньому зможуть подорожувати космічним простором, колонізувати нові планети або їх супутники. Відкриють нові корисні копалини.

А чи дійсно все може бути так гладко і гарно, як це уявляли, наприклад, у 50-60-х роках минулого сторіччя? Події можуть розвернутись у інший – менш привабливий бік: серед головних проблем може бути катастрофічне перенаселення, нестача природних ресурсів, голод, глобальні війни та епідемії...

Та не варто втрачати надії, усе залежить від нас з вами. Люди повинні вчитися на помилках минулого та запобігати майбутніх. У кращому варіанті подій нас чекає саме таке «майбутнє», яке ми самі створили та заслужили. Не

можна увесь час чекати, коли прийде «майбутнє», а треба самим іти до нього, крок за кроком. Головне - визначитись з напрямком та неупинно працювати над ним. Успіх гарантований!

УДК 1751

Боднар І. В.,
*вчитель початкових класів,
спеціаліст вищої категорії, старший вчитель
Андрусик Вікторія, Гоменюк Юлія, Гуцуляк Юлія,
Горячко Юстина, Ілько Анастасія*
*учні 3-А класу
Чорнівського навчально-виховного комплексу
с. Чорнівка Новоселицького району Чернівецької області
iruna_bodnar@i.ua*

ВІРШУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ, ЇХ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ

Працюючи 28 років з молодшими школярами бачу, як поступово хороша цікава книжка поступається своєю актуальністю телефонам, комп'ютерам, плазмам. В результаті втрачається інтерес до читання, біднішає мова учнів, засмічується словами-суржиками. Тому велику увагу надаю урокам розвитку зв'язного мовлення, прищеплюю дітям любов до слова, поезії, розвиваю їх творчі здібності через спроби віршування.

І.В.Боднар

Першокласнику

У просторому класі за новенькими партами
Першокласників двадцять розглядають « Буквар».
Всі серйозні такі, бо зовсім не до жартів їм:
Вчора бігав по вулиці, а сьогодні – школяр!
У вузеньких рядках розлінованих зошитів
Нові літери пишуть і нові слова.
Це, дорослі, для вас, зрозуміло і просто все,
А у них від наук цих кругом йде голова!
У великих очах за пухнастими віями
Невідомого стільки і стільки питань.
І припинило Дитинство з потаємними мріями
На дорозі до школи, на стежині до знань.
Не хвилюйся, школярику, все з тобою здолаємо!
Це для тебе з – за обрію відкривається світ.
В тобі впертості стільки й молододі енергії,
Що дорослі із заздрістю тобі дивляться вслід.
Це нічого, що букви у слова не складаються,
І нічого, що пальці несміливо тремтять,
Бо у всіх так наука шкільна починається
Просто треба до цього помаленьку звикати.
Вірю, труднощі всі подолати зумієш ти!

Серцем чистим й великим весь світ осягнеш!
У великих очах за пухнастими віями
Так багато питань... І довіра-без меж.

Чорнівці

Моє село стоїть вже шість століть
В полоні лісу, на яснім роздоллі.
Сюди несуть свій клекіт журавлі.
І тут жита колосяться у полі.
В його піснях є відгомін віків,
Свист стріл ворожих, брязкіт ятаганів.
І через попіл шестиста років
Вини мене і зцілюють, і ранять.
Люблю село, коли сади цвітуть,
І як його вкриває злотом осінь .
Люблю, коли дощі холодні йдуть,
Люблю веселку й неба чисту просинь.
Люблю стежок мереживо густе
І парк старий, і церкву на узбіччі.
Я вірю, що моє село не вмере,
Так хочеться, щоб воно жило вічно.

Діти про пори року

Зима

Вітер віє-повіває,
снігом землю укриває.
Сонце хмара закриває-
І тепла нема.
Зима краєм походжає,
Хуртовинами лякає.
Льодом ріки замикає
Зимонька –зима.

Гуцуляк Юлія

Весна

Скоро втомиться Зима
Сипати снігами.
Завітає в край Весна
Разом з святом мами.
Зашумлять навкруг
Струмки,
Птахи заспівають,
І на луках квіточки
Сонце привітають.

Ілько Анастасія

Літо

Літо йшло через гай-
заквітчало мій край!
Насадило квіток
На стрімкий беріжок...
І в садочку, і в полі-
Квітів всюди доволі,
Бо на те воно й літо,
Щоб усе навкруг квітло:
Щоб в листках спориша
Заспівала душа,
Щоби сонце в блакиті
Усміхалося дітям.
А вони,- щоб зростали
І сильнішими стали.
І батьків, й Україну
свою шанували!
Літо йшло через гай-
заквітчало мій край!
І тепер він у цвіті
Найпрекрасніший в світі!

Андрусик Вікторія

Осінь

Потемніла неба просинь,
Йдуть сумні дощі.
Завітала в село Осінь
На швидкім коні.
Взяла пензля і фарбами
Стала малювати:
У червоне вділа клени,
Липи-в жовті шати.
І стоять ліси в задумі
Та зими чекають,
Журавлиний ключ над ними
В вирій відлітає.

Андрусик Вікторія

Дитячі твори про домашніх улюбленців

Друг

В мене є собака Пуфа.
Він мене уважно слуха.
Радю хвостиком виляє-
Як зі школи зустрічає.
Всюди бігає зі мною-
Ні хвилиночки спокою.
Щирий друг, хороший Пуфа:
Чорний ніс і довгі вуха,

І весела в нього вдача-
Розмішить, якщо я плачу.
Сльози язиком втирає,
-Заспокойся!-вимагає.

Гоменюк Юлія

Коник

Коник-мій найкращий друг.
Возить віз і тягне плуг.
Наче вітер ,ти, швидкий,
Конику гривастий мій!
Донеси мене у казку,
На чарівний бал, будь ласка,
Де казкові персонажі
Всі зустрінуться одразу.
Поспіваєм, потанцюєм
І додому помандруєм,
бо хвилюється матуся,
Як я часом забарюся.

Горячко Юстина

УДК 82-1/29

*Дідко Д.О.,
учениця 6-Б класу,
Дідко І.С.,*

*вчитель української мови та літератури,
Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 8
м. Житомир
iren-didko@yandex.ru*

ДИТЯЧІ ФАНТАЗІЇ

Хлібна зернинко, славимо тебе!

Маленьке зернятко у землю лягло,
Мов ковдрою теплою вкрите воно,
Лежало зігрите, – та скоро весна,
До сонця на волю тягнутись пора!
Зернятко тендітне росло і росло...
Дощами омите, до сонця тяглось.
Міцніло колосся, – достигли хліба,
І руки людей працюваті чека.
Безслідно майнуть, пролітають літа,
І час пропливає – стирає міста,
Руйнуються храми, століття мина.
Зникають народи... – зернинка жива!
Вмирають в руїнах голодні міста,
Дитина збирає крихтинки з стола,
Зернинка святая верне до життя

Міста і країни, й маленьке дитя.
Хай славляться руки людини міцні,
Що зерна у землю вкладає рясні,
Що ниву широку веде до життя,
Плекає, кохає, як матір дитя.
І диво чекає людину в печі –
Смачна паляниця лежить на столі!
Вона є безсмертна, –
Життя вона сенс,
Місток між минулим
В майбутній прогрес.

Космічні фантазії

Космічні фантазії, казкові мрії.
У світі пригод і реальних подій
Ми всі живемо, і маєм надії
Скорить, досягнути безмежності мить.
Далеких галактик омріяне море,
Озветься у серці з незнаних планет.
Сузір'я і місяць, замріяні зорі
Чекають і манять, мов вихор комет.
Здалеку у Всесвіті лине чийсь поклик,
Він манить в спокусі учені уми,
Бо космос – це розум, бо космос – це холод,
Це сила й краса, неосяжні думки.
Наш світ загадковий, він не досконалий,
Незвідані зорі оточують нас.
Але ми – земляни, і дім наш прекрасний,
Єдиний у всесвіті чорних дірок.

Чому літа проходять швидко,
Чому ростуть вони самі.
І як ту мить нам зупинити,
Щоб діти з нами ще були?
Турботи, мрії, перешкоди
Усе долають – час пливе...
І очі рідні, всі в роботі,
Вони далеко від землі.
Літа проходять дуже швидко...
І вже дорослі дітлахи,
Уже турботи не дитячі,
А ти у серці біль терпи.
Вони летять, горять, злітають,
Ти тихо подих затамуй.
Хай їм молитва помагає
Знайти свій шлях, щасливий путь.

Я так радію літу,
Чекаю теплих днів,
Не можу зрозуміти,
Куди вони летять.
Бездонні неба грані
І тихих ночей мла...
І лагідні прибої –
Душа відпочива!
Думки, і серця спокій –
Легка краса полів,
І рідний край в віконці
Додому шлях зігрів.

Чарівний світ, весна іде,
І сонце знову гріє.
Думки мої, життя пливе –
І ти про щастя мрієш.
Ось грянув грім, дерева голі,
І серце наче нерв пропик –
І все життя зламалось поневолі,
І розумієш ти: усе це вже навік.
І хоч весна, і небо сине,
Та болем серце обійма...
Чому життя таке несправедливе?
Люблю, чекаю... А тебе уже нема...

УДК 82-1

Жиленко Д.І.,
вчитель початкових класів вищої кваліфікаційної категорії,
вчитель-методист
Хорольська гімназія Хорольської районної ради Полтавської області
horol-gim@ukr.net

МАТЕМАТИЧНІ ЗАДАЧІ В МАЛЮНКАХ

Малюнок 1. Призначено для засвоєння таблиці множення числа 2.

Знають всі: дорослі й діти,
Що знання, неначе квіти.
Коли вчасно поливають,
Вони гарно розквітають.
Тож в навчанні не лініться,
Гарно вчіться і трудіться –
І розквітнете, як квіти,
Наче справжні самоцвіти.

Щоб не втратить ні хвилини,
Будем знань збирати перлинки.
Саморобкін й Олівець математику вивчають
І таблицю множення добре вони знають.
А комп'ютер допоможе завдання зробити,
Треба їм сьогодні таблицю повторити.

Завдання 1. Помножити число 2 на числа, зображені на екрані комп'ютера. Учні послідовно складають таблицю множення числа 2.

Завдання 2. Показати, які приклади розв'язували Олівець і Саморобкін.

Завдання 3.

А Незнайко таблицю не вчив,
Тому й помилку допустив.

Визначити, який приклад розв'язував Незнайко і якої помилки він припустився. (Незнайко хотів розв'язати приклад $2 \times 7 = 14$. У відповіді він переставив місцями цифри, замість 14 у нього вийшло 41).

Малюнок 2. Використовується при вивченні таблиці ділення на 2.

Муха Цокотуха радісна зрання,
Бо сьогодні в неї день народження.
Квітка лагідно пелюстки розкриває,
Іменинницю з днем янгола вітає.
А музики в дудки грають,
Муху Цокотуху звеселяють.
Самовар кипить, булькоче,
Іменинницю до танцю запросити хоче.

Задача 1.

Муха Цокотуха день народження справляла

І жучків, і черв'ячків – в гості всіх згукала.

Радісні й дзвінкі пісні лунали,
10 комашок у пари всі стали.

Мусить муха рахувати,
Скільки пар зійшлися танцювати?

Задача 2.

Комашки хутко у 5 пар стали,
Запальний гопачок танцювали.

А одне комашеня у діток спитало:
«Скільки гостей у парі стрибало?»

Малюнок 3. Призначений для складання прикладів на множення числа 3.

Спочатку діти називають птахів: дрозди, сойки, синиці, горобці, снігурі. Потім визначають кількість груп.

Задача 1.

На дереві у лісі зібралися птахи.
 І весела пісня задзвеніла навкруги.
 П'ять груп птахів по троє співаків.
 Скільки всього птахів веселили малюків? ($3 \times 5 = 15$)

Завдання 2. Вітер в гілочках гуляв

І на скрипці вправно грав.
 На птахів він задивився,
 Потім хитро так скривився.
 Тихо скрипочку відклав
 Ну і приклади нам склав:
 3×2 , 3×4 , 3×5 .

Засміявся вітер гучно,
 Умостився на гілці зручно
 І промовив: «Поясніть,
 Де я приклади ці взяв, скажіть?»

Завдання 3. Вітер хором керував

І ще приклади нам склав.
 Ці ж бо приклади легкі,
 бо доданки в них однакові.
 Хто, малята, не ловив з вас гав:
 Які приклади нам вітер склав? ($3+3+3+3+3=15$)
 Ці ви приклади переробіть,
 Множенням їх замініть. ($3+3+3+3+3=3 \times 5$)

УДК 82-193

Кухта А.О.,
 учениця 7-А класу
Руденкова І.А.,

вчитель української мови та літератури, вчитель вищої категорії
КЗШ І-ІІІ ступенів №128
м. Кривий Ріг
olegrudnikov@mail.ru

ЗБІРКА ПОЕЗІЙ «РІДНИЙ КРАЙ»

Поезія-це відкриття світу. Справжній поет бачить те, чого часто не помічає більшість. А якщо й бачать, то не можуть виразити. До збірки юної письменниці входить до десяти віршів, що розповідають про любов до України. Вони вчать любити рідний край, своє рідне місто. У кожному вірші є щось неповторне, що змушує замислитись і дивитись на світ іншими очима. Можливо, прочитавши ці вірші, у когось зміняться погляди, і він замислиться про щось важливе для нього. І тоді світ стане більш добрим і чистим.

Рідне земле, Україно!

Рідне земле, Україно!
 Всю свою любов тобі ми віддаємо!
 Ти прекрасна, щира і єдина,

Лиш тебе ми будем прославляти!
В наших піснях – мирне слово й сонце.
В них – веселі посмішки, а сліз, біди немає,
Мир і спокій в кожному віконці,
Радісні обійми, радісні слова.
В наших піснях мріємо , радієм,
Що скінчилася війна, і щасливі ми!
Ненько наша, ми назавжди твої діти!
В дні спокійні, та у дні війни!
Рідне земле, Україно – мати!
Молимося за тебе, пам’ятай!
Лиш про тебе будемо співати,
Що отримав щастя мій прекрасний край!

Я – українка!

Рідна славна наша Україна-
Блакитне небо і пшениця золота.
Ти наша ненька – щира Батьківщина,
І лише ти в душі у нас одна!
Як я люблю тебе !
Як я пишаюся тобою!
А ти могутня і відважна!
Я народилась тут і українка я!
От ви погляньте , люди, я прекрасна,
І як велична наша мати навесні!
Річки, моря й озера, сонце ясне!
Я – українка! Як пощастило у житті мені!

Мій рідний край!

Кривий Ріг – місто рідне моє
Народилась тут і зростаю.
Є в тебе серце і душа в тебе є.
Я обожнюю тебе, мій рідний краю!
Ти величне і горде, прекрасне,
Місто моє довжиною в життя.
Ти моя радість і моє щастя,
Пощастило, що тут народилася я,
Адже можу про тебе писати,
По твоїх ходити стежках...
Весна прийшла до тебе , краю!
Долоні сонцю просто простягни!
Ми будемо щасливі – точно знаю!
Життя чудове, коли поруч ти!
А ти живи і квітни! Життя прекрасне!
Ми зможемо всі лиха пережить!
І небо синє і жовте сонце ясно.
Завжди тебе ми будемо любить!

Рідний край!

На пшеничних полях,
На квітучих ланах
Розкинувся мій рідний край!
Україною його величають!
Край дружби і вірності,
Край пісні і ніжності!
Гостей ми любимо зустрічати,
Та хлібом – сіллю пригощати!
Свої сили не марнуємо ,
І Батьківщину понад усе цінуємо!
Воля наша як рідна ненька-
Люба , мила і рідненька!

Україна моя!

Де ж Ви бачили справжню красу?
Як у нас на Україні
Безмежну таку.
Люди дружні, веселі.
У нас мальовничі оселі,
А також неозорі моря.
І все це Україна моя!

УДК 1751

***Кучер А., Йова Д. В., Попова А.В.** учні 4-А класу*

***Тихонов Є.І.** учень 7-А класу*

Калієвська Н.М.,

вчитель початкових класів, вчитель I кваліфікаційної категорії

Криворізька загальноосвітня школа I-III ступенів №128

м.Кривий Ріг

bigstar7777@rambler.ru

МОЗАЇКА МОЄЇ ДУШІ

За час підготовки учнів класу до різних конкурсів зі знання української мови та літератури діти писали твори та отримували цікаві завдання на розвиток їх літературних навичок. Одною з форм підготовки було завдання дописати основну частину та кінцівку наданого твору. Краще з усіх з цим завданням впоралася Кучер Аріна.

Помічниці

Одного погожого зимового ранку Оленка з Катрусєю вирушили на прогулянку до лісу. Дівчата вирішили перевірити, чи вистачає корму в годівничках, які вони разом з однокласниками розвісили минулого тижня.

У годівничках зовсім не було корму. Синички сиділи на годівничках і дивились на дівчаток. Оленка і Катруся пішли додому по корм для птахів.

Дівчатка похапали хто що міг. Там були і крупи, і сало, і насіння. Потім побігли до годівнички. Коли дівчинки насипали й поклали їжу до годівнички, всі птахи дуже раділи і дивилися на дівчат і ніби дякували їм.

До кінця зими дівчатка кожного дня приходили до годівнички та допомагали птахам. Натомість пташки дівчаткам дуже раділи.

Кучер А.

При вивченні теми «Україна» на уроці навколишнього світу діти отримали творче завдання написати художній твір про Україну. Дар'я виконала це завдання з задоволенням та написала вірш, на мою думку дуже цікавий.

Мій рідний край Україна

Мій рідний край,
Що зветься Україна:
Річки, степи, ліси, поля-
Це все моя земля !
Колись на нас напали вороги,
Та українці не здалися,
До перемоги гордо йшли вперед.
Наші символи - червона калина,
Лелека, що у небі пролітає на весні.
Мій рідний край,
Що зветься Україна!

Йова Д. В.

Після проведення класного конкурсу «Інсценізація художніх творів», вивчених у першому семестрі, діти зробили певні висновки та отримали завдання написати твір з використанням прислів'я, яке почули на конкурсі або прочитали у творах у підручнику. Пропоную до вашої уваги твір Анастасії Попової, яка написала один з найкращих творів у класі.

Твір за прислів'ям

«Слово-не горобець, вилетить не спіймаєш»

Одного разу в нашому класі посварились найліпші подружки Оленка і Оксанка. Ми не могли зрозуміти і повірити, адже вони були «не розлий вода».

На класному часі з'ясувалось, що Оленка сказала щось образливе про Оксанку. І це дівчинку дуже засмутило.

На даному прикладі ми можемо зрозуміти велике значення сказаного слова, чи то у сварці, чи то в обіцянці. Адже сказане образливе слово вже не повернеш. І тому перш ніж щось комусь сказати погане, подумайте. А також якщо ти пообіцяв батькам або вчителю, виконай. Бо ж «Слово-не горобець, вилетить не спіймаєш».

Попова А.В.

О. Ольжич успішно розпочав наукову діяльність, його вірші почали друкуватися, але любов до рідного краю змусила повернутися з безпечного

закордоння в Україну й почати боротьбу за її незалежність. Він завжди писав про те, у що вірив, і жив так, як закликав жити інших у своїх віршах.

Відгук на поезію Олега Ольжича

Сила, яку я маю,
Дісталась від тата з мамою.
Мудрість, яку набуду з роками,
Мабуть, має бути моєю власною.
Йти чи стояти,
Тихо чи голосно,
Повільно чи жваво-
Вирішую сам я.
Я ж бо людина!
В мені лежить нездоланна сила!

Тихонов Є.І.

У мене появился друг,
Изменился забот моих круг.
Утром рано мы с ним встаем,
На прогулку спешим вдвоем.
А когда я в школу иду
Я «Пока» говорю ему.
Без меня целый день скучает,
И при встрече хвостом виляет.
Громко лает и лапу дает
И веселье опять настает!
Снова вместе идем на прогулку
По знакомому переулку.
И нам так хорошо вдвоем,
Что мы песенку тихо поем:
Гав, ля-ля! Гав, ля-ля!
Гав, ля-ля! Мы-друзья!

Тихонов Є.І.

УДК 94

Кучков М.

учень 4-Б класу

Нікітіна Т. М.,

вчитель початкових класів, вчитель вищої категорії

Зміївського ліцею № 1 ім. З. К. Слюсаренка

м. Зміїв Харківської області

ntn1961@yandex.ru

ВУЛИЦЯ ІМ. Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Зміївщина – моя Батьківщина,

Ще з дитинства її я люблю.

Вона рідна, як мати єдина,

І спасибі я їй говорю.

Я живемо у красивому місті Змієві, де багато примітних місць. Взимку ввечері на центральних вулицях нашого міста дуже красиво. Світяться яскравими вогнями гірлянди на деревах, ваблять своїм неоновим світлом реклами численних магазинів та різноманітних закладів.

Рисунок 1 – Пам'ятник Т. Г. Шевченку
в м. Зміїв

Але більше всього мені подобається вулиця, на якій я живу. Це - вулиця ім. Т.Г. Шевченка. Названа вона на честь великого українського народного поета, основоположника нової української літератури та української літературної мови. Тарас Григорович був водночас і драматургом, і повістярем, і фольклористом, і одним з найвидатніших майстрів українського живопису та графіки. Палко люблячи свій народ, він з повагою ставився до простих людей усіх націй. Неподалік від вулиці Шевченка на пагорбі стоїть і пам'ятник великому Кобзареві.

Вулиця розташована в мальовничому місці, поблизу центру Змієва. Тут немає магазинів, ресторанів та офісів, вона спокійна й тиха. Довжина вулиці близько 1200 м, ширина 4 - 6 м. Неподалік протікає річка Мжа, яка впадає в річку Сіверський Донець, вздовж якої ростуть красиві стрункі берізки, клени, високі тополі, кучеряві верби. На березі розташовується міський пляж, де я люблю відпочивати влітку.

Рисунок 2 – Міський пляж

Кожного року на пляжі, неподалік моєї вулиці, святкує Зміївщина – свято Івана Купала, на яке з усіх кінців України приїжджають гості та співаки. У цьому році був встановлений рекорд на самий великий вінок, занесений до Книги рекордів України. Родзинкою моєї вулиці ще є те, що з неї можна потрапити на величні Зміївські кручі. З них відкривається перед нами мальовничий вид на річку, ліси і луки.

Рисунок 3 – Вид з круч

На вулиці Шевченка розташовано більше сотні домівок. Біля дворів чисто та охайно, облаштовані квітники. Висаджені різні дерева, серед яких зустрічаються вишні, абрикоси, які радують нас своїм пишним цвітом та ароматом навесні. Я люблю прогулятися вулицею теплими вечорами, вдихуючи аромат квітів і чисте повітря. Крім чудової природи на нашій вулиці мешкають гарні, привітливі та трудолюбиві змійвчани, які підтримують добросусідські відносини. Серед них більшість людей похилого віку, але є і школярі, з якими я товаришую. Вид із вікна моєї хати приваблює око. Так і хочеться намалювати пейзаж, який відкривається перед моїми очима. Тепер я розумію, чому наші краї полюбують художники. Наприкінці минулого року по вулиці було замінено водогін. Тому зараз існують деякі незручності з дорожнім покриттям.

Рисунок 4 – вул. Шевченка

Крім приватних садиб, на вулиці розташована база Харківського гідрометеорологічного технікуму. Влітку тут проходять практичні заняття, на яких студенти проводять метеорологічні та гідрологічні спостереження.

Рисунок 5 – Харківська гідрометеорологічна база

Мені здається, що нашу вулицю назвали на честь Шевченка справедливо. Тарас Григорович в своїх роботах захоплювався природою, її досконалістю. Він хотів донести до нас те, який гарний наш край, яка мальовнича у нас природа. І я з ним повністю згоден. Я пишаюся тим, що народився і живу на цій вулиці!

УДК 82-1

*Левенко В.,
учень 8- В класу
Цильова З.Ю.,
вчитель російської мови та зарубіжної літератури
КЗО «Зміївський ліцей № 1 ім. З.К.Слюсаренка»
м. Зміїв*

УКРАЇНО

Я вірю в майбутнє, і вірю в минуле –
Славетним було не даремно воно:
Хоч юність у рабстві твоя промайнула ,
Та сили знайшлися розбити ярмо.
Років багато пролетіло,
Змінилась Україна з тих часів.
Чимало війн і міжусобиць було,
А час летів, летів, летів...
І ось тепер в нове століття
Вкраїна наша увійшла.
Позаду – війни й лихоліття,
Попереду – нова пора.
У цій порі нема негоди,
І скрізь добро , і сміху дзвін.
А Україна плаття вроди
Собі вдягла для кращих змін.
Тепер і молодь українська

Себе спроможна проявити
Та Україні, ненці рідній,
Життя і душу присвятити.
Можливо, так воно і буде...
А може й ні , і все не так.
Та, сподіваймось, відіб'ється
Наша країна від атак.

МИР НА ЗЕМЛІ

Мир на землі - це затишок ,добро і тиша,
Це дзвінкий сміх й душі політ.
Коли поет цікаві пише вірші
про незвичайний та цікавий світ.
Мир на землі - це дім,
а в ньому мама й тато.
Й любові - просто через край,
Це та земля ,де щастя є багато.
Та війн немає, навіть не шукай.
Це та земля, де сміх і пісня лине.
І світ немов до раю тут зайшов.
І на війні тепер ніхто не гине,
Бо тут господар щастя і любов.
Мир на землі - це без війни світанки,
Добро і співи, посмішки в гаях.
І це, звичайно, вечори і ранки,
З душею в пісні і любов'ю у віршах.

НИКОГДА НЕ МЕНЯЙТЕ ДРУЗЕЙ

Никогда не меняйте друзей.
Их нельзя разменять , как монету.
Вы поймёте это позднее —
Ближе друга на свете ведь нету.

Никогда не теряйте друзей,
Ту потерю ничем не измеришь.
Старый друг не вернётся к тебе,
А ведь новым его - не заменишь.

И не стоит друзей обижать —
Станет раной на сердце обида,
Хоть друзья и умеют прощать,
Дверь в их душу будет закрыта.

И друзей не забудь сквозь года,
Ваш товарищ оценит поступок по праву.
Ведь друзья не сбежат , как вода,
Вдруг поддавшись блаженному нраву.

БИБЛИОТЕКА

На полках книги в ряд стоят.
Ни пыли, ни соринки.
Здесь книг бесценный бриллиант,
Бестселлеры, новинки,
Журналы, стопки из газет,
Учебники, брошюры...
Всегда подскажет, даст совет
Дворец литературы.
И всё прекрасное, что есть,
Что движет человеком,
Хранит бесценным кладом здесь
Для вас библиотека.

ПОСВЯЩЕНИЕ ЛИЦЕЮ

Лицей звучит не так, как школа,
И спрос не тот совсем у нас,
Хоть та же парта, та же книга
И тот же милый сердцу класс.
Ничего прекрасней мира
Нет на свете у людей!
А в ЛИЦЕЕ нашем- сила!
С ним становимся мудрей!
Здесь впервые научились
Мы читать, писать, считать,
И стремимся с каждым годом
Больше знаний получать.
Мы лицей всем сердцем любим:
Он для нас, как дом родной!
Лицейсты, скажем дружно:
«С днём рожденья, дорогой!»

УДК 82

*Міхєєва М.В.,
учениця 11-А класу*

*Калугіна О.І.,
вчитель російської мови та літератури, вчитель вищої категорії
КЗШ I-III ступенів №62
м. Кривий Ріг
mortem_vitam@mail.ru*

ВОНА ВЕНІА ВЕСТРА (С ВАШЕГО ПОЗВОЛЕНИЯ)

*Наверное, нам не судьба
Наверное, нам не судьба
Быть вместе и громко смеяться.*

И, стукнув упорно два лба,
Мы будем извечно бодаться.
И, взяв твою копну волос,
Я крикну: "Ну разве не горько:
На руке так много полос,
А на сердце твоём их сколько?"

Твои крылья

Немного холодно и мрачно,
Еще на Земле одиноко.
И встретились мы неудачно,
И расстались мы без упрека.

Дорогая, не плачь, не грусти,
К груди прижимая рубашку.
Не открывай, пройдя полпути,
Ты сердце свое нараспашку.

О, Господи, что я наделал?
Я ангела в тебе обольстил...
Убиты морали уделы.
Твоей жизнью я заплатил.

На стене, как почетный трофей,
Твои крылья прибиты мною.
Я всем сердцем ненавижу людей
И живу лишь одной тобою.

Мы гордо, терпеливо ждём

Мы гордо, терпеливо ждём,
Что снизойдёт вдруг благодать.
Живём, как мы того сочтём:
С собою ведь не совладать.

Нашли себе мы оправданье,
Что, мол, судьба у нас такая.
Забыли всё о назиданье,
Живём, кому-то потакая.

И цель одна - прожить-забыть.
И пусть натянуто, зато
Всё это лучше, чем завывать,
А всем кричать, что вы - никто.

Усугубляя положение,
Нам говорят, что всё нормально.
Мы, ускоряя все движенья,

Воспринимаем всё буквально.

Поэтому бедны с рожденья!
Поэтому навзрыд мы плачем!
Ведь жизнь для нас полна забвенья...
И всё "вот так", а как иначе?

Главное!

Главное - быть самим собой,
Но так, чтобы всем нравилось;
Массово идти на убой,
Если в жизни не наладилось.

Главное - не мешать другим:
Деградация - есмь наш мор.
Будучи морально глухим,
Превращая обыденность в сор,

Главное говорить о том,
О чем люди хотят слышать.
Пробивание стены лбом
Должно быть все тише и тише.

Одиночеством не бравируй!
В гордой старости, облысев,
Главное - дальше от мира,
Главное - не таким, как все.

Донор

Не по своей я воле донор -
Так получается само;
Когда нам дан природой гонор,
На нас висит он, как клеймо.

Мне зубы сводит от досады,
Что так устроен этот мир:
Ведь там, где есть я - мне не рады,
Где нет меня – я, как кумир.

Самооценка ли в порядке?
Вот тут загвоздка у меня:
Через нее и в лихорадке
Перецепаясь часто я.

Не по своей я воле донор.
Хотя, мне кажется смешным,
Что, будучи опереженным,

Стаю я внеочередным.

Высасывают душу дряни,
Впиваясь в шею без зубов,
Но достают аж до гортани
И миллионы этих ртов.

Не по своей я воле донор.
Мне очень трудно "нет" сказать.
Стою, людьми я поражённый,
Под гул толпы мне умирать.

Вся суть известной басни нам Крылова

Вся суть известной басни нам Крылова,
Когда ворона пыл не удержала:
Потеря сыра - есть свобода слова,
Вот только птица не о том мечтала...

Чем больше сделаете вы сегодня,
Тем больше исправлять придется завтра.
Что может быть на свете всё бесплодней,
Чем посещение, в пример, театра?

Не надо делать нам, как будет лучше.
Оставьте всё, как есть - и нам нормально.
Не любим мы, когда нас жизни учат.
Для нас вообще развитие летально.

И вот тогда мы станем всех счастливей,
И рудиментом будет сердце наше.
Хотя метаморфоза в перспективе,
В самогнении мы будем краше.

Срезая скальп, по волосам не плачьте.
И что в живых остались не гордитесь,
И веру в лучшее надежней прячьте.
Нет правды на Земле, но вы держитесь!

Через много лет

Ты давно среди тех, с кем приятно прощаться.
Тебе, рано или поздно, надоест пресмыкаться.
Я снова понял, посмотрев твои контакты, -
Положительный в тебе только резус фактор.

Знаешь, милая, через много лет я понял:
Ты не настолько красивая (сей миф я оспорил),
Чтобы мне так откровенно открыто хамить.

Жаль, что я, к своему стыду, не смог тебя разлюбить.

Ты на вершине той лестницы... социальной
И оттуда сверху-вниз кричишь, мол, я тривиальный.
Что я, как тот Одиссей, должен взять и скрыться.
А я отвечу тихо: "Умудрился же влюбиться".

В такую, как ты. Пустую внутри. Глупую.
И худшее всего - всем, кроме меня, доступную.
Общий язык найдем мы, если прикусим свой.
В любом случае, к моему сожалению, я - твой.

Как много дураков – так мало патронов

Как много дураков – так мало патронов.
Действительно глупы или игра
Попутала нас всех, мозг затронув,
Свела нас с ума, как наркомана игла.

Никто никому ничего не обязан;
Страна поблажек, прерогатива.
Бесы поведут на скотобазу,
Покуда рабы мы безвольны, пугливы.

И дружному стаду осталось мычать,
Беседы идут на низких тонах,
Мы будем терпеть, мы будем молчать,
Пока там десятка на проезд есть в штанах.

И песен мы уже так давно не поем,
В голове у нас мнимые споры:
Какую глупую жизнь мы ведем,
Какие умные ведем разговоры!

УДК 1751

Оганесян Є.Д.,
учениця 11-А класу
Тихонова Т.М.,
вчитель англійської мови, старший вчитель
Криворізька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №128
м. Кривий Ріг
bigstar7777@rambler.ru

**ПОЕТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО ПРО ЧАРІВНУ
КРАСУ РІДНОЇ ЗЕМЛІ**

Усе моє, все зветься Україна
Усе моє, все зветься Україна

Буває, часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю, що воно за диво,—
оці степи, це небо, ці ліси,
усе так гарно, чисто, незрадливо,
усе як є — дорога, явори,
усе моє, все зветься — Україна.
Така краса, висока і нетлінна,
що хоч спинись і з Богом говори.

All is mine, all's called Ukraine.
Sometimes it happens I am blind from the beauty.
I stop and can't imagine what wonder it is:
These steppes, this sky, these forests,
Everything is so nice, clear and honest.
All as it is: highways and maples.
All mine, all's called Ukraine-
Such high and everlasting beauty,
That you should stop and talk to God.

ПОЕТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ФІЛОСОФСЬКОЇ ЛІРИКИ ЛІНИ КОСТЕНКО

Страшні слова, коли вони мовчать,
коли вони зненацька причаїлись,
коли не знаєш, з чого їх почать,
бо всі слова були уже чиймись.
Хтось ними плакав, мучивсь, болів,
із них почав і ними ж і завершив.
Людей мільярди і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!
Все повторялось: і краса, й потворність.
Усе було: асфальти й спориші.
Поезія — це завжди неповторність,
якийсь безсмертний дотик до душі.

The words are awful when they are silent,
When suddenly they are hidden,
When you don't know how to start,
Because all words were already someone's else .
Somebody cried, suffered, was sick,
Began by them and finished so.
There're billions of people and billions of words
But you must say them for the first time!
All repeated: ugliness and beauty
There was asphalt and spores.
Poetry is always a uniqueness ,
Similar to timeless touch to soul.

Олійник К.В.
учениця 8 класу
Бондаренко А.Ю.

*учитель української мови, вищої кваліфікаційної категорії, старший учитель
Виноградівський НВК П'ятихатської районної ради
Дніпропетровської області.,
с. Виноградівка
vinogradiwskazsh2011@yandex.ru*

ТИХО НАВКРУГИ

Тихо стало навкруги,
Всі лягли поспати.
Сяють на небі яскраві зірки,
Нам не дають засинати.

Квіти закрили свої пелюстки,
Зорі кружляють у вальсі.
Тихо на дворі . Маленькі пташки
Теж полягали всі спати.

СПОРТ ДАЄ НАМ СИЛИ

Спорт дає нам сили,
Щоб долати всі вершини.
Спортом ти завжди займайся,
Все про нього дізнавайся.

Фізкультура - це наш друг,
Він наш засіб від недуг.
Хто зарядку вранці робить,
Той здоровим завжди ходить.

Цим скоріше скористайся,
Вигравати намагайся.
Як поїдеш на турнір,
Будеш першим - ти повір.

НІЖНЕ ТЕПЛО

Навесні на деревах бруньки
Почали переходити в квіти,
Білим цвітом чарують садки,
Грають щастям веселії віти.

Приспів:

Зелена травичка,
Ніжне тепло.
Блакитна водичка,
Все ожило.

Нумо скоріше, малята, надвір,
Зима не залишила навіть слідів.
В гості до себе гукає наш бір,
Чути у небі пташиний вже спів.

Приспів:

Зелена травичка,
Ніжне тепло.
Блакитна водичка,
Все ожило.

МАМА

Нас чарує весна
Різними святами,
І сонце разом з нами
Мамі пісню співа.

Приспів:

Мама живе в моїй душі.
Мама, мов зіронька на небі.
Як полягають діти спати,
Почне вона по хаті клопотати.

Ночами не спить,
Працює завзято.
наймиліша, найдорожча
моя рідна мати.

Приспів:

Мама живе в моїй душі.
Мама, мов зірочка на небі.
Як полягають діти спати,
Почне вона по хаті клопотати.

ОСІНЬ

Коти тікають в хату,
А білочки в дупло.
Яка прекрасна осінь,
Та я люблю тепло.

ВЕСНА

Біля ліжка віконечко,
В нього світить сонечко.
Коники на скрипках грають,
Пташки весело співають.

ЛІТО

Прийшло веселе літечко,
Ми бігали до річечки.
А в лісі на галявині,

Знайшли червоні ягідки.

БІЛОЧКА

Білочка руденька ,
Весела і гарненька .
Зубки гострі має,
Гриби на зиму вже збирає.

УДК 82-1

*Літературна студія «Первоцвіт» та Ревенко Л.О.
учитель української мови та літератури,
заступник директора з виховної роботи
КЗО Жовтоводської середньої загальноосвітньої
школи №10 з профільними класами,
м. Жовті Води
fialka22021@rambler.ru*

РАДІСТЬ ТВОРЧОСТІ

*Навряд чи є вища із насолод, ніж насолода творити.
М.В.Гоголь*

Що є важливішим у житті, ніж уміння реалізувати себе як особистість, осягнути вершини власного «Я», відчувати себе значимим для суспільства, для самого себе, довести, що ти вартий найвищого звання – громадянина своєї країни, що твоя країна потребує твоїх умінь, твого творчого внеску у благородну справу розбудови незалежної демократичної держави? Хіба не приємно визнавати, що ти в чомусь кращий своїх ровесників, досягнув у житті хоч не на багато, але більше, ніж вони? Хіба не варто спробувати свої можливості у справі, досі тобі не знаній, перш ніж сказати собі: «Це не для мене, я не такий талановитий, щоб це зробити!»?

Для людини творчої немає кордонів. Спробуй себе в одній справі, в іншій – і нарешті знайдеш ту родзинку, яка притаманна лише тобі.

«Плекаємо особистість» - такий девіз діяльності педагогів нашого закладу. Ми переконані в тому, що немає бездарних дітей. Є діти, здібності яких до певного часу ще не розкриті. Але це неодмінно станеться! Тоді, коли педагог знайде до серця дитини стежину. І нехай ця стежина зовсім заросла незайманими травами, і нехай важко торувати по ній широкий шлях... Прийде час – і це станеться: перетвориться вузенька стежка на безмежну дорогу у прекрасне майбутнє, сповнене радості пізнання самого себе, радості творчості!

Із такої ось вузенької стежинки починалася робота колективу над творчим проектом «Відкриття» на поетичній ниві. Не важливо було спочатку, щоб проби дитячого пера мали якусь художню цінність. Неоцінним скарбом стало те, що діти почали розкриватися, ділитися найпотаємнішим, тим, що наболіло, що, можливо, гризло душу. Виявляється, що творчість – це ще й засіб допомогти дитині встановити душевну рівновагу, піднятися в очах своїх однокласників на щабель вище, змусити інших помітити, що ти – людина, яка неповторна!

Згодом неспіливі спроби віршувати перетворилися в школі на бурхливу поетичну діяльність. Творчий колектив учнів об'єднався у літературну студію «Первоцвіт». З'явилися на світ такі жадані, виплекані дитячою любов'ю збірки поезії «Первоцвіт», «На крилах мрій», «Перлінка», «Веселка», «Мова серця», авторами яких стали учні 3-11 класів.

Не буду я людинкою – це низько!
Я досягну найбільших із вершин земних,
Нехай той легкий шлях не так вже й близько...
Не будуватиму себе з розмов пустих!
Людиною з великої я букви стану,
Вміщу у себе якості і весноньки, й зорі...
І не уб'ють мене душевні муки й рани,
Я буду жити для усіх, хто біля мене на землі!

Це уривок із вірша випускниці школи, найактивнішої учасниці творчого процесу, переможниці Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості «Об'єднаймося ж, брати мої!» – Ревенко Альони. Стати поетом? Ні, не це було метою її творчості, як і всіх юних митців. Стати самодостатньою людиною, що пізнала життєві цінності і готова їх виплекати в собі – ось що головне!

Багаття творчості, розпалене одного разу, не згасне ніколи. Головне – любити кожную дитину, плекати особистість – і ця любов воздасться сторицею. Така виховна концепція нашого закладу, яким успішно керує директор школи Зatinaцька Елеонора Валентинівна. І коли дитина (Дроздік Ганна), покидаючи стіни школи, говорить:

Дякую за те, що в школі
Ви в мені талант відкрили,
Заповіт дали для долі,
Щоб його я не згубила.
Всі знання передавали
Для школярів своїх.
Наші Ви серця з'єднали.
Вам вклоняюсь я до ніг!

- віриш у щирість сказаного, у правильність обраної стратегії виховання, у те, що дітям справді необхідно створювати творче, розвиваюче виховне середовище.

Дуже важливо, що педагоги та учні – єдина родина, творча, активна. Запалений колись малесенький вогник творчості не згас, а, знайшовши підтримку, переріс у величне вогнище, що зігріває серця, лікує душі, підносить до вершин самовдосконалення!

Розпочата в 2005 році діяльність колективу над проектом «Відкриття» продовжується і нині. Успішно працює літературна студія «Первоцвіт», яка виховує наступне покоління талановитих дітей.

Матюк О. Р., учениця 8 класу
Люблю тебе я, Україно!
Люблю тебе я, Україно!
Спів солов'я і небо синє,
Люблю ліси, поля і ріки,

Садів квітучих розмаїття.
Люблю я землю за розлогість,
Пшениці колоски могучі,
Люблю калину при дорозі
І трави запашні у лузі...
Люблю тебе я, Україно,
За те, що незалежна ти і вільна!

Сай М. І., учениця 6 класу
Я пригорнусь до тебе, мамо
Я пригорнусь до тебе, мамо,
Ти – наче зіронька яскрава!
Ти – наче сонечко, бо грієш,
Своїм теплом мене прикриєш.
Без тебе я життя не знаю...
Ти – найпрекрасніша, вважаю.
Як неуважна я була коли з тобою,
Ти вибачай мені з моєю ж бо виною.
І коли я виросту, а ще вийду в люди,
Я тебе, матусенько, ніколи не забуду!
Люблю тебе, немов життя!
Бо ти – сама любов, моя сім'я!
Немає в світі скарбу більшого, ніж ти!
Ти – мої мрії і безмежнії світи!
В твоїх обіймах, мамо, усміхнусь,
У погляді твоїх очей розтану.
З тобою затишно! І я горджусь,
Що маю найпрекраснішу у світі маму!

Сай М. І., учениця 6 класу
Козацький дух
Наша земля, наче рай, квітувала.
Сонце на небі так любо сіяло.
Щастя стежками ходило, кохало,
А дітлахам мами пісню співали.
Та от, наче грім серед ясного неба,
З радіо заклик : «Воювати всім треба!
Фашистська орда почала наступати,
Дітей і дорослих нещадно вбивати».
І Україна не стала здаватись.
Недовго фашистам хотілось сміятись...
Проти нацистів пліч-о-пліч всі стали,
Травневого дня ворогів розігнали!
Всі стали кричати: «Перемога! Ура!»
Й земля вже сміється, не плаче вона,
Бо стільки їй ран вороги завдавали,
А добрі сили зло те здолали!

Я хочу, війни не було щоб ніколи!
Щоб діти спокійно ходили до школи,
Мами дітей своїх доглядали,
А тата із ними сміялись, гуляли!
Хай пам'ятають усі вороги,
Що в Україні незламні сини,
Що в українцях воля співає,
А у серцях дух козацький гуляє!

Сай М. І., учениця 6 класу

Жила собі ялиночка

Жила собі ялиночка
На сонячнім горбку.
Жила вона в великім
Чорнобильському ліску.
До сонечка тягнула
Маленькі гілочки,
І радували око
Зелені голочки.
І білочка руденька
До неї прибігала.
І пташечка грайлива
Провідать прилітала.
Та от одної ночі
Квітневої страшної
Почувся вибух грізний...
Здригнулось все навколо.
І хмара радіації
Злетіла до небес.
Яскравий світ ялиночки
У сні важкім замерз.
Посіла радіація
На гіллячко зелене -
І ніби поржавіло
Вбрання оте веселе.
Тепер цей ліс сосновий
Ніхто не навіщає...
Кудись поділись звірі,
Комах, птахів немає...
Зостались тільки сосни
Й чорнющі мохи...
І зовсім не зелені -
Покручені гілки...
Ой, людоньки, благаю,
Ви бережіть природу,
Неначе рідну маму!
Як берегиню роду!

Нехай ще сотні років
Співатимуть пташки!
Ялиноньки дарують
Пахучі голочки!

Кузьмінський І. М., учень 6 класу

Я люблю свою країну
Я люблю свою країну –
Неповторну Україну!
Її гори і поля,
Ліси, ріки і моря,
Стежку, що веде до школи,
Рідних, що чекають вдома,
Небо над країною синє,
Мир і спокій у родині.
Народився я на цій землі,
Тут живуть мої діди.
Це мій край, моя країна –
Неповторна Україна!

Науменко К. С., учениця 8 класу

Україні

Україно – рідна моя ненька,
Україно – ти у нас єдина!
Любить тебе моє серце всеньке,
Бо на цій землі я народилась.
Разом із тобою я зростала
І тебе у серці зберігала.
Жовте жито й синє небо,
І птахи в польоті вільнім...
Все це берегти нам треба,
Бо живемо ми в Україні!

УДК 82.1

**Рижих М.А.,
учениця 10 – А класу
Біла О.О.,**

*вчитель зарубіжної літератури, спеціаліст вищої категорії
Загальноосвітня школа І – ІІІ ст. №3
Новокаховської міської ради Херсонської області
Alena.bila76@gmail.com*

СИЛА МАТЕРІ

Слова та віру, вдячність і догану,
Барвистий розум, тіло, почуття,
І зір, і цвіт, і світло, і життя

Вона мені колись подарувала,
Від свого серця наче відірвала
Слабкий зелений пагін навмання,
Піддавшись насолоді мріяття,
Сміялась через пагін той, ридала.
...Хоча пройшло з тих пір часу багато,
І квітів цілий луг з'явивсь уже –
Вона стоїть коло своєї хати,
Тримає, як Атлант, весь Божий світ.
На плечах дощові для квітів хмари...
На плечах цілий світ тримають МАТЕРІ!

УДК 82-4

*Скляренко А.С.
учениця 11 класу,
Якименко В.П.*

*заступник директора з навчально-виховної роботи
Канівської гімназії імені Івана Франка
Канівської міської ради Черкаської області,
м. Канів Черкаської області
petrovnav@ukr.net*

РОЗМОВА ПОКОЛІНЬ

- Невже я прожив життя даремно?
- Тату чого це ти? В твоїх словах звучить зневіра ...
- А що ще може звучати в моїх словах? Я працював весь вік... Що я маю...

Чим я живу? Що бачу за вікном? Які картинки постають з екрану телевізора?
Щось не так!

- А коли було так?

- Не знаю... Можливо, в молодості. Було спокійно. Я знав, яким буде завтрашній день. Мені розказали, яким він буде, яким він повинен бути. Ні, тоді теж було не так! Бо вище голови не можна було стрибати, одні слова були для кухонь, інші для вулиць...

- Ти заговорив словами пісні . Дозволь продовжити: «...там скинуті орли заради бройлерних куриць....»

- Досить! Коли я був молодий наше покоління будувало «соціалізм в окремо взятій країні». Не збудували, бо це – утопія. А я вірив у те омріяне суспільство, де буде всім добре, тільки треба трішки потерпіть. Перестав вірити. Терпець урвався. З надією і вірою голосував 1 грудня 1991 року за незалежну Україну. Пережив 90-і. Самовіддано і чесно працював, мабуть недостатньо... Немає правди, справедливості у суспільстві, з'явилася зневіра й апатія. А що бачиш ти?

- Я бачу те саме, що й ти, але по-іншому... Я бачу молоду Українську державу, яка з проголошенням незалежності, прийняттям Конституції визнала відповідні міжнародні механізми захисту прав людини, пріоритетність верховенства права та поваги до прав і свобод людини...

- Все це красиво й правильно. А що по факту?

- Не все одразу. Пам'ятаєш Біблію: «Спочатку було слово...»

Україна дійсно має багато проблем з реалізацією прав людини. Особливо це яскраво видно зараз на фоні окупації Криму, війни на сході України. Війна – це порушення усіх існуючих прав людини! У тому числі і соціально-економічних.

- Хіба війна все виправдовує? Адже жити хочеться зараз!

- Тоді і діяти треба негайно!

- Що ти маєш на увазі? Що від мене залежить? Що коли-небудь залежало в нашому суспільстві від маленької людини?

- Завжди залежало і дуже багато. «Революцію Гідності» здійснили звичайні люди, які вийшли захищати своє право на свободу.

- Я відчував, що ти був там... Ти раніше не казав...

- Я не міг інакше.

- Шкода людей... І, на жаль, мало що змінилось...

- Ти не правий! Змінилось багато. Відбулась Революція Гідності, революція свідомості. Український народ на очах у всього світу здійснив своє право на повстання проти політичного режиму, який узурпував владу! Ми довели свою європейськість і готовність будувати справжнє демократичне суспільство.

- Ти дійсно думаєш, що коли Україна потрапить до Євросоюзу, життя покращиться?

- Надії на порятунок в Європейському Союзі - це ілюзія. Україна не потрібна Європі в якості «бідного родича», якому потрібно весь час допомагати. Європейська спільнота відкриє свої двері сильній незалежній, демократичній Україні. Потрібно самим збудувати дійсно правову державу, де поняття «верховенство права» є дієвим, а не паперовим. А для цього необхідно діяти!

- Ти вже вдруге кажеш: «Треба діяти!» Я починаю тобі вірити... З чого маємо почати?

- Впевнений: з побудови громадянського суспільства!

Саме тут де ти живеш, на рівні місцевих громад, повинна виявлятися твоя активна громадянська позиція. Щоб не було такого, як казав Шевченко: «А ми дивились і мовчали та мовчки чухали чуби» в той час коли, перелицювавшись під нові політичні сили, до влади знову приходять представники старої корумпованої системи. Я вірю в поступальний, висхідний рух моєї нації...

- Вірте! І воздасться по вірі вашій...

ХРОНІКИ ВІЧНОГО

*Ми повинні пам'ятати, що життя – це Божий дар,
і люди мусять зробити все, щоб цей дар плекати.*

Владика Філарет

Свобода волі є цінним даром від Бога.

Матвія 22:37

Він мужньо ніс свій хрест на Голгофу, знаючи що скоро помре. Син Божий рятував життя людству, виконуючи Слово пророцтва. Він прийшов, щоб вирвати людство з п'їтьми, даруючи йому найдорожче - життя.

Король рятував свою державу від чужинців у той час, коли, здавалося, надії вже не було... Місією всього свого життя вважав він збереження державності, яка зародилась на наших землях у IX столітті. Це було його королівство, перша українська держава Королівство Руське, засновником якої був його батько. Тоді не судилося...Але міцний фундамент було закладено.

Найвищою цінністю для нього була воля. Високо піднявши шаблю, український козак проніс ідею свободи й невмирущості свого народу через віки.

У п'їтьмі XIX століття розділена іноземними державами Україна ждала свого Мойсея. Людина і нація – це два крила творчості Великого Кобзаря і Великого Каменяря, які піднімали її, розтерзану, з колін.

Там, на Софійській площі, з почуттям впевненості, що незалежній Україні – бути, він проголосив IV Універсал. Це були не просто слова, що промовлялися вже практично під постріли нового загарбника України, який вирве свободу в українців ще на сімдесят років. Це був результат осмислення народом свого прагнення скинути імперські пута, заява на державність перед світовою спільнотою.

У цій найстрашнішій для людства війні два українські солдати підняли різного кольору прапори. Вони по-різному бачили майбутнє, кожен плекав свою Україну, але в одному ці погляди сходились: ніхто не сміє топтати й плюндрувати рідну землю, палити їхню хату й позбавляти майбутнього їхніх дітей! «Україні - бути, українцям – жити !» - читалося в полум'яному погляді бійців.

Сидячи в камері смертників, він писав свою «Сповідь...» без надії на власне життя, він вірив у майбутнє своєї України. І ще не знав, що саме йому судилося написати текст документа, який проголосить її незалежність, і що буде одним із перших піднімати її синьо-жовтий прапор.

Його зброєю були лише дошки, шини і камінь проти озброєних шакалів у темряві. Він розумів: тепер його черга протистояти злу, яке тягнуло Україну назад, закриваючи їй очі, обдурюючи й обкрадаючи її народ. Це була його відповідальність, шанс довести самому собі й усьому світові, що здобута у віках свобода народу – це найцінніша й невід'ємна спадщина, якою неможливо поступитися.

... Це була його Революція Гідності! .. Він це зробив!.. Вона триває!..

Триває і війна, яка забирає життя...

Прості категорії буття - життя й свобода,- даровані Богом й сплюндровані невігласом, вони вічні й невід'ємні, як істина. Його істина...

*Усенко Л.А.,
вчитель української мови та літератури, старший учитель
КЗО «Середня загальноосвітня школа №10 з профільними класами»
м. Жовті Води
Usenko1004@gmail.com*

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ГУМАНІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Пізнавальна діяльність людини починається від її народження, коли вона дістає перші зорові та інші відчуття, до глибокої старості, коли настають моменти прозріння й розуміння справжньої вартості всього, що нас оточує.

Завдання школи-органічно влитися в природний процес пізнавальної діяльності учнів, дати дитині для цього потужні знаряддя, навчити раціональної організації своєї діяльності та прищепити прагнення піднятися на вищий рівень потреб і задоволень.

Велику увагу приділяю розвитку творчих здібностей як на уроках української мови, так і літератури. Творчість потрібна кожному з нас. Тому не важко переконатися в тому, якого особливого значення набуває проблема навчання творчості.

Мої учні приймають участь у багатьох творчих конкурсах та займають призові місця. У цьому році жовтоводці відзначатимуть шести десятирічний ювілей міста Жовтих Вод, яке в травні 1957 року увійшло до складу Дніпровської області як місто. Жовтоводці люблять своє місто, затишне й вродливе в будь-яку пору року, пишаються своїми здобутками та формують день прийдешні й, заради якого варто працювати. Творчі роботи учнів присвячені саме цій даті.

Федорук К.С., учениця 11 класу Моє місто (Твір)

Для мене Жовті Води-добрий і чесний трудівник, допитливий дослідник, культурний діяч. У ньому дивовижно переплітаються сива, славна давнина й запал молодості, модернізовані новобудови й величезні шедеври архітектури минулих років. Місто серйозне, водночас веселе, гомінке і поважно тихе. Гордо несе свою славу день за днем, із покоління в покоління вже близько 60 років.

Люблю його ніжною і щирою любов'ю. Мені дуже подобається, як кожна пора року в ньому оживає і царює до приходу наступної пори-правительки. Але кожна з них : і літо, і осінь, і зима, і весна-мають різні характери. І саме тому місто змінює свій вигляд.

Найбільше воно подобається мені у весняному цвітінні каштанів і яблунь, сповнене ароматом квітучого бузку і свіжого зеленого вбрання. А яке воно загадково дивне узимку! Цієї пори воно найошатніше увечері, коли на білій ковдрі снігу велично сплять дерева, вгамовуються й затихають будинки. Золотом укриває моє місто осінь. Мені здається, вона у нас особлива, може, це тому, що в місті багато дерев, особливо кленів, та коли вони скидають своє листя нам під ноги, вся земля стає золотою. Літо розмальовує вулиці різнобарв'ям.

... Я йду вулицями міста, зустрічаюсь з перехожими і відчуваю гордість за те, що це моє місто, найкращий куточок на землі.

Панченко Н.О., учениця 11 класу
Жовті Води (Твір)

Жовті Води-моє рідне місто. Тут я народилася, живу, ходжу до школи. Моє місто є містом козацької і шахтарської слави. В цьому році ми відзначаємо його шести десятирічний ювілей, бо саме в травні 1957 року воно увійшло до складу Дніпровської області як місто.

До того часу-це було селище Жовта Річка.

Історія селища починається ще з 1648 року, коли війська Богдана Хмельницького розгромили польських завойовників, і це була перша перемога в Визвольній війні народу України. Перші мешканці селища Жовта Річка з'явилися в середині 18 століття, в якому налічувалось 200 чоловік. З 1895 року на нашій землі був закладений рудник для видобутку залізної руди й водночас почалась розбудова селища Жовта Річка.

У 1951 році було знайдено уран, з тих пір і до сьогодні місто Жовті Води є єдиним центром в Україні з видобутку і переробки уранової руди.

Завдяки праці кількох поколінь жовтоводців збудоване сучасне місто, в якому є дитячі садки і школи, свій вищий навчальний заклад - інститут «Стратегія», коледж, музична школа, спортивні заклади - все, що потрібно для виховання і розвитку нового покоління, а отже майбутнього міста і країни.

Приваблює місто зеленню і квітучістю. Коли йдеш скверами та парками, милуєшся каштановими свічками, тендітними березами, стрункими тополями та могутніми дубами. Ваблять око чорнобривці, петунії, сальвії та троянди. Влітку місто потопає в зелені садів.

Багате місто на пам'ятники, які збудовані в наш час. Так віддають шану минулим поколінням сучасні жовтоводці, пам'ятаючи про героїв Визвольної війни 1648-1654 років, жертвам голодомору, загиблим воїнам-афганцям, чорнобильцям, шахтарям. Мешканці міста доглядають пам'ятники О. С. Пушкіну, Б. Хмельницькому, меморіал загиблим у роки Вітчизняної війни.

Головним скарбом міста, звичайно, є його люди. Багато працювало і працює в нашому місті талановитих людей, професіоналів високого класу, чесних, відданих своїй справі шахтарів, збагачувальників, вчителів, лікарів. І нашому поколінню є у кого вчитися, щоб примножити славу Жовтих Вод, нашої Батьківщини. У наших силах зробити не тільки місто, а всю країну багатою, могутньою, щоб пишалися нами наші славетні пращури, які любили Україну як рідну неньку.

Макаренко А.Ю., учениця 11 класу
Жовті Води

Жовті Води, моя Батьківщино!
Я люблю тебе й вірно служу.
Кожен помисел мій, кожен вчинок -
Все для тебе! Тобі я пишу...
За високі і горді тополі,
За улюблену стежку мою

Отчий дім-рідний серцю до болю
За це все тебе я люблю.
Люблю цю стареньку вишню,
І лавку під нею люблю.
Тут пташки як завжди співають
Улюблену пісню мою.
Обожнюю в парках каштани
І квітів п'яний аромат.
Люблю прокидатися рано,
Дивитись на вранішній старт.
Я вечірні обожнюю вікна,
Вони схожі на танець вогнів.
І як ходить місячне світло
По хвилястих рельєфах дахів.
Перша мамина колискова
Все тут вперше у мене було.
І якщо занесе мене доля
У далекі-далекі місця,
Жовтих Вод не забуду ніколи,
Адже це-Батьківщина моя!

Чирва А.М., учень 5 класу
Пролісок

Ось і пролісок з'явився
Перша квітка навесні.
Вона крізь листячко пробилась
І усміхнулася мені.
Така маленька і красива
Сережки в неї голубі.
Вона так сонечку радіє
І усміхається весні.
Хочу повідомити вам я-
Ця квіточка улюблена моя.

Золотава осінь
Осінь-це пора чудова.
В ній сонце, дощ, і перший
Відліт пташок в краї далекі
І листя з дерева летить.
Кохаю цю пору за те,
Що в неї серце золоте.

Боклаг Д.О., учень 5 класу
Золота осінь

Настала осінь золота,
Пожовкло листя на деревах,
І стало тихо опадать,

Багрянцем землю укривать.
У тихім шелесті гілок,
Почувся ніжний голосок:
«Яка краса навколо!»-
Зверталися тополі.
Аж тут із неба сонце:
«Радійте ви життю,
Бо будете тепер відпочивать,
Красу весняную чекать.»

Пономаренко Я.М., учениця 5 класу

Чарівна країна

Не за синіми морями,
Не за темними лісами
Є країна чарівна,
Зветься Україною вона.
Чим же славиться вона?
Є в країні цій прекрасній
Мова гарна і дзвінка
Та прекрасні люди.
Є лани широкополі,
Річки й гори, ще й високі.
А також калина -
Символ України.

УДК 82-1

Черв'як О.,
учень 2-Б класу,
Гортованова І.І.,

вчитель початкових класів
Харківської спеціалізованої школи I-III ступенів №75
Gortovanova76@mail.ru

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНІ ДОМАШНІ ЗАВДАННЯ

Заняття в школі може тільки доставити до обмеженого розуму і немовби вбити в нього всі правила, здобуті чужим розумінням, але здібність правильно користуватися ними розвине тільки домашня самотійна робота.

І.Кант

Розвиток індивідуальності кожного школяра-вимога, у реалізації якої домашньому завданню відведено неабияку роль. Домашні завдання теж можна за необхідності диференціювати. На уроці, що планується для всіх школярів практично однаково, потрібно створити передумови для розвитку індивідуальності дитини. Для школярів, які опанували навички виконання певних завдань, повторне виконання таких же завдань -вимога занижена. Було б краще звільнити цих дітей від обов'язкового домашнього завдання й порадити їм попрацювати над завданням підвищеної складності. Саме домашнє завдання

дозволяє успішніше використовувати індивідуальні особливості й урахувати схильності учнів. завданням підвищеної складності Завдання високого рівня - творче завдання - використовують залежно від теми уроку, підготовленості класу тощо. Його виконують учні, як правило, на добровільних засадах, і воно стимулюється високою оцінкою й похвалою. Такі домашні завдання добре відомі. Наприклад, написання власної казки, захопливої історії, кіносценарію науково-популярного фільму. Так з предмета українська мова учні отримали творче завдання: скласти казку про сімейку горобчиків і намалювати до неї ілюстрацію, а з предмета природознавства, вивчаючи тему «Весна. Прикмети весни», було запропоновано учням дібрати символи для кожного весняного місяця та скласти про них казку.

Как Природа Март, Апрель и Май на службу принимала (сказка)

В давние времена жила на свете знатная дама, повелительница времён года - Природа. Управляли временами года добрые молодцы: Декабрь, Январь и Февраль отвечали за зиму; Июнь, Июль и Август - за лето; Сентябрь, Октябрь и Ноябрь - за осень. А весной некому было руководить. Природа решила нанять весенних работников и дать им месяц испытательного срока. Кто лучше всех справится с обязанностями, тому и быть на службе.

Сыскалось три молодца, желающих испытать себя. Звали их Март, Апрель и Май. На службу они выходили по очереди.

Первым был Март. Он самый старший, суровый и переменчивый. То снега с места сдвигал, то мороз в гости звал, то с ручейками разговаривал, то птиц перелётных домой возвращал.

Апрель был более покладистым, уравновешенным, ласковым. Он день удлинял, снежный покров убирал, дождь зазывал, пробуждал растительный и животный мир.

Последним из весенних воевод был Май. Отличался он своей добротой, душевной нежностью, лаской и трудолюбием. Когда выходил он на службу, всё цвело и пело, расцветали деревья, зацветали цветы.

Закончился испытательный срок. Пришло время выбирать лучшего. Осмотрела Природа свои владения и осталась довольна: снега сошли, зимняя стужа отступила, птицы вернулись в родные края, деревья проснулись от зимнего сна, животные засуетились. Молодцы ни о ком и ни о чём не забыли. Всё сделали как надо. Природа решила всех троих у себя на службе оставить.

С тех пор так и повелось: служат двенадцать молодцев у Природы по месяцу каждый. Заведуют снегами, дождями, капелью, солнечными и тёплыми днями, зеленью и урожаем.

Казка про неслухняних горобчиків

Під стріхою будинку жила собі родина горобців: мама, тато й два маленьких братика Чик і Чирік. Хлопчики-горобчики були непосидючими, весь час стрибали та виглядали з гнізда. Батьки постійно сварили дітей, розповідали про небезпеку, яка підстерігає їх за межами домівки. Але горобчики не слухали.

Одного разу батьків-горобців запросила на свято інша сімейка горобців. Вилітаючи із свого гніздечка, батьки наказували бути слухняними.

Чік і Чирік від радощів, що залишилися самі, почали підстрибувати. Чік і не зрозумів, як випав із свого рідного гніздечка. Горобчєня злякалось. Він почав підстрибувати, махати крильми, але взлетіти у нього не виходило. Чік знесилився та зтих. Нєсподівано із-за будинку вийшла хазяйка подвір'я-кішка Мурка. Побачивши горобчика вона почала облизуватись.

- Братику, допоможи, врятуй!-закричав щодуху Чік. Його маленьке серденько вистрибувало з грудей. Але Чирік не чув братика. Він від страху боявся ворухнутися. В його маленькій голівці тільки і чути було слова батьків:»Що ж ви наробили? Ми вас попереджали!»

А внизу киця Мурка ось-ось стрибне на Чіка. На щастя з хати вийшла дівчинка Іринка. Вона побачила маленького горобчика, відігнала кішку, взяла на руки Чіка та посадила в його рідне гніздечко.

Невдовзі мама й тато повернулися додому. Вони здивувались, коли побачили, як їх розбишаки тихенько сидять, притулившись один до одного. З того дня Чік і Чирік стали слухняними. Як ви думаєте, чому?

УДК 82-3

Черниш Є.В.,
учениця 6-А класу
комунальний заклад
«Загальноосвітній ліцей м. Покрова Дніпропетровської області»
lchernysh13@ukr.net

КАЗКОВІ ПРИГОДИ ХОМКИ В ПРИКМЕТНИКОВОМУ МІСТЕЧКУ

Жив собі хлопчик Хома. Добре жив він, безтурботно, футбол обожнював, але щось не дуже у нього в навчанні ладилось. Одним словом – двієчник. А особливо Хома мову ненавидів: постійно вчити якісь правила, твори писати, щось вигадувати... Нудота, та й годі!

Одного вечора Хома сидів над величезною горою книг, намагаючись зробити домашку. Тільки-но взяв до рук підручник з української, не встигнувши відкрити, жбурнув його куди подалі – так вже набридла йому ця мова. Та несподівано з кутка почулося пискляве «Ай-ай-ай!». Хома аж здригнувся.

- Хто там? – стиха буркнув він.

- Який поганий хлопець! Жахлива поведінка! – з куточка вистрибнув маленький чоловічок.

Хома стояв з роззявленим ротом, нічого не розуміючи.

Чоловічок був одягнений в яскравий комбінезон в горошок, червоні здоровенні черевики і картатий кашкет. Він мав довгу сиву бороду. Чоловічок постійно розводив руками, махав вказівним пальцем і вигукував: «Ай-ай-ай!».

Нарешті отямившись, Хома тремтячими губами запитав:

- Т-ти хто?

- Я? Моє ім'я – Мудрий Прик. Я тобі допомогти прийшов, а ти... ось! – і чоловічок показав хлопцеві подряпину на руці.

Раптово Прик ухопив Хомку за штанину і повів у той кут, де лежав підручник. Там виникла дивовижна брама. Пройшовши крізь неї, вони потрапили до якогось загадкового містечка. Там над барвистими квіточками літали прозорокрилі метелики. Навколо було багато дивних будиночків, затишні садки, неозорі поля...

- Де ми?

- У Прикметниковому містечку. Поглянь навкруги – тут і живе наша дружна родина прикметників.

- Родина кого-кого?

- Прикметники – це такий народ, який допомагає зробити мову точнішою й виразнішою.

- Знову мова? Ду-уже цікаво... - зневажливо кинув Хомка. Він гадав, що потрапив до Футбольної країни або, що ще краще, до місця, де про навчання ніхто ніколи й не чув.

Але мудрий Прик стояв на своєму і повів малого двієчника далі. Вони прямували в'юнкою стежинкою. Замість знайомого пташиного щебету звідусіль долинали приємне чий-чий-чий-ий-ий-ий, яка-яка-а-а-а....

- Чуєш, як співають дзвінкоголосі пташечки. Саме на ці питання мають відповіді усі прикметники.

Проходячи повз невеличку майстерню, Прик зауважив:

- Ми знаходимося на вулиці Сяючій. Тут працює мій друг. Він виготовляє різні дерев'яні, кам'яні та навіть золоті вироби. Він - голова родини прикметників Відносних.

Хома нібито на мить зацікавився і глянув на майстерню.

- А ось дім прикметників Якісних. Дивись – он бавляться їхні дітки. Від них ти дізнаєшся про ступені порівняння.

- Я найгарніша! – по подвір'ю бігала малесенька дівчинка в милій ажурній сукні, у смарагдовому намисті, з кришталевим дзеркальцем у ручечці.

- А я найбільш кмітливий! – хизувався своїм талантом хлопчина у величезних окулярах.

- Я спритніший за вас! – вигукував підтягнутий хлопчисько в спортивній майці.

- А я більш старанний! – гордо сказав охайний малий в шкільному жакетику.

Хомка глянув на нього, знітився і почервонів.

- Продовжити нашу екскурсію Прикметниковим містечком допоможе найшвидший. Поглянь-но праворуч, ось під'їжджає прикмобіль останньої моделі «Блискавичний». На ньому ми дістанемося до дуже цікавого місця, але краще один раз побачити, ніж сто разів почути.

І вони відправилися далі. Проїхавши невеличкий шлях, прикмобіль зупинився. Водій мовив:

- Зупинка «Мальовнича».

Прик з Хомою визирнули у віконце. Перед ними постав прегарний пейзаж. Блакитна перлина, у якій відбивалася уся краса природи.

- Це озеро Грайливе, - повідав Прик, - у ньому найчистіша, найпрозоріша вода! Це чудове місце для незабутнього відпочинку. Он поглянь, як там вирує життя: хлюпочуться золоті рибки, квітнуть водяні лілії, на бережку будують

хатки працюючі бобрики, бавляться жовточубі каченята-кульбабки. От бачиш, саме прикметники допомагають якнайточніше розкрити красу цього світу.

- Рушаємо далі! – почулася голосна команда водія.

- Зу-пин-ка Щед-ра, - прочитав хлопчак, коли прикмобіль знову зупинився. За хвилину Хомка несподівано вигукнув:

- А давай заїдемо сюди!

Здивований Прик відповів:

- Я тільки-но хотів запропонувати. Це – їдальня прикметників. Тут на нас усіх чекає смачнющий обід. А он заклопотана господиня Соломія, берегиня роду Присвійних, зі своїми старанними помічниками уже готують порції.

І з будиночка долинуло:

- Ось Марійчина порція, а ось – Василева.

І тут, на подив хлопчика, почулось:

- А ось – Хомкина.

- Здрастуйте, друзі, – усміхнулась господиня. – Ми на вас уже чекаємо.

Сідайте, приємного апетиту!

Досхочу наївшись, чоловічок повів гостя до прикмобіля. Подорож тривала. Нарешті вони дісталися до світлого будинку з колонами в коринфському стилі, великими вікнами і яскравими вітражами, які вигравали у сонячному промінні.

- Ось, мій хлопче, для нас це кінцева зупинка. Її назва – «Шкільна». Це саме те місце, яке я обіцяв тобі показати.

На будинку красувалися величезні літери з самоцвітів – «Морфологічна школа». Хомка зовсім не любив ходити до школи, але ця неземна краса його чимось вабила.

- Ну що, друже, ходімо. Завітаймо на урок! – підморгнув Хомці Прик.

Щоб нікому не заважати, Прик тихесенько шепнув на вухо малому:

- Усіх діток в нашій школі поділено на класи за морфологічними ознаками.

Ось, наприклад, - і вони зайшли до одного із класів.

Тут, як і в звичайному класі, було три ряди. Тільки учні зовсім незвичайні. На першому ряду сиділи учні в костюмчиках червоного кольору, на другому – в жилетиках синенького кольору, а на третьому – в жовтеньких спідничках.

- Хомко, як відомо, прикметники змінюються за родами: чоловічий, середній та жіночий, - вимахував вказівним пальцем Прик. - Вони - справжнісінькі чарівники, вміють можуть змінити свій одяг і опинитися в іншому ряду.

- А які ж тоді діти вчаться в іншому класі?

І гості тихенько, мов мишенята, зайшли до просторого класу, в якому було усього-на-всього два, але довжелезних ряди. На них Хомка побачив чіткі підписи: I - «Однина» і II - «Множина». В першому ряду за дивними квадратними партами учні сиділи виключно по-одному, а в другому ряду - зовсім по-іншому, по два, три, а то й чотири учні.

- Вони також беруть уроки магії і вже навчилися міняти своє число. Поглянь, біля дошки старанно працюють Відмінний та Добрі школярики.

Хомка помітив, що по усій школі походжають манюсінькі кумедні істоти в комбінезонах з величезними гудзиками і в квадратних академічних шапочках.

- А хто це такі? Що вони тут роблять і чому не на уроці? - зневажливо запитав Хома.

- Схаменися, це наші помічники, морфики-закінчення. Їх не можна зневажати. Вони допомагають дітлахам навчатися, змінюватися за відмінками. Без них життя у школі та й в усьому містечку зовсім зупинилося б. -Ий, -Е, -А, -Ому, -Ою, -Ої, -Ого... Працьовита та дружна родина. А нам, Хомко, вже час прощатися зі школою і рушати далі.

Шляхом подорожні звернули з дороги та пішли темним густим лісом. Вони зупинилися перед невеличкою загадковою печерою.

- Сюди, - показав рукою Прик на вхід до печери.

- Тут якось моторошно... - стиха озвався хлопчина, пройшовши кілька кроків.

За мить перед ними відкрився новий таємничий світ: сталактити і сталагміти нагадували чудернацьких химер, стіни були вкриті прозорими кристалами.

Почулося веселе привітання. Хомка побачив манюніх чоловічків, які мали картузи з предовгими козирками. Вони чимось були дуже схожими на морфиків-закінчень. Він розгублено привітався і спитав у Прика:

- Це знову морфики???

- Так, хлопче. Але не закінчення, а їх родичі - морфики-префікси.

Ці морфики були одягнені в ультрамодні костюми. Комусь вони були замалі, комусь – надвеликі, але це вже зовсім неважливо і звертати на це увагу не слід. Прик повів хлопчика до старенького поважного морфика Архімудрого, який був старійшиною роду префіксів.

- Доброго здоров'я! Я повідаю тобі, хлопче, одну історію. За царя Гороха, прикметників зовсім не існувало, тут був пустир. Процвітало лише містечко Іменників. Їх розділяла широка і швидка ріка. Саме наші предки, морфики-префікси і суфікси, крок за кроком, важкою працею збудували надійний міст через ріку і заснували Прикметникове місто. Ми й зараз підтримуємо тісні зв'язки з братами нашими іменниками. Ми допомогли створити й допомагаємо укріпити прикметниковий рід. Праця, праця і праця - ось три вічні скарби. Пам'ятай це завжди!

На виході з печери Хома спитав:

- Прику, а пам'ятаєш, Архімудрий говорив про якихось суміксів чи суфіксів... То хто ж вони такі?

- Не поспішай, завітаємо і до морфиків-суфіксів.

Пройшовши довгий шлях, наші подорожні підійшли до підніжжя височенної гори. Її верхівка загубилася високо в густих хмарах. Перед Хомкиними очима промайнув дороговказ «Гора Зоряна». На диво, Прик з малим зовсім недовго підіймались на верхівку. Тут їх оточили синє небо, замріяні зорі, сонний місяць. Майже біля кожного з будинків стояли величезні телескопи та підзорні труби. Назустріч гостям повибігали морфики-суфікси в височенних ковпачках, які робили їх схожими на астрологів чи зіздарів.

Морфики -Ан-, -Н-, -Енн-, -Їн-, -Еньк-, -Юсіньк-, -Ів- та інші із задоволенням зустріли дядечка Прика та його друга, почастили духмяними пиріжками, малиновим соком та бадьоро розповіли про свою величезну родину.

Попрощавшись, знову рушили вперед. Спустившись з гори, зупинилися на дорозі між садком і полем.

- Погляньте, погляньте! Ми назбирали повен віз вишень! - долинуло із саду.

- Запам'ятай, хлопче, - шепнув на вухо Прик, - це короткі форми прикметників. У них особлива мова і вони також з родини Якісних.

Хомка кивнув і запитав:

- А ще якісь форми бувають?

Його запитання перервали слова веселих трудівників у солом'яних брилях:

- Як пречудово співають бджолині хори у садочку, - і вони завели свою запальну пісню:

Зеленеє жито, зелене!

Хороші гості у мене!

- Поглянь на поле, а точніше послухай. Це повні форми, - пояснив Прик. - Одні говорять, мов на крилах літають: зеленее, хороші... Вони дуже творчі особистості. Саме вони часто допомагають письменникам. Бач як воно! Це нестягнені форми. А інші - звичайнісінькі собі трудівники - стягнені форми.

Хомка не стримався і з його уст вихопилося:

- Цікаво!

Проходячи повз височенну кам'яну вежу, Хома запитав:

- Що це за місце?

- Усе у цій вежі зроблено з каменю. Тут живуть тверді прикметники:

Добрий, Сильний... Я, Мудрий, також живу тут. А он там, - Прик тицьнув пальцем високо в небо, - знаходиться палац з м'якеньких хмаринок.

Хомка ойкнув від здивування, він, мабуть, його не помітив.

- Там живуть м'які прикметники. - доказав чоловічок. - Давній, Майбутній.

Стомлені Мудрий Прик та Хома подалися далі. Вони вийшли на вулицю Живописну.

- Давай завітаємо до «складної» родини прикметників Складних. Там і відпочинемо.

- Прикметники Складні були власниками квіткової оранжереї та розкішних будиночків. Зайшовши, Хома побачив, що в оранжереї пораються прикметники зі своїми височенькими помічниками в смугастих сорочках.

Яких тільки квітів тут не було! Блідо-рожеві орхідеї, молочно-білі півонії, яскраво-лілові жоржини, блакитно-сині волошки, бузково-фіолетові айстри... Відпочивати в такому місці та насолоджуватися приємними ароматами можна цілу вічність.

Прик пояснив:

- За усіма цими квітками доглядають садівники-дефіси. Вони допомагають прикметникам у поєднанні кольорів та відтінків. Хомо, а ти помітив на триповерховому будинку напис «Дефісу вхід заборонено!!!»?

- Ой, ні... А що це означає?

- Розумієш, мій друже, прикметники цього будинку не товаришують з дефісами і оминають їх стороною. На заздрість їм саджають тільки такі квіти, які не потребують догляду цих садівників, але виглядають не гірше інших. Це жовтогарячі тигрові лілії і червоногарячі пишні троянди.

- І справді величні квіти.

- Ось і скінчилася наша подорож Прикметниковим містечком. З усіх скарбів найбільш цінним є знання. Бачиш, Хомко, усі тут щодня старанно працюють і завдяки цьому наша українська мова милозвучна і солов'їна. І ти повинен працювати завзято і наполегливо. Бо ж солодший за все - плід праці.

- Так, дядечку Прику, я зрозумів! Цей день допоміг змінити все моє життя!

- А на згадку про нашу зустріч я дарую тобі книгу. Нехай вона відкриє тобі браму у неосяжний світ знань, - зворушливо сказав Мудрий Прик.

- Дякую! Золотий, найкмітливіший, грайливе, жовтенький, відмінний, ультрамодний, зоряна, повен, хорошії, добрий, майбутній, молочно-білий, жовтогарячий... Який різноманітний прикметниковий рід! Яка чудова наша рідна мова! – замислено мовив Хомко і якнайшвидше побіг додому підіймати з кутка підручник з української мови...

УДК 82-1

***Юрчик Аліна,**
учениця 8-А класу,
Малишко В.Г.,*

*учитель української мови та літератури вищої кваліфікаційної категорії
Глодоської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів
Новоукраїнського району Кіровоградської області*

КОЛИСКОВІ ПІСНІ

Засинай, мале дитятко,
Засинай, моє дівчатко!
Спи собі тихенько ти
І швиденько підрости.
А ти, котику, моргай.
І дитинку забавляй.
Нехай доня підростає
І щасливу долю має.
А горобчик у вікно
Заглядає вже давно.
Ой, сіренький, залітай!
Мою доню забавляй!

Прилітайте, голубоньки,
Розважайте мою доню.
Прилітайте, білесенькі,
Заспокойте малесеньку.
Прилітайте, голубочки,
Забавляйте мою дочку,
Хай дитятко засинає
І здорове виростає!

Ой ти, коте, не гуди,
Спить дитина, не збуди.

Дитятко маленьке,
Спатоньки раденьке,
Дитятко малесеньке,
Спатоньки радесеньке.

Сірий котику – коточку,
Ой не грайся на тиночку,
І до хатоньки не йди –
Мою доню не буди!
Бо дитина хоче спати:
В неї ручки, наче з вати.
У вікно не заглядай,
Мою доню не лякай!

Гуси – гуси, лебедята,
Вже дитинка хоче спати.
Не тривожте її сна,
Бо малесенька вона.
Полетіли лебедята,
Сон – дрімота йде до хати,
Місяць зіроньці моргає,
Нашу доню присипляє!

Доня хитра, як лисичка,
Заховала своє личко,
Оченятами моргає
І з-під коври виглядає...
А-а-а...
Мила доню, треба спати -
Будеш швидше підростати,
Будеш гарна і вродлива,
І здорова, і щаслива...
А-а-а....

Іди, зайчику, до хати!
Будем доню колихати,
Ляжеш з нею на подушку,
Казочку шепнеш на вушко...
А – а – а
Буду тебе пригощати,
Медом, чаєм частувати,
Взимку, влітку й навесні
Ти з'являйся доні в сні!
А – а – а
Іди, зайчику, до хати!
Будем доню колихати,
Щоб спокійно вона спала

І швиденько підростала!
Ой зозуленько в садку
Не співай уже “ку - ку”,
Бо маленька доня в хаті
Вередує й хоче спати.

А – а – а...

В тебе ж діточок нема,
А в нас донечка одна,
І щоб виросла здорова,
Я співаю колискову,

А – а – а...

Спи, синочку, у садочку,
Спи у пахощах квіточок.
Аромат троянд п’янить,
А дитина тихо спить.

Ой, люлі!

Повертайся на бочок,
Хай насниться сад квіток,
Тільки кущики троянди
Хай ростуть без колючок!

Ой, люлі!

Не коліть мого синочка,
Гарні квіти у садочку,
Хай дитятко підросте,
Моє сонце золоте

Ой, люлі!

Об'єднання науковців GlobalNauka

Молоді Вчені ДВНЗ
«Український державний хіміко-технологічний університет»
(м. Дніпро)

Коледж ракетно-космічного машинобудування
ДНУ імені Олеса Гончара
(м. Дніпро)

Дніпропетровський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти (м. Дніпро)

Приватний вищий навчальний заклад
«Інститут ділового адміністрування»
(м. Кривий Ріг)

КЗО «Спеціалізована середня загальноосвітня школа №142
еколого-економічного профілю»
(м. Дніпро)

Бронницька середня загальноосвітня школа І-ІІ ступенів
(Вінницька область, Могилів-Подільський район, с. Бронниця).

Наукове видання

Збірник статей
II Всеукраїнської наукової шкільної конференції
«Крок у науку»
м. Дніпро, 27–28 квітня 2017 р.

ТОМ 2